

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 04091

MEHUS FUN DIKHTUNG

O. Rapoport

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ר א ש א ש א ר ט

*

מחזרת טון די טעמע

י. ראַפּאָפּאָרט

מַהוּת דיִכְטונג פֿון

עסייען, נאטיצן, רעצענזיעס
וועגן דיכטער און דיכטונג

פּאָרלאַג
י.ל. פּרָץ
ישראל

1 9 6 3

O. RAPOPORT
MEHUS FUN DICHTUNG

I. L. Peretz Publishing House
31 Allenby st., Tel Aviv

י. ראפאָפּאָרט / מהות פון דיכטונג
פּאַרלאַנג י. ל. פּרעץ, תל־אביב, רח' אלנבי 31

נדפס בישראל
Printed in Israel 1963

Copyright by O. Rapoport
Melbourne, Australia

י. א. ש. ש. ש. ש. ש.

*

מחברת פרוק דימיונות

הקדמה

אויב אַ „הקדמה“ איז פאסיק פאַר מערסטנס ביכער, איז זי ביז גאָר נויטיק פאַר מיין זאַמלונג אַרטיקלען וועגן דיכטונג אונטערן אַלגעמיינעם נאָמען „דער מהות פון דיכטונג“.

אַבער אַט די „הקדמה“ איז מיר שווער צו שרייבן, ווייל איך ווייס אין פאַרויס, אַז אויב אַ „הקדמה“, מוז זי זיין קורץ, און אויב קורץ, וועט זי נישט קאַנען ווי געהעריק דערציילן דאָס, צוליב וואָס זי ווערט געשריבן; דער אינהאַלט פון אַט דער „הקדמה“ וואָלט גיכער באַדאַרפט זיין אַ גאַנץ בוך, אַבער נישט אַלץ וואָס דאַרף זיין — איז. און אויב דאָס בוך, צו וועלכן די „הקדמה“ ווערט געשריבן, איז פראַגמענטאַריש, מעג די „הקדמה“ אַוודאי זיין אַ פראַג-מענט. וועל איך זיך באַנוגענען מיט קורץ דערציילן וועגן מאַדנעם גורל פון דאָזיקן פראַגמענט — פון זיין פאַרטראַכט ווערן ביזן געבורט. די „הקדמה“ וועט אַזוי אַרום זיין אַ סימבאָלישע און ווי אַזאָ וועט זי דורך פאַרשידענע לייענער אויפגענומען ווערן פאַרשידן — איינע וועלן זי נעמען ווערטלעך און אַנדערע וועלן די דאָזיקע קורצקייט אַנטוויקלען אין זייער פאַנטאַזיע לויט דעם וויפל יעדער איינער האָט באַקומען כמתנה פון אַט דער טייערער סובסטאַנץ...

*

דיכטונג איז געווען פאַר מיר די גייסטיקע שפייז, מיט וועלכער איך האָב זיך פון קינדווייז אויף צום מערסטן דערנערט. איך האָב מיט איר געלעבט מער ווי מיט זיך, איך האָב אויף זיך גופא אויסגעפרובירט איר צויבער-קראַפט נישט איינמאַל.

איינמאַל, געדענק איך, האָב איך זיך געלייגט שלאָפן מיט אַ שטאַרקן צאַג-ווייטאַק, וואָס איז אַלץ מער און מער געוואָרן אומדערטרעגעלעך. מיין מוה איז אַבער אַ גאַנצן טאַג געווען פאַרנומען מיט היינריך היינעס ווערק, און איצט, אין דער פיינפולער נאַכט, האָב איך ווידער אַנגעהויבן צו טראַכטן וועגן ליבלינג-דיכטער פון מיין יוגנט. איך האָב געמוזט טראַכטן לאַנגע שעהן, ווייל ווען איך האָב זיך אויפגעריסן פון מיין טראַכטעניש איז שוין געווען פאַרטאַג, און דער ווייטאַק האָט גלייך ווידער אַנגעהויבן צו עקבערן, ווי ער וואָלט געקומען צום באַוויסטזיין צוזאַמען מיט מיר, ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט פון מיין טיפן טראַכטן.

ווען איך האָב מייער אַ באַקאַנטער צאָן-דאָקטאָרין דערציילט מיין אויס-
טערלישע דערפאַרונג, האָט זי נישט געוואָלט גלויבן: עס איז אוממעגלעך, האָט
זי געזאָגט, צו פאַרטויבן צאָנווייטיק דורך פאַרוינקען אין טראַכטן.
איך אָבער האָב געוואוסט אַז כ׳האָב נישט געפילט דעם ווייטאַק כל זמן איך
בין געלעגן וואָך און געטראַכט וועגן דיכטונג.
מיין באַקאַנטע צאָן-דאָקטאָרין האָט נישט געהאַט קיין אַנונג וועגן דער
קראַפט פון דיכטונג.

אַ צווייטער פּאַל, וואָס האָט מיר באַוויזן די קראַפט פון דיכטונג, איז געשען
אין 1918, ווען די פּאַליאַקן האָבן איבערגענומען די הערשאַפט אין ביאליסטאָק
נאָך דער רעוואָלוציע אין דייטשלאַנד פון נאָוועמבער 1918.
די „צעירי ציון“ האָט אַרגאַניזירט אַ זעלבסטשוץ אין לאַקאַל פון „בית-
עם“. דאָרט האָט געאַרבעט אַ מיליטערישער שטאַב, וואָס האָט געזאַמלט געווער,
געמאַכט פּלענער, אַרגאַניזירט זעלבסטשוץ-גרופּעס. מיט אַמאַל זענען אַרויף אין
„בית-עם“ אַ גרופּע פּוילישע פּאַליציאַנטן און גענומען רעווידירן דעם לאַקאַל,
זוכן געווער.

אַלע וואָס האָבן זיך געפונען אין לאַקאַל האָבן געוואוסט, אַז אין קיך פון
לאַקאַל, אין אַ קאָטשורקע איבער דער פּליטע, ליגט אַ קעסטל גראַנאַטן; מיר
האָבן אויך געוואוסט וואָס דאָס באַדייט אין יענער צייט — דערשאַסן ווערן אָן
אַ געריכט! מיר זענען געזעסן און געוואַרט אויף אַ נס.
אינצווישן האָב איך אין אַ קעשענע פון מיין מאַנטל געפונען אַ „רעקלאַם“
אויסגאַבע פון אַ דייטשישער איבערזעצונג פון אינדישן עפּאָס ראַמאַיאַנאַ; האָב איך
אַרויסגענומען דאָס ביכל און פאַרטיפּט זיך אין אים.

ווען ד׳ר גוטמאַן, דער דרייפּערטל בלינדער ציוניסטישער מנהיג אין
ביאליסטאָק איז געקומען מיט אַן אינטערווענץ און מען האָט אונדז געהייסן
פּאַרלאָזן דעם לאַקאַל (די גראַנאַטן האָט מען נישט געפונען — מען האָט
געזוכט אויף די מוראדיק הויכע אויוונס, אָבער נישט אין דער טיף פון
דער פינצטערער קיך-קאָטשורקע), האָב איך געפילט אַ שטיקל פּאַרדראָס;
מען האָט מיר געשטערט אין לייענען.

חברים אין חברות זענען צוגעשטאַנען צו מיר מיט פּראַגאַס: ווי אַזוי
האַסטו אין אַזאַ מאַמענט געקאַנט לייענען?

זיי האָבן נישט געוואוסט אַז דאָס לייענען די אינדישע דיכטונג האָט
פאַרשלונגען די צייט צוזאַמען מיט אירע זאַרגן און מיר איז געווען אַ סך
לייכטער ווי זיי: איך האָב דיכטעריש פאַרשלאָפּן די געפאַר... איך האָב זיך
אַרויסגעגנבעט פון לאַקאַל און פון די פּוילישע פּאַליציאַנטן אַ סך פריער פון
די אַנדערע, און נישט צוליב מיין מוט און דרייסטקייט, נאָר צוליב דער פעיקייט
זיך אויפצולייזן אין דיכטונג...

וועגן אייניקע אנדערע דערפארונגען מיינע מיט דעם כוח פון דיכטונג האָב איך געשריבן פאַרשידענע אַרטיקלען, צעשפרייטע אין מיינע ביכער און אין זשורנאַלן, און נאָך אנדערע בליען אין מיין זכרון...

*

ביי אַזאַ ליבע צו דיכטונג און ביי אַזאַ דערפאַרונג מיט דיכטונג איז נישט קיין ווונדער וואָס איך האָב אַ גאַנצן לעבן געהלומט וועגן שרייבן אַ בוך וועגן דיכטונג.

ווען איך בין געקומען אין 1922 קיין בערלין, האָב איך שוין אין אַן אַ שיעור נאַטיץ-ביכלעך געהאַט פאַרצייכנט מיינע אינטימסטע געדאַנקען, איבער-לעבונגען און אַנגעגען וועגן דיכטונג, און אין בערלין האָב איך גענומען זאַמלען מאַטעריאַלן פאַר אַ בוך וועגן דיכטונג, וואָס האָט געזאָלט הייסן „דער מהות פון דיכטונג“. דאָס דאָזיקע זאַמלען האָב איך נישט אָפגעשטעלט אויך אין די פערצן-פופצן יאָר מיינע אין וואַרשע, און פון צייט צו צייט פלעג איך אַנשרייבן אַ קלענערן אָדער גרעסערן עסיי אויף מיין באַליבטער טעמע.

אויך אַ היפשע טייל פון מיינע רעצענזיעס וועגן דיכטונג זענען געווען אַ מיין עסקיזן צו מיין געפלאַנטער גרעסערער אַרבעט.

אין משך פון מיין זיין אין וואַרשע זענען געשען קלייניקייטן, קוים באַמערק-באַרע, וואָס האָבן מיר צוגעגעבן מוט צו טרוימען וועגן מיין אַרבעט וועגן דיכטונג.

ווען א. ליעסין האָט מיך איינגעלאָדן מיטצואַרבעטן אין דער „צוקונפט“, האָט ער בפירוש געשריבן: „איך האָב געלייענט אייערע מאַגער-אַרטיקלען אין דער „וואַכנשריפט“ און איך לאָד אייך איין צו שרייבן אין דער „צוקונפט“ וועגן דיכטונג“...

אַבער די גרעסטע דערמוטיקונג מיינע איז געווען אַ שטומע: ווען איך האָב אָפגעדרוקט אין זשורנאַל „טשיקאַגאַ“ מיין אַרטיקל „עפעס וועגן וועגן פון דיכטונג“ (זע מיינע „טראַפנס גלויבן“, ז. 183), האָב איך איינמאַל באַמערקט, ווי שלמה שיינבערג זיצט ביי אַ טישל און לייענט אין „טשיקאַגאַ“ מיין אַרטיקל. ער לייענט אים איבער, נעמט אַרויס די אויגן פון זשורנאַל און גיט אַ קוק אויף מיר און נעמט ווידער לייענען מיין אַרטיקל פון אַנהויב, און אַזוי עטלעכע מאַל.

איך בין ביז אויפן היינטיקן טאַג איבערצייגט, אַז ווען שיינבערג איז געקומען צו מיר מיטן אומגעריכטן פאַרשלאַג איך זאָל צוגרייטן עטלעכע בענדלעך אַרטיקלען מיינע, ער זאָל זיי קאַנען אַרויסגעבן אין זיין „אוניווערסאַלער ביבליאָטעק“, איז דאָס געווען אין זכות פון יענעם אַרטיקל וועגן דיכטונג.

און שיינבערג האָט געהאַט אַ נאַמען פֿון אַ מבין אויף דיכטונג און אַלץ וואָס האָט אַ שייכות מיט דיכטונג. און דאָס איז אויך געווען מיין מיינונג. זיין פּאַרזונקען זיין אין מיין אַרטיקל און זיין שטומער בליק אויף מיר האָבן מיר צוגעגעבן אַ סך מוט צו אַרבעטן ווייטער אויף מיין טעמע אין מיין שרייבע-רישער איזאָלירטקייט. איך פלעג פֿון צייט צו צייט כאַפֿן אַ פֿריי שטיקל צייט (פֿריי פֿון קאַרעקטור און איבערזעצונגען, וואָס האָבן פּאַרשלונגען כמעט מיין גאַנצע צייט) און כּפּלעג באַאַרבעטן אַ פּיצל פֿון מיין געפּלאַנטער אַרבעט (אַנדערע, אַפּגעדרוקטע בשעתו אין זשורנאַלן און צייטונגען, זענען דערנאָך אַריינגענומען געוואָרן אין מיינע ביכער, און אַנדערע האָבן געטיילט דעם גורל פֿון אַלע מיינע אַנדערע אַרבעטן, וואָס זענען געבליבן אין וואַרשע און אין ווילנע).

*

אָנהויב 1939 האָט דער וואַרשעווער ליטעראַטן-פּאַריין באַשלאָסן צו טאָן עפעס פֿאַר די אַזוי גערופּענע „אַרבעטסלאָזע“ שרייבער (מען האָט אַלע, וואָס האָבן נישט געהאַט קיין שטעלעס אין טאַג-צייטונגען, גערופן „אַרבעטסלאָזע“, הגם אין דער אמתן וואָלט מען זיי באַדאַרפט רופן „פּרנסהלאָזע“, ווייל אַ סך פֿון די „אַרבעטסלאָזע“ האָבן געאַרבעט מער פֿאַר די „אַרבעטנדיקע“...): מען האָט באַשטימט שכנא זאגאנען ער זאל אַרגאַניזירן די דאָזיקע שרייבער, זיי פּאַרלייגן אַנצושרייבן צו גרעסערע אַרבעטן, וואָס וועלן באַטראַכט ווערן דורך אַ זשורי, און די אַרבעט וואָס וועט אויסנעמען ביי דער זשורי וועט באַקומען אַ געלט-פּריז און זי וועט אַרויסגעגעבן ווערן אויפן חשבון פֿון ליטעראַטן-פּאַראַיין. דאָן האָבן איך באַשלאָסן צום ערשטן מאַל פּרובירן אויסצואַרבעטן אַ קאָנספּעקט פּאַרן קומענדיקן בוך: איך האָבן באַשלאָסן אַנצושרייבן אַ ביכל פֿון אַ פּיר-פּינף דרוקבויגן א. נ. „דער מהות פֿון דיכטונג און איר סאַציאַלע פּונקציע“. די אַרבעט האָט מען באַדאַרפט צושטעלן צום קאָנקורס ביזן 1-טן יולי 1939. אַרום מיטן מאַי אַדער אָנהויב יוני האָט שכנא זאגאן גערופן אַ פּאַרזאַמ-לונג פֿון אַלע קאָנקורס-באַטייליקטע. ער האָט געבעטן צוויי זאַכן: יעדער איינער זאל רעפּערירן וועגן זיין געגרייטער אַרבעט און צי ער וועט זי האָבן גרייט צום 1-טן יולי. אויף וויפל איך געדענק, בין איך געווען דער איינציקער וואָס האָבן רעפּע-רירט גענוי וועגן אינהאַלט פֿון מיין אַרבעט און צוגעזאָגט זי צוצושטעלן ביזן ערשטן יולי. איך געדענק נאָך אויך ווי נאָכדעם ווי כּ'האַבן געענדיקט רעפּערירן וועגן מיין אַרבעט, האָבן אַלע אין איין קול אויסגערופן: „ראַפּאָפּאַרט געווינט דעם קאָנקורס“.

צוליב דעם וואָס אַחוץ מיר האָבן אַלע געבעטן אָפלייגן דעם קאַנקורס. האָט זאָגאַן פאַרלענגערט דעם טערמין פון צושטעלן די אַרבעטן ביזן 1-טן אויגוסט (אָדער ביזן 1-טן סעפטעמבער).

*

ווען איך האָב ארום מיטן אָדער סוף יוני געענדיקט מיין אַרבעט האָב איך, פאַרן אָפגעבן דאָס אין ליטעראַטן-פאַראיין, איינגעלאָדן מיינע נאָענטסטע ליטעראַרישע פריינט — משה גראַסמאַן, שלמה שיינבערג און אפרים שרייער — און פאַרגעלייענט פאַר זיי מיין ביכל. אַחוץ מיר און מיין פרוי איז איצט דאָ אויף דער וועלט בלויז איין מענטש וואָס האָט זיך באַקענט מיט מיין ביכל אין ויין אורשפרינגלעכן טעקסט — מיין פריינט אפרים שרייער (איצט אין ישראל).

*

דעם 6-טן סעפטעמבער, ווען איך בין אַרויס פון וואַרשע, בין איך צוגע-גאַנגען צום ליטעראַטן-פאַראיין (דאן אין נייעם לאַקאַל אויף גראַניטשנע גאס). אין לאַקאַל זענען געווען עטלעכע צעטומלטע חברים. דער דעמאָלטיקער סעקרע-טאַר זאָלאַטאָו איז געווען פאַרנומען מיט „ריין“ מאַכן די אַרכיוון פאַר דער דייטשישער מאַכט, וואָס איר אַריינמאַרש איז שוין געווען אומפאַרמיידלעך. ער האָט אַרויסגענומען פון אַ שאַפע מיין מאַנוסקריפט און געפרעגט צי איך וויל אים אָפנעמען; ער האָט אויך געזאָגט אַז ער האָט פון אים אויסגעשניטן מיין נאָמען ווי ער טוט דאָס אין אַלע מאַנוסקריפטן און דאָקומענטן, ווי אַ מעשה מאַכט זיך...

איך געדענק מיין פאַרלוירנע קייט: וואָס וועל איך טאָן אין אַזאַ וועג, וווּ מען איז נישט זיכער מיטן לעבן, מיט אַ מאַנוסקריפט? איך לאָז אזויפיל איבער אין וואַרשע, אַחוץ א ים מאַנוסקריפטן אין שטוב, וועט בלייבן נאָך עפעס אונטערן שוץ פון אַ דאָך...

*

אין ווילנע האָב איך די ערשטע צוויי חדשים נישט געטראַכט וועגן מיין ליטעראַרישער אַרבעט; ערשט ווען איך האָב זיך דאָרט באַזעצט מיט מיין פאַמיליע און גענומען טראַכטן וועגן שרייבן, האָב איך פון די ערשטע זאָכן ווידער גענומען קלייבן מאַטעריאַל פאַר מיין בוך „מהות פון דיכטונג און איר סאָציאַלע פונקציע“.

ווי אַ רעאַקציע אויף די פאַר חדשים מוטלאַזיקייט און גייסטיקער אַפאַטיע, האָב איך אין ווילנע אַנטוויקלט אַ פיבערדיקע ליטעראַרישע טעטיקייט. עס

איז נישט געווען דער טאג איך זאל נישט אַנשרייבן איינס-צוויי אַרטיקלען אין דער ביבליאטעק פון „ייווא“.

(איך געדענק: אויף מיין וועג פרימאָרגנס אין „ייווא“ פלעג איך אַנטרעפן פרוי לובאַ ג., פלעגט זי אָפט מיך פרעגן: „ווי אַזוי קאַנט איר אין אַזאַ צייט זיצן און אַרבעטן ליטעראַריש?“ (עס זענען שוין דאַן דאָרט געווען די באַלשע-וויקעס.)

אַחוץ פאַרשידענע אַרבעטן האָב איך פּיבערהאַפט געזאַמלט מאַטעריאַלן, סיי אין „ייווא“, סיי אין דער ווילנער אַוניווערסיטעט-ביבליאָטעק, פאַר מיין טעמע, צו וועלכער איך האָב זיך געגרייט העכער צוואַנציק יאָר.

ווען עס איז געקומען די צייט צו אַנטלויפן פון די באַלשעוויקעס, האָב איך געלאַזן ביי מיין פּריינד, דעם לערער און שרייבער ראָובן ליכטשטיין, די 25 עסייען וועגן דיכטונג, אַנגעשריבן אין ווילנע, אַ פאַר געדרוקטע (אין קאָוונער „דאָס וואָרט“) און אַ סך נישט געדרוקטע אַרטיקלען פון פאַרשידענעם כאַראַקטער, אַנגעהויבענע גרעסערע מאַנוסקריפטן (באַזונדערס אויף דער טעמע „צי דערפילט די יידישע ליטעראַטור איר אויפגאַבע?“; אָבער וועגן דער מערקוויר-דיקער געשיכטע פון דאָזיקן נישט פאַרענדיקטן מאַנוסקריפט קלייב איך זיך צו שרייבן באַזונדער) און געזאַמלטע מאַטעריאַלן פאַר אַ צווייטער „אויפלאַגע“ פון מיין בוך-קאָנספּעקט „מהות פון דיכטונג און איר סאַציאַלע פּונקציע“.

די אַרטיקלען מיט די מאַטעריאַלן האָט מיר ליכטשטיין באַדאַרפט צושיקן, ווען ער וועט באַקומען פון מיר דעם אַדרעס פון מיין נייעם וווינאַרט; אָבער ביז וואָס ווען איז אויסגעבראַכן די רוסיש-דייטשישע מלחמה... און מיין ליבער פּריינד ליכטשטיין איז פאַרוועקען אין באַלשעוויטשישן צי נאַצישן תּהום צוואַמען מיט זיין פאַמיליע, זיינע שריפטן און מיין ליטעראַרישן פּקדון...

*

געקומען בין איך קיין שאַנביי דעם 1-טן מאַי 1941; סוף סעפטעמבער 1941 בין איך צוגעטראָטן צו רעקאָנסטרוואַירן פון זכרון מיין „מהות פון דיכטונג“, פון זכרון, ווייל מיין פּרוזא צו זאַמלען אין שאַנביי צום דריטן מאל מאַטעריאַלן פאַר דער-אַ אַרבעט האָט זיך נישט איינגעגעבן, — איך האָב מער דערצו קיין געדולד נישט געהאַט.

עס איז נישט אַנגעקומען לייכט צו שאַפן מעגלעכקייטן אַרויסצוגעבן דאָס ערשטע ביכעלע אויף יידיש אויפן ווייטן מזרח, אָבער דאָס איז אַ קאַפיטל וואָס האָט נישט קיין נאַענטע שייכות צו אַט דער הקדמה, וואָס איך וויל זי נישט צו פיל פאַרגרעסערן.

דאָס ביכל איז פאַרטיק געוואָרן פון דרוק אין נאָוועמבער 1941 און דעם

5-טן דעצעמבער האָב איך אַרויסגעשיקט מיט דער פּאָסט אין אַלע ייִדישע ישובים פון דער פּרייער וועלט פּעקלעך מיטן „מהות פון דיכטונג“.

דעם 7-טן דעצעמבער איז אויסגעבראַכן די פּאַציפישע מלחמה.

נאָך דער מלחמה האָב איך זיך דערוווסט אַז צוויי קליינע פּעקלעך האָבן זיך דורכגעריסן (מיט דער קראַפט פון דיכטונג?): 15 עקזעמפּלאַרן קיין ניו יאָרק און 10 קיין אויסטראַליע: די גרעסטע טייל פון דער אויפלאַגע פון 500 איז געבליבן ערגעץ אויפן דעק פון ים.

*

מיט יאָרן צוריק האָב איך באַקומען אַ בריוו פון פּריינד סוצקעווער, איך זאָל אים צושיקן אַן עקזעמפּלאַר פון „מהות פון דיכטונג“. היות ביי מיר איז געבליבן בלויז איין עקזעמפּלאַר און כ׳האָב אים נישט געוואָלט אַנטרויען דער פּאָסט, האָב איך אים געעצהט צו באַרגן דאָס ביכל ביי מיין ברודער אין חדרה, און אַזוי האָט ער געטאָן. נאָכן איבערלייענען דאָס ביכל האָב איך באַקומען פון סוצקעווער אַן אויפמונטערנדיקן בריוו מיט אַ ווונטש, אַז עס זאָל דערשיינען, אַ צוזאַמען מיט מיינע איבעריקע אָפּהאַנדלונגען וועגן דיכטונג, אין בוך-פּאַרם, אַ זאַך וואָס מיר איז דאָס גאָר קיינמאַל נישט געקומען אויפן זינען, ווייל איך ווייס ווי פּרעמד די טעמע איז דעם ברייטערן לייענער-עולם, און ביים אַרויס-געבן ביכער, וואָס דערשיינען מיטן געלט פון עולם, דאַרף מען זיך רעכענען כאַטש אַ ביסל מיט זייערע לייען-אינטערעסן. אָבער סוצקעווערס עטלעכע בריוו וועגן מיינע אַרטיקלען און רעצענזיעס וועגן דיכטונג און דיכטער, האָבן מיר צוגעגעבן מוט און כ׳האָב אים געענטפּערט אַז „מער ווי די קאַלב וויל זויגן, ווייל די קו אַנזייגן“.

און סוצקעווער האָט זיך גענומען מיטן וועגן אַ בוך אָפּהאַנדלונגען מיינע וועגן דיכטונג.

ערשט בעת זיין הי-זיין, אין מעלבורן, איז סוצקעווערן געלונגען צו פאַר-אינטערעסירן עטלעכע יידן מיט זיין אידיע אַרויסצוגעבן מיין „מהות פון דיכטונג“, ווי אויך אַנדערע אַרבעטן מיינע וועגן דיכטונג.

אמת, צוערשט איז דער פּלאַן געווען ברייטער ווי דער וואָס ווערט פאַר-ווירקלעכט: איך האָב גערעכנט צונויפצונעמען צווישן צוויי טאַולען אַלץ וואָס איך באַטראַכט ווי ווערטפול פון מיינע עסייען און רעצענזיעס וועגן דיכטער און דיכטונג — אַפילו אויך די אַרטיקלען וואָס געפינען זיך אין איינזאַמקייט אין מיינע אַנדערע ביכער; אָבער צוליב דעם וואָס פּריינד סוצקעווערס פּלאַן איז פינאַנטיעל אַ ביסל איינגעשרומפן געוואָרן, איז אויך מיין פּלאַן אָפּגעמאַגערט געוואָרן: די אַרטיקלען וואָס האָבן שוין געפונען אַ מקום-מנוחה אין אַנדערע ביכער, בלייבן אין זייער רוי, און פון די וואָס האָבן נאָך נישט זוכה געווען אַפילו

צו א צייטווייליקן קבר, וועל איך אַפּקלייבן דאָס וואָס איך באַטראַכט צום מערסטן פאַר ווערטפול און כאַראַקטעריסטיש פאַר מיין צוגאַנג צו דיכטונג. סוף־כל־סוף וועט אַ בוך, אפילו מיט אַלע געשריבענע אַרטיקלעך, אויך זיין נישט מער ווי אויסגעריסענע בלעטער, — טאָ וועלן זיין ווייניקער אויסגע־ריסענע בלעטער צווישן צוויי טאָוולען, און מער — אין מיין ביז גאַר חרובן ארכיוו.

*

איך בין צופרידן וואָס אַ יידישער דיכטער האָט אַרויסגעוויזן אַזוי פיל אקטיוון אינטערעס פאַר אַ צווייטן יידישן שרייבער, בלויז צוליב ליבע צום יידישן וואָרט. דאָס איז אַזאַ זעלטענער פאַל!
איך נוץ אויס די געלעגנהייט צו דאַנקען אויך די דריי מעלבורנער יידן, וואָס האָבן זיך אָפּגערופּן אויף סוצקעווערס רוף, — די פריינט י. צ. ריומאַן, שלמה ווין און ה. פאַלד.

י. ר.

מעלבורן, 10.6.62

|

מהות פון דיכטונג

א) מהות פון דיכטונג און איר סאציאלע פונקציע

די פאעזיע וועט קיינמאל נישט אפשאטן אויף דער ערד.
דזשאן קיטס

1. וואָס איז אַזוינס דיכטונג?

די פראַגע „וואָס איז אַזוינס דיכטונג“? געהער צו דער קאטעגאָריע פון די אַזוי גערופענע אייביקע פראַגעס, ווייל קיין ענדגילטיקער, פאַר אַלעמען גילטיקער ענטפער קאָן אויף זיי נישט געגעבן ווערן. צי קאָנט איר געבן אַן ענדגילטיקן ענטפער. — וואָס זאָל אַלעמען איינמאַל פאַר אַלעמאַל באַפרידיקן — אויף דער פראַגע „וואָס אַזוינס איז לעבן?“ איז דאָך דאָס לעבן אַמאַל זיס, ווי אַ טרוים, און אַמאַל ביטער, ווי אַ צערונגענער טרוים, — טאָ ווי אַזוי געבן אַן ענטגילטיקן און פאַר אַלעמען גילטיקן ענטפער אויף אַ זאָך, וואָס האָט יעדן טאָג אַן אַנדער טעם און ווערט, וואָס איז נאָך אַלץ פאַרהוילן פון אונדז אויף זיבן-אָון-זיבעציק שלעסער, נישט געקוקט אויף דעם וואָס מיר האַקן, דאַכט זיך, אויף איינעם נאָכן צווייטן?

פון צייט צו צייט זענען מיר זיכער, אַז „אַט דאָס איז דאָס לעבן אין זיין טיפסטן מהות, אין זיין ענטגילטיקסטן זיך“, אַז דאָס לעבן איז דאָס הייליקסטע, דאָס ווונדערבאַרסטע, דאָס זינפולסטע, און מיטאַמאַל איבערצייגט אונדז „קהלת“, אַז „הכל הבל“. טאָ ווי אַזוי וואַרפן אַ בריק איבער די דאָזיקע צוויי קעגנזעצלעכע אמתן, וועלכע מיר פילן אין פאַרשידענע צייטן מיט דער זעלבער איבערצייגט-קייט און געפיל-גאַנצקייט? און דערביי זאָגט אונדז אונטער אַ דריט געפיל, אויך געשפּירט אין געהעריקן מאַמענט מיט דער גאַנצער געפיל-איבערצייגט-קייט, — אַז ביידע, סיי דער „וירא כּי טוב“, סיי דער „הכל הבל“ זענען ריכטיק, ווייל זיי זענען בלויז טייל-אמתן פון אַ ברייטערן און טיפערן אמת, וואָס האַר-מאַנירט, אויף אַ פאַר אונדז אומצוטריטלעכן אופן, די כלומרשטע סתירה פון די איזאָלירטע טיילן זיינע.

דאָס זעלבע איז אויך מיט דער פראַגע „וואָס איז אַזוינס דיכטונג?“. ווי אַזוי זאָלן מיר געבן אַן ענטגילטיקן ענטפער אויף איר, בעת דיכטונג איז ווי דער „מן“, וואָס יעדער איינער פלעגט פילן אין אים אַן אַנדערן טעם? דער מן איז געווען אַ רעטונג אין מדבר, ער איז געווען געטלעך, אָבער ער האָי

געהאט אזוי פיל טעמים, וויפל יידן עס האבן אים געגעסן. און דאסזעלבע איז מיט דיכטונג: זי דערקוויקט אין גייסטיקן מדבר, זי איז געטלעך, אָבער יעדער גומען פילט אין איר אַן אנדערן טעם.

צווישן די סך ענטפערס, וואָס זענען געגעבן געוואָרן אויף דער דאָזיקער פראַגע, קאָן מען געפינען זייער טיפּזיניקע און, דער עיקר, ריכטיקע, אָבער זיי בילדן בלויז א טיילכל פון אמת, וועלכער לאָזט זיך אינגאַנצן נישט פאַנגען אין דער נעץ פון דער מענטשלעכער פאַרשונג, פונקט ווי דאָס איז מיטן לעבן, פון וועלכן דיכטונג איז בלויז אַן אימאַנענטער טייל.

די פראַגע „וואָס איז אַזוינס מעדיצין?“ אָדער „וואָס איז אַזוינס טעכניק?“, קאָן פאַרענטפערט ווערן ענטגילטיק, די מעדיצין און די טעכניק האָט דער מענטש אַליין געשאַפן און ער ווייסט, וואָס ער דערוואָרט פון זיי און וואָס זיי גיבן אים. זיי קאָנען זיך אין משך פון יאָרהונדערטער שטאַרק אַנטוויקלען, דערגרייכן דאָס, וואָס זעט היינט אויס צו זיין אַ פאַנטאַזיע, אָבער שוין היינט קאָנען מיר געבן אַ דעפיניציע וועגן מעדיצין אָדער טעכניק, וואָס זאָל ענטגילטיק באַפרידיקן אפילו די קומענדיקע דורות. צי די מעדיצין איז אין צושטאַנד פון פרימיטיווער כשוף־דאָקטאָריע, צי זי איז אין צושטאַנד פון טויזנט יאָר אַרום, — איר ציל איז איין־און־דערזעלבער, אומפאַרענדערט: אויסהיילן קראַנקהייטן און פאַרהיטן פון קראַנקהייטן, אָדער מעדיציניש זיך אויסגעדריקט: טעראַפיע און פראַפילאַקטיק.

אָבער דאָס לעבן? די דיכטונג? ווי אזוי זאָל זיי דער מענטש דערגרונט־טעווען? האָט ער זיי דען געשאַפן און געשטעלט פאַר זיי צילן, וועלכע זיי דאַרפן דערגרייכן? זייער קוואַל פליסט דורך אים, אָבער נישט פון אים. דער מענטש לעבט, אָבער דאָס לעבן האָט אים געשאַפן און נישט דער מענטש דאָס לעבן; דער מענטש שאַפט דיכטונג, אָבער די דיכטונג גופא האָט דער מענטש נישט באַשאַפן, — ווי אַ באַדערפעניש און פונקציע איז זי געבוירן געוואָרן צוזאַמען מיט אים, זי איז אַ טייל פון זיין לעבן.

*

אָבער אויב מיר קאָנען נישט ענטגילטיק דעפינירן די סטיכע פון דיכטונג, קאָנען מיר דאָך אין אונדזער לעבעדיקער, אינטימער באַרירונג מיט אים אויסגעפינען געוויסע וויכטיקע אייגנשאַפטן אירע. מיר קאָנען נישט וויסן וואָס זי שטעלט פאַר מיט זיך אין איר עצם מהות, וואָס עס איז איר אייגנטלעכער ציל (אויב מיר זאָלן רעדן אַנטראַפּאָמאַרפיש), אָבער מיר קאָנען זייער גוט אַרייַן־דרינגען אין געוויסע פראַצעסן אירע און פעסטשטעלן, אין אַ באַדייטנדער מאָס, וואָס זי באַדייט פאַר אונדזער לעבן, אין וואָס עס באַשטייט טיילווייז איר פונקציע.

וואָס-זשע איז די וויכטיקסטע אייגנשאַפט פון דיכטונג, לויט אונדזער אויבן-פאַרמולירטער, באַגרענעצטער דערקענטעניש-מעגלעכקייט ?

זאָגן אַז „דיכטונג איז די קונסט פון וואָרט“, הייסט געבן שוין אַ צו אומקלאָרן ענטפער אויף אַ פראַגע, וואָס קאָן שוין אַזוי אויך נישט באַקומען קיין צו קלאָרן ענטפער. קאָן מען דאָך זייער גוט באַהערשן דאָס וואָרט און דאָך נישט שאַפן קיין דיכטונג. און פאַרקערט אויך: שטאַמלענדיק שאַפן גרויסע דיכטונג. דאָס וואָרט — ווי מיר וועלן פרווון אויפווייזן שפעטער — איז דאָס קינד, דאָס ערשטגעבוירענע, פון דיכטונג, אָבער נישט תמיד בלייבט עס טריי זיין אַפּשטאַם. עס קאָן דעגענערירט ווערן, עס קאָן דעגראַדירט ווערן דורכן מייסטער פון מיסברויך — דעם מענטש, צו פאַלשקייט און נישטיקער פליידער-פונקציע. אמת, קיין בלויוזער מאַטעריאַל, ווי, למשל, בראַנז אָדער ליים, קאָן דאָס וואָרט קיינמאַל נישט ווערן, אָבער דאָך קאָן מען דאָס וואָרט אַראַפּנידערן צו דער מדרגה פון כמעט בלויוז מאַטעריאַל, און אויב די קונסט פון מאַלעריי באַשטייט נישט אין בלויוז קאַנען באַהערשן די פאַרבן און קאַפירן אין זיי די לעבעדיקע און טויטע נאַטור, קאָן די קונסט פון דיכטונג אוודאי און אוודאי נישט באַשטיין אין בלויוז קענען פּיין קאַפירן אין ווערטער די טויטע און לעבעדיקע וועלט. די קונסט פון וואָרט, ווי די קונסט פון פענדזל, איז בלויוז אַ נויטווענדיקער באַשטאַנדטייל פון מאַלעריי אָדער דיכטונג, וואָס ווילן זיך פאַרקערפערן, אָבער זייער מהות באַשטייט אין גאַר עפעס אַנדערש, ווייל אַ דיכטערישע איבערלעבונג איז דיכטונג אויך אַן וואָרט-פאַרקערפערונג, הגם זי בלייבט דאָן דאָס אייגנטום פון יחיד, וואָס לעבט זי איבער.

טאָ וואָס-זשע איז דיכטונג ?

דיכטונג איז די פעיקייט צו דערשפירן, צו איבערלעבן, אַרויסצוצוויבערן די נשמה פון יעדער זאך. נישט דאָס באַשרייבן אַ בלום איז דיכטונג, נאָר דאָס פילן און מאַכן פילן דעם נשמה-צושטאַנד, וואָס איז פאַרקערפערט אין אַ קאַנקרעטער בלום אַדאָנק דער באַלויכטונג, דער מיליע, און פונקט ווי יעדע טויטע זאך האָט אַ נשמה, עפעס לעבעדיקס, וואָס רעדט צו אונדזערער, אַזוי פאַרמאָגט יעדע לעבעדיקע זאך עפעס טויטס, אַפילו די נשמה פון אַ מענטשן איז נישט יעדעס מאַל לעבעדיק, און דיכטונג איז דאָס, וואָס באַמערקט אומעטום דאָס לעבעדיקע און קאָן ווידער אויפוועקן דאָס אַפגעטויטע לעבעדיקע צום לעבן.

אַפמאַלן אַ קו אָדער באַשרייבן אַ קו, זי זאָל אויסזען אָדער מיר זאָלן זי אין דער פאַרשטעלונג זען ווי אַ לעבעדיקע, איז נישט קיין קונסט, נישט קיין דיכטונג, — דאָס איז בלויוז איינע פון די נויטיקע מיטלען פון דער קונסט, די קונסט פון קאַפירן; קונסט הייסט איבערגעבן אין בילד דאָס נשמהדיקע, דאָס מענטשלעכע, וואָלט איך געזאָגט, וואָס דער קינסטלער באַמערקט אין דעם לעבעדיקן באַשע-פעניש, אָבער אַזוי, אז אונדזער נשמה זאָל זיך אויפכאַפן צום לעבן, וואָך ווערן.

און אין וואָס באַשטייט אַט דאָס דאָזיקע לעבעדיק־ווערן פון דער נשמה ? דיכטונג רייסט מיטאַמאָל אַרויס פון שפּאַן פון דער טאַג־טעגלעכקייט, מען פאַרלירט די שווערקיט, וואָס פּרעסט אונדז אַריין, דורך דער אייגענער וואָג, אין זומפּ פון פּראַקטישן תּכלית, מען באַקומט צויבערפּליגלעך, אַדאַנק וועלכע מען פּליט אַריבער דעם אומדערגרייכבאַרסטן שפּיץ — איבערן אייגענעם קאָפּ, מען הויבט אָן צו פּילן דאָס פּערזענלעכע ווי עפּעס אַלגעמיין מענטשלעכעס, און נישט דערפאַר, ווייל מען צווינגט אַריין דאָס אַלגעמיין־מענטשלעכע אינעם סדום־בעטעלע פון דעם ענג־פּערזענלעכן, נאָר דערפאַר, ווייל דאָס ענג־פּערזענלעכע ווערט פאַרמענטשלעכט אין ברייטסטן זין פון דאָזיקן וואָרט, — מען דערשפּירט אין זיך נישט דעם „איך“, נאָר דעם מענטש. אין דעם לייטערנדיקן פּיער פון דיכטונג ווערט צעשמאַלצן די אינדיווידועלע ראָם פון מענטשן און דער געפאַנגענער גליענדער מענטש־קערן גיסט זיך צונויף מיטן אַנטפּלעקטן געלייטערטן און לייטערנדיקן פּלאַם פון דער לעבעדיקער און „טויטער“ וועלט.

אַט דאָס איז דיכטונג, הגם דאָס שעפט נישט אויס די אומאויסשעפּלעכע אייגנשאַפטן פון דיכטונג, וואָס איז אַ טייל אָדער איין מאַניפעסטאַציע פון לעבן, און דאָס לעבן האָט אַ מאָדנע אייגנשאַפט: זיינע עכטע טיילן זענען אומענדלעך ווי עס אינגאַנצן.

2. איז דיכטונג אַ לוקסוס אָדער אַ נויטווענדיקייט ?

פאַראַן א סך מענטשן וואָס קוקן אויף דיכטונג ווי אויף אַ לוקסוס, אויף אַ גוטער אָדער שלעכטער געווינהייט, וואָס יעדנפאַלס קאָן מען זיך באַגיין אָן איר. דיכטונג איז, לויט זיי, אַ זאַך, וואָס איז גוט פאַר ליידיקייטער אָדער טרוימער (אינס און דאָסזעלבע!) און אויך פאַר פּאַכלייט. זענען דאָך פאַראַן אַ סך מאַדע־אַרטיקלעך, לוקסוס־אַרטיקלעך, וואָס געוויסע מענטשן נוצן דאָס און פּאַכלייט לעבן פון דעם, — איז נאָך אַ לוקסוס־בראַנזשע, אַ מאַדע־אַרטיקל, אָבער צום פּראַקטישן לעבן האָט עס קיין שייכות נישט. און פּראַקטישע מענטשן האָבן מיט דעם נישט צו טאָן. מהיכּי־יתּי, מען קאָן דאָס באַנוצן, ווי מען באַנוצט אַנדערע לוקסוס־זאַכן, אָבער מען קאָן זיך באַגיין אָן דעם אויך. אַ ראיה — אַט באַגיינען זיי זיך אָן דעם און — גאָרנישט.

איז דאָס ריכטיק ? איז טאַקע דיכטונג אַ לוקסוס ? און אפשר גאָר אַ נויטווענ־

דיקייט ?

אייגנטלעך איז שוין דער ענטפּער אומדירעקט געגעבן געוואָרן אין ערשטן קאַפּיטל: אויב דיכטונג איז אַ טייל פֿון לעבן, איז זי נישט קיין לוקסוס, נאָר אַ נויט־ווענדיקייט. אָבער איצט וויל איך פּרוּוון געבן אויף דער דאָזיקער פּראַגע אַ דירעקטן ענטפּער.

*

די פראנצויזישע קיך האָבן מענטשן צוגעטראַכט, אָבער דאָס עסן גופא האָט קיינער נישט צוגעטראַכט. — דאָס איז אַ פיזיאלאָגישע, אַ ביאלאָגישע נויטווענדיג-קייט. דאָס פאָרן מיט אַ ביצן האָבן די מענטשן צוגעטראַכט, פונקט ווי דאָס פאָרן מיט אַ בוידל. — אָבער דאָס באַוועגן זיך פון אַרט צו אַרט, דאָס באַוועגן מיט די פיס איז נישט קיין לוקסוס און נישט קיין צוטראַכטונג פון מענטשן, נאָר אַ ביאלאָגישע נויטווענדיקייט. פרוּוּט, אדוּבאַ, זיצן צו לאַנג אויף אַן אַרט (און בשעת מעשה זאָל אייך גענענישט פּעלן, מ'זאָל אייך צוטראַגן פון כל טוב), וועט אייך נעמען הויבן פון אַרט, איר וועט פילן אַז דאָס גיין איז נישט נאָר אַ לוקסוס, אויף צו שפּאַצירן, אָדער אַ פראַקטישער מיטל צו דערליידיקן געשעפטן, נאָר אַ ביאלאָגישע נויט-ווענדיקייט. — נישט נאָר די פיס-מוסקולן, דער גאַנצער קערפּער מוז זיך באַוועגן. דאָס זעלבע איז מיט דיכטונג: די סאַנעט-פאַרם האָבן מענטשן צוגעטראַכט, אָבער די דיכטונג גופא נישט.

דער מענטש קאָן זיך אָפּזאָגן פון לוקסוס און אויפהערן עסן פּיין-צוגעגרייטע שפּייזן, אויפהערן פאָרן מיט עקספרעסן, אויפהערן שרייבן סאַנעטן, אָבער עסן, באַוועגן זיך אין שאַפן און געניסן דיכטונג אין דער פרימיטיווסער פאַרט וועם דער מענטש קיינמאָל נישט אויפהערן, סיידן ער הערט אויף צו עקזיסטירן נאָרמאַל. אויב דאָס איז זעלבסטפאַרשטענדלעך בנוגע עסן און באַוועגן זיך, איז דאָס בנוגע דיכטונג נישט אַזוי קלאַר אויפן ערשטן בליק, הגם נישט ווייניקער ריכטיק. ווען אַ מענטש זיצט לאַנג אין אַ פאַרשפּאַרטן צימער, הערט ער אויף צו שפּירן די שלעכטע לופט. — הלאַז זאָל מען נישט געפרוּווט ווערן, צו וואָס מען קאָן געוויינט ווערן. אָבער עס איז גענוג אַרויסצוגיין אויף דער גאַס, כדי מען זאָל פילן ווי גוט עס ווערט, סאָר אַ סך מען האָט פאַרלאָרן פונעם זיצן אין פאַרשטיקטן צימער.

אין צי דען האָט מען בלויז פאַרלאָרן פאַרגעניגן? אויך געזונט!

דאָס זעלבע איז מיט מענטשן, וועלכע געניסן נישט אַ לאַנגע צייט קיין דיכטונג אין אַ געהעריקער מאָס (אין אַ געהעריקער מאָס, זאָג איך דערפאַר, ווייל אין אַ מינימאַלער דאָזע געניסט יעדער די פרימיטיווערע אַרטן דיכטונג, ווי מיר וועלן זען שפּעטער).

מענטשן זענען אויף אַ נאַטירלעכן אופן געניגט צו עגאַאיזם. — עס טרייבט זיי דערצו דער אינסטינקט אויפצוהאַלטן זייער באַגרענעצטע קערפּערלעכע עקזיסטענץ. כדי דער מענטש זאָל צו פיל נישט פאַרשטיינערט ווערן אין זיין עגאַאיזם, מוז ער פון צייט צו צייט אָפּגעפרישט ווערן מיט דער הילף פון דיכטונג, וואָס ברעכט די גליווערנדיקע ראָם אַרום דעם מענטשלעכן קערן, אַרום דעם גליענדן פונק, און לאָזט אים נישט אויסגיין, בלאָזט אים פאַנגאָדער.

ווען מענטשן וואלטן פארברויכט דעם נויטיקן סכום וויטאמינען, וואלטן א סך קראנקהייטן נישט געווען; ווען מענטשן וואלטן פארברויכט דעם געהעריקן סכום דיכטונג, וואלטן זיי געווען זיין איידעלער, מילדער, מענטשלעכער. אז געוויסע קראנקהייטן נעמען זיך פון מאנגל אין וויטאמינען האט מען נישט תמיד געוויסט, און ווען איינער וואלט אמאל דערקלערט סקארבוט מיט מאנגל אין געוויסע וויטא-מינען, — א זאך, וואס מען זעט עס נישט און מען קאן דאס נישט אנטאפן, — וואלט מען דאס באטראכט פאר א שפאס אדער פאר אן איינפאל פון א משוגענעם. היינט ווייסט מען שוין וועגן דעם אפשטאם פון געוויסע פיזישע קראנקהייטן. און א דאנק זיגמונד פרוידן ווייסט מען שוין אויך וועגן דעם אפשטאם פון געוויסע גייסטיקע קראנקהייטן. אבער עס דארף נאך קומען דער מענטש, וואס זאל אויפ-ווייזן מיט גענוגדער קלארקייט (אויף וויפל דאס איז מעגלעך אין אזעלכע זאכן), אז דער גייסטיקער סקארבוט, וואס צעפרעסט דעם היינטיקן מענטשן מאראליש און גייסטיק, איז א רעזולטאט אויך פון מאנגל אין דיכטונג-וויטאמין.

עס וועט קומען א צייט, ווען מען וועט אנהויבן צו באגרייפן, — ווען מען וועט פילן און וויסן אויף זיכער, — אז דער מאנגל אין דיכטונג-געברויך איז שולדיק אין א סך פון אונדזערע סאציאלע צרות (הגם מיר געפינען זיך דא אין א כישוף-קרייז: דער מאנגל אין דיכטונג-געברויך איז אויך א רעזולטאט פון סאציאלע סיבות).

פריץ פאן אונרו, דער דייטשישער עקספרעסיאניסט, א דייטשישער יונקער, דערציילט אין זיין בוך „די פליגלען פון דער ניקע“ (ניקע — די באפליגלטע געטיין פון נצחון; דאס בוך איז א באשרייבונג פון א רייזע קיין פראנקרייך עטלעכע יאר נאך דער ערשטער וועלט-מלחמה) א ביז גאר אינטערעסאנטן פאקט. ער איז געווען א שילער אין א פריישישער קאדעטן-שול. איינמאל, בעת אן אויספלוג, האט דער יונגיששער דיכטער אויסגעשריגן: „סארא שיינער זון-אונטערגאנג!“ דאס ניין-יאריקע דיכטערל איז דערפאר באשטראפט געווארן מיט קארצער.

מען קאן נישט דעם דאזיקן פאקט אפפאטערן מיט דער ערשטער רעאקציע אונדזערער: סארא זינלאזער ביוראקראטיהם! סארא טעמפע פריישישע דיסציפלין! אין דער דאזיקער האנדלונג פון פריישישן פעלדפעבל איז דא מער זין, ווי דאס קאן זיך דאכטן; אין דאזיקן פאקט ליגט עפעס טיפערס ווי בלוז טעמפע ליבע צו דיסציפלין, — אין דאזיקן פאקט איז דא א שטומע אנערקענונג פון דער קראפט פון דיכטונג. דער פריישישער מיליטאריסט ווייסט, אז א זעלנער, וואס באמערקט א זון-אונטערגאנג נישט בלוז מיטן אויג, נאר אויך מיטן געמיט, איז א שלעכטער זעלנער. אזא זעלנער קאן נאך ארויפקומען אויפן געדאנק דאס זעלבע, וואס לערמאנטאווס העלד פון זיין פאעמע „וואלעריק“. דער דאזיקער העלד האט באמערקט נישט נאר די שלאכט, נאר אויך אז „דער ארומיקער וואלד האט זיך געבלויט אינעם פולווער-רויך, ווי אין א נעפל, און דארט, אין דער ווייט, אין

א נישט רעגלמעסיקער אָבער תמיד שטאַלצער און רואיקער ריי, האָבן זיך געצויגן בערג אין זייער שנייאיקער טראַכט, און קאַזבעק האָט געבלישטשעט מיט זיין שפיציקן קאַפּ". און דאָס דאָזיקע נאַטור-בילד, באַמערקט מיטן געמיט, איז גענוג אויף צו פאַראַליזירן, צו נייטראַליזירן די שלאַכט-שטימונג. דאָס ברענגט אים אַרויף אויף געפערלעכע געדאַנקען, געפערלעך בעת אַ שלאַכט, געפערלעך פאַר אַ זעלנער, וואָס פאַר אים איז בכלל געזינטער נישט צו טראַכטן. דער העלד באַקומט אַ שטויס פון דיכטעריש-אויפגענומענעם נאַטור-בילד (צוליב זיין שאַרפער קאַנטראַסטיקייט צו דעם שלאַכט הוי-האַ) צו פּאָלגנדיקע געדאַנקען: "און מיט אַ פאַרבאַרגענעם, האַרציקן אומעט האָב איך געטראַכט: געבעכדיקער מענטש... וואָס וויל ער? דער הימל איז קלאַר, אונטערן הימל איז גענוג אַרט פאַר אַלעמען, אָבער נאָר ער האַלט אין איין פירן מלחמה אומזיסט און אומנישט... צו וואָס?"

דאָס באַמערקן מיטן געמיט אַ זון-אונטערגאַנג איז אַ שווערע זינד פאַר אַ זעלנער, ווייל דאָס עפנט ברייט דעם טויער פאַר אַלדאָס דיכטערישע, דאָס הייסט: פאַר אַלע אַנטי-עגאָאָטישע, אַנטי-גראַב-פראַקטישע, אַנטי-חייה-אינסטינקטיווע כוחות, דאָס רייסט אויף דעם פאַנצער פון געפיללאָזער ראַבאַט-אַרטיקער טעטיקייט און דעקט אָפּ די געפערלעכסטע אַכילעס-פיענטע פון פראַקטישן מענטשן — די נשמה.

דער פריישיער פעלדפעבל, מיט זיין פאַרשאַרפטן חוש פאַרן שונא, שפירט זייער גוט די קראַפט פון דאָס דיכטערישע און באַקעמפט עס אומעטום, ווו ער טרעפט עס, ער וויל דאָס אַרויסרייסן מיטן וואַרצל.

און דער מענטש איז זייער דערפאַלגרייך אין זיין צעשטערערישער אַרבעט אויף אַלע געביטן, סיי אויפן געביט פון ריין פיזישן לעבן, סיי אויפן געביט פון עקאָ-נאָמישן, סיי אויפן געביט פון גייסטיק-דיכטערישער קולטור. די מעכאַניזאַציע פון אונדזער לעבן לאָזט דעם מענטשן ווייניק צייט אויף צו פלעגן די דיכטערישע קולטור, וואָס באַשטייט נישט נאָר אין לייענען דיכטונג, נאָר אין איבערלעבן זי דורך קומען אין קאַנטאַקט מיט דער נאַטור (נישט ווי איר באַצווונגער, נאָר ווי אַ נאָענטער שכן, ווי אַ נאָענטער קרוב, ווי אירס אַ קינד), מיט דאָס קינדישע אין לעבן, מיט דער חיות-וועלט (נישט נאָר ווי אַ מאַטעריאַל פאַר אַרבעטס-קראַפט און שפייז-פראָדוקטן), מיט מענטשן נישט נאָר ווי אַ קאַנקורענט און שונא, נאָר ווי אַ נאָענטסטן שכן אין דער פאַנטאַסטישער וועלט-רייזע; און די דערציאונג נישט נאָר וואָס זי פלעגט נישט דעם ביאָלאָגישן דיכטערישן אינסטינקט, נישט נאָר זי באַפרידיקט נישט זיינע פאָדערונגען, נאָר זי טוט אַלץ כדי אים צו דערשטיקן, פאַרשיטן, פאַרקריפלען דורך דער היפערטראַפיע פונעם פיזיש-פראַקטישן מאַמענט און דער אַטראַפירונג פונעם גייסטיקן און געמיט-מאַמענט.

אָבער אויב עס געלינגט דעם מענטשן אַפצושטעלן אין דער אַנטוויקלונג און אַפצוטויטן אין זיין פונקציע דעם דיכטערישן דריז, הייסט עס נאָך נישט, אָ ווען

דער דאָזיקער דריז פונקציאָנירט יאָ, איז עס אַ זאָך פון לוקסוס און נישט פון נאַטירלעכער נויטווענדיקייט. און דאָס באַדייט אויך נישט, אַז מיר פאַרלירן גאַרנישט דאָרט, וווּ ער פונקציאָנירט בכלל נישט, וווּ ער ווערט דערפירט צו אַ רודימענט-טאַרער עקזיסטענץ.

דאָס נישט פונקציאָנירן פון געוויסע פיזיאָלאָגישע דריזן פירט צו פיזישער פאַרקריפּלונג און פיזיש-בולטן אידיאָטיזם; דאָס נישט פונקציאָנירן פון געוויסע פּסיכישע דריזן פירט נישט צו אַזעלכע בולטע, אָבער נישט ווייניקער אומגליקלעכע רעזולטאַטן, ווי דאָס באַווייזט בולט די מאַדערנע פּסיכאָלאָגיע מיט אירע אַוואַנגאַרד-שולעס.

ווען מען קוקט זיך צו צום פּוסטן, צינישן לעבן פון אַזוי פיל מענטשן, פון אַזאָ גרויסן טייל פון דער יוגנט (דעם נאַטירלעכסטן הויפטקוואַל פון דיכטערישן לעבנס-שטייגער), — פילט מען בחוש, אַז דאָס איז — נישט אין דער לעצטער ריי — אַ רעזולטאַט פון אַ צעשטערטער פּסיכישער גלייכגעוויכט, אַז מיר האָבן דאָ פאַר זיך פּסיכישע קריפּלען, אומנאַרמאַלע אינדיווידוען פון אַן אומנאַרמאַלער תקופה.

דיכטונג איז דער שליסל, וואָס שליסט אויף דעם פּסיכישן מאַטאָר פון מיטגעפיל און סימפּאַטיע (און מיטגעפיל הייסט נישט דווקא מיטפילן א קראַנק און סימפּאַטיע — נישט דווקא סימפּאַטיזירן מיט אַ צווייטן מענטשן, — מען קאָן מיטפילן אויך אַ נאַטור-אַביעקט און סימפּאַטיזירן מיטן קאַסמאָס). וואָס איז נישט עפעס אַנדערש ווי די אויבנדערמאָנטע צעשמעלצונג פון דעם האַרטן „איך“-פאַנצער, וואָס איז נישט עפעס אַנדערש, ווי דער גרענעצלאָזער סימפּאַטיע-קאָנטאַקט מיטן נישט-„איך“ פון דער לעבעדיקער און טויטער וועלט.

צי איז דיכטונג אַ לוקסוס אָדער אַ נויטווענדיקייט?

דיכטונג איז אַ נויטווענדיקייט, וועלכע די מענטשן האָבן שיר נישט פאַר-וואַנדלט אין אַ לוקסוס סיי פאַר די, וואָס געניסן זי, סיי פאַר די, וואָס געניסן זי נישט. און אין דאָזיקן פרט טיילט די דיכטונג דעם גורל פון אַ סך אַנדערע מענטש-לעכע באַדערפענישן, פיזישע ווי גייסטיקע. אין זיין פעיקייט צו פאַרוואַנדלען דאָס נאַטירלעכסטע אין פּערווערזעס, האָט דער מענטש פאַרוואַנדלט דאָס עסן שיר נישט אין אַ לוקסוס סיי פאַר די געניסער פון דער פּראַנציוזישער קיך, סיי פאַר די געניסער פון געפעלשטע פּראָדוקטן, סיי פאַר די כּראַניש-הונגעריקע.

אַ מענטשהייט, וואָס האָט ליבע פאַרוואַנדלט אין פּראַסטיטוציע, ליבע צום אייגענעם פּאַלק — אין שאַוויניזם, האָט אויך די דיכטונג פאַרוואַנדלט אין פּוטוריוזם. אָבער די נויטווענדיקייט אין ליבע האָט די פּראַסטיטוציע נישט פאַרטיליקט, זי טליעט און כאַפט זיך אויף צום לעבן דאָ און דאָרט אפילו פון אונטער די גרויס-שטאַטישע מיסטקאַסטנס, זי לעבט ווייטער אין די טרויען פון די בעסטע און ריינסטע. און אויך די אַנדערע פּסיכישע נויטווענדיקייטן פונעם מענטשן האָט דער

מענטש נישט געקאנט אויסרייטן מיטן וואַרצל. זיי קאָנען רעדוצירט ווערן ביז מינימום, זיי קאָנען פאַרטריבן ווערן אין דער סאַמע טיף, אָבער דאָרט בלייבן זייערע זוימען אומבאַשעדיקט, גרייט צו נייעם בלי...

און אויך די דיכטונג פירט ווייטער איר עקזיסטענץ אין אירע אַלע פאַרמען: אין די באַציאונגען פון מענטש צו דער נאַטור; פון מענטש צו מענטש; אין פאַלקס-געזאַנג; אין נאַכט-חלומות און אין טאַג-טרוימען, און אין ווערק פון גרויסע דיכטער, וואָס קעמפן קעגן שטראַם פון דער צייט, אָדער וואָס איילן פאַרויס זייער צייט. און מיר קאָנען זיין זיכער: די מענטשהייט וועט נישט צוריקגעפינען איר פסיכישע און פיזישע גלייכגעוויכט ביז אויך דער לוקסוס פון דיכטונג וועט נישט פאַר-וואַנדלט ווערן צוריק אין אַ פאַקטישער נויטווענדיקייט, פון אַ יום-טוב צימעס — אין אַ נאַטירלעכן טעגלעכן ברויט.

3. דער וועג פון דיכטונג

די שפראַך איז נישט נאָר די מוטער פון דיכטונג, נאָר אויך איר טאַכטער. דער דיכטערישער פראָצעס איז טעטיק געווען אויך פאַר דער געבורט פון מענטש-לעכן וואָרט, און ערשט דער דאָזיקער פראָצעס האָט אין זיין אַנטוויקלונג געשאַפן דאָס וואָרט ווי אַ קינד פון דיכטונג, וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין איר מוטער. פונקט ווי די נאַטור האָט צוערשט געשאַפן די לעבעדיקע צעלע (און די צעלע איז נישט די מוטער פון לעבן, נאָר איר טאַכטער, הגם זי הויבט זי אויף אויף אַ העכערע מדרגה און ווערט איר מוטער) און דערנאָך דידאָזיקע לעבעדיקע צעלן פאַרוואַנדלט ווי מאַטעריאַל פאַר העכערע לעבעדיקע אָרגאַניזמען, אַזוי איז די ביאָלאָגישע פונקציע פון דיכטונג * צוערשט געקומען צום באַוווּסטיגן אויסדרוק אין וואָרט און דערנאָך די דאָזיקע לעבעדיקע דיכטונגס-צעלעס אויסגענוצט ווי מאַטעריאַל פאַר אירע קאָמפּליצירטערע דיכטערישע אויסדרוקן.

דיכטונג, ווי געזאַגט, איז נישט באַשאַפן געוואָרן מיטן וואָרט, — דיכטונג, ווי אַ ביאָלאָגישע פסיכישער דראַג, האָט עקזיסטירט אין מענטשן נאָך איידער זי איז געקומען צום וואָרט, פונקט ווי זי עקזיסטירט אין דער חיה, ווען אַ הונט וואַיעט אויף דער לבנה, קאָנען מיר נישט וויסן גענוי, וואָס

* אַנרי בערגסאָן באַמערקט זייער טיף אין זיין בוך „די צוויי קוואַלן פון רעליגיע און מאַראַל“, אַז די רעליגיע איז אַ ביאָלאָגישע נויטווענדיקייט. דאָס זעלבע איז ריכטיק פאַר דיכטונג נאָך אין אַ גרעסערער מאָס, ווייל אין לעצטן סך-הכל, ווען מען באַגרייפט אינטואַיטיוו די דערשיינונג פון דיכטונג אין איר גאַנצער טיף, איז רעליגיע אַ ספעציפישע אויסדרוק-פאַרם פון דיכטונג, אָדער אַנדערש: דיכטונג איז אין איר מהות רעליגיעז אין דער ריינסטער קערפערלאָזסטער פאַרם.

עס קומט פאר אין זיין שטומער נשמה (דער הונט איז שטום אין פארגלייך מיט אונדז, רעלאטיוו, ווייל אין פארגלייך מיטן פיש איז ער שוין גארנישט שטום, — ער האט א שפראך אויף וועלכער ער רעדט זיך צונויף נישט נאר מיט די מיטגלידער פון זיין מין, נאר אפילו אונדז גיט ער גאנץ אפט איינדייטיקע מעגלעכקייטן צו פארשטיין זיינע פארלאנגען און שטימונגען). אבער מיר האבן גענוג גרונט — שטיצנדיק זיך אויף דעם איינדרוק, וואס דאס מאכט אויף אונדז; שטיצנדיק זיך אויף אונדזער אויפגערודערט געמיט בעת מיר הערן דאס דאזיקע וואָיען — אַנצונעמען, אַז מיר געפינען זיך דאָ פאַר אַ מין דיכטערישן אַקט: * די מאַגישע ליכט פון דער פולער לבנה ווירקט אויף דעם הונט אַן שום פראַקטישן, פיזישן נוצן פאַר אים, — ער ווערט אַרויסגעריסן פון זיין הינטישער עקזיסטענץ און ער דערנענטערט זיך צו אונדזערן אַ מענטשלעכן צושטאַנד, — ווי מיר באַמערקן דאָס, אַגב, גאַנץ אַפט ביי חיות אין זייערע פאַרשידענע פסיכישע צושטאַנדן פון ליבע, שרעק, מוטער-ליבע, קראַנקהייט און אַזוי ווייטער. עפעס מאַנט אין אים דאָס דאָזיקע ליכט, עפעס באַאומראַיקט עס אים מיט איר אומהיימלעכקייט און שיינקייט; עפעס בענקט זיך אים נישט וויסנדיק נאָך וואָס און עס איז אים אומעטיק אַן שום שייכות מיטן מאַגן און מיטן געשלעכטס-אַרגאַן, און די דאָזיקע מאַנונג זוכט אַן אויסדרוק — און וואָס דען איז דיכטונג, ווי אַ טעטיקייט, אויב נישט פולווערטיקער אויסדרוק אויף איינדרוק? — און דאָס איז דאָס הינטישע וואָיען אין העלע לבנה-נעכט. און ווייל דאָס איז אַן עכטער אויסדרוק — הגם אַ פרימיטיווער — אויף אַ דיכטערישן איינדרוק, ווירקט עס אויף אונדז, און אונדזער געמיט וויברירט מיט אין אומהיימלעכקייט.

דער מענטש גייט ווייטער אין זיין דיכטערישן אויסדרוק: ער שאַפט דאָס וואָרט, וואָס שלאַגט אַרויס פון אים, ווי אַ בליץ פון אַ שווערן, מיט עלעקטריצי-טעט אַנגעלאָדענעם וואַלקן. געטע דערגרייכט די גרעסטע הויך פון דיכטערישן וואָרט-אויסדרוק אויף דער זעלבער מאַגישער ווירקונג פון דער לבנה אויף לעבעדיקע באַשעפענישן (און האָט זי דען נישט קיין ווירקונג אויך אויף דעם צופלוס און אַפּפלוס פון ים און ווער ווייסט אויף וואָס נאָך?) אין זיין לירישן

* מאַקס איסטמאַן, אין זיין בוך „גענוס פון דיכטונג“, טיילט דאָס לעבן אין צוויי הויפט-פראַצעסן: איינער שטרעבט צוצופאַסן זיך און דער צווייטער — צו פאַרווירקלעכן זיך. דער ערשטער פראַצעס איז פאַר אים אַ פראַקטישע פונקציע פון לעבן, און דער צווייטער — די דיכטערישע. און די דאָזיקע צוויי לעבנס-פונקציעס געפינט ער שוין אין די באַוועגונגען פון דער פלאַזמע, ווי אויך אין דער שפראַך, וואָס פון איין זייט איז זי פראַקטיש — פאַרשטענדיקן זיך צוליבן צופאַסן זיך צום לעבן — און פון דער צווייטער — דיכטעריש, כדי צו פאַרווירקלעכן, אויסלעבן דאָס לעבן. אַ לעבעדיקער אַרגאַניזם, זאָגט מאַקס איסטמאַן, וויל נישט נאר אויסמיידין דעם טויט, נאר אויך לעבן. און דאָס לעבן צוליב לעבן, נישט כדי נישט צו שטאַרבן, איז דאָס דיכטערישע אין אונדזער וועזן, אין אונדזער לעבן. מאַקס איסטמאַנס בוך איז פול מיט טיפע אַריינבליקן אינעם וועזן פון דיכטונג.

ליד „צו דער לבנה“, וואָס זיינע שורות וואָלטן אפשר באַפרידיקט און באַרואיקט דעם וואַיענדיקן הונט אין לבנה-נעכט, ווען ער זאָל קאָנען אויפלייזן זיין הינטישן אינדרוק אין דאָזיקן מאַגישן, מענטשלעכן וואַרט-אויסדרוק פון דיכטער.

דער סוד, ווי אַזוי דער מענטש האָט געשאַפן די שפּראַך, — די דאָזיקע געניאַלסטע שאַפונג פון מענטשן, וואָס אָן איר איז נישטאָ קיין קולטור-טראַדיציע, קיין קולטור-ירושא, קיין קלאַרער געדאַנק, קיין מענטשלעכע געזעלשאַפט אויף אַ מער-ווייניק העכערער מדרגה, ווי אַ מאַלפעס-כלל, — וועט מען גענוי קיינמאַל נישט וויסן: דער דאָזיקער סוד ליגט טיף פאַרבאָרגן נישט נאָר אין דער פּרעהיסטאָרישער תקופה פון דער מענטשהייט, נאָר ער ליגט אַ סך טיפּער — אין דער ביאָלאָגישער אַנטוויקלונג פון דער לעבעדיקער פּלאַנע, וואָס האָט זיך געריסן צום אויסדרוק, צו זעלבסטאויסדרוק און זעלבסטדערקענונג צוערשט אין העכערן פאַרם-אויסדרוק און דערנאָך אין העכערן וואַרט-אויסדרוק. בלויז דיכטער, וואָס שטייען אינטואיטיוו צום נאָענטסטן (אין מאַמענטן פון עקסאטישן שאַפן) צום אורקוואַל פון וואַרט, קאָנען אַמאָל דערשפירן די געשיכטע פון זיין געבורט. (און אויך געלערנטע מיט דיכטערישע פעיקייטן מוזן אַנקומען צו דיכטערישע היפּאָטעזעס, ווען זיי ווילן אַריינדריינגען אין דעם סוד פון שפּראַך-געבורט). אַזוי האָט דער בעלגישער דיכטער עמיל ווערהאַרן געגעבן אַ דיכטע-ריש בילד פון דער וואַרט-אַנטשטייאונג, אין זיין געדיכט „דאָס וואַרט“, ווען דאָס ערשטע וואַרט ווערט די ערשטע מענטשלעכע פּאַעמע, ווען די דיכטערישע פּאַטענצן פונעם מענטשן ווערן צום ערשטן מאל געפורעמט אין קריסטאל-ריינעם, דורכזיכטיק-פּלאַמיקן וואַרט, דעם געמיט-באַפרייענדיקן און גייסטיק-פאַרבינדנדיקן וואַרט.

אַ סך גראַמאַטיקער האַלטן, אַז דעם אָנהויב פון דער שפּראַך דאַרף מען זוכן אין דעם אומאַרטיקולירטסטן טייל פון דער שפּראַך, אין די „אינטער-זשעקציעס“, וואָס באַשטייען פון אויסדרוקן פון שרעק און אַנטציקונג, ד. ה. זיי זענען דער אוממיטלבאַרער רעזולטאַט פון אַ פּסיכישער שפּאַנונג, וואָס געפינט אין זיי אַן אַנטשפּאַנונג, אָן אויסדרוק, און היות אַ געוויסע שפּאַנונג האָט זיי געפורעמט, פאַרמאָגן זיי אין זיך, מיט דער הילף פון דער באַגלייטנדיקער אינטאַנאַציע, די פעיקייט תמיד צו אַנטשפּאַנען אַ באַשטימטע שפּאַנונג ביי אַ באַשטימטער גרופּע מענטשן, וועלכע נעמען אָן אויף טעענדיק דעם דאָזיקן אויסדרוק.

אַז דאָס איז אַזוי קאָן מען נאָך היינט אויך זען ביי קינדער. צי דען שאַפט נישט דאָס קינד אַ שפּראַך פאַר זיך אַליין, יעדעס קינד — אָן אייגענע שפּראַך? פון וואַנעט נעמט זיך דאָס? יעדעס קינד אַנטדעקט די וועלט פונסניי פאַר זיך גופּא. מיט יעדן קינד הויבט זיך אָן פונסניי די געשיכטע פון „בראשית“, ווען אדם הראשון גיט אַ נאָמען זיין אַרומיקע וועלט. די שפּאַנונג, וואָס די אַרומיקע

אינדרוקן רופן ארויס ביים קינד, אנטשפאנען זיך אין „ווערטער“, געפורעמט דורך די געפילן, וואָס עס לעבט איבער, און באַפרידיקן די אויסדרוק-באָדער-פעניש פונעם קינד. אַפּטמאָל בירגערט זיך איין אַ געוויסע צאל אַזעלכע „ווערטער“ און זיי פאַרבלייבן ביים קינד אַ גאַנצע ריי יאָרן, געשטיצט אַפּטמאָל דורכן פּיעטעט פון די אַרומיקע פאַר דער אינדיוידועלער שאַפונג פון קינד. אין די דאָזיקע „שפּראַך“ כאַראַמאַנט וויכטיקע סימנים פון די שפּראַכן פון די דערוואַקסענע: איין וואָרט באַצייכנט אַ גאַנצע ריי זאַכן, וואָס זענען פאַרבונדן מיט איין טעטיקייט, וואָס זענען פאַרקרובהשט נישט נאָר דורכן אויסזען, נאָר דורך דער האַנדלונג. למשל: אַ טעקע, אַ טעקע, אַ הוט, דאָס אַוועקגיין — צליל אין באַצייכנט געוואָרן דורך מיין איין-יאָריקן זון מיט איין נאָמען, וואָס האָט זיך איינמאָל ספּאַנטאַן אַרויסגעריסן ביי אים אין אַ שפּערישן מאַמענט און ער איז געבליבן טריי דעם דאָזיקן וואָרט אַ שטיק צייט.

די דאָזיקע קינדערישע שפּראַך שטאַרבט אָפּ אין שאַטן פון דער אַנגענו-מענער שפּראַך פון די דערוואַקסענע, וואָס רינגלט זי אַרום, ווי אַ יונגע שפּראַצונג שטאַרבט אָפּ אין שאַטן פון געדיכטע וועלדער, וואָס לאָזן צו איר קיין זון נישט צו. אָבער אַמאָל, אין די אורצייטן, איז זי גופא געוואַקסן אויף דעם זעלבן שטייגער. איצט, נאַטירלעך, קומט פאַר דער וואָס פון דער שפּראַך אין געוויסע אַנגעצייכנטע — דורך דער ירושה — גרענעצן, זי דערלאָזט נישט לייכט קיין נייע וואָרט-סוכסטאַנצן, — (און זי טאָר נישט דערלאָזן, אויב זי וויל נישט פאַרלירן דעם אוצר געדאַנקען און געפילן, וואָס זענען אַקומולירט אין דער שפּראַך), אָבער זי קוועלט נאָך אויך איצט מיט נייע מעטאַפאָרישע וואָרט-קאָמבינאַציעס, כדי אויסצודריקן, כדי צו אַנטשפּאַנען די נייע שפּאַנונגען, וואָס די וועלט און די איבערלעבונגען אין איר רופן אַרויס אין מענטשן.*

וואָס באַדייט דאָס? דאָס באַדייט, אַז נישט געקוקט אויף די סטאַביליזירטע שפּראַך-גרענעצן, אַנטוויקלט זי זיך פאַרט, אין תוך, לויט די זעלבע כללים, ווי אין דער אורצייט — מעטאַפאָריש (נאָר אויף אַ העכערער מדרגה פון מעטאַפאָרישקייט). וויל שפּראַך איז מעטאַפאָר, בילדערישקייט. דאָרט, וווּ מיר זענען נישט די מעטאַפאָרישקייט פון דער שפּראַך, איז זי אַפּגעריבן פון אַלטקייט, איז

* נאַטירלעך, שפּראַך איז אויך — חוץ פאַרלאָנג אויסצודריקן די געפילן — ווילן און באַדערפעניש צו פאַרשטענדיקן זיך פּראַקטיש מיט מיטמענטשן. און אויך די דאָזיקע פּראַקטישע נויטווענדיקייט האָט אַרויסגערופן די ערשטע „ווערטער“, וואָס זענען געווען דער אור-וואָרצל פון אונדזער שפּראַך. אָבער דאָ גייט מיר אין דיכטערישן און נישט אין פּראַקטישן, און די פּראַגע וועגן דעם וואָס איז פאַדערהאַנט אין דער שפּראַך — דאָס דיכטערישע אָדער דאָס פּראַקטישע — איז אַן „אייביקע פּראַגע“, וואָס יעדער איינער קאָן פאַרענטפערן לויט זיין געפיל מיט דער פולער זיכערקייט, אַז קיינער וועט אים נישט קאָנען אויפווייזן זיין טעות. מען קאָן דאָ אַנקומען בלויז צו היפּאָטעזעס, וואָס קאָנען בלויז לייכטער מאַכן דאָס דערשפירן די ריכטונג פון אמת, דעם קאָנטור פון אמת.

זי אויסגעלאָשן פון דער צייט, ווי עס באַווייזט אַן אַנאַליז פון אַן אַ שיעור ווערטער, וועלכע רעדן שוין היינט נישט צו אונדזער פאַנטאַזיע, וועלכע ווייזן היינט נישט ארויס קיין שום דיכטערישע אייגנשאַפטן. די דאָזיקע ווערטער זענען געוואָרן בלויז פראַקטישער מאַטעריאַל, ווי אַפּגעקילטע לאַזע, וואָס רופט שוין נישט אַרויס נישט קיין מיסטישע אַנטציקונג פון דער ווייטן און נישט קיין מיסטישע שרעק פון דער נאַענט, נאָר די פּויערים באַנוצן זי אויף צו באַפּרוכפּערן זייערע פעלדער.

אַבער ביי זיין געבורט איז יעדעס וואָרט מעטאַפּאָריש, בילדעריש, — דיכטונג. איך מיין דאָ, נאָטירלעך, יענע מעטאַפּאָרישקייט, וואָס נישט דער שלעכטער דיכטער זוכט זי און צווינגט זי אַרויף אויף דער שפּראַך, נאָר זי קוועלט אַרויס פון דער שפּראַך צוזאַמען מיט איר גופא ווייל זיי זענען איינס. * און עס איז דאָ כדאי צו ברענגען די גרויסאַרטיקע דעפיניציע פון דער דיכטונג, וואָס מאַקס איסטמאַן גיט אין זיין בוך „גענוס פון דיכטונג“.

„ווען מען לערנט זיך אויס אויפצונעמען דאָס פּאָעטישע אין דער טאַג-טעגלעכער שפּראַך, זעט מען איין אָז עס איז נישט באַגרענעצט נישט צו באַשטימטע אָביעקטן און נישט צו אַ באַשטימטן אָפּן פון צאַרטן באַהאַנדלען זיי. דאָס באַשטייט פשוט אין געבן דעם קעגנשטאַנד, דער געשעעניש אָדער דעם געפיל דעם נאָמען, וואָס כּישופט אַרויס פאַר אייך זייער נאָטור“. וואָס דען אַנדערש איז די אויפגאַבע און די פונקציע פונעם וואָרט?

אַבער די דאָזיקע אינאָלירטע דיכטונג-צעלעס זענען ערשט דער אָנהויב-זעג פון דער מענטשלעכער דיכטונג צו אירע זעלבטט-באַוויסזיניקע הויכן, צו אירע אוצרות, וועלכע ווערן דורך אונדזער דערציאונג אַזוי לייכטזיניק און פאַרברעכעריש פאַרנאַכלעסיקט. פון דער דאָזיקער דיכטונג-צעלע ביז דבורה הנביאהס ליד און נישטעס „זאַראַטוטראַ“, ביז סאַפּאָקלס „אַנטיגאָנאַ“ און דעם

* יאָקאָב וואַסערמאַן זאָגט אין זיין אַפּהאַנדלונג וועגן דער שפּראַך, אַז אין די דיאַלעקטן איז „די שפּראַך איינפאַכער, נישט אַזוי אויסגעפּוצט און גלייכצייטיק פון גרעסערער בילדלעכקייט; נישטאָ קיין שום דיכטונג, וואָס איז ווערט איר נאָמען, וואָס זאָל זיך נישט באַזירן אויף דעם באַדן פון אַ דיאַלעקט; און ווען אירע שפּיצן באַזירן דעם הימל, ציט זי אירע זאַפטן פון אירע וואָרצלען, ווייל אויב נישט איז זי נאָר אַ קונסט-פּראָדוקט און פאַרגעגלעך“.

און מאַקס איסטמאַן, איינער פון די גרויסע קענער פון דיכטונג, זאָגט אין זיין בוך „וואָס דיכטונג איז“:

„פּאָעזיע... איז נישט נאָר אַ טריק וואָס מיר האָבן זיך אויסגעלערנט אים צו מאַכן מיט אַ פּראַקטישן אינסטרומענט (געמיינט די שפּראַך — י. ר.), זי האָט געשפּילט איר ראַל ביים שאַפּן דעם אינסטרומענט“.

און ער זאָגט אויך: „עס איז, לויט מיין מיינונג, סענטימענטאַל און נאָריש צו זאָגן... אַז „שפּראַך איז דיכטונג“. דער וואָס פון שפּראַך מוז זיין, פונקט ווי דאָס באַנוצן זי: טיילווייז פּאָעטיש און טיילווייז פּראַקטיש“.

ערשטן טייל „פאוסט“ איז נאך א לאנגער אנטוויקלונגס-וועג. די פרימיטיווע פאלקס-לידער פון די ווילדע זענען א מין מיטלעוועג צווישן דער ווארט-דיכטונג און דער נישט-ארטיקולירטער געזאנג-דיכטונג, ווען דאס געפיל קומט צום אויסדרוק נישט אין קריסטאליזירטן ווארט, נאר אין אינסטינקטיוון ניגון. זיי נעמען עטלעכע פשוטע ווערטער, וואס דריקן אויס דעם בלויון פאקט, וואס רירט אן זייער געמיט (למשל, דאס אפפארן פון א נאענטן מענטשן), און זיי חזרן זיי איבער אן א שיעור מאל מיט א ניגון, וואס דריקט אויס די אינערלעכע נשמה פון פאקט, דאס, וואס ער באדייט פאר זיי. און דעריבער איז א גרויסער טייל פון אלע פאלקס-לידער — אפילו פון מער אנטוויקלטע פעלקער, — אומצעררייבאר פארבונדן מיטן ניגון, וועלכער גיט זיי צו דעם געפיל-אינהאלט, דעם דיכטערישן אויסדרוק, וואס די פרימיטיווע לידער פארמאגן נאך נישט זעלבשטענדיק אינעם ווארט-ריים און אין דער ווארט-עקספרעסיע. ערשט שפעטער, ווען דאס דיכטערישע ליד ווערט אנגעלאדן מיט עקספרעסיוון ריטם, מיט דינאמישן אויסדרוק, ערשט דאן ווערט דאס דיכטערישע ליד זעלבשטענדיק פון ניגון. דאס דערגרייכט נישט נאר דאס אזוי גערופענע קונסט-ליד, נאר אויך דאס מער-אנטוויקלטע פאלקס-ליד, וואס פארמאגט אפטמאל א ווונדערבארע עקספרעסיווע קראפט סיי דורך דעם געהעריקן ווארט-אפקלייב און סיי אדאנק דעם ריטם. אין א ווערק פון אן ענגלישן פאעזיע-פארשער * „אנהויב פון דיכטונג“, האב איך אמאל געפונען פיר ווונדערבארע שורות פון א פאלקס-ליד. אין די ערשטע צוויי, וועלכע איך געדענק נישט גענוי, זאגט אן אומגילקלעך-פארליבט מיידל, אז זי קאן נישט גיין תפילה טאן מיט איר פול הארץ. און זי פארענדיקט:

„Let the others go to the churches,
I will go to the murmuring sea”.

ווי פיין און קנאפוארטיק דא ווערט איבערגעגעבן א קאמפליצירטער פסיכאלאגישער צושטאנד. דאס מיידל וויל אנטלויפן פון מענטשן, אויסבאהאלטן איר צער פון פרעמדע אויגן, און זי פילט, אז איר קירכע קאן איצט זיין בלויו די נאטור, דער ווילד-רוישנדער ים, וועלכער הארמאנירט מיט איר געמיט-צושטאנד. וועגן דעם אלעם אבער רעדט זי נישט, דאס גיט אייך א שאס צום הארצן און מוח פאראמאל, ווי א ראקעטע. דורך דעם סוגעסטיוו-וירקנדיקן קאנ-טראסט פון „זאלן אנדערע גיין אין די קירכעס, איך וועל גיין צום רוישנדיקן ים“. די גאנצע רייכקייט פון געדאנק און געפיל, וואס די דאזיקע פיר שורות פארמאגן, ווערט נישט אויסגעדריקט באגריפלעך, אפן, נאר דיכטעריש-סוגעסטיוו, דורך א בילד. און דאס קאן נאר גרויסע דיכטונג, וואס איז א „מועט המחזיק את

* דעם נאמען פונעם שרייבער געדענק איך נישט.

המרוכה". צי דען קאָנען די דאָזיקע שורות נישט אָנגיין פאר שורות פון גרעסטן דיכטער? זענען זיי דאָך ענלעך מיט זייער סוגעסטיווער קראַפט, מיט זייער עקספרעסיוון ריטם און זייער דיכטערישער טיפקייט צו די פיינע סטראַפּעס פון היינריך היינעס באַרימטן ליד „דאָס עולה-רגל זיין קיין קעוולאַר“.

אינעם ווונדערשיינעם פינישן עפאָס „קאלעוואלא“ זאָגט די עצה-געבערין צו דער כלה, וואָס גייט חתונה האָבן:

„לאָז איבער דייע דיינע טאָג-טרוימען פאַר דיין שוועסטער“.

ווי פּיין! סאַראַ סך עס ווערט געזאָגט מיט דער דאָזיקער בילדלעכער

שורה!

די גאַנצע ענדערונג פונעם מיידלס לעבן נאָך דער חתונה איז דאָ אַרייַן-געפאַנגען אין אַ דורכאויס פאַעטישער שורה: לאָז איבער דייע טאָג-טרוימען פאַר דיין שוועסטער, דעם מיידל, — דייע טרוימען האָבן זיך שוין געענדיקט, די האַרטע ווירקלעכקייט האָט זיי אונטערגעשניטן די פליגלען, זיי האָבן זיך געלאָזט פאַנגען אין נעץ פון אַ ווירקלעכקייט-פאַסטקע.

שווער צו געפיינען אַ מער שלימותדיקן מוסטער פאַר דעם אופן ווי אַזוי אַ געדאַנק ווערט אויסגעדייקט פאַעטיש אומדירעקט-דירעקט; מיט איין בילד, וואָס שליסט אויף די פאַרשטעלונגס-קראַפט, וואָס עפנט דאָס האַרץ און דרינגט אַריין אין אים, באַלייכט דער דיכטער אַ ווענדפונקט אינעם גורל פון מענטשן און פאַרשפאַרט אים דאָס אויסטייטשן פּרטיותדיק.

אגב, אַ סך גרויסע דיכטער האָבן גאַנץ גוט געוויסט ווי צו שעצן די בעסערע פאַלקס-דיכטונג, און זיי האָבן געשעפט פון דאָזיקן אוצר די פּשטותדיקע דאַפּינירטקייט פון זייער אויסדרוק-אופן און ריטם. געטע, למשל, האָט זיך געטובלט אינעם קוואַל פונעם פאַלקס-ליד, וואָס איז שטאַרק פאַפּולאַריזירט געוואָרן דורך דעם גרויסן הערדער, וועלכער האָט אַזוי גוט באַגריפּן די שפּראַך פון דער דיכטונג און די דיכטונג פון דער שפּראַך און האָט אין גלענצנדיקע, באַמת געניאלע איבערזעצונגען געגעבן אַ תיקון דעם פאַלקס-ליד פון די פעלקער אין זיין באַרימטן בוך „די שטימען פון די פעלקער אין לידער“. געטע, הערדערס אַ באַגייסטערטער אָנהענגער און שילער, האָט אַריינגעבראַכט פאַלקס-מאַטיוון אין די פאַטעטישטע שטעלן פון ערשטן טייל „פּאַסט“. אויך היינריך היינע, דער דאָזיקער לירישער מאַגיקער, האָט זייער אַ סך געלערנט פונעם פאַלקס-ליד. און נישט זיי זענען די אַיינציקע. ביי אונדז האָט מאַנגער געגעבן אַ תיקון דער נשמה פונעם פאַלקס-ליד אין זיין גרויסאַרטיקער דיכטונג.

און בכלל זענען די קעגנזייטיקע באַציאונגען צווישן פאַלקס-ליד און קונסט-ליד אַ סך אינטימער, ווי מען שטעלט זיך פאַר, ווייל סוף-כל-סוף פירט אַ גלייכע אַנטוויקלונגס-ליניע פון פּרימיטיווסטן וואָרט, ווי אַ דיכטערישע אור-צעלע, ביז דער העכסטער דיכטערישער שעפּערישקייט.

די שפראך גופא, איז אויבן געזאגט געוואָרן, איז די טאָכטער פון דיכטונג, און במילא איז נישט קיין ווונדער, וואָס דאָס וואָרט איז נישט קיין בלויוער מאַטעריאַל פאַר דיכטונג, נאָר עס איז אַ לעבעדיקע דיכטערישע פּלאַזמע, וואָס טראַגט די דיכטונג אין איר אייגענער סובסטאַנץ. און די שפראַך גופא, אין איר אַנטוויקלונג, האָט גענומען אַנזאַמלען דיכטערישן שטאָף אין הסכּם מיט איר פּאַטענציעלער קראַפט. עס האָבן זיך גענומען אַפּזעצן אין איר, ווי קריסטאַלן אין אַן אַנגעזעטיקטער לייזונג, פּאַלקס-ווערטלעך, וואָס פּיקסירן אין דיכטערישן אויסדרוק די דערפאַרונג און געפילן פון דורות. פון די דאָזיקע פּאַלקס-ווערטלעך האָט זיך אַנטוויקלט דער משל, אין וועלכן די דערפאַרונגען און געפילן פון מענטשלעכע דורות האָבן געפונען אַ ברייטערע, אַ מער קינסטלערישע ראַם. און זייט ביי זייט איז געוואָקסן דאָס פּאַלקס-ליד, דער פּאַלקס-עפּאַס, דאָס פּאַלקס-מעשהלע. ערשט שפּעטער קומען אויף אינדיווידועלע דיכטער, וואָס זייערע נעמען זענען פאַרבונדן מיט זייערע ווערק. אָבער דאָס איז אויך בלויז אַ כמותדיקער אונטערשייד און נישט קיין איכותדיקער, וואָרום אויך דאָס ערשטע וואָרט, דאָס שפּריכוואָרט, דער משל, דאָס פּאַלקס-ליד זענען געבוירן געוואָרן דורך אַ יחיד. אָבער היות די געזעלשאַפט איז נאָך נישט געווען דיפּערענצירט, ווי היינט, און די געמיינזאַמקייט פון געפילן און דערפאַרונגען איז געווען נישט אַן ערך גרעסער ווי היינט, איז דער איינער געווען אַן אומבאַווסט-זיניקער שליח-ציבור, וואָס זיין שטים איז פון יעדן אויפגעכאַפט געוואָרן ווי זיין אייגענע, פונקט ווי דער שליח-ציבור גופא האָט גאַרנישט אונטערשיידט זיין שטים פון כללס, און דאָס וואָרט, דאָס שפּריכוואָרט, דאָס ליד זענען געוואָרן דאָס פּאַלקס-אייגנטום, און דער קאַלעקטיוו האָט עס פּאַרפולקאַמט, יעדנפאַלס אַפט געענדערט, אין הסכּם מיט געוויסע סיטואַציעס און געוויסע שטימונגען, וווּ דאָס געפיל האָט געפּאָדערט אַן ענדערונג אין קעגנזאָץ צום זכרון (און אפשר שפילט דאָ אַפט אַ גרויסע ראָל אויך דער דעפּעקט פון זכרון, ווי אייניקע פּאַרשער ווייזן אויף אויף איבערצייגנדיקע באַווייזן).

און אויך די אינדיווידועלע קונסט-דיכטונג מאַכט דורך דעם זעלבן וועג נאָך היינט, אויב דעם דיכטער געלינגט אַרויסצוברענגען אין אונדזער פּאַראַינ-דיווידאַליזירטער צייט קאַלעקטיווע שטימונגען, אויב ער געפינט אַ וועג צום פּאַלקס-קאַלעקטיוו. עס זענען באַקאַנט לידער פון אינדיווידועלע דיכטער, וואָס דאָס פּאַלק זינגט זיי ווי אייגענע אַנאַנימע שאַפונגען און אויך זיי מאַכן דורך די גלגולים פון אומציליקע וואַריאַנטן, ווי די עכטע פּאַלקס-לידער. אַזאָ ליד איז היינריך היינעס „לאַרעליי“. די פּאַלקס-לידער פון אונדזער וואַרשאַוסקי ווערן געזונגען ווי עכטע פּאַלקס-לידער. ווער, למשל, ווייסט, אַז „אויפן פריפעטשעק ברענט אַ פּיערל“ האָט אַ כשרן טאַטן? אויך נאַמבערג, אויב מיין זכרון נאָרט מיך נישט, האָט אַ ליד, וואָס אַלע האַלטן עס פאַר אַ פּאַלקס-ליד.

*

פאראן דיכטונג, וואס קאן צו די פאלקס־טיפענישן נישט דערגרייכן. צוליבן גרויסן ריס וואס די סאציאלע (אדער אַנטיסאציאלע) אַנטוויקלונג האָט אַריינגעבראַכט צווישן מענטשן. אָבער אויך די דאָזיקע העכסטע מוסטערן (וועלכע טאָלסטאָי אָבערקענט בכלל נישט, ווייל זיי זענען פרעמד די ברייטסטע פאלקס־מאַסן) שטאַמען פון אַלגעמיינעם אור־וואַרצל — דער ביאָלאָגישער נויטווענדיקייט פון מענטשן צו שאַפן און געניסן דיכטונג (צוויי זאַכן, וואָס זענען איינס, ווייל שאַפנדיק געניסט דער דיכטער — און דערפאַר טאַקע שאַפט ער, — און געניסנדיק שאַפט דער ליענער איבער דיכטונג, ער לעבט זי שעפּעריש איבער, און דערפאַר טאַקע ליענט ער). ווען נישט דער דאָזיקער טיפּער וואַרצל, וואָלט אויך נישט געווען די דאָזיקע מעכטיק־באַבלעטערטע קרוין.

צום גליק פון דיכטער איז ער נישט קיין גליקלעכער אויסנאם און נישט קיין אומגליקלעכער קראַנקער, נישט קיין געטלעכער אויסנאם און נישט קיין אומנאַרמאַלער קריפל. ווען דאָס וואָלט אַזוי געווען, ווי די צוויי עקסטרעמע שיטות ווילן האָבן, וואָלט דער דיכטער געווען זיין נאָך איינזאַמער, ווי ער פילט זיך אַפילו אין היינטיקער אַנטי־דיכטערישער צייט, ער וואָלט נישט געקאָנט האָבן קיין שום האַפענונג ווען עס איז צו געפינען אַ וועג צום מענטשן, אַפילו צום צוקונפטיקן, ווייל דער מענטש וואָלט דאָך גאַרנישט געווען וויסן מיט וואָס מען עסט דאָס, ער וואָלט נישט געווען געהאַט קיין אַרגאַן דאָס אויפצו־נעמען. צום גליק, ווי געזאָגט, איז דער דיכטער נישט קיין זון פון די געטער, נאָר אַ נאַרמאַלער, הגם, וואָס שייך דעם דיכטערישן חוש, אַ מער געראַטענער זון פון מענטשן. אין אים פאַכעט זיך פאַנאַדער דער אַלגעמיינער פונק פון דיכטונג אין אַ פלאַם, ביים שייך פון וועלכן נישט נאָר מיר וואַרעמען זיך אָן, נאָר מיר געפינען און דערקענען אַדאַנק אים אונדזער אייגענעם פונק. יא, ווען נישט דאָס דיכטערישע אין אונדזער וועזן וואָלטן מיר נישט געווען געקאָנט שפּירן, אויפנעמען און איבערלעבן דיכטונג.

געטע האָט געזאָגט אין אַ באַרימטן פּירציילער: „ווען דאָס אויג וואָלט נישט געווען זוניק, וואָלט עס קיינמאַל נישט געקאָנט זען די זון; ווען מיר וואָלטן נישט פאַרמאַגט אין אונדזער וועזן גאָטס קראַפט, ווי וואָלטן מיר זיך געקאָנט אַנטציקן מיט געטלעכס?“.

4. די סאציאלע פונקציע פון דיכטונג

די לעצטע צוויי יאָרצענדליקער איז דאָס געביט פון דער ליטעראַטור־וויסנשאַפט פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אַפן שלאַכט־פעלד צווישן די אַזוי־

גערופענע אנהענגער פון „סאציאלער ליטעראטור“ און די אַזוי-גערופענע אנהענגער פון דער „אַנטי-סאציאלער ליטעראטור“ אָדער מילדער, נייטראלער זיך אויסגעדריקט: „סאציאלער ליטעראטור“.

„סאציאלער ראַמאַן“, „סאציאלע נאָוועלע“, „סאציאל ליד“ זענען געוואָרן די גאַנגבאַרסטע טערמינען אין דער ליטעראטור-קריטיק.

דער דאָזיקער קאַמף איז נישט קיין נייער, ווי דאָס קאָן זיך דאַכטן דעם לייענער, וואָס איז ווייניק באַקאַנט מיט דער ליטעראטור-געשיכטע. געניטע ביכער-ווערעם וועלן קאָנען געפינען שפורן פון דאָזיקן קאַמף אַפילו אין אַלטערטום*, שוין אַפּגערעדט וועגן אונדזער נייערער צייט. דער דאָזיקער קאַמף איז טאַקע היינט שטורמישער ווי געוויינלעך, אָבער ער איז פאַרט נישט קיין נייער, נאָר אַ באַגייטער אין גרעסערן פאַרנעם צוליב דער רעוואָלוציאָנערישקייט פון די לעצטע יאָרצענדליקער.

זינט דער פּראָנצויזישער רעוואָלוציע, ווערט דער דאָזיקער קאַמף אַפּן געפירט מיט מער אָדער ווייניקער טומל, לויט דעם אַפּפּלוס אָדער צופּלוס פון די רעוואָלוציאָנערע כּוואַליעס. די סען-סימאָניסטישע שולע האָט פּראַקלאַמירט, אַז די איינציקע באַרעכטיקונג פון ליטעראַטור איז איר סאציאלע פּונקציע, איר סאציאלער דינסט. די דאָזיקע טעאָריע איז שפּעטער סיסטעמאַטיזירט געוואָרן מיט פּאַנאַטישער איינזייטיקייט דורך דער מאַרקסיסטישער ליטעראטור-קריטיק, און קעגן דער דאָזיקער ריכטונג שטייט די באַרימט-געוואָרענע שיטה פון „קונסט-לשם-קונסט“, וואָס האָט זיך געשטעלט פאַר אַן אויפגאַבע צו באַשיצן די ליטעראַטור. קעגן דער פאַרניכטנדיקער ווירקונג פון דער סען-סימאָניסטישער שיטה, ווייל דיכטונג איז אויטאָקריש (אויב מיר זאָלן זיך באַנוצן מיט אַ מאַדערן וואָרט), איר ציל איז אין איר עקזיסטענץ גופא און קיין שום זייטיקע סאציאלע אויפגאַבעס האָט זי נישט.

יעדעס מאָל, ווען די געזעלשאַפט ווערט אויפגעשטורעמט, גייט אַרויס פון די ברעגעס, צעפלאַקערט זיך בולט דער אייביק-לאַטענטער קאַמף צווישן די דאָזיקע צוויי בליקן אויף ליטעראַטור, — איינער אַן אוטיליטאַריסטישער און דער צווייטער אַן עפיקורעישער. און דאָס איז פאַרשטענדלעך. די ליטעראַטור איז אַ גרויסער כּוח און דער געזעלשאַפטלעכער צד, וועלכער גייט איבער אין

* האָט דאָך אַפילו פּלאַטאַן געפאָדערט מען זאָל אַרויסטרייבן פון זיין אידעאָלער רעפּובליק אַלע דיכטער, הויך די, וועלכע באַזינגען די געטער און גרויסע מענטשן. „הימנען צו די געטער — האָט ער געזאָגט — און לויב-געזאַנגען פאַר באַרימטע מענטשן זענען די איינציקע דיכטונג, וואָס דאַרף דערלויבט ווערן אין אונדזער מלוכה“. אויף אַ צווייטער שטעלע וועל איך זיך אומקערן צום פּאַלשן מאַטיוו פון פּלאַטאַנס פּאַרזונג, אָבער דאָ גייט מיר אין אַנווייזן, אַז ער האָט שוין דאָן געפאָדערט דאָס, וואָס מען פירט היינט דורך אין די אידעאָל-טאַטאַלע מלוכה.

אָנגריף, וויל דעם דאָזיקן כוח איינשפּאַנען אין זיין רייטוואָגן, אַרויסגייענדיק — אומבאַוווּסטזיניק אפשר — פון כלל, אַז „ווער עס איז נישט מיט מיר, איז קעגן מיר“, בעת דער געשטורעמטער צד פּאַדערט די נייטראַלקייט פון דאָזיקן כוח, אַרויסגייענדיק — אומבאַוווּסטזיניק אפשר — פונעם כלל, אַז „ווער עס איז נישט קעגן מיר, איז פאַר מיר“. און אַזוי איז דאָך דאָס טאַקע: די געשטורעמטע אַרדענונג איז דאָך אַלט, איינגעוואַרצלט אין די לעבנס-פאַרמען און אין דער מענטשלעכער פּסיכיק, און במילא שפּיגלט זי זיך אָפּ, קומט זי צום אויסדרוק אין דער נייטראַלקייט פון דער ליטעראַטור. פאַר איר איז גענוג נייטראַלקייט, דער סטאַטוס קוואַ — אָנגרייפן מוז דאָך דער צווייטער.

וועלכע פון די דאָזיקע צוויי ריכטונגען איז גערעכט און וועלכע אומגערעכט?

דער אמת איז, אז ביידע זענען גערעכט און ביידע אומגערעכט. די דיכטונג פירט זיכער אויס אַ סאַציאלע פונקציע, אָבער נישט אין דער באַגריף-נעצטער פאַרם ווי דאָס שטעלן זיך פאַר די אָנהענגער פון דער „סאַציאַלער ליטעראַטור“; און די ליטעראַטור האָט אויך אַ זעלבסטצוועק, אַ זעלבסט-ווערט, אָבער אויך אין דאָזיקן פאַל ווירקט זי סאַציאַל, אין קעגנזאָץ צו דער קורצזיכטיקער מיינונג פון די „קונסט-לשם-קונסט“-אָנהענגער.

עס איז נישטאָ עפעס אַ באַזונדערע, ספּעציפישע סאַציאַלע ליטעראַטור, ווייל סיי די ליטעראַטור, וואָס פאַרנעמט זיך מיט בולטע סאַציאלע ענינים, סיי די ליטעראַטור, וואָס פאַרנעמט זיך מיט אינטים-יחידישע ענינים, פירן ביידע אויס אַ סאַציאלע פונקציע. דער אונטערשייד איז בלויז אין דער פאַרם, אָבער נישט אין תּוֹך; דער וועג פון ביידנס סאַציאַלער פונקציע איז אַן אַנדערע, אָבער דער עיקר-ציל — דער זעלבער.

לאַמיר וואַרפן אַ בליק אויף דעם פּראָבלעם פון יחיד און געזעלשאַפט. אויסערלעך זענען זיי דאָזיקע צוויי גאַר באַזונדערע וועלטן: די געזעלשאַפט וויל אָפּטמאַל איינשלינגען דעם יחיד און דער יחיד וויל נישט פאַרשלונגען ווערן (אַחוץ אין מאַמענטן פון עקסטאַז, פון קאַלעקטיוון ענטוויאַזם, ווי, למשל, בעת אַ מלחמה אָדער אַ רעוואָלוציע). אָבער צי דען עקזיסטירט אַ געזעלשאַפט אָן דעם יחיד? עס איז צו ריזיקאַליש איינצוהאַלטן מעכאַניש דעם פאַרגלייך פון דער ספּענסערישער סאַציאַלאָגיע, אַז די געזעלשאַפט בויט זיך אויף פון יחידים, ווי אַ לעבעדיקער אַרגאַניזם פון קעמערלעך. שוין דאָס אַליין, וואָס דאָס קעמערל פון דער געזעלשאַפט, דער יחיד, האָט זיכער אַ זעלבסטבאַוווּסטזיין פון זיין יחידישקייט, וועלכע ער וויל פאַר יעדן פּרייז — אַחוץ אין אויסנעמעלעכע עקסטאַז-מאָמענטן — אויפהאַלטן, בעת דאָס קעמערל פון אַרגאַניזם האָט כמעט ווי זיכער נישט אַזאַ זעלבסטבאַוווּסטזיין, מאַכט דעם פאַרגלייך זייער ריזיקאַליש, צו מעכאַניש. אָבער דער אמת בלייבט אַן אמת, אַז זינות ווי אָן די יחידים איז

נישטאָ קיין געזעלשאַפט, איז אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות מיטן יחיד, פון דער גרעסטער וויכטיקייט פאַר דער געזעלשאַפט.

דאָכט זיך, וואָס איז מער פּערזענלעך-אינטיים ווי האָבן אַ קינד? און דאָך איז דאָס דאָזיקע אינטיים-פּערזענלעכע ענג פאַרבונדן מיטן געזעלשאַפטלעכן: מיטן דאָזיקן אינטיים-אינדיווידועלן אַקט איז פאַרבונדן די גאַנצע צוקונפט פון דער געזעלשאַפט. און במילא איז אויך די ליבע-פּראָבלעם אַ געזעלשאַפטלעכע נישט ווייניקער, ווי אַ פּערזענלעכע.

אַבער אויך אין אַנדערע פּאַלן, שוין נישט אַזעלכע בולטע, איז דאָס זעלבע. נישטאָ קיין איין מענטשלעך געפיל, קיין איין מענטשלעכער טרוים, וואָס זאָל נישט האָבן קיין דירעקטע באַדייטונג — סיי צום גוטן, סיי צום שלעכטן, — פאַר דער געזעלשאַפט. די געפילן פון מענטשן, זיינע טרוימען באַשטימען די טעטיקייט פונעם מענטשן אַדער זיי ווירקן אויף אים ער זאָל זיין אומטעטיק. די געזעלשאַפט איז בלוטיק פאַראינטערעסירט אין דער טעטיקייט פונעם מענטשן און אַז די דאָזיקע טעטיקייט זאָל זיין פאַר איר נישט דעסטרוקטיוו, נאָר קאָנסטרוקטיוו. פון די אינטימע ענינים פון יחיד ציען זיך קאַנאַלן צו די בולטסטע סאַציאַלע טעטיקייטן זיינע.

די געזעלשאַפט איז פאַראינטערעסירט, למשל, אַז אירע יחידים זאָלן זיין פּסיכיש-גלייכגעוויכטיק, נישט גערייצט, אַז זיי זאָלן אַפּרעאַגירן, אין אַריסטאָטעליש-פּרוידיאנישן זין פון דאָזיקן וואָרט, זייערע אומאויסגעלעבטע אינסטינקטן אויף אַן אומשעדלעכן אופן פאַר דער געזעלשאַפט. * נישט אומזיסט פלעגט די רוימישע מאַכט זאָרגן פאַר ברויט און פאַרשטעלונגען — דאָס ברויט האָט געדאַרפט האַלטן אין גלייכגעוויכט דעם מאַגן פון די מאַסן און די פאַרשטעלונגען — די אינסטינקטן פון די מאַסן, — דעם מאַגן און די אינסטינקטן, די דאָזיקע צוויי רעוואָלטירנדיקע כוחות, וועלכע פאַרלירן דאָס גלייכגעוויכט, ווען אומבאַפּריי-דיקטקייט צערייצט זיי.

---

* פּלאַטאָן איז געווען קעגן דער דיכטונג דערפאַר, ווייל זי פּלאַקערט צו שטאַרק פּאַנאָדער די מענטשלעכע ליידנשאַפטן, וועלכע קאָנען נישט קאַנטראָלירט ווערן. די קונסט וועקט זיי אין אונדז און גיט זיי נאָך צו אַ צוציענדיקע פאַרם. און אַ מענטש, וואָס איז באַהערשט פון שטאַרקע ליידנשאַפטן, איז נישט אַזוי נוצלעך פאַר דער געזעל-שאַפט, ווי אַ גלייכגעוויכטיקער מענטש; נאָכמער — ער איז אַפט שעדלעך פאַר איר, געפערלעך.

פּלאַטאָן האָט נישט איינגעזען, אַז דווקא די קאַנצענטרירטע איבערלעבונג פון די ליידנשאַפטן, וועלכע די קונסט שענקט אונדז, ווירקט אויף אונדז היילנדיק, ווי די איינשפּריצונגען, וועלכע די מאַדערנע דאַקטאָריע נוצט היינט אויף צו קאַנצענטרירן די קראַנקהייט-באַקטעריעס פון גאַנצן קערפּער אין איין פונקט און אַזוי אַרום צו קאָנען זיי ווירקזאַם באַקעמפּן. די דאָזיקע איינשפּריצונגען רופן אַרויס שטאַרקע היץ און אַ שאַרפּן צושטאַנד פון דער קראַנקהייט. דאָס טוט אויך דיכטונג. און זי רייניקט דורך דעם די מענטשלעכע פּסיכיק, איידלט זי אויס.

און די ליטעראטור, אדער ריכטיקער, די דיכטערישע פונקציע פון דער מענטשלעכער פסיכיק, שפילט אַ גרויסע ראָל אין דאָזיקן פּראָצעס פון רעגולירן דעם דרוק פון די פּסיכישע כּוחות, פון איינהאַלטן אַ געוויסע גלייכגעוויכט אין מענטשנס פּסיכיק.

עס איז נישט אומאינטערעסאנט צו דערמאָנען, אַז די וועלט שטעלט זיך פאַר דער מיטאַלאָגיע-שאַפּנדיקער און רעליגיע-שאַפּנדיקער פּאַנטאַזיע פון געוויסע פעלקער, ווי אַ געטלעכער חלום: גאָט טרוימט די וועלט, און די וועלט עקזיסטירט אין גאָטס חלום, — גאָט דיכטעט אויס די וועלט.

די וועלט, הייסט עס, איז אַן אויסשטראַם פון גאָטס איבערפּליסנדיקער שעפּערישער קראַפט, וואָס זוכט אַן אויסדרוק, באַפּרייאַונג, און היינריך היינע דריקט אויס דאָס זעלבע אין זיין ליד „וועלט-יצירה“:

„קראַנקהייט איז מסתּמא געווען די לעצטע סיבה פון דעם גאַנצן יצירה-דראַנג; שאַפּנדיק האָב איך געקאַנט גענעזן ווערן, שאַפּנדיק בין איך געוואָרן געזונט.“

נאָכער: מעגלעך, אַז נישט נאָר די דיכטונג שפּילט אַ גרויסע ראָל אין דאָזיקן פּראָצעס, נאָר זי איז אַן אינטעגראַלער טייל פון דאָזיקן פּראָצעס, איינע פון זיינע פּאַרמען.

*

אַז מען וויל דערגיין דעם מהות פון אַ געוויסער דערשיינונג, מוז מען די דאָזיקע דערשיינונג באַאָכטן אדער פאַרשן אין איר פּרימיטיווסטער פּאַרם, וויל אין אירע קאָמפּליצירטע פּאַרמען איז הומיד שווערער צו באַמערקן און אויסגעפינען דעם עיקר פון אַ דערשיינונג.

דאָס זעלבע איז מיט דיכטונג. אין אירע אַנטוויקלטע, קאָמפּליצירטע פּאַרמען איז אַפּטמאָל זייער שווער צו באַמערקן און אויסגעפינען איר פּונקציע, פּונקט ווי דאָס איז מיט דער שפּראַך. אויף וויפל מען קאָן אַרויסרייסן די סודות פון דער שפּראַך, געלינגט דאָס אַדאָנק דער שפּראַך פון קינדער און פון ווילדע. דאָרט זענען נאָך די אור-וואַרצלען פון דער שפּראַך טיילווייז אַפּגעדעקט און מיר קאָנען זיי אַנטאָפּן. און אויף וויפל עס געלינגט צו דערגיין די סודות פון דער דיכטונג-פּונקציע, געלינגט עס אַ דאָנק די פּרימיטיווערע פּאַרמען פון דיכטונג, וועלכע מיר געפינען אין דער שפּראַך פון פּאַלקסטימלעכער טאַג-טעגלעכקייט, אין דעם דיכטערישן שאַפּן פון פּרימיטיווע פעלקער, אינעם פּאַלקסשאַפּן אַפילו פון אַנטוויקלטע פעלקער און דער עיקר אין די פּסיכישע אור-וואַרצלען פון דיכטונג, וועלכע געפינען זיך אין מענטשן אין זייער נאַטיר-לעכסטן צושטאנד. אַזא אור-וואַרצל פון דיכטונג איז — דער חלום, סיי אין זיין נאַכט- סיי אין זיין טאַג-וואַריאַנט.

דער חלום איז איינע פון די פסיכישע דערשיינונגען, וואס האבן פון תמיד אן אינטריגירט דעם מענטשן. פון די גאר אלטע צייטן ביז די נייע באַמײט זיך דער מענטש אויסצוגעפינען וואס עס ליגט הינטער דער דאזיקער דערשיינונג. אַמאָל האָט מען געגלויבט, אַז דורכן חלום קומט גאָט אין קאַנטאַקט מיטן מענטשן; היינט גלויבט מען, אַז דורכן חלום קומט צום וואָרט דעם מענטשנס אונטערבאַווסטזיין; די דערשיינונג פון חלום איז נאָך ווייט נישט אויסגעפאַרשט (און כל־זמן די דערשיינונג פון לעבן גופא איז נישט אויסגעפאַרשט ביזן סוף, קאָן מען זיך נישט ריכטן, אַז דאָס זאָל געשען מיטן חלום), אָבער געוויסע אייגנשאַפטן זיינע זענען שוין קלאָר מחוץ פון יעדן ספק. אַ חלום איז, אין אַ גרויסער מאָס, אַ ווונטש־דערפילונג. נישט תמיד, ווי פרויד וויל האָבן אין זיין געלערנטער מאַניע פאַר פאַראיינפאַכנדיקן מאַניזם, אָבער אין אַ גרויסער מאָס. און דאָס ווייזט אונדז ווידער די פאַרשונג פון דער פרימי-טיווטער פאַרם פון חלומות, וואָס איז פאר אונדז צוטריטלעך: די חלומות פון קינדער און ווילדע, וואָס די אינטעלעקטועלע אַנטוויקלונג פון מאַדערנעם העכער־שטייענדיקן מענטשן ווירקט נישט אויף זייער אונטערבאַווסטזיין.*

די פרימיטיווטע חלומות זענען ווונטש־דערפילונגען, אויף וויפל זיי זענען נישט קיין בליווע אַפּשפיגלונגען פון דער ווירקלעכקייט, וואָס איז אַדער געבליבן שטעקן פון טומלדיקן טאָג אין זכרון נישט פאַרדייעטערהייט אַדער זי רייסט זיך אַרײַן אין האַלב־שלאַפּנדיקן אינטעלעקט און רופט אַרויס שטיקלעך ענלעכע ווירקלעכקייט לויטן אַסאַציאַציע־געזעץ, וואָס איז איינער פון די עיקר־דיקסטע געזעצן פון אונדזער פסיכיק.

וואָס ליגט אונטער דער פעסטשטעלונג, אַז „דער חלום איז אַ דערפילונג פון אַ ווונטש“?

אַ פאַרלאַנג, אַ באַווסטער, אַ האַלב־באַווסטער אַדער אַן אומבאַווסטער, וואָס ווערט נישט באַפרידיקט, בלייבט אין דער פסיכיק — אין באַווסטזיין ווי אין אונטערבאַווסטזיין — ווי אַ נישט פאַרדייעטע שפייז אין מאַגן. יעדער ווונטש וויל באַפרידיקט ווערן, דאָס איז זיין איינציקער ציל, צוליב דעם ווערט ער

* ווייל דאָס מוז מען זיך קלאָר מאַכן: נישטאָ קיין פסיכיק, וואָס זאָל קאָנען זאָגן מיט רעכט, אַז זי האָט זיך באַפרייט פון דער ווירקונג פונעם אונטערבאַווסטזיין; אָבער נישטאָ אויך קיין אונטערבאַווסטזיין, וואָס זאָל מיט דער צייט נישט ווערן באַאיינפלוסט פון דער אינטעלעקט־אַנטוויקלונג.

דאָס ערשטע איז לייכטער אויפצוווייזן און צו באַגרייפן, ווי דאָס צווייטע, אָבער עס איז נישטאָ ביי מיר קיין שום ספק, אַז דער אונטערבאַווסטזיין פון אַן אינטעלעקטועל־אַנטוויקלטן מענטשן ווערט דורכגעדרונגען מיט אינטעלעקט און דאָס שפיגלט זיך אַפּ אויך אין די חלומות פון די דאזיקע אינטעלעקטועל־העכערשטייענדיקע. פונקט ווי דער אונטערבאַווסטזיין פון אַ דיכטער אַרבעט איידעלער, „באַווסטזיניקער“ ווי אַן אַנדערנס.

געבוירן און ער לעבט, ווי דאָס איז צו זען ביי קינדער, וואָס ווילן „דאָס טעלערל פון הימל“, אויב עס ציט צו זייער אויפמערקזאמקייט.

פאַראַן פאַרלאַנגען, וואָס עס איז פאַקטיש לייכט צו באַפרידיקן; אָבער פאַראַן זאַכן, וואָס עס איז שווער צו באַפרידיקן. וואָס טוט דאָס קינד, וואָס וויל באַפן די זון־שטראַלן? עס „כאַפט“ זיי אין שפּיל און באַפרידיקט אַזוי אַרום זיין פאַרלאַנג. דאָס קינד פירט אויס אַ פרימיטיוון אַקט פון דיכטונג. * אָבער אפילו דאָס קינד (שוין אָפּגערעדט פון דערוואַקסענעם) באַפרידיקט נישט תמיד די דיכטערישע שפּיל. ווען עס וויל עסן אָן עפל און באַקומט אים נישט, חלומט עס וועגן דעם, און דער חלום באַפרייט אים פונעם דרוק פון אומבאַפרידיקטן פאַרלאַנג.

ווען די שפּאַנונג פון אַ נישט־דערגרייכטן פאַרלאַנג, פון אַ נישט־באַפרי־דיקטער באַדערפעניש ווערט צו שטאַרק, הויבט אָן צו באַדראַען די פּסיכישע גלייכגעוויכט, — דאָן הויבט אָן צו פונקציאָנירן דער חלום־אַפּאַראַט, וואָס רעגולירט די גלייכגעוויכט פון דער פּסיכיק. דער חלום איז אַזוי אַרום אַ ביאָלאָגישע פונקציע.

אַמאָל איז די דאָזיקע שפּאַנונג אַזוי גרויס, אַז די חלום־פונקציע הויבט אָן צו אַרבעטן אין מיטן העלן טאַג, באַקאַנט אונטערן נאָמען פון טאַג־חלומות, אָדער „חלומות אויף דער וואָר“. אַז דאָס איז אָן אומבאַדינגטע נויטווענדיקייט און נישט קיין קאַפּריז און קיין לוקסוס זעט מען פון דעם, וואָס אָן אַ שיעור מענטשן פאַלן אַריין אין דאָזיקן צושטאַנד און חלומען אויף דער וואָר נישט נאָר נאָכן געשמאַקן מיטאַג, זיצנדיק אין ווייכן פאַטעל, נאָר אין די אומגינסטיקסטע באַדינגונגען, אויסשטעלנדיק זיך אָפּטמאָל אויף גרויסע פיזישע און מאַטעריעלע געפאַרן. אין טאַג־חלום איז נאָך בולטער די פונקציע פון חלום, זיין כאַראַקטער פון אַ ווונטש־דערפילונג: אָדער ער איז אַ דירעקטע ווונטש־דערפילונג, אָדער ער שילדערט אין גרעלע פאַרבן דאָס, פאַר וואָס דער מענטש שרעקט זיך. דאָס איז אזא מין וואָרענונג.

(* אַט זע איך פון מיין פענצטער ווי אַ קעצל שפּילט זיך מיט אַ שטיקל פאַפּיר, זי גיט עס אַ קלאַפּ מיט דעם פיסל און שפּרינגט אָפּ פונעם פאַפּיר, וואָס האַט אַ פּלי געטאַן אַ ביסל ווייטער אַ דאַנק דעם קלאַפּ פונעם קעצלס פיסל. דאָס קעצל שפּילט אין קאַץ און מוין. די שפּיל־טעאַרעטיקער זאַגן, אַז דאָס קעצל איבט אירע אברים, וואָס זענען איר גייטיק פאַר איר לעבנס־קאַמף. זי איבט זיך אין כאַפּן מיין. אָבער דערוואַקסענע קעץ, וואָס קאַנען שוין די מלאכה, טוען אויך אַזעלכע קינדישע זאַכן. פאַרוואָס טוען זיי דאָס?

איך לייקן נישט, אַז די קאַץ איבט זיך טאַקע אויף אַזא אופן, אָבער דאָס איז במילא; דער עיקר באַפרידיקט זי די פּסיכישע נויטווענדיקייט איבערצולעבן די עמאָציעס פון כאַפּן אַ מוין, פון צערייסן זי, פון זויפן איר בלוט. די קאַץ פירט אויס אַ פרימיטיוון אַקט פון דיכטונג.

און אַט די זעלבע פונקציע פון חלום פירט אויך אויס די דיכטונג. נאָכמער: דיכטונג איז אַן אַנטוויקלטערע פאַרם פון דער חלום-פונקציע: זי איז אַ ווונטש-דערפילונג, זי רעגולירט די פסיכישע גלייכגעוויכט דורך באַזייטיקן די שפאַנונג פון עפעס אַ מאַנגל מיט דער הילף פון אַן אימאזשיווערער באַפרידיקונג. אין צווייטן באַנד פון זיין „פענעק“ (ער הייסט, דאָכט זיך, „ביים דניעפר“), ז. 173-74, שרייבט בערגעלסאָן: „זי האָט געוואָסן אַז דאָס וועט קיינמאָל נישט זיין, און דאָך — פון דאָנקבאַרקייט צו מאַגיאָוויטשן, וואָס ער האָט ביי איר קיין געלט נישט גענומען, האָט זי אין געדאַנק מיט אים חתונה געהאַט, אים געמאַכט באַלעבאַס אויף איר פאַרמעגן און באַרואיקט לאַנג געטראַכט וועגן דעם. „פון נחת האַבן פון זיך, ווי פון אַ חתונה געהאַטער, האָט איר ביסלעכווייז אויפגעהערט ווי טאָן דער קאַפּ. „ענדלעך וועט זי איצט קאָנען אַנטשלאָפן ווערן.“

*

אַז דער חלום איז אַ דירעקטער קרוב פון דיכטונג, דערין קאָן נישט זיין קיין ספק. מען דאַרף נישט גרינגשעצן די געניאלע אינטואיציע פון דער שפראַך: נישט אומזיסט רופט מען אַ דיכטער — „טרוימער“. נישטאָ קיין איין דיכטער וואָס זאָל ביים שאַפונגס-פראָצעס נישט אַריינפאַלן אין אַ צושטאַנד פון האַלב-טרוים. געוויס, פונקט ווי דער טאַג-חלום איז בדרך-כלל באַוווּסטיניקער, מער גאַנג פאַרן נאַכט-חלום, אַזוי איז דער דיכטונגס-פראָצעס באַלויכטן מיט אַ נאָך גרעסערער ליכט פון קאַנטראַלירנדיקן באַוווּסטיניקן, ווי דער טאַג-חלום, און איז גאַנצער, טיפער, ברייטער. אָבער דער וואַרצל איז דער זעלבער. און די פונקציע אויך. יעדע דיכטונג איז ווונטש-דערפילונג, איז באַשטימט צו שאַפן גלייכגעוויכט אין דיכטערס פסיכיק, אין דיכטערס געמיט. און די זעלבע פונקציע פירט זי אויס אויך ביים ליענער.

ווען מען זאָל קאָנען צונויפשטעלן אַן אַנטאַלָגגיע פון טרוימען, וואָס הונדערט מענטשן פון פאַרשיידענע טעמפּעראַמענטן, פון פאַרשיידענער אַנטוויקלונג און פאַרשיידענע מאַראַלישע אַייגנשאַפטן האַבן געטרוימט אין משך פון אַ יאָר, וואָלט מען געווען באַקומען אַ זאַמלונג, וואָס וואָלט אַרויסגערופן גרינע קנאה ביי נישט איין גרויסן דיכטער אפילו און פון וועלכער דיכטער וואָלטן געקאָנט שעפן הויפנווייז. זענען דאָך דאָ חלומות, וואָס זענען קאַשמאַרער פאר עדגאר פּאָס דערציילונגען, נאַטוראַליסטישער פאַר זאַלאַס ראַמאַנען, פאַנטאַסטישער פאַר ט. ג. האַפּמאַנס דערציילונגען, אַוואַנטוריסטישער און דערפֿינדערישער אין דער פאַבולע פאַר קאַנאַן דאָילס, זשול ווערנס און ה. ג. אַוועלסעס ביכער, פסיכאָ-לאַגיש טיפער פאר דאָסטאַיעווסקיס ראַמאַנען און סימבאָלישער פאַר די ווערק פון דער סימבאָליסטישער שולע.

עס זענען דא מענטשן, וואס זייערע חלומות זענען אין אַזאַ מאָס פארטיקע, פעלערלאָזע פּאַעמעס, לידער, דערציילונגען, אַז ווען מען סטענאַגראַפירט זיי נישט נאָר אינעם חלום-פּראָצעס גופא, נאָר אַפילו דאָן, ווען מען דערציילט זיי (וואָס דאָס מוז אַפּשוואַכן זייער קראַפט), וואָלט מען געהאַט פארטיקע דיכטערישע אַרבעטן.

און דעריבער איז אפשר איינער פון די גרעסטע מאָדערנע דיכטער — פראַנץ קאָפּקא, דער יונג-פאַרשטאַרבענער יידיש-דייטשישער דיכטער (פון פּראָג), ווייל קיינער אפשר פאר אים האָט אַזוי נישט באַוווּזן איינצוהיטן אין זיין באַוווּסטזיניקן שאַפן די אייגנשאַפטן פון עכטן חלום.

און נישט נאָר ער: צי דען זענען די בעסטע זייטלעך פון טאַמאַס מאַנס „צויבערבאַרג“ נישט ענלעך אויף אַ חלום? און צי דען איז שוין אַמאָל געלונגען קינסטלעריש צו דערציילן אַ חלום נישט קיין גרויסן שרייבער? כדי צו שילדערן אַ חלום מוז מען זיך אין וואַכן צושטאַנד דערגראַבן צום קוואַל פון אונטער-באַוווּסטזיין, אים עפענען און לאָזן אים פליסן אומגעשטערט און דאָך גלייכצייטיק קאָנטראַלירן אים דורכן באַוווּסטזיין, וועלכער מוז דערפילן אַ מוראדיק שווערע אויפגאַבע: סיי זיך אויפהאַלטן אויפן ראַנד פון באַוווּסטזיניקער וואַכזאַמקייט און סיי מיטפולסירן מיטן אונטערבאַוווּסטזיין. מיט אַנדערע ווערטער: ביים שילדערן אַ חלום דאַרף דער דיכטער זיך געפינען אין נאַרמאַלן פּראָצעס פון דער אַזוי גערופענער אינספּיראַציע, נאָר אין אַ שאַרפּערער מאָס, ווייל חלום איז צושטאַנד פון שאַפנדער אור-דיכטונג.

*

איך האָב זיך באַמיט צו באַוווּזן, אַז דיכטונג איז אין אַ גרויסער מאָס אַ וונטש-באַפרידיקונג, אַ שפּיל-האַנדלונג, וואָס באַפרייט פון שפּאַנונג דורך פּסיכישער באַפרידיקונג און רעאַלער אַנטשפּאַנונג. און אַז די דאָזיקע פּונקציע פון דיכטונג איז אַ סאַציאלע פּונקציע.

ווען אַ מענטש ליידט פון אַ נישט-באַפרידיקטער ליבע, איז דאָס נישט בלויז אַ פריוואַטע אַנגעלעגנהייט: אַ נישט באַפרידיקטער מענטש איז אַ שלעכטער מיטגליד פון דער געזעלשאַפט. אַ מענטש אין שפּאַנונג פון אומבאַפרידיקטקייט איז ווייניק אַרבעטספּעיק און דאָס איז אַ בולטער היזק נישט נאָר פאַרן מענטשנס פּריוואַטן בודזשעט, נאָר אויך פאַרן בודזשעט פון דער גאַנצער פּאָלקסווירט-שאַפט. ווען דער מענטש איז קראַנק אויף אייפּערזוכט, איז דאָס נישט נאָר אַן אַנגעלעגנהייט פון אייפּערזוכטיקן און דעם אַביעקט פון זיין אייפּערזוכט, ווייל די אַפטע טראַגישע רעזולטאַטן פון אייפּערזוכט — ליבע-מאַרדן — פארוואנדלען זי אין אַ וויכטיקן ענין פון דער געזעלשאַפט: זי איז פאַר איר אַ ממשותדיקע געפאַר. און דאָס לייען די דאָזיקע פריוואַטע פּסיכישע קאָנפליקטן איז בפּירוש

אַ סאַציאלע האַנדלונג. און דאָס טוט די דיכטונג פון איר פּרימיטיווסטער פּאַרם ביז איר העכסטער — פון געוויינלעכן חלום ביז דער טראַגעדיע.

ווען דער אייפערזיכטיקער מענטש חלומט, אָז ער האָט דערשטיקט די אומטרייע געליבטע, און זיין שפּאַנונג ווערט גרינגער (אָדער דערפאַר, ווייל ער באַפּרידיקט אַזוי אַרום זיינע בלוטדורשטיקע נקמה-פּאַרלאַנגען אָדער דערפאַר, ווייל זיינע עטישע אינסטינקטן דערשרעקן זיך פאַר זיינע בולט-געוואָרענע חיהשע פּאַרלאַנגען), האָט דער חלום גוט געדינט נישט נאָר דעם יחיד, נאָר אויך דער געזעלשאַפט, וועלכע איז באַפּרייט געוואָרן פון אַ דעסטרוקטיווער טאַט (פּיזיש און מאַראַליש). דער חלום, די דאָזיקע פּרימיטיווע, פּריוואַטע דיכטערשע פּונקציע, האָט, ווייזט זיך אַרויס, אויך אַ סאַציאלן אַספּעקט.

ווען אַן אייפערזיכטיקער רעדט זיך אַראָפּ פון האַרצן פאַר אַ פּריינט, איז דאָס אַ פּרימיטיווע דיכטערשע דערשיינונג און זי איז סאַציאַל נישט נאָר צוליב דעם קאַנטאַקט מיט אַ צווייטן, נאָר אויך דערמיט, וואָס יעדער אויסדרוק פון אַ פּסיכישער שפּאַנונג באַפּרייט זי און זי באַפּרייט במילא די געזעלשאַפט פון אירע גרויסע אָדער קליינע נעגאַטיווע רעזולטאַטן. און ווען דער אייפערזיכטיקער גייט אין טעאַטער אויף דער פּאַרשטעלונג פון „אַטעללאַ“ און ער רעאַגירט אַפּ זיין מאַרד-פּאַרלאַנג דורך אַטעללאַס רייך און טאַט, דערפילט „אַטעללאַ“ בפּירוש אַ סאַציאַלע פּונקציע, ווייל ער לייטערט די פּסיכישע לופט פון די צושויער ווי אַ שטורעם-אויסברוך, וואָס רייניקט די אַטמאָספּערישע שפּאַנונג. און ווען דער אייפערזיכטיקער לייענט אַ טיף ליבע-געדיכט און ער דערשפּירט פּלוצלונג, — פּאַרטראַגן אויף אַן אומגעהייערער הויך דורך די פּליגלען פון גרויסן ליריקער, — ווי נישטיק עס זענען זיינע חיהשע מאַרד-פּאַרלאַנגען אַקעגן דעם אוצר פון ליבע, וואָס קיינער קאָן ביי אים נישט אַוועקנעמען, אפילו נישט די אומטרייע געליבטע, און ער שטייט אויף אַ געלייטערטער, אַ באַפּרייטער אַ דאַנק דער מאַכט פון דיכטונג צו ברעכן די שטימונג, אַריבערפירן זי אויף אַנדערע, העכערע פּלאַכן, — האָט די אינטימע לירישע דיכטונג געווינקט סאַציאַל. סיי אַ קרימינעלער ראַמאַן, סיי דאָס סובטעלסטע ליבע-ליד קאַנען זיין (און זענען) סאַציאַל אין זייער ווירקונג, הגם דער ערשטער איז אויבנאויף אַנטי-סאַציאַל און דאָס צווייטע — אַסאַציאַל, ווייל סיי ווען דער קרימינעלער ראַמאַן באַפּרידיקט די שלעכטע אינסטינקטן (נישט אין דער ווירקלעכקייט, נאָר פּסיכיש), סיי ווען דאָס ליבע-ליד סובלימירט אַ שלעכטן אינסטינקט, — אין ביידע פּאַלן ווירקט דאָס נישט ווייניקער סאַציאַל, ווי יחידש. די ליטעראַטור האָט געמאַכט דעם מענטשן מער סאַציאַל, סאַציאַל ווערטפולער סיי דירעקט (דורך הויבן אים מאַראַליש), סיי אומדירעקט (דורך אויסמיידן די פּאַרברעכערישע טאַט). אמת, די דאָזיקע ווירקונגען זענען זעלטן דויערנדיק, אָבער פון אַזעלכע צייטווייליקייטן סומירט זיך דאָך דאָס מענטשלעכע לעבן סיי אין גוטן, סיי אין שלעכטן.

מיר זעען אזויארום, אז עס עקזיסטירט נישט אזא זאך, ווי אסאציאלע ליטע-ראטור. דער אונטערשייד צווישן אן אזויגערופענעם סאציאלן ראמאן און אן אזויגערופענעם נישט סאציאלן ראמאן באשטייט אין דעם, וואס דער סאציאלער ראמאן מאביליזירט געזעלשאפטלעך דעם באווסטזיין פון מענטשן, דאס אפן — אדער אויסערלעך — סאציאלע, און דער נישט-סאציאלער ראמאן — דעם אונטער-באווסטזיין, דעם געמיט פון מענטשן, — דעם געביט, וואס האט אזא גרויסע ווירקונג אויפן באווסטזיין פון מענטשן, אויף זיין ווילן און במילא אויף דאס זעלבע אפן-סאציאלע, נאך דורך אן אנדער וועג; דער סאציאלער ראמאן ווירקט לטובת דער געזעלשאפט דירעקט, דער נישט-סאציאלער ראמאן — אומדירעקט. די צוויי ארטן קונסט ארבעטן פאר איין ציל, אבער מיט פארשידענע מיטלען; זיי האבן איין און די זעלבע פונקציע, אבער אויף צוויי פארשידענע אפשניטן פון איין פראנט.

אין מענטשלעכן ארגאניזם שפילן א גרויסע ראָל סיי די אויסערלעכע, סיי די אינערלעכע סעקרעציע, אבער בעת די וויכטיקייט פון דער אויסערלעכער סעקרעציע ווייסט מען שוין פון לאנג, איז די אנטפלעקונג און די באדייטונג פון דער אינערלעכער סעקרעציע א זאך פון נאָענטן עבר. דאָס זעלבע איז מיט די צוויי מינים דיכטונג: דאָס בולט-סאציאלע פירט אויס די ראָל פון דער אויסערלעכער סעקרעציע; די כלומרשט אסאציאלע דיכטונג פירט אויס די ראָל פון דער אינערלעכער סעקרעציע. מען האָט לאָנג נישט געוואָס וועגן איר טעטיקייט און וויכטיקייט, מען זעט עס נישט און עס לאָזט זיך נישט לייכט אַנטאָפן, אָבער די דאָזיקע פונקציע שפילט א געוואָלדיקע ראָל ביים רעגולירן די פסיכישע גלייכגעוויכט פון געזעלשאפטלעכן ארגאניזם.*

* אינעם בוך פונעם באַקאַנטן ענגלישן מאָדערנעם דיכטער ט. ס. עליאָט („דער נוצן פון דיכטונג און דער נוצן פון קריטיק“) געפֿין איך אן אינטערעסאַנטע, אַפילו אן איבער-ראַשנדיקע ציטאַט פון א. יע. האַוסמאַנס בוך: „דער נאַמען און די נאַטור פון פּאַעזיע“. האַוסמאַן זאָגט אין דער שטעלע וואָס עליאָט ציטירט: „איך מייַן, אַז די דיכטערישע פּראָדוקציע איז אין איר ערשטער פּאַזע גיכער אַ פּאַסיווער, נישט ווילנדיקער, ווי אַן אַקטיווער פּראָצעס; און ווען איך וואָלט געווען געצוואונגען נישט צו דעפּינירן דיכטונג, נאָר אַנצורופֿן דעם קלאַס זאַכן, צו וועלכע זי געהער, וואָלט איך זי דעפּינירט ווי אַ סעק-רעציע“ (כמעט ווי מייַן דעפּיניציע). „אָדער אַ נאַטורעלע סעקרעציע ווי דער טערפּענטין אין דער סאַסנע, אָדער אַ קרענקלעכע סעקרעציע, ווי דער פּערל אין דער מושל. אין מייַן אייגענעם פּאַל, מייַן בין, האַנדלט זיך אין דאָס צווייטע, ווילל איך האָב זעלטן געשריבן פּאַעזיע סייַדן איך בין געווען אין אַלגעמיין סטימולירנדיק און אויסשעפּנדיק.“ דאָס אינטערעסאַנטסטע איז אָבער דאָס, וואָס ט. ס. עליאָט גיט צו נאָכן ציטירן האַוסמאַנען: „איך בין העכסט צופּרידן מיטן פּאַקט, וואָס איך האָב געלייענט מר. האַוסמאַנס עסיי אַ שטיקל צייט נאָכן האָבן אַנגעשריבן מייַנע אייגענע שורות“ (וועגן דיכטונג ווי אַ סעקרעציע).

סאַראַ צופּרידנדיקט דאַרף איך שוין פּילן, וואָס כלייען די דאָזיקע שורות (האַוסמאַנס)

*

אויב די אויבן-בארירטע אינטיים-סאָציאלע פונקציע פון דער דיכטונג איז שווערער אָפּצושאַצן און פעסטצושטעלן, ווי די אָפּן-סאָציאלע, הייסט דאָס אָבער נישט, אַז די אָפּן-סאָציאלע איז וויכטיקער אָדער ווירקזאַמער. די דיכטונג איז נישט קיין לוקסוס, נישט קיין קאַפּריז און נישט עמיצנס דערפּינדונג, נאָר אַ ביאָלאָגישע פונקציע פון אונדזער פּסיכיק, און ווי יעדע ביאָלאָגישע פונקציע פון יעדן לעבעדיקן אָרגאַניזם פונקציאָנירט זי נישט מעכאַניש, נאָר וויטאַליס-טיש, צילבאַווסט, כמעט ווי מיט אינטואַיטיווער באַווסטזיניקייט (מען מוז דאָ אָנקומען, כדי אויסצודריקן כאַטש מער-ווייניקער ריכטיק דעם געדאַנק, צו אַ קאַמבינירטן כלומרשט סתירהפולן אויסדרוק), צופאַסנדיק זיך צו געענדערטע באַדינגונגען, אַבי נאָר צו דערגרייכן דעם ציל.

אַ זון-בלום דרייט אויס דאָס בלומיקע פנים זיינס צו דער זון, וווּ די זון זאָל זיך נישט געפינען; אַ קאַרטאָפּל אין טיפּן קעלער שיסט אַרויס מיט לאַנגע שפּראַך-צעלעך צום ווייטן, הויכן קעלער-פענצטערל, כדי צו פּאַנגען אַ ביסל זון. ביי אַ בלינדן ווערט די שמיעה שאַרפּער און אַ שוואַך קינד אַנטוויקלט מער אינטע-ליגענץ, כדי גייסטיק צו קאַמפּענסירן זיין פיזישע שוואַכקייט. און אַזוי אַרבעט אויך די דיכטונג-פונקציע: זי איז נישט קיין באַשטימטע טעטיקייט אין אַ באַשטימטער פּאַרם, ווי די פּראַפעסאָרן-פּאַרמאַליסטיק וויל האַבן, נאָר זי נעמט אָן די פּאַרשיידנסטע פּאַרמען און זי איז פּאַרשיידנאַרטיק טעטיק, כדי צו דערפּילן איר פונקציע, וואָס דאַרף דערגרייכן אַ געוויסן ציל, אָדער ריכטיקער: געוויסע צילן, וואָס אַמאָל קאַנען זיי אונדז אפילו פּאַרקומען קעגנזעצלעך, אָבער זיי ווערן אינדעראַמתן האַרמאָניזירט, פּאַרגליכן אין דער העכערער פונקציאָנאַלער באַשטי-מונג פון דער דיכטונג. דיכטונג איז אַן אויסדרוק פון לעבן און זי באַדינט דאָס לעבן, רעגולירט זיין פּסיכישע גלייכגעוויכט, און אַלץ, וואָס דאָס לעבן דאַרף, האָט אַ באַדערפעניש אויסצודריקן, ווייל עס איז פול מיט דעם ביז צום עקסטאַ-אָדער ווייגעשריי, איז איר, דער דיכטונגס, געביט. ליבע און האַס, פּאַר-אַכטונג און פּאַרהערלעכונג, פּאַרערונג פונעם אַלטן און רעוואָלט קעגן אַלטן, ליבע צום נייעם און שרעק פאַרן נייעם, — אַלץ, אַלץ איז דער שטאַף פון דיכטונג. עס איז נישט ריכטיק, אַז ווען דאָס געווער האָט דאָס וואָרט, שווייגן די מוזן, —

און כ'האָב געלייענט מאַקס איסטמאַנען לאַנג נאָכן פּאַרמולירן, שרייבן (אין 1939) און אַרויסגעבן מיין ביכעלע וועגן דיכטונג (אין 1941). (כ'האָב עליאַטן געלייענט ערשט אין מעלבאָרן, אין 1948).

און מאַזעס אפרים קוה, אַ יידיש-דייטשישער דיכטער און שרייבער האָט געשריבן:
 „איך מאַך אַ ליד ווי אַ זיידוואָרעם זייד; עס פייניקט מיך, עס מוז אַרויס אויף דער
 ליכטיקער שיין“.

זיי רעדן אויך דאָן, נאָר מיט אַן אַנדער שפּראַך און אַן אַנדער טאָן, אַדער ריכטי-
 קער: זיי קאָנען רעדן מיט אַן אַנדער טאָן, און מיט אַן אַנדער שפּראַך, אָבער
 זיי מוזן דאָס גאַרנישט. אויפהויבנדיק די אויגן פון די אַקאָפּעס און באַמערקנדיק
 פּלוצלינג דעם בלויעם הימל, אַ ביימעלע אויף זיין פּאָן, קאָן דאָס דער זעלנער
 אויפנעמען, ווי אַן אַפּפּרישנדיקן קאָנטראַסט, מיט אַזאַ פּרישקייט, ווי דער אור-
 מענטש, ווען ער האָט דאָס צום ערשטן מאל באַמערקט מיטן באַוווּסטזיין און
 אויפגענומען מיטן געמיט און האָט זיך אין דאָזיקן געבענטשטן מאַמענט געטאָן
 אַ ריס אינדערהויך, איבער דעם אייגענעם קאָפּ, און איבערגעריסן די קייט, וואָס
 האָט אים צוגעשמידט בלויז צום נידעריקסטן שטאַפל פון ערדישקייט. אָבער אויב
 עס איז נישט קיין אַבסאָלוט געזעץ, איז עס בדרך כלל פאַרשטענדלעך, מענטש-
 לעך: אין צייטן, ווען מען לעבט איבער דעם פּרילינג-אַטעם פון ליבע, איז מען
 גענייגט צו ליבע-דיכטונג — סיי דער דיכטער, ווי אַ מין פּריוויליק-געצווונגע-
 נער שליח-ציבור, סיי דער קהל; און אין צייטן ווי היינט, ווען דער סאָציאַלער
 קאָמף — אין די ענגערע ראַמען פון איין פאַלק אַדער אין די ברייטערע פון דער
 צעריסענער פעלקער-משפּחה — בושעוועט, איז נאָטירלעך, וואָס דיכטער, וועלכע
 פילן דעם צאָרן פון דער צייט און קעגן דער צייט, הויבן אַן צו דיכטן ווערק פול
 מיט אַקטועלן אינהאַלט, — ווערק, וועלכע מען האָט אַ נאָמען געגעבן „סאָציאַלע“,
 אויסדריקנדיק אַזוי אַרום דעם לעכערלעכן געדאַנק, אַז עס זענען כלומרשט
 דאָ נישט קיין סאָציאַלע ווערק. דער צויבערער פונעם ליבעס-ליד היינריך היינע
 איז גלייכצייטיק דער שעפּער פון איינער פון די גרעסטע, מעכטיקסטע סאָציאַלע
 סאַטירעס — „דייטשלאַנד — אַ ווינטער-מעשהלע“. און אין ביידע פאַרמען איז
 ער גוט, ווייל ער איז געווען אַ גרויסער דיכטער און האָט באַמת אַ סך ליב געהאַט
 די פרוי און באַמת אַ סך פיינט געהאַט דאָס דאמאָליטיקע דייטשלאַנד (ווי מיר
 האָבן פיינט דאָס היינטיקע), און זיין דיכטונג האָט גוט פונקציאָנירט ביי אַלע
 זיינע געמיט-צושטאַנדן. אַדער נעמט אַזאַ דיכטער, ווי דעם איטאַליענער
 איגנאַציא סילאַנע. ער איז דער איינציקער איטאַליענישער דיכטער, וואָס האָט
 אין די לעצטע צוויי יאָרצענדליקער אַריבערגעטראַטן די איטאַליענישע גרענעצן
 צו וועלט-באַרימטקייט. און ער האָט דאָס דערגרייכט מיט די סאָציאַלע ראַמאַנען
 „פּאַנאַמאַראַ“ און „ברויט און וויין“. דאָס זענען ווערק, וואָס גיבן דעם בעסטן
 ענטפּער די „קונסט-לשם-קונסט“-ניקעס, וועלכע האַלטן, אַז דאָרט וווּ די טעמע
 איז אָפּן סאָציאַל, איז נישט מעגלעך די אַנוועזנהייט פון דער דיכטונג. סילאַנע
 איז אַ דיכטער — און אַ גרויסער! — אין יעדער שורה, מען פילט, אַז ווען נישט
 דער פאַשיום, וואָלט ער געווען געשריבן ווונדערבאַרע ליבע-ראַמאַנען, אפשר
 נישט אַזעלכע וואָרטפאַריק-פּיערווערקישע ווי דאַנונציאַ, דערפאַר אָבער
 טיפּערע און דיכטעריש עכטערע.

און פון דער צווייטער זייט האָט איר דעם גרויסן יידיש-רוסישן דיכטער

פאסטערנאָקן, וואָס איז נישט מיטגערסן געוואָרן נישט מיט מאַיאַקאָווסקינ און נישט מיט בלאָקן (אָן עכטער אינטימער ליריקער, וואָס דאָס ליריש-מוזיקאַ-לישע, דאָס ווערטערדיק-וואַרטלאָזע איז בכלל זיין הויפט-אינסטרומענט) פון די „צוועלף“ און איז געבליבן ביי זיין אינטים-מאַלערישער ליריק. און אפילו די אַרכיליטעראַר-מאַרקסיסטישע ראַטנפאַרבאַנדישע קריטיק האָט אים נישט אָפגעזאָגט דאָס לעבן און אים געלאָזט עקזיסטירן ווי אַן אויסנאַם, וואָס באַשטע-טיקט דעם כלל....

*

די מענטשלעכע נאַטור האָט אויך, ווי די טויטע נאַטור, פאַרשיידענע סעזאָנען (אמת, נישט אַזעלכע אָפגעשלאָסענע, — אָבער צי דען שנייט נישט אַמאָל טיף אין זומער און עס רעגנט נישט אין ווינטער? איז אַ פשיטא שוין די מענטשלעכע נאַטור?): דעם סעזאָן פון ליבע, דעם סעזאָן פון סאַציאַלע פאַראינטערעסירונגען און אַזוי ווייטער. ווען מען איז יונג, ווילט זיך מערסטנטיילס זינגען וועגן ליבע, — אָבער צי דען איז נישט נאַריש צו מאַכן פון דעם דעם אויספיר, אַז דיכטונג איז בלויז — ליבע-ליריק? ווען דעם דיכטערס פּאָלק איז אונטערדריקט — און דער דיכטער פילט דעם גורל פון פּאָלק ווי דעם אינטים-פּערזענלעכן גורל, — זינגט דער דיכטער וועגן פרייהייטס-קאַמף, — אָבער צי דען איז נישט נאַריש צו מאַכן פון דעם אַן אויספיר, אַז דיכטונג איז בלויז — פרייהייט-ליריק?

אויב עס פעלט אַ מענטשן אַן עפעס, וואָס איז זייער נויטיק זיין מענטש-לעכער נאַטור, שאַפט זיך ביים דאָזיקן מענטשן אַן אַזויגערופענער קאַמפלעקס.* דאָס איז אַזאַ מין פּסיכישע פאַרשטעכעכץ, וואָס פייניקט און קאַנצענטרירט אַרום איין ווייטאַקדיקן אַרט די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט און די גאַנצע אַנשטרענגונג פונעם מענטשן אויף צו באַזייטיקן די דאָזיקע פיינלעכע לאַגע.

דאָס זעלבע געשעט מיט אַ פּאָלק, מיט אַ קלאַס מענטשן, וואָס עס פעלט זיי עפעס וויכטיקס.

און די געשיכטע פון דיכטונג איז טאַקע פול מיט קאַמפלעקסן, — מיט אינדי-ווידועלע און קאַלעקטיווע.

ליריקער, ווי באַקאַנט, זענען איינאַניק, ווייל זיי דריקן אויס דאָס אינטים-סוביעקטיווע, און די דאָזיקע אינטים-סוביעקטיווע וועלט איז טיף, אָבער שמאַל.

---

* אומבאַוווסטזיניק איז בלויז דער ניראַטישער קאַמפלעקס, — ד. ה. דער קאַמפלעקס, וואָס דער מענטש ווייסט נישט וועגן אים און ער (דער קאַמפלעקס) קומט צום אויסדרוק אין ניראַטישע קראַנקהייט-סימנים. עס איז אויך מעגלעך אַ באַוווסטזיניקע פּסיכישע פאַרשטעכעכץ. דאָס רופט נישט אַרויס קיין ניראַטישע דערשיינונגען, וואָס דער מענטש קאָן נישט דערקלערן זייער סימבאָלישע אויסטערלישקייט, אָבער די קאַמפלעקס-דערשיינונג איז דאָ.

ווער רעדט, ווען אַ ליריקער האָט אַ פסיכישע פאַרשטעקעכץ, איז זיין ליריק באַפאַרבט כמעט ווי מיט איין פאַרב.

אַבער אויך עפיקער און אפילו גאַנצע ליטעראַטור־פּעריאָדן קאָנען אַרייַן־פאַלן אין אַ קאָמפּלעקס, וואָס איז אַ נאָרמאַלע דערשיינונג פון אַ אומנאַרמאַלן צושטאַנד, ווי פיבער בעת אַ שווערער קראַנקהייט.

נעמט די ייִדישע נביאים, — צי האָבן מיר דאָ נישט פאַר זיך אַ בולטן קאָמפּלעקס פון אַ גאַנצן ליטעראַטור־פּעריאָד? אַלע זענען זיי פול מיט זאָרג פאַרן פּאָלקס־חורבן, וואָס דערנענטערט זיך, און אַלע שרייען זיי פון פאַרלאַנג אָפּצו־ווענדן דעם גז־דין — דורך ענדערן דעם לעבנס־שטייגער פון פּאָלק, דורך אומקערן די זינדיקע צו זייער צאָרנדיקן גאַט — און פון ווייטאַקדיקסטן געפיל פון אַנמאַכט לגבי דעם עס־קשה־עורף.

דאָס פּוילישע פּאָלק איז ביי אַ הונדערט און פּופּציק יאָר געווען צעשניטן אין זריי חלקים און יעדער חלק באַזונדער האָט געווייטאַקט און געפיבערט מיטן טרוים פון באַפּרייאונג און פאַראייניקונג, — און די גאַנצע פּוילישע ליטעראַטור אין אירע העכסטע אויסדרוקן* איז פול מיטן דאָזיקן קאָמפּלעקס פון פּאָלקס־באַפּרייאונג, פון פּאָלקס־מאַרטירערטום, — דאָס איז איר העלדישער לייט־מאַטיוו, דאָס איז איר אַלער־פּלי, איר יחוס־קרין.

די וועלט־מלחמה פון 1914-1918 האָט געשאַפן אין דער איראָפּעאישער ליטעראַטור אַ מלחמה־קאָמפּלעקס. נישט נאָר בעת דער מלחמה און תּיכּף נאָך איר, — די פּרווון אונטערצופירן סך־הכלען פון די קריגס־יאָרן, וואָס האָבן זיך איינגעשטאַכן אינעם באַווסטזיין פון אַ גאַנצן דור, זענען ערשט איבערגעריסן געוואָרן דורך דער צווייטער וועלט־מלחמה.

די רוסישע רעוואָלוציע און דער בירגער־קריג האָבן געשאַפן אין ראַטנ־פאַרבאַנד אַ קאָמפּלעקס, אַרום וועלכן די גאַנצע ראַטנפאַרבאַנדישע ליטעראַטור האָט זיך פאַרקראַמפּט.**

דער זיג פון פאַשיזם אין איטאַליע און — באַזונדערס — אין דייטשלאַנד

* און נאָר די העכסטע אויסדרוקן זענען תּמיד דער אויסדרוק, — אַלדאָס איבעריקע איז אַדער נאָכמאַכונג און ליטעראַטור־אַפּפּאַל אַדער דאָס געהער צו די נידעריקסטע שטאַקן פון לעבן; קאן דאָך דער גרעסטער העלד נישט אויסקומען אָן די געוויינלעכע לעבנס־טעטיקייטן, אָן דעם געוויינלעכן לעבן.

** איך רעכן דאָ נישט אַריין די ראַטנפאַרבאַנדישע ליטעראַטור פון די לעצטע 10-12 יאָר, ווען די ליטעראַטור האָט על־פּירוב — מיט ווייניקע אויסנאַמען — געטראָגן אַ כאַראַקטער פון אַ צוואַנג־קאָמפּלעקס — דעם אויפבו־קאָמפּלעקס. צוליב דער דיקטאַטור און דעם טעראָר אויך אויפן דאָזיקן געביט, האָט די ראַטנפאַרבאַנדישע ליטעראַטור אויפגעהערט צו זיין אַ ספּאַנטאַנער אויסדרוק פון אַן איבערלעכער נויטווענדיקייט און פאַרלוירן איר שעפּערישע קראַפּט.

האָט ווידער אַרויסגערופֿן אַ נאַטירלעכן קאָמפּלעקס אין דער מערבֿ־איראָפּע־אישער ליטעראַטור: דעם אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמפּלעקס.

אַבער פּונקט ווי עס וואָלט געווען די גרעסטע זינלאַזיקייט צו דערקלערן די דאָזיקע גאַנצע אָפּן־סאַציאַלע ליטעראַטור ווי אַנטי־דיכטעריש, ווייל זי האָט אַ טענדענץ, וואָלט אויך געווען דער גרעסטער אומזין מען זאָל נעמען די מעכטיקע קאָמפּלעקסן פֿון דער שטורעמדיקער קעגנוואַרט און פֿון די לעצטע יאַרצענדלי־קער און מען זאָל לויט זיי אויסשניידן אַ כלל פֿאַר דיכטונג בכלל: ליטעראַטור מוז זיין אָפּן־סאַציאַל. זי מוז טאַקע, אַבער בלויז אין באַשטימטע פּעריאָדן. צוליב דער זעלבער פּונקציע אירער, צוליב וועלכער זי מוז היינט זיין „סאַציאַל“, מוז זי אַן אַנדערש מאָל זיין אַנדערש. און איר יעדערמאָליקער צושטאַנד איז נישט קיין אַבסאָלוטע פֿאַרלייקענונג פֿון דעם קעגנזעצלעכן. און די „סאַציאַלע“ קאַמ־פּלעקס־ליטעראַטור קאָן אוודאי און אוודאי נישט פֿאַרלייקענען די „אַסאַציאַלע“ ליטעראַטור: דאָס וואָלט געהייסן פֿאַרהערלעכן און וועלן פֿאַראייביקן אַ קרענקלעכן צושטאַנד, אַ פיבערדיקן פּראָצעס, וואָס טראָגט אין זיך, אין זיין עקזיסטענץ גופּא, דעם פיבערדיקסטן פֿאַרלאַנג צו זעלבסטבאַזייטיקונג.

אין אַזעלכע צייטן ווי אונדזערע, מוז אַ „סאַציאַלער“ ראַמאַן אַרויסרופֿן אַ גרעסערע אויפּמערקזאַמקייט, האָבן מער דערפֿאַלג, ווייל ער אַנטשפּרעכט די איבערלעבונגען פֿון כלל, און ליטעראַטור איז אין אַ גרויסער מאָס אַפּשפיגלונג פֿון לעבן (אַפּשפיגלונג, וואָס ווערט דערפירט צו טיפּסטער זעלבסטבאַוווסטזיני־קייט). אַבער אפילו דאָס איז נישט קיין אַבסאָלוטער געזעץ: ליטעראַטור איז אויך דער פֿאַרלאַנג צו אַנטלויפֿן פּונעם געוויינטן, צוגעגעסענעם, אַפּגעטעמפּטן און פֿאַרטעמפּנדיקן לעבן. אַזאַ טיפּ סאַציאַלע נאַטור ווי ראַמען ראַלאַן, וועלכער האָט מיטגעמאַכט אַזוי אַקטיוו (אויף זיין גייסטיקן שטייגער, שטייענדיק „איבער דעם קאַמף“) די מלחמה פֿון 18-1914, שרייבט ערגעץ־וווּ אין זיינע אַרטיקלען, אַז דער גרעסטער אָפּרו אין די מלחמה־טעג איז פֿאַר אים געווען קאַרל שפּיטעלערס ווערק, וואָס האָבן מיט יענע יאָרן גאַרנישט צו טאָן. און דער זעלבער ראַלאַן, וואָס האָט געגעבן אַ גענויעם בעלעטריסטישן באַריכט פֿון די מלחמה־און נאָך־מלחמה־יאָרן („קלעראַמבאַל“ און „פֿאַרצויבערטע נשמה“), האָט אויך געשריבן דעם רירנדיקסטן ליבע־ראַמאַן, איינגעפּאַסט אין דער ראַם פֿון מלחמה („פיער און לוס“). און יעקב וואַסערמאַן דערציילט אין זיין טאַג־בוך (ציטירט אינעם בוך פֿון זיין פּרוי מאַרטאַ קארלווייס וועגן לעבן און שאַפֿן פֿון איר מאַן; דער טאַג־בוך איז נאָך נישט פֿאַרעפּנטלעכט געוואָרן) אַן אינטערעסאַנטן פּאַקט, וועלכן אַ דייטשישער פּראַנט־אַפּיציר האָט אים, וואַסערמאַנען, איבערגעגעבן. ער איז געזעסן מיט זיינע זעלנער לאַנגע וואַכן אין אַקאַפּעס, אונטער אַ כּסדרדיקן פייער פֿון שונא, און מען האָט זיי נישט איבערגעביטן. דאָס לעבן איז געווען שווער, די זעלנער האָבן זיך גענומען ברעכן מאַראַליש אונטער דעם

ביישפיל נאט איך. וועגן די געשעענישן אין עסטרייך: „ארבעטער — אהער, אהין שטייען אין ווין. האנט ביי האנט, שטייען ביים ראנד. מיט שטאלצע טריט, דאס ארבעטער-הויז היט...“ וואס? איר זאגט, ס'קאן נישט גוט ווערן, מען דארף נישט קיין גאז-באָמבעס; מ'קאן מיט אזוינע לידער דערהרגענען מענטשן. ריכטיק. כ'מין, אַז פראַלעטאַרישע שרייבער און קריטיקער מעגן נישט וועגן מיט דער זעלבער מאַס און וואָג וואָס בורזשואַזע שרייבער, און אויך נישט דרוקן אַבי ס'איז פון אן אויסגעאַרבעטער מאַרקע, ווייל אויב אַ שרייבער שרייבט עפעס אָן און ער ווערט באַקאַנט, דאָן וועט מען שוין דרוקן אַלע זיינע ווייטערדיקע זאַכן, צי זיי זענען גוט, צי שלעכט. לויט דער קריטיק פון ה' פאַט וועגן זשורנאַל „שטעגן“ און לויט די ענטפערס, וואָס די רעדאַקציע דרוקט צו די, וואָס שיקן אַריין לידער, מעג מען דרוקן בעסערע לידער.

צום ביישפיל: נעמט ברוך געלמאַנס ליד אין דער „קליינער פאַלקסצייטונג“ וועגן אַ שמיד, מיט אַ פאַדקאָוע, מיט אַ פערד. האָב איך געהאַט דעם איינדרוק, ווי אַ גוי רעדט יידיש. מ'פילט פשוט, ווי דער מחבר האָט נישט געקוקט אויף קיין זאַך, אַבי — צום גראַם. און אין „וואַכנשריפט“ זיין ליד וועגן כאַטעס-קראַטעס, שווערן-סקווערן. אַז אַ מענטש וועט זיך אַוועקשטעלן אין גאַס און זאָגן: „כ'בין הונגעריק, כ'וויל עסן“, וועט דורכגיין דער פאַעט, אַדער קריטיקער און זאָגן: פע, ס'איז נישט ליטעראַריש. מ'דאַרף זאָגן: „הונגעריק כ'בין... עסן!“ און בכלל, וואָס איז פאַר אַ מין אַט דער גאַט פון ליטעראַטור, וועלכן כ'שטעל מיר פאַר מיט גרויסע וואַנסעס, שטענדיק אַ בייזער, און לאַזט נישט דורך קיין זאַך, מעג זי זיין, ווי אינהאַלטרייך, אויב זי האָט נאָר נישט די פאַרעם און ס'האַלט נישט אויס די וואָג און די מאַס?

איך אַליין בין אַ שניידערקע. כ'האַב קיינמאַל נישט געשריבן און כ'וועל אויך נישט שרייבן, און כ'האַב אויך נישט, ווי איר קאַנט מיינען, געשריבן צו אייך לידער אַדער וואָס ס'איז. נו, ווייל כ'בין אַ שניידערקע און נישט קיין שרייבער. איך שרייב צו אייך, ווייל כ'האַב געפרעגט מיין חברטע: צי זי פארשטייט דאָס ליד: „בלוט, וואַסער, ברויט“? האָט זי מיר געראַטן דאָס אַנפּרעגן ביי אייך. אַט זעט איר פאַרקערט, אין מיכאל נאַטישעס פאַעמע „מוליער הירש“ פילט מען עפעס ווי דער שרייבער איז גאַרנישט שולדיק, וואָס ס'פאַסן זיך די ווערטער אזוי צונויף, ווי „אלוהים, טאָ ווייזט מיר אים“!...

„טיילט אויס, וואָס אין מיר גוט און וואָס פלעק“ — לויט אהרון צייטלינס ליד, וואָס איר האָט רעצענזירט אזוי טרעפלעך — וואָס גראַמט „דרעק“ מיט „פלעק“... כ'גלויב, אַז איר וועט מיר ענטפערן, וואָרום ס'שרייבט אַ לעזערין, אייגנטלעך — צוויי, איך און מיין חברטע, און די „וואַכנשריפט“ דרוקט זיך דאָך פאַר לעזער. מיט אַכטונג

חנה סילשטיין

(2) אַ תשובה דער לעזערין פון חבר בער שנאפער

מען האָט מיר איבערגעגעבן אין רעדאקציע אייער בריוו, אין וועלכן איר פרוווט אָנגרייפן מיין ליד „בלוט, וואַסער און ברויט“. עס וואָלט מיך נישט געאַרט, ווען אייערע טענות וואָלטן געווען כאַטש אין אַ קנאַפער מאָס גערעכטע. איר זאָגט זיי אָבער אַרויס מיט אַזאָ זעלבסטזייערן טאָן, אייערע אומגערעכטע טענות, אַז נעם כאַטש און בינד דיך אַליין אָן צום שאַנד-סלופּ, וואָס אין מיטן מאַרק און הייס דיך עפנטלעך אויסשמיסן.

איך ענטפער אייך גערן דערפאַר, ווייל איך זע, אַז נישט נאָר איר לייענט די לידער, ווילט זיי פאַרשטיין און אויסטייטשן, נאָר איר לאָזט זיך פון זיי אַזש אינטריגירן, אַריינכאַפן אין פּראָצעס פון שאַפן, פון זייער געזעזע, מיט איין וואָרט — איר ווילט דערגיין, פון וואַנען „די פּיסלעך וואַקסן“. און דאָס איז, כּימוז עס צוגעבן, אייער גרויסער פּלוס. שוין דער פּאַקט אַליין, וואָס איר האָט זיך געווענדעט בריוולעך מיט אייערע ספקות וועגן אַ ליד אין רעדאקציע, דאָס אַליין זאָגט עדות אויף אייך, אַז איר זענט אַ לייענערין נישט קיין פאַרשלאָפּענע, אַן אַקטיווע און שוין גאַרנישט קיין מהיכא-תּיתאניצע און אַלע לייענער וואָלטן זיך באַדאַרפט אַראָפּנעמען פון אייך אַ ביישפּיל. עס וואָלט זיך דעמאָלט געשאַפן אַן אינטערעסאַנטע רובריק אין דער „וואַכנשריפט“, אַ מין טרעף-פּונקט פאַר לייענער און דיכטער, וווּ יעדער פון די צדדים וואָלט אַרויס מיט זיינע טענות ומענות, ספקות און באַוואַרענישן און אַזוי אַרום וואָלט געקומען צו אַ פאַר-שטענדיקונג, אַ דירעקטער, צווישן לייענער און דיכטער. עס וואָלט געווען געוויס עפעס אָן אויפטו און די רעדאקציע „וואַכנשריפט“, מיין איך, וואָלט זיכער מסכים געווען און גערן אָפּגעגעבן אַ פאַר שפּאַלטן אין איר צייטונג פאַר אַזאָ מין רובריק.

און איצטער צו די „טענות“ אייערע גופא:

איר שרייבט: „וואָס באַדייט דאָס ליד „בלוט, וואַסער און ברויט“? וואָס מיינט מיט דעם דער מחבר, אַדער איז דאָס אַ רמז אויף עפעס? ס'לייענט זיך: „בלוט? בלוט איז וואַסער — גוט? בלוט איז נאַסער!“ — און ווייטער שרייבט איר: „כּיבין מער, ווי זיכער, אַז ווען דער מחבר האָט אָנגעשריבן דעם פּערז „בלוט איז וואַסער“ און זוכנדיק לויטן אַלף-בית אַ גראַם צום וואָרט „וואַסער“ און געפּינענדיק, אַז ס'איז נישטאָ קיין אַנדערער, ווי „נאַסער“, האָט ער זיך נישט געפּוילט, נישט איבעראַשט געוואָרן, און אָנגעשריבן אַ שורה ווייטער „בלוט איז נאַסער“.

נו, מילא, אויב איר פאַרשטייט נישט דאָס ליד, וואָלט מען עס אייך געקאָנט, אין ערגסטן פּאַל, נאָך „אויסטייטשן“; הגם לידער דארפן זיך נישט „לייגן אויפן

שכל", נאָר גיכער אויפן געמיט, האַרץ, חושים — אַלץ זאַכן, וואָס האָבן גיכער אַ שייכות צו אינסטינקט, אינסטואַיציע, סטיכיע, איידער צום פשוטן פאַרשטאַנד. איך וואָלט מיך אונטערגענומען, ווי דערווידער דאָס זאָל נישט זיין, איך געבן צו פאַרשטיין "וואָס מיינט דער מחבר", ווען... ווען איר ווערט מיר נישט פלוצלינג, צווישן איין שורה און דער צווייטער, פאַרוואַנדלט אין אַ כמעט... בימיויליקן "פאַכמאַן". אַז איר זענט דאָך דאָס אַליין דער "מבין אויף אַ טשאַד"! נאָר מער נישט — אַ "מבין" קאָן זיך אויך אַמאָל טועה זיין, ווי למשל איר מיט דעם אומגליקלעכן גראַמען־פאַרל: "וואַסער" און "נאַסער". אייער זיכערקייט זאָגט — נישטאַ מער קיין גראַמען! און איך זאָג אייך: פאַראַן, פאַראַן! און אַט האָט איר טאַקע אַ פאַר באַדיי: בלאַסער, האַסער, שפאַסער! און היינט אַסאַנאַנסן, ווי למשל: גאַסן, געלאַסן, גרימאַסן, פאַסן, האַסן, ראַסן א. א. וו. א. וו. — אַן אַ שיעור. נו, זעט איר שוין, אַז איך האָב גראַד יאָ געהאַט פון וואָס צו "וויילן" און אויסגעוויילט האָב איך דווקא — נאַסער! פאַרוואָס? אַז איך וועל איך אויסזאָגן דעם "סוד", וועט איר חס וחלילה אַרויס נאָך פון דער באַקוועמער און קאַפּריווער לאַגע פון אַ לייענער און אַליין באַלד אָנהויבן שרייבן לידער און דענסטמאַל, אַ דענסטמאַל, וועל איך אפּשר מוזן איך "אַראַפּרייסן"...

בכלל, ווי איך האָב פון אייער גאַנצן בריוו באַמערקט, ליידיט איר אונטער צוביסלעך פון... "גראַמאַפּאָיע", אַ קרענק זאַ, וואָס באַשטייט אין שרעקן זיך פאַר גראַמען. וואַרום נישט מיינע גראַמען אַליין האָבן ביי איך אַרויסגערוּפּן זאַ גענדון־הויט, נאָר אויך די גראַמען פון אַנדערע חברים־דיכטער, וואָס דרוקן זיך אין "וואַכנשריפט", און דווקא מיט עטלעכע וואַכן צוריק האָב איך גראַד געהאַט אַפּגעדרוקט טאַקע אין דער זעלבער "וואַכנשריפט" אַ ליד און דאָס נישט מיט קיין אַנדער נאָמען, ווי דווקא: "גראַמען", זוכט עס, זייט מוחל, אויף און לייענט עס אַדורך, אפּשר וועט עס אייך זיין צו רפואה.

אַחוץ גראַמען אַרן אייך נאָך אַנדערע גרילצער־יען און סתם "אומפאַר־שטענדלעכקייטן". איר ציטירט: "וואַסער מוז מען גראַבן טיף — בלוט קאָן מען האָבן, פרוּוו" און איר פרעגט קשיות: "ערשטנס, דאַכט זיך, גראַבט מען ערד און נישט קיין וואַסער; נאָר לאַמיר אָננעמען, אַז ס'רעדט זיך אַזוי, טאָ, וואָס מיינט דאָס? "בלוט וויל לעבן רויט, בלוט מוז מען געבן ברויט"?

איך מיינ, אַז אויף אַזוינע "שאלות" מוז מען ענטפערן, ווי די "מה נשתנה" דעם "שאינו יודע לשאול" — "צא ופתח לו" ד. ה. גיי און הייב אָן פון א"ב. דאָס אָבער וואָלט שוין פאַרנומען צופיל פּלאַץ און מיינ "ענטפער" איז שוין אַזוי אויך גענוג לאַנג.

דאָס מער ווייניקער זענען, אַזוי צו זאָגן, די פאַרמעלע טענות אייערע צו מיינ ליד גופא. אַחוץ דעם קומט נאָך ביי אייך אַן אַלגעמיינע "אַטאַקע" אויף פּראַלעטאַרישע פּאַעטן און קריטיקער בכלל, וועלכע ווילן נישט, אַדער קאַנען

נישט, לויט אייך, זען דאס לעבן אזוי ווי עס איז, נאך דווקא פער דיסטאנס, דורך עסטעטישע ברילן, מיט א קריטישן ארשין אין איין האנט און א קינסטלע-רישער וואג אין דער צווייטער. איר שרייבט: „וואס איז דער גאט פון ליטע-ראטור, וועלכן איך שמעל מיר פאר מיט גרויסע וואנסעס, שמענדיק א ביזער און לאזט נישט אדורך קיין זאך (א קינסטלעריש-פרעטענדירנדיקע זאך מסתמא — ב. ש.) מעג זי זיין, ווי אינהאלטרייך, אויב זי האט נישט די פארעם און ס'האלט נישט אויס די וואג און די מאס“.

איך מייך, אז זיי טוען גאנץ גלייך די „בייזע“ דיכטער, אדער קריטיקער, וואס זיי זענען אזוי „שטרענג“ און לאזן גארנישט אדורך, אן פארעם, וואג און מאס. ווייל וואס פארא קונסט וואלט דאס געווען, ווען זי פארמאגט נישט אט די אלע שיינע זאכן? עס איז דאך שוין אן אלט באקאנטע זאך, אז אינהאלט איז בלויז רוישטאף פארן קינסטלער; דער לעצטער פארעמט ערשט אויס דעם רוי-שטאף, וואס רופט זיך לעבן, באנוצנדיק דערביי אלע קינסטלערישע מיטלען, וועלכע איר אליין האט אזוי טרעפלעך פארמולירט. ווייל דאס איז דאך טאקע קונסט: אינהאלט + פארעם!.

מיט אכטונג בער ש נ א פ ע ר

19 רעדאקציע: מיר האלטן די תשובה פון ח' בער שנאפער פאר נישט קיין אויסשעפנדיקע. דער עיקר האט ער נישט געענטפערט אויף די קאנקרעטע און הארבע פראגן פון דער לעזערין. מיר וועלן זיך נאך צום ענין אומקערן.

(3) זענען בריוו פון דער לעזערין און ענטפער פון דיכטער

(א בריוו אין רעדאקציע)

חשובע רעדאקציע!

דערלויבט מיר צו נעמען א ווארט אין דעם נישט-פריוואטן בריוו-אויסטייש צווישן דער לעזערין חנה סילשטיין און דעם דיכטער בער שנאפער. אזוי ארום וועט אינעם בריוו-וועקסל קומען צום ווארט אויך דער „דריטער אין בונד“ — דער קריטיקער, וואס איז לויט זיין וועזן א פארמיטלונגס-גליד: פון איין זייט איז ער א לעזער, און פון דער צווייטער — דארף ער זיין א שטיקל דיכטער.

קודם-כל מוז באטאגט ווערן א זעלבסטפארשטענדלעכקייט, וועלכע דער דיכטער וויל נישט אנערקענען: יעדע זאך, וואס ווערט געדרוקט, ד. ה. פארגע-לייגט דער עפנטלעכקייט, מעג עפנטלעך פון אלעמען קריטיקירט ווערן. פונקט ווי דער דיכטער פרעגט ביי קיינעם קיין דעה נישט צו באארבעטן א געשעעניש אדער א דערשיינונג, אזוי דארף קיינער ביי קיינעם נישט בעטן קיין דערלויבעניש צו באהאנדלען די דיכטעריש-באארבעטע געשעעניש אדער דערשיינונג. דעריבער

איז אבסאלוט נישט בארעכטיקט דעם ח' שנאפערס פארווורף בנוגע דער חברטע סילשטיינס „זעלבסטזיכערן טאָן“. פארוואָס מיינט ח' שנאפער, אָז ער האָט יאָ געהאַט רעכט צו שרייבן זיין ליד אין אַ זעלבסטזיכערן טאָן, און די לעזערין האָט געדאַרפט שרייבן וועגן איר איינדרוק פון דעם ליד אין אַ נישט־זיכערן טאָן? אפשר פאָדערט דאָס ח' שנאפער אין נאָמען פון דעם אָנגענומענעם אַבערגלויבן וועגן דיסטאנץ, וואָס מוזו כלומרשט באַשטיין צווישן דעם אַריסטאָקראַטישן שטאַם פון דיכטער און דעם פלעבעאישן שטאַם פון די סתם־לעזער?

ח' שנאפערס באַוואַרעניש, אָז דער זעלבסטזיכערער טאָן שאַקירט אים צוליב דער אומגערעכטיקייט פון די טענות, איז נישט קיין גענוגנדיקע באַוואַרעניש, ווייל... ווייל אפשר זענען די טענות גאַרנישט אַזעלכע אומגערעכטע, ווי ס'דאַכט זיך דעם דיכטער? דאָס דאַרף דאָך נאָך באַווייזן ווערן — און ח' שנאפער האָט דאָס ווייט נישט באַווייזן. און דאָס טאַקע וויל איך באַווייזן.

ח' שנאפער איז נישט גערעכט, ווען ער זאָגט אין אַזאָ זעלבסטזיכערן טאָן: „מען האָט מיר איבערגעגעבן אין רעדאַקציע אייער בריוו, אין וועלכן איר פרוווט אָנגרייפן מיין ליד „בלוט, וואַסער און ברויט“. איך האַלט, אָז די חברטע חנה סילשטיין „פרווט“ נישט אָנגרייפן דאָס ליד, נאָר זי גרייפט עס טאַקע אָן און גאַנץ שטאַרק, איבערצייגנדיק, אויב עס קאָן זיין אַ רייד וועגן אַ פרוווט, איז דאָס גיכער נוגע דעם ח' שנאפערס ענטפער, וועלכער „פרווט“ צונישט מאַכן דער לעזער׳נס טענות, אַבער אויף אַ זייער נישט איבערצייגנדיקן און אפילו אויסטער־לישן אופן.

די לעזערין ווארפט פאָר דעם ח' שנאפער אַז זיינע גראַמען אין ליד „בלוט, וואַסער און ברויט“ זענען נישט קיין רעזולטאַט פון אַרגאַנישער דיכטער׳ישער וואַרט־פאַרבינדונג, נאָר אַ מעכאַנישע וואַרט־צונויפפאַרונג. איר אורטייל באַגרינדעט די לעזערין מיט דעם, וואָס אַזעלכע שורות, ווי:

„בלוט?

„בלוט איז וואַסער.

„גוט?

„בלוט איז נאַסער“ — זענען אינגאַנצן אינהאַלטלאָז. דערויף גיט ח' שנאפער צוויי ענטפערס. ערשטנס, ווייזט ער אויף, אַז אַחוץ „נאַסער“, האָט ער געהאַט נאָך אַנדערע גראַמען צום „וואַסער“, ווי למשל: „בלאַסער“, „האַסער“ א. א. וו. איך רעכן, אָז ח' שנאפער אַליין וועט נישט וועלן, מען זאָל נעמען דעם דאָזיקן ענטפער ערנסט. צי דען וויל ער, אָז מען זאָל אים חושד זיין אין קענען שרייבן:

„בלוט איז וואַסער — —

„בלוט איז בלאַסער“ — — ?

אויך זינלאָזע גראַמען מוזן האָבן אַ געוויסע גרענעץ אין זייער זינלאַזיקייט.

און לויט דער לעזערינס פארוורף איז „נאסער“ טאקע דער איינציק זינלאז-זינפולער גראם, וואס האט זיך געלאזט געברויכן אין אן אינהאלטלאזער סטראפע. דער דאזיקער ענטפער שנאפערס מוז אנגענומען ווערן סיידן ווי אַ שפּאַס. צי האט אָבער אַזאַ גוטע לעזערין, — ווי ח' שנאפער גופא לויבט זי, — פארדינט אַזאַ שפּאַס-באַציאונג?

דער צווייטער ענטפער איז אויך ווייניק באפרידיקנדיק. ער „שטעלט פעסט“ ביי דער לעזערין אַ „גראמאפאביע“, אַ קרענק אַזאַ, וואס באשטייט אין שרעקן זיך פאר גראמען, און אויב אַזוי, מיינט ח' שנאפער, קאָן ער אָפּטרען די טענות פון דער לעזערין מיט שהי-פהי.

ניין, ח' שנאפער. איך האָב פון דער לעזערינס בריוו אַרויסגעטראָגן פונקט אַ פאַרקערטע מיינונג. זי האָט נישט מורא פאר קיין גראמען, נאָר זי שפירט צו שאַרף דעם אונטערשייד צווישן נאַטירלעכע גראמען און געקוינסטלטע. איר פייע באַמערקונג: „אין מיכאַל נאַטישעס פּאַעמע „מוליער הירש“ פילט מען עפעס ווי דער שרייבער איז גאָר נישט שולדיק, וואס עס פאַסן זיך די ווערטער אַזוי צונויף“, באַווייזט אויף אַ פייענעם אויער ביים אויפנעמען די אויסערלעכע וויל-קלינגעוודיקייט פון קורצע שורות.

ניין, מיט אַזעלכע לייכטע מעטאָדן לאָזט זיך דער בריוו פון דער לעזערין נישט אָפּטרען, אויב ח' שנאפער וויל טאקע אויף אַן אמת שאַפן אַ דירעקטע פאַרשטענדיקונג צווישן לייענער און דיכטער.

איינס פון די ביידע: אָדער ח' שנאפער האָט זיך געדאַרפט פאַרבאַריקאַדירן הינטער זיינע אייגענע ווערטער: „לידער דאַרפן זיך נישט לייגן אויפן שכל, נאָר גיכער אויפן געמיט, האַרץ, חושים — אַלץ זאַכן, וואס האָבן גיכער אַ שייכות צום אינסטינקט, אינטואַיציע, סטיכיע, איידער צום פשוטן פאַרשטאַנד“, און דאָן וואָלט די לעזערין געקאָנט ענטפערן: „די צרה איז טאַקע, וואס דאָס ליד „בלוט, וואָסער און ברויט“ לייגט זיך נישט אויפן געמיט, און במילא מוז מען עס אויסטייטשן, ווייל ווען עס לייגט זיך יאָ אויפן געמיט, מייטשט זיך עס שוין אויס אַליין, אוממיטלבאַר.

אָדער ח' שנאפער וואָלט געדאַרפט, ווי „דערווידער דאָס זאָל נישט זיין“, געבן צו פאַרשטיין „וואס מיינט דער מחבר“... ער זאָגט דאָן אַליין, אַז מען וואָלט עס געקאָנט טאָן, טאָ פאַרוואָס טוט ער דאָס נישט? אַפּקומען מיט אַזעלכע וויצן, ווי: „אַז איך וועל איך אויסזאָגן דעם סוד, וועט איר חס וחלילה אַרויס נאָך פון דער באַקוועמער און קאַפּריזנער לאַגע פון אַ לייענער און אַליין באַלד אַנהויבן שרייבן לידער און דעמאַלט, דעמאַלט וועל איך אפּשר מוזן איך „אַראַפּרייסן“, — אַפּקומען מיט אַזעלכע וויצן, זאָג איך, איז באמת באַקוועם און קאַפּריזנע... אָבער שוין מער ווי באַקוועם און קאַפּריזנע איז פּאַלגנדיקע שטעלע פון ח' שנאפערס בריוו: „איך מייך, אַז אויף אַזוינע „שאלות“ מוז מען ענטפערן, ווי די

„מה נשתנה“ דעם שאינו יודע לשאול — „צא ופתח לו“, ד. ה. גיי און הויב אָן פון א״ב. דאָס אָבער וואָלט שוין פאַרנומען צופיל פּלאַץ און מיין „ענטפער איז שוין אַזוי אויך גענוג לאַנג“. דאָס דערמאָנט מיך אַ טריק פון געוויסע רעדנער. פריער רעדן זיי א שעה־צוויי וועגן אַלץ אין דער וועלט, נאָר נישט צו דער זאך, און ווען זיי קומען ענדלעך צו נאָענט צום עצם ענין, גיבן זיי אַ זאָג: „דאָ איז נישט דאָס אַרט צו פאַרנעמען זיך דערמיט. דאָס וואָלט אונדז צו ווייט פאַרפירט“. איך רעכנ, אַז ווען ח' שנאָפער וואָלט אַרויסגעוואָרפן פון זיין ענטפער דעם איבעריקן באלאָסט, וואָלט ער געהאַט גאנץ גענוג פּלאַץ צו געבן אַ זאָלעכן ענטפער...

און היות די לעזערין איז בשום אופן נישט קיין „אינו יודע לשאול“ (ח) שנאָפער אַליין איז דאָס מודה אין אָנהויב פון זיין בריוו), איז אפשר אַ סברא, אַז דער דיכטער איז אין דעם פּאַל אַן „אינו יודע... ענטפערן“?
מיט דרך־ארץ י. ראַפּאָפּאָרט

מ) פראגמענטן וועגן קריטיק און דיכטונג

1

וועגן די אויפגאַבן פון דער קריטיק לגבי די נייע ליטעראַרישע שטרעמונגען)

ווי אַזוי ווערט געבוירן קריטיק?

מענטשן ליענען ליטעראַרישע ווערק, אַנאַליזירן די איינדרוקן, וואָס זיי רופן אַרויס, נעמען אויף באַוווסטזיניק די ווירקונג זייערע אויף אונדזער פאַר־שטעלונגס־קראַפט, אויף אונדזערע געפילן און אויף אונדזער געדאַנק, און אַזוי אַרום קומען זיי צו געוויסע אויספירן וועגן די אייגנשאַפטן, וועגן די פונקציעס און וועגן די אויפגאַבן פון דער ליטעראַטור.

ווען די דאָזיקע אויספירן ווערן קאנאַניזירט, ווי דאָס איז געטאָן געוואָרן מיט די אויספירן פון אריסטאָטלס „פּאָעטיק“ (די „פּאָעטיק“, אַט דאָס ערשטע קריטיש־עסטעטישע ווערק, איז דאָך נישט עפעס אַנדערשס ווי דער אַנאַליז פון די איינדרוקן פון אַ געניאַלן לעזער פון דער אַנטיקער, ד. ה. פאַר אים מיטצייט־לערישער ליטעראַטור), דאָן ווערט אויף אַ צייטלאַנג פאַרקריפלט די קונסט, אויב די קאנאַניזירטע קריטיק באַהערשט די מוחות (דער פּסידאָקלאַטישער פּעריאָד אין דער אייראָפּעאישער ליטעראַטור!), אַדער בלויז די קריטיק, אויב זי בלייבט אַ נישט־אָנגענומענע טעאָריע (דאָדאָאיום!).

אויב די קריטיק וויל דערפילן אירע אויפגאבן, טאר זי קיינמאל נישט רוען אויף די דערזעבטע לארבער-בלעטער אפילו פון אירע ריכטיקסטע טעאריעס. — זי דארף תמיד שטיין אויף דער וואך און זי דארף לאזן ווירקן אויף זיך דעם כסדרדיקן שטראם פון דער ליטעראטור, זי דארף תמיד באוואוסטזיניק אנאליזירן די כסדר דורכגעלעבטע נייע איינדרוקן פון די נייע ווערק און מאכן קארעקטיוון אָדער צוגאבן צו אירע פריערדיקע טעאריעס — ווייל דער מענטש שטייט נישט אויף איין אָרט: אָדער ער גייט פאָרויס אָדער צוריק; און צוזאמען מיטן מענטשן ענדערט זיך אויך זיין ליטעראטור, וואָס פירט אויס אין פארשיידענע צייטן פארשיידענע אויפגאבן, און די קריטיק טאר נישט אפשטיין פון דער זיך-ענדער-רנדיקער ליטעראטור, פונקט ווי די דאָזיקע לעצטע טאר נישט אפשטיין פון זיך-ענדערנדיקן לעבן און פון זייע זיך-ענדערנדיקע באַדערפענישן.

מיט דער קריטיק קומט פאָר דאָס זעלבע, וואָס מיט דער גראַמאַטיק און מיט דער שפראַך. די גראַמאַטיק ווערט געבוירן אַ דאַנק דעם אַנאַליז פון דער שפראַך: יעדע שפראַך האָט זיך איר גראַמאַטיק. אויב די גראַמאַטיק פון אַלע שפראַכן פאַרמאָגט עפעס אַלגעמיינס, איז דאָס דערפאַר, ווייל אַלע שפראַכן פאַרמאָגן אַ סך געמיינזאַמס, זיי אַלע האָט געשאַפן דער זעלבער מענטש און זיי אַלע דינען די זעלבע צילן און באַדערפענישן. דער אונטערשייד פון די פאַרשיידענע גראַמאַטיקעס הענגט אָפּ פון די ענדערונגען אין די שפראַכן, — די זעלבע מענטשן זענען דאָך פאַרט פאַרשידן צוליב די פאַרשיידנאַרטיקייטן אין דער געאָגראַפֿישער לאַגע, צוליב די פאַרשיידנאַרטיקייטן אין דער געשיכטע און אין דער אַנטוויקלונג.

אויב די שפראַך ענדערט זיך אין פאַרלויף פון איר אַנטוויקלונג, ענדערט זיך אויך איר גראַמאַטיק, וועלכע מוז זיך צופאַסן צום וואָס פון דער שפראַך, און מען טאר נישט האַנדלען קאַפּויער: צופאַסן די שפראַך צום סדום-בעטל פון דער גראַמאַטיק, און אַ שפראַך, וואָס האַלט זיך נישט ביים דאָזיקן כלל, הערט זיך אויף צו אַנטוויקלען, זי שטייט אָפּ פון לעבנדיקן לעבן.

*

צו אַלץ, וואָס איז ניי, איז מען נישט צוגעוויינט, און צום נישט צוגעוויינט איז יעדער איינער פול מיט אומצוטרוי: אונדזערע חושים זענען נאָך נישט געוויינט צו די נייע פאַרמען, אונדזער שכל שטייט אַ צעטומלטער פאַרן נייעם אינהאַלט. און דער מענטש איז דעריבער גענייגט צו משפטן דאָס נייע לויט די געזעצן פון דער אַלטער עסטעטיק און קריטיק, ריכטיק ווי זיי וואַלטן פאַרגע-שטעלט מיט זיך עפעס אייביקס, וואָס אונטערליגט נישט קיין ענדערונג. דער „אַני מאַמין“ פון יעדן קריטיקער מוז זיין, אַז די ליטעראַטור מאַכט דורך ענדערונגען, ערגאָ — אויך די עסטעטיק, און די קריטישע טעאָריעס מוזן זיך

ענדערן, און מען דארף שטיין אויף דער וואך קעגן ערשטן געפיל-צאפל פון אומצוטרוי אָדער עקל צו עפעס נייעס. מען דארף גוט קאנטראלירן, צי איז נישט אמאָל דאָס דאָזיקע געפיל אַ קינד פון געווינהייט, אַ קינד פון פּוילקייט: ס'איז דאָך אַזוי שווער אַרויסצוואַרפן לאַנג אַפּגעגאַסענע-אַמתן, מיט וועלכע עס לאַזט זיך זשאַנגלירן מיט אַזאַ לייכטייט, און נעמען אַפּגיסן נייע פון רויען, ווידערשפעניקן מאַטעריאַל פון לעבעדיקן לעבן אָדער פון לעבעדיקער ליטעראַטור.

אַבער באַציען זיך מיט חשד צום עקל-געפיל צום נייעם איז נישט דאָס זעלבע, ווי קריטיקלאַז איינשליסן אין די ברייט-צעעפנטע אַרעמס יעדן רמו אויף עפעס נייעס. מען דארף זיין פאַרזיכטיק לגבי דער אייגענער געווינהייט, אָבער אויך — לגבי דעם שפעקולירן אויף דער פאַרבלענדקייט מיטן נייעם. דאָס, וואָס עס איז מעגלעך זיך טועה צו זיין ביים אַפּוואַרפן דאָס נייע, דארף נישט שטויסן צו לייכטזיניקייט ביים אַננעמען דאָס נייע. מען דארף זיך נישט האַלטן פּעדאַנטיש ביי די אַלטע טעאָריעס, אָבער מען טאָר נישט לייכטזיניק פאַרשווענדן די אמתן פון די אַלטע טעאָריעס און געפילן, וואָס מען האָט דערוואַרבן מיט אַזוי פיל מי.

טעאָרעטיש קאָן מען זיך רעכענען מיט אַ מעגלעכן יוסטיץ-מאַרד לגבי אַ נייער ליטעראַרישער ריכטונג. מען דארף זיין פאַרזיכטיק ביים אַרויסטראַגן אַן אורטייל איבערן נייעם, אָבער מען טאָר די דאָזיקע מעגלעכקייט נישט פאַרוואַנדלען אין אַ כּלל, ווייל עס איז פונקט אַזוי לייכט אַריינצופאַלן אין אַ קעגנזעצלעכן פעלער און באַרעכטיקן אַ פאַרברעכעריש נייעס. אויף אַ געוויסער ריזיקע מוז מען איינגיין אין ביידע פּאַלן, ווי ביי יעדער טריט אין לעבעדיקן לעבן און זיינע לעבעדיקע מאַניפעסטירונגען (וואָס אויך די ליטעראַטור און די קריטיק געהערן צו זיי) — מען דארף זיך באַציען מיט אַ געוויסער דאָזע חשד אי צו דער אַלטער געווינהייט, וואָס שטערט אויפצונעמען דאָס נייע, אי צום נייעם, וואָס קאָן מיסברויכן מיטן רעכט צו לאַזן אין אַ זייט די טראַדיציע. די מאַכט פון יעדער ליטעראַרישער שול און איר עסטעטישער טעאָריע איז נישט קיין לעבנס-לענגלעכע, אָבער מען דארף נישט לייכטזיניק צולאָזן צום טראַן יעדן פּאַלשן טראַן-פּרעטענדענט צוליב דער הנחה: און אפשר איז עס דער ריכטיקער טראַן-יורש? דער רעכטמעסיקער האַר פון דער היינטיקער צייט?

דאָס נייע האָט רעכט אויף עקזיסטענץ; אָבער דאָס אַלטע האָט אויך דאָס דאָזיקע רעכט אַזוי לאַנג, כל זמן עס ווערט נישט לחלוטין קלאַר, ביים ליכט פון אַן אַלזייטיקער קריטישער קאנטראַל, אַז עס דארף אַפּטרעטן דאָס אַרט פאַרן נייעם.

כדי ווי געהעריק צו דערפילן איר דאָזיקע שווערסטע אויפגאַבע, מוז די קריטיק פאַרמאָגן אַ ברייטן גייסטיקן האַריזאָנט, וועלכער גיט אַ מעגלעכקייט צו זען אי דעם דורכגעמאַכטן וועג, אי דעם וועג, וואָס פירט אין דער צוקונפט.

וועגן מאָדערנער דיכטונג

די מאָדערנע דיכטונג, וואָס באַשטייט פון אַן אַ שיעור גרופעס און גרופֿ-קעלעך, קאָן אָבער — געזען פון פּויגל-פּלי — איינגעטיילט ווערן אין צוויי קעגנזעצלעכע הויפּט-ריכטונגען: איין ריכטונג איז פּיינטלעך צום אַנטייל פונעם באַווסטזיין אינעם שאַפונגס-פּראָצעס, און די צווייטע איז פּיינטלעך צום אַנטייל פונעם אונטערבאַווסטזיין אינעם שאַפונגס-פּראָצעס.

צו דער ערשטער ריכטונג געהער אַ גאַנצע ריי „איומען“ אין דער מאָדערנער דיכטונג, וואָס ציען זיך פונעם עקספרעסיאָניזם ביזן סוררעאַליזם, אין וועלכן די דאָזיקע נעגירונג האָט באַקומען איר קאָנסעקווענטסטן און טעאַרעטישסטן אויסדרוק. די שעפּער פונעם סוררעאַליזם האַלטן, אַז דיכטונג טאָר גאָר נישט האָבן צו טאָן מיטן באַווסטזיין, מיטן אינטעלעקט, — די אויפגאַבע פון דיכטער באַשטייט אין אַן אַנשטרענגונג ארויסצושפּרינגען פונעם באַווסטזיין-קרייז און פּאַרזינקען אין צושטאַנד פון אומבאַווסטזיניקן טראַנס. דער דיכטער דאַרף, אַזוי צו זאָגן, פאַרשפּאַרן דעם פאַרשטאַנד הינטער זיבן שלעסער, האַלטן צוגעשפּאַרט פעסט די טיר און לאָזן אומגעשטערט קומען צום וואָרט דעם אונטערבאַווסטזיין, און פאַרצייכענען זיינע איינפאַלן, ווי די שפּרוכן פונעם אַראַקול. אין דיכטונג מוז קומען צום וואָרט דאָס טיפּערע אין מענטשן, בלויז דאָס עמאַציאָנעל-איראַציאָנעלע, די שפּראַך פון אונטערבאַווסטזיין, פון די טונקעלע כוחות אינעם מענטשן.

די צווייטע ריכטונג באַשטייט — אין דער ערשטער ריי — פון דער אַזוי גערופּענער פּראַלעטאַרישער דיכטונג. די דאָזיקע דיכטונג האַלט, אַז דיכטונג טאָר נישט האָבן צו טאָן מיט די טונקעלע כוחות פונעם מענטשן, מיטן אונטער-באַווסטזיין, דער מענטש דאַרף פאַרשפּאַרן אונטער זיבן שלעסער די טונקעלע כוחות, צוהאַלטן פעסט די טיר און לאָזן קומען צום וואָרט דעם באַווסטזיין, די שפּראַך פון אינטעלעקט.

די ערשטע ריכטונג האָט מורא פאַר קלאַרקייט; די צווייטע — פאַר אומ-קלאַרקייט; די ערשטע פירט אין טונקעלע טיפּענישן; די צווייטע — אויף קלאַרער אויבערפלאַך; די ערשטע איז וועגלאָז; די צווייטע — מיט אַ קלאַרן אָבער שמאַלן טענדענץ-שטעג.

ווי אָפט אין לעבן, ליגט ביי די ביידע עקסטרעמען צו האַלבער אמת, און ממילא זענען זיי ביידע פאַלש: דיכטונג דאַרף און מוז זיין אַן אויסדרוק פון מענטשנס גייסטיקן לעבן, און דאָס דאָזיקע גייסטיקע לעבן איז אַן איינהייט, אַ סינטעז פון אַלע גייסטיקע כוחות פון מענטשן — פונעם אונטערבאַווסטזיין ביזן אינטעלעקט. פון דאָזיקן פּראָצעס טאָר קיין איין כוח נישט אויסגעשלאָסן

ווערן מיט געוואלד, אויב מען וויל נישט פארקרעלען דעם גאנצן ארגאנישן פראצעס.

פאראן דיכטער, וואָס ביי זיי פונקציאָנירט שטארקער איין טייל פון זייער גייסטיקייט, און ביי אַנדערע — אַן אַנדער פּעאיקייט. איינער איז מער אינטע- לעקטואַליסטיש, דער צווייטער — מער עמאָציאָנעל, און ממילא זענען תמיד געווען קלאַרערע דיכטער און אומקלאַרערע. אָבער ווען מען וויל שאַפן לויט טעאָריעס און דעקרטירן, אַז דיכטונג איז בלויז אויסדרוק פון אונטער- באַווסטזיין, אומבאַווסטזיניקע שאַפונג, אַדער בלויז אויסדרוק פון באַווסט- זיניקער ציל-געבונג, הייסט מאַניפּולירן מיט גראַבע הענט אין אַ פּינעם לעבעדיקן אַרגאָניזם; צי דען איז די באַווסטזיניקע אויסשליסונג פונעם אינטעלעקטועלן מאַמענט ביים שאַפונגס-פּראָצעס נישט קיין עובדה פון... אינטעלעקט?

פאראן אזויפיל ארטן דיכטונג, וויפל עס זענען דאָ מענטשלעכע טיפן. און אויב שוין רעדן טעאָרעטיש, איז די גרעסטע, פולקאמענסטע דיכטונג די, וואָס איז אַ פּראָדוקט פונעם האַרמאָנישן צוזאַמענווירקן פון באַווסטזיין און אונטער- באַווסטזיין, פון די ראַציאָנעלע און איראַציאָנעלע כוחות פונעם מענטשן. אַזעלכע האַרמאָנישע פּראָדוקטן זענען זעלטן; מערסטנטיילס הערשט אין יעדן דיכטער אַן איבערוואַג פון איין כוח איבערן צווייטן. און אויב עס זענען אַפילו דאָ פּאַלן, ווען דיכטונג איז אינגאַנצן ראַציאָנאַליסטיש (עס איז נאָך דאָן אַ פּראַגע צי דאָס איז נאָך דיכטונג) אַדער ווען דיכטונג איז אינגאַנצן מיסטיש (און אויך אין דאָזיקן פּאַל איז אַ פּראַגע, צי דאָס איז דיכטונג), איז אָבער טעאָרעטיש אַן שום ספק, אַז כדי צו שאַפן דיכטונג מוז זיין אַ צוזאַמענאַרבעט צווישן די ביידע כוחות אין מענטשן. און דאָס, וואָס עס האָבן געקאָנט אויפקומען די קעגנזעצלעכע טעאָריעס, וואָס ווילן פאַרוואַנדלען דיכטונג אין אַ בעל-מום, וואָס האָט בלויז אַ האַרץ אַדער בלויז אַ מוח, איז אַ רעזולטאַט פון שווערן קריזיס, וואָס די מאַדערנע דיכטונג, וואָס די גאַנצע מאַדערנע קולטור-וועלט לעבט איבער.

דער קאַמף פון די צוויי ריכטונגען אין דער דיכטונג איז בלויז אַן אַפּשפיגלונג פון זעלבן קאַמף, וואָס ווערט געפירט אין קולטור-לעבן פון דער וועלט בכלל; פון איין זייט דער ראַציאָנאַליסטישער מאַרקסיזם, וואָס האָט דערפירט צום סאָויעטישן רעזשים, און פון דער צווייטער — דער ניטשעאַניזם אין אַלע זיינע פּאַרמען, וואָס האָט דערפירט צום פּאַשיזם.

די דיכטונג איז אויך אין דאָזיקן פּאַל אַן אַפּשפיגלונג פון אַלגעמיינעם גייסטיקן לעבן פון דער מענטשהייט.

*

טרעט מען צו צו די נייע ריכטונגען אין דער דיכטונג, דאַרף מען נעמען אין אַכט דריי זאַכן: 1) וואָס די ריכטונג וויל — איר טעאָרעטישן אַני-מאַמין;

2) צי האָבן די ווערק פון דער ריכטונג פאַרקערפערט די טעאָריע (אָדער צי איז זי בכלל פּראַקטיש-דערגרייכבאַר, ווי, למשל, דער פּאַרלאַנג צו מאַכן פּונעם וואָרט בלויז קלאַנג און פאַרב-מאַטעריאַל אויף צו דערגרייכן פּאַעטיש-מוזי-קאַלישע צילן; 3) וואָס ליגט הינטער דער טעאָרעטישער נאָוואַטאַרישקייט, וואָס איז די טרייב־קראַפט פּונעם נייעם.

זייער אַ סך דערשיינונגען פון דער נייער דיכטונג זענען קאָמיש אָדער פּאַלש, — אָבער דאָך שטעקט הינטער זיי אַ זין: זיי זענען סימפּטאָמען פון גרויסע ענדערונגען, וואָס קומען פאַר אין מענטשן און אין דער געזעלשאַפט; מען דאַרף זיי אויספאַרשן — ווי ערד-וואַקלונגען — פון וואַגעט קומען זיי, וווּ איז זייער צענטער? זיי זענען אָפט נישט בלויז די טראַגעדיע פון גאַנץ גרויסע טאַלאַנטן, וואָס זענען צו שפּירבאַר צום ווייטן קומענדיקן און צו ווייט פּונעם אָפּגעלעבטן היינט (און זיי הענגען אין דער לופטן), נאָר אויך די טראַגעדיע פון אַ גאַנצן דור, פון אַ מענטשהייט אויפן פרשת-דרכים, וואָס איר נייע מאַראַלישע און וויסנשאַפטלעכע וויזיע פון דער וועלט וויל באַקומען אן אָפּקלאַנג אין דער קונסט.

דער פרשת דרכים איז אַ דרייפאַכער: אַ געענדערט וועלט-בילד (איינשטיין, מאַרקאַני); אַ געענדערט געפיל פון זיך אַליין, נישט נאָר ווי אַ טייל פּונעם וועלט-בילד, נאָר ווי אַ פּסיכיש וועזן (פרויד, פּרייזער, בערגסאָן); אַ געענדערטער בליק אויף דער געזעלשאַפט (מאַרקס, בכלל אַלע סאַציאַל-רעוואַלוציאָנערע באַוועגונגען).

3

וועגן די שטרעמונגען אין דער מאָדערנער דיכטונג

אין „אָנאַ קאַרענינאַ“ (זייט 160 פון רוסישן אַריגינאַל) מאַכט ל. נ. טאַלסטאָי, — אַזוי זיך, ווי כלאחר יד — איינע פון זיינע דורכדרינגענדיקע פּסיכאָלאָגישע באַמערקונגען:

„אין געביט פון פּאַליטיק, פּילאָזאָפּיע, טעאָלאָגיע פלעגט אַלעקסעי אַלעק-סאַנדראַוויטש (קאַרענין. — י. ר.) האָבן ספּיקות אָדער ער פלעגט זוכן, אָבער אין פּראַגן פון קונסט און פּאַעזיע, באַזונדערס פון מוזיק, וואָס אים האָט לגמרי געפּעלט די פּעאָיאַייט זי צו פאַרשטיין, האָט ער געהאַט די סאַמע באַשטימטע און פּעסטסטע מיינונגען. ער האָט ליב געהאַט צו רעדן וועגן שעקספּירן, ראַפּאַעלן, בעטהאָווענען, וועגן דער באַדייטונג פון די נייע שולעס אין דער דיכטונג און אין דער מוזיק, וואָס אַלע זענען זיי ביי אים געווען פּאַנאַדערגעטיילט מיט דער קלאַרסטער סיסטעמאַטישקייט“.

גראד דאס, וואס איז אומבאקאנט, זעט אויס צו זיין אזוי לייכט, קלאר, ווארפט זיך אונטער מיט אזא לייכטקייט דער ענדגילטיקער קלאסיפיקאציע. גערעכט איז געווען יענער מחבר, וועלכער האט געזאגט: „אז מען ווייסט ווייניק, איז מען לייכט זעלבסט-זיכער; אז מען באטראכט אבער אלע מענטשלעכע פראגעס פון אלע זייטן, איז מען נאענט צו געליימטקייט.“

אזעלכע נישט - פארשטייענדיקע און דעריבער זעלבסט - זיכערע אלעקסעי אלעקסאנדראוויטשעס זענען דא אין אלע געביטן פון לעבן, און זיי זענען דא אין א גרויסער צאל אויך אין געביט פון דיכטונג. פאר זיי איז קלאר נישט נאר די באדייטונג פונעם ווארט „ראמאנטיזם“, אונטער וועלכן יעדער איינער פארשטייט עפעס אנדערש, נאר אויך אלע נייעסטע שטרעמונגען פון דער נייעסטער פאעזיע, ווי „פוטוריזם“, „דאדאאיזם“, „סוררעאליזם“ און אז. וו. — ווערטער, וועלכע האבן ביי א סך בכלל קיין שום אינהאלט נישט, מיט וועלכע מען באנוצט זיך, ווי מיט פשוטע צונעמענישן.

און די דאזיקע נייע שטרעמונגען אין דער דיכטונג האבן פארדינט, מען זאל זיך באציען צו זיי ערנסטער, ווי מיט זינלאזן ענטוואואן אדער מיט זינלאזער פאראכטונג, וואס ווערן — סיי אין ערשטן, סיי אין צווייטן פאל, — געבוירן פון „ווייניק וויסן“, וואס דאס גיט א גרויסע זעלבסט-זיכערקייט.

שאנכאי, 1946

מא) פארגענגלעכקייט פון דיכטונגס-פארמען און אייביקייט פון דיכטונג

ווען איך האב צום ערשטן מאל געלייענט (אין דער פריער יוגנט) וועגן דעם, אז די דיכטונג שטארבט אפ (איך האב דאס, אויף וויפל איך קאן געדענקען, געלייענט ביים בארימטן רוסישן קריטיקער און פובליציסט פיסארעוו), אז זי האט אויסגעלעבט איר צייט און זי וועט ביסלעכווייז פארשווינדן, איז אין מיר גלייך אויפן ארט אויפגעקומען דער ענטפער: אלע פארמען פון דיכטונג, וואס מיר קענען ביז איצט, קאנען אפשטארבן, אבער נישט די דיכטונג גופא, וועלכע וועט אויפן ארט פון די אפשטארבנדיקע דיכטונג-פארמען שאפן נייע.

דער ענטפער איז געווען א ספאנטאנער, אן אינטואיטיווער. ערשט א סך שפעטער האב איך באגריפן דעם טיפן זין פון דאזיקן אינטואיטיוון ענטפער: די פארמען פון דער דיכטונג זענען געשאפן געווארן דורך מענטשן און זיי קאנען במילא פארעלטערט ווערן און אפשטארבן, אבער די דיכטונג גופא איז נישט אידענטיש מיט אירע פארמען, וואס מענטשן גיבן איר צו, זי איז א קראפט, וואס ווירקט אין מענטשן, זי איז א זעקסטער חוש, וואס איז א טייל פון דער

לעבנס-קראפט, און זי קאן אפשטארבן נאָר מיטן מענטשלעכן מין גופא, און אפשר ערשט מיטן לעצטן מין העכערע לעבעדיקע באַשעפענישן. כל-זמן עס לעבט אַ מענטש אָדער אַן אַנדער מין באַשעפעניש וואָס פילט בענקשאַפט, ווייטיק און פרייד, וואָס קאָן טראַכטן באַוווטזיניק אָדער אַפילו בלויז פילן עמאַציאָנעל, איז דאָ דיכטונג, וואָס איז איינע פון די פאַרמען פון גייסטיקן, פון פסיכישן לעבן. און כל-זמן עס לעבט דיכטונג, וועט זי אויספורעמען פאַר זיך, פאַר איר אויסדרוק, נייע דיכטונג-פאַרמען.

זייט יענעם מאַמענט, ווען איך האָב אינסטינקטיוו זיך געווערט קעגן דעם טויט-אורטייל אויף מיינער אַ לעבנס-נויטווענדיקייט, איז געבוירן געוואָרן מיין קלאָר באַגרייפן דאָס וועזן פון דיכטונג.

און זייט דאָן האָב איך שוין אַנגעטראָפן אַן א שיעור באַשטעטיקונגען פאַר מיין אויבנגעבראַכטער מיינונג, ווי אויך ענלעכע און אַפילו אידענטישע מיינונגען וועגן דיכטונג.

אַט איז נאָך איין אידענטישע (הגם אומדירעקטע) מיינונג צו מיינער :

„די אַפּסטע סיבה, — זאָג ט. ס. עליאַט, — פאַרוואָס אונדזערע טעאָריעס... וועגן דיכטונג זענען אומבאַפרידיקנדיק באַשטייט אין דעם, וואָס בעת זיי פּרעטענדירן צו גילטן פאַר דיכטונג בכלל, זענען זיי באמת טעאָריעס וועגן... באַגרענעצטע מינים דיכטונג.“

„מיר זענען פעאיק, — ציט ער ווייטער זיין ריכטיקן געדאַנק, — אָדער אויסצופורעמען אַ טעאָריע, וואָס זאָל דעקן די דיכטונג, וואָס רירט אונדז צום מערסטן, אָדער — און דאָס איז שווערער מוחל צו זיין — אויסצוקלייבן דעם מין דיכטונג, וואָס אילוסטרירט די טעאָריע, וואָס מיר ווילן זיך האלטן ביי איר.“

„מען קאָן נישט דערוואַרטן, אַז די קריטיק פון אַ וועלכן נישט איז מענטשן אָדער פון אַ וועלכן נישט איז דור זאָל אַרומנעמען די גאַנצע נאַטור פון דיכטונג אָדער זאָל אויסשעפן אַלע פאַרמען פון איר אַנווענדבאַרקייט.“

מיט אַנדערע ווערטער — קיין שום פאַרעם פון דיכטונג קאָן נישט זיין אידענטיש מיט דער דיכטונג, ווייל זי איז בלויז אַ טייל פון דער דיכטונג. און אַ טייל קאָן נישט אויסשעפן די גאַנצקייט.

פונקט ווי קיין שום פלאַנץ קאָן נישט רעפּרעזענטירן די בלייקראַפט פון דער נאַטור.

וואָסערע מינים פלאַנצן עס זאָלן נישט אַפשטאַרבן, שטאַרבט מיט זיי נישט אַפ די בלייקראַפט וואָס האָט זיי ארויסגעבראַכט.

און אַט דערזע איך אַ שורה ביי דעם דיכטער דזשאָהן קיטס, ווו ער דריקט עס אויס פשוט און קלאָר :

„די דיכטונג וועט קיינמאַל נישט אַפשטאַרבן אויף דער ערד.“

(מב) „קײן רגע שײנקײט גײט נישט אויף דער ערד פאַרלוירן“

איך געדענק אָן אומפאַרגעסלעכע סצענע אין וואַרשעווער ליטעראַטן-פאַראײן. פון נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה ביז אָנהויב דער צווייטער, איז די יידישע דיכטונג אין פּוילן על־פּיר־וב געווען סאַציאַל־באַפאַרבט (און נישט זעלטן טאַקע גאַר שטאַרק). זײער אַ סך דיכטערס האָבן זיך געפילט געטראָפן פון דעם, וואָס מען לייגט אַזויפיל אַכט אויף מאַנגערן, דעם „עסטעטישן“ דיכטער, בעת דער מזרח־וואַנט, די פאַרשטייער פון דער אמתער דיכטונג, דער סאַציאַלער, שענקט מען אַזוי ווייניק אויפּמערקזאַמקײט אָדער מען באַציט זיך צו זיי נעגאַטיוו. ווען עס איז דערשינען מאַנגערס קליין ביכעלע „וועלוול זבאַרוזשער שרייבט בריוו צו מלכהלע דער שײנער“, — אַ ביכל וואָס איז און וויל טאַקע זײן בלויז שײן (מאַנגער זאָגט אין פאַרוואָרט צו אים, אז ער שרייבט אים כדי מקיים זײן זײן פּאַעטישן זאָג „קײן רגע שײנקײט גײט נישט אויף דער ערד פאַרלוירן“). — איז פאַרגעקומען אָן אימפּראַוויזירט־פּריוואַטע דיסקוסיע (צו וועלכער איך האָב זיך אויפּמערקזאַם צוגעהערט) צווישן אַ גרופּע סאַציאַלע דיכטער און פּאַלק האַלפּערנען ע“ה, וועלכער איז געהאַט אַראַפּגעקומען פון ווילנע קיין וואַרשע, פאַר זײן אָפּפאַר קיין אַרץ־ישׂראל.

און איך געדענק ווי האַלפּערן האָט צונישט געמאַכט (יעדנפאַלס פאַר מיר) אַלע אָנגריפן פון מאַנגערס קעגנערס מיט דער לעצטער חתימה פון דער דיסקוסיע: — דאָס איז אָבער שײן! דאָס ביכעלע פאַרמאַגט שײנקײט! ... איר ווייסט נישט אַלע מאָל אקוראַט אין וואָס די שײנקײט באַשטייט, אָבער איר פילט זי! ... סײַז אַזוי שײן.

איך ספק צי פּאַלק האַלפּערן האָט דאָן איבערצייגט די „סאַציאַלע דיכטער“ (פּונקט ווי סײַז דאָ נישט קיין סאַציאַלע דיכטונג! ווען מזינגט אין תּפּיסה אפּילו, אין אן איינצל־צעלע, איז דאָס זינגען אויך סאַציאַל, וויל עס איז באַשטימט פאַר אַ וועלט, צו וועלכער מײבענקט, וועלכע מען פילט אין זיך און מײרעדט זיך דורך מיט איר, מײגט איר צו וויסן וואָס מײפילט), אָבער איך האָב געפילט, אַז ער רעדט נישט וועגן דער שײנקײט פון אַ מאַדע־מאַדעל, נאָר וועגן יענער דיכטע־רישער שײנקײט, וואָס פרעסט אייך צונויף דאָס האַרץ פון גערירטקײט, וואָס פאַרכאַפט אייך דעם אַטעם מיט איר רײנער, אומגעוויינטער לופט פון די העכסטע הויכן.

דער עכטער מאַנגער, דער ווערטפּולער, איז נאָר דאָרט, וווּ ער פילט און גיט די דאָזיקע שײנקײט.

„קײן רגע שײנקײט גײט נישט אויף דער ערד פאַרלוירן“ איז נישט אמת אין קאַנקרעטן זין פון וואָרט — סאַראַ סך שײנקײט עס גײט פאַרלוירן אין אונדזער מיאוסער וועלט אומבאַמערקט, אומבאַקאַנט; אָבער דאָס דיכטערישע

געפיל איז דאך גערעכט: אין זיין ליידנשאפטלעכן איינזויגן און פארקערפערן שיינקייט-רגעס ליגט פאר אים, סוביעקטיוו, די געוויסהייט, און קיין איין רגע שיינקייט גייט נישט פארלוירן. ווי איז מעגלעך, און דאס ווערטפולסטע זאל פארלוירן גיין?

אבער שא... אפשר איז דער דיכטער גערעכט אויך אין קאנקרעטן זין פון ווארט: עס איז גענוג ער זאל דערפילן דעם צער פון די מיליאנען שיינקייט-רגעס, וואס רינען אויס אין זאמד, כדי ער זאל זיי אלע מוציא זיין מיט זיין צער-געפיל און מיטן דיכטערישן אויסדרוק פארן דאזיקן צער-געפיל, וואס ער גיט אין זיין ליד.

ווען איך לייען מאנגערס לידער, דערמאנט ער מיר און א שיעור מאל אין זיין ווארעמען און ווונדערבאר-וויברירנדיקן פערז: „קיין רגע שיינקייט גייט נישט אויף דער ערד פארלוירן“.

מאנגער געהערט צו די, וועלכע דערלאזן נישט דערצו. ער איז איינער פון די מיפולע זאמלער פון די דאזיקע רגעס, וואס זענען דאס ווערטפולסטע, וואס די מענטשהייט האט דערווארבן און קאן דערווערבן פון איר גאנצער מי און פֿיין.

(מג) די טרייסטנדיקע קראפט פון דיכטונג

דער גרויסער אמעריקאנער דיכטער וואלט וויטמאן האט געשריבן צו זיין מוטער פונעם שפיטאל, ווו ער האט געפלעגט די קראנקע בעת דעם קריג צווישן די צפונדיקע און דרומדיקע שטאטן, פאלגנדיקס:

„מאמע! היינטיקן אונט... האב איך די גאנצע צייט פארבראכט ביים בעט פון א יונגן בחור... — ער האט... זייער א שווערע ווונד. ער האט מיך געבעטן פארצולייענען אים דעם נייעם טעסטאמענט... איך האב אים פארגעלייענט יענע קאפיטלעך, ווו עס ווערן באשריבן די לעצטע שעהן פון יעזוס קריסט און ווי אזוי מען האט אים געקרייציקט. דער אומגליקלעכער האט געבעטן פארצולייענען אים אויך וועגן דעם, ווי אזוי עס איז געשען דער תחית המתים... דאס לייענען האט אים געטרייסט, אין זיינע אויגן זענען געשטאנען טרערן (א. דער גלויבן דורך טרערן! — י. ר.). ער האט מיר געפרעגט צי איך גלויב. איך האב געענט-פערט: נישט אזוי ווי דו, און אפשר — טאקע אזוי ווי דו. ער האט מיר געענט-פערט: „גלויבן איז מיין עיקרדיקער אַנשפאר“.

און איך גלויב, און ביכער ווי דער נייער טעסטאמענט ברענגען טרייסט נישט נאר דאן, ווען מען גלויבט אין זיי; זייער טרייסט פאר א סך מענטשן באשטייט אין דעם, וואס א דאנק זייער פאעטישער קראפט רייסט זיך דער מענטש ארויס פון די ענגע פערזענלעכע ראמען און ער נעמט שפירן דעם אטעם פון

שאפט פאראייביקט געוואָרן דורך היינריך היינען אין זיין בוך „לע גראַנד“, האָט מיטגעריסן אויך אליהו חלפן הלוינ און אים פאָרוואַנדלט אין אַ דיכטער אויף איין מאָל.

דאָס באַווייזט דאָך אַבער, אַז פּאָעזיע ווערט תמיד געשאַפן אויף איין אופן, סיי דאָן, ווען זי איז פּאַלקסטימלעך, סיי דאָן, ווען זי איז אינדיווידועל. די דאָזיקע אַפּגעדעקטע וואַרצלען פון דיכטונג קאָן מען זען בלויז אין נישט קאָמפּליצירטע פּאַלן פון פּאָעטישן שאַפן; ווען דאָס דאָזיקע שאַפן ווערט אַבער קאָמפּליצירט, גייען זיינע וואַרצלען אַוועק אין אַזאַ טיף, זיי פּלעכטן זיך אַזוי איבער, אַז עס איז שווער פּאַנאַנדערצוקלייבן זיך אין זייער געדיכטער נעץ. דאָרט, וווּ עס קאָנדענסירט זיך שטאַרק, גאָר שטאַרק די עמאַציע, שלאַגט אומפּאַרמיידלעך אַרויס דער בליץ פון דיכטונג.

מעלבאָרג, 1947

(ה) דער דיכטער ווי אַ טראַגישע פּערזענלעכקייט

די מאַכט פון וואַרט־קונסט איז אַזוי גרויס, איר גלאַנץ אַזוי בלענדנדיק, איר טרייסטנדיקע און דערהויבנדיקע קראַפט אַזוי אומצעשטערבאַר — אַז מענטשן האָבן דעם וואַרט־שעפּער (ווי דעם קינסטלער בכלל) אַרומגענומען מיט אַן אַרעאָל, מ'האַט פון אים געשאַפן אַ קולט, ווי פאַר אַן אומשטערבלעכן, מ'האַלט אים פאַרן גליקלעכסטן פון די מענטשן, וואָס זיין גורל איז מקנא צו זיין. און ווער טרוימט דען נישט אין דער יוגנט וועגן אַ לאַרבער־קראַנץ פון אַ דיכטער? אַ טייל אמת איז דאָ אין דאָזיקן געפיל פון מענטשן. וואָס קאָן דען פאַרשאַפן אַ גרעסערן לעבנס־עקסטאַז, ווי אַ גרויסער שאַפונגס־מאַמענט? ווען עס גיט זיך אונדז איין, מיט דער הילף פון אַ דיכטער, צו דערשפירן דעם ריטם פון וועלט־און־לעבן, פילן מיר, ווי דאָס גאַנצע אלטעגלעכע לעבן אונדזערס ווערט פאַרטראַגן, ווי טרוקן שטויב, פאַרן דאָזיקן איין מאַמענט עקסטאַז. היינט ווי גוט מוז זיין דעם דיכטער?

אַבער דאָס דאָזיקע געפיל אונדזערס איז בלויז איין זייט פון דער מטבע, וואָס פאַרשטעלט פאַר אונדז איר צווייטע זייט, וועלכע געטע האָט אויסגעדריקט אין צוויי שורות פון זיין טאַרקוואַטאַ טאַסאַ:

„דער לאַרבער־קראַנץ איז דאָרט, וווּ ער דערשיינט פאַר דיר,

אַ צייכן מער פון ליידן, ווי פון גליק.“

אַנדערע ווילן האָבן, אַז דאָס מענטשלעכע שאַפן בכלל איז אַ רעזולטאַט

פון ליידן, פון קראַנקהייט, פון אומנאַרמאַלקייט, ווי דער פּערל איז אַ רעזולטאַט פון דער מושלס אַ קראַנקהייט. יעדער מין מענטשלעכער שאַפן געפינט זיך אַזוי אַרום אונטערן חשד פון אומנאַרמאַלער, פיינפולער אַפּשטאַמונג. צי די דאָזיקע מיינונג איז בכלל ריכטיק, און אויב יאָ — טאָ אויף ווי ווייט — די דאָזיקע פּראָגן אינטערעסירן אונדז דאָ נישט, ווייל מיר ווילן באַטראַכטן נישט די ליידן, וועלכע ברענגען צום שאַפן, נאָר יענע, וועלכע זענען אַ רעזולטאַט פון שאַפן, ד. ה. אונדז אינטערעסירט דאָ די קונסט נישט ווי אַ רעזולטאַט פון ליידן, נאָר ווי אַ קוואַל פון ליידן. כּווייל שוין אַבער גלייך פון אָנהייב באַמערקן, אַז דער טיפּסטער קוואַל פון קינסטלערס ליידן, דאָס וואָס מאַכט אים פאַר אַ טראַגישער פּערזענלעכקייט, וועט זיך צום סוף פון אונדזער אַרבעט אַרויסשטעלן ווי איינער פון די וויכטיקסטע סטימולן פון קינסטלערישן שאַפן, ד. ה. אַז אין לעצטן גרונט באַגעגענען זיך אין דער קונסט דער רעזולטאַט און דער קוואַל פון איר ליידנס-וועג.

מאַפּאָסאַן קלאַגט זיך ערגעץ אויפן ביטערן גורל פון קינסטלער. ער פאַרלירט אַ געליבטן מענטשן, ער איז דערדריקט. אַט שלינגט שוין איין די ערד דעם טייערסטן וועזן, אַלע אַרום — פריינט און באַקאַנטע — טרויערן אויפריכטיק, אָדער כדי זיך אַרויסצושטעלן מיט זייער מיטגעפיל, און אַט הויבט אָן צו אַרבעטן אין טיף-ליידנדיקן מענטשן דער קינסטלער. ער הויבט אָן צו אַנאַליזירן זיינע געפילן, צו באַאָבאַכטן דעם אַרום. זיין גאַנצער קינסטלערישער מעכאַניזם רייסט זיך אַריין צווישן מענטשן און זיין אוממיטלבאַרן צער, און לאָזט אים נישט געניסן די לעצטע טרייסט פון לעצטן פשוטסטן מענטשן: די טרייסט פון אויסטרינקען דעם בעכער ביזן סוף. דער קינסטלער געפינט זיך אין דער לאַגע פון יענעם קעניג פון דער לעגענדע, וואָס האָט אַלץ פאַרוואַנדלט אין גאַלד, צו וואָס ער האָט זיך נאָר צוגערירט, און אַליין שטאַרבט ער פון הונגער. אַלץ, וואָס גייט דורך דורכן אויג און האַרץ פונעם דיכטער, פאַרוואַנדלט ער אין גאַלד, און אַליין איז ער הונגעריק נאָך אַן אוממיטלבאַרן צוזאַמענזיין מיט זיין מענטשלעכן טרויער אָדער פרייד, ווען דאָס אַלץ, וואָס מ'לעבט איבער, דינט נישט ווי מאַטעריאַל. ווי שטאַרק איז דער ווילן פון פאַרשאַלטענעם קעניג, אַז דאָס פשוטע, ראַאָווע ברויט פון אַ מענטשנס פשוטן מאַלצייט זאָל נישט פאַרוואַנדלט ווערן תמיד אין גאַלד!

כּ'געדענק נישט צי מאַפּאָסאַן האָט די דאָזיקע קינסטלער-שטימונג געגעבן אין אַ דערציילונג אָדער (גיכער פאַר אַלץ) אין די אינטימע בלעטלעך פון זיין „אויפן וואָסער“. יעדנפאַלס האָט ער אַזוי רירנדיק באַשריבן די אַריינמישונג פון זיין קינסטלער-מעכאַניזם צווישן אים און זיין אוממיטלבאַרער טרויער-איבער-לעבונג, אַז ביז אויפן היינטיקן טאַג קלינגט עס אין מיר ווי אַ טיפּער באַקלאַנגן זיך פון דאָזיקן גרויסן קינסטלער אויף זיין קינסטלערישן גורל. דער קינסטלער

רייסט דאָ פון זיין מענטשלעכן „איך“ די קינסטלערישע הויט, וואָס ברענט אים ווי עסוּסעס קלייד — העראַקלעסן.

פאַראַן אַבער, פאַרקערט, פאַלן, ווען דעם קינסטלערס טראַגעדיע באַשטייט דווקא אין זיין אראַפלאַזן זיך צום צושטאַנד פון דורכשניטלעכן מענטש-ניוואָ.

דער דיכטער דערהויבט זיך אין מאַמענט פון עקסטאז צו א דערהויבענער וויזיע, צו א האַרמאָנישן אויפנעמען אין זיך די וועלט און דאָס לעבן, זיין שאַפונג הויבט אָן צו פירן אַ זעלבשטענדיק לעבן, זי לעבט זיך אויס אין דער ווירק-לעכקייט דורך ווירקן אויף מענטשן. אַדאַנק איר לעבן מענטשן איבער דעם צושטאַנד פון זיין שאַפונגס-עקסטאַז, אַבער ער אַליין איז שוין ווייט פון זיין אייגענער שאַפונג, זי איז שוין פרעמד זיין אוממיטלבראַרן געפיל. דאָס ווערק איז דורכגעגאַנגען דורך אים און — אים פאַרלאָזן. ער פילט עס צוערשט, ווי אַ מוטער אַ נייגעבוירן קינד: שוין פון דרויסן, אַבער נאָך אַזוי נאַענט; אַזוי נאַענט — אַבער שוין פון דרויסן. עס אַטעמט שוין אָן איר הילף; דערנאָך שמיכלט עס צו פרעמדע, צו שונאים; עס איז הונגעריק, ווען זי איז זאַט, און פריילעך, ווען איר איז אומעטיק. און וואָס ווייטער, ווערט עס אַ וועלט פאַר זיך, עס רייסט זיך אָפּ, גייט אַוועק, זיי הערן זיך אויף צו פאַרשטיין, די מוטער בלייבט הינטערשטעליק; עס זינגט, ווען איר קומט אויס, אַז נישטאַ קיין גרונט צו זינגען.

דאָס אייביק-מענטשלעכע, וואָס קריגט אָן אויסדרוק דורך דאָס פערזענלעך-באַגרענעצטע, איז נישט געבונדן צו זיין אויסדריקער, צו זיין געבוירער. דער קינסטלער, ווי די מוטער, איז נאָר געווען אַ וועג, דורך וועלכן ס'איז עפעס דורכגעגאַנגען און באַלויכטן און שעפּעריש געמאַכט, און איצט איז ער ליידיק. ווי שוידערלעך דאָס איז צו הערן פון דער ווייטנס דעם געזאַנג פון אייגענע קינדער און נישט קאַנען מיטזינגען, נישט קאַנען מיטפילן דאָס געזאַנג, ווייל עס איז שוין אמאָל אַזוי אומפאַרשטענדלעך, ווי אַן אַפּגעריבענער אַלטער כתב. ווי אַזוי קומט אויס דעם דיכטער איבערצולעבן דעם דאָזיקן געפיל? נישט יעדעס מאָל אין אַ שאַרפּער, פולקאַמער פאַרם, דערפאַר אַבער יעדעס מאָל. גלויבט דעם דיכטער, ווען ער זאַגט, אַז ווי נאָר דאָס בוך פאַרלאָזט דעם דרוק, הערט עס אויף אים צו אינטערעסירן, עס ווערט אים פרעמדלעך. ער ווערט ווי באַפרייט פון אַ גרויסן, שווערן, אַבער אויך באַגליקנדיקן דרוק, פון אַ דער-הויבנדיקער, אַבער אויך פייניקנדיקער לאַסט. ער פאַלט ווי אַראָפּ פון אַ הויך, אויף וועלכער ער וועט אפשר מער קיינמאָל נישט קאַנען ארויפקריכן. אויף דער ערד איז ניכטערער, רואיקער, אַבער שטויביק-גראַ. דער קינסטלער פילט זיך דעגראַדירט.

ו) וואָס אַזוינס איז אַ דיכטער ?

דער דיכטער איז אין דער פאַרשטעלונג פונעם דורכשניטלעכן מענטשן פארבונדן מיט אומפראַקטישקייט. און דאָס איז ריכטיק אין אַ סך אַ טיפערער מאָס, ווי עס דוכט זיך אויבנאויף. נישט נאָר דער דיכטער, ווי אַ פּערזאָן, איז אומפראַקטיש, — די דיכטונג ווי אַ געוויסער צושטאַנד פון דער מענטשלעכער פּסיכיק, פון דער מענטשלעכער שטימונג, איז אומפאראיינבאַר מיט פראַקטיש-קייט, וואָס קאָן באַצייכנט ווערן, — מיט אַנדערע ווערטער, — ווי מאַטעריעלע צוועקמעסיקייט.

געוויס, מען קאָן אויפווייזן, אַז דער און דער דיכטער איז געווען — אַדער איז — גאנץ פראַקטיש ביי פארשידענע געלעגנהייטן, — ער פאַרקויפט פראַקטיש אַ בוך, ער מאַכט אַ פראַקטישע רייזע און באַהאַנדלט פראַקטיש מענטשן. אָבער אויב מען קאָן נישט שטענדיק לייקענען, אַז די דאָזיקע פראַקטישע זענען אויך דיכטער, קאָן מען אָבער שטענדיק מיט זיכערקייט זאָגן, אַז אין יענע מאַמענטן, ווען זיי זענען פראַקטיש, זענען זיי נישט קיין דיכטער, און דאָן, ווען זיי זענען דיכטער, זענען זיי נישט פראַקטיש. נישט אַלע דיכטער זענען ווי דער נר-תמיד, וואָס ברענט תמיד מיט אַ הייליקן פייער, — אַ סך פון זיי זענען ווי ליכט, וואָס ברענען און צאַנקען און טשאַדען און לעשן זיך אויס, ביז זיי ווערן נישט ווידער אָנגעצונדן.

מען קאָן מיט דער פולער אחריות פעסטשטעלן ווי אַ כלל, אַז דיכטונג מיט פראַקטישקייט פאַרט זיך פונקט אַזוי ווייניק, ווי פייער מיט וואַסער. און פונקט ווי אַ דיכטער ווערט אויס דיכטער, ווען עס כאַפט זיך אויף אין אים דער פראַקטישער חוש, אַזוי איז יעדער מענטש פאַטענציעל דיכטעריש אין יענע מאַמענטן, ווען דער פראַקטישער חוש ווערט ביי אים פאראליזירט אונטער דעם אויסברוך פון געפילן, וואָס בילדן די הויפט-עלעמענטן פון דער דיכטערישער סטיכיע: מיטלייד, התלהבות, באוונדערונג און ביטול פאַר די דערשיינונגען פון וועלט און לעבן, וועלכע מען הערט אויף צו זען און פילן מיט די פראַקטישע חושים און מען הויבט זיי אָן צו זען מיט אינערלעכע אויגן און פילן מיטן אינערלעכן זעקסטן חוש.

דערציילט מיר אַ נאָענטער פריינט, וואָס איז קינמאַל נישט געווען קיין דיכטער און ער טראַכט נישט וועגן ווערן אַ דיכטער:

— ווי אַ חדר-יינגל האָב איך זיך קינמאַל נישט געקאַנט שלאָגן. און נישט דערפאַר, ווייל איך בין געווען צו שוואַך, — אדרבא, איך האָב געהאַט אייזערנע הענט. און איך פלעג זיי טאַקע אויסנוצן, אָבער אויף אַן אַריגינעלן אופן: כ'פלעג אַנכאַפן דעם קעגנער פאַר די הענט און אים נישט לאָזן שלאָגן. וויפל מאַל כ'פלעג

וועלן אַ קלאַפּ טאָן, פּלעגט די האַנט ווי פּאַראַליזירט ווערן פּון אַ מאַדנעם געפּיל: ביי דער ערשטער באַוועגונג פּון דער האַנט אַ קלאַפּ צו טאָן, פּלעגט אײַך דערפּילן אַ ווייטאַק אין יענעם אַרט, וווּ מיין קלאַפּ פּלעגט זײַן געצילט. כּ׳פּלעג דערפּילן אַ ווייטאַק און מיטפּילן דעם קעגנער, וואָס דאַרף באַקומען דעם דאָזיקן קלאַפּ. די צו לעבעדיקע פּאַרשטעלונגס-קראַפּט, וואָס פּלעגט וועקן דאָס מיטגעפּיל, האָט מיר געשטערט אַנצווענדן מיין קלאַפּ, און די האַנט פּלעגט בלויו פּאַסיוו זײַך שײַצן, דורך אַנכאַפּן דעם צווייטנס האַנט און פיזיש זײַ פּאַראַ-ליזירן, ווי מײַנע אײַז געווען פּאַראַליזירט פּסיכיש.

און ווען ס׳פּלעגט טרעפּן — און טאַקע נישט זעלטן! — אַז דער קעגנער פּלעגט אויסנוצן די פּיס, אַנשטאַט די הענט, און אַ קאַפּע טאָן, וווּ ס׳האַט זײַך געלאָזן, פּלעגט אײַך שײַער נישט משוגע ווערן פּאַר אויפּרעגונג: ווי קאָן מען אַזוי לײכטזײַניק אַ קלאַפּ טאָן וווּ עס לאָזט זײַך? אַבער אײַך מיין אויפּרעגונג פּלעגט נישט העלפּן: מיין פּאַראַליזירנדיקע פּאַרשטעלונגס-קראַפּט פּלעגט זײַן שטאַרקער פּאַר דער אַנטרייבנדיקער, אַנשפּאַרנענדיקער קראַפּט פּון אויפּרעגונג, פּון באַעוולט זײַן; וואָס האָב אײַך געקאַנט טאָן, אַז אײַך פּלעגט פּאַרט אַליין פּילן דעם קלאַפּ, וואָס אײַז באַשטימט געווען פּאַר יענעם, נאָך אײַדער ער פּלעגט געגעבן ווערן?

מיין פּריינט האָט נישט געוואָסט, אַז ער אײַז געפּאַלן אַ קרבן פּון אַ דיכטער-רישער אײַגנשאַפּט זײַנער, אויף וועלכער ער לײדט, נישט וויסנדיק וועגן דעם. און די דאָזיקע אײַגנשאַפּט באַווירקט אַפּט זײַן לעבן, הגם ער קאָן אײַר נישט געבן דעם ריכטיקן נאַמען.

אַט האָט ער אַנומלט דערטאַפּט אין זײַן קעשענע אַ פּרעמדע האַנט. ער האָט זײַ אַנגעכאַפּט און געוואָלט רופן אַ פּאַליציאַנט, אַבער דער פּראַקטישער אײַנסטינקט אײַז בליצשנעל פּאַראַליזירט געוואָרן דורך דעם בליק פּונעם גנב.

— אײַך דערפּיל פּלוצלינג — דערציילט ער מיר — נישט נאָר זײַן האַנט אין מיין קעשענע, נאָר אײַך זײַן האַרץ בײַ אים אײַנעם בליק, ער אײַז פּול מיט אַזאַ שרעק, מיט אַזאַ פּאַרצווייפלונג, אַז אײַך דערזע זײַן גאַנץ געמיט, וואָס זעגנט זײַך אײַצט מיט די נאַענטע, פּאַר וועלכע ער האָט צו זאָרגן, וואָס זעט אין שוואַרצע פּאַרבן די אײַגענע צוקונפּט. און דער געשרײַ „פּאַליציאַנט!“ ווערט פּאַרגליווערט אין דער קעל, דערשטיקט, די האַנט ווערט לויז און אײַך גײ אַוועק, ווי אַ גנב, פּאַרשעמט פּאַר דעם, וואָס אײַך האָב געוואָלט טאָן.

דער דאָזיקער פּריינט קלאַגט זײַך אַפּט אויף זײַן דאָזיקער שוואַכקײט, וואָס ער רופּט אַן מיט רעכט „צו שאַרפע פּאַרשטעלונגס-קראַפּט“, ווייל וואָס דען אײַז דיכטונג אויב נישט פּאַרשטעלונגס-קראַפּט, וואָס אײַז אַזוי שטאַרק, אַז זײַ רײסט אַפּ דעם מענטשן פּון דער בלויו צוועקמעסיקער ווירקלעכקײט און פּאַרטראַגט

אים אין אַ ווירקלעכקייט אַ טיפערע, אַן אומפראַקטישע, לויט אונדזער נידע-
ריקער פראַקטישקייט.

אַט די דאָזיקע אומפראַקטישע לעבעדיקע דיכטונג, וואָס ווערט נישט
געפורעמט אין וואַרט-שאַפונגען, פורעמט אַבער גאַנץ פראַקטיש דאָס לעבן אין
זיינע פיינערע דערשיינונגען. אַט די דאָזיקע דורכרייסן אין דעם פראַקטישן לויף
פון לעבן, היטן אָפּ דאָס לעבן פון פאַרגליווערט ווערן, האַלטן אויף די פיינערע
באַציאָונגען אין לעבן צווישן מענטש און מענטש און לאָזן נישט אָפּשטאַרבן
די קעגנזייטיקע באַציאָונגען צווישן מענטש און נאַטור.

דיכטונג איז אַזוי אַרום אַן עלעמענט פון לעבן און אַ פאַקטאָר אין לעבן,
אפילו נישט אין זיין וואַרט-געפורעמטער פאַרם. דיכטונג ווי אַ לעבנס-
סובסטאַנץ איז אַזוי אַרום נישט דער ערך ברייטער פאַר איר ליטעראַטור-
פאַרעם, זי איז ברייט ווי דאָס לעבן גופא, זי איז זיינס אַן עלעמענט, וואָס אַן
אים קאָן עס זיך נישט באַגיין און וואָס אַן איר, — ווען עס זאָל זיך שוין יאָ
קאָנען באַגיין אַן איר, — וואָלט די וועלט געווען אַרעמער נישט נאָר אין
ביבליאָטעקן, נאָר אויך אין לעבן גופא, אין זיינע פיינערע אויסדרוקן, פאַר אַלץ,
וואָס איז אין לעבן שוין, וואָס מאַכט דאָס לעבן ווערט צו לעבן, האָבן מיר צו
דאַנקען דער דיכטונג, דער אומפראַקטישער דיכטונג, וואָס פאַראַלזירט צו
געבן אַ קלאַפּ און וואָס רופט אַרויס אויפגעגונג קעגן דער טעמפיקייט, וואָס קאָן
דעם קלאַפּ יאָ געבן; וואָס מאַכט פאַרגעסן, אַז יענעמס האַנט איז געווען אין
מיין קעשענע, און עפנט אויף דעם פרעמדנס האַרץ ביז אין זיינע טיפענישן.

וואָס איז אַזוינס אַ דיכטער?

נישט דווקא אַ מענטש, וואָס שרייבט פערזן, — ער קאָן אפילו קיין צורת
אלף נישט קענען, — ער קאָן זיין אַ שוסטער, וואָס קלאַפט צו אומזיסט אַ פאַך
זוילן אַן אַרעמען שלעפער, ווייל ער דערזעט אַמאָל אין באַרוועסן נישט נאָר דעם
קונד, נאָר דעם באַרוועסן מענטשן...

*

אין ריכאַרד בער-האַפּמאַנס דראַמאַטישער פאַעמע „יעקבס חלום“ איז דאָ
אַ ווונדערבאַרע סצענע, וואָס גיט אַ דיכטעריש-געפורעמטן ענטפער אויף דער
פראַגע, וואָס אַזוינס אַ דיכטער איז.

אין אַ מעכטיקער סצענע צווישן יעקבן און זיין קנעכט, ווערט דער קנעכט
דערשטוינט פונעם יינגל, וואָס ער האָט אים אויסגעהאַדעוועט, וואָס ער קען אים
פון וויגל אויף און פלוצלינג שטייט ער פאַר אים ווי פאַר אַ רעטעניש; וואָסער
קוואַל האָט זיך געעפנט אין אים, וואָס ער ווייסט אַלצדינג?! און דער קנעכט
רופט אויס:

„ווער ביזטו, ווער — וואָס ווייטט אַזוינס צו זאָגן!
 „אַלט האָר געבוירן — און ווייטט דעם קנעכטס געמיט?
 „קיינמאַל מיין היימלאַנד נישט געזען און ברענגסט די בשורה מיר
 פון איר:

„פילסט מיט דער חיה — אַליין נאָך קיינמאַל נישט געליטן,
 „און יעדע פּיין איז נאַנט דיר... דו, יינגלינג — ווער
 „האַט דיר געזאָגט, וואָס אַלט זיין איז?...
 — — — — —

„וואָס ביזטו, יינגלינג, זאָג — ווער — וואָס?!“

און „יעקבס חלום“ גיט אַן ענטפּער אויף דעם קנעכטס דאָזיקער פּראָגע:

„וואָס רופּט צו מיר אין פינצטערניש? וואָס רעדט?
 „בין איך דען נישט אַליין?“

דער קוואַל:

„ווייל דו — ווייל דו ביזט יעקב,
 „קאַנסטו דאָס קיינמאַל זיין.

יעקב:

„ווער רעדט?
 דער קוואַל:

„צו קלינגט עס דיר ווי שפּראַך —
 „פאַרנעמסטו מיין געדאַנק,

„ווייל דו — ווייל דו ביזט יעקב?
 „איך בין, איך רויש אַוועק,

„אַ קוואַל, פון טיפענישן ברעך איך דורך,
 „דורך פעלז, אַ וועג פאַר זיך, —

„ווייל דו, יעקב, פאַרנעמסט מיין שפּראַך,
 „בין איך נישט איינזאַם מער!

„עס הערט מיך נישט געוויקס, חיה, שטיין —
 „דעם בוראס שטערן זענען ווייט.

„בלויז איין יעקב, וואָס הערט מיך צו,
 „נעמט צו מיין איינזאַמקייט!

יעקב:

„ביזט טרויעריק אַזוי?
 דער קוואַל:

„וואָס איך בין —
 „ווי קאַן איך וויסן עס? זאָג דו מיר דאָס,

„ווייל דו, ווייל דו ביזט יעקב —

„נייגסט צו דיין האַרץ צו אַלעס —
 „נעם מיך מיט מיט דיר — און אויב דיין טאָג
 „האַט פאַר מיר קיין רו און רוים —
 „טאָ לאַז מיך רוישן יעדע נאַכט
 „דורך יעקבס טרוים“...

אַט דאָס איז אַ דיכטער: אַלץ לעבט נאָר פאַר זיך — פּראַקטיש, — נאָר דער געפּלאַגט-באַשאַנקענער מיט דיכטונג נעמט אויף אַלע עקזיסטענצן אין זיך, אפילו די שטומסטע עקזיסטענצן זענען פאַר אים נישט צו שטום ער זאָל נישט פאַרנעמען זייער שפּראַך, זייער טעמפע בענקשאַפט נאָך אויסלייונג, זייער טעמפּן צער נאָך דערפּילונג. דער דיכטער נעמט אויף אין זיך אַלץ, הערט אויס אַלע, נישט קימערנדיק זיך וועגן דער פּראַקטישקייט דערפּון, פאַרקערט — קעגן דער פּראַקטישקייט. ווען יעקב ווונדערט זיך וואָס עמעצער רופּט צו אים: „בין איך דען נישט אליין?“ ענטפּערט אים דער קוואַל: „ווייל דו, ווייל דו ביזט יעקב, קענסטו דאָס קיינמאַל זיין.“

און ווען עשוי וואַרפט פאַר יעקבן זיין אויסדערוויילטקייט, ענטפּערט אים יעקב מיט גרענעצלאַזן טרויער: הייסט „אויסדערוויילט זיין“: נישט קענען קיין טרוימלאַזן שלאָף, זעאונגען ביינאַכט און שטימען אומעטום — בייטאָג? בין איך דען אויסדערוויילט? ! אויסדערוויילט דערצו, אַז אַלץ, וואָס ליידט, זאָל רופן מיר, זאָל זוכן מיר, זאָל קלאַגן זיך פאַר מיר? אַז אפילו דער בליק פון דער חיה, וואָס גוססט שטום, זאָל פרעגן מיר: „פאַרוואָס?“

יעקב. דער דיכטער וועט זיך נישט בייטן מיט עשיון, ער וואַרפט אָפּ יענעם פאַרשלאַג צו אַנטלויפן פאַרן דאָזיקן גאַט, אַבער דאָך רעדט ער וועגן זיין אויס-דערוויילטקייט מיט גרענעצלאַזן טרויער, ווייל וואָס קאָן אַ פּראַקטישער עשיו פאַרשטיין אין דער קאַמפּליצירטער, פאַרשאַלטענער געבענטשקייט פונעם דיכטער יעקב?

וואָס איז אַווינס אַ דיכטער? אַ מענטש, וואָס טראַגט אויף זיך אַ זיסע לאַסט, אַ פאַרשאַלטן-געבענטשטע זיסע לאַסט.

מעלבורן, 1946

(ז) די פּראַקטישע דיכטונג

ווער האָט אויסגעטראַכט דעם בלבול, אַז דיכטונג איז נישט פּראַקטיש? אַז אין „אזעלכע צייטן“ זענען דאָ וויכטיקערע זאַרגן, ווי פאַרנעמען זיך מיט דיכטונג? ווער האָט געמאַכט דעם דאָזיקן בלבול-אַטענטאַט אויף דאָס סאַמע פּראַקטישע, אויף דאָס פּראַקטיש-נויטווענדיקסטע — אויף דער דיכטונג, וואָס

פעלט אונדז גראַד היינט, אין „אזעלכע צייטן“, וואָס פעלט אונדז אין אונדזער טאַג־טעגלעכקייט ?

*

נישטאָ — זאָגט מען — קיין שלעכטס אָן גוטס ; אָבער צום באַדויערן איז אויך נישטאָ קיין גוטס אָן שלעכטס.

די פעאיקייט פונעם מענטשן צו אַבסטראַקטע געדאַנקען, צו פאַראַלגע־מיינערן, צו אַבסטראַהירן, איז איינע פון די וויכטיקסטע פעאיקייטן פון מענטשן. ער האָט איר אַ סך צו פאַרדאַנקען אין זיין גייסטיקער דעראַבערונגס־געשיכטע. די דאָזיקע פעאיקייט איז פאַראַן אין אַן אַנטוויקלטער פאַרם בלויז ביי אינטע־לעקטועל־הויכשטייענדיקע מענטשן. ביים פרימיטיוון מענטשן איז די דאָזיקע פעאיקייט נאָך שוואַך, נישט אַנטוויקלט ; אָבער דאָס דאָזיקע גוטע פאַרמאָגט אין זיך אַזויפיל שלעכטס !

דאָס אַבסטראַקטע דענקען ווערט באַגלייט דורך האַרצלאַזיקייט, דורך אַטראַפּיע פון דער מיטפילנדיקער פאַרשטעלונגס־קראַפט. די ליבע צו דער גאַנצער וועלט איז אַפט פאַרבונדן מיט אַכזריות צום קאַנקרעטן שכן, צו די נאָענטסטע מענטשן. די אַבסטראַקטע פאַרשטעלונג איז אַזוי ברייט, אַז עס פאַלן אַרויס פון אירע וועלט־אַרומגעמענדיקע אַרעמס דאָס טאַג־טעגלעכע, דאָס היימיש־נאָענטע, דער „בין אדם לחברו“.

איך האָב אַמאָל געטראַפן אין אַ פאַרק פון מיין היימשטאָט אַ מערקווירדיקן מענטשן ; אַ הויכער, אָן אויסגעדאַרטער, ווי אַ סקעלעט, איז ער אין משך פון לאַנגע יאָרן אַרומגעלאָפן איבער דער שטאָט, ווי אַ געשפענסט, שרעקנדיק אַלט און יונג. ער איז באַקאַנט געווען ווי אַ מאַרפיניסט ; אַלץ, וואָס ער פלעגט צונויפבעטלען, פלעגט ער אויסגעבן אויף מאַרפיום. און ס'האָט זיך געדאַכט, אז ער לעבט בלויז פון דעם. און ס'איז געווען מאַדנע ; ווי אַזוי האַלט זיך די נשמה אין אַזאַ צעבראַכענעם קערפער ? און עס האָט געווייעט פון דאָזיקן מענטשן מיט עפעס מיסטישעס ; אַ לעבעדיקע מומיע, וואָס דער טויט האָט אויף איר קיין שליטה נישט.

און אַט דער דאָזיקער מענטש, אַ רוס, איז פלוצלונג אויסגעוואַקסן נעבן מיר, זיך אַוועקגעזעצט אויף מיין באַנק און נאָך איידער איך האָב באַוויזן צו פאַרווירקלעכן מיין ערשטן אימפולס — אַנטלויפן ! — האָט ער מיך צוגעשמידט צום אָרט מיט זיין רעדן. דער זין פון זיינע „יענץ־וועלטיקע“ רייד איז געלעגן, ווי אין אַ מאַטאָ, אין איינעם פון זיינע זאַצן, וואָס האָט זיך מיר איינגעשניטן אין זכרון אויף אייביק ; „מען דאַרף אָנהויבן פון ווערעמל“. אויב מען קאָן נישט ליב האָבן קיין ווערעמל, קאָן מען קיינעם נישט ליב האָבן. דאָס איז דער פונדאַמענט. דורך דאָס נישטיק־קאַנקרעטסטע — צום ברייט־אַבסטראַקטן.

אויב עס איז מעגלעך צו דערפילן אַמאָל „די גאַנצע תורה אויף איין פּוס“, האָב איך זי דאָן באַגריפֿן. יענער מאַמענט איז געווען איינער פֿון די, ווען מען פֿילט, אַז מען בליקט אַריין אין אַ פֿונדאַמענטאַלן אמת פֿון לעבן. ס'אַראַ חורבן די קראַפט פֿון אַבסטראַקציע, פֿון קאַנען פֿאַראַלגעמיינערן, האָט אַריינגעבראַכט אין דער וועלט.

ווי לייכט מיר רעדן אַרויס און מיט וואַסער געפֿיללאַזיקייט מיר ליינענען: דריי מיליאָן זעלנער געפֿאַלן אויפֿן רוסישן פֿראַנט! זעקס מיליאָן יידן פֿאַרגאַזט, פֿאַרברענט! מיר זעען נישט דאָס „ווערעמל“ און מיר פֿילן נישט מיט זיין גסיסה־פֿיין — מיר אַבסטראַהירן: עפעס אַבסטראַקטס — דריי מיליאָן זעלנער, זעקס מיליאָן יידן! — איז פֿאַרטיליקט געוואָרן.

טוט אַ ייד אַן עוולה אַ קריסט — איז גלייך דאָ אויף דער שטעל די פעאַיקייט צו פֿאַראַלגעמיינערן: די יידן זענען שווינדלער!

אַבער צו וואָס זוכן ווייטע, „אַבסטראַקטע“ ביישפֿילן, — לאַמיר נעמען אַ קאַנקרעטן פֿאַקט פֿון אונדזער טאַג־טעגלעכקייט אין אַ שאַנכיי, אין אַ מעלבורן: ס'איז גענוג איבערצולעבן אַן עוולה מצד אַ דייטשן יידן, מצד אַ פֿליט, און אונדזערע פֿוילישע יידן און די תושבים כאַפֿן זיך צום צוויי־שניידיקן שווערד פֿון אַבסטראַקציע (ער פֿאַרלענדט מאַראַליש סיי דעם שניידער, סיי דעם געשניי־טענעם): אַלע דייטשע יידן זענען אַזעלכע! אַלע פֿליטים זענען אַזעלכע!

און פֿאַרקערט אויך: טאַמער איז דער באַעוולטער אַ פֿוילישער ייד אַדער אַ תושב (צי פֿון שאַנכיי, צי פֿון מעלבורן), איז ווידעראַמאַל: אַלע פֿוילישע יידן זענען אַזעלכע! אַלע מעלבורנער יידן זענען אַזעלכע!

אַמאָל דאַכט זיך מיר, אַז אויף דער דאָזיקער אַבסטראַקציע־קראַנקהייט קרענקען מיר אַלע, אַזוי אַפט טרעפט מען זיך צונויף מיט אירע דערשיינונגען ביי אַלע אַרומיקע און ביי זיך גופאַ.

און איך שוידער אַפֿטמאַל אויף פֿאַר זיך און פֿאַר אַנדערע: אַליין קרבנות פֿון דער דאָזיקער אַבסטראַקציע־עפֿידעמיע (וואָס דען איז דער אַנטיסעמיטיזם, אויף וואָס דען שטיצט ער זיין הערשאַפֿט, אויב נישט אויף דער דאָזיקער צוויי־שניידיקער פעאַיקייט?), מענטשן פֿון זעלבן אַפֿשטאַם (נישט געקוקט אויף דער גאַנצער פֿאַרפרעמדקייט), פֿאַרגיפטן מיר זיך קעגנזייטיק מיט די זעלבע אַבסטראַקציע־מיקראַבן! מיר פֿילן גאַר נישט ווי אומגערעכט מיר זענען צו פֿאַראומגליקטע מענטשן (לאַמיר שוין אויסמיידן דעם סענטימענטאַלן וואַרט: ברידער!) אַדער צו סתם מענטשן.

געוויס, מען טרעפט־אָן גענוג אַפֿשטויסנדיקע מענטשן, מען באַמערקט צופֿיל אַפֿשטויסנדיקע שטריכן, — אַבער צי דען זענען טאַקע אַלע דייטשע יידן געמאַכט אויף איין קאַפֿיטע און אַלע זענען זיי פּוסט־סענטימענטאַל, קליינלעך־פֿאַראַגאַנטיש, אומערלעך און אומסימפּאַטיש, לויט די פֿאַר מוסטערן, וועלכע מיר

האָבן צופעליק באַגעגנט? צי דען זענען טאַקע נישטאָ קיין גוטע און אידעלע צווישן זיי?

און דאָס זעלבע אויך בנוגע די פּוילישע יידן. און דאָס זעלבע בנוגע די איינגעזעסענע יידן (ווען זיי ווערן געמשפּט דורך פּליטים). די דאָזיקע אומגערעכטיקייט לגבי מענטשן איז נישט נאָר אַן עוולה, — דאָס איז אַ טראַגעדיע: זי האָט געשאַפּן אַ וואַנט צווישן די דייטשע און די רוסישע יידן, צווישן די דייטשע און די פּוילישע יידן אין שאַנכיי און זי שטעלט אויף ווענטלעך אויך אין מעלבורן און אין סידנעי. די אַבסטראַקציע פאַרשטעלט פאַר אונדו דאָס קאַנקרעט-מענטשלעכע, דאָס מענטשלעך-טראַגישע, וואָס מיט דעם האָט געווימלט אונדזער געמיינזאַם פּליטימש לעבן אין שאַנכיי און אומעטום, אין אונדזער אַלגעמיינ-יידיש לעבן אין מעלבורן און אומעטום. דאָס מאַכט אונדז נישט נאָר אומגערעכט, נאָר אַרעמער אין מענטשלעכע איבערלעבונגען, אין מענטשלעכן מיטגעפיל, אין מענטשלעכער פאַרשטענדעניש, — מיט איין וואָרט, דאָס מאַכט אונדז געוואַלדיק אַרעם אין מענטשלעכער וואַרעמקייט, און דאָס ברענגט שאַדן אונדזער מאַראַלישן געזונט.

די דאָזיקע קרענק פון אַבסטראַקציע ברענגט מיט זיך שלעכטע פּראַקטישע רעזולטאַטן, — די לופט אין אונדזער לעבן איז אַנגעפילט מיט שנאה, מיט חשד, מיט טעמפּער פּרעמדקייט, מיט בייסנדן אומרעכט לגבי דעם מיט-מענטשן, צי ער געפינט זיך אין דער זעלבער נויט, צי ער לעבט אין ווילטאָג. מיר פאַרמערן אין דער וועלט, און אין דער ערשטער ריי אין אונדזער אייגענער וועלט, די זעלבע אומגערעכטיקייט, פון וועלכער מיר זענען קרבנות. און וואָס קאָן באַזייטיקן די דאָזיקע פּראַקטישע אומגערעכטיקייט פון דער אַבסטראַקציע?

בלויז אין זאָך: די כלומרשט אומפּראַקטישע דיכטונג. מיט אַרגומענטן וועט איר דאָ גאַרנישט מאַכן: ערשטנס, זענען דער רוב מענטשן נישט צוגענגלעך פאַר לאַגישע אַרגומענטן, און צווייטנס, זיי נעמען זיי טאַקע אויף אין די מוחות, אָבער זיי האָבן נישט פון דאָרט קיין קאַנאַלן צום האַרצן, צום געפיל.

בלויז דיכטונג קאָן איבערשליסן די שטימונג און אַנגיסן די אַרגומענטן מיטן באַוועגנדיקן כוח פון געפיל, בלויז דיכטונג קאָן אַנכאַפּן מיט אַ מעכטיקער האַנט די אַבסטראַקציע און זי אומקערן צום קאַנקרעטן, צום פונדאַמענט, צום „ווערעמל“.

*

שטעלט זיך פאַר: עס קומט אַ דיכטער, וועלכער זעט די וועלט נישט דורך די טויטנדיקע ברילן פון אַבסטראַקציע, נאָר מיט דורכדרינגנדיקע אויגן, וואָס זעען דאָס קאַנקרעטע דורך און דורך, און דער דאָזיקער דיכטער פירט

אונדז אינטים צונויף אין א ליד, אין א נאוועלע, אין א ראמאן מיטן לעבן, מיט דער וועלט פון א דייטשן ייד אין שאנכיי, מיט דער וועלט פון א גרופע דייטשע יידן אין שאנכיי, מיט דער וועלט פון די פוילישע יידן, מיט דער אינערלעכער וועלט פון די מעלבורנער יידן, און יעדע מענטשלעכע טראגעדיע, וואס דער דיכטער וועט אויפדעקן, יעדעס מענטשלעך געפיל, וואס ער וועט אונדז אנטפלעקן אין דער אבסטראקציע „דייטשער ייד“, „פוילישער פליט“, „מעלבורנער גביר“ וועט רייסן דעם פאנצער פון אבסטראקציע, וועט אויפדעקן דאס קאנקרעטע מענטשלעכע לעבן, וועט אונדז ווייזן די קאלירפולקייט פון דער כלומרשט-אינהייטלעכער אבסטראקטער וועלט פון „דייטשן ייד“, „פוילישן ייד“, „מעל-בורנער ייד“, וועלכע מיר שאפן זיך אין אונדזער אימפאטענץ אויפצונעמען זי אין איר קאנקרעטער, פראקטישער אינדיווידועלקייט.

זאל זיך נאר באווייזן א היימישער דיכטער ערגעץ-ווו אויף א פארסטמן באדן, זאל ער נאר א קלייניקן הויב טאן דעם פארהאנג, וואס דעקט-צו די אינטים-מענטשלעכע וועלט, — די אינטים-מענטשלעכע וועלטן און דערשיטערנ-דיקע טראגעדיעס, — פון טויזנטער אויסגעווארצלטע, פארקריפטע עקזיסטענצן, פון אומזיכערער איינגעפונדעוועטקייט, און דאס גאנצע בילד פון אונדזערע קעגנזייטיקע באציאונגען וועט זיך נעמען ענדערן. מיר וועלן פארלירן די גאוהדיק-פוסטע זיכערקייט פון אונדזער אבסטראקציע-אורטייל, מיר וועלן זיך נעמען באוועגן פארזיכטיקער ביים באאורטיילן מענטשן און זייערע האנדלונגען, מיר וועלן ווערן וואכזאמער לגבי דער אבסטראקציע „דייטשער ייד“, „פוילישער ייד“, „מעלבורנער אַלרייטיניק“, כדי נישט צו צערטען א צארט געפיל, וואס נעמט זיך אפשר גראד איצט פאנאנדערבליען, אומבאמערקט פאר אונדז, און אונדזער א פראסטיקער בליק אָדער א קאלט ווארט טויט עס אין אנהויב בליען. בלויז דיכטונג קאן אַריינברענגען אַן ענדערונג אין די נישט-פאַסיקע באצי-אונגען צווישן די פארפרעמדטע ברידער, — די קרבנות פון איין אומגערעכטיקייט. בלויז דיכטונג קאן דערפילן אויך אין דאָזיקן פאל די דאָזיקע פראקטיש-גויטיקע און מענטשלעך-שיינע אויפגאבע, ווי דאָס איז איינע פון אירע הויפט-פונקציעס בכלל.

און דווקא זי, די דאָזיקע דיכטונג, זאל עס זיין נישט פראקטיש? דווקא זי זאל דאָס זיין איבעריק אין „היינטיקער צייט“, וואָס נויטיקט זיך מער ווי וועלכע נישט איז תקופה אין דער געשיכטע אין א קעגן-גיפט קעגן דער טויטנדיקער אבסטראקציע? וואָס נויטיקט זיך מער ווי וועלכע נישט איז תקופה אין דער געשיכטע אין לעבעדיקן, אינטימען קאנטאקט צווישן מענטש און מענטש, — דווקא זי זאל דאָס זיין איבעריק און אומפראקטיש, זי, די איינציקע, וואָס קאן אונדז דאָס שענקען?!

דווקא זי??

איז דען דאָ אַ בעסערער באַווייז פאַר דער גייסטיקער פאַרבלאַנדזשעטקייט פֿון אונדזער צייט, וועלכע וויל אָפּהאַקן און שטויסט אָפּ די איינציק־רעטנדיקע האַנט!

1949

ח) דיכטונג ווי אַ ווילן צו אומשטערבלעכקייט

וואָס איז דיכטונג?

נישט נאָר יעדער דיכטער, קריטיקער און עסטעטיק־פאַרשער שטעלט זיך די דאָזיקע פּראַגע אָן אַ שיעור מאָל, — אויך יעדער ליבהאַבער פֿון דיכטונג בלייבט אָפט שטיין פאַר דער דאָזיקער פּראַגע, וואָס געהער צו דער קאַטעגאָריע אייביקע פּראַגן: וואָס איז די וועלט? גאָט? לעבן? ליבע? עטיק?

די דאָזיקע פּראַגן לעבן איבער אַלע וויסנשאפטלעכע טעאָריעס. אַלע פּילאָזאָפּישע און עסטעטישע סיסטעמען און אַפילו אַלע אינטואיטיוו־טיפּע ענטפּערס אויף זיי, — ווייל אויך די דאָזיקע טיפּסטע אַריינבליקן אין די טיפּסטע פּראַבלעמען איבערצייגן און באַפּרידיקן בלויז אַ קורצע צייט: ווען זייער צויבער הויבט אָן צו פאַרשווינדן, זעט מען זיך אַרום, אָז זיי האָבן נישט אָפּגע־שאַפט די אייביקע פּראַגן, זיי האָבן זיי נישט געלייזט ענדגילטיק, זיי האָבן בלויז איינגעשטילט אויף אַ קורצער צייט דעם נאָגנדיקן אומרו...

וואָס איז דיכטונג?

איך גופא האָב שוין אומצאָליקע מאָל איבערגעלעבט די דאָזיקע פּראַגע. נישט געשטעלט, נאָר טאַקע איבערגעלעבט, ווייל דער אונטערשייד איז גרויס: שטעלן שטעלט מען אַ פּראַגע מיטן מוח; פֿון נייגעריקייט, פֿון וויסנדיקייט, פֿון ליבע צו מוח־גימנאַסטיק און צו בויען סיסטעמען; איבערלעבן לעבט מען איבער אַ פּראַגע, ווייל זי גיט אַ ברי אין האַרצן און זי ווערט דער צענטראַלער פּונקט פֿון לעבנס־געפּיל; שטעלן שטעלט מען אַ פּראַגע, ווייל מען וויל זי לייזן פֿאַר אַלעמען; לעבן לעבט מען איבער אַ פּראַגע, ווייל מען מוז זי לייזן פֿאַר זיך. און איך גופא האָב זי שוין אומצאָליקע מאָל געלייזט, געגעבן אויף איר ענטפּערס, וואָס באַפּרידיקן מיך ביז — ביז די פּראַגע גיט ווידער אַ ברי אין זאַרצן מיט אורשפּרינגלעכער קראַפט און פּאָדערט נאָך אַן ענטפּער.

יעדער ווייטערדיקער ענטפּער איז דערביי גאַרנישט מחויב צו זיין אָן אַפּליקענונג פֿון די פּריערדיקע; ער קאָן בלויז אויסברייטערן דעם אמת, אָדער אים מאַכן דערזען פֿון אַן אנדער פּערספּעקטיוו. זייער אָפט איז אַ נייער אמת נישט קיין טויט־אורטייל אויף אַן עלטערן, — ער ווייזט בלויז אויף, אָז דער אַלטער אמת איז געווען נאָר אַ טיילווייזער אמת, וועלכער האָט דורך זיין נייקייט אַזוי געבלענדט און פאַרבלענדט, אָז ער האָט מיט זיך פאַרשטעלט די אַנדערע

אספעקטן אָדער טיילן פונעם אמת. דער אמת ברייטערט זיך אויס אין קאַנצענ-
טרישע קרייזן.

און ווען איך גיב זיך איצט אַ נייעם ענטפער אויף דער אַלטער פראגע:
וואָס איז דיכטונג? וויל איך דורך אים לחלוטין נישט מבטל מאַכן מיין אַלטן
ענטפער — אַז דיכטונג איז אַ ביאָלאָגישע פונקציע, אַ ביאָלאָגישע נויטווענדי-
קייט, אָדער גענויער: אַ ביאָלאָגיש-סאָציאלע פונקציע, אַ ביאָלאָגיש-סאָציאלע
נויטווענדיקייט. איך ברייטער בלויז אויס מיט מיין נייעם ענטפער דעם אלטן
אמת. און מיין נייער ענטפער איז, אַז דיכטונג איז אַ דראַנג צו אומשטערב-
לעכקייט, אַ פרוו צו אנטריינען פאר דער מורא פון טויט, אַ פרוו גובר צו זיין
גייסטיק דעם פיזישן טויט.

דיכטונג איז מורא פאַרן טויט און ווילן צום לעבן.

און נישט אין באַנאַל-אבסטראַקטן זין — ווילן צו לאָזן אַ נאַמען אין דער
ליטעראַטור-געשיכטע, ווילן צו בלייבן אין מענטשלעכן זכרון, אויף מענטשלעכע
זינגענדיקע ליפן, — נאָר אין קאַנקרעטן זין: יעדעס געבוירענע געפיל, יעדע
פריידיקע אָדער טרויעריקע טיף-איבערגעלעבטע איבערלעבונג האָט מורא פארן
פאַרגיין, האָט אַ פאַרלאַנג צו בלייבן לעבן, צו זיין אומשטערבלעך.

בלייבן! נישט אומקומען! זיך פארקערפערן אין אַ דויערנדיקער פאַרעם!
לעבן אייביק! — אַט די טיפסטע ביאָלאָגישע נויטווענדיקייט, וואָס באַהערשט
אונדזער פיזיש וועזן, באַהערשט אויך אונדזער גייסטיק לעבן. און היות דיכטונג
איז אַ ביאָלאָגישע נויטווענדיקייט, איז זי אויך אַן אויסדרוק פון דער ביאָלאָגישער
בענקשאַפט פון מענטשן נאָך דויער, אומשטערבלעכקייט.

דיכטונג — אַלס כוללדיקער באַגריף פון קונסט בכלל — איז די שענסטע
פאַרם — די גייסטיקסטע, — פונעם ווילן צום לעבן, וואָס איז אַפט גאַרנישט
אזוי שייך, וואָס איז אַפט אזוי גראַב-מאַטעריאַליסטיש, חיהש-אַכזריותדיק.

ווען איובס לידן ווערן אומדערטרעגלעך, שרייט ער אויס:

„הלוואי ווערן נאָר אויפגעשריבן מיינע ווערטער!

„הלוואי ווערן זיי אין אַ בוך פארציכנט!

„מיט אַן אייזערנער פען און בליי

„אויף אייביק אין פעלדז איינגעהאקט!“

די פיזישע לידן איובס וועלן דערפון נישט ווערן קלענער, אָבער זיי וועלן
— פאַר זיין געפיל — ווערן זינפולער — זיי וועלן ווערן אומשטערבלעך, —
זיינע ווערטער, זיינע לידן וועלן פארשריבן ווערן פאַר די קומענדיקע דורות,
מען זאָל וויסן אויך דאָן וועגן זיינע לידן און וועגן זיין בונט קעגן גאָט, —
זיינע לידן זאָלן נישט שטאַרבן צוזאַמען מיט אים, — זיי זאָלן אייביק לעבן
אין אַ דיכטערישן אויסדרוק.

*

דיכטונג איז דראנג צו שלימות: די פרייד זאל זיין ווי צום ריינסטן, דער טרויער ווי צום שטארקסטן א. אז. וו. אָט דער דראנג צו שלימות איז אן אנדער פֿאַרעם פון דעם זעלבן דראנג צו אומשטערבלעכקייט. צי קאָן דען זיין אַ גרעסערער דיסאָנאַנס צו שלימות ווי דער טויט, וואָס לאָזט נישט פֿאַרענדיקן אַזוי פיל זאַכן, וואָס רייסט איבער אַזוי פיל זיך וועבנדיקע פעדעם? דער דראנג שלימותדיק צו פֿאַרקערפערן אַן איבערגעלעבט געפיל, אַ באַמערקטן לעבנס־פונק, איז אין תוך דער זעלבער דראנג צו געבן זיי דויער, אומשטערבלעכקייט, און דערפון נעמט זיך דאָס געפיל, וואָס איז אומצערריסבאַר פֿאַרבונדן מיט יעדער — אַקטיווער צי פֿאַסיווער — דיכטונג־איבערלעבונג, אַ דיכטונג לייזט אויס, גיט אַ תיקון יעדער איבערלעבונג, — אַפילו דער גרויזאַמסטער. אין דער פֿאַרעם פון דיכטונג באַקומט דאָס צופעליקע, דאָס זינלאַז־גרויזאַמע (וואָס איז פֿאַרמישט מיט אַזויפיל לעבנס־פסולת) — דעם זין פון שטיין אין צענטער — אַן שום צומישן — פון אַ לעבן, פון דער וועלט, — דאָס צופעליק־אומפולקאָ־מענע איז געוואָרן שלימותדיק, דאָס זינלאַז־רגעדיקע, ווי אַ פונק אין אַ נעפל, ווערט אַן אייביקער גר־תמיד.

דיכטונג איז אַ כסדרדיקער קאַמף קעגן דער גרעסטער פגימה פון לעבן, — די פגימה פון שפורלאָזן פֿאַרשווינדן, די פגימה פון פארגעסנקייט, די פגימה פון אומפולקאַמענקייט.

און דערפֿאַר איז דיכטונג אומשטערבלעך: כל זמן עס איז דאָ אויף דער וועלט א פונק לעבן, וועט שפראַצן דיכטונג, ווייל דער פונק לעבן וויל נישט שפורלאָזן פֿאַרשווינדן, וויל נישט אומקומען זינלאַז נאָך אַ זינלאַז לעבן. דעריבער רייסט זיך יעדער פון אונדז צו פֿאַרקערפערן אונדזער גרויסע קאַטאַסטראַפֿע, — אויך דאָ ווירקט דער פֿאַרלאַנג צו מאַכן זי אומשטערבלעך, אַרויסרייסן זי פונעם צופעליק־אומשלימותדיקן און געבן איר אַן אויסגעלייטערט־שלימותדיקע פֿאַרעם, ד. ה. אומשטערבלעכקייט, אומפֿאַרגענגלעכקייט, — זיכערן פֿאַר איר אַן אייביקן טיפן אַפֿקלאַנג אין מענטשלעכער טיפער איבער־לעבונג.

*

אַ דיכטער איז, אַזוי אַרום, דער, ווער עס פילט דעם ווייטאַק פון אַלץ וואָס נישט שלימותדיק און דעם גענוס פון אַלץ וואָס איז שלימותדיק, אַ דיכטער איז דער, וואָס „געניסט“ מער אַ שלימותדיקע טראַגעדיע אַפילו אין אייגענעם לעבן, ווי א פגימהדיקע נישט שלימותדיקע פרייד, אַ דיכטער איז דער, וואָס מאַכט קיינמאַל נישט שלום מיטן געפיל פון „עס און טרינק, ווייל מאַרגן וועסטו שטאַרבן“, ווייל ער בענקט תמיד נאָך אומשטערבלעכקייט, נאָך דויער, אַ דיכטער

איז דער, וואָס די אַנוועזנהייט פון טויט און אומפולקאָמענקייט אין לעבן מאַכט אים נישט פאַר קיין ציניקער, נאָר פאַר אַן אייביקן קעמפער קעגן דער נישט-שלימותדיקער וועלט-אַרדענונג.

אַ דיכטער איז דער, וואָס לאָזט זיך קיינמאָל נישט איינשלינגען דורך דעם פראַקטישן איצט, דורך דעם אומפולקאָמענעם מאַמענט, — דער דיכטער איז דער „טויגעניכטס“, דער טרוימער, דער אומנאַרמאַלער, אויב איר ווילט, דער וואָס רעבעלירט קעגן די סדרי בראשית, וויל נישט שלום מאַכן מיט זיי.

וואָס זענען די סיבות וואָס שאַפן ביי אַ טייל מענטשן די אומנאַרמאַלע אייגנשאַפטן פון אַ דיכטער?

דאָס לאָזט זיך נאָך דערווייל (נאָר דערווייל?) נישט דעטאַלירן. אָבער אין סיבה איז קלאָר: אַ שאַרפערע שפירבאַרקייט, וואָס באַנעמט שארפער דעם עלעמענט פון טויט, פון אומשלימותדיקייט אין לעבן.

אויף דער דאָזיקער אייגנשאַפט וואַקסן אויס אַלע אַנדערע אייגנשאַפטן, וואָס שאַפן דעם דיכטער און דיכטונג.

„קיוס“, נומער 11 (35)

(ט) וועגן ריינער פאַעזיע און קאַמף-ליטעראַטור

ווען איך שטיי אין ביבליאָטעק און וואַרף דורך די ניי-דערשינענע ביכער, קומט פאַר אין מיר גאַנץ אַפּט אַ „ויתרוצו“ (אינערלעכער קאַמף): זאָל איך נעמען ווידער אַ צייט-ראַמאַן, אַנגעלאָדן מיט שטורעם-בליצן, אָדער אַן אינטיים-דיכטעריש ווערק? און היות איך האַלט נישט, אַז אַן אינטיים-דיכטעריש ווערק, אַ ליבע-ראַמאַן, אָדער אַ ריין פּסיכאָלאָגישע טעמע, איז קאַנטר-רעוואָלוציאָנער, אָדער לכל הפחות רעאַקציאָנער, נעם איך אַמאָל אַזאָ אומצייטמעסיק ווערק. איך פיל אַ באַדערפעניש פון גייטיקער אַנטשפּאַנונג, פון גייטיקן שלאָף (מיט חלומות, וווּ אַפילו די שטורעם זענען אויך אידיליש אין פאַרגלייך מיט די צייט-שטורעם). אָבער עס טרעפט זייער אַפּט, אַז עס פעלט די נויטיקע גייטיקע רוי, כדי זיך אַפצורוען, עס פעלט דאָס ביסעלע אַנטשפּאַנונג, וואָס איז נויטיק צו אינוועסטירן אין לייענען, כדי צו געניסן עס הונדערטפאַך ביים לייענען און נאָכן איבערלייענען. עס איז נישט קיין עוולה, עס איז אַפילו נויטיק, אָבער עס איז אַפּט אוממעגלעך.

*

עס איז אַנגענעמער צו לייענען אַן אינטימע דיכטונג איידער אַ צייט-ראַמאַן, פונקט ווי ס'איז אַנגענעמער צו מאַכן אַ זומער-רייזע, ווי זיצן אין אַקאַפּעס אויפן פראַנט; אָבער אין אַ מלחמה, וואָס גייט דיר אַן מער ווי ביזו

קנעפּל, ווו עס שטייט אין קאָן דער זין פון דיין וועלט־אַנשוואונג, דאָס געפיל פון לעבנס־גלייכגעוויכט, — אין אַזאַ צייט וועסטו לאָזן דאָס אינטימ־ליבסטע און זיצן אין די אַקאַפּעס אויף איינעם פון די קאַמפּס־פּראָנטן.

ניין, עס איז נישט קאַנטר־רעוואָלוציאָנער, נישט רעאַקציאָנער, ווען דער זעלנער הויבט אויף פון אַקאַפּ זיין בליק און לאָזט אים פאַרזינקען אין בלויען הימל, טיף־טיף, ביז אין דער אומענדלעכקייט אַרײַן. נישט נאָר עס איז נישט רעאַקציאָנער, נאָר עס איז נויטיק: דער זעלנער מוז זיך פון צייט צו צייט אָנלאָרן מיטן קאַנטאַקט פון ריינעם קאַסמאָס, מיטן קאַנטאַקט פון רײַן־מענטש־לעכעס, כדי צו קאָנען ווייטער טראָגן דעם שווערן יאָך, דעם שווערן פליכט־געפיל. עס איז נישט קיין פאַרברעך, נישט קיין אומזיסטע צייט־פאַרשווענדונג, עס איז ביז גאָר נויטיק, אָבער עס איז אַזוי זעלטן מעגלעך.

אין ראָמען ראַלאַנס אַרטיקלען־זאַמלונגען פון דער מלחמה־צייט, דערציילט ער, אַז אין גאָר שווערע מאַמענטן, פלעגט ער זיך אַפּרייסן פון דער פאַרשאַלטן־פאַרצווייפלטער צייט־זאַויערונגע און, כדי צו פאַרגעסן זיך, כדי זיך אַפּצופרישן, לײַענען קאַרל שפּיטעלערס, דעם שוויצערס, אַן עפּאָסדיק ווערק.

אין אנרי באַרביס „פּייער“, אין דאָזיקן בוך, וואָס באַשטייט בלויז פון צעשטורעמטן כאַאָס און צעשטורעמטן שמוץ, ווו די גרויסע מענטשלעכע ריינקייט און שיינקייט אַפילו איז איינגעראַמט אין שרעקלעכס און עקלדיקס, — אין דאָזיקן ווערק איז דאָ איין קליינער מאַמענט, וואָס טיילט זיך אויס פון גאַנצן ווערק: דער זעלנער, אין וועמענס גאַמען דאָס בוך איז געשריבן, גייט אַוועק, אין אַ רואיקערן מאַמענט, ווייט פון די אַקאַפּעס, און ער קוקט אַרײַן (נאָך אַ לאַנגער צעשיידונג) דער נאַטור אויג אין אויג, ער כאַפט זיך אויף ווי פון אַ קאַשמאַר.

ראַלאַנס געפיל ביים לײַענען קאַרל שפּיטעלערס אַ בוך; דאָס געפיל פון באַרביסעס זעלנער ביים אַרײַנקוקן דער לאַנג־נישט־באַמערקטער גאַטור אין די אויגן, — קיינמאָל האָבן מיר נאָך נישט פאַרשטאַנען און דורכגעפילט אַזוי גוט די דאָזיקע געפילן, ווי גראַד אין היינטיקער צייט, ווען מיר קאָנען זיך נישט אַפּרייסן, שוין באַלד צוויי צענדליק יאָר, פריער פון די מלחמה־ווערק און איצט פון די אַנטי־פאַשיסטישע ווערק.

ווען דאָס אויג פאַלט, ביים בלעטערן אין קאַטאַלאַג, אויף טאַמאַס מאַנס „בוֹדענברוקס“, אויף הוגאָ פאַן האַפּמאַנסטאַלס געדיכטן און דראַמען, אויף גאַטפריד קעלערס ראַמאַנען און דערציילונגען, גיט אַ ציטער דאָס האַרץ פון דער דערײַנערונג: עס ווילט זיך נעמען די דאָזיקע אינטימ־מענטשלעכע דיכטונגען, די דאָזיקע גרויסע מוזיקאַלישע וואַרט־שאַפּונגען, די דאָזיקע טיפע זאַנדירונגען פון מענטשלעכע לייַדנשאַפטן און מענטשלעכע גורלות — אָבער דער ווילדער צייט־שטראַם טרייבט אונדז אַרום פון איין קעסל־גרוב זיינעם צום

אָנדערן: מיר קאָנען זיך נישט אָפּרייסן, מיר האָבן כמעט נישט קיין אויג און קיין אויער פאַר עפעס אָנדערש. נישט די ויכטער האָבן צייט, נישט די דירעקטע קעמפער אויף אַלע פּראָנטן און נישט די גרויסע רעזערוו-ארמיי אויף די אומציייליקע געביטן הינטער די פּראָנטן.

*

נישט נאָר עס איז דערלויבט, — עס איז אפילו א געבאַט: מען מוז זיך אָנלאָדן פון צייט צו צייט מיט האַריזאָנטן-ברייטקייט, מיט געמיט-טיפּיקייט, מיט פשוטער מענטשלעכקייט אין איר אידיילישקייט און איר טראַגיק, — אָבער דאָס איז אונדז אַזוי זעלטן מעגלעך, פונקט ווי דאָס איז אַזוי זעלטן מעגלעך די שרייבער און דיכטער, וואָס דער צייט-קאַנפּ און זייער קאַמפּ. ווי גערן זיי וואָלטן זיך אָפּגעטובלט אין אַ אינטימ-מענטשלעך פּראָבלעם, זוי גערן זיי וואָלטן זיך גייסטיק אנטשפּאַנט! אָבער די פליכט און די צייט פּאָדערן זייערס, און נאָר פון צייט צו צייט רייסט זיך אָפּ איינער, אָדער אַ צווייטער און גיט אַ קוק אויג אין אויג דער נאַטור, דער ליבע, דעם קאַמפּליצירטן מענטשלעכן כאַראַקטער.

בלויז פון צייט צו צייט רייסן מיר זיך אָפּ פון די צייט-ראַמאַנען און מיר כאַפּן זיך מיט מיט אַ דיכטער אויף זיין אייליקן אויספּלוג, אין דער אייביקייט אַריין...

וואַרשע, 1937

י) פעסימיזם און אָפּטימיזם אין דיכטונג און אין לעבן

אין אָנהויב צוואנציקסטן יאָרהונדערט איז ביי דער יוגנט זייער אַקטועל געווען די פּראָגע וועגן אָפּטימיזם און פעסימיזם. די יוגנט פון נאָך דער מלחמה, וואָס איר אויפּמערקזאַמקייט איז כסדר צוגעשמידט צום אויסערסט-פאַרשארפטן עקאָנאָמישן לעבנס-קאַמפּ און צום וויכערדיק-דינאמישן געראַנגל צווישן פּאַשיום און סאָציאַליזם, אַט-די יוגנט קאָן זיך גאָר נישט פּאַרשטעלן, סאַראַ אַרט עס האָט פאַרנומען די טעאָרעטישע פּראָגע וועגן פעסימיזם און אָפּטימיזם ביים אויסבילדן די וועלט-אַנשוואַונג פון דער פאַרמלחמהדיקער גענעראַציע.

פאַרשטייט זיך, אַז די דאָזיקע וועלט-אַנשווילעכע אַמפּערייען האָבן זיך געטראָגן פון לעבן אין דער ליטעראַטור און קאַפּויער. אין אַ גרויסער טייל פון זיער ליטעראַטור האָט געהערשט דער גייסט פון אַטאָ ווייניגער און מאַריס מעטערלינק (פון זיין ערשטן — און איצטער אויך לעצטן — פעסימיסטישן פּעריאָד): — דאָס הייסט, דער פעסימיזם איז געפאַנצערט געווען אין טעאָרעטישע און געפילט-עלעמענטן.

די ליטערארישע אנהענגער פון אפטימיסטישן לעבנס-קוק פלעגן פארווארפן די פעסימיסטן, און זייער פעסימיזם ציט זיין יניקה פון א — שלעכטער פארדייאונג. די דאזיקע ליטערארישע אפטימיסטן האט זיך געדאכט, און זיי האבן, צוזאמען מיט א מאקס נארווי, געפונען די קוועלע פון פעסימיזם אין דער שלעכטער פארדייאונג.

מען דארף נישט זיין קיין צו שארפער גייסט, כדי איינצוזען די גאנצע נישטיקייט פון דאזיקן מאגן-ארגומענט. ווארום אויב דער פעסימיזם ווערט געפסלט צוליב זיין מאגן-אפשטאמונג, ווערט דאך, דורכדעם, ממילא געפסלט אויך דער אפטימיזם, וועלכער שטאמט בלויז פון א געזונטן מאגן...

ביי דער היינטיקער יוגנט שפילט שוין נישט אזא גרויסע ראָלע דער אַבסטראַקט-ליטעראַרישער דיספּוט וועגן פעסימיזם און אפטימיזם. דאך וואָלט געווען איבערגעטריבן צו זאָגן, אז די דאָזיקע פּראַגע איז אינגאַנצן פּאַרשווונדן פון מענטשלעכן האַרציאָנט (ווי קאָן גאָר די דאָזיקע פּראַגע אינגאַנצן פּאַרשווינדן, בעת זי ליגט אין גרונט פון אונדזער לעבן?). היינט טראָגט שוין אַבער נישט דער שטרייט אַזאָ אַבסטראַקטן און פיזיאָלאָגישן כאַראַקטער; ער האָט באַקומען אַ מער-קאָנקרעטע און אידעאָלאָגישע באַפאַרבונג. דער פעסימיזם איז נישט קיין אויסדרוק פון אַ שלעכט-פּונקציאָנירנדיקן מאַגן, נאָר פון אַן אַפּשטאַרבנדיקן קלאַס. און פאַרקערט: דער אַפּטימיזם ליגט נישט אין דער גוטער פאַרדייאָונג, נאָר אין אויפקומענדיקן קלאַס. עס איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס די אַפּטימיזם-פעסימיזם-פּראָבלעם שפּילט די גרעסטע ראָל אין דער ליטעראַטור און אין דער וועלט-אַנשוואַונג פון די צוויי לענדער, וווּ דער קלאַסנאַמף האָט אָנגענומען די שאַרפּסטע פאַרמען; אין ראַטנפאַרבאַנד און אין דייטשלאַנד.

דער מאגן-ארגומענט קעגן פעסימיזם און אפטימיזם איז ווילגאר, — נישט דערפאר, ווייל ער איז, כלומרשט, אין גאנצן פאלש, נאר דערפאר, ווייל ער גיט צו דעם ריכטיקן מאגן-פאקט א צו-גרויסע באדייטונג. געוויס: א מענטש מיט א שלעכטער פארדייאונג איז געוויינלעך שלעכט געשטימט און שווארצ-זעעריש. אבער נישט דער דאזיקער מאגן-פאקט איז דער פאטער פון "קהלת" און פון בודיזם, פון איין זייט, און פון ניטשעס דיאניאס-דיפיראמבען און ווערהארנס הימען צום לעבן, פון דער צווייטער.

דאס זעלבע איז אויך מיטן קלאסן-ארגומענט פאר און קעגן פעסימיזם. געוויס: פערזענלעכער, ווי קלאסן-אונטערגאנג, ברענגט אריין אין א שלעכטער שטימונג, פונקט ווי פערזענלעכער און קלאסן-אויפשטייג ברענגט אריין אין א גוטער שטימונג. ווייל מען אבער דערקלערן יעדן פעסימיזם און יעדן אפטימיזם

מיטן קלאסן-מאמענט, ווערט ער פארוואנדלט פון א ריכטיקן פרט אין א מעכא-
נישן, טויטן אלץ-דערקלערער.

און צו אזא מעכאנישער ראָל איז די קלאסן-דערקלערונג פון אפטימיום און
פעסימיום דעגראדירט געוואָרן דורך דער מאַרקסיסטישער ליטעראַטור-קריטיק.

*

פעסימיום איז די געמיט-שטימונג פון אונטערגייענדיקן קלאַס; אַפטימיום
— פון אויפשטייגנדיקן. פעסימטישע ליטעראַטור איז אַ ליטעראַטור פון דער
אונטערגייענדיקער בורזשואַזיע; אַפטימטישע — פון פּראָלעטאַריאַט. פעסי-
מיסטישע ליטעראַטור איז דעריבער — רעאַקציאָנער; אַפטימטישע —
רעוואָלוציאָנער.

אָט דאָס איז, אין אלגעמינע שטריכן, דער געדאַנקענגאַנג פון דער דאָזיקער
ליטעראַטור-קריטיק אין דאָזיקן פּונקט.

די דאָזיקע אַקסיאָמע האָט שוין אַנגעמאַכט אַ חורבן נישט נאָר אין דער
ליטעראַטור-קריטיק, נאָר אויך אין דער ליטעראַטור גופא. באַזונדערס אין
ראַטנפאַרבאַנד* וווּ די דאָזיקע אַקסיאָמע געהער צו דער פאַרפליכטנדיקער
גענעראַל-ליניע.

די דאָזיקע אַקסיאָמע איז אַבער פּאַלש צוליב צוויי זאַכן. ערשטנס, איז
בכלל יעדע מעכאנישע צעטיילונג נישט גילטיק פאַרן מענטשלעכן גייסט און
געמיט. פּונקט ווי נישט יעדער מיטגליד פון בורזשואַזן קלאַס איז רעאַקציאָנער
און נישט יעדער מיטגליד פון אַרבעטער-קלאַס — רעוואָלוציאָנער, אַזוי איז
אויך נישט יעדער אַפטימיום — רעוואָלוציאָנער און נישט יעדער פעסימיום —
רעאַקציאָנער.

איז דען דער אַפטימיום פון מוסאָליניס און היטלערס מלוכה און ליטע-
ראַטור-אַפּאַראַטן רעוואָלוציאָנער? איז דען דער פעסימיום פון די פאַרראַטענע
דייטשישע אַרבעטער רעאַקציאָנער?

*

נישט מורא האָבן פאַרן טויט איז די שענסטע אייגנשאַפט פון מענטשן.
ווען מען לייענט, אָדער מען זעט ווי אַ הייסער חסיד שטאַרבט מיט שמחה, וויל
ער דערנענטערט זיך צום קוואַל פון ריינער פרייד; ווען מען זעט, ווי אַ רעוואָ-

* אין זיין ביכל „מאַסקווע 1937“ ברענגט ליאַן פּויכטוואַנגער פּאַלגנדיקן כאַראַקטע-
ריסטישן פּאַל: אַ רעדאַקטאָר פון אַ ביכל דערציילונגען האָט פאַרבראַקירט אַ דערציילונג
וועגן אַ פליער, וועלכער שלאָגט אַ וועלט-רעקאָרד און ווערט דערנאָך געהרגעט: דאָס איז
צו פעסימטיש פאַר אַ רעוואָלוציאָנערער ליטעראַטור, פאַר אַן אויפשטייגנדיקן קלאַס.
ווי ווילגאַר! ווי פּלאַך!

לוציאָנערער אַרבעטער גייט רואיק צום עשאַפּאַט, ווייל ער טראַגט אין זיך דעם גרעסטן אוצר, — דאָס געפיל, אָז ער האָט דערפילט זיין פליכט אין סווערענער פרייהייט (ווייל — אָן מורא פארן טויט), — ווען מיר זעען די דאָזיקע און ענלעכע פּאַקטן), שפירן מיר אוממיטלבוּר — אָן דער באַטייליקונג פון אונדזער אורטייל־ס־קראַפּט, — אָז מיר האָבן דאָ פאַר זיך מענטשן, וועלכע האָבן זיך דערהויבן אויפן העכסטן שטאַפל פון שטאַלצער מענטשלעכקייט. נישט מורא האָבן פאַרן טויט איז גרעסער, ווי אומשטערבלעכקייט, און אַ אומשטערב־לעכער העלד איז דער, וואָס ווערט נישט געליימט אין זיינע האַנדלונגען דורך דער מורא פארן טויט אין פולשטענדיקער פרייהייט פון אויסערלעכן צוואַנג. ווען אַלע מענטשן וואָלט זיך איינגעגעבן גובר צו זיין אין זיך די מורא פארן טויט, וואָלט אין איין מינוט געווען געקומען די אויסלייזונג, ווייל דער מענטש וואָלט געווען געוונען די אבסאָלוטע סווערענע האַנדלונג־פרייהייט, עס וואָלט פארשוונדן דער גרעסטער דרוק, אונטער וועלכן די מענטשהייט געפינט זיך.

איז דען אַבער יעדער אַרט נישט מורא האָבן פאַרן טויט — העלדישקייט? פאַראַן אַזאַ מין נישט־מורא־האַבן פארן טויט, וואָס איז — טעמפּקייט, נאַענטקייט צום היהשן צושטאַנד, קנעכטשאַפּט, אינסטינקט־געוואָרענער צוואַנג. ווען דער יאָפּאַנישער זעלנער איז גרייט אויפגעריסן צו ווערן צוזאַמען מיט די גראַנאַטן, מיט וועלכע ער ווארפט זיך אויפן שונאס פּאַזיציעס, פילט ער אויך נישט קיין מורא פאַרן טויט, אַבער דאָס קומט פון קנעכטשאַפּט, פון טעמפּקייט, אויב נישט פון אויסערלעכן, איז פון אינערלעכן אינסטינקט־געוואָרענעם צוואַנג. — נישט פון סווערענער פרייהייט, דעם איינציקן באַדינג פאַר עכטער, ס'הייסט — גייסטיקער העלדישקייט.

בלויז די פרייהייט פון דער טויט־מורא איז מענטשלעך־ווערטפול, פרייהייט־לעך־סווערען, ווען איר טרעגער ווייסט דעם חבוט־הקבר פון טויט־שרעק, ווען איר טרעגער קאָן זיך אַריינפילן אינעם טרויער פון לעבנס־אַפּשטאַרבונג, אַבער ער איז דאָס גייסטיק גובר צוליב העכערע צוועקן, צוליב זיין מענטשלעכן שטאַלץ, צוליבן ווילן צו זיין סווערען אין זיינע האַנדלונגען, אָן דעם טויט־דרוק. נישט אין דער גרינגשעצנדיקער באַציאונג צום טויט, נישט אין דער וויליגערשער באַציאונג צו דער לעבן־פאַרענדיקונג ליגט דאָס העכער־מענטשלעכע! דאָס העכער־מענטשלעכע באַשטייט אין גובר זיין אין זיך די מורא פאַרן טויט, די ליבע צום לעבן, — אין נאַמען פון עפעס העכער־מענטשלעכס. דאָס זעלבע איז גילטיק פאַר פעסימיום און אַפטימיום, אין לעבן ווי אין דער ליטעראַטור.

*

דער פעסימיום ווי אַזעלכער, ווי אַ וועלט־אַנשוילעכע דערשיינונג, ליגט

נישט אינעם שלעכטן מאָגן, פונקט ווי דער עכטער וועלט-אַנשווילעכער אָפטי-
מיזם ליגט נישט אין גוטן; זיי ליגן אָבער אויך נישט, אין לעצטן סך-הכל, אינעם
אונטערגריינדיקן קלאַס און אינעם אויפשטייגנדיקן.

דער פעסימיזם ליגט אין מענטשלעכן גורל אין דער וועלט, ווי אויך אינעם
גורל פון דער מענטשלעכער געשיכטע. ווי אַזוי זאָל דער מענטש נישט דורכמאכן
קײן קריזיסן פון פעסימיזם, אויב ער פאַרלירט עלטערן, געליבטע, קינדער;
אויב מען ווערט עלטער און עס שטייט פאַר צו פאַרלאָזן די וועלט מיט אירע
אידילישע און טראַגישע שיינקייטן; אויב מען זעט אויף טריט און שריט אין
לעבן און אין דער געשיכטע אומגערעכטיקייט און געוואלד?

אויב דער וויל-יונגערשער אָפטימיזם איז אָבער אַ קינד פון טעמפער
אומפילבאַרקייט, פון אַנונגסלאַזיקייט, איז דער דאָזיקער וויסנדיקער פעסימיזם
אַ קינד פון אַ העכערער אַרט אומוויסנדיקייט. דער פעסימיזם שאצט ריכטיק אָפ
דאָס געפיל פון פאַרלירן די מוטער, אָבער ער פאַרגעסט בשעת מעשה די
גרייטקייט פון דער מוטער מקריב צו זיין צען מאָל אַ טאָג דאָס לעבן פאַר איר
קינד; דער פעסימיזם שאצט ריכטיק אָפ דאָס געפיל פון צווען טאַג-טעגלעך
די כוואליע גוואלד-מעשים, אין וועלכער די מענטשהייט פאַרכליניעט זיך, אָבער
ער פאַרגעסט בשעת מעשה די קעמפנדע שווימער, וועלכע שווימען קעגן שטראָם
פון דאָזיקן אומרעכט-געוויסער. דער פעסימיזם זעט ריכטיק דאָס לעבן, אָבער —
בלויז פון אײן זײט. דער אמתער, טיף-וויסנדיקער וועלט-אַנשווילעך-ווערטפולער
אָפטימיזם אָבער זעט די וועלט פון בײדע זײטן: אַ מחנה פאַשיסטישע כוליאַנעס
איז באַרעכטיקט אַרויסצורופן נישט נאָר אַ געפיל פון פעסימיזם; ווי טיף דער
מענטש קאָן פאַלן, נאָר אויך אַ געפיל פון אָפטימיזם; ווי הויך אַ מענטש קאָן
שטייגן, אויב דער זעלבער מין מענטש, וואָס איז פעאיק אויף פאַשיסטישן
כוליאַניזם, קאָן זיך אויך דערהויבן צו דער מדרגה פון אַ פאַריזער קאַמונאַר,
פון אַ פרייוויליקן אין שפּאַנישן פרייהייטס-קאַמף.

דאָס העכער-מענטשלעכע באַשטייט אין גובר זיין די מורא פאַרן טויט,
פילנדיק זי אין איר גאַנצער פאַקטיש-באַרעכטיקטער גרויס; דאָס העכער-
מענטשלעכע באַשטייט אין שפירן דאָס פעסימיסטישע אין אונדזער פיזישער
עקזיסטענץ און אין אונדזער געזעלשאַפטלעכן לעבן, און אים — גובר זיין דורך
שפירן דעם טראַגישן אָפטימיזם, וואָס פילט אויס אונדזער לעבן פון העכער-
מענטשלעכן שטאַנדפונקט, פון שטאַנדפונקט פון סווערענער פרייהייט.

איז דען רעאַקציאָנער צו שפירן אַ געפיל פון טיפן פעסימיזם, ווען מען
זעט ווי אַזעלכע מעכטיקע אַרבעטער-באַוועגונגען ווי די איטאַליענישע און
דייטשישע האָבן זיך געלאָזט אַפקוילענען אָן אַ מעסער ממש אין משך פון יאָרן,
ביז עס איז שוין געוואָרן צו שפעט פאַר יעדער רעטונג? אדרבא, דאָס איז
רעוואָלוציאָנער! רעוואָלוציאָנערער ווי דער ביליקער אָפטימיזם פון אַ סך

רעוואָלוציאָנערן, וואָס טאַרן אָפּציעל נישט פּאַרלירן דעם גוטן הומאַר, ווייל דער זיג איז דאָך זיכער. בלויז די, וואָס האָבן געהאַט טיפּע פעסימיסטישע איבער-לעבונגען פון דער דייטשישער טראַגעדיע, וועלן קאַנען שפּירן אין דער גאַנצער טיף דעם אָפּטימיזם, וואָס ווייעט פון שפּאַניע. ווען דער אַרבעטער-קלאַס וואַלט נישט געווען אַזוי „רעוואָלוציאָנער“ אָפּטימיסטיש ביזן סאַמע סוף, נאָר ער וואַלט אַריינגעפאלן — גלייך ביי די ערשטע פעלערן פון דער פּירונג — אין טיפּן פעסימיזם, וואַלט זיך דער פעסימיזם אפּשר פאַרוואַנדלט מיט דער צייט אין זיין קעגנזאַץ, אין טעטיקן אָפּטימיזם, אַנשטאַט וואָס דער אָפּציעלער, יאַרנלאַנגער אָפּטימיזם האָט זיך פּלוצלינג, ביי דער קאַטאַסטראַפּע, פאַרוואַנדלט אין ליימענדיקן פעסימיזם.

טרויער קאַן זיין פונקט אַזוי שעפּעריש, ווי פּרייד, און פעסימיזם — ווי אָפּטימיזם, פּרייד איז ווערטפול, אין טיפּערן זין, בלויז דאָן, ווען זי איז נישט בלינד, נאָר אַזוי גרויס, אַז זי איז גובר דעם באַקאַנטן, טיף-באַקאַנטן טרויער. אָפּטימיזם איז ווערטפול, אין טיפּערן זין, בלויז דאָן, ווען ער איז נישט וויל-יונגעריש, נאָר ווען ער איז גובר אין העכערער סווערענער מענטשלעכקייט דעם טיף-באַקאַנטן פעסימיזם.

נישט נאָר איז רעוואָלוציאָנער, ווער עס צעטרעט, ווי איזי כאַריק זאָגט ווילגאַר, דעם אייגענעם טרויער, ווייל טרויער איז קאַנטר-רעוואָלוציאָנער, — נאָר יענער, ווער עס לאַזט זיין טרויער זיך אַנטוויקלען ביזן וויסנדן טראַגישן אָפּטימיזם, ווי דער העלד פון אַנדרע מאַלאַס „די צייט פון פאַראַכטונג“, אַדער ווי טשען, דער טעראָריסט פון מאַלאַס „דער גורל פון מענטשן“, אַדער ווי קיאָ, פון זעלבן „גורל פון מענטשן“, כדי צו בלייבן ביי איין ליטעראַרישן ביישפּיל, אַ היינטצייטיקן, אַ רעוואָלוציאָנערן. און דאָס איז טאַקע איינע פון די סיבות (אַדער רעזולטאַטן), וואָס מאַלאַס איז אַ גרויסער שרייבער. זיינע העלדן זענען נישט וויל-יונגעריש אָפּטימיסטיש, ווי דאָס פּאָדערט די מאַרקסיסטישע ליטע-ראַטור-קריטיק, נאָר ער ווייזט דעם מענטשן אומגעפעלשט אין זיין סווערענער פעסימיסטיש-אָפּטימיסטישער פּאָלאַריטעט.

*

און וואָס איז מיט טיף-פעסימיסטישע ביכער און שטימונגען, וואָס דערגייען נישט ביז דעם פּאָלאַרן אָפּטימיזם, וואָס פּאַרענדיקן זיך מיטן יאושדיקן אויס-קלאַנג: „תמיד וועט קומען אַ היטלער און פאַרפירן נאָך זיך די מענטשהייט“: „עס איז תמיד אַזוי געווען און עס וועט תמיד אַזוי זיין“?

ווי עס זאָל נישט זיין אונדזער באַציאונג צו אַזאַ יאושדיקער איבערצייגונג, — אויב זי איז טיף, נישט וויל-יונגעריש („טאָ וואָס דאַרף מען זיך אומזיסט אַפּעסן דאָס האַרץ? לאַזט-זשע גיין ווי עס גייט!“), איז לעכערלעך עס אַנצורופן

קאנטר-רעוואלוציאנער, רעאקציאנער. אזא בוך, אזא דיכטונג, אזא שטימונג, געשריבן און איבערגעלעבט מיט ווייטיקדיקן יאוש, קאן גיכער אָנצינדן צו רעוואלוציאנערע מעשים (אויב עס איז אַווי, — איז דער אויסזיכטסלאָזער קאַמף קעגן די אומפאַרמיידלעכע היטלער-רעצידיון דאָס שענסטע אין דער געשיכטע; דער דאָזיקער קאַמף פאַר אַן אילוזאָרישן זיג איז דאָס פּאַזיטיוו-ווערטפּולסטע אין לעבן!). ווי אַ וויל-יונגערש-פעלשנדיקער אָפטימיזם פון אַ געוויסן מין „רעוואלוציאנערער“ ליטעראַטור.

וואַרשע, פעברואַר 1939

(א) קונסט און לעבן

קונסט — זענען אַ סך געווינט צו זאָגן — איז אַ לוקסוס-אַרטיקל וואָס ווערט פּראָדוצירט דורך און פאַר די אויבערשטע צען טויזנט. בלויז אַ קלאַס, וואָס איז פּריי פון מאַטעריעלע זאָרגן, קאָן פּראָדוצירן און געניסן קונסט. די דאָזיקע קונסט-אַריסטאָקראַטן פאַרבייטן אָבער די יוצרות: א כּמותדיקע דערשיינונג ווערט ביי זיי פאַרוואַנדלט אין אַן איכותדיקער. קלאַרע זיך אויסגעדריקט: פון דעם, וואָס דער מאַטעריעל-פאַרזאָרגטער קלאַס פּראָדוצירט און געניסט (אויך נישט תּמיד!) מער קונסט, מאַכן זיי אַן אויספיר, אַו קונסט איז אַ לוקסוס-אַרטיקל בלויז פון דאָזיקן קלאַס, וועלכער האָט עס צוגעטראַכט, כּדי צו באַרייכערן, צו פאַרפאַרביקן זיין לעבן. דער רייכער, מאַטעריעל-פאַרזאָרגטער קלאַס עסט מער און פאַרשידנ-אַרטיקער ווי די אַרעמע; ער טראַכט צו, כּדי צו רייצן זיין איבערגעזעטיקטן גומען און איבערגעשטאַפטן מאַגן, פאַרשיידענע געוירצטע פּאַטראַוועס — אַמאָל טאַקע זייער פיקאַנטע און נערנדיקע און אַמאָל — בפירוש שעדלעכע און נישט-נערנדיקע, — אָבער דעם עסן גופא האָבן די רייכע נישט אויסגעטראַכט, און דאָס פשוטע עסן פון די אַרעמע, וואָס נעמען עס אויף מיט אויסגעהונגערטע, געזונטע און נאַרמאַל-מידע גלידער, פאַרשאַפט מער גענוס און נערט בעסער, ווי די פּאַטראַוועס פון די רייכע.

פונקט אַזוי ווי מיטן עסן, איז מיט דער קונסט — אויף קיין האָר נישט אַנדערש. קונסט איז פונקט אזאַ עלעמענטאַרע באַגלייט-דערשיינונג פון לעבן, ווי דאָס עסן. די רייכסטע שפּראַך פון קולטורעלסטן פּאַלק וואַרצלט נישט נאָר אין דער פּרימיטיווער צאָל ווערטער און וואַרט-פאַרבינדונגען פון ווילדסטן אַפּריקאַנער שטאַם, נאָר אין די קלאַנגען, וואָס עס גיבן אַרויס פייגל און חיות. דאָס איז ווי דער לייטער פון חומש, וואָס מיט איין שפּיץ שפּאַרט ער זיך אָן אויף דער ערד און זיין צווייטער גרייכט אין — הימל אַריין. דאָס זעלבע איז

מיט דער קונסט: געטעס שענסטע געזאנגען זענען בלויז דער הימל-גרייכנדיקער שפיץ פון זעלבן לייטער, וואָס שפּאַרט זיך אָן אויף דער ערד אין געזאַנג פּונעם אור-מענטשן בעת דער אַרבעט, בעתן געיעג, בעת דער ליבע.

*

קונסט, זאָגט מען, שפּיגלט אָפּ דאָס לעבן. ריכטיק. אָבער נישט ווי אַ שפּיגל, נאָר ווי די שפּראַך, ווי די זשעסטן. די קונסט שפּיגלט אָפּ דאָס לעבן ווי אַ פּונקציע פּון לעבן; דאָס לעבן דריקט זיך אויס אין דער קונסט; קונסט איז איינע פּון די פּאַרמען, אין וועלכע דאָס לעבן לעבט זיך אויס. גישטאָ קיין מענטש, וואָס זאָל נישט פּראָדוצירן און נישט געגיסן קיין קונסט. דער אונטערשייד איז נאָר אין וואָסער פּאַרנעם, פּון וועלכן ווערט. איינער אַטעמט איין אַ סך לופט אין זיין ברייטער ברוסט, אַ צווייטער ווייניק — ווייל די לונגען זענען ביי אים שוואַך אַנטוויקלט; איינער אַטעמט מיט פּרישער באַרג-לופט, אַ צווייטער — מיט הייטער קעלער-לופט. — אָבער אָן אַטעמען איז קיין לעבן נישט מעגלעך. די קונסט-פּונקציע — סיי אין איר אַקטיוו-פּראָדוצירנדיקער, סיי אין איר פּאַסיוו-געניסנדיקער פּאַרעם — איז פּונקט אַזוי עלעמענטאַר ווי די פּונקציע פּון אַטעמען. און דאָס ווייס מען נישט נאָר פּון דער קונסט-געשיכטע, וועלכע דערציילט וועגן דער סקולפּטור פּון די הייל-מענטשן, וועגן מוזיק און דיכטונג פּון די ווילדסטע שטאַמען, — דאָס קאָן יעדער איינער אַנטדעקן, אויב ער וועט זיך נאָר געבן די מי אויטצומישן זיך צווישן אַ גרופּע פּאַלקס-מענטשן ביי דער אַרבעט, ביים אָפּרו, שוין אָפּגערעדט ביים פּאַרווילן זיך, — און האַלטן דערביי אָפּן די אויערן און די אויגן. די זאָזיקע מענטשן — אָדער זיי פּאַרציען אַ ניגון, אַ לידל, וואָס איז זיי באַקאַנט פּון אַמאַל (זיי געניסן קונסט), אָדער זיי פּראָדו-צירן קונסט אין דער פּאַרעם פּון הומאָר, פּון דערציילן געשעענישן, כאַראַקטערי-זירן פּערזאָנען, פּיקסירן לעבנס-דערפּאַרונג אין בילדלעכן אויסדרוק. און ווען דער מענטש הויבט אויף דעם קאַפּ פּון זיין אַרבעט און לאָזט פּאַרזינקען זיין בליק אין האַרציאָנען, אין ווונדערבאַרן שאַטנשפּיל פּון בין-השמשות, און ער דערזעט די פּאַרבנשפּיל טיפּער ווי בלויז מיטן אויג (זי דערגייט ביז זיין געמיט), — איז עס אַ קונסט-איבערלעבונג, אַ פּראָדוצירער-שי-געניסער-ישע, ווי יעדער שאַפּונגס-אַקט.

ווי די ערד איז אַרומגענומען מיט לופט, אַזוי איז דעם מענטשנס לעבן אַרומגענומען מיט קונסט. מיט דיכטונג. דער אונטערשייד איז נאָר אין דער מדרגה, סיי בנוגע דער אינטענסיווקייט, סיי בנוגע דער טעכניק. פּאַראַן קונסט-פּראָדוקציע, וואָס איז ענלעך צו אַ מענטשנס רעדן אין אַ געשלאָסענעם רוים, אָדער אין זיך: די רייד דערגייען נישט צו קיינעם, זיי לאָזן נישט קיין שפּור, זיי לעבן נישט איבער דעם מאַמענט, — סיידן אין זכרון פּון דעם, וואָס האָט

גערעדט. פאראן קונסט, וואָס איז ענלעך צו אַ מענטשנס רעדן צו אנדערע מענטשן; זיינע רייד גייען אַרויס פון יחידישע גרענעצן, און קומען אָן צו אנדערע און לעבן אין זיי ווייטער. פאראן קונסט, וואָס איז ענלעך צו רייד פון אַ בריוו, וואָס קאָן גרייכן אומעטום, וואָס פאראייביקט זיך (אויב מיר זאָלן די אייביקייט פאָרשטיין רעלאַטיוו) אין געשריבענעם דיכטערישן וואָרט.

*

קונסט איז אַ לעבנספונקציע. ווי יעדע פונקציע קאָן זי אויסגעפירט ווערן שלמותדיק (רעלאַטיוו, נאָטירלעך) און זי קאָן אויך טאָרקריפלט ווערן, פאָרמאָרעט ווערן ביז אומקענטלעכקייט. אָבער איינס איז אוממעגלעך: זי זאָל אינגאַנצן פארשווינדן פון לעבן. נאָטירלעך, אויף וויפל יעדע פונקציע ווערט אויסגעפירט שלמותדיק, גאנץ — ווערט דאָס לעבן פולער, שלמותדיקער אויסגעלעבט, און — פאָרקערט, אָבער יעדע פונקציע פון לעבן איז אַן אַרגאַנישער פראָצעס און אַ אַרגאַנישער פראָצעס קאָן נישט פאָרקומען מעכאַניש, אַרױפגעװונגען פון דרויסן; ער מוז זיין צוועקמעסיק, אַן אויסדרוק פון אַרגאַנישער נויטווענדיקייט. די שלמותדיקייט פון דער קונסט קאָן דעריבער נישט געמאַסטן ווערן מיט אירן אַ באַשטימטן אינהאַלט אָדער אַ באַשטימטער פאָרעם, ווייל די פונקציע פון קונסט איז אייביק, דער אינהאַלט, וועלכער פילט אויס די דאָזיקע פונקציע, ווערט דיקטירט דורכן לעבן, וועמען די קונסט-פונקציע דינט ווי אַ מיטל זיך אויסצולעבן.

טרינקען איז אַ נויטווענדיקייט פאָרן אַרגאַניזם, אָבער זומער, ווען דער קערפער פאָרלירט, דורכן שוויצן, אַ סך פייכטקייט, פאָדערט דער קערפער אַ סך צום טרינקען, ווינטער — ווייניקער; זומער טרינקט מען קאַלטס, ווינטער — וואַרעמס.

בלויז טעמפע הערצער און פוסטע קעפ קאָנען איינמאַל פאָר אַלעמאַל באַשטימען, אַז פּאַעזיע דאָס איז — ליבע-דיכטונג אָדער שרעק פאָרן טויט אָדער פּרילינג-פּרייד. דיכטונג דאָס איז דער אויסגעשריי פון דער מענטשלעכער נשמה, אָבער דער אינהאַלט פון דאָזיקן געשריי איז אָפהענגיק פון דער יאָר-תּקופּה, אין וועלכער די נשמה געפינט זיך, פון דעם, וואָס עס פייניקט זי. מען קאָן נישט דעקערטירן, אַז דער אויסגעשריי פון דער נשמה נאָך פּרייהייט איז פּאַליטיק, און נאָך ליבע — דיכטונג. פאראן צייטן, ווען די ליבע צו פּרייהייט איז שטאַרקער אין מענטשן, ווי זיין בענקשאַפט נאָך ליבע, און אין דאָזיקן צושטאַנד וועט דער מענטש פּראָדוצירן און געניסן קאַמף-ליטעראַטור און בלייבן קאַלט צו ליבע-טעמעס. און יעדער איינער, וואָס וועט מאַכן אַ גוואַלד, אַז מען דעגראַ-דירט די קונסט, אַז מען פאָראַרעמט דאָס לעבן, אַז מען טויט די קונסט, וועט

בלויז באווייזן, אז ער באגרייפט נישט דעם טיפסטן מהות פון דער קונסט: איר אַרגאַנישע פארבונדנדיקייט מיטן לעבן, איר לעבעדיקע לעבנס-פונקציע.

ווען דער מענטש איז זאָט, באַרואיקט אין זיינע עלעמענטאַרע חיונה-באַדערפענישן, האָט ער גיכער די מעגלעכקייט צו פאַרטיפן זיך אין זיינע אינטימע ליבע-איבערלעבונגען, אין די פיינסטע ניואנסן פון זיין געמיט-וויבראַציע; ווען דער מענטש דאַרף קעמפן פאַרן ביסן ברויט, איז ער בלויז זעלטן אימשטאַנד אויפצונעמען די פיינע נשמה-מוזיק. אויב עמעצער האָט טענות צו דער פּאָליטישער צייט-טעמאַטיק פון היינטיקע ווערק, זאָל ער האָבן די טענות צום — לעבן, וואָס פּאָליטיק איז געוואָרן זיין גורל, און די לעבעדיקסטע קונסט, די אַרגאַנישסטע, וואָס איז נישט קיין אַרגאַנזשעריע-בלימל, נאָר אַ לעבנס-פונקציע, דריקט אויס דעם לעבנס-קאַמפּלעקס, די לעבנס-זאָרג, דעם לעבנס-אינהאַלט.

פאַראַן נאָך היינט געגנטן און לענדער, וווּ די פאַרקער-מיטלען זענען בוידן און איינעלעך. רעדט מען אָבער וועגן די קאַמוניקאַציע-מיטלען פון אונדזער צייט, — וועגן די קאַמוניקאַציע-מיטלען, וואָס באַשטימען דעם כאַראַקטער און דעם גורל פון אונדזער צייט, מיינט מען שנעלצוגן און עראַפלאַנען. אזוי איז אויך די קונסט פון אונדזער צייט, די קונסט וואָס כאַראַקטעריזירט זי און דריקט זי אויס, — נישט געאַרג-קייזערס און לעאַנאַרד פּראַנקאַס דעקאַדענטיש-אַראַנזשערישע ליבע-ראַמאַנען, — נאָר סילאַנעס און גלעזערס פּאָליטישע צייט-ראַמאַנען.

דאָס, וואָס מען וואַרפט פאַר דער צייט-טעמאַטיק ווי אַ טענדענץ, איז די טענדענץ פון לעבן, וואָס זוכט אַן אויסדרוק און לעבט זיך אויס אין דער קונסט, ווייל קונסט און לעבן זענען אַרגאַניש פאַרבונדן ווי עסן און לעבן און אַטעמען און לעבן.

געוויינלעך דאכט זיך דעם מענטשן, אז אַן אַטעמען קאָן מען טאַקע נישט לעבן, אָבער אַן קונסט — יא. דאָס איז אָבער א טעות: כל-זמן דער מענטש אַטעמט, פּראָדוצירט ער און געניסט קונסט. דער טעות נעמט זיך דערפון, וואָס דער מענטש האָט פארבונדן דעם באַגריף קונסט מיט אַ באַשטימטן אויסדרוק אירן: מיטן בוך, מיט דער סטאַטוע, מיט דער געשפּילטער סימפּאָניע. ער פאַרגעסט, אָדער ער האָט נאָך נישט אַנטדעקט, אז ווען זיין אויג פאַרמירט פון וואַלקנס געשטאַלטן, פּראָדוצירט ער און געניסט קונסט; דאָס זעלבע, ווען ער טרוימט אויף דער וואַר און פּאַנטאַזירט פאַר זיך גוטס און פאַר שונאים — שלעכטס; דאָס זעלבע, ווען ער ברומט אַ מעלאָדיע, וואָס פאַסט זיך צו זיין שטימונג, דאָס זעלבע, ווען ער לעבט איבער אַ טיף געפיל פון מיטלייד צום גורל פון אַ צווייטן אָדער צום אייגענעם גורל; דאָס זעלבע, ווען ער באַווונדערט און געניסט די געשטאַלט פון אַ שיינער פרוי און די טאַט פון אַ פרייהייטס-קעמפּער. ווי נאָר עס קומען אין מענטשן אין באַוועגונג די איידעלעציע, די

טיפערע, די אלטראמיטישערע אייגנשאפטן; ווי נאָר עס שפּילט זיך פּאַנאַנדער אין אים די אָפּגעקלערטע בענקשאַפּט און די דערהויבנדיקע פּאַנטאַזיע, — האָבן מיר פּאַר זיך דעם פּונקציאָנירנדיקן קונסט־חוש פּון מענטשן. עס איז ווינציק צו זאָגן, אַז קונסט איז נישט מעגלעך אָן לעבן, ווייל איר אויפגאַבע איז אָפּצושפּיגלען דאָס לעבן; מען מוז אויך זאָגן, אַז לעבן איז אוממעגלעך אָן קונסט, ווייל עס טיילט זי אויס פּון זיך אין זיין עצם פּראָצעס ווי איינע פּון די פּונקציעס, וואָס בילדן דעם פענאַמען לעבן, דורך וועלכע דאָס לעבן לעבט זיך אויס ווי — לעבן, דורך וועלכע דאָס לעבן זינגט זיך אויס אין דיכטונג פּון אַלע פּאַרמען.

וואַרשע, 1937

(יב) צייט־דיכטונג *

יאָהאַנעס ר. בעכער.

א נאַמען, באַקאַנט נישט פּון היינט. זיינע רעוואָלוציאָנערע לידער זענען באַקאַנט געווען נאָך אין יענער צייט, ווען דער ווילן צו נייער דיכטונג האָט מיט געוואַלד געזוכט נייע וועגן און נייע ווערטן, ווען מען האָט באַטויבט די אייגענע אינערלעכע אומזיכערקייט דורך „שטאַרקע“ ווערטער און הויכע געשרייען. יאָהאַנעס ר. בעכער האָט דאָן מיטגעשריגן אין אַלגעמיינעם אינטערנאַציאָנאַלן באַר. אמת, שוין דאָן, אין יענער כאַראַלער צייט, האָט ער געהערט צו די סאָליסטן, דאָך זענען זיינע לידער געווען גענוג שלעכט, אַז געוויסע מבינים זאָלן האַלטן פּאַר מעגלעך צו געבן פּון זיי פּראָבעס אין יידיש. איצט האָט יאָהאַנעס ר. בעכער אַרויסגעגעבן אַ נייעם באַנד דיכטונגען פּון 10 בויגן, זאָכן, געשריבן אין די יאָרן 1932—1935, אויף דער שוועל פּון היטלעריזם־הערשאַפּט און אין דער עמיגראַציע.

די דערשיטערנדיקע איבערלעבונג פּון היטלעריזם, די פיזישע און גייסטיקע פיין פּון עמיגראַציע האָבן בעכערן פּאַרטיפּט. זיין דיכטונג איז פּאַראַינערלעכט געוואָרן. דעם אָרט פּון דער רעוואָלוציאָנערער פּראָזע אין גראַמען פּאַרנעמט עכטע רעוואָלוציאָנערע און רעוואָלוציאָנירנדיקע דיכטונג. און כמעט אויף אַלץ ליגט דער שטילער גרויסער ערנסט פּון טיף איבערגעלעכטס, פּון אויפריכטיק־דורכגעפּילטן וואַרט. מיר האָבן פּאַר זיך עכטע צייט־דיכטונג, ד. ה. נישט נאָר די צייט קומט דאָ צום פּולן אויסדרוק, נאָר אויך — די דיכטונג.

* Johannes Becher: „Der Mann der alles glaubte“. Dichtungen, 1935. Édition du Carre Jour, Paris.

אין איינעם פון זיינע סאָנעטן (בעכער איז „אראָפּגעוונקען“ אָפּילו צו דער דאָזיקער נישט־רעוואָלוציאָנערער, אַלטער פּאַרעם און זי אַנגעפּילט מיט נייעם אינהאַלט, פּאַריונגט), וואָס הייסט „וועגן סאָנעט“, זאָגט בעכער: „איך האָב זייער לאַנג באַטראַכט דעם סאָנעט־געפּלעכט פּאַר אַ פּאַרעם, וואָס איז פּאַרעל־טערט און אָפּגעבליאַקעוועט, די אַלטע פּאַרמען האָב איך צעריסן און געדיכטעט פּאַר זיך, ווי ס'האַט זיך געלאָזט. זענען אָבער די נייע פּאַרמען געווען עכט? האָבן זיי דען אויסגעפורעמט דאָס געוויסן פון דער נייער צייט? צופּיל באַמיט צו ענדערן די פּאַרעם, האָב איך פּאַרנאַכלעסיקט דעם נייעם וועזן...
..לאָזט נישט אַרויס פון אויג, אַז די נייע פּאַרמען הויבן אָן אַנטשטיין פון אינעווייניק, קוים מערקלעך פּאַר אונדז“.

דער דאָזיקער שיינער סאָנעט, ביי וועלכן כּיהאַב צוגענומען זיין שיינע דיכטערישע פּאַרעם, איז גענוג אויף צו כאַראַקטעריזירן די עוואָלוציע פון דיכטער. ער האָט טיף באַגריפּן דעם אמתן, אַרגאַנישן וועזן פון דיכטונג, און האָט זיך אָפּגעזאָגט פון וועלן מיט געוואלד זוכן נייע פּאַרמען. אַדאַנק דעם האָט ער אויך מער נישט נויטיק דעם אויסערלעכן געשריי, וואָס פּאַרדעקט די אומזי־כערקייט און פּוסטקייט פונעם מוחדיקן ווּך־פּראָצעס אין דיכטונג. ער לאָזט זיין דיכטונג אַרגאַניש זיך אַנטוויקלען, און די דערגרייכונג איז אַ קאַלאַסאַלע, דאָס איז דאָס ערשטע בוך לידער אין דער דייטשישער עמיגראַציע־ליטעראַטור, וואָס איז עכטע דיכטונג.

*

דאָס ביכל באַשטייט פון 3 טיילן. דעם ערשטן טייל פּאַרנעמט אַ גרעסערע זאך אונטערן נאָמען „דער מאַן, וואָס האָט אַלץ געגלויבט (דאָס ליד פון בראוון מאַן)“; דער צווייטער טייל באַשטייט פון צייט־דיכטונגען אונטערן אַלגעמיינעם טיטל: „דער דייטשישער חלום“; און דער דריטער טייל באַשטייט פון 55 סאָנעטן. „דער מאַן, וואָס האָט אַלץ געגלויבט“ איז דער סימבאָל פונעם בראַוון, אָבער נאַאיוון און באַגרענעצטן דורכשניט־דייטש, דעם אומשטערבלעכן קליינ־בירגער, וואָס גלויבט אַלץ, וואָס מען זאָגט אים אין נאָמען פון גאָט, פּאַטערלאַנד, ראַסע, צריערטום און וואָס דען נישט? אין קלאַרע, לייכטע, פּרעציז־שפּראַכיקע פּערזן דערציילט בעכער מיט הומאָר די געשיכטע פון דאָזיקן מאַן אין משך פון אַנהויב צוואַנציקסטן יאָרהונדערט ביז דער היטלעריסטישער פּאַרפּליצונג. דאָס איז אַ קליינער ראַמאַן אין פּערזן אָבער מיט אַ גרויסן רעאַל־סימבאָלישן אינהאַלט. מיר האָבן דאָ נישט נאָר די אויסערלעכע געשיכטע פון דורכשניטלעכן בראַוון קליינבירגער אין ווילהעלמס צייטן, אין דער צייט פון קריג, אין די צייטן פון דער רעפּובליק און פון היטלעריסטישן אויפּשטייג, — נאָר מען זעט אויך די פּיינסטע פּסיכאָלאָגישע נעצן, מיט וועלכע מען פּאנגט די דאָזיקע מענטשן, וואָס

גלויבן אלעמען. עס וואלט אונדו פארפירט צו ווייט, מיר זאלן וועלן אפשטעלן זיך אויפן דאזיקן דיכטעריש-דערציילערישן ווערק גענויער. איך וויל דא בלויז ברענגען איין בולטע אילוסטראציע.

דער בראווער קליינבירגער, דער אַרעמער שלאָסער-מיסטער, לייענט אין זיין צייטונג — זיין איינציקע לעקטור, און ער לייענט זי פון שורה ביז שורה צו עטלעכע מאָל, אפילו אין קלאָזעט — דעם קייווערס רעדע, אָז די וועלט וועט גענעזן ווערן אַדאַנק דעם דייטשישן וועזן. און די רעאַקציע אין קליינ-בירגערס געמיט שילדערט בעכער אין עטלעכע טרעפלעכע שורות:

„דאָ שפּרינגט אויף אונזער מאָן, עס ציט
 „איהן מעכטיק האָך, אים שפּיגעל זיעט
 „ער זיך, ער שטייט אונד סאַלוטירט
 „אונד זאָגט צו זיך: „וויר דויטשען! וויר!“
 „שטייט שטראָס פאַר זיינער עסקאַדראַן
 — „איין בילד הענגט אָן דער וואַנד דאַפּאַן, —
 „דאָן רופט ער פאַן דער שטראָס די בובען,
 „מאַרשירט מיט איהנען דורך די שטובען.“

דאָן קומט אַ גראַטעסק-סימבאָלישע סצענע פון אַ סאָלאַטן-שפּיל: דער קליינבירגער, אין וועלכן עס האָט אויפגעוואכט זיין שטאַלץ („וויר דויטשען! וויר!“) שפּילט אין זעלנער מיט זיינע קליינע קינדער, שטורעמט די קיך און פּלוצלינג ווערט די שפּיל איבערגעריסן דורך דעם אויסברוך פון ווירקלעכן קריג — זיך דערשפּילט.

„דאָ ווירדט אויף איינמאַל שטיל, גאַנץ שטיל...“

די געשיכטע פון בראַוון מאַן ענדיקט זיך פאַרט מיט זיין זעעוודיק ווערן — און דערפאַר באַשטראַפט מען אים טאַקע, ווייל „דאָס איז הויכפאַראַט. דו ווילסט צורויבן ביים אַרעמען פּאַלק דעם הייליקן גלויבן, וואָס שאַפט ווונדער“ נישט אַזוי לייכט קומט אָן דאָס זעעוודיק ווערן: דער בראַווער מאַן איז אַ פּילמאַליקער רעצידיוויסט. אַט, דאַכט זיך, איז ער שוין זעעוודיק געוואָרן, און אַט פאַלט ער שוין ווידער אַריין אין אַ פּאַלשן גלויבן, ווייל אומעטום שפּרייטן די שטאַרקע און רייכע אויס געצן פון פּאַלשן גלויבן: דאָס איז דאָך דאָס איינציקע מיטל אומשעדלעך צו מאַכן דעם פשוטן, גלויביקן מאַן. צולעצט זעט איין דער בראַווער מאַן, וועלכער איז געוואָרן אַ גלויביקער היטלעריסט אונטער דער השפּעה פון זיין פּרוי („זאָג, מאַן, ווילסט מיר נישט גלויבן?! דער היטלער! כּ״האָב אים דאָך געהערט! דער ייד האָט אַזוי צעשטערט דייטשלאַנד!“), אָז דער היטלעריזם האָט אים אַפּגענאַרט. וועט ער שוין איצט אויסלערנען זיך צו

דענקען זעלבשטענדיק? וועט ער שוין איצט מער נישט געשלאגן ווערן מיט בלינדקייט?

*

דער דאזיקער קליינער ראָמאַן איז די בעסטע זאך פון ביכל. אָבער אויך די צוויי איבעריקע טיילן פארמאָגן ווערטפולע זאכן.

לאַמיר נעמען אַזאַ ליד, ווי „אַ ליבעס-געדיכט“. דאָס ליד הויבט זיך אָן מיט דער דערינערונג פון דער רייכסטאג-שריפה, ווען ער האָט געמוזט אָפּפאַרן; עס רעדט זיך וועגן אומלעגאלער ארבעט, וועגן דערציען דעם זון אין זייער גייסט, — און דאָך איז עס אן עכט ליבעס-ליד, אן עכטס, ווייל אַדורכגעלעבט פון אַ מענטשן אין אַ הינטצייטיקער סיטואַציע — נישט לויט דיכטונג- און ראָמאַן-רעמיניסצענצן (דערינערונגען), נאָר לויט דער פורעמונג פון לעבעדיקן, זעלבשטענדיק זיך-אויסוויקנדיקן געפיל. די גאַנצע פערזענלעכע ליבע קומט צום אויסדרוק אינעם פערז: „מיר זענען צעשיידט און גייען דאָך צוזאַמען...“

„אין יעדער אַרבעט, וואָס איך טו היינט, שפיר איך, אַז דו גייסט מיט מיר מיט, פול מיט פרייד. איך שפיר דיין רח, ווען איך רח. מיין שריט איז שטאַרק דורך דיין שטאַרקן טריט. אַ וואָרט איז אָפט אַזאַ פוסטע זאך: „איך האָב דיך ליב“ — וואָלט געווען אַ צו שוואַך וואָרט.“

און אונדער עמאַציע איז מסכים: וואָס זענען טויזנט שאבלאַנע ליבעס-לידער קעגן אַט דעם געפיל פון נאָענט זיין אויף אַזאַ דיסטאַנץ ביי אַזעלכע באַדינגונגען? אַט דאָס איז נייער אינהאַלט אין אַראַגאַנישער נייער פאַרעם.

און די שטאַרקע, שיינע „באַלאַדע וועגן די שווערע שעהן!“ עס איז שווער איבערצוגעבן דורך קורצע ציטאַטן די האַרבע שיינקייט און עכטקייט פון דאָזיקן טיפן געדיכט. אָבער איך מוז עס פרוּוון, ווייל דאָס ליד איז צו גרויס.

„אַ שווערע שעהן! עס איז שווער, ווען עס שיינט דיר זינלאָז צו מאַכן ווייטער אָנשטויענגונגען“. דער דיכטער איז אַזוי דעפרימירט, אַז קיין שום זאך אין מענטשלעכן לעבן פאַרשאַפט אים נישט קיין פרייד און קיין אינטערעס. פאַרקערט: אַלץ איז ווי געשאַפן געוואָרן, כדי אים צו קוועלן, אַפילו דאָס שפּילן זיך פון קינדער. „וואָסער נייעם גליק האַסטו דען געגעבן דער וועלט, און ווער, ווער וועט בלאַס ווערן ביי דיין טויט און טראַכטן, אַז די צייט איז געבליבן שטיין?“ אַזוי נוצלאָז שטעלט זיך אים פאַר דאָס לעבן. אָבער אין שווערסטן, אומדער-טרגלעכסטן מאַמענט דערבליקט דער דיכטער אין דער וועלט נאָך עפעס, אויסער זיך, און דאָרט געפינט ער „די מאַס פון קלאַס, און מיין אויג מעסט מיך גופא מיט אים, מיך, וואָס איז כלומרשט מאַסלאָז. יא, איך האָב פאַרגעסן די מאַס, וואָס באַגרענעצט מיך. איך האָב זיך געהאַלטן פאַר דער העכסטער מאַס פון אַלע זאַכן. ווי לעכערלעך איך האָב זיך איבערגעשאַצט, אַמאָל צו הויך און

אמאל צו נידעריק". אין דאזיקן ליד איז געפורעמט אין פרעכטיקע פערזן א געפיל און א געדאנקענגאנג, וואס איז פאר פערזן כמעט א בראשיתדיק געביט. נישט אלץ אין דער דאזיקער אפטיילונג איז גוט. עס זענען נאך דא סימנים פון פריער, אויב נישט אינעם געשריי, איז אין אינהאלט, אדער ריכטיקער: אין דער צייטונגסמעסיקער אינהאלטלאזיקייט. לאמיר נעמען, למשל, אזא געדיכט, ווי „טרילאגיע“. דאס ערשטע ליד באשרייבט דעם תלין אין היטלערלאנד, — א שטארק, דערשיטערנדיק ליד; דאס צווייטע ליד באשרייבט דעם פאראורטיילטן, ווי ער טרוימט פון א נייער וועלט, בעת מען ראזירט אים דעם נאקן פארן תלינס האק, — א גוט ליד; דאס דריטע שילדערט דעם קומענדיקן גרויסן יום-הדין — און דא איז דער דיכטער אראפגעזונקען. ער באשרייבט ווי עס קומט אום דער תלין, ווי מען דערשיסט דעם פאליציאנט, דעם אפיציר און אזוי ווייטער:

„עס איז געקומען דער טאג. עס שטייען אין לאנגע רייען די אָנגעקלאָגטע, דאָן קומט צו צום טיש אַ טויטער, מיט אַ שניט אויף זיין האַלדז. פאַר די ריכטער איז גענוג זיין עדות-זאָגן...“

דאס איז פלאך, אן וויזאנערע קראפט, די נקמה איז אן לייזנשאפט, בלוטיק אָבער בלוטלאז אין איר דיכטערישער איבערלעבונג, אן דערהויבנדיקן ציטער, אן סובלימירונג. דאס בילד פון א לאנגער ריי אָנגעקלאָגטע ביים ריכטער-טיש איז שוין גאר ביליק.

שוואך, ביז גאר שוואך איז דאס ליד וועגן טעלמאנען, דאס ליד „חלום וועגן ראטן-דייטשלאנד“, ווי דער ריטם און דער גאנצער בוי דערמאנען אין היינען, אָבער אן יענעם וויזאנערער קראפט, אן יענעם פאנטאזיע.

*

צו א באדייטנדיקער הויך האָט זיך יאָהאנעס ר. בעכער דערהויבן אין זיינע סאַנעטן.

דער סאַנעט איז זייער אַ שווערלייביקע פאַרעם. זייער אַפט דערדריקט די דאָזיקע פאַרעם דעם דיכטערישן קערן — כדי איינצוהאַלטן די אויסערלעכע פאַרעם, פאַרנעפלט מען דעם געדאַנק. און היות ווי פאַרנעפלטקייט און שווער-לייביקייט שטויסן באַזונדערס שטאַרק אָפּ פון דיכטונג, וווּ מען גרייט זיך געטראָגן צו ווערן פון לייכטע פליגל, האָבן אַפט אַפילו פאַעזיע-ליבהאַבער אַ ווידערווילן צו סאַנעטן. נאָכן ליענען בעכערס סאַנעטן וועלן זיי זייער ווידער-ווילן זיכער פאַרלירן. זיי זענען קלאַר, ממש דורכיכטיק; דער געדאַנק פילט זיי אויס ביז זייער לעצטער שורה (א חוץ אין געציילטע פאַלן). איך געדענק: ווען איך האָב אייניקע פון די דאָזיקע סאַנעטן געזען אין עמיגראַנטישע צייט-שריפטן, האָב איך זיי געוואָלט אויסמיידן, אָבער קוים פאַרטשעפעט זיך ביי

דער ערשטער שורה, האָט שוין דאָס אויג געמוזט פאַרענדיקן מיט דער לעצטער און אויך די דאָזיקע סאָנעטן זענען אין בעסטן זין פון וואָרט צייט-דיכטונג. אָט שרייבט דער דיכטער אַ סאָנעט אונטערן נאָמען „גליק“. ער חזרט כסדר איבער אין דרייצן שורות די פראָגע: „וואָס איז גליק?“ ער ברענגט ביישפילן פון גליק, און קיין איינער פון זיי איז נישט גענוג איבערצייגנדיק, און מיטאַמאָל פאַרענדיקט זיך דער ווייך-עלעגישער, סקעפטישער סאָנעט מיט פעסטע, זיכערע שורות: „מיר שיינט, אַז איך האָב גליק אין דאָזיקן לעבן, וויל אין געוואַלטיקן שטרייט פון מיין צייט האָב איך געקעמפט אויף דער ריכטיקער זייט“. און מען פילט, אַז דאָס איז נישט קיין געקינסטלטער סוף, אַז דאָ איז נישטאָ קיין שעטנו: ער דריקט אויס מיטן דאָזיקן סאָנעט דאָס געפיל, דאָס אינטים-טיפע איבער-לעבונג פון טויזנטער און צענטוויזנטער, פאַר וועלכע דאָס וואָרט „גליק“ האָט אַנגענומען אַ גאַנץ אַנדער געשטאַלט, ווי אין דער תקופה פון די ראַמאַנטיקער. איך וויל דאָ ברענגען נאָך איין מוסטער פון בעכערס אַ צייט-סאָנעט. דאָס מאָל אינגאַנצן, און טאַקע אין אַריגינאַל, נאָר מיט יידישער טראַנסקריפציע:

„זייט דאַמאַלס“

„זייט דאַמאַלס, אַלס אין דויטשלאַנד מאָן פערבראַנטע,
 „די דיכטונג אונד די היימאַט מיר ענטצאָג
 „אונד נור דאָס וואָרט נאָך געלטען ליעס, דאס לאָג,
 „אונד דיזעס וואָרט צום מאַרד נאָך אונז ענטזאַנדטע.

„זייט דאַמאַלס, אַלס איך בעטער מיך ערקאַנטע,
 „אונד איך דעם וואָרטעס אינערען ווערט ערוואַג,
 „אונד איך ערקאַנטע, דאָס איך אָפט בעטראַג
 „דאס וואָרט דורכט וואָרט, דאָ איך עס שלעכט פּערוואַנדטע:

„זייט דאַמאַלס איזט'ס אלס זיי אין מיר דאס וואָרט
 „— דעם וואָרטעס פיללע אונד דעם וואָרטעס שטרענגע —
 „נון אויפגעבראַכטע, אונד עס טרעגט מיך פאַרט,

„קראַפטפּאַל אין מיר צערשפּרענגענד יעדע ענגע —
 „די קלאַסע צייגט גענאו מיר אן די ריכטונג,
 „אַז דער פּערניכטונג רעטע איך די דיכטונג“.

די דאזיקע סאָנעטן זענען גלייכצייטיק צייט־דיכטונג־מעסיק און סובטעל, דיכטעריש־פאָראַינערלעכט.

יָאָהאַנעס ר. בעכער איז געוואָרן איינער פון די, וואָס ראַטעוועט פון פאָרניכטונג די דיכטונג, די צייט־דיכטונג. אפשר וועלן דאָס דאָזיקע אַרטיקל און די עטלעכע מוסטערן זיין אַ דערמאָנונג און אַ דערמוטיקונג פאַר אַ סך פון אונדזערע יונגע צייט־דיכטער. אַ דערמאָנונג — זיי זאָלן ווערן דיכטערישער, און אַ דערמוטיקונג — צו בלייבן ביי זייער צייט, נישט מורא האַבנדיק צו שאַדענען דורך דעם זייער דיכטערישקייט.

וואַרשע, 1936

(ג) וואָס איז אַזוינס קונסט ?

עס זענען דאָ זייער אַ סך גוטע דעפיניציעס וועגן מהות פון קונסט, גוטע און ריכטיקע, אָבער קיין איינע פון זיי שעפט נישט אויס די פּראַבלעם אינגאַנצן. און אַנדערש קאָן דאָס גאָר נישט זיין, ווייל קונסט איז ווי דער מן, וואָס איז די יידן אַראָפּגעפאַלן פון הימל, בעת זייער וואַנדערונג אין מדבר, און וואָס יעדער איינער האָט געשפּירט אין אים אַן אַנדער טעם. אויך קונסט האָט פאַר יעדן איינעם אַן אַנדער טעם, אָבער אין יעדן טעם פילט מען די עכטיקייט פונעם מן — פון דער קונסט, דעמדאָזיקן מן פאַר דער מענטשהייט אויף איר וואַנדערונג אין מדבר פון געשיכטלעכן גורל.

דער פאַרגלייך צווישן קונסט מיט מן איז אַ בילדלעכער מיטל באַגרייפ־לעך צו מאַכן מיין געדאַנק וועגן דעם, ווי שווער עס איז צו דעפינירן, וואָס קונסט איז: דער מן — האַבן די יידן געוואוסט — זעטיקט, גיט לעבן, איז געשמאַק, אָבער וואָס אַזוינס דער מן איז — דאָס איז אוממעגלעך געווען צו דעפינירן אַזוי, אַז אַלע זאָלן זיין איינשטימיק.

אָבער די אומדעפינירבאַרקייט פון באַגריף קונסט לאַזט זיך באַווייזן אויך לאַגיש — נישט נאָר בילדלעך.

די טעכניק און די מעדיצין, למשל, קאָן מען דעפינירן קלאַר, ענטגילטיק, אַזוי צו זאָגן. מען קאָן האַבן פאַרשיידענע מיינונגען וועגן זייער ווערט, וועגן זייער אַנטוויקלונגס־מדרגה, אָבער וועגן זייער מהות קאָן מען זיך פאַרשטענ־דיקן. דאָס איז דערפאַר, ווייל די טעכניק און די מעדיצין האָט געשאַפן דער מענטש, זיין אינטעליגענץ, זיין אינטעלעקט, און, במילא, קאָן ער די באַשעפֿע־נישן זיינע אַרומנעמען מיט זיין אינטעלעקט פון אַלע זייטן, פולשטענדיק. קונסט אָבער האָט דער מענטש נישט געשאַפן, — ער שאַפט כסדר קונסט־ווערטן, אָבער די קונסט גופא האָט ער נישט דערפונדן; די קונסט איז נישט

דעם מענטשנס אַ דערפֿינדונג, נאָר זיינע אַ פֿונקציע, כמעט ווי אַ ביאָלאָגישע אייגנשאַפט זיינע. פֿונקט ווי מען קאָן זאָגן, אַז דער מענטש איז אַ געזעלשאַפֿט־לעכע חיה, וואָס אָן אַ געזעלשאַפֿטלעכער סביבה קומט ער אום נישט נאָר פיזיש, נאָר אויך גייסטיק, אַזוי קאָן מען אויך זאָגן, אַז דער מענטש איז אַ קונסט־פֿראָדוצירנדיקע און קונסט־געניסנדיקע באַשעפעניש. אַז דער מענטש קאָן נישט לעבן אָן עסן, איז לייכטער איינצוזען, ווי דאָס, אַז דעד מענטש קאָן נישט לעבן אָן קונסט, ווייל דער שאַדן איז אַ שנעלערער און הומרדיק־קענט־לעכער. אָבער אַט האָט מען אַ לאַנגע צייט נישט געוויסט, אַז דער מענטש קאָן נישט לעבן אָן וויטאַמינען און דער מקור פֿון אַ סך קראַנקהייטן איז נישט געווען באַקאַנט. ערשט איצט ווייסט מען דעם ווערט פֿון וויטאַמינען און מען קאָן אַפּשאַצן דעם שאַדן, וואָס זייער מאַנגל ברענגט דעם מענטשלעכן קערפֿער. פֿונקט אַזוי וועט מען נאָך אַמאָל גענויער קאַנען אַפּשאַצן וויפֿל פּסיכישע פֿאַר־קריפֿלונגען, וויפֿל פּסיכישע גלייכגעוויכט־שטערונגען עס ברענגט מיט זיך דער מאַנגל אין קונסט־געברויך. נישט נאָר אַ קינסטלער קאָן פּסיכיש קראַנק ווערן, ווען ער האָט נישט די מעגלעכקייט צו פֿראָדוצירן און, במילא, אויך געניסן קונסט (די ביידע פֿונקציעס זענען פֿאַראַייניקט נישט נאָר ביים קינסט־לער, נאָר אויך ביים קונסט־געניסער: געניסנדיק שאַפט ער־מיט, ער לעבט איבער די שאַפֿונגס־עמאָציעס). נאָר אויך דער פּאַסיווער קונסט־געניסער (און קונסט־רעפֿראָדוצירער אין גייסט) ליידט גייסטיק פֿון קונסט־מאַנגל. ווער ווייסט אויף וויפֿל פֿיינער און איידעלער די מענטשהייט וואָלט געווען, ווען מען וואָלט געלייגט אויף דער קונסט־אויסבילדונג און קונסט־פֿאַרברויך נישט ווייניקער אַכט ווי אויף דער טעכניק און ספּאָרט־אויסבילדונג! ניין, די קונסט איז נישט קיין גוטע אָדער שלעכטע געווינהייט, וואָס דער מענטש האָט זיך איינגעשאַפֿט, — דאָס איז אַ געוויסע פּסיכישע — און אפשר ביאָלאָגישע — פֿונקציע, וואָס איז אייגן דעם מענטשן. ווען דער מענטש זינגט און טאַנצט — שאַפט ער און געניסט קונסט, ווען דער מענטש קוקט אויפֿן זון־אונטערגאַנג און הערט זיך צו צו דער מוזיק פֿון די ים־כוואַליעס — געניסט ער און שאַפט קונסט. די עסטע־טישע פֿונקציע, אָדער די קונסט־פֿונקציע איז נישט דעם מענטשנס קיין אויס־טראַכטעניש און נישט דעם מענטשנס אַ דערפֿינדונג, נאָר זיינע אַ נאַטירלעכע טעטיקייט.

געוויס, דער מענטש האָט אין משך פֿון זיין היסטאָרישער אַנטוויקלונג אויסגעפֿייערט זיין דאָזיקע פֿונקציע, זי מזווג געווען מיט זיין באַוווּסטזיין — און דער דאָזיקער זיווג איז געווען אַ ברכה פֿאַר זיין קונסט־פֿונקציע, — אָבער באַגרייפֿן די דאָזיקע פֿונקציע, איר גאַנצן מהות קאָן ער פֿונקט אַזוי ווייניק ווי די דערשיינונג פֿון לעבן גופּא: מען קאָן שפֿירן דאָס לעבן אויף טויזנט אופנים, טיף און געוואַלדיק, אָבער ענטגילטיק זאָגן וואָס אַזוינס דאָס

לעבן איז, קאן מען נישט; מען קאן דערשפירן א טייל אמת פון זיין וועזן, אבער נישט דעם גאנצן. דאס זעלבע — מיט קונסט.

דעריבער איז נישטאָ קיין ענטגילטיקע דעפיניציע וועגן וועזן פון דער קונסט. עס זענען דאָ קוואַטש-דעפיניציעס און עס זענען דאָ אַזעלכע, וואָס דריקן אויס אירע טיילווייזע אמתן — יעדע אַזאָ דעפיניציע דערשפירט דעם עכטן טעם פון דער קונסט, גיט די מעגלעכקייט אינטואיטיוו אַריינצובליקן אין איר וועזן, נישט אויסשליסנדיק דערמיט אַנדערע עכטע טעמים, הגם מיר ווייסן אויף זיכער, אַז די אַלע עכטע גן-עדן-טעמים פאַרמאָגן איין טאַטן: די ווונדער-באַרע פּונקציע פון מענטשלעכן גייסט, וואָס מיר רופן אָן — קונסט, דיכטונג.

*

ווען איך שטעל דעריבער די פראַגע: וואָס אַזוינס איז קונסט און איך פּרוּוו עבן אָן ענטפּער אויף איר, — באַדייט עס בלויז: וואָסער טעם שפיר אין אין דער קונסט, דורך וואָסער טעם אַנטפלעקט זיך פאַר מיר די קונסט-רעאַליטעט?

אַ יידישער אַרטיסט און שרייבער האָט אַמאָל געגעבן פּאָלגנדע דעפיניציע וועגן קונסט: „אַ לעבעדיקע קו, וואָס בעט נישט עסן, איז קונסט“. דערמיט האָט ער אויסגעדריקט די באַנאַלע קונסט-טעאָריע, אַז די גענויע קאַפּירונג פון דער ווירקלעכקייט איז קונסט. דאָס איז אַבער אַ פאַלשע טעאָריע. אַ לעבעדיקע קו, וואָס בעט נישט קיין עסן איז — קראַנק, קיין קונסט-ווערק זיכער נישט.

געוויס, די פעאיקייט צו קאַפּירן די ווירקלעכקייט סיי אין פאַרבן, סיי אין ווערטער געהער צו די פעאיקייטן, וועלכע יעדער קינסטלער מוז פאַרמאָגן, אויב ער זאָל נישט בלייבן קיין פאַסיווער קינסטלער, קיין פאַטענציעלער קינסטלער, אַבער די דאָזיקע פעאיקייט אַליין מאַכט נאָך נישט קיין קינסטלער. אַ קינסטלער דאַרף פאַרמאָגן אויך די דאָזיקע אייגנשאַפט, אַבער זי אַליין איז נישט גענוג. די דאָזיקע פעאיקייט גיט די מעגלעכקייט צו ווערן אַ קינסטלער ערשט דאָן, ווען עס קומט איר צו הילף אַ צווייטע — און אַ וויכטיקערע — אייגנשאַפט: צו קאָנען דערזען אין דער ווירקלעכער קו עפעס אַזוינס, וואָס אין טאַג-טעגלעכן לעבן באַמערקט עס קיינער נישט: די נשמה אירע, דעם העכערן וועזן אירן, וואָס פּלאַטערט אין איר בליק, וועלכער האָט זיך באַגעגנט מיט אַ מענטשנס אויג, אַדער איז פאַרקוקט אין האַרציאָנט; וואָס פּלאַטערט אין איר אויסדרוק ביים לעקן איר קעלבעלע, — מיט איין וואָרט — יעדע ווירקלעכקייט, אין וועלכער עס ווערט אַנטפלעקט עפעס גייסטיקעס, נשמהדיקעס, מענטשלע-כעס — ווערט פאַרוואַנדלט אין קונסט, אין אַ קונסט-איבערלעבונג, אַדער אין אַ קונסט-ווערק, אין דיכטונג.

ווען מען גייט אין אַ גאַרטן מיט אַ סך בלומען, זענען אייגנטלעך אַלע

שיין, אָבער נישט אַלע גנבענען זיך אַריין דורכן אויג טיף אין אונדזער נשמה; אַ געוויסע בלום אין אַ געוויסער באַלויכטונג, אין אַ געוויסער מיליע־קאָמבי־נאַציע, אָדער צוליב וואָס עס זאָל נישט זיין — רעדט צו אונדז אינטימער ווי די אַנדערע, וועקט עפעס אין אונדזער געמיט, מאַנט עפעס פון אונדז, אַנטפּלעקט פאַר אונדז די אַנונג פון אַ סימבאָל, און ווער עס דערפילט דאָס און קאָן געבן אַן אויסדרוק אין ווערטער אָדער פאַרבן פאַרן בלום פּליוס עפּעס, — פּליוס איר ספּעציפּישן אַרעאַל — דער איז אַ דיכטער, אַ קינסטלער. מיט איין וואָרט: קונסט איז דאָס, וואָס נעמט אַ שטיק קערפּערלעכע ווירקלעכ־קייט און גלייט עס דורך מיט גייסט, וואָס אַנטפּלעקט אינעם חומרדיקן — גייסטקייט, וואָס שמעלצט דורך דאָס חומרדיק־ווירקלעכע אינעם הויכאוויון פון אַ פּעדעגלעכקייט און מאַכט פריי פאַר אַלעמען איר גייסטיקן אינהאַלט, איר נשמה, איר גייסטיק־סימבאָלישע באַדייטונג.

וואָרשע, סוף 1938

(ד) וואָס איז שונד ?

שטעלט מען די פּראָגע וועגן שונד, מוז מען גלייך צוגעבן, אַז זי באַשטייט פון צוויי הויפּט־טיילן: די ערשטע איז מער טעאָרעטיש — „וואָס איז שונד?“ און די צווייטע איז מער פּראַקטיש — „ווי ווייט גרייכט די שעדלעכקייט פון שונד?“

*

עס איז שטאַרק פאַרשפּרייט די מיינונג, אַז שונד מיינט — קודם כל, און אפשר בלויז — פאַרנאָגראַפּיע, געשלעכט־שונד, יעדעס בוך, אָדער טעאָטער־פאַרשטעלונג, וואָס מיסברויכט מיט דעם געשלעכט־שטאַף, מיטן סעקס־עלעמענט, איז שונדישטיש.

אַז דער מיסברויך מיטן סעקס־עלעמענט פאַרנעמט דעם אויבן־אַן אין דער שונד־ליטעראַטור און אינעם טעאָטער־שונד, איז אַ פאַקט, וואָס קיינער וועט נישט לייקענען. און דאָס איז קיין ווונדער נישט, ווען מען נעמט אין באַטראַכט, סאַרצ אַרט דער סעקס־מאַמענט פאַרנעמט אין מענטשנס לעבן און אין דער אַזוי־געוויסער וואַנט־אָדער בית־הכסא־ליטעראַטור. אָבער דאָך איז נישט ריכטיק צו אידענטיפּיצירן דעם באַגריף „שונד“ מיטן באַגריף „פאַרנאָגראַפּיע“. שונדיש קאָן זיין אויך אַזאַ ליטעראַטור, וואָס איז אינגאַנצן פריי פון דעם געשלעכט־מאַמענט, ווי, למשל, די ריזיקע דעדעקטיוו־ליטעראַטור.

אויב דער באַגריף „שונד“ איז אַ סך ברייטער, ווי דער באַגריף „געשלעכט־שונד“, אויב דער געשלעכט־שונד, די פאַרנאָגראַפּיע, איז בלויז איינער פון די

סך מינים שונד, הגם איינער פון די פארשפרייטסטע, בלייבט דאך אפן די פראגע וואָס איז שונד?

כדי דער באַגריף „שונד“ זאל קאָנען אַרומנעמען אַלע מינים שונד און מען זאל נישט פאַרבייטן, ווי אָפט ביז איצט, איינעם פון זיינע מינים (דעם פאַרנאַגראַפישן, למשל) מיטן באַגריף גופא, מוזן מיר אויף דער פראַגע, „וואָס איז שונד?“ ענטפערן מיט דער פּאָלגנדיקער דעפיניציע: שונד אין ליטעראַטור, אין דיכטונג — ווייל ער איז פאַראַן אויך אין אַלע אַנדערע געביטן פון מענטש-לעכער טעטיקייט: אין פּאָליטיק, וויסנשאַפט א. א. וו. — איז יעדעס ווערק, וווּ דער שטאָף ווערט באַהאַנדלט נישט לשמה, צוליב אינערלעכער נויטווענדי-קייט, נאָר צוליב אויסערלעכן פּערזענלעכן נוצן, צוליב קליינלעכער, עגאָאיס-טישער אויסרעכענונג.

נעמט, למשל, אַזאַ גליטשיקן שטאָף ווי געשלעכט-באַציאונגען. ביים דאָזיקן שטאָף איז זייער לייכט אַראַפּצוגליטשן זיך אין תהום פון שונד. אָבער ווען איר לייענט אַזאַ בוך, ווי מאַפּאָסאַנס „אַ לעבן“, וווּ דער שרייבער שטעלט זיך נישט אָפּ פאַר די דראַסטישסטע סצענעס, פילט איר נישט דעם קיצל פון פאַרנאַגראַפיע, נאָר דעם עלעקטרישן אויפטרײַסל פון קונסט.

פאַרוואָס? ווייל מאַפּאָסאַן האָט געפילט דעם טראַגזיס פון זיין העלדינס איבערלעבונגען, ער איז אַליין געווען אויפגעטרייסלט ביזן גרונט פונעם בילד, וואָס ער האָט געזען אין לעבן און אין זיין קינסטלערישער פאַנטאַזיע, און ער האָט עס אונדז געוויזן, כדי צוצוקומען דורך דעם כּח-הדמיון צום געוויסן.

דאָס קאָמישע, זאָגן די פּסיכאָלאָגן, איז קאָמיש בלויז אזוי לאַנג, ווי מיר זעען דאָס אויסערלעכע, די אויסערלעכע דערשיינונג; דערזעען מיר די זעלבע ווערשיינונג אַ ביסל טיפּער, הערט דאָס קאָמישע אויף צו זיין קאָמיש, עס ווערט טראַגיש. דער געלעכטער פאַרשווינדט — עס ווערט געבוירן מיטגעפיל, עס הערן אויף צו אַרבעטן די לאַך-מוסקולן, עס הויבט אָן צו אַרבעטן דאָס האַרץ. איר קאָנט לאַכן פון אַ מענטש, וואָס לויפט אומגעלומפערט, פלאַנטערט זיך אין לאַנגן מאַנטל און ער פּאַלט, בלויז אזוי לאַנג, ווי איר זעט נאָר די אויסערלעכע און קאָמישע באַוועגונגען זיינע; דערווייט איר זיך אָבער, אַז ער אַנטלויפט פון פאַרפּאָלגער, אָדער ער לויפט מיט די לעצטע כוחות נאָך אַ דאָך-טאָר פאַר אַ קינד, וואָס האַלט אין שטאַרבן, ווערן די זעלבע באַוועגונגען טיף פאַרוואַנדלט — פון קאָמיש ווערן זיי טראַגיש.

דאָס זעלבע קאָן מען זאָגן אויך וועגן דראַסטישער געשלעכט-שילדערונג: דאָס קיצלט בלויז אזוי לאַנג, ווי לאַנג מען זעט עס און מען שילדערט עס אין דער אומאַנשטענדיקער אויסערלעכקייט; דערזעט מען אָבער די זעלבע סצענעס נישט נאָר מיטן אויסערלעכן אויג, נאָר אויך מיטן מוח און מיטן האַרץ, קאָן עס ווערן טראַגיש אָדער אידיליש-שיין.

אויב דער שרייבער איז אויפגעטרייסלט, דורכגענומען מיט דעם, וואָס ער גייט שילדערן, אויב ער פאַרנעמט עט אין זיינע טיפּערע, טראַגישע אַקצענטן, ווערט דאָס דראַסטישע — קונסט; אויב ער באַנוצט עס ווי אַ מיטל כדי צו קיצלען דעם לייענער און צובינדן אים צו זיין בוך, איז דאָס שונד.

קונסט — קאָן מען דאָס אויבן־געוואַגטע פאַרמולירן — דעגראַדירט נישט דעם שטאָף, צו וועלכן זי רירט זיך צו; אדרבא — זי דערהויבט אים; זי עקספּלאַטירט אים נישט, זי פּראַסטיטואירט אים נישט, — זי איז זיך מזווג מיט אים בקדושה ובטהרה, פון אינערלעכער נויטווענדיקייט, פון אַרגאַנישער נויטווענדיקייט: כדי איבערצוגעבן, כדי אויסצודריקן וואָס זי פילט, מוז זי באַנוצן דאָס דראַסטישע, ווייל דער קינסטלער האָט אין דעם, גראַד אין דעם, באַמערקט די סימבאָל־מעגלעכקייט, די מעגלעכקייט צו ווירקן אויף אונדזער פאַנטאַזיע און איבערצייגן אונדזער פאַרשטאַנד, רירן אונדזער האַרץ, אויפ־טרייסלען אונדזער געוויסן.

שונד אָבער דעגראַדירט דעם שטאָף, צו וועלכן ער רירט זיך צו; ער איז פאַר אים אַ קיצל־שטאָף, אַ זאָך, וואָס מען עקספּלאַטירט, פּראַסטיטואירט, וואָס „גייט אָן ביזן קנעפל“.

אָבער די דאָזיקע צווייפאַכע באַציאונג איז מעגלעך נישט נאָר ביים געשלעכט־שטאָף, — זי איז מעגלעך ביי יעדן מין שטאָף, און דעריבער איז מעגלעך אפילו אין דער ליטעראַטור אַזאָ דערשיינונג, ווי סאַציאַלער שונד: ווען אַ שרייבער נעמט זיך צו אַ סאַציאַלער טעמע נישט דערפאַר, ווייל ער איז דורכגעדרונגען מיט איר; נישט דערפאַר, ווייל ער לעבט און פיבערט מיט איר, — נאָר דער־פאַר, ווייל די סאַציאַלע טעמאַטיק איז געוואָרן מאַדע, אַ גאַנגבאַרע סחורה, — איז זייער וואַרשיינלעך, אַז ער וועט שאַפן נישט נאָר אַ שוואַך ווערק, נאָר אויך אַ שונדיסטיש ווערק, די סאַציאַלע פּראַבלעמאַטיק און דער סאַציאַלער פאַנטאַס וועלן פאַרקריפלט ווערן צום סאַציאַלן שונד־טראַפאַרעט און סאַציאַלער שונד־סענטיםענטאַלקייט.

און היות ווי שונד איז נישט פאַרבונדן מיט קיין באַשטימטן שטאָף, נאָר מיט אַ באַשטימטן צוגאַנג צום דאָזיקן שטאָף, איז דעריבער די שונד־סקאַלע אין דער ליטעראַטור זייער אַ ברייטע: עס איז גענוג, אַז דער שרייבער זאָל אויף איין מאַמענט פאַרלירן די געהעריקע באַציאונג און ער גליטשט זיך שונדיסטיש אויס — און פון דאָזיקן אויסגליטש בלייבט אַמאַל אַן אומאַנגענע־מער שפור אין אַ גרויס ווערק, און פאַרקערט קאָן אויך טרעפן. ווי דאָס לעבן, אַזוי איז אויך די ליטעראַטור ניואַנסירט: אַבסאָלוטע צדיקים זענען פונקט אַזוי זעלטן (אָדער פונקט אַזאָ לעגענדע) ווי אַבסאָלוטע רשעים; עס דעצידירט דער איבערגעוויכט, דער אַלגעמיינער טאָן, וואָס ווייטער פון דאָזיקן גאַלדענעם

מיטן, אלץ מער דערנענטערט מען זיך אדער צום אידעאל פון קונסט, אדער צו דער טומאה פון שונד.

*

ווי ווייט איז שונד שעדלעך? ווי מאדנע דאס זאל נישט פארקומען אין פלוג, איז אויף דער דאזיקער פראגע נישט ווייניקער שווער צו ענטפערן, ווי אויף דער פראגע „וואס איז שונד?“
נישט אויף יעדן מענטשן האט שונד די זעלבע ווירקונג, און נישט יעדער שונד איז פון זעלבן מין אדער גראד.

דאס לאנגע איינזאפן שונד קאן ווירקן פארפלאכנדיק אויף עסטעטיש-אנטוויקלטע מענטשן, און עסטעטיש-אומאנטוויקלטע לאזט שונד זיך נישט אנטוויקלען; שונד קאן ווירקן דעמאראליזירנדיק אויף עטיש-אנטוויקלטע מענטשן און עטיש-אומאנטוויקלטע לאזט שונד זיך נישט אנטוויקלען. דאס הייסט, אז שונד ברענגט א צווייפאכן שאדן אויף צוויי געביטן, אויפן עטישן און עסטעטישן (וואס זיי זענען, לויט מיין געפיל, איינס און דאס זעלבע; לויט מיין געפיל, ווייל באווייזן דאס איז שווער: די גרענעצן און באציאונגען צווישן דאס שיינע און דאס גוטע מוזן נאך גוט אויסגעפארשט ווערן); פון איין זייט איז דער שונד א שטער פאר דער אנטוויקלונג, און פון דער צווייטער דריקט ער אראפ דעם ניווא, וועלכן מען האט שוין געהאט דערגרייכט.

אבער מען טאר נישט פארמאכן די אויגן אויף דעם פאלגנדיקן זיכערן פאקט: געוויסע ביכער און טעאטער-שטיק, וואס זענען אן שום ספק שונד-מאכערייקעס, ווירקן אויף א געוויסן טייל פון ליינער- און צושויער-עולם נישט נאר נישט דעמאראליזירנדיק, נאר — פארקערט: זיי וועקן אין אים פאזיטיווע געפילן פון מיטלייד צום קרבן און שנאה צו זיין תלין. די זעלבע מענטשן, וואס וואלטן זיכער נישט געווען אויפגענומען די געפיל-איידלקייט פון סאפאקלס „איפיגעניע“, ווערן גערירט ביז טרערן און אויפגעבראכט ביז הייליקן צארן פון א פאטער א טיראן אין דער ערגסטער שונד-מאכערייקע אויף דער יידישער סצענע.

דאס הייסט, מיט אנדערע ווערטער, אז שונד קאן אין געוויסע פאלן דערפילן, ביי א פרימיטיוון עולם, די זעלבע פונקציע, וואס הויכע קונסט ביי אן אנטוויקלטערן.

מען דארף פון דעם נישט מאכן קיין פאלשן אויספיר, אז אויב אזוי — לאמיר נישט באקעמפן דעם שונד. פארקערט: מען דארף זען ביסלעכווייז דערציען דעם עולם אזוי, אז זיינע איידעלע געפילן זאלן קאנען געוועקט ווערן דורך גרויסע קונסט-ווערק און נישט דורך פרימיטיוון שונד; אבער מען מוז מאכן פון דעם אויבן-געבראכטן פאקט דעם ריכטיקן אויספיר, אז

פונקט ווי די טענדענץ פון לעבן איז געזונטקייט, און דאָרט ווו עס זענען נאָך נישטאָ קיין היגייענישע איינריכטונגען, פאַרמאָגט דער מענטש מער ווידערשטאַנד־קראַפֿט קעגן מיקראָבן, ווי אין היגייעניש־פאַרגעשריטענע געגנטן, אַזוי איז אויך די טענדענץ פון דער מענטשלעכער נאַטור — עטישע געזונטקייט, און דאָרט ווו דער עולם ווערט נישט דערצויגן דורך קונסט־ווערק, איז דער דורכשניטלעכער פּאָלקס־מענטש מער פעאיק זיך צו ווערן קעגן שונד־מיקראָבן: דאָס, וואָס אָן עסטעטיש מער אַנטוויקלטן שלאָגט צו דער גאַל, קאָן אָן עסטעטיש ווייניקער אַנטוויקלטן אַריינװאַרפֿן אין עקסטאַז פון די איידלסטע געפילן. נישט נאָר דער פיש שטינקט פון קאַפּ — אויך דער מענטש. אַ שונד־ראַמאַן, וואָס איז שענדלעך פאַרן שרייבער און שעדלעך פאַר דער ליטעראַטור, קאָן נישט נאָר דעמאָרעליזירן, נאָר אויך ווירקן — קעגן זיין כוונה און קעגן זיין באַשטימונג — פּאָזיטיוו ביי געוויסע פּערזאָנען און אַפילו ביי גאַנצע קרייזן. (אגב מוז מען דאָ געדענקען דעם חילוק צווישן עכטן שונד און זיין אומשולדיקער שכנה — דער פּאָלקסטימלעכער נאַאיווקייט. דערמיט לאָזט זיך אפשר דערקלערן די גוטע ווירקונג פון אַ געוויסן מין שונד, וועלכער פאַרמאָגט צופעליק אין זיך אַ געוויסע דאָזע פון דער דאָזיקער נאַאיווקייט. די גרענעצן פון שונד און פרימיטיווער פּאָלקסטימלעכער נאַאיווקייט זענען אָבער בלויז זעלטן קלאָר אַנגעצייכנט, מערסטנטייל זענען זיי קוים־באמערקבאַר).

די דאָזיקע פּאַקטן טרייסטן, ווייל זיי וועקן האַפענונג :

פונקט ווי דער מענטש איז אַ באַשעפעניש, וואָס קאָן אַלץ מיסברויכן, אַפילו דאָס שענסטע, אַזוי איז ער אויך פעאיק פון אַלץ צו ציען איידעלע זאַפטן: נישט נאָר דאָס פעלד פאַרוואַנדלט מיסט אין גאַלדענע זאַנגען, אויך דער מענטש קאָן פאַרוואַנדלען מיסט אין איידעלע געפילן. וויפל שאָדן אַ ביזער ווינטער זאָל נישט אַנמאַכן, — קומט דער פּרילינג, גלייכט די נאַטור ווידער אויס די בייגער; וויפל שאָדן דער ליטעראַרישער שונד־ווינטער זאָל נישט אַנמאַכן, — פאַרניכטן אינגאַנצן די עטישע און עסטעטישע זאַפטן פון מענטשן קאָן ער נישט. דער שניי גופא היט אויף אַ סך בליי־וואַרעמקייט.

און נאָך אָן אויספיר מוזן מיר מאַכן פון דעם אויבן־געבראַכטן פּאַקט: נישט געקוקט אויף דעם, וואָס די גרענעצן צווישן דעם עסטעטיש־שיינעם און דעם עטיש־שיינעם זענען זיכער זייער ענגע, מוז מען דאָך אונטערשיידן צווישן עטישן שונד און אַנטי־עטישן. עטישער שונד קאָן אָפט זיין זייער עטיש אין זיינע פרימיטיווע טענדענצן, — די דאָזיקע עטישע געפילן זענען אָבער שונדיש דערפאַר, ווייל זיי זענען אין זייער עסטעטישן אויסדרוק — שונד. אַנטי־עטישער שונד איז שונדיש צוויפאַך — אין זיינע עסטעטישע אויסדרוקן און אין זיינע אַנטי־עטישע טענדענצן, און דער אַנטי־עטישער שונד איז נישט דער ערך שעדלעכער ווי דער עסטעטישער. עסטעטישער

שונד לאַזט דעם ליינער און דעם צושויער נישט אַנטוויקלען זייער עסטעטישן געשמאַק, לאַזט זיי אויך נישט אויספיינערן, ראַפּינירטער מאַכן דעם עטישן מעסטער, אָבער דאָך איז זיין ווירקונג נישט געפערלעך. מען קאָן זיך טרייסטן מיטן ווערטל: אַזוי ווי דער עולם ווייסט נישט פון עפעס בעסערס, אַזוי זאָל אים נישט שאַטן. אָבער דירעקטער אַנטי-עטישער אָדער אַמאַראַלער שונד קאָן אַנמאַכן חורבנות. בלויז ביי גאָר פּיינפּיליקע וועט ער אַרויסרופן אַ פאַרקערטע ווירקונג — אַ רעאַקציע פון עקל; ביי די איבעריקע וועט ער אָדער איינשלעפּערן די עטישע געפילן אָדער וועקן צום לעבן די אַנטי-עטישע. ער וועט רייסן די זאַמבע, וואָס טוויזנטער דורות האָבן געבויט קעגן דער חיה אין מענטשן.

ווילנע, 1940

(ט) שונד און קונסט

אין דער „פ. א. ש.“ פון 4-טן סעפטעמבער האָט ד״ר צבי כהן באַהאַנדלט די פּראָגע וועגן שונד, און איז געקומען צום אויספיר, אז שונד עקזיסטירט בלויז אויפן סעקסועלן געביט, אין דער „פּראָפּאַנירונג פון די אינטימע מאַמענטן אין מענטשלעכן לעבן“.

ד״ר צבי כהן מאַכט דערביי אַ פּאַנאָדערשיידונג צווישן קונסט און שונד אויפן דאָזיקן סעקסועלן געביט. שונד איז, זאָגט ד״ר כהן, „די ווילגאַ-ריזירונג פון יענע באַהעפטונגס-מינוטן, וואָס זענען „אַן און פאַר זיך“ נישט קעגן דעם עסטעטישן בליק, אָבער וועלכע ווערן אויסגענוצט אונטער דער פען פון אַ שונד-שרייבער צו רייצן און צו וועקן די בלוטן צו ביליקע, היהשע און מיאוסע פאַרמען פון לעבן“. „עס זענען געווען גרויסע קינסטלער, וואָס האָבן אַט-די מאַמענטן באשריבן, און ווען מען ליינט זיי, פילט מען זיך נישט גערייצט, נישט דערנידעריקט, נאָר, פאַרקערט, געלייטערט און דערהויבן...“ „אָבער דאָס געשעט נאָר דאָן, ווען אַ קינסטלער רירט זיך צו צו דער טעמע. אַ קינסטלער קאָן קיין שונד נישט שרייבן. צו וואָס ער רירט זיך צו, ווערט קונסט“.

ד״ר צבי כהנס אויספיר, אַז עס איז דאָ בלויז סעקסועלער שונד, איז אינגאַנצן פאַלש, און זיינע אויבן-ציטירטע אַרגומענטאַציעס זענען אַ געמיש פון ריכטיקס מיט פאַלשס. איך וויל דאָס פּרוּוון קורץ באַווויזן.

עס איז זייער ריכטיק, אַז שונד איז „די פּראָפּאַנירונג פון די אינטימע מאַמענטן אין מענטשלעכן לעבן“, אָבער עס איז זייער פאַלש, אַז די אינטימע מאַמענטן אין מענטשלעכן לעבן, און במילא אין דער קונסט, באַגרענעצן זיך מיט די סעקסועלע באַציאונגען. די ליבע צו גערעכטיקייט און דאָס געפיל פאַר יושר; פּריינטשאַפט, מיטלייד, רחמנות, קאַמף פאַר פּרייהייט; שנאה צו שקלאַפּעריי און גראַבֿקייט; בענקשאַפט צום אַבסאָלוטן אמת, נאָכן זיין פון

לעבן, — אַלץ איז אינטיים, אויף וויפל דער מענטש לעבט עס איבער טיף, אינערלעך, נישט נאָר מיטן שכל, פון ביכל אַרויס, נאָר מיטן געמיט, פון אינסטינקט אַרויס, לייַדנשאַפטלעך. אַלץ, וואָס אַ מענטש לעבט טיף איבער, וואָס רירט אים אָן מער ווי „ביון קנעפל“ — איז אינטיים. דאָס הייסט, מיט אַנדערע ווערטער, אַז אַלץ, וואָס איז קונסט, מוז זיין אינטיים איבערגעלעבט, נישט פראָפּאַנירט, און די ריכטיקע פאַרמול מוז אויסגעברייטערט ווערן אויף אַלע געפילן אונדזערע, אויף אַלע טעמעס פון דער קונסט. אַלע מענטשלעכע געפילן, אַלדאָס מענטשלעך-אינטימע, וואָס ווערט פראָפּאַנירט, ד. ה. נישט באַנוצט לשמה, פון אינערלעכן דראַנג, פון טיפּער איבערלעבונג, איז — שונד. איך האָב שוין אַמאָל אַנגעוויזן אויף אַן אַנדער אַרט, אין מיינעם אָן אַרטיקל וועגן „יאָשע קאַלב“, אַז עס איז דאָ אויך אַזאַ זאַך ווי סאָציאַלער שונד. דאָס איז דאָן, ווען מען נעמט אַ סאָציאַלן מאָטיוו און מ'באַנוצט אים „אויף קאַלט“, צוליב אַן אויסערלעכן צוועק, צוליב אַ נויטיקן עפעקט, ווייל די מאַדע פאַדערט עס, ווייל מען וויל ווייַזן, אַז מען איז אויך מאַדערן, אַז מען קאָן זיין „סאָציאַל“ אפילו אין אַ „פאַרווערטס“-ראַמאַן.

אַט-דעם סאָציאַלן שונד קאָן מען טרעפן אין אַ מוראדיקער פאַרעם אין דער ראַטנפאַרבאַנדישער ליטעראַטור, ווייל דער שרייבער באַהאַנדלט זיין סאָציאַלע טעמע אָפּט נישט פון אינערלעכער פּולקייט און נויטווענדיקייט, פון עכטער איבערלעבונג, נאָר צוליב אַן אויסערלעכן דרוק, צוליב אַ פאַרלאַנג צוצופאַסן זיך, אויסדינען זיך, נישט קרייצן די ליניע. און עס גרילצן די פאַלשע סאָציאַלע טענער, און מיר פאַרצייכענען עס אין אונדזער געפיל: שונד. דער פאַטאָס פון סאָציאַלן איבערבוּי, פון סאָציאַלע קאַמפן ווערט פראָפּאַנירט. אַלץ קאָן זיין שונד, און אַלץ קאָן זיין קונסט. פּושקינס ליד „ווראַגאַם ראַסיאי“, הגם עס איז אונדז פּרעמד לויטן אינהאַלט, לויט דער איינשטעלונג, איז פונקט אַזוי ווייניק שונד, ווי בלאַקס אָן ענלעכע, אָבער אונדז נענטערע ווענדונג צו די פיינט פון אַקטאַבער, זיין ליד „סקיפן“; היינריך פאַן קלייסטס מעכטיק שנאה-ליד צו די פראַנצויזן („דער גאַט, דער אייזען וואַקסען לייעס“) איז נישט קיין שונד, ווייל עס איז עכט. עס איז באַרבאַריש-ווילד אין זיין שאַוויניזם, אין זיין פעלקער-שנאה, אָבער קיין שונד איז עס נישט, און נישט דערפאַר, ווייל עס איז קינסטלעריש, נאָר ווייל עס איז עכט (איך לאָז דאָ אין אַ זייט דעם פאַקט, וואָס עכטיקייט און קינסטלערישקייט זענען איינס, נישט אַפּצוטיילן). אָבער איזי כאַריקס ליד וועגן די זעכצן דערשאַסענע טראַצקיסטן איז עכטער שונד, ווייל עס פראָפּאַנירט דאָס געפיל פון גערעכטן נקמה-דורשט צוליב קליינלעך עגאָאיסטישע מאַטיוון: אויסדינען זיך לגבי דער ליניע, ווייזן די כשרע ציצית. עס איז שונד, ווייל עס איז אַ שנאה אָן אינער-לעכן עכטן פלאַקער, ווייל דאָס זענען סאָציאַלע מאַטיוון אָן אינערלעכן ברען.

דאס וואָס עס איז אויך גראַפאָמאַניע, איז אן אומפאַרמיידלעכע באַגלייט־
דערשיינונג פון דער נישט־עכטקייט: דאָס וואָרט לֶגֶזט זיך נישט פאַרגוואַלטיקן,
עס גיט זיך אָפּ בלויז דער עכטער לייַדנשאַפֿט... אָבער דאָס איז נישט קיין
קינסטלעריש־שוואַכע זאַך (ווי ד״ר צבי כהן וויל האַבן), נאָר — שונד.

און אויך דער סעקסועלער שונד איז שונד צוליב די זעלבע מאַטיוון, אויף
קיין האָר נישט אַנדערש. ד״ר צבי כהן ווייזט גאַנץ ריכטיק אויף, אַז די זעלבע
סעקסועלע דראַמטישקייטן קאָנען ווירקן קינסטלעריש אָדער שונדיסטיש. ער
מאַכט אָבער אַ פעלער דערמיט, וואָס אויף אַנדערע געביטן מאַכט ער אַן
אונטערשייד צווישן אַ שוואַך ווערק און אַ קינסטלעריש ווערק, אָבער ביי
סעקסועלע מאַטיוון ציט ער אַן אַנדער גרענעץ־ליניע: קונסט און — שונד.
דאָס איז נישט ריכטיק. אויך סעקסועלע סצענעס קאָנען זיין שוואַך־קינסטלעריש
אָבער נישט שונדיסטיש, פונקט ווי עס קאָן זיין קינסטלערישע פּאַראַגראַפֿיע.
ארעטינאַס פּאַראַגראַפֿיע איז זייער טאלענטירט געשריבן, אָבער דאָך —
פּאַראַגראַפֿיע, סעקסועלער שונד, ווייל ער קוקט זיך צו צו די סעקסועלע
פונקציעס פון דרויסן, אָן אינערלעכער פּאַראַיידלענדיקער, דערהויבנדיקער
ליידנשאַפֿט, אָן אינערלעכער צניעות. און איך וואַלט אויך געקאָנט אַנווייזן
אַ סך ייִדישע שרייַבערס, וואָס זייערע סעקסועל־דראַמטישע סצענעס זענען
נישט קינסטלעריש, זייער שוואַך, אָבער קיין שונד איז עס נישט, ווייל זיי
גייען צו דערצו מיט ערנסט, מיט אינערלעכער צניעות, הגם אַן טאלאַנט.

מיט אַנדערע ווערטער: אין געביט פון סעקסועלן שונד דאַרף געמאַכט
ווערן נישט ד״ר צבי כהנס פּאַנאָדערטיילונג, נאָר די צעטיילונג פון ווירקלעכן
לעבן, סעקסועלע באַציאונגען אונטער דער ווירקונג פון אינערלעכער לייַדנ־
שאַפֿט, פון בלוט־סימפּאַטיע זענען טאַקע „אַן און פאַר זיך נישט קעגן דעם
עסטעטישן בליק“ (ווי ד״ר כהן דריקט זיך אויס זייער שווערלייביק), אָבער
יעדע סעקסועלע באַציאונג אָן אינערלעכער לייַדנשאַפֿט, ד. ה. אַן אינערלעכער
צניעות, איז טאַקע פּראַסטיטוציע, זנות. קונסט שפּיגלט אָפּ דאָס לעבן אויך
דערין.

די דאָזיקע אינטימע פּאַנאָדערטיילונגס־ליניע איז אויף אַזוי ווייט ריכטיק,
אַז אַפילו שונד קאָן אויפהערן צו זיין שונדיסטיש אין דער ווירקונג, ווי באַלד
זי רופט אַרויס ביי אַ פרימיטיוון טעאַטער־צושויער אָדער לעזער (און עס
טרעפט אזוינס צום גליק) אַן אינטימ־שטאַרקע איבערלעבונג, נישט קיין
ציניש־ביליקע נערוון־רייצונג. ווען אַ שונדישע פּאַרוואַלדיקונגס־סצענע רופט
אַרויס ביי אַ פרימיטיו־ריינעם לעזער אַ געפיל פון שנאה צום פּאַרוואַלטיקער,
אַנשטאַט אַ צינישן קיצל, ווערט אין דאָזיקן מאַמענט די אַביעקטיווע שונד
געלייטערט צו סוביעקטיווער קינסטלעריש־דיכטערישער איבערלעבונג.

טז) די מיסטעריע פון דיכטערישן וואָרט

פריץ מאוטנער, דער סובטעלער דייטשידישער סקעפטיקער, דער מחבר פון דער דריי-בענדיקער „געשיכטע פונעם סקעפטיציזם אין מערב“, האָט זיין גאַנצן לעבן געאַרבעט אויף אַ מאָנומענטאַל ווערק „וועגן קריטיק פון דער שפראַך“. ביים סוף פון זיין לעבן, שוין כמעט אינגאַנצן אַ בלינדער, האָט ער געלאָזט אַפּדרוקן דאָס דאָזיקע בוך — דאָס געליבטסטע קינד פון העכסטן סקעפטיציזם, — אין אַ נישט-פאַרענדיקטער פאַרעם. די ביטערע ראָזשינקע פון דאָזיקן בוך באַשטייט אָט אין וואָס: נישט דער געדאַנק געבוירט דאָס וואָרט, ווי אַ מיטל זיך צו פאַרקערפּערן, צו קומען צום אויסדרוק, נאָר דאָס וואָרט געבוירט דעם געדאַנק; נישט דער געדאַנק פירט אָן מיטן וואָרט, נאָר דאָס וואָרט — מיטן געדאַנק.

אַ שרעקלעכע השערה: ווי אַזוי קאָן מען האָבן צוטרוי צום אייגענעם געדאַנק, אויב ער איז נישט סווערען אין זיין אויסדרוק, אויב נישט ער פורעמט דאָס וואָרט, נאָר דאָס וואָרט פורעמט אים?
 צי איז דאָס אַבער ריכטיק?

אמת: אַן שפראַך, אָן ווערטער, קאָן מען נישט דענקען; אַפילו דאָן, ווען עס דאַכט זיך אונדז אַמאָל, אַז מען „דענקט אָן ווערטער“, איז דאָס נאָר דערפאַר, ווייל די ווערטער, וואָס ליגן טיף אין הינטערגרונט פון אונדזער באַווסטזייך, וואָרפן פאַרויס זייער שאַטן אין אונדזער אינטעלעקט און מיר „דענקען אָן ווערטער“. כל-זמן דער מענטש האָט נישט געהאַט קיין שפראַך, האָט ער נישט געקאַנט דענקען. אַבער צי דען האָט די שפראַך געקאַנט געבוירן ווערן אָן דער אַנטרייבנדיקער קראַפט פון געדאַנק?

כדי דער מענטש זאָל קאָנען דענקען, האָט ער געמוזט שאַפן די שפראַך; אַבער כדי דער מענטש זאָל קאָנען שאַפן די שפראַך, האָט ער געמוזט שפירן אין זיך אַ דראַנג צו דענקען. ווי אַבעלאַרד דריקט דאָס אויס: „שפראַך איז געבוירן געוואָרן דורכן אינטעלעקט, און עס געבוירט אינטעלעקט“.

וואָס איז געשאַפן געוואָרן פריער: דער גוף צי די נשמה? אָן דעם גוף, קאָן די נשמה נישט קומען צום אויסדרוק, אַבער אָן דער נשמה איז דער גוף — טויט. כדי זיך צו קאָנען מאַניפעסטירן, האָט אפשר די נשמה געשאַפן דעם גוף? און כדי זיך צו קאָנען מאַניפעסטירן, האָט אפשר דער געדאַנק געשאַפן דאָס וואָרט?

דאָס איז נישט קיין שפיל אין ווערטער. אויב דער געדאַנק מוז ווערן אויסגעדריקט דורך עפעס פרעמדס, איז ער נישט סווערען, קאָן מען צו אים קיין צוטרוי נישט האָבן; אויב דער געדאַנק קאָן גיין נאָר אויף פרעמדע פיס, טאָ

ווי קאן מען האבן צוטרוי צו זיין וועג: אפשר שלעפן אים די פיס ווו זיי ווילן און ער מוז צובאמקען, ווייל — א ברירה האט ער, דער פיסלאזער געדאנק? אבער אויב דער געדאנק שאפט פאר זיך די "פיס", אויב די פיס זענען זיינע אן ארגאנישע שאפונג, דאן פירן זיי אים ווהיין ער וויל, הגם אן זיי קאן ער נישט גיין. אן פיס קאן אויך דער גוף נישט גיין, אבער די נארמאלע פיס פון א נארמאלן גוף ווערן געפירט דורכן ווילן, וואס באלעבט דעם קערפער. אן ווארט איז נישטא קיין געדאנק, אבער דער געדאנק שאפט דאס ווארט און דאס ווארט, געשאפן דורכן און פארן געדאנק, דריקט אויס דעם געדאנקס סווערענעם ווילן.

נאטירלעך: דאס מענטשלעכע ווארט איז א מעכטיקער שטראם, און דעריבער איז תמיד דא א רעאלע געפאר, אז דער שוואכער געדאנק קאן אוועקגעטראגן ווערן דורך דעם קאפריז פונעם ווארט-שטראם. דאס באדייט אבער נישט לחלוטין, אז צוערשט ווערט געבוירן דאס פוסטע ווארט, וואס ווערט ערשט שפעטער אנגעפילט מיטן אינהאלט פון געדאנק (ווי עס לאזט זיך, און דעריבער קאן נישט דער אויף אזא אופן געבוירענער געדאנק וועקן צו זיך א צו-גרויסן צוטרוי). דאס ווארט קאן ווערן פוסט, דאס ווארט קאן אונדו אונטערווארפן א ממזר-געדאנק (ווי אלץ, וואס עקזיסטירט אדער וואס דער מענטש שאפט, קאן אויך דאס ווארט מיסברויכט ווערן). — אבער ביי זיין געבורט איז דאס ווארט פונקט אזוי אומאפטיילבאר פונעם געדאנק, ווי א לעבע-דיקער קערפער פון דער נשמה, פונעם לעבן, עס זענען בלויז ארויסגעווארפן אלע פרווון צו דערגיין צום אור-ווארצל — וועמען געהערט די בכורה: דעם גוף אדער דער נשמה? דעם ווארט אדער דעם געדאנק?

אלס צווינגנדיקער באווייז פאר דעם קאן דינען דאס פאעטישע ווארט. אין זיינע העכסטע, לעבעדיקסטע דערשיינונגען איז דאס פאעטישע ווארט אויף אזוי ווייט צונויפגעגאסן מיטן געדאנק, אז די קלענסטע ענדערונג טויט אוועק דעם דאזיקן פאעטישן ווונדער.

אויב דער דיכטער פארטראכט אמאל איינס, און אין טראנס פונעם שאפן קומט ארויס עפעס גאר אנדערש, — באדייט דאס לחלוטין נישט, אז דאס ווארט האט אראפגעפירט זיין געדאנק פונעם דיכטער'ישן דרך הישר; דאס באווייזט נאר, אז אינעם טראנס פון דער שעפער'ישער ארבעט נעמט די אנפירן-דיקע ראל איבער די אינטואיציע, אפרוקנדיק אויפן צווייטן פלאץ דעם אויבן-אויפיקן שיכט פונעם לאגישן געדאנק, איבערלאזנדיק פאר אים בלויז דאס רעכט פון לאגישער קאנטראל.

מעגלעך, אז גראד פארקערט: דער ערשטער געדאנק (אדער פלאץ) פונעם דיכטער איז גאר דיקטירט געווארן דורך די טויטע ווערטער, וואס שווימען ביי אונדו אויף דער אויבערפלאך אין די הונדערטער און טויזנטער; ערשט

ווען דער דיכטער איז צוגעקומען טיפער, האָט דאָס עכטע שעפּערישע וואָרט (וואָרט-געדאַנק) איבערגענומען די פּירונג.

מיר קאָנען זיך דאָ נישט אַרײַנלאָזן אין פּרטים פון דער דאָזיקער שווערער פּראָבלעם; אגב, — מוז מען מודה זײַן, — איז זי גאָר פּולשטענדיק נישט צו לײזן. מיר געפּינען זיך דאָ פאַר אַ מיסטעריע. לאָמיר נעמען, למשל, פּאַלגנדיקע פּאַקטן:

שאַרל דע קאָסטער, — דער פּלעמישער שרײַבער, דער גרינדער און באַרד פון דער פּלעמישער נאַציאָנאַלער באַוועגונג, — האָט געשריבן אויך אויף פּלעמיש; אָבער אויף דער דאָזיקער אײגענער, געליבטער שפּראַך האָט ער נישט געשאַפן קײן שום זאַך, וואָס איז ווערט אונדזער אויפּמערקזאַמקײט; דערפאַר אָבער האָט ער אויף פּראַנצויזיש אָנגעשריבן דאָס בוך „טיל אולענ-שפּיגעל“, וואָס שטעלט פאַר מיט זיך די נאַציאָנאַלע עפּאָפּייע פּונעם פּלעמישן פּאַלק, פון זײַן גײסט, פון זײַן פּײַנפולער געשיכטע און פון זײַנע נאַציאָנאַלע האַפּענונגען.

דאָס איז אַ גרויס אונײַווערסאַל ווערק, וואָס איז גלייכצײטיק אַ נאַציאָנאַלע עפּאָפּייע פון אַן אונטערדריקט פּאַלק, געשריבן אויף דער שפּראַך פון די אונטערדריקער. דאָס אײגענע וואָרט איז פאַר שאַרל דע קאָסטער געווען אומפּרוכטבאַר אין העכערן מאַסשטאַב; דאָס פּרעמדע, אַדאַפּטירטע איז געווען שעפּעריש.

און איצט אַ פאַרקערטער בײשפּיל:

ביאַליק, וועלכער איז אויפּגעוואָקסן אין אַן אַרעמער יידישער פּאַמיליע, אין דער געדיכטעניש פּונעם יידישן לעבן, האָט געשריבן יידישע געדיכטן; אָבער ווען ער וואָלט אונדו נאָר געווען איבערגעלאָזן די דאָזיקע יידישע געדיכטן, וואָלט ער געווען פּאַרנומען אַ גאַנץ באשײדענעם אַרט אינעם פּאַנטעאָן פון דער יידישער פּאַעזיע (הגם אויך אין די יידישע געדיכטן פילט זיך אָפט עפעס אַ פּרישע קראַפט אין דער שפּראַך, אינעם סטיל, אין דער אַטמאָספּער פון די פּערזן), בעת אויף העברעיִש איז ער אַ מעכטיקער, גרויסער דיכטער. בעת זײַן גרויס געדיכט אויף יידיש א. נ. „דאָס לעצטע וואָרט“ (נביאיש) איז נאָר אַ רעטאַרישע נאָכמאַכונג פּונעם נביאישן סטיל, איז זײַן העברעיִשע דיכטונג — אויף אַן אמת דורכגעדרונגען מיט נביאישער קראַפט.

לעכערלעך זענען יענע, וועלכע ווײזן אַן אויף די דאָזיקע צוויי ביאַליקס זײ אויף אַ באַווייזן דערפאַר, אַז ביאַליק איז נישט געווען קײן גרויסער דיכטער. אַז עס באַצױבערט אונדו בלוזן זײַן רײכע העברעיִשע שפּראַך (מיר דאַרפן חושד זײַן, הײסט עס, זײַן פּאַעטישן זשעני, וואָס ווערט געפירט פּונעם וואָרט), ביאַליקס מיטלמעטקײט אין זײַנע יידישע געדיכטן שטרייכט בלוזן אונטער די מיסטעריע פּונעם וואָרט, וואָס גראַד בײַ ביאַליקן קומט זי צום אויסדרוק מיט

אַזאַ בלענדנדיקער בולטקייט. זיין פּאַעטישער זשעני האָט זיך פאַרקערפערט, קעגן אונדזערע לעגיטימע דערוואַרטונגען, נישט אין דער שפראַך פון זיין קינדהייט און סביבה, נאָר אין דער שפראַך, וואָס זיין גאַנצע נשמה האָט געשפירט, אַז זי איז זיין נאַציאָנאַלע שפראַך. זיין דיכטערישע געניאַלקייט האָט זיך ווי אָפּגעזאָגט באַפרוכפערט צו ווערן דורך יידיש, — זי האָט זיך געריסן צו די עלטסטע שיכטן פון ביאַליקס נשמה, וווּ זי איז געווען העברעיש. און מיר געפינען טאקע — מיט שטוינונג — אין ביאַליקס שפראַך אי די דינאַמישע קראַפט פון תנ"כישן וואָרט, אי די קרישטאָלענע דורכזיכטיקייט פונעם „מדרש“־סטיל.

קיין איין דיכטער פון דער ניי־יידישער ליטעראַטור איז נישט געווען אַזוי טיף פאַרבונדן מיט אונדזער אַלטער קולטור, ווי ביאַליק. זיין שפראַך טראַגט אין זיך דעם שטראָם פון טויזנט־יעריקע אסאַציאַציעס; ער איז ניי, ווי אַ ניי־געבוירן קינד, און אַלט, ווי אונדזער פּאַלק; ער שפּיגלט אָפּ די דינסטע ניואַנסן פון אַ טויזנט־יעריקער שעפּערישער אַרבעט פון געדאַנק און פון פּאַעטישער פּאַנטאַזיע.

ווי טיף ביאַליק איז צוגעשמידט געווען צום אוצר פון דער פּאַלקס־קולטור, באַווייזן נישט נאָר זיינע פּאַעטישע ווערק, ווי „המתמיד“, „פּאַרן ביכער־שאַנק“, נאָר אויך זיין טעטיקייט ווי אַ רעדאַקטאָר און אַרויסגעבער פון די אַלטע אוצרות פון אונדזער קולטור, — זיין „ספר האַגדה“, זיין „שלמה איבן גבירול“, זיין געניאַל אַרטיקל „הלכה און אַגדה“.

ווען מען לייענט דעם גרויסן שרייבער ברענער, פילט מען, אַז אויף יידיש וואָלט ער געווען געשריבן נישט נאָר נישט ערגער, נאָר אַפילו בעסער, ווייל מען פילט, אַז ער איבערזעצט זיך אַליין פון יידיש; ווען מען לייענט דעם צווייטן גרויסן העברעישן דיכטער, טשערניכאָוסקין, קאָן מען זיך פאַרשטעלן, אַז ער וואָלט געווען געשריבן גוט אויך אויף אַן אַנדער שפראַך; ביאַליקן אָבער קאָן מען נישט אָפּטיילן פון העברעיש. אָבער נישט די הערשאַפט פון דער שפראַך איבער זיין דיכטונג זע איך אין דעם; די שפראַך רופט זיך דאָ אָפּ אויף אַן אינערלעכער פּאַדערונג פון געדאַנק. נישט דער העברעישער אינסטרומענט הערשט איבער ביאַליקן; דאָס טיפּערע דיכטערישע אין ביאַליקן האָט זיך באַנוצט מיטן העברעישן אינסטרומענט אין הסכם מיט זיינע פּאַדע־רונגען.

ביי ביאַליקן איבערראַשט אונדז, דעריבער, קודם־כל אַן אויסטערלישע מאַניפּעסטאַציע פון דער מיסטעריע פון שפראַך.

||

נאטיצן וועגן דיכטונג

(א) וואָלט וויטמאַן

וויטמאַנס באַציאונג צו דער וועלט איז אַ רעליגיעזע. ביי אים איז געקומען צו אַ מערקווירדיקער איינהייט צווישן זיינע רעליגיעזע געפילן און זיין פאַרלאַנג צו קינסטלערישן אויסדרוק.

רעליגיע און קונסט זענען שוועסטער אָדער צוויי גופים מיט איין נשמה; ביי וויטמאַנען באַמיען זיי זיך צו זיין איין נשמה מיט איין גוף.

דער גוף איז זעלטן געלונגען; אָבער די נשמה — זייער אָפט. די אינערלעכע פּאָעטישע וועלט זיינע — די נשמה פון זיינע רעליגיעזע געפילן און פון זיינע קינסטלערישע אויסדרוק־באַדערפענישן — איז צו גרויס פאַר די טעכנישע זיכטערישע מעגלעכקייטן זיינע.

עס איז אָבער נאַריש צו זאָגן, אַז דערפאַר ווייל די טעכניש־דיכטערישע פעאיקייטן זיינע זענען שוואַך, אָפט ממש פרימיטיוו און אומבאַהאַלפן, איז ער קיין דיכטער נישט; אויך אין זיין רויקייט פילט מען דעם גרויסן, און אַמאָל טאַקע דעם געוואלטיקן דיכטער.

זיין גרויסקייט באַשטייט אויך אין דעם, וואָס ער האָט זיין דיכטערישע וועלט נישט געפרוווט אַריינשטופן אין די שמאַלע ראַמען פון נאַכגעמאַכטע פאַרמען, וואָס וואָלטן זי געווען פאַרקריפלט, פאַרהיימישט און געווען געמאַכט סאַלאַנפעאיק אויפן חשבון פון איר ווילדער שיינקייט; די אַלטע פאַרמען וואָלטן פאַר זיין נייעם אינהאַלט געווען זיין אַן אמת סדום־בעטל.

וויטמאַן האָט געהאַט דעם באַוווּסטזיין פון זיין נייער אינערלעכער וועלט, און ער האָט געהאַט דעם מוט (דעם סימן מובהק פון געניאַלקייט) צו זיין פּראָזאַאיִש אין זיין דיכטונג, צו זיין פאַרמלאָז, צו זיין געטריי צו זיין קנאַספּענ־דיקער געפילס־וועלט, איידער שרייבן גלאַטיקע פּערזן אין גלאַטיקע ריטמען, פאַרראַטנדיק דורך דעם זיין רייכע, נייע אינערלעכע וועלט.

ווי עס טרעפט אָפט מיט מענטשן — אַפילו מיט דיכטער — האָט ער געזוכט פאַר זיין מוטיקער רויקייט טעאָריעס און דערקלערונגען — טיילווייז ריכטיקע און טיילווייז נישט קיין ריכטיקע; אויך אנדערע האָבן געזוכט פאַר דער דערשיינונג „וואָלט וויטמאַן“ דערקלערונגען, און געשאַפן טעאָריעס, —

אבער קיין שום טעאָריע קאָן נישט באַזייטיקן דעם פּאַקט, אַז אין וויטמאַנס דיכטונג האָבן מיר פּסולת מיט גאַלד געמישט צוזאַמען — גאַלד-אינהאַלט און פּאַרעם-פּסולת. און ווער עס וואַרפט אָפּ דאָס גאַלד צוליבן פּסולת, באַגייט אַ נאַרישקייט; און ווער עס אַנערקענט אַלץ פאַר גאַלד — באַגייט נישט קיין קלענערע.

*

וויטמאַן האָט געזוכט פאַרענטפּער-טעאָריעס פאַר זיין אויסערלעכער פּאַרעם-שוואַכקייט (אַ שוואַכקייט, וואָס האָט עדות געזאָגט אויף זיין שטאַרקייט צו גיין מיט אַן אייגענעם וועג דורך אַ דזשונגל פון נייע געפילס-אינהאַלטן, איידער זיך לייכט צו באַוועגן אויף אויסגעטראַטענע שליאַכן פון באַנאַלקייטן). אַט זאָגט ער אין דער הקדמה צו זיינע „גראַו-שטענגלעך“: „די קונסט פון קונסט, דער רום פון אויסדרוק... איז פּשטות.

...“צו רעדן אין ליטעראַטור מיט אַבסאָלוטער אויפריכטיקייט... וועגן די באַוועגונגען פון חיות און וועגן דער פּולקאַמענקייט (unimpeachableness) פון ביימער אין די וועלדער און פונעם גראַו ביים זייט פון וועג, איז דער פּגימה-לאַזער טריאומף פון קונסט“.

עפּעס אמתדיקס איז דאָ אין דעם (הגם די באַגרינדונג פון דאָזיקן אמת פון פּשטות איז אויסגעדריקט נישט אַזוי קלאַר, ווי פּשטות וואַלט דאָס פאַרלאַנגט, און נישט אַזוי פשוט, עס זאָל זיין גאַר קלאַר), אַבער די געפּאָדערטע אוממיטל-באַרקייט פון אויסדרוק דאַרף נישט און טאָר נישט זיין אַזוי רוי און כראַניק-אַרטיק, ווי דאָס איז אַ גרויסע טייל פון וויטמאַנס דיכטונג.

„דער גרעסטער דיכטער האָט נישט קיין געשטעמפּלטן סטיל, און איז מער אַ קאַנאַל פאַר געדאַנקען און זאכן, אַן צו פאַרגרעסערן אַדער צו פאַרקלענערן זיי... ער שווערט צו זיין קונסט: איך וועל נישט זיין צו צודרינגלעך (meddlesome), איך וועל אין מיין שרייבן נישט האָבן קיין שום עלעגאַנץ אַדער כוונה אַדער אַריגינעלקייט, וואָס זאָלן הענגען אין וועג צווישן מיר און די איבעריקע ווי פאַרהאַנגען. איך וויל עס זאָל גאַרנישט הענגען אין וועג, אַפילו נישט די רייכסטע פאַרהאַנגען... איר וועט שטיין ביי מיין זייט און קוקן אין שפיגל צוזאַמען מיט מיר“...

דאָס איז נישט אין קיין קליינער מאָס אַ ביישפּיל פון מאַכן „אַ טונגט פון אַ נויט“.

מען דאַרף נישט קיין מליצהדיקע פאַרהאַנגען, וואָס פאַרדעקן אַזוי פיל און אַזוי אַפּט; אַבער מען קאָן נישט סתם קוקן אין שפיגל צוזאַמען מיטן דיכטער — מען זעט נישט וואָס דער דיכטער זעט הינטער דער זאך, וואָס ביידע זעען.

די אויפגאבע פון דיכטער איז צו ווייזן די זאכן אזוי, אז דער לעזער, וועלכער שטייט ביי זיין זייט, זאל זען נישט נאָר די זאך, נאָר אויך דאָס וואָס דער דיכטער זעט אין איר, הינטער איר, — איר סימבאָלישע באדייטונג, איר סימבאָלישע אויסשטראַלונג, איר נשמה, — קינסטלעריש אויסגעדריקט אין דיכטערישע אַסאַציאַציעס־אויסשטראַלונגען. און ווען דער דיכטער לאָזט בלויז דערשיינען די זאכן (ווי זיי זענען) אינעם שפיגל פון זיין וואָרט, איז דאָס נישט גענוג פאַרן לעזער; און במילא איז דאָס אויך נישט גענוג פאַרן דיכטער. מען דאַרף נישט קיין מליצה און קיין פאַרהאַנגען, — אָבער מען דאַרף דעם כּישוף פון דיכטערישן אויסדרוק, דאָס קאַנען אזוי ווייזן די זאך, אז דער לעזער זאל זי זען נישט נאָר מיטן אויג, נאָר אויך מיטן זעקסטן חוש פון דיכטונג, וואָס דער דיכטער דאַרף אים אויפוועקן אין ליינער.

און וויטמאַן קאָן דאָס אָפט נישט (שטענדיק — אַוודאי נישט). ער ווערט באַרוישט פון די זאָכן גופא, און ער רעכנט זיי אָפט אויס דעם לעזער מיט זייערע געמען, בלויז מיט זייערע נעמען; אָבער, אַט דער מעטאָד ווירקט נישט — די באַרוישקייט, וואָס וויטמאַן פילט פון די זאָכן (און דעריבער רעכנט ער זיי אויס מיט פאַרקוועטשטע, אין עקסטאַז פאַרקוועטשטע אויגן), גיבן זיך נישט איבער דעם לעזער.

עס איז זייער שיין, ווען וויטמאַן זאָגט אין זיין טעאָרעטישן פאַרוואָרט צו זיינע לידער: „די בשורה פון גרויסע דיכטער צו יעדן מאָן און צו יעדער פּרוי איז פּאָלגנדע: קום צו אונדז ווי אַ גלייכער צו גלייכע, וויל נאָר אזוי קאַנסטו אונדז פאַרשטיין. מיר זענען נישט בעסער פאַר דיר; דאָס וואָס מיר פאַרמאָגן, פאַרמאָגסטו אויך; דאָס וואָס מיר געניסן, קאַנסטו אויך געניסן“. דאָס איז שיין, אָבער ריכטיק איז דאָס על תנאי: דו פאַרמאָגסט דאָס וואָס מיר פאַרמאָגן, אָבער דו ווייסט נישט וועגן דעם, און דו קאַנסט עס נישט אויפּזוכן אָן אונדז — מיר האָבן דעם כּישוף־שליסעלע דאָס אויפּצושליסן פאַר דיר; און ערשט דאָן, ווען מיר שליסן דאָס אויף פאַר דיר, קאַנסטו דאָס געניסן.

מיר זענען נישט בעסער פאַר דיר, אָבער גליקלעכער — אָדער אומגליק־לעכער — פאַר דיר, — יעדנפאַלס אַנדערש אין דער שפּירבאַרקייט און אין דער פּעאַיקייט אונדזער שפּירבאַרקייט אַנצוצינדן אין דיר.

דער גרויסער דיכטער פאַרמאָגט אויך דאָס, וואָס וויטמאַן האָט נישט פאַרמאָגט; דעם אויבנדערמאָנטן כּישוף־שליסעלע צו אַ צויבער־וועלט פון דיכטונג, וואָס ווערט געעפנט פאַרן נישט אַקטיוון דיכטער אין אונדז.

וויטמאַן איז געווען אַ גרויסער דיכטער מער אין דער פּאַטענץ, ווי אין די טעכנישע מעגלעכקייטן צו לאָזן קומען צום וואָרט אַט די דיכטערישע פּאַטענצן זיינע...

און איינער פון די גרעסטע ווונדער פון דער וויטמאַן־דערשיינונג באַשטייט

אין דעם, וואָס וואָלט וויטמאַן איז דאָך געוואָרן אַ גרויסער דיכטער נישט געקוקט אויף זיין דיכטערישער שטאַמלעניש.

דערצו האָט אים געהאַלפֿן זיין מוט, זיין איבערמענטשלעכער שטאַלץ פֿון געפֿיל און באַוויסטזיין.

ער האָט געהאַט דעם מוט פֿון אַ גאון צו וועלן ווערן אַ דיכטער אויך בפּועל, נישט געקוקט אויף די גרויסע שטערונגען דערצו; און זיין מוט האָט אים געהאַלפֿן צו פֿאַרוואַנדלען טיילן פֿון זיין פֿאַרעמלאָזיקייט אין אַן אייגנ־אַרטיקער פֿאַרמלאָזער פֿאַרעם; פֿאַראַן אָבער אויך טיילן אין זיין דיכטונג, וווּ דער מוט האָט נישט באַוויזן דורכצוגליען איר פֿאַרמלאָזיקייט אַזוי, זי זאָל פֿאַרוואַנדלט ווערן אין אַן אייגנאַרטיקער וויטמאַנישער פֿאַרמלאָזער פֿאַרעם. פֿאַראַן פֿאַטאַגראַפֿיעס וויטמאַנס, אין וועלכע דער גרויסער דיכטער קוקט אַרויס פֿון זיינע אויגן אַ סך מער, ווי פֿון צענדליקער לידער זיינע.

דערפֿאַר אָבער: דאָרט וווּ וויטמאַנס מוט האָט באַוויזן דעם ווונדער צו פֿאַרוואַנדלען דעם פֿאַטענציעלן דיכטער אין אַ דיכטער בפּועל, דערפֿילן מיר אַן אומגעצוימטע דיכטערישע סטיכיע, ממש ווי דער ים, וואָס אויך זיין פֿאַרעם איז גראַנדיעזע פֿאַרמלאָזיקייט, אומפֿאַרגלייכלעכער כאַאַס, וואָס אַרומנעמען דאָס מיטן אויג, ווי יעדע זאָך וואָס האָט אַ פֿאַרעם, קאָנט איר נישט, אָבער איר קאָנט זיך אַריינלעבן אין אים, אַריינפֿילן זיך אין זיין ריטם און שטיין צוגעשמידט און דערשיטערט, און אָטעמען מיט אומענדלעכקייט; ווי איר שטייט פֿאַר אַלץ, וואָס איז צו גרויס איר זאָלט עס קאָנען אַרייננעמען אין זיך דורך אַרומנעמען עס מיטן אויג, און דורך אַרומנעמען עס מיטן פֿאַרשטאַנד, און במילא קאָנט איר בלויז פֿאַרזינקען דערין, זיך אויפֿלייזן אין דעם.

ווער עס וויל פֿאַרזינקען אין וויטמאַנס געוואַלטיקער, ממש סטיכישער דיכטונג, ווער עס וויל שטיין פֿאַר אים אַ צוגעשמידטער און דערשיטערטער, זאָל ליינענען און ליינענען איינס פֿון זיינע געוואַלטיקסטע לידער, דאָס ליד „פֿון דעם אייביק זיך וויגענדיקן וויגעלע“.

דאָס ליד דאָס דאָזיקע וויגט זיך מיטן ריטם פֿון ים, עס איז אומענדלעך ווי דער ים און רופֿט אַרויס, ווידער ווי דער ים, שווער־קאָנטראַלירבאַרע געפֿילן, אָבער אַזעלכע וואָס פֿאַרכאַפֿן דעם אָטעם, פֿאַרשווענקען אייך מיטן גרויסן בראַשית און גיבן אייך דאָס געפֿיל פֿון אומענדלעכקייט, ווייל אייער ענדלעכע קליינקייט גיסט זיך צונויף מיטן אומענדלעכע, מיטן אין־סוף, וואָס איז פֿון אייביק ביז אייביק.

אין דאָזיקן ליד וועגן אַ קינד, וואָס גערט אין דער נאַכט, אויפֿן כּרעג ים, דאָס טרויער־ליד פֿון אַן ער־פּויגל נאָך זיין אומגעקומענער זי (און דאָס ליד ווערט אַקאַמפּאַנירט דורך דעם רויש פֿון ים), זאָגט דאָס קינד (וויטמאַן) נביאות:

„א, וואָס איז מײַן גורל ?

(איך האָב מורא, אַז דאָס איז פון איצט אָן כאַאַס“).

און זײַן ליד איז כאַאַס, אַבער אַזאַ וואָס געבוירט וועלטן.

„לאַז מיך מער נישט זײַן דאָס פּרידלעכע קינד, וואָס איך בין געווען פּריער“, — איידער עס האָט געהערט דאָס ליד פונעם טרויערנדיקן פּויגל, וואָס האָט אים דערשיטערט, און „אַ טויזנט זינגענדיקע עכאַס, וואָס וועלן קיינמאַל נישט אָפּשטאַרבן, האָבן אָנגעהויבן צו לעבן אין מיר“.

דאָס זעלבע געפיל האָבן מיר, ווען מיר הערן וויטמאַנס געזאַנג וועגן פּאַמענאַקס ים-ברעג, וועגן דעם פּויגלס קאַסמישן טרויער-געזאַנג, וואָס דאָס קינד נעמט פּאַרשטיין: די טויזנטער טענער וואָס נעמען וויבירן אין אונדז אַ דאַנק וויטמאַנס גרויסן געדיכט, וועלן אויך אין אונדז קיינמאַל נישט אָפּשטאַרבן. די איבערלעבונג פונעם קינד אין יענער נאַכט איז וויטמאַנען געלונגען אַרײַנצופאַנגען אין אַ ריטם און אין ווערטער פון אַזאַ צויבער און קראַפּט, אַז זײַן געוואלטיקע איבערלעבונג ווערט אויך אונדזערע.

דאָס ליד איז שעפּערישער כאַאַס, — דער כאַאַס פון באַשאַפּ.

וויטמאַן דאָס קינד האָט דערפילט און פּאַרשטאַנען דאָס געזאַנג פון ים און פונעם פּויגל (פון דער ליידנדער און ליבנדער קרעאַטור) און מיר דערפילן און פּאַרשטייען דאָס געזאַנג פון וויטמאַן דעם דיכטער, — דעם געוואלטיקן דיכטער.

(ב) אַ דיכטונג פון דינסטמיידלעך

איך האָב שוין נישט איינמאַל געהערט (און כּאַקאָן שווערן אַז אויך געלייענט) אַ פּאַראַכטנדיקע מיינונג וועגן יידישע פּאַלקסלידער.

זײ זענען דאָך מייסטנס, — גיבן זיך די „דיכטונג-ליבהאַבער“ אַ קרים, — מרויען-לידער, פון דינסטמיידלעך און שניידערקעס.

די דאָזיקע כלומרשטע דיכטונג-ליבהאַבער האָבן זיך אַבער קיינמאַל נישט גענומען די מי צו לייענען די פּאַלקסלידער פון אַ סך פעלקער, וואָס די מערהייט פון זײ זענען אויך געשאַפן געוואָרן דורך פּרויען, — און נישט תמיד דורך דבורה הנביאה און מרימס.

איך וואָלט די דאָזיקע כלומרשטע דיכטונג-ליבהאַבער און דיכטונג-פּאַרטידיקער געעצהט איבערצולייענען קאַרל ביכערס ביז גאַר אינטערעסאַנטן בוך „אַרבעט און ריטם“, וואָס אין איינעם פון זיינע קאַפיטלען („פּרויען-אַרבעט און פּרויען-דיכטונג“) ברענגט ער אַ גרויסן מאַטעריאַל וועגן דאָזיקן ענין.

אבער ווער עס וויל זיך איינשפארן די ארבעט פון ליענען קארל ביכערס בוך, קאן ער דאס, ווי אויבן געזאגט, פארבייטן אויף ליענען די פאלקס-דיכטונג פון א סך פעלקער. ער וועט דאן אן קארל ביכערס הילף איינזען, אז דער פונדאמענט פון דיכטונג איז נישט נאר ביי יידן געלייגט געווארן דורך דער פשוטער פרוי, דער שקלאפין און דער דינסטמויד, דער פויערטע און דער שניידערקע.

קרימט נישט מיט דער נאז, איר דיכטונג-פארטיידיקער, אויפן אונטער-שטן שטאפל; ווי וואלט איר זיך אן אים געווען דערקליבן צו די העכערע? אין זיין ממש אפפרישנדיקן בוך „דאס הנאה האבן פון דיכטונג“, זאגט מאַקס איסטמאן זייער ריכטיק:

„לידער זענען נישט אויסגעוואקסן אין ביכער, אויך נישט אין דער אפגעשלאַנקייט פון עקסטאזן, — זיי זענען אויסגעוואקסן אין די פארהאַר-טעוועטע נשמות פון וואַגאַבונדן, וואָס האָבן ליב געהאַט צו קומען אין באַרירונג מיט אַלע אַרבעטן און זאָרגן און קאַמפּן און יום-טובֿ-פאַרגעניגנס פון די מענטשן אויף דער ערד, און וואָס האָבן ליב געהאַט צו שמועסן און זינגען אויף זייער וועג — אַט די זענען געווען פּאַעטן.“

דיכטונג איז געוואקסן ביים וואַגאַבונד און ביי דעם דינסטמידל, און ביי אַלעמען וואָס האָבן דירעקט זיך געשטייערט מיטן לעבן און ארויסגעריסן ביי אים פאַר אַלע זייערע פיינען און מאַטערנישן דעם זיסן און טרייסטנדיקן געזאַנג — די דיכטונג.

דיכטונג איז געוואקסן ביי די קליינע — אומבאַקאַנטע — און ביי די גרויסע באַדאָיאַגעס — ביי די ווילאַנס, ביי די ווערלענס, ביי די מאַנגערס, ביי די וויטמאַנס.

און נישט צופעליק ווערט אַפט דיכטונג באַנייט (ווען זי ווערט צופיל פאַרצימערט און פאַרביכערט) דורך אויסזויגן די אוממיטלבאַרע לעבנס-איבער-לעבונגען פון די פּאַלקסלידער און פון די באַדאָיאַגישע דיכטונגען; זיי טראָגן אין זיך פרישע לופט אויף אַפּצופרישן.

נאָך פעריאָדן פון דיכטונג-באַנייאונג (דורך אַ קאַנטאַקט מיט דער דיכטונג-סובסטאַנץ פון לעבן), קומען פעריאָדן פון שפע אין דער ליטעראַטור.

נאָכן איינאַטעמען אַ גוטע פאַרציע פרישע לופט, נעמט דאָס בלוט קרייזן ריטימישער און שטאַרקער.

קרימט נישט די נאָז אויף דער דיכטונג פון די דינסטמידלעך — זי איז געווען די מאַמע אָדער די אַם פון נישט איין געראַטן אַריסטאָקראַטיש דיכטעריש קינד.

(ג) אַן אַ צווישנשיכט

איך האָב געלייענט אַ בוך לידער פון אַן אויסטראלישן דיכטער, און איך האָב באַמערקט: אויב איך האָב אָנגערטראָפן אויף שטעלן, וווּ די שפראַך איז געווען שווער (פאַר מיר אַדער בכלל) האָב איך געמוזט פריער גוט אַדורכאַקערן דעם שפראַך־טעקסט, ביז איך האָב געקאָנט דערגראַבן זיך צום בילד־אינהאַלט וואָס הינטער אים.

נישט הינטער אַלע שווערע שפראַך־שטעלן האָב איך געפונען — נאָך אַזאַ אַפרייניקונגס־אַרבעט — אַ דיכטעריש־בילדלעכן אינהאַלט; אָבער דאָרט וווּ איך האָב אַזאַ יאָ געפונען, איז ער פריער געווען אויסבאַהאַלטן הינטער דעם שווערן (יעדנפאַלס פאַר מיר שווערן) שפראַך־צודעק.

אין עטלעכע פּאַלן, ווען איך בין שוין געווען זיכער, אַז עס איז דאָ נישטאַ וואָס צו געפינען, האָב איך געהאַט אַ גאַר אָנגענעמע איבעראַשונג: הינטער דער שווערער רעטאָריק (ווי עס האָט זיך מיר געדאַכט) פלעגט זיך פלוצלינג אַנטפלעקן אַ פּרעכטיק בילד. און איך האָב זיך פאַרטראַכט: פאַרוואָס האָב איך אים גלייך נישט באַמערקט? דער וואַרט־טייטש איז מיר דאָך באַקאַנט געווען.

האָב איך זיך דערמאַנט מיינעם אַ שמועס אין שאַנכיי מיט אַ יידן, וועלכער איז געקומען קיין כינע אַלס קינד און האָט דורכגעמאַכט אַ כינעזישע שולע.

מיר האָבן גערעדט וועגן דער כינעזישער דיכטונג, וואָס איך האָב זי געלייענט אין איבערזעצונגען. איך האָב זיך געקלאָגט דערויף, וואָס זייער ווייניק לידער ווערן ווי געהעריק איבערגעזעצט (אַדער לאָזן זיך ווי געהעריק איבערזעצן), וואָס די מערהייט איבערזעצונגען זענען פּאַלסיפיקאַטן. האָט מיר מיין באַקאַנטער געזאַגט, אַז דאָס איז טויזנט מאל מער ריכטיק פאַר כינעזישער דיכטונג. אויב אַן ענגלישע איבערזעצונג פון אַ פּראַנצויזיש ליד, למשל, קאָן נאָך איינהיטן דעם שאַטן פון אַריגינאַל, איז דאָס ביי אַ כינעזיש ליד נאָך שווערער, ממש אוממעגלעך. דאָ קאָנט איר דעם שאַטן פון אַריגינאַל אויך נישט באַקומען.

פאַרוואָס? ווייל די כינעזישע דיכטונג גיט זיך איבער דעם לייענער דירעקט, דורך די כינעזישע בילד־סימבאָלן און נישט דורך ווערטער. דער קאָנטאַקט צווישן דעם געדיכט און דעם געניסער איז אַן אוממיטלבאַרער, אַן אַ צווישן־שיכט פון שפראַך. דער „לעזער“ פון כינעזישער דיכטונג איז קיין לעזער נישט — ער איז אַ זענער, — ער זעט אוממיטלבאַר דאָס בילד, וואָס דער דיכטער מאַלט פאַר אים, אַן וואַרט־פאַרמיטלער. דאָס בילד דאַרף נישט

דורכגיין דעם צאלאמט פון וואַרט, כדי צו באַקומען אַ דערלויבעניש אַרײַנצוגיין אינעם לעזערס געמיט.

און קענער פון כינעזיש און כינעזישער דיכטונג זאָגן טאַקע, אַז די ווירקונג אירע איז שטאַרקער, אוממיטלבאַרער פאַר יעדער אַנדער דיכטונג. און מיט דעם דערקלערט זיך אויך מיין דערפאַרונג מיטן אויסטראַלישן דיכטער: אויפן וועג צו זיין בילדלעכקייט, איז געשטאַנען פאַר מיר, ווי אַ וואַנט, אַ שפּראַך, אויף וועלכער איך האָב געמוזט פאַרווענדן צופיל אויפּמערק-אָמקייט.

די שפּראַך פון דיכטונג מוז זיין וואָס דורכזיכטיקער, מוז וואָס ווייניקער שטערן די פאַרבינדונג צווישן דער דיכטונג און דעם לעזערס געמיט. במילא מוז דיכטונג זיין ווי מעגלעך קנאפּוואַרטיק, דער וואַרט-לבּוש פון די געדאַנקען און בילדער מוז זיין אַ מינימאַלער.

דער אידעאַל פון דיכטונג איז, אַז דער מינימאַלסטער סכּום ווערטער, וואָס מען מוז שוין באַנוצן, זאָלן זיין אַזוי דין אויסגעשליפּן, זיי זאָלן בילדן נישט מער ווי אַ דין, קוים באַמערקבאַר הייטל צווישן דעם בילד און זיין אויפגענומען ווערן.

די בעסטע ווערטער פאַר דיכטונג זענען די, וועלכע מען באַמערקט קוים, וועלכע קאָנען זיך מאַכן כמעט ווי אויבאמערקבאַר, וועלכע קאָנען דערפילן זייער שליחות דיסקרעט.

ווען מען לייענט דיכטונג אין אַ פרעמדער שפּראַך, און די שפּראַך איז נאָך שווערלעך, און מען דאַרף זיין אויפּמערקזאַם צו איר, שטערט דאָס דעם פּראָצעס פון דיכטערישן אויפנעמען, און אין אַזאַ פאַל זעט מען דאָס בולט איין; אָבער די שטערונג איז אויך דאָ בעת דער וואַרט-לבּוש פון דיכטונג איז צו דיק, צו „דיכטעריש“ אַפילו אין מאַמע-לשון.

די קונסט פון דיכטונג באַשטייט נישט נאָר אין פאַרמאַגן באַפליגלטע בילדער און געדאַנקען, נאָר אויך צו קאָנען באַפליגלען די שפּראַך אַזוי, זי זאָל נישט זיין שווערוואַגיק, — זי זאָל זיין דורכזיכטיק און לייכט ווי עטער, זי זאָל נישט שטיין ווי אַ שאַטן צווישן בילד און דעם אויפנעמענדיקן געמיט, צווישן דיכטערישן געדאַנק און דעם אויפנעמענדיקן מוח.

דאָס איז פאַר פּראָזע אויך געזונט, אָבער אַ ליד קאָן אַן דעם נישט לעבן.

ד) דיכטונג צערייסט די קייטן פון געפענטעטן „איך“

אין קאָנסטאַנטין סימאָנאָוס מלחמה-דראַמע „רוסישע מענטשן“, זאָגט גלאָביא, דער העלד פון דער דראַמע: „וואָס קוקסטו אַזוי, חבר קאַפיטאַן? דאָס טרינק איך דאָך נישט אויף צו באַקומען מוט. — איך טרינק כדי זיך אַנצוואַ-“

רעמען. אויף צו באקומען מוט העלפט דאָס נישט. דערצו העלפט מיר אַ ליד".
(דריקט אַלעמען די הענט. צוקומענדיק צו דער טיר, דרייט ער אום דעם קאָפּ
און צעזינגט זיך פּלוצלינג: „נאַכטיגאַל, נאַכטיגאַל-פּויגעלע". זינגענדיק פּאַר-
שווינדט ער דורך דער טיר.)

גלאַנצ גייט אויף אַ זיכערן טויט און ער קרעפּטיקט זיך פּאַר זיין אויפגאַבע
מיט אַ ליריש פּאַלקס-ליד.

און ער טוט דאָס נישט אינסטינקטיוו, ווי דאָס האָבן געטאָן אומציייליקע
מיליאָנען פּאַר אים און אומציייליקע מיליאָנען וועלן דאָס טאָן נאָך אים, —
ער טוט עס מיטן פּולן באַווסטזיין, אַז דאָס העלפט, אַז אינעם ליד איז
אַ קוואַל פון קראַפט, פון וועלכן מען קאָן פיל שעפּן אין אַ פּאַל פון סכּנה,
ווען גייסטיקע קראַפט איז שטאַרק גויטיק — דאָס גויטיקסטע.

פּאַרוואָס איז לייכטער צו גיין צום טויט מיט אַ ליד? ווייל אַ ליד (איך
באַנוץ דאָס דאָזיקע וואָרט אין דאָזיקן פּאַל אַלס סימבאָל פון קונסט בכלל)
רייכט אַראָפּ פון אַ מענטשן די קייטן פון זיין ענגן „איך", ברייטערט אויס זיין
האַרציגאַנט, זיין עגאָאיזם נעמט אים אויסווען אַזוי קליין אין פּאַרגלייך מיט דער
גרויסער, טיפּער וועלט כּוון אייביקייט, ווהיין דיכטונג, ווען זי ווירקט (און זי
ווירקט, ווען דיכטונג איז דיכטונג), פּאַרטראַגט דעם מענטשן.

די פּונקציע פון דיכטונג — איר עיקרדיקע פּונקציע — באַשטייט אין
באַפּרייען דעם מענטשן פון זיין פּאַרשקלאַפט צו זיך אַליין; דיכטונג פּאַרטראַגט
דעם מענטשן פון דער תּפּיסה פון פּראַקטישקייט און „איך"-נוצלעכקייט אין
דער פּרייער וועלט פון אומפּראַקטישע געפּילן, וועלכע ליחן אויף זיין נאַטירלעכן
עגאָאיזם און — ס'איז לייכטער צו גיין אויף טויט, ס'איז לייכטער דאָס שטאַרבן.
נישט אומזיסט זענען אַזוי פיל קדושים אונדזערע אומגעקומען אין די
פּלאַמען פון די פּאַרשיידענע אינקוויזיציעס מיטן עקסטאַטיש-אויסגעשריגענעם
„אחד".

וואָס איז דען דער עקסטאַז פון פּאַרבינדן זיך מיט גאָט דורכן כּלוח-
נפּשדיקן „שמע ישראל", אויב נישט דיכטונג?

נישט דער אַבסטראַקט-פּילאָזאָפּישער געדאַנק פּונעם „אחד" האָט זיי
געטרייסט און געשטאַרקט, — זיי האָט געטרייסט און געשטאַרקט דער דיכטער-
רישער עקסטאַז, דער אומפּאַרגלייכלעכער טעם פון דער מיסטישער וויזיע,
וואָס מאַכט נישטיק דעם ענגן „איך" (וואָס ווערט פּאַרברענט), פנים אל פנים
מיטן גייסטיקן „איך", וואָס ווערט באַפּרייט פּאַר אַ פּאַראייניקונג מיט דאָס
באַמת ווערטפּולע אין לעבן.

פּאַר איינעם איז לייכטער צו גיין צום טויט מיטן „אחד", ווייל דאָס איז
זיין נאַציאָנאַלע דיכטונג, וואָס רעדט צו זיין געמיט פון געבורט אָן, פון זיין
בלוט אַרויס; פּאַרן צווייטן איז דאָס זיין און זיין פּאַלקס בענקשאַפּטס-ליד צום

„נאכטיגאל, נאכטיגאל-פייגעלע“, פאַר אַ דריטן — אַן אַנדער ליד; אָבער פאַר אַלעמען איז דאָס דיכטונג, מיט איר ווונדערבאַרער אייגנשאַפט צו באַפרייען דעם „איך“, אים צוצוגרייטן אַריבערצושפּרינגען איבער זיין אייגענעם קאַפּ, אים וויליק מאַכן צו פאַרשיידענע עקידות, אים צוצוגעבן מוט, אים מאַכן „אויס זענטש“ — עפעס העכערס.

(ה) פאַר דער אייביקייט ?

מען האָט ליב צו זאָגן: דיכטונג ווערט געשאַפּן פאַר דער אייביקייט. און מען מיינט דערמיט אַרויסצוווירן טיפע פאַרשטענדעניש פאַר דיכטונג און טיפע פאַרערונג צו דיכטונג. אין דער אמתן אָבער באַווייזט עס בלויז, ווי ווייניק די דאָזיקע דיכטונג-פאַרערער פאַרשטייען דעם מהות פון דיכטונג. עס איז נישט ריכטיק, אַז דיכטונג ווערט געשאַפּן פאַר דער אייביקייט; דיכטונג ווערט געשאַפּן פאַרן מאַמענט, זי ווערט נאָכגעשיקט די פּרישע פּוסטריט פון איבערלעבונגען. דיכטונג העלפט דעם דיכטער צו באַפרייען זיין געמיט-שפּאַנונג, זי העלפט אים איבערקומען קריזיסן, זיי אויס-דיכטן, ד. ה. זיי מאַכן אויס דורך דיכטונג. דיכטונג העלפט די לייענער אין שווערע מאַמענטן און פאַרשאַפט גוטע מאַמענטן, — זי איז אַ פּריינט אין דער טאַג-טעגלעכקייט. אמת, גוטע דיכטונג לעבט איבער דורות, און אַמאָל טאַקע אייביקייט, — אָבער זי ווערט געשאַפּן דורכן און פאַרן מאַמענט, פאַר זיין פּראַקטישן נוצן. ווער עס פאַרשטייט דאָס נישט, דער האָט קיינמאָל קיין דיכטונג נישט פאַרשטאַנען, ווייל — נישט איבערגעלעבט אויף אַן אמת. ער האָט זיך נאָר געדרייט אַרום איר, אָבער נישט געלעבט מיט איר.

(ו) אַן אַריינבליק אויף אַ מאַמענט

אַ דיכטערישע מעטאָפּאָר, דיכטערישע בילדלעכקייט, דיכטערישער סימבאָל קומען אויף אויפן זעלבן אופן ווי חלומות: דאָס באַווסטזיין איז נישט אינגאַנצן — בלויז האַלב-וואַך. און דער האַלב-וואַכער באַווסטזיין באַמערקט זאָכן, נישט אויפנעמענדיק זייער פּראַקטישע פּונקציע, — ער זעט זיי אין זייער זאַכיקייט, אלס סוביעקטן, און זיי רופן אַרויס אַסאַציאַציעס, אָבער נישט קיין מיושבדיק-פּראַקטישע. די זאַכן שטראַלן אַרויס זייער זעלבשטענדיקע נשמה. איך שרייב דאָס דאָזיקע אין אַ האַלב-וואַכן צושטאַנד פון באַווסטזיין, און איך זע די דיכטונג נישט מיושבדיק פּראַקטיש — איך זע איר נשמהדיקסטן

פונקט: אן איר פעלט די נויטיקע קאטארזיס-פונקציע, עס פעלט די מעגלעכקייט זיך צו דערהויבן איבער זיך, צום איבער-אינדיווידועלן, צו געניסן א צושטאנד, ווען עס איז אזוי לייכט שלום צו מאכן מיטן גורל, — מען זעט דאך זיך גופא אין האלב-וואכן צושטאנד פון באווסטזיין, מען זעט און מען פילט זיך גופא נישט מיושבדיק-פראקטיש, נאך ווי א לעבעדיקן גערוו פון דער וועלט-מיסטעריע, ווי א מעדיום פאר דער קראפט פון דער וועלט-מיסטעריע. דיכטונג איז טאקע — אויב איר ווילט — דאס כישוף-שטעקעלע, וואס פארוואנדלט א חיה-חומרישע באשעפעניש אין א האלב-באווסטזיניקע טייל פון גרויסן סוד.

דיכטונג איז — דאס פערזענלעכע געפילט אלס דאס אייביקע, אלס אלגעמיין-מענטשלעכע (נישט ווייל דאס אייביקע ווערט אראפגעשלעפט צום פערזענלעכן, נאך פארקערט: דאס פערזענלעכע ווערט דערהויבן אין עקסטאז צום אייביקן). דאס דיכטערישע צעשמעלצט דאס פערזענלעך-איבערגעלעבטע און לאזט איבער דערפון בלויז דאס אלגעמיין-ווערטפולע (אדער — פורעמט דאס איבער אין עפעס אלגעמיין מענטשלעכס).

נאך די ווירקונג פון גרויסער דיכטונג, נאך א לאנגער צייט פון א דיכטונג-תענית, קאן ערשט געבן א באגריף ווי עס פעלט אונדז די ווירקונג פון דיכטונג, ווי פארזשווערט מען ווערט אן איר — (סיי דער יחיד, סיי די געזעלשאפט), ווי א מאשין, וואס ווערט נישט געאיילט פון צייט צו צייט.

(ז) א מינוטיקער שפאציר אין דער געדיכטעניש פון דער טעאריע פון דיכטונג

אין זיין אינטערעסאנט בוך וועגן דער קונסט פון איבערזעצן, אונטערן נאמען „די הויכע קונסט“, ברענגט קארנעי טשוקאווסקי צוויי שורות פון פעטס א ליד:

„יא ניע זנאיו טשטא יא בודו
פעט, נא טאלקא פעסניא זרעיעט.“
(„איך ווייס נישט וואס איך וועל
זינגען, אבער ס'ליד נעמט רייפן“)

און ער באמערקט:

„אין דער סטרוקטור פון פעטס צוויי שורות איז דער עיקר דער דאזיקער נישט געוויינטלעכער פונאנדערריס צווישן די ווערטער „איך וועל“ און „זינגען“; דאס אריבערטראגן דאס ווארט „זינגען“ אין אנהייב פון דער צווייטער שורה, צוליב וואס עס ווערט געשאפן א ריטמישער אפהאלט („פערעבאי“), וואס

אַנטשפּרעכט דעם אומוויסן וועגן זיין צוקונפטיק ליד, וואָס קומט צום אויסדרוק אין פעטס געדיכט.

איז קומט אויף פון זיך אליין די פּראָגע: האָט דאָס פעט געטאָן באַוווּסט-זינגען, צי האָט ער זיך געזאָגט: היות ווי איך ווייס נישט וואָס איך וועל זינגען, וועל איך מאַכן אַ קינסטלעכן ריטמישן פּונאַנדערריס צווישן „איך וועל“ און „זינגען“ און אויף אַזאַ אופן, אַ דאַנק דער פּונאַנדערגעריסענער ריטמיק, וועל איך בילדלעך אויסמאַלן מיין פּאַעטישע אומזיכערקייט, וואָס איז שייך דעם אינהאַלט פון מיין אַנרייפנדיק ליד?

זיכער נישט. דאָס געפיל פון רייפנדיקן ליד אָן קאַנרעטן אינהאַלט האָט זיך געריסן צו פּאַרקערפּערונג און די דאָזיקע אינערלעכע שטרעבונג האָט אומבאוויסטזיניק אַרגאַניזירט די ריטמיק פון געדיכט אין הסכם מיטן פּאַעטס לעבעדיקן געפיל.

אין דעם באַשטייט טאַקע די אומבאוויסטזיניקייט פון שעפּערישן פּראָצעס. אויפן זעלבן אופן מוזן מיר זיך דערקלערן די דערשיינונג אין דער דיכטונג, ווען אַ געוויסער צוזאַמענשטעל פון קלאַנגען דריקט אויס אַ געוויס געפיל, אָפט אַפילו אַ געוויס פּאַעטיש בילד. דער דיכטער מאַכט נישט קיין שום אַריפּמע-טישע אויסרעכענונגען, ווי די פּאַלגנדע: איך וויל אויסדריקן אַדער אויסמאַלן דאָס אַדער יענן, און דעריבער וועל איך נעמען אַט-אַ-די און אַט-אַ-יענע קלאַנגען, כּוועל זיי פּאַראַייניקן אין אַ געוויסער קאַמבינאַציע און וועל אַזוי אַרום באַקומען דעם נייטיקן עפעקט.

אויב דער דיכטער וועט מאַכן אַזאַ אַריפּמעטישע אויסרעכענונג, ד. ה. אויב ער וועט צוגיין צו זיין פּאַעטישער אויפגאַבע פון דרויסן, וועט זיך נישט באַקומען קיין לעבעדיקער פּאַעטישער אַרגאַניזם (אַן אַרגאַניזם וואַקסט אויס פון אינעווייניק), נאָר אַ פּלוידער, ענלעך צום באַלמאַנטישן פּערז אויף „טש“, וואָס דאַרף, טעאַרעטיש, עפעס אויסדריקן, אָבער ער דריקט גאַרנישט אויס, אַחוץ דעם מחברס געשמאַקלאַזיקייט:

„טשוזשדי טשאַדאַם טשאַרני טשאַלן“

מיר האָבן דאָ פאַר זיך אַ בולט-אויסערלעכן אָפּקלייב פון ווערטער אויף „טש“, וואָלטן זיך געווען אונטערגערוקט אַנדערע אויף „טש“, וואָלט אויך געווען זיין גוט.

דאַרט, וווּ דער אָפּקלייב פון קלאַנגען דריקט טאַקע אויס אַן עפעס, וואָס אַן דעם דאָזיקן קלאַנגען-אָפּקלייב לאָזט זיך עס נישט אויסדריקן, דאַרט ווערט דער דאָזיקער קלאַנגען-אָפּקלייב אַרגאַניזירט דורך דעם אינערלעכן דרוק פון געפיל, וואָס זוכט קאַנוולוסיוו אַן אויסדרוק, וואָס זאָל באַפרידיקן, אַנטשפּאַנען דעם דאָזיקן דרוק, און אינעם אינסטינקטיוון זוכן אַט-אַ-די אַנטשפּאַנונג.

וואָרפט אָפּ דאָס דינע פּאַעטישע געפיל אַלע אומבאַפרידיקנדיקע אויסדרוקן, וואָס רוקן זיך אונטער, ביז די שפּאַנונג אַראַגאַניזירט אונטער איר דרוק יענעם קלאַנגען־אַפּקלייב, וואָס באַפרידיקט און אַנטשפּאַנט אומבאַוווּסטזיניק. אַזאַ קלאַנגען־אַפּקלייב ווערט געבוירן אַראַגאַניש, אין חבלי יצירה, ווי אַ לעבעדיקער אַראַגאַניזם ווערט געבוירן פון אַ לעבעדיקן זאַמען.

מיר באַמערקן דאָס באַוווּסטזיניק און מיר דעשיפּירן די ווירקונג פון די דינע ריטמען און וואָרט־קלאַנגען, — ביים דיכטער אָבער זענען זיי מיטן באַוווּסטזיין נישט געבונדן.

די סאַמע קונציקע ריטמען זענען אַ רעזולטאַט פון אוממיטלבאַרקייט.

(ח) אַרעמער נאַטוראַליזם

וואָס וויל דער נאַטוראַליזם? געבן אַ בילד פון דער ווירקלעכקייט, אַזוי ווי זי איז, גראַב זיך אויסגעדריקט — אַפּמאַלן די ליבע־פּאַראַייניקונג אין איר קאַנקרעטער, זעבאַרער אַנטאַפּבאַרקייט.

אָבער נישט שוין־זשע איז אין דער ליבע־פּאַראַייניקונג דאָ נאָר דאָס זעבאַרע? אין איר איז דאָך דאָ אויך דאָס געפילטע! און נישט נאָר דאָס געפילטע מיט דער הויט, מיט די גלידער, נאָר אויך מיט דער נשמה, מיטן געמיט־צושטאַנד, און דאָס איז נישט נאָר אויך ווירקלעכקייט, נאָר די ווירקלעכקייט, די איינציקע ווירקלעכקייט וואָס האָט אַ ווערט, ווייל די אַנדערע זייט פון דער ווירקלעכקייט איז נאָר איר קערפּער, איר מעדיום, זורך וועלכן זי, די דאָזיקע ווירקלעכע, ווערטפולע ווירקלעכקייט, מאַניפעסטירט זיך אויף דרויסן.

(ט) די אַרומגענענדיקע מלוכה פון פּאַעזיע

די מערהייט מענטשן לעבט אומבאַוווּסטזיניק — זיי לעבן מיט דער אינערציע פון ווילן צום לעבן. אָבער אַפילו אין די סאַמע אינערטנע וואַקסט צייטנווייז אויס אַ פּאַרגעפיל, אַן אַנונג, אַ נישט אינעם אומבאַוווּסטזיניקן ווילן צום לעבן איז אַלץ, און די בעסערע, וואָס געפינען זיך נישט צווישן דעם אינערטנעם רוב, שטייען כסדר פונסניי פאַר די פּראַגן; וואָס אַזוינס איז לעבן? וואָס אַזוינס איז די וועלט? וואָס איז גאָט?

און די אייביקע פּראַגן פון גוט און שלעכט, גערעכטיקייט און שולד, שטראַף און אומשולדיקייט, שיינקייט און מיאוסקייט, רזומנות און אכזריות, עגאָאיזם און מסירת־נפש, ציניזם און קידוש־השם, — די אַלע פּראַגן זוכן, פּאָדערן אַן ענטפּער, און די דאָזיקע ענטפּערס און די דאָזיקע פּראַגן זענען די

דיכטונג פון דער מענטשהייט, צי זי טראַגט דעם כאַראַקטער פון מיטן, רעליגיע, לידער, מעשהלעך, צי אין ווערטער-נישט-פאַרקערפערטן-קאַמף פון דער מענטש-לעכער נשמה פאַר אַן ענטפער אויף די דאָזיקע פראַגן, צי זי איז פאַרקערפערט (אין די מעשים פון הייליקע און מאַרטירער) אין אַ זיג איבער די דאָזיקע פראַגן.

(י) וואָלט וויטמאַנס קאַסמישער כאַאַס

פאַראַן אפשר איין איינציקער דיכטער, וועגן וועמען די מיינונגען זענען אַזוי צעטיילט, אַז עס איז נישטאָ קיין האַפענונג ווען נישט איז צו קאָנען אַריבערוואַרפן אַ בריק איבער זיי. דער דאָזיקער פאַעט הייסט: וואָלט וויטמאַן. פאַר איינע איז ער דער קעניג פון גראַפאַמאַנען, פאַר אַנדערע — אַן איינ-ציקאַרטיקע דערשיינונג אין דער וועלט-דיכטונג; אַ דיכטער — אַ רעליגיע-גרינדער.

דערמיט — און נישט נאָר דערמיט — איז וואָלט וויטמאַן ענלעך צו דער ערד און צום לעבן: פאַר איינע זענען זיי שמוציק, פוסט און געמיין; אַבער פאַר אַנדערע — הייליק און שיין, פול מיט זין און דעהויבן.

וואָלט וויטמאַן האָט געזאָגט: „קאַמעראַד, דאָס איז נישט קיין בוך; דער-יעניקער, וואָס רירט עס אָן, רירט אַן אַ מענטשן“...

דאָס איז נישט נאָר שיין, נאָר אויך אמתדיק, אַבער נישט דער גאַנצער אמת. וויטמאַן איז אַ קאַסמישע דערשיינונג: די נאַטור און די נאַטור פון מענטשן האָבן דורך אים באַקומען די מתנה פון שפראַך, זיי האָבן אויסגעבראַכן מיט רייד ווי אַ ווילקאָן ברעכט אויס מיט לאַזע — צוזאַמען מיט שטיינער, מיט אַש און רויך.

און דעריעניקער, וועלכער רירט אַן וויטמאַנס בוך, רירט אַן נישט נאָר אַ מענטשן אַ חבר, נאָר די נאַטור גופא, אירע עכטע עמאַציעס און שטרעבונגען. נישט אַלע קאָנען זיך פאַנאָדערקלייבן אין דער נאַטור און אין לעבן — זיי זענען אַזוי קאַמפליצירט און פאַרפלאַנטערט; נישט אַלע קאָנען זיך פאַנאָדער-קלייבן אין וואָלט וויטמאַנען: ער איז אַזוי פאַרפלאַנטערט און קאַמפליצירט. ער איז כאַאַס, אַבער דער כאַאַס נישט נאָך דער פאַרניכטונג, וואָס איז פול מיט חורבות און אומקום, נאָר דער קאַסמישער כאַאַס, דער כאַאַס פון אין-סוף, דער פאַרבאַגיניקער כאַאַס פון דער וועלט, דער כאַאַס, פון וועלכן עס ווערן אַרויסגעבאַרן וועלטן, דער כאַאַס — אין וועלכן עס דרימלען און ווערן ריין אַלע כוחות פון לעבן.

די יעניקע, וועלכע זענען פעאיק צו באַמערקן אין אַזאַ כאַאַס די גראַנדיזעע קאַנטורן און די מלכותדיקע באַוועגונגען פון די וועלטן, וואָס קלייבן זיך

געבוירן צו ווערן, — די יעניקע זענען די לייצענער און די פארערער פון וואָלט וויטמאַנען.

ווי ליב איך האָב וואָלט וויטמאַנס כאַאַס, וואָס טראַגט אין זיך גאנצענע וועלטן!

(א) זיגמונד פרויד ווי אַ פּאָעזי

איך בעט אייך זיך נישט צו באַאומרוואיקן: פרויד האָט קיין געדיכטן נישט געשריבן... און דאָך באַשטיי איך אויף דעם, אַז פרויד האָט געליטן פון פּאָעטישע אַנפאַלן, נישט געקוקט דערויף וואָס זיין לערע קאָן אויסזען ווי אַ רייך מאַטעריאַליסטישע אויף אַלע הונדערט פּראָצענט, געוויס, אין דער לערע פון דאָזיקן זשעני איז דאָ אַ סך אויסערלעכע גראַבקיט, אַבער יענע, וועלכע באַמערקן נישט הינטער דער דאָזיקער גראַבקיט די קלאַרע ליניעס פון אַ גראַנדיעזער מעטאַפיזיק, פּאַרמאַגן נישט אויף קיין גראַשן פּאַנטאַזיע. פרוידס זשעני ווערט פּאַרצערט פונעם דראַנג צום שטרענגסטן מאַניזם, פונעם דראַנג אַרומצוכאַפּן די פּילגעשמאַלטליקע וועלט מיטן רייף פון אַן איינציקן פּרינציפּ, פון אַן איינ-איינציקן געדאַנק — און צי דען רופט נישט אַרויס דער דאָזיקער פּאַנטאַס-טישער מאַניזם אַ מיסטישן, רעליגיעזן ציטער, ווי יעדער מאַניזם? איז דאָך אויך אינעם מאַטעריאַליסטישן מאַניזם דאָ עפעס פון דער מאַנאַטעאיסטישער רעליגיע, פון מענטשנס פּאַרלאַנג צו האַבן צו טאָן מיט אַן איינציקן און אומגע-טיילטן, פאַר וועמען מען זאָל קאָנען אי ווינען, אי יובלען, און אויף וועמען מען זאָל קאָנען אַרופּפּלייגן אי די האַפּענונגען, אי די אַחריות פאַר אַלדאָס שלעכטס.

און הויך דעם איז דאָך פרויד אַ פּסיכאָלאָג — אַ פּאָעט, אַ שפּערישער ראַמאַניסט! צי דען וואָלט אַ טרוקענער געלערנטער געקאַנט זיך דערטראַכטן צו דער טעאָריע פונעם עדיפּוס-קאָמפּלעקס? מען דאַרף דאָך פּאַרמאַגן אַ נישט דורכשניטלעכע פּאַנטאַזיע, כדי זיך צו דערטראַכטן צו דער דאָזיקער טעאָריע, וואָס איז אויסגעאַרבעט ביז די קלענסטע דעטאַלן מיט אַ דערפּינדונגס-טאַלאַנט, וואָס נישט איין ראַמאַניסט מעג אים מקנא זיין.

און צי דען דאַרף מען נישט זיין אַ דיכטער ביון מאַרך פון די ביינער, כדי אַנצושרייבן אַזאַ פּוּר-חלומות, וואָס פרויד האָט אונדו געגעבן?

ניין, ניין, עס איז אַפילו נישט נויטיק צו לייצענען זיין קליין ביכל „די צוקונפּט פון אַן אילוזיע“ (וועגן רעליגיע), כדי זיך צו איבערצייגן, אַז פרוידס טעאָריע פירט העכער ווי די אונטערשטע טייל קערפּער, ווי דאָס דאַכט זיך אַ טד. עס איז גענוג אַ בלעטער צו טאָן פרוידס וועלכן נישט איז בוך, כדי זיך אַנצושטויסן אויף פּערלען פון פּאָעטישער פּאַנטאַזיע, וואָס ביי פּאָעטן וועט איר זיי נישט אַפט געפינען.

סארא דיכטער מען דארף זיין, כדי צו פארזיכערן (ווייל ער פילט דאס און לעבט דאס איבער), אז קיין איין מענטשלעך באשעפעניש קאן זיך נישט באפרייען פון דעם זעלישן שאק, וואס עס האט איבערגעלעבט ביים געבוירן ווערן אויף דער וועלט. און דעריבער, פארזיכערט פרויד, איז דער מענטש תמיד פול מיט א טונקעלן דראג צו געפינען שוץ אין דער מוטערלעכער טראכט, ווהיין ער וויל זיך צוריקקערן אין זיין אנטלויפן פון דער וועלט.

צי דען קאן דאס דערווייזן ווערן וויסנשאפטלעך-פסיכאלאגיש?

אבער דערפאר — סארא גראנדיעזער סימבאל פון מענטשלעכן גורל! פון דער ווארעמער חסדיקער מוטערטראכט ווערט ער ארויסגעשטויסן אין דער פייכטער, קאלטער וועלט, וואס איז פול מיט נויט, און ער קאן שוין קיין מאל נישט פארגעסן די דאזיקע ערשטע איבערגעלעבטע עוולה! זי איז דאך נישט נאר די ערשטע, נאר אויך די גרעסטע, די סיבה פון אלע שפעטערדיקע. יא, ווי אלדאס גרויסע אין לעבן, איז אויך פרויד פארקרוהט מיט דיכטונג.

יב) דיכטונג און ליבע

מיט פאעזיע איז דאס זעלבע ווי מיט ליבע. אדער זי באהערשט אלץ, הערשט איבער אלץ, אדער זי איז א גענארערין. עכטע דיכטונג, ווי עכטע ליבע, פילט אויס ביז איבער די ברעגן, שמידט צו צו זיך אינגאנצן: פונקט ווי ביי אן עכטער ליבע איז נישטא קיין ארט אין דער נשמה פאר א צווייטער פרוי, א חוץ דער געליבטער, אזוי קאן אין דער נשמה נישט זיין קיין ארט פאר אנדערע געפילן, א חוץ די, מיט וועלכע עס איז פול די דיכטונג, מיט וועלכער מען גיסט זיך צונויף.

אויב דיכטונג געפעלט אזוי זיך, ווי יעדע נישט גאר מיאוסע פרוי, דאן איז דאס נישט קיין ליבע און נישט קיין דיכטונג.

יג) פערזן זענען נישט עפעס קינסטלעכס

פערזן, טענהט מען, זענען עפעס קינסטלעכס, — מענטשן רעדן דאך געוויינטלעך אין פראזע. אבער די דאזיקע מענטשן קאנען נישט נישט נאר די טעאָריעס, וואס פארזיכערן, אז פראזע האט זיך אנטוויקלט פון דער פאָעטישער שפראך, אדער בעסער: אז פראזע דאס איז דאס קליינגעלט, וואס האט זיך באקומען נאָכדעם, ווי דער אימפעריאל פון פאָעטישן לשון איז צעביטן געוואָרן אויף טאָג-טעגלעכער פראזע, — די דאזיקע מענטשן קענען אויך נישט די פראָטיק פון מענטשנס גייסטיקן לעבן, — זיי ווייסן נישט, אז פערזן גיבן

צום בעסטן איבער די אויפגעברויזטקייט פון דער נשמה, דעם עקסטאַטישן צושטאַנד אירן.

געוויס, מען קאָן פּערזאָן דערפירן צו דער נידעריקער מדרגה פון קינסט- לעכקייט, ווען דער דיכטער קלויבט צונויף צוגעטראַכטע, נישט נאַטירלעכע פאַרמען, — דאָס באַדייט אָבער נישט, אַז פּערזאָן פאַר זיך גופא, ווי אַ מאַני- פעסטאַציע פון דער מענטשלעכער נאַטור, זענען עפעס קינסטלעכס.

פּערזאָן זענען אַ נאַטירלעכע דערשיינונג פון מענטשנס קינסטלערישער נאַטור. כל זמן דער מענטש וועט האָבן עמאַציעס און ער וועט זוכן פאַר זיי אַן אויסדרוק, וועלן פּערזאָן זיין זיין נאַטירלעך געווער אויף אויסצודריקן דורך זיי זיינע עמאַציעס, וואָס רייסן זיך צו קינסטלערישער פאַרקערפּערונג.

י) אומגליקלעכע

אייניקע יידישע דיכטער וואַלטן נאָך געקאָנט האָבן אַ האַפּענונג אויפֿ- צושטיין תּחית המתים פאַר די לייענער, ווען נישט די יאַר־יערלעכע יאַרצייט- אַרטיקלען, וועלכע פאַרשיטן די דאָזיקע דיכטער צום צווייטן מאָל נאָך גרינט- לעכער, ווי צום ערשטן מאָל, — אַזוי גרינטלעך, אַז פון דאָזיקן פאַפּירענעם קבר־בערגל וועלן זיי זיך שוין נישט אַרויסרייסן אויף גאַטס ליכטיקער וועלט...

טו) נישט אמת, נישט אמת

„ווען דאָס געווער האָט דאָס וואָרט — שווייגן די מוזעס“.

טאַראַ ליגן דאָס איז!

ריכטיקער וואַלט געווען צו זאָגן: ווען דאָס געווער האָט דאָס וואָרט — הערט מען נישט די ווערטער פון די מוזעס. ווי מען הערט נישט דעם רוישן פון אַ טיכל בעת אַ שטורעם, — אָבער צי דען ווערט דאָס טיכל שטום אין שטורעם?

די מוזעס פאַרלירן קיינמאָל נישט די פעאיקייט צו רעדן — און ווען דאָס געווער ווערט אַנטשטומט, הערט מען תּיכּף די שטים פון די מוזעס, וואָס איז אויף קיין איין מינוט נישט אַנטשוויגן געוואָרן.

נאָר אונדזערע פאַרפּייניקטע הערצער דאַכט זיך, אַז די הייליקע שטים לאָזט זיך ווידער הערן, נאָך אַ לאַנגן איבעררייס.

די ווילדעווענדיקע שטים פון שטורעם קאָן פאַרטויבן אַלע צאַרטע שטימען פון לעבן, — אָבער אויסראָטן זיי? — קיין מאָל נישט!

טז) וועגן פאָעטישע פאַרגלייכן

איך זוך קיינמאל נישט קיין פאַרגלייך.
 עס וואַקסט אין מיר דער פאַרלאַנג עפעס אויסצודריקן; דער דאָזיקער
 פאַרלאַנג זוכט פאַר זיך אַן אויסדרוק, — ניין, ער זוכט נישט, נאָר ער קוועלט
 אַלץ מער און מער אַן מיטן דאַרשט נאָך אַן אויסדרוק. איך פיל, אַז מיט פשוטע
 סתם-ווערטער וועט זיך דאָס נישט לאָזן אויסדריקן, — יעדנפאלס איז דאָס
 אַ צו־לאַנגער וועג. און מיט אַמאָל הויבט זיך אַן צו צאַפלען אַ פאַרגלייך, אַ בילד
 — אָבער ער טויג נישט, איך וואָרף אים אָפּ, עפעס אין מיר וואָרפט אים אָפּ
 אַן מיין ווילן, אומבאַפרידיקט. און אַזוי אַ צווייט מאל, אַ דריט, ביז עס גיט
 אַ שווים אַרויף אויבנאָן, פון עפעס אַ טיפעניש, אַ בילד, וואָס ברענגט אויס-
 לייזונג דער בענקשאַפט נאָך אַן אויסדרוק.

איך זוך קיינמאל נישט קיין בילד, — אַ בילד נעמט פיקן אין מיר, ווי
 אַ הינדעלע אין איי-שאַל, ווען עס זוכט אַן אויסגאַנג! און פלוצלונג צעברעכט
 עס די שאַל און — אַט עקזיסטירט עס שוין, אַ פאַרטיקס, אַ לעבעדיקס,
 אַ שליםותדיקס אין זיך אַראַגאַנישער צוועקמעסיקייט, זיך אַריינפאַסנדיק נאַטיר-
 לעך אין דער אַרומיקער וועלט, בילדנדיק אירן אן אינטעגראַלן טייל.

יז) אַ טיפער אמת

וויליאָם בלעיק, דער ענגלישער מיסטיקער-דיכטער, זאָגט ערגעץ-וווּ:
 „אַ פאַרלאַנג, וואָס ווערט נישט באַגלייט מיט קיין טאַט, שאַפט אַ מגיפה“.
 ס'אַראַ ווונדערלעכע און טיפע דערקלערונג פון אַ סך מגיפות אין דער
 אינדיווידועלער און סאַציאַלער פסיכאָלאָגיע.
 עס איז אַ סך געזינטער (סיי פיזיש, סיי מאַראַליש) בכלל נישט צו וועלן,
 איידער צו האָבן די בעסטע פאַרלאַנגען, וואָס זענען נישט באַגלייט מיט קיין
 מעשים.

די דאָזיקע פאַרלאַנגען פוילן און פאַרגיפטן צו ערשט די אימפּאַטענטע
 וועלנדיקע, און דערנאָך — זייער גאַנצן אַרום.
 שטאַנכאָ, 1945

יח) וואָס איז מיסטיק?

קבלה און מיסטיק זענען דיכטערישע פיבער-פאַנטאַזיעס פון אַ מענטשהייט
 וואָס זוכט גאָט. פאַראַן אין זיי אמתן וועגן דער באַדערפעניש פון דער מענטש-

לעכער נשמה, אמתן וועגן מענטשנס אומגעשטילטער, אומשטילבארער בענק-שאפט נאך גאט און א גערעכט, הייליק לעבן.

פאראן אין קבלה און אין מיסטיק זייער א סך וועגן מענטשן. צום ווינציקסטן וועט איר געפינען אין זיי פון דעם, נאך וואס זיי שטרעבן — וועגן גאט. און גאט איז נישט נאר דאס איינציקע, וואס זיי זוכן, נאר איז דאס איינציקע, וואס זיי זענען זיכער, אז זיי האבן געפונען.

(ט) א נויטווענדיקייט ? א לוקסוס ?

איז דאס דיכטערישע בוך א נויטווענדיקייט אדער א לוקסוס ? אויב מען קוקט אויף א סך קאנקרעטע ביכער, קאן זיך נעמען דאכטן, אז נישט נאר א לוקסוס, נאר טאקע אן אומנויטיקער קאפריז, אן איבעריקע אַנשיקעניש, ווייל מענטשן קאנען מיסברויכן מיטן נאטירלעכסטן, מיטן נויטווענדיקסטן ; קוקט מען אבער אויפן סאמע וואַרצל, וואס האט אַרויסגעבראַכט דאָס דיכטער־דינען בוך, זעט מען בולט, אז דאָס בוך איז א נויטווענדיקייט, ווייל זיין וואַרצל איז דאָס וואַרט.

דאָס ערשטע וואַרט, אַרויסגעבראַכט פון מענטשן, איז דער אָנהייב פון בוך. און דאָס וואַרט וואַרצל זיכער אין א נויטווענדיקייט, אין אן אור-נויטווענדיקייט אויסצולאָדן די פסיכישע שפאַנונג, געבן א תיקון דעם ווייטאָק, דער בענק-שאַפט, דער פרייד, די געדאַנק־און געפיל־אַנוגען, וואס האָבן שפעטער דעם מענטשן גרויס געמאַכט און וואס וועגן זיי האָט דער מענטש געשאַפן אַזוי פיל גרויסע דיכטונג.

(כ) פאַלקס־דיכטונג

יא. גרים פאַרמולירט דאָס אַזוי : „פאַלקס־דיכטונג ווערט געבוירן אין דער נשמה פון גאַנצן פאַלק ; דאָס וואָס איך באַצייכן ווי קינסטלעכע דיכטונג (אַנדערע רופן דאָס אַן ריכטיקער : „קונסט־דיכטונג“ — י. ר.), ווערט געבוירן אין דער נשמה פון א דיכטער אַ יחיד“.

אַט די דעפיניציעס זענען פאַלש. פאַלקס־דיכטונג ווערט געבוירן, פונקט ווי קונסט־דיכטונג, דורך יחידים ; דער אונטערשייד איז נאָר, וואָס פאַלקס־דיכטער זענען נאָך נישט אויסגעטיילט — דורכן באַווסטזיין — פון קאַלעקטיוו, און דער קאַלעקטיוו פילט זיי און נעמט זיי אויף ווי אַן אַרגאַנישן טייל פון זיך, — פונקט ווי די פאַלקס־דיכטער פילן זיך ווי אַרגאַנישע טיילן פונעם קאַלעקטיוו. דער קונסט־דיכטער, פאַרקערט, פילט זיך אויסגעטיילט פונעם קאַלעקטיוו, ווי אַ וועלט פאַר זיך.

במילא קאן דער פאלקס־דיכטער, ווי אן אינטערגראלער טייל פון א קאלעק־טיוו, גיכער אויסדריקן דאס קאלעקטיווע געפיל, איידער דער קונסט־דיכטער, און זיינע רעאקציעס, און זיינע אויסדרוק־מיטלען זענען גענטער און פאר־שטענדלעכער דער פאלקס־נשמה. נישט אין דער פאלקס־נשמה ווערט פאלקס־דיכטונג געבוירן; זי ווערט געבוירן אין א נשמה, וואס איז פאלקסטימלעך, וואס איז א טייל פון דער פאלקס־נשמה.

כא) דאס געוויינלעכע און דאס אויסערגעוויינלעכע

אז א דיכטער (און אויך א קינסטלער) וויל אויסדריקן אן אויסערגעוויינלעך געפיל אָדער שילדערן אן אויסערגעוויינלעכע סיטואַציע, מוז ער זען געבן דאס אויסערגעוויינלעכע מיט געוויינלעכע מיטלען. דאס איז נישט נאָר אַ מעלה, נאָר ממש אַ נויטווענדיקייט, אָן וועלכער עס איז נישטאָ קיין פאַרבנדונג צווישן דעם ליינער און דעם שרייבער, און דאָס בלייבט עזאָטערישע דיכטונג (פאַרשטענדלעך בלויז פאַר אַן אָפגעשלאָסענעם קרייז מענטשן).

למשל, פראַנץ קאָפּקאָס גרעסטע קראַפט נעמט זיך פון דעם, וואָס זיינע אויסערגעוויינלעכע סיטואַציעס און געפילן ווערן געגעבן אין אַ געוויינלעכער פאַרעם, מיט רעאַליסטישע מיטלען. אויב נישט אַלעמען איז קלאַר דאָס אויסערגעוויינלעכע (קאָפּקאָ איז אַן עקסטרעמער פאַל פון אויסערגעוויינלעכקייט, ער איז באַמת אָן אויסערגעוויינלעכער שרייבער וואָס שילדערט אויסערגע־וויינלעכס) אין קאָפּקאָס ביכער, ווערט אָבער יעדער איינער צוגעשמידט צו זיין פאַרעם, וואָס איז אַזוי פשוט. איר זענט ווי אין אַ חלום, וווּ דאָס רעאַלע איז גלייכצייטיק אומרעאַל, וווּ דאָס פשוטע איז שוין גאַרנישט פשוט, וווּ אַלץ איז דאָפּל - פּלאַטיק; ביי אַנדערע „אויסערגעוויינלעכע“ שרייבער (ביי די סורעאַליסטן, דאָדאָיסטן וכדומה) האָט איר בלויז אַ כאָאָס.

ביי קאָפּקאָס קאָן מען נישט תמיד (און נישט יעדער קאָן עס אַפילו אַמאַל) דורכדרינגען דורכן רעאַלן, דורך דאָס געוויינלעכע צום אומרעאַלן, צום אויסער־געוויינלעכן; ביי די אַנדערע אָבער קאָן מען וועגן דעם אַפילו נישט טראַכטן; איר האָט נישט ביי זיי קיין געוויינלעכן טויער, דורך וועלכן איר זאָלט קאָנען אַריינגיין זוכן דאָס אויסערגעוויינלעכע.

כב) דאָס ווערק און דער קריטיקער

מען זאָגט: זייער אָפט האָט גאר דער דיכטער נישט געהאַט אינזינען, ביים שרייבן זיינע ווערק, וואָס די קריטיקער געפינען אין זיי. געוויס, ווען אַ פייער פאַטאַגראַפישער אָפּאַראַט כאַפט אַראָפּ אַ שטיק לעבן, געפינט מען אין דעם

דאזיקן שטיקל לעבנס-ווירקלעכקייט — אן דער אינטענץ פונעם אפאראט — א סך, א סך לעבנס-אמת, לעבנס-חכמה. דער אפאראט ווייסט נישט, אז דאס איז דא אין דעם שטיקל ווירקלעכקייט, וואס זיין שפירבארקייט האט אויפגע- כאפט; אבער אויב ער איז פעאיק אויפצוכאפן א שטיקל ווירקלעכקייט, כאפט ער עס אויף מיט אלע קנייטשן, און דער וואס איז אי שפירבאר, אי באשאנקען מיט אנאליטישן באוויסזיין, ליענט עס ארויס פון דער פאטאגראפיע. אזוי איז אויך מיטן קינסטלער.

נאטירלעך, דער פארגלייך פון א קינסטלער מיט אן אפאראט איז בלויז א פארגלייך (און אביסל א באליידיקנדיקער פארן קינסטלער); דער קינסטלער איז נישט קיין טויטער אפאראט, ער פאטאגראפירט נישט די אויסערלעכקייט; אבער ווען ער כאפט אויף מיט זיין שפירבארן געמיט א שטיקל לעבן, מוז עס נישט דווקא געטון ווערן נאך א גענויעם קריטישן אנאליז; היות אט דאס שטיקל ווירקלעכקייט פארמאגט דאס און דאס, דעריבער שילדער איך עס. דער קינסטלער קאן באאיינדרוקט ווערן פון א שטיק לעבן, עס אויפנעמען, דאס אויסדריקן, נישט וויסנדיק דערביי אלץ וואס עס פארמאגט אין זיינע דינסטע קנייטשן, אדער וואס עס פארמאגט, קאן פארמאגן, לכל הפחות, פאר א געוויסן געמיט, פאר א געוויסן אינטעלעקט. און אנדערע זעען אפט אין זיין שאפן אזוינס, וואס ער גופא, דער קינסטלער, האט עס נישט באמערקט. און דערביי טייטשט מען דאס נישט אריין אין זיינע ווערק, — מען דערזעט דאס אין זיי, מען פילט דאס ארויס פון זיי.

האט דען פראנץ קאפקא אלץ געוויסט, וואס זיינע ווערק פארמאגן פארן מענטשנס געדאנק, פארן מענטשלעכן געמיט? ווען ער וואלט דאס אלץ געווען געוויסט, וואלטן זיינע דיכטערישע ווערק געווען אלעגאריעס, פארפלאג- טערטע אלעגאריעס: איצט אבער זענען זיי פילשטראליקע סימבאלן, רייך אין געפילן און געדאנקען ווי דאס לעבן גופא, וואס יעדעס מאל קאן זיך עס אנטפלעקן מיט נייע אמתן, מיט נייע אסאציאציעס צו איינעם, וואס איז פעאיק זיי ארויסצורופן, זיי ארויסצולאקן ביים לעבן.

אין קונסט איז זייער ריכטיק דער כלל: וואס מער איינער פארמאגט, אלץ מער באקומט ער. אמאל באקומט ער מער ווי דער קינסטלער האט באקומען; און אמאל אויך מער ווי דער קינסטלער האט פארמאגט. ער איז נאך געווען א פארמיטלער.

כג) אינספיראציע

דאס וואס מען באצייכנט מיטן נאמען אינספיראציע איז א פאקט, וואס קיינער קאן אים נישט אפלייקענען. פלוצלינג באפאלט א מענטשן א געהויבענע

שטימונג, ער דערפילט אין זיך א קראפט, וואס מיט א מינוט פריער האט ער גארנישט געחלומט וועגן איר, און ער שאפט א ווערק וואס זעט אים אויס צו זיין א ווערק פון עפעס א קראפט, וואס האט זיך באנוצט מיט אים ווי מיט א מעדיום.

יא, אינספיראציע איז א פאקט. מער נישט, מען דארף נאך פעסטשטעלן וואס מען פארשטייט קאנקרעט מיטן דאזיקן באגריף. צי קומט אינספיראציע פון דרויסן, ווי א געשאנק פון א דרויסנדיקער מוזע, אדער קומט זי פון אינעווייניק, ווי איינע פון די געהיימישפולע כוחות אין דער אינערלעכער וועלט פון מענטשן? דאס וואס מען רופט אן „מוזע“ קאן גאר זיין א קרענק-לעכער צושטאנד, און נישט דווקא פון גייסט, נאר אמאל אויך פראסט פשוט פון קערפער (הגם ווער וועט באשטימען די גרענעץ-ליניע צווישן קערפער און גייסט ?) וואס ווירקט אויפן גייסט, און דער שטאף, וואס באקומט פארעם אינעם אינספיראציע-צושטאנד, מוז זיין אן אינטימער אינהאלט פון דיכטער. פונקט ווי די מוזע איז נישט קיין דרויסנדיקע, נאר א היימישע (הגם עס איז זי אמאל שווער צו דערקענען אין איר פלוצלינגדיקער פארוואנדלונג), איז אויך די אינספירירטע דיכטונג נישט קיין געשאנק פון דרויסן.

דער מענטש בכלל, און דער דיכטער אדער דער דיכטעריש גענייגטער בפרט, האט כסדר איינדרוקן, געפילן, געדאנקען; זיי זעצן זיך אבער געוויינלעך אפ אינעם אונטערבאווסטזיין ווי רוי-מאטעריאל, אטאמיזירט. מיט אמאל, אין א געוויסן צושטאנד פון געמיט (דער פראצעס קאן דויערן לאנג, אבער דער אויסברוך קומט פאר „אויף-אמאל“, „פלוצלינג“, אומגעריכט, ווי אן איבעררא-שונג פארן באווסטזיין), שאפט זיך א שטארקער דרוק, וואס פרעסט צונויף די אטאמיזירטע און אומבאווסטזיניק-געווארענע איינדרוקן, געפילן, געדאנקען אין אן איינהייט, וואס ברעכט אויס ווי אן אימפראוויזירט ווערק, ווי געשאפן דורכן ווילן פון א העכער וועזן, פון א העכערער קראפט.

אט דער צושטאנד ווערט גאנץ אפט געשילדערט — אויף זייערע אייגענע קאנקרעטע ביישפילן — דורך אן א שיעור דיכטער (למשל, היינריך היינע האט באשריבן ווי ער האט אין משך פון דריי טעג אנגעשריבן זיין טראגעדיע „אלמאנאָר“, און בעת מעשה האט ער געהערט ווי אן אדלער זאל רוישן איבער זיין קאפ). אייניקע ווידער האבן מרמז געווען אויף דעם פראָזאָאישן הינטערגרונט פון דער פאָעטישער אימפראוויזאציע. ט. ס. עליאָט, למשל, דערקלערט, אן „אויך דאָס אַרגאַניזירן (אויף צו שאַפן אַ ווערק — י. ר.) איז נויטיק נישט ווייניקער ווי אינספיראציע“.

דער אויבן-באשריבענער „אינקובאציע“-פעריאָד פון אויפנעמען און אומ-באווסטזיניק אויפהיטן דעם מאטעריאל פאר דעם אינספיראציע-מאָמענט,

איז טאקע מסתמא דער פראזאאישי-ארגאניזאציאנעלער עלעמענט פון דעם מוזע-געשאַנק — דער אינספיראציע.

קאָנקרעט איז שווער צו באַווייזן, אַז מײן דערקלערונג איז ריכטיק, אָבער טעאָרעטיש איז עס מחוץ פון יעדן ספק. עס טרעפט אָבער אויך אַמאָל, אַז דער פּאַקטאָלאָגישער וועג פון אַן אימפּראָוויזאציע איז מער ווי קלאָר. אַט קומט מיר איצט אין געדאַנק, ביים שרייבן די דאָזיקע שורות, דער פּאַקט מיט הערצלס „יידנשטאַט“.

הערצל האָט געשריבן זײן היסטאָרישע בראַשור אין זעלבן צושטאַנד, ווי היינריך היינע זײן „אַלמאַנאַך“. אָבער אַ צײט פאַר דעם ווי די אינספּיראציע האָט אים פאַרכאַפּט, האָט ער זיך כּסדר באַשעפּטיקט מיטן געדאַנק וועגן אויסלייזן די יידן. לײענט דעם טאַג-בוך זײנעם און אײך וועט קלאָר ווערן, אַז הערצלס „יידנשטאַט“ איז פּאַקטיש געשאַפּן געוואָרן פּונקט אַזוי, ווי אײך האָב דאָס באַשריבן אויבן אַבסטראַקט-טעאָרעטיש.

עפּעס ענלעכט, הגם פאַרנעפּלטער אין אויסדרוק, זאָגט דער דיכטער ט. ס. עליאַט, וועלכער איז אַ סך אַ גרעסערער קריטיקער (אַ קריטיקער אַ העלזענער צײטנווייז), אין אײנעם פון זײנע ביכער וועגן דיכטונג:

„דער פּראָצעס פון דיכטונג איז נישט קײן „אינספּיראציע“, ווי מיר שטעלן זיך געוויינלעך פאַר, נאָר דער צוזאַמענברוך פון שטאַרקע געוויינהייטס-באַריערן, וואָס האָבן די טענדענץ זײער שנעל צוריקגעשטעלט צו ווערן“.

ער זאָגט נישט וואָס עס פירט צום צוזאַמענברוך פון די געוויינהייטס-באַריערן, אָבער דאָס וואָס ער זאָגט וועגן דער שנעלער צוריקשטעלונג פון די דאָזיקע באַריערן איז גענוג קלאָר. דער שטאַרקער דרוק (דער נשמה-קורצשלוס, אַזוי צו זאָגן) דויערט נישט לאַנג, קאַן לאַנג נישט דויערן, — דער דרוק ווירקט זיך אויס און — אַלץ איז ווידער ווי געווען. דער פּראָצעס וואָס פירט צו אַ ווילקאַן-אויסברוך געדויערט לאַנגע יאָרן, אָבער דער אויסברוך דויערט קורץ. ער לאַדט אויס דאָס אַנגעזאַמלטע אין לאַנגע יאַרצענדליקער אין קורצע שעהן, אין געצײלטע טעג.

אײך בין איבערצײגט, אַז דער צושטאַנד, וואָס ווערט באַצײכנט ווי אינספּיראַציע, איז דער שורש נישט נאָר פון יעדן דיכטערישן שאַפּן, נאָר אויך פון יעדן דיכטערישן צושטאַנד. נישט יעדער דיכטערישער צושטאַנד לײזט זיך אויף אין דיכטערישן שאַפּן; נישט יעדעס מאָל ווערט אינספּיראַציע תּיכּף פאַרוואַנדלט אין דיכטונג (אָדער אין וואָסער נישט איז אַנדער שעפּערישן אַקט), ווי דאָס געשעט אין די קלאַסישע פּאַלן פון אינספּיראַציע; עס טרעפט אַז אינספּיראַציע איז די מוטער פון אַ שעפּערישן אַקט, וואָס קומט אויף דער וועלט אין אַ צײט אַרום, ווען די שײכות צווישן דעם אינספּירירטן מאַמענט און דער שאַפּונג איז שווער פּעסטצושטעלן.

אינספיראציע איז אַ צושטאַנד, וואָס נישט נאָר אַקטיוו־שעפּערישע מענטשן געניסן פון אים; אויך פשוטע בשר־ודמס לעבן איבער צושטאַנדן פון אינספיראציע, מיטטישער קלאַרזעעוודיקייט, אָבער נאָר אויף קורצע מאַמענטן (וואָס גייען פאַרביי און ווערן פאַרזונקען אינעם טאַג־טעגלעכן חומרדיקן לעבן), אָדער אַפילו אויף לענגער, אָבער זיי פאַרוואַנדלען זיך נישט אין דיכטערישע אָדער רעליגיעז־דיכטערישע פאַרעם־אַביעקטיווירטע אויסדרוקן. און דערפאַר טאַקע, וואָס מיר זעען די דאָזיקע צושטאַנדן בלויז אין זייערע אַביעקטיווירטע דיכטערישע אָדער רעליגיעז־קאָנפּעסיאָנעלע אויסדרוקן, גלויבן מיר, קורצ־זיכטיקערהייט, אַז זיי זענען אַן אויסנאַם, אַ מתנה פון די געטער בלויז פאַר אַ פאַר אויסנעמעלעכע מענטשן. ווען מען פאַרשט אָבער ווי געהעריק דאָס פּאָלקסשאַפן, אין וועלכן מען קומט אין באַרירונג מיט די אור־וואַרצלען פון דיכטונג, זעט מען איין, אַז דער אינספיראציע־פּלאַם פון גרויסער דיכטונג איז פאַרקרובהט מיט די אינספיראציע־פּונקטן פון פשוטע פּאָלקס־מענטשן. אין זיין בוך „ניי־גריכישע פּאָלקסלידער“, שרייבט ס. פּאָריעל:

די מערסטע מיראַלאָגיעס (אימפּראָוויזירטער טרויער־געזאַנג — פאַר אַ טויטן — פון אַ פּרוי. — י. 7.) פאַרשווינדן ווי אימפּראָוויזאַציעס, און די דיכטערינס גופא געדענקען זיי נישט, ווען די באַגייס־טערונג פון שמערץ פאַרלאַזט זיי. לויט זייער כאַראַקטער אָדער אורשפּרונג זענען זיי תמיד אימפּראָ־וויזאַציעס און זיי ווערן געשאַפן אין מאַמענטן פון פיזישן שמערץ און פון שטאַרקן טרויער.

דער מחבר לייקנט נישט, אַז פאַר די דאָזיקע לידער זענען דאָ געוויסע קלישעס, געוויסע פאַרטיקע פאַרמולעס, ווי אַריינפירן און אַפּשלוסן פון די אימפּראָוויזאַציעס, אָבער די פאַרשיידנקייט פון דער טויט־סיבה און די שייכותן פון דער זינגערין צום טויטן פאַרוואַנדלען די לידער אין אייגענע אימפּראָוויזאַציעס.

עס איז אַ מערקווירדיקע דערשיינונג צו זען, ווי אַזוי די ערשטע אויסברוכן פון שמערץ פאַרוואַנדלען שעמעוודיקע און אומוויסנדיקע פרויען אין דיכטערינס... עס איז אָבער איבעריק צו באַמערקן, אַז נישט אַלע גריכישע פרויען פאַרמאָגן אין אַ גלייכער מאַס אַט די ווונדערבאַרע פעאיקייט. אייניקע פון זיי זענען באַרימט דורך זייער מיראַלאָגישער באַגייטערונג...

איז דען אָבער מיט דיכטער אַנדערש? נישט אַלע פאַרמאָגן אין אַ גלייכער מאַס די דיכט־פעאיקייט. אָבער די פעאיקייט באַגייטערט צו ווערן, ד. ה.

פון אינספיראציע, פארמאגן זיי אלע. אזוי פארמאגן אויך אלע מענטשן די פעאיקייט פון אינספיראציע. עס זענען בלויז פארשיידן די מדרגות, זייערע פארמען און זייערע רעזולטאטן.

ווען אינספיראציע וואלט נישט געווען אייגן דער מענטשלעכער נאטור, וואלט זי נישט געווען אייגן אויך די דיכטער און עס וואלט בכלל נישט געווען עקזיסטירט קיין דיכטונג. כדי א קוואל זאל ארויסשלאגן, מוז דער באדן פאר-מאגן וואסער; אבער נישט אומעטום שלאגט ארויס א קוואל אפילו אין א באדן וואס פארמאגט וואסער, — און אויך א מדבר-באדן איז א זעלטנקייט. א מענטש אינגאנצן אן אינספיראציע-מאמענטן איז א דעגענערירטער מענטש, ווי א מדבר איז א דעגענערירטער באדן.

נישטא קיין שאפן אן אינספיראציע. אמת, ט. ס. עליאט זאגט (אין איינער פון זיינע פיינע ארבעטן וועגן דיכטונג), אז

איך בין אפילו נישט זיכער, צי די דיכטונג, וואס איך האב געשריבן אויף אזא אופן (אין מאמענט פון אינספיראציע — ר. ג.), איז די בעסטע וואס איך האב געשריבן.

דאס הייסט, אז דיכטונג מוז נישט דווקא געשאפן ווערן ווי אין איין גוס, אין רוש פון אינספיראציע, ווי היינריך היינע (און נישט נאר ער) האט געשריבן זיין טראגעדיע „אלמאנזאר“; ווייל „דער אופן — ווי עליאט זאגט ריכטיק, — אויף וועלכן פאעזיע ווערט געשריבן, איז נישט קיין באווייז (אויף ווי ווייט עס גרייכט נאך דערווייל אונדזער וויסן וועגן דאזיקן טונקעלן ענין) פאר איר ווערט“; אבער כדי דער דיכטער זאל האבן א מעגלעכקייט צו ארגאניזירן זיין דיכטונג (און אמאל אפשר שאפן א דאנק דעם עפעס גרעסערס ווי בלויז מיט אינספיראציע), מוז דער ערשטלינג-אימפולס קומען דורך אינספיראציע.

אויב עס איז נישטא דער ערשטער אינספיראציע-שטויס, קאן דער דיכטער נישט ארגאניזירן, ד. ה. העלפן זיך אנטוויקלען עפעס לעבעדיקס, נאר ער שטוקעוועט צונויף עפעס מעכאניש-שטויס. ער וויל שאפן א לעבעדיקן ארגאניזם אין א רעטארטע, און עס קומט דערפון גארנישט ארויס.

כד) וועגן סאציאלער, ד. ה. פאליטישער דיכטונג

זינט איך האב זיך אנגעשטויסן אויף דעם פראבלעם, אדער ריכטיקער: אויף דער לאזונג „סאציאלע דיכטונג“, איז מיר קלאר געווען, אז דאס מאל ליגט דער אמת, אויף אן אמת, אין גאלדענעם מיטן.

נישט גערעכט זענען די, וועלכע האלטן, אז נישט נאָר טאָר זיך דיכטונג נישט מטמא זיין מיט סאָציאַלע, ד. ה. פּאָליטישע טעמעס, נאָר זי קאָן דאָס גאַרנישט, ווייל דיכטונג און פּאָליטיק זענען ווי פייער מיט וואַסער: נישט גערעכט זענען אויך די, וועלכע ווילן האָבן, אַז דיכטונג מוז זיך פאַרנעמען מיט פּאָליטיק, מיטן סאָציאַלן קאַמף, ווייל אויב נישט, איז זי נישט נאָר אַז אַ טעם און אַן אַ ריה, און אַן אַ זיך, נאָר זי איז א זונה, וואָס פאַרקויפט זיך דעם הערשנדיקן קלאַס, כדי אַפצורייסן די מאַסן פון קאַמף.

דער אמת איז אין דער מיט: אַ דיכטער קאָן זיך פאַרנעמען מיט אַלץ, וואָס ער לעבט טיף איבער, און במילא קאָן ער אויך דיכטן אויף פּאָליטישע טעמעס. היינריך היינעס „דייטשלאַנד, אַ ווינטער-מעשהלע“ איז איינס פון זיינע שטארקסטע דיכטערשיע ווערק, הגם עס איז דורך און דורך פּאָליטיש-קעמפּעריש; אָבער דיכטונג פאַרלירט גאַרנישט פון איר ווערט (אויב זי איז דיכטונג), ווען זי איז אַפּאָליטיש. אַט דער הויפט-געדאַנק פון אַ סך מיינע אַרטיקלען אין משך פון אַ דרייסיק יאָר איז מיר אויפגעשווערן אין זכרון, ווען איד האָב זיך צופעליק אַנגעשטויסן אין קלאַבונדס אַ בוך אויף אַט דער שטעל:

די בעסטע פּאָליטישע געדיכטן האָבן אויסגעזונגען די יעניקע, וועלכע זענען, ווי פּלאַטען און היינע, געווען אויך, „אַלט צוגאַב“, ד. ה. בעיקר, ריינע ליריקער... פּאָליטיק און קונסט קאָנען זיך אויסמישן, געוויס, אָבער זייער פאַראייניקונג דערהייבן צום געזעץ (ווי דאָס וויל די מאַרקסיסטישע קריטיק. — י. ר.) הייסט... צווינגען אַן אומזין צו באַגייַן אַ ווילדע זאַך.

עס איז נישט צו באַגרייפן: וועגן אַזאַ פשוטער, זעלבסטפאַרשטענדלעכער זאַך האָט מען געשריבן גאַנצע ביבליאָטעקן, וואָס די מיטלאַטערלעכע סכאַלאַס-טיק איז פשוטטער רעאַליזם לגבי זיי. איז דען אַ ווונדער וואָס אַזויפיל מענטשן באַגרייפן נאָך אַלץ נישט די פשוטקייט פון דעם פּראָבלעם „סאָציאַלע דיכטונג“? נאָך אַזאַ סכאַלאַסטישן מבול איז אַ ווונדער וואָס דער אמת איז אַרויס טרוקן כאַטש פאַר אַ קליינעם טייל מענטשן...

איך האָב נישט ליב ט. ס. עליאַטס דיכטונג, הגם איך פיל די קראַפט און די אייגנאַרטיקייט פון געוויסע שטעלן אירע; מיר איז אַוודאי פרעמד זיין באַציאָונג צו סאָציאַלע פּראָבלעמען; און אַוודאי און אַוודאי שטויסט מיך אַפּ זיין ווילגאַרער, זעלבסט-צופרידענער אַנטיסעמיטיזם. אַט דער אַפט טיפּער דענקער ווערט דאָן אַזוי אויבערפלעכלעך! אָבער אויף איין געביט גיי איך אים אַנטקעגן מיט טיפּסטער אַכטונג און אַפילו באַוונדערונג: אויפן געביט פון ליטעראַטור-קריטיק.

ווען איך האָב געלייענט זיינע קריטישע אַרבעטן, באַזונדערס זיין בוך „דער נוצן פון דיכטונג און דער נוצן פון קריטיק“, האָב איך אָפטמאַל געהאַט אַ געפיל ווי איך זאָל לייענען אַ סך פון מיינע אַלטע אַרטיקלען, און עס האָט זיך מיר אויך געדאַכט, אַז עליאַט איז אַריינגעדונגען אין דער שאַצקאַמער פון מיינע געדאַנקען און זיי אַנטפלעקט.

עס איז מ'וויבדיק... צו אַנטרעטען אַ געוויסע צאָל אָנווענדונגען פאַר דיכטונג, אָבער גלייכצייטיק טאָר מען נישט אָננעמען, אַז דיכטונג מוז תמיד און אומעטום זיין אונטערגעוואָרפן צו איינער פון די דאָזיקע אָנווענדונגען.

דער וואָס באַגרייפט אין זייער ריכטיקן זינען אַט די ווערטער, וועט שוין קיינמאַל נישט אַריינפאַלן אין די נעצן פון דער סאַציאַלער (מאַרקסיסטישער) קריטיק.

כה) דאָס פּאַעטישע וואָרט

פאַראַן דיכטער, וואָס פאַרנעמען זיך אזוי פיל מיטן וואָרט און מיטן גראַם און מיטן ריטם, אַז זיי דעקן צו, נישט אַרויסצוועקן, די דיכטונג, און אָפטמאַל דערשטיקן זיי זי אינגאַנצן, דאָס אַלץ — אַלע פּאַעטישע מיטלען און מאַטעריאַלן — האָבן אַ ווערט בלויז דאָן, ווען זיי ברענגען אַרויס די דיכטונג, ווען זיי זענען בלויז מעדיומס פאַר דער דיכטונג, ווען זיי גופאַ באַמערקט מען קוים.

איך האָט אין 1940, אין ווילנע, אין אַ מאַמענט פון אינספּיראַציע און אימפּראַוויזאַציע (אין אויבנבאַשריבענעם זין פון די דאָזיקע ווערטער) אָנגע-שריבן אַן עסיי וועגן דעם וואָרט ווי דיכטונג-מאַטעריאַל. איך האָב דאָרט גענוי אַנטוויקלט דעם געדאַנק, אַז דאָס וואָרט אין עכטער דיכטונג איז אַזוי געשליפן, אַז מען זעט עס כמעט נישט אַרויס, מען פילט עס קוים; עס איז ווי אַ דין הייטעלע, וואָס גיט בלויז מעגלעכקייט דעם דיכטער צו האָבן אַ מעדיום פאַר זיין דיכטונג.

דאָס וואָרט ווי דיכטונג-מאַטעריאַל איז דאָך אַ מערקווירדיקע דערשיינונג, צוליב זיינע טאָפלטע אייגנשאַפטן: עס איז אי מאַטעריאַל פאַר דיכטונג, ווי מאַרמאַר פאַרן סקולפּטאָר, לאַמיר זאָגן, און אי פאַרטיקע, זעלבשטענדיקע שאַפונג; איז דאָך יעדעס וואָרט אַ יצירה פאַר זיך.

וואָרט האָט מערקווירדיק-אינהאַלטרייכע קלאַנג-אייגנשאַפטן; צי פאַרמאַגט עס זיי אָבער דערפאַר, ווייל וועלנדיק אויסדריקן אַ זאך (לאַמיר זאָגן: איבער-זעצן אַ זאך אין וואָרט), האָט דער מענטש אויסגעוויילט — אונטערן דרוק

פון אימפולס, פון דער פסיכישער שפאנונג — פונקט די קלאנגען, וואס גיבן איבער די פיזישע אָדער פסיכישע אייגנשאַפטן פון דער געגעבענער זאך, אָדער די ווערטער האָבן מיט דער צייט באקומען פון די זאכן (וואָס זיי פארטרעטן סימבאָליש) זייער עמאָציאָנעלע אָנגעלאַדנקייט?

אַ אַ סך ווערטער דריקן עפעס אויס בלויז מיט זייער קלאַנג, איז זיכער, אָבער אין וואָסער מאָס? און צוליב וועלכע סיבות?

די סוגעסטיע־אייגנשאַפט פון געוויסע וואָרט־קלאַנגען שפילן אין דיכטונג אַ גרויסע ראָל, אָבער נאָר ווען דער דיכטער באנוצט זיך מיט זיי אומבאוואוסט־זיניק, אינסטינקטיוו, אַפּקלייבנדיק זיי מיט זיין חוש אין פיבערדיקן פּראָצעס פון שאַפן.

ווייל זיך אָבער דער דיכטער באוואוסטזיניק באנוצן מיט זיי, ווי דער מוזיק־קער, — וואָרט־קלאַנג זאָל זיין דער אויסשליסלעכער בוי־מאָטעריאַל פונעם ליד, אַנשטאָט וואָרט־אינהאַלט, באַזוימט מיט וואָרט־קלאַנג, — ווערט עס פּרוכטלאָזע מאַניר, ווי דאָס האָט געטראָפן מיט אַ סך מאָדערנע דיכטער: דער קלאַנג־מאָטעריאַל איז געבליבן אָנגעהויפּט, אָבער די דיכטונג איז פאַרשוואַנדן, אויסגערוינען.

(כו) דיכטונג און קריטיק

דער גוטער יידישער לייענער (אויף וויפל ער איז נאָך דאָ און דאָרט געבליבן), וואָס האָט אַן אינטערעס — און במילא אַ גוטן זכרון — פאַר אונדזער ליטעראַטור, געדענקט זיכער די אַפטע וויכוחים פון אומגעפער אַ צוויי צענדליק יאָר צוריק, צי קריטיקער מעגן זיין אויך נישט קיין דיכטער, צי בלויז דיכטער מעגן זיין קריטיקער.

יידישע נאראַנים־סיסטעמאַטיקער, גוטע בוכהאַלטאַרן און שלעכטע שרייבער האָבן אַפילו אויך דאָ געלאָזט אין גאַנג זייער סיסטעמאַטישקייט: דיכטער דאַרפן נעמען אין אַרענדע די קריטיק פון דיכטונג; נאָוועליסטן — די קריטיק פון נאָוועלן א. א. וו. די דאָזיקע „פּראָבלעם“ איז, נאַטירלעך, נישט קיין ריין־יידישע, — אויך ביי די אומות העולם האָט מען זיך באַשעפּטיקט מיט איר. מער נישט — ביי אונדז יידן האָט דאָס אָנגענומען אַ קאַריקאַטוראַלן כאַראַקטער. דריידען — דער ענגלישער דיכטער און קריטיקער — האָט געהאַלטן, אַז „די פּאָעטן אַליין זענען די פּאַסיקסטע, ווען אַפילו נישט די איינציקסטע קריטיקער“ (נאָך גוט וואָס נישט די איינציקע — י. ר.). אויך אַרטור סאַימאַנד האָט געהאַלטן, אַז „עס איז דאָ אַ גרויסע מאַסע ווערטפולע קריטיקער, וועלכע זענען נאָר קריטיקער, (אָבער) די ווערטפולסטע און די

עיקרדיקסטע קריטיק (איז) געשריבן געוואָרן דורך שעפּערישע שרייבער, דאָס רוב דורך פּאָעטן.

הגם איך בין אַ קריטיקער נישט קיין „שעפּערישער שרייבער“, דאָך בין איך טיילווייז מסכים מיט דריידענען און סאַימאַנדן: אַז מען ליענט די קריטיק פון קאַלרידזשן, וואַרדסוואָרטן, שעלין און אַנדערע ענגלישע דיכטער, מעג מען קומען צום אויספיר, אַז די ווערטפּולסטע קריטיק איז געשריבן געוואָרן פון פּאָעטן, הגם אויך נישט קיין פּאָעטן האָבן געהאַט וואָס צו זאָגן. אָבער דערביי מוז מען געדענקען איין זאַך: אויף צו זיין אַ גוטער קריטיקער, מוז מען טאַקע זיין אַ דיכטער; אויב נישט פּאַקטיש, איז פּאַטענציעל, ד. ה. דער קריטיקער מוז האָבן די שפּירבאַרקייט, די עמאַציעס, די אייגנשאַפטן פון אַ דיכטער, וואָס אים פעלט עפעס צו ווערן אַ דיכטער בפּועל; אָבער וויפּל פּאַקטישע „דיכטער“ פּאַרמאַגן נישט די עכטע דיכטערישע אייגנשאַפטן, וואָס אַ סך סתּם קריטיקער פּאַרמאַגן זיי יאָ?

פּאַראַן אַ סך „דיכטער“, וואָס פּאַרמאַגן בלויז די איינע פעאיקייט פון אַ דיכטער, — די, וואָס מאכט אים פּאַר אַ דיכטער בפּועל: די טעכנישע דיכט־פעאיקייט, וואָלט איך דאָס באַצייכנט. פּונקט ווי די פּאַטענציעל־דיכטער־רישע קריטיקער פעלט בלויז די טעכנישע דיכט־פעאיקייט, אַזוי פּאַרמאַגן די עקרדיקע דיכטער בלויז די טעכנישע דיכט־פעאיקייט.

ווען מען ליענט ביי אונדז אַ גרויסע טייל קריטיק פון אַ סך דיכטער, קאָן מען צו איר נישט האָבן די באַציאונג, ווי זי קומט צום אויסדרוק ביי דריי־דענען און סאַימאַנדן: זי איז נישט נאָר נישט די ווערטפּולסטע, נאָר טאַקע גאָר פּאַרקערט — די ווערטלאָזסטע. איין נוצן דער קריטיק ברענגט זייער קריטיק יאָ: זי איז דער בעסטער גבית עדות פּאַר זייער נישט־דיכטערישקייט. וואָלטן זיי געווען דיכטער, וואָלט זייער קריטיק אויסגעזען אנדערש, גאַנץ אנדערש.

אין דאָזיקן מיינונגס־געפעכט וועגן דער קריטישער קאַמפּענטענטקייט פון דיכטער, איז ביז גאָר אינטערעסאַנט די מיינונג פון סאַקראַטן (געבראַכט ביי פּלאַטאָן):

שיער נישט אַלע, וואָס זענען געווען ביי אונדזערע אונטער־האַלטונגען, האָבן גערעדט בעסער ווי זיי (די דיכטער) וועגן די ווערק, וואָס זיי אַליין האָבן געשאַפּן. איך האָב דאָן שנעל באַגריפּן, אַז די דיכטער ווערן געפירט, ווען זיי שאַפּן זייערע ווערק, נישט דורך דעם פּאַרשטאַנד, נאָר דורך עפעס אַ נאַטירלעכער גאַב און אַ רוח־הקודש, פּונקט ווי די כּוהנים און די אַראַקולס. זיי זאָגן דאָך אויך אַ סך שיינע זאַכן, מער נישט זיי ווייטן נישט אַליין וואָס זיי רעדן...

דאס מיינט נישט, אז דיכטער קאנען נישט זיין קיין קריטיקער, — עס קאנען זיין דיכטער, וואָס פאַרמאָגן אי רוח־הקודש, אי פאַרשטאַנד (פונקט ווי עס זענען דאָ „דיכטער“, וואָס פאַרמאָגן ביידע נישט); אָבער דאָס באַווייזט, אַז דאָ לאַזט זיך נישט מאַכן קיין לייכטע געזעצן: דיכטער דאַרפן זיין די קריטיקער, און נישט קיין דיכטער — נישט. דיכטער קאָנען זיין קריטיקער, ווייל זיי דערלויבן זיך אַמאָל צו פאַרמאָגן אויך פאַרשטאַנד און קריטישן חוש; און נישט קיין דיכטער קאָנען אויך זיין קריטיקער, ווייל זיי פאַרמאָגן אַמאָל אַחוץ פאַרשטאַנד, אויך אַלע דיכטערישע אייגנשאַפטן, אַחוץ דער מעלה פון קאָנען שרייבן דיכטערישע ווערק, און אַחוץ דעם חסרון פון שרייבן זיי, די דאָזיקע „דיכטערישע“ ווערק, הגם זיי קאָנען נישט... אַפּטמאָל זענען פּאָטענציעלע דיכטער די בעסטע קריטיקער דערפאַר, ווייל זייער שטאַרקער קריטישער חוש און זייער שטאַרקע פּאָטענציעלע דיכטע־רישקייט האָבן זיי אויסגעהיט פון פאַרשוועכן די דיכטונג — וואָס איז זיי טייער און נאָענט — דורך ווערק, וואָס זיי האָבן געלאָזן פאַר די פעדערס פון די יעניקע, וועלכע פאַרמאָגן ווייניקער קריטישן פאַרשטאַנד פאַר זיי, און אויך ווייניקער עכטע דיכטערישקייט פאַר זיי...

(כז) וועגן מאַדערנער דיכטונג

מאָדערנע דיכטונג — אין פּאָזיטיוון זין פון דאָזיקן וואָרט — איז פאַר מיר גוטע דיכטונג, וואָס איז געשאפן געוואָרן אין אונדזער צייט און וואָס שפּילט אָפּ דעם היינטיקן מענטשנס אינערלעכע וועלט. דאָס איז פאַר מיר, מיט איין וואָרט, די דיכטונג פון אַ וואָלט וויטמאָן, פון אַן עמיל ווערהאַרן און פון אַ סך אַנדערע, איר געפינט זיי אין יעדער ליטעראַטור: אויך אין דער יידישער, פאַראַן אָבער אַן אַנדער באַגריף פון „מאָדערנער דיכטונג“. דאָס איז אַזאַ דיכטונג, וואָס רעקלאַמירט זיך (ריכטיקער: האָט זיך רעקלאַמירט) אַלס איינציק מאָדערנע דיכטונג, וואָס קליידט זיך אין שרייעדיקע, עקסטראַ־וואַגאַנטע קליידער, מע זאָל זי חס ושלום נישט אָננעמען פאַר נישט מאָדערן. דאָס זענען די פּוטוריסטיש־דאָדאַיטיש־עקספּרעסיאָניסטישע שולעס, מיט אַלע זייערע נאָכליפער אין אַלע ליטעראַטורן פון דער וועלט; אויך אין דער יידישער.

די דאָזיקע דיכטונג איז, לויט מיין מיינונג, שלעכטע דיכטונג; אַפּט איז זי אַזוי שלעכט, אַז זי איז שוין בכלל קיין דיכטונג נישט. אָבער אַ באַוועגונג אין דער ליטעראַטור, וואָס האָט אָנגעשטעקט אַ גאַנצע וועלט כמעט, קאָן נישט באַטראַכט ווערן ווי אַ קאַפּריז פון עפעס אַ פאַר יחידים, וואָס האָבן געהאַט מזל און איז געוואָרן אַ מאַדע. געוויס, דער עלעמענט פון קאַפּריז און פון

מאָדע איז דאָ זיכער אויך דאָ, אָבער נאָר ווי אַ באַגלייט־דערשיינונג; הינטער זיי מוז ליגן, ווי אַ פונדאמענט, אָדער ריכטיקער: ווי אַ שורש, עפעס טיפערס. וואָס זשע ליגט הינטער די גראַטעסקע דערשיינונגען פון דער מאָדערנער דיכטונג פונעם נעגאַטיוון מין? די באַוועגונגען פון דער עקסטראַוואַגאַנטער מאָדערנער דיכטונג האָבן זיך אָנגעהויבן פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה, אָבער אויסגעוואַקסן זענען זיי אין דער מלחמה און נאָך איר. אין דער רואיקער צייט פון פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה האָבן די באַוועגונגען אין דער מאָדערנער דיכטונג אויסגעזען ווי סתם ליטעראַרישע קאָפּירן, אָפּגעריסענע פון דער רעאַלער וועלט; אָבער דאָס וואָס דער שטורעם פון דער מלחמה האָט זיי נישט אויסגעריסן פון לעבן, נאָר פאַרקערט: זיי געשטאַרקט, האָט באַוויזן, אַז זייערע וואַרצלען שטעקן אַ סך טיפער אין דער ווירקלעכקייט, ווי מען האָט געקאַנט מיינען. די ערשטע וועלט־מלחמה האָט באַוויזן, אַז די אויסערלעכע רואיקע זיכערייט פון דער וועלט פון פאַר דער מלחמה איז געווען אַן אילוזאָרישע; נישט די מלחמה האָט קראַנק געמאַכט די וועלט, נאָר די קראַנק־הייט פון דער וועלט האָט אַרויסגערופן די מלחמה. דאָס זעלבע איז מיט דער מאָדערנער דיכטונג: איר אנטוויקלונג בעת און נאָך דער מלחמה האָט באַוויזן, אַז די זעלבע סיבות, וואָס האָבן דערפירט צו דער קאַטאַסטראַפּע פון דער מלחמה, האָבן אויך דערפירט צו דער ערד־ציטערניש אין דער דיכטונג. ווען די וועלט האָט זיך אָנגעהויבן צו וואַקלען (און דאָס האָט דערפירט צו דער מלחמה), האָט דאָס צוערשט דערפילט די דיכטערישע שפּירבאַרקייט פונעם מענטשן — די ליטעראַטור האָט פאַרלוירן די גלייכגעוויכט.

דער וואָס האָט געלייענט פריץ פאַן אונרוס דראַמע „אַ דור“ (איינ געשלעכט), וועט פארשטיין וואָס איך מיינ. אין דער דאָזיקער דראַמע — דעם מעכטיקסטן עקספרעסיאָניסטישן געשריי אין דער ליטעראַטור — קומט פאַר אַ ווילדער אַנגריף פון אַ זון קעגן דער מוטער; דער יונגער דור באַשולדיקט דעם אַלטן אין חרוב מאַכן זיין וועלט. אַ גאַנצער דור שרייט אויס אין רעוואַלט וועגן פאַרראַט קעגן אים, וועגן דער וועלט — זיין וועלט — וואָס ליגט אין חורבן. די אויסערלעך־פּעסטע וועלט פון אַט־אַט־אַ, ליגט אַ צעשמעטערטע, און אונטער אירע חרובות, פאַרשאַטן, ליגט אַ דור אין שרעקלעכע פיזישע ווונדן און אין נאָך אַ שרעקלעכערן פּסיכישן שאַק.

אַפּגעשניטן פון דער חרובער וועלט, אָן אַ בריק אפילו צו אירע חרובות, האָט זיך דער דור געווענדט צו זיך אינעווייניק, — ער איז פאַרזונקען אין די אייגענע אויפגערודערטע טיפּענישן. אַט דער פּראַצעס, וואָס האָט זיך גענומען אָפּשפּיגלען אָפּן אין און נאָך דער מלחמה, האָט זיך שוין געהאַט אָנגעהויבן אונטערערדיש פאַר דער מלחמה. דאָס וואָס איז געטאָן געוואָרן באַוויסטיק נאָך דער מלחמה, איז פאַר דער מלחמה פאַרגעקומען אונטערבאַוויסטיק.

דאס געפיל פונעם יונגן דור פאר און נאך דער מלחמה איז געווען א ריכטיק געפיל: זיי האבן געפילט ווי זיי פארלירן דעם פעסטן באדן אונטער די פיס, און זיי האבן זיך ווי געוואלט אנכאפן — ווי אין א רעטונג — אין זיך גופא. זיי האבן ווי געוואלט שאפן פאר זיך אין זיך גופא, אין זייער אינערלעכער וועלט, א פעסטן באדן פאר זיך, א נייע זיכערע וועלט. אבער זייערע אינערלעכע פארצוויי-פלטע ראנגלענישן האבן אויסערלעך אנגענומען לעכערלעכע פארמען. זייער קונסט, וואס האט פארלוירן דעם אַנשפאר אין אַן אויסערלעכער וועלט (דעם פעסטן סקעלעט פאר דער אינערלעכער וועלט), איז געווארן פארמלאָז. דיכטונג קאָן נישט זיין בלויז עזאטערישע קונסט, וואָס הענגט, ווי די וועלט פון בראשית, אויף גאַרנישט. דיכטונג מוז האָבן אַ בריק צום צווייטנס נשמה; די דאָזיקע בריק קאָן זיין בלויז דאָס וואָרט, וואָס איז נישט קיין בלויזער מאַטעריאַל, אָן אַ זין, אָן אַ קאָנקרעטן אינהאַלט, וואָס איז פאַרשטענדלעך פאַרן צווייטן, — דאָס וואָרט מוז ליגן פעסט אויף צוויי געמיטן, וואָס רעדן אַ געמיינזאַמע שפראַך, כדי די אינטימ-געפילטע דיכטערישע וועלט זאָל איבער דער דאָזיקער בריק קאָנען אַריבערקומען צום צווייטן אויף דער צווייטער זייט אָפּגרונט. דאָס דיכטערישע וואָרט קאָן נישט באַשטיין בלויז אין פּערזענלעכן אינסטינקטיוון אונטערטאָן: צוערשט מוז עס זיין שכלדיק פעסט געגרונטעוועט, און ערשט דאָן קאָן עס מיטנעמען מיט זיך אין וועג אַריין דעם דיכטערישן אונטערטאָן. נישט נאָר דער טעלעגראַף מוז האָבן פעסטע דראָטן, כדי מען זאָל זיך דורך אים קאָנען קאָמוניקירן; אויך ראדיאָ מוז האָבן פעסטע אַפּאַראַטן אין צוויי פונקטן, כדי די לופט-כוואַליעס זאָלן קאָנען ברענגען און פאַרשטענדלעך מאַכן פאַרן צווייטן די דינסטע וויבראַציעס.

די „מאָדערנע“ דיכטונג אָבער האָט געוואָלט פאַרניכטן יעדע פעסטע בריק פון וואָרט, — זי האָט געוואָלט מאַכן פון וואָרט בלויז אינדיוידועלע קלאַנג און פאַרב: די פעסטע בריק פון אַסאַציאַציעס, וואָס קאָנען ברענגען פון איינעם צום צווייטן די דינסטע אינדיוידועלע ניואַנסן, בלויז ווי אַן אונטערטאָן צו אַ געמיינזאַמער מעלאָדיע, האָבן זיי געוואָלט צעשטערן דורך נייע אַסאַציאַציעס, וואָס האָבן נישט אין זיך קיין שום שכלדיק-געמיינזאַמס, קיין שום באַוווּסטזיניק-קלאַרס.

טאָ צו וואָס דען האָט עס געקאָנט דערפירן, אויב נישט צו כאַאָס, צו אַ זינלאָזער צאַפּלעניש?

די עקסטרעמע ריכטונגען אין דער מאָדערנער דיכטונג האָבן איין זין: זיי זענען געווען די ערשטע סימנים פון דעם חורבן פון אַ וועלט; זיי האָבן אויסגעדריקט — דורך זייער כאַאָס און זינלאָזיקייט — די טויט-קראַנקהייט פון אַ וועלט, וואָס האָט פאַרלוירן איר וועג, איר גלויבן, אירע שעפּערישע זאַפּטן.

ליטעראטור איז א ביאלאגישע פונקציע פון מענטשלעכן גייסט. ווי א נאטירלעכע נויטווענדיקייט האט זי א זין אפילו אין איר זינלאזיקייט: זי שפיגלט דאן אפ די צעשטערטע פסיכישע גלייכגעוויכט פון א געזעלשאפט, איר צעשפאלטענע פערזענלעכקייט, איר וועג צום כאאס פון משוגעת. די מאדערנע דיכטונג איז געווען א ווארענונג, וואס מען האט זי פאר דער מלחמה נישט באגריפן ווי געהעריק; די מאדערנע דיכטונג איז נאך דער מלחמה געווען אן אפענער צייכן פון א וועלט וואס פאלט זיך פאנאנדער נישט נאר מאטעריעל, נאר אויך (און דער עיקר) גייסטיק.

*

צוויי אַנשטרענגונגען האָט די וועלט-ליטעראַטור געמאַכט צווישן די צוויי וועלט-מלחמות, כדי צו געפינען דעם איבערלעכן גלייכגעוויכט אין לעבן, און במילא אויך אין דער ליטעראַטור. פון איין זייט איז דאָס געווען די רעוואָלוציע-ליטעראַטור אין רוסלאַנד; און פון דער צווייטער זייט — די אַנטי-פאַשיסטישע ליטעראַטור אין מערב-אײראָפּע.

די טיפע אויפטרײַסלונג פון דער רעוואָלוציע האָט אין רוסלאַנד אָפּגע-וואָרפן אין אַ זײַט אַלע אָפּצווייגונגען פון די סוררעאַליסטיש-דאָראַטישע קאַנווולסיעס; עס האָבן גענומען שפּראַצן האָפּענונגען אויף אַ נײַעם גרויסן אינהאַלט אין לעבן און במילא אין דער ליטעראַטור. אַ נײַער הומאַניזם האָט גענומען פּולסירן אין דער רוסישער דיכטונג. איר טיפּסטן אָנהױב האָט זי געהאַט אין א.י. באַבעל, דעם טיפּן ליריקער אין פּראָזע, און איר לעצטן אויפצאַפּל אין שאַלאַכאַווס "שטילן דאָן" (באַזונדערס אין די ערשטע טײלן). ווי טיף די רוסישע ליטעראַטור איז געזונקען אינעם קאַזיאָנעם נוסח פון דעם קאַמוניסטישן דיקטאַט נאָך די הערלעכע ערשטע אקאָרדן פון א.י. באַבעל (וועלכער איז — ווי סימבאָליש! — אינגאַנצן פאַרשווונדן שוין לאַנג-לאַנג...!) דעם זעלבן גורל האָט געהאַט די אַנשטרענגונג פון דער מערב-אײראָפּע-אישער ליטעראַטור צו געפינען אַ נײַעם אינהאַלט און אָנהאַלט אין דער אַנטי-פאַשיסטישער כוואָליע, וואָס האָט זי פאַרגאַסן און געטראַגן צו נײַע הויכן. די דאָזיקע נײַע האָפּענונגען פון דער ליטעראַטור, וואָס האָט דעם שעפּערישסטן אויסדרוק באקומען אין איגנאַציאַ סילאַנעס קלאַסישע אַנטי-פאַשיסטישע דיכטערישע ווערק (פון "פאַנטאַמאַראַ" ביז "קערנער אונטערן שניי"), איז פאַרזונקען געוואָרן אינעם אויפשטייג פונעם היטלעריזם, מיט דער באַוווּסט-זינקער און אומבאַוווּסטזינקער הילף פון ראַטנפאַרבאַנד פון איין זייט און פון די דעמאָקראַטיעס פון דער צווייטער.

איצט שטייט די וועלט-ליטעראַטור אן אויסגעליידיקטע — ווי די וועלט — פון יעדן אינהאַלט, פון יעדן גלויבן, ווי נאָך אפשר קיינמאַל נישט. די

זינלאזע קאנוולסיעס פון די עקסטרעמע מאדערניסטישע ריכטונגען זענען אָפּגעשווענקט געוואָרן פון דעם ליטעראַרישן אויבערפלאַך נישט דורך נייער זין-געפֿינונג (און במילא נייער פֿאַרם-געפֿינונג). נאָר פשוט דערפֿאַר, ווייל די דאָזיקע ריכטונגען זענען געווען די אומבאווסטזיניקע סימפּטאָמען פון אַן אומבאווסטזיניקן ניראַטישן אומרו, וואָס האָט גענומען פֿייניקן די וועלט פֿאַר דער ערשטער וועלט-מלחמה און וואָס האָט דערפֿירט צו די צוויי וועלט-קאַטאַסטראָפּעס.

ווי אַלע ניראַטישע סימפּטאָמען, האָבן אויך די דאָזיקע דיכטערישע געקאַנט אָנהאַלטן בלויז כל זמן זיי זענען געווען אומבאווסטזיניק; ווען די וואַרצלען פון די מאַדערנע ריכטונגען אין דער ליטעראַטור האָבן זיך אָפּגע-דעקט און מען האָט גענומען איינזען פון וואַנען זיי וואַקסן, האָבן זיי געמוזט פֿאַרשווינדן אינעם ליכט פון באַווסטזיין.

כל זמן דער פּאַציענט — אין דאָזיקן פּאַל די מאַדערנע דיכטער — האָט נישט געוויסט וועגן דער סיבה פון זיין קאַמפּלעקס, האָט זיך זיין אומבאווסט-זיניקער קאַמפּלעקס אומבאווסטזיניק אויסגעדריקט אין ניראַטישע סימפּטאָ-מען; ביים ליכט פון די מלחמה-און רעוואָלוציע-קאַטאַסטראָפּעס, ווען זייער אומרו-קאַמפּלעקס האָט זיך דערקענט אינעם פיזישן און אידעישן וועלט-חורבן, האָבן די סימפּטאָמען גענומען אָפּשטאַרבן.

זייער אָרט האָבן בלויז אויף אַ קורצע וויילע געירשנט די אויבנדערמאַנטע צוויי דורכגעפֿאַלענע אָנשטרענגונגען זיך אויסצוקויפֿן פון אומגלויבן, פּוסטקייט און כאַאָס; איצט איז זייער אָרט פֿאַרנומען בלויז דורכן דאָזיקן מאַנסטער מיט דריי קעפּ: אומגלויבן, פּוסטקייט און כאַאָס.

כל זמן דער מענטש לעבט, מוז ער באַגלייט ווערן דורך ליטעראַטור, צי ווי אַן עמוד האש, צי ווי אַ שאַטן. איצט באַגלייט זי אים ווי אַ שאַטן. זי זעט היינט אויס ווי איר באַשעפּער, — דער היינטיקער מענטש, וועלכער געפינט זיך — אין זיין פּאַניק-געפֿיל — אין אַ טונקעלן טונעל, וווּ פון איין זייט לויערט אויף אים דער געשפענסט פון נאַציזם און פון דער צווייטער — דער געשפענסט פון סטאַליניזם. און ער זוכט פֿאַרלוירן דעם נס פון אַ דריטן אויסוועג. זיין פּאַנישע פּאַרלירנדיקייט שפּיגלט זיך אָפּ אין דער פּאַרלירנדיקייט פון זיין ליטעראַטור, וואָס זעט נישט און במילא ווייזט זי נישט קיין אויסוועג.

(כח) דיכטונג און רעליגיע

שוין העכער דרייסיק יאָר ווי מיר איז קלאַר, אַז רעליגיע און דיכטונג זענען שוועסטער, אַז זיי שטאַמען פון איין מוטער.

עס איז אבער שווער פעסטצושטעלן גענוי, ווער די מוטער איז, דאָס הייסט, ווי דעפינירט מען די אייגנשאַפט אין דער מענטשלעכער פסיכיק, וואָס איז „שולדיק“ פאַר די דערשיינונגען אין מענטשלעכן לעבן, וועלכע מיר באַצייכענען מיט די נעמען „רעליגיע“ און „דיכטונג“.

מען פילט אָפּט וואָס דאָס איז אזוינס (ביים איבערלעבן אַ דיכטעריש אָדער אַ רעליגיעז געפיל); אינעם באַוווּסטזיין שוועבט דורך אַ שאַטן פון אַ דעפיניציע, וואָס אויב מען וועט זי קאָנען אַרויסברענגען קלאַר, וועט קלאַר ווערן דער אָפּשטאַם-מקור פון רעליגיע און דיכטונג; אָבער דאָס געשעט נאָר זעלטן, און דער ליכטשאַטן שוועבט פאַרביי, לאַזנדיק ווידער אין דער פינצטער.

צופעליק איז מיר אַריינגעפאַלן אין די הענט אַ בוך פון וומ. וואָן אַיקאָנאָר זינען און שפירעווודיקייט אין מאַדערנער דיכטונג, דערשינען אין 1948, אַרויס-געגעבן דורך דעם שיקאַגער אוניווערסיטעט. זאָגט דאָרט דער מחבר, אַז סאַנטיאַנאַ האַלט, אַז „רעליגיע און פּאָעזיע זענען אין תּוֹך אידענטיש“. און ער ברענגט אַ ציטאַט פון סאַנטיאַנאַ: „פּאָעזיע ווערט באַצייכנט ווי רעליגיע, ווען זי מישט זיך אַריין אין לעבן...“

פאַקטיש זאָגט סאַנטיאַנאַ נישט מער ווי איך, ווייל דאָס שטיקל דעפיניציע, וואָס דאָרף אויפקלערן דעם מקור פון געמיינזאַמען אָפּשטאַם פון רעליגיע און דיכטונג, איז נישט צו קלאַר, מילד גערעדט; אָבער דאָך האָט עס מיך דערפרייט, ווייל אויף וויפל איך געדענק געפין איך צום ערשטן מאל ביי אַ צווייטן (הגם איך בין זיכער אַז צענדליקער, אויב נישט הונדערטער האָבן דאָס שוין געפילט און זיך באַמיט דאָס אויפצוקלערן) מיין טיפּסטן גלויבן און געפיל, אַז רעליגיע און דיכטונג זענען צווילינג-שוועסטער, אַז זיי שטאַמען ביידע פון איין כּוּח אָדער אייגנשאַפט אין מענטשלעכן גייסט, וואָס נעמען אַן פאַרשיידענע פאַרמען.

דאָס געפינען ביי אַ צווייטן דעם זעלבן געדאַנק, מיט וועלכן דו טראַגסט זיך אַרום, סטימולירט מעכטיק דעם גלויבן אין דיין געדאַנק און עס גיט צו מוט צו זוכן די לייזונג פאַר דער דאָזיקער פּראָבלעם.

איך בין כמעט ווי זיכער, אַז ווען איך געפין סאַנטיאַנאַס ציטאַט מיט צוויי יאַרצענדליק פריער, וואָלט איך קאַנצענטרירטער (און אפשר דערפאַלאַגרייכער) געווען אַטאַקירט אַט די גרויסע פּראָבלעם: פון וואָנען שטאַמט אָפּ דער גרויסער מיסטישער צווילינג פון רעליגיע און דיכטונג.

דורך אַ פיינעם אַנאַליז וואָס עס גיט דעם מענטשן רעליגיע און וואָס דיכטונג, קאָן מען אַרויספילן, וואָס עס זענען די אייגנשאַפטן פון זייער געמיינ-זאַמער מוטער.

*

איך לייזן איצט דעם פארשטארבענעם חיים גרינבערגס געקליבענע עסייען.

חיים גרינבערג איז געווען אויסערגעוויינלעך שפירעוודיק צום דיכטערישן און רעליגיעזן (ווי אלע עכטע, גרויסע עסיאיסטן). ער האט פארמאגט די פעאיקייט דין צו דעפינירן דיכטונג און רעליגיעזן געפיל. באַרירט ער אין זיינער אַ רעדע (זיינע רעדעס זענען ראַפּינירטע עסייען) „אַ בליק אין דער צוקונפט“ די פּראַגע פון רעליגיע מיט אויסערגעוויינלעכער טיפקייט און דינקייט. איז אַ מאַדנע זאַך: וווּ ער באַרירט די פּראַגע פון רעליגיע, פּאַרטשע־פעט ער זיך אויך ביי דיכטונג. אומעטום!

„זי (רעליגיע — י.ר.) רופט אַרויס און זוכט צו פאַרוואַרצלען אַ באַשטימטע עטיש־לירישע אַריענטאַציע אויף וועלט, לעבן און שיקזאַל.“

פאַר גרינבערגן, וואָס האָט פּאַרמאָגט אַן אמתן טאַלאַנט פאַר רעליגיע און דיכטונג, איז דאָס צווילינגוואַרט „עטיש־לירישע“ נישט געווען קיין צופּע־ליקייט: ער האָט אַרויסגעשפּירט זייער קרובהשאַפט.

דאָס געפיל פון איבערראַשונג, וואָס די נאַטור רופט אַרויס ביי אַ דיכטער, ווערט אויפגעוועקט אויך ביים רעליגיעזן מענטשן: „השמים מספרים כבוד אל“ קאָן אַרויסרופן אַ ליריש ליד און אַ תפילה צו גאָט; און דאָס געפיל פון רחמנות צו אַלץ וואָס לעבט, וואָס איז איינע פון די הויפט־שפּירונגען פון רעליגיעזער געמיט־אויפטרייסלונג, רופט זיך אַפּ מיט אַ שטאַרקן עכאַ אויך אין דיכטונג.

און לאַמיר ווייטער געבן דאָס וואָרט חיים גרינבערגס עסיי: „די מיסטעריע פון לעבן קאָן און וויל רעליגיע נישט אויפקלערן; זי באַטאַנט נאָר — מיט אירע אייגענע, מיינסטנס קינסטלערישע מיטלען (אונטערגעשטראַכן דורך מיר — י.ר.) די עקזיסטענץ פון מיסטעריע, יראת־הכבוד צו איר און פאַרטרויען אין איר.“

אַבער דאָרט, וווּ עס ווערט באַטאַנט די עקזיסטענץ פון מיסטעריע, עפענען זיך אויף נישט נאָר די רעליגיעזע קוואַלן, נאָר אויך די קוואַלן פון דיכטונג (זייערע מים חיים זענען אַזוי אויסגעמישט).

און ווייטער: „דאָס טריוויאלע איז דער היפּוך און דער שונא פון רעליגיע, ווי עס איז דער היפּוך און שונא פון קונסט, וואָס זעט אין אַלץ דאָס זינפולע און דאָס אייביק פייערלעכע.“

ווי מען זעט, אומעטום, וווּ חיים גרינבערג גראַבט אַפּ אַ וואַרצל פון רעליגיע, פאַרטשעפּעט ער זיך אין קונסט, ווייל דער וואַרצל שטעלט זיך אַרויס

צו זיין פאר אים א געמיינזאמער — סיי פון קונסט, פון דיכטונג, און סיי פון רעליגיע.

און ווען ער רעדט וועגן חסידות, זאגט גרינבערג: „איר (פון חסידות — י. ר.) רעפארם איז באשטאנען אין דעם, וואס זי האט דעם יידן... אומגעקערט דעם טאלאנט פון דערבליקן דעם „נס“ אין דעם טאג-טעגלעכן.“

מיט די זעליקע ווערטער קאן מען אבער כאראקטעריזירן נישט נאר דאס רעליגיעזע חסידות, נאר אויך די וועלטלעכסטע דיכטונג, וואס איז נישט עפעס אנדערש, ווי די פעאיקייט צו דערזען דאס טאג-טעגלעכע, ווי א נס.

*

יא, פארטיפט מען זיך אין אט די ענינים, מוז יעדער איינער קומען צו דער איבערצייגונג, אז רעליגיע און דיכטונג שטאמען פון איין ווארצל, זענען צווילינג-שוועסטער פון איין מאמען.

יעדער איינער, וואס פילט דיכטונג, איז רעליגיעז, און יעדער איינער, וואס איז רעליגיעז, מוז אויך פילן דיכטונג.

די נאך נישט-געליזטע (און אפשר אומלייזבארע) פראגע איז נאר: ווער איז די מוטער, וואס געבוירט דעם צווילינג: רעליגיע-דיכטונג?

כט) ליטעראטור אין דעמאקראטישע און טאטאליטארע לענדער

איך האב ווידער געלייענט פראנץ קאפקאס ביכער, ווי אויך זיין ביאגראפיע, און זיין שרייבן, ווי זיין גורל, האבן זיך אסאציאירט ביי מיר מיט מיינער אן אלטער טעמע: ליטעראטור אין דעמאקראטישע און טאטאליטארע לענדער.

*

נאך היינט אפילו, שוין נאך די אלע „פאסטערנאק-דערפארונגען“ (איך גוז דא דעם נאמען „פאסטערנאק“ ווי א שם-גרדף), געפינען זיך נאך מענטשן, וואס פארגלייכן דעם גורל פון שרייבער אין רוסלאנד און אין קאפיטאליסטיש-דעמאקראטישע לענדער לטובת רוסלאנד: אין רוסלאנד לעבט א שרייבער גוט פון זיין שרייבן, בעת אין די קאפיטאליסטישע לענדער קאן א שרייבער לעבן פון זיין שרייבן נאר דעמאלט, ווען ער שרייבט אן א בעסט-סעלער; אויב נישט — מוז ער בייטאג ארבעטן אויף פרנסה ביי וואס עס לאזט זיך, און ביינאכט שרייבן פאר עולם-הבא.

די דאזיקע קורצזיכטיקע (און אפשר מאכן זיי אמישנע צו אן אויג אדער ביידע?...) באמערקן נישט (אדער זיי מאכן זיך תמעותאטע), אז אויב דער שריי-

בער אין רוסלאנד דארף נישט ווארטן אויף א בעסט-סעלער, כדי צו קאנען לעבן פון זיין שרייבן, דארף ער זיך אבער פאר דעם צוועק (ד"ה פאר דער מעגלעכקייט צו לעבן — און צו לעבן גוט — פון זיין שרייבן) באזארגן מיט א כשרות-צייגעניש פון דער רעגירונג...

אויב א שרייבער אין די דעמאקראטיעס דארף, אויף צו לעבן, נושא-חן זיין ביים ברייטן עולם, דארף דער שרייבער אין רוסלאנד, פארן זעלבן צוועק, נושא-חן זיין ביי דער רעגירונג, ביים פאליטישן קאמיסאר פון שרייבער-פאריין. וואס געשעט אבער מיט די שרייבער, וואס נישט זיי קאנען און נישט זיי ווילן נושא-חן זיין ביים ברייטן עולם אדער ביי דער רעגירונג? ווי איז דער גורל פון אט די, סיי אין רוסלאנד און סיי אין די קאפיטאליסטיש-דעמא-קראטישע לענדער? ווי איז די-א שרייבער בעסער?

א קלארן ענטפער דערויף גיט דער גורל פונעם געניאלן דיכטער פראנץ קאפקא.

קאפקאס שרייבעריש לעבן (און קיין אנדער לעבן האט ער נישט געהאט) איז פול מיט טראגזום. מיט זיין פעדער האט אנגעפירט זיין שרייבערישער דעמאן, — נישט ער האט געקאנט זיך צודינען צום ברייטן עולם און נישט צום פאליטישן קאמיסאר. און זיין שריפטשטעלערישער גורל אין אייראפע איז באקאנט: דער דאזיקער געניאלער דיכטער האט געמוזט אפגעבן זיין טאג א ביוראקראטישער שטעלע, וואס האט אים געגעבן אויף צו פירן א באשיידן לעבן; זיינע נעכט האט ער אפגעגעבן זיינע פיבערדיקע וויזיעס, וואס נאר געציילטע האבן געפילט זייער שעפערישן ווערט. כמעט קיין איין גרויס ווערק זיינס איז נישט פארענדיקט, — אפילו די „פארענדיקטע“ אויך נישט. אמת, די סיבה דערפון איז געווען נישט נאר זיין אויסערלעכע לאגע (ער האט געהאט גרויסע און טיפע אינערלעכע העמונגען, וואס האבן פארהאלטן זיין שעפערישן פראצעס. — העמונגען, וואס זענען געווען א רעזולטאט פון זיין נאטור און פון זיין אייגנארטיקן טאלאנט), אבער עס איז אויך אמת, אז די געזעלשאפט, אין וועלכער ער האט געשאפן, האט אים נישט געגעבן קיין מעגלעכקייט נארמאל צו שאפן, זי האט נישט ארויסגעוויזן קיין אינטערעס צום אייגנארטיקסטן דיכטער אין פראנץ פון 20-טן יארהונדערט (ביז איצט), זי האט ארויסגעוויזן א מערדע-רישן גלייכגילט צו א שעפערישן מענטשן ווי קאפקא; זי האט אלץ געטאן, כדי פאסיוו צו דערשטיקן א טאלאנט, וואס איז געווען צו אייגנארטיק, צו פרעמד איר גייסט און צו קריטיש צו איר גייסט (אדער אומגייסט).

דאס אלץ קאן נישט לייקענען קיינער, וואס קען אפילו בלויז אויבערפלעכלעך קאפקאס פערזענלעכע און ליטערארישע ביאגראפיע; אבער כדי צו קאנען זען אט די פאקטן אין דעם געהעריקן ליכט, דארף מען זען, וואס עס וואלט

דערווארט קאפקאן, ווען ער לעבט אין קאמוניסטישן טייל פון דער וועלט (וויסנדיק ווי די אפיציעלע ליטערארישע דאגמע, דער סאציאליסטישער רעאליזם, באצייט זיך צו קאפקאן און זיין ווערק).

אויב קאפקאן איז אין אמאליקן פראג טיילווייז דערשטיקט געווארן פאסיוו, וואלט ער אין היינטיקן פראג געווען דערשטיקט געווארן אין גאנצן אקטיוו. מיט דער הילף פון גרויסע קרבנות (דורך ארבעטן איבער די כוחות ביי נאכט, אין דער אפרווייט, וואס דאס האט צעשטערט זיין שוואכן געזונט און אים געטריבן צו פארצווייפלונג, ווייל ער האט נישט געקאנט שטילן זיין גרויסן הונגער נאך שעפערשיער ארבעט) איז קאפקאן דאך געלונגען טיילווייז צו פארקערפערן אין געניאלע שריפטן זיינע פיבערדיקע וויזיעס און דיכטע-רישע טרוימען; מחמת דער רעזשים פון קאפיטאליסטישער דעמאקראטיע האט אים געשטיקט פאסיוו, אבער נישט אקטיוו; האט אים קרעמפירט דירעקט בלויז פיזיש-מאטעריעל, אבער נישט גייסטיק-שעפערשיש; קיינער האט נישט געקאנט לייגן א וועטא אויף זיינס א ביכעלע דערציילונגען, ווייל עס איז נישט כשר לויט די לעצטע רעזאלוציעס פונעם פאליטביורא; און אויב ער האט נישט געקאנט (האט נישט געוואלט) ביים לעבן ארויסגעבן זיינע נישט-ארום-געשליפענע ווערק (ווי דעם פערפעקציאניסט קאפקאן האט זיך געדאכט), האט ער זיי אבער נישט מורא געהאט צו שרייבן אין די נעכט, לויטן דיקטאט פון זיין קינסטלערישן אינסטינקט, — קיינער האט אים נישט געקאנט א דעה זאגן וואס ער זאל טאן; און ביים לעבן צי נאכן טויט — זיינע ווערק זענען דערשינען און שלאגן זיך דורך א וועג אין געדיכטן „ווערטערוואלד“ פונעם וועלטשאפן, און קיינער קאן זיי נישט פארבאטן צו טאן זייער שלחות.

וואס וואלט אבער געווען קאפקאס גורל אין נייעם פראג? נישט קאנענדיק נושא-חן זיין ביים פאליטישן קאמיסאר, ביי א טשעכישן ליטעראטור-דיקטאט-טאר, וואלט געווען געפערלעך פאר אים צו שרייבן זיינע „דעקאדענטישע“ ווערק אפילו אויפן חשבון נישט פון דער געזעלשאפט, נאר פון זיין געזונט. אין יעדן זייטל פון זיינע ווערק איז לייכט איינצוזען א רמו אויף דער לאגע אין קאמו-ניסטישן גז-עדן, אין קרעמל, אין דער נ. ק. וו. ד.

דער שלאגט — דאס איז א סאטירע אויפן קרעמל; דער פראצענט? ס'איז קלאר, אז מיט יעדן ווארט מיינט מען די געזעצלאזע יוסטיץ פון די „לענדער פון סאציאליזם“ אאז"וו. היינט זיין פעסימיזם? ריינער סאבאטאזש!

וואלט קאפקאן פרובירט אין א קאמוניסטיש לאנד צו לעבן פון זיין שרייבן, ד"ה פארלייגן דער מלוכה ארויסצוגעבן זיינע ביכער, וואלט ער פיזיש געווען געליטן פאר דעם; וואלט ער געווען געווארט אויף „עולם הבא“, ד"ה ארויס-געגעבן צו ווערן נאך זיין טויט — וואלטן זיך זיינע ווערק קיין מאל נישט געווען דערווארט דערויף — זיינע ווערק וואלטן נישט נאר פאסיוו פאראר-
 -

טיילט געוואָרן דורך דעם ברייטערן עולם, נאָר אויך אַקטיוו וואָלטן זיי אויסגעשלאָסן געוואָרן פונעם ליטעראַרישן שטראָם דורך די דעה־זאָגער אויפן געדרוקטן וואָרט.

אין די קאָפיטאַליסטישע דעמאָקראַטיעס פאַרלירן אָפט די אַוואַנגאַרד־שעפּער זייער עולה הזה, — זיי ווערן פיזיש פאַראורטיילט אויף כרת; אָבער קיינער קאָן ביי זיי נישט צונעמען די האַפענונג אויף השאַרת־הנפש; אין דער קאָמוניסטישער אַרדענונג קאָנען די קאָפּקאָס נישט נאָר נישט געניסן פון עולם הזה (פאַר דעם דאַרף מען דאָרט באַצאָלן מיט פאַרלירן דאָס רעכט אויף עולם הבא), נאָר עס איז נישטאַ פאַר זיי קיין שום האַפענונג אויף השאַרת־הנפש. אין ראַטן־פאַרבאַנד איז גוט די שרייבער, וואָס האָבן טאַלאַנט נושא־חן צו זיין ביי די מאַכט־האַבער, אָבער דעם מין איז אויך נישט שלעכט אין די קאָפי־טאַליסטישע לענדער — די האָבן אויך די פעאיקייט, ווען מען דאַרף, צו געפּעלן די ברייטע מאַסן.

אָבער די קאָפּקאָס פון אַלע מינים, וואָס נעמען באַפּעלן צו שרייבן נאָר ביי זייער טאַלאַנט, האָבן דאָרט קיין שום שאַנס נישט צו קומען צו דער עפנט־לעהקייט אפילו נאָך זייער טויט.

און ביים לעבן איז זיי אויך בעסער אין דעמאָקראַטישן לאַגער, ווייל זיי ליידן דאָרט טאַקע פיזיש, אָבער זיי קאָנען כאַטש האָבן די באַפרידיקונג פון צעבייזערן זיך אויף זייער געזעלשאַפט, אויסצולאָכן זייער סביבה; זיי קאָנען זיך קילן דאָס האַרץ דורך זיין אַקטיוו אַ ווידערשפּעניקער, אַ רעבעל, — אַ זאָך, וואָס איז אוממעגלעך פאַר די קאָפּקאָס אין די קאָמוניסטישע לענדער.

און אפילו ווען אַ דאָרטיקער קאָפּקאָ וויל זיין אַ מאַרטירער, קאָן דאָס אים דאָרט געלינגען נאָר פיזיש (ער קאָן אומקומען), אָבער נישט גייסטיק, ווייל זיין מאַרטירערטום וועט קיין שום אַפּקלאַנג נישט האָבן, — ער וועט פיזיש אומ־קומען ביי אַ גרויסן שווייגן, אין וועלכן דער מאַרטירער קומט אום אויך גייסטיק...

זיין מאַרטירעריי וועקט דאָרט קיינעם נישט אויף (האַט פאַסטערנאַקס מאַרטירעריי עפּעס געגעבן גייסטיק דעם רוסישן מענטשן?). ווייל עס ווערט פאַרלינגערט און קיינער קאָן עפנטלעך נישט פעסטשטעלן דעם אמת...

מעלבאָרג, 1960

(ל) אינספיראַציע און קונסט

אינספיראַציע איז דער מאַמענט פון באַפּרוכטנדיקן זוימען; די קונסט איז דער פּראָצעס פון אויסבילדן פון דער באַפּרוכטעטער צעלע אָן אַרגאַניזם.

לא) די ראָל פון סאַטיריקער

סאַטיריקער און הומאַריסטן קאַנען נישט שילדערן דאָס וואָס נעמט געבוירן ווערן, — זייער אויפגאַבע איז אַפצולאַכן פון דעם, וואָס נעמט אַפּשטאַרבן, זיך בייטן.

און דאָס איז זייער עיקרדיקער צושטייער פאַרן גיי-געבוירענעם, — זיי רוימען אָפּ פאַר אים דעם באַדן פונעם אַפגעלעבטן אַלטן.

לב) וועגן דורכזיכטיקן שפּראַך-לבוש

אין איינעם פון מיינע צאָלרייכע „נאַטיצן וועגן דיכטונג“ („אַז אַ צווישנשיכט“) האָב איך געשריבן: „די שפּראַך פון דיכטונג מוז זיין וואָס דורכזיכטיקער, מוז וואָס ווייניקער שטערן די פאַרבינדונג צווישן דער דיכטונג און דעם לייענערס געמיט. במילא מוז דיכטונג זיין ווי מעגלעך קנאַפּוואַרטיק, דער וואַרט-לבוש פון די געדאַנקען און בילדער מוז זיין אַ מינימאַלער.“

„דער אידעאַל פון דיכטונג איז, אַז דער מינימאַלסטער סכּום ווערטער, וואָס מען מוז שוין באַנצן, זאָלן זיין אַזוי דין אויסגעשליפּן, זיי זאָלן בילדן נישט מער ווי אַ דין, קוים באַמערקבאַר הייטל צווישן דעם בילד און זיין אויפגענומען ווערן.“

„די בעסטע ווערטער פאַר דיכטונג זענען די, וואָס מען באַמערקט זיי קוים, וואָס קאַנען זיך מאַכן כמעט ווי אומבאַמערקבאַר, וואָס קאַנען דערפילן זייער שליחות דיסקרעט.“

איך האָב זיך דערמאַנט אין דער דאָזיקער נאַטיץ מייער ביים לייענען „דאָקטאָר זשיוואַגאַ“ פאַסטערנאַקס.

אין דעם דאָזיקן בוך באַשרייבט פאַסטערנאַק ווי אַזוי ד״ר יורי זשיוואַגאַ שרייבט ליידער און באַשרייבט דעם דיכטערישן פּראָצעס פון שאַפן. און דאָס וואָס ער שרייבט קאַן זיין ווי אַ טייל פון מייך אויבן ציטירטער „נאַטיץ וועגן דיכטונג“.

„זיין גאַנץ לעבן — שרייבט פאַסטערנאַק וועגן ד״ר זשיוואַגאַ — האָט ער געקעמפט פאַר אַ שפּראַך, וואָס זאָל זיין אַזוי רעזערווירט און נישט פּרע-טענציעז, אַז זי זאָל דערמעגלעכן דעם לייענער אָדער דעם הערער צו באַהערשן דעם אינהאַלט, נישט באַמערקנדיק די מיטלען אַ דאַנק וועלכע ער האָט אים דערגרייכט. זיין גאַנץ לעבן האָט ער געשטרעבט צו דערגרייכן אַ סטיל, וואָס ציט נישט אויף זיך די אויפּמערקזאַמקייט, און ער איז געווען דערציטערט אויסגעפינענדיק ווי ווייט ער איז נאָך פון זיין אידעאַל“ (זייט 394).

וויפל דיכטער ביי אונדז פארשטייען דאָס בעתן שאַפן אָדער אפילו בעתן
לייענען וואָס מען שרייבט פאַר זיי וועגן דעם?

לג) שפראַך איז אַ פאַררעטער...

קריטיק איז טאַקע אַפט געבויט אויף געשמאַק (און געשמאַק איז אַ זאָך פון
געשמאַק!), אָבער דאָך זענען פאַראַן פאַלן, ווען איר קאַנט בולט אויפווייזן מיט
וואָס אַ ליד אָדער אַ דערציילונג איז שלעכט.

אַט ליגט פאַר מיר אַ ליד וועגן אַ ישראל-מאַמע, וואָס איר זון איז אַזעק
אין מלחמה, „מיט ביקס געלאָדן אין טראַנשייען“, און זי טראַכט וועגן איר
קינד אין דער פינצטערער נאַכט און זי וויינט.

דאָס גאַנצע ליד איז שוואַך, שלעכט, אָבער עס וואַלט שווער געווען אויפֿ-
צוווייזן אַ לייענער מיט נישט קיין אַנטוויקלטן חוש פאַר דיכטונג, מיט וואָס
דאָס ליד איז אַזוי שלעכט.

געפינט זיך אָבער אינעם שלעכטן ליד אַ בולט שלעכטע שורה, וואָס דעקט
אַפֿ די שלעכטקייט פונעם ליד פאַר יעדן לייענער, וואָס פאַרמאָגט אפילו
אַ פרימיטיוון ליטעראַרישן געשמאַק.

„מיט ביקס געלאָדן אין טראַנשייען,

„שטייט איר זונדל אויף דער וואַך...“

די ערשטע שורה פון ציטאַט איז שרעקלעך שלעכט, אָבער איר קאַנט זי
נישט כאַפֿן, אַזוי צו זאָגן, ביי דער האַנט, — דאָס איז אַ זאָך פון געשמאַק,
וועט מען אַנטקעגנזאָרפֿן אייער קריטיק; אָבער די צווייטע שורה פונעם ציטאַט
קאָן מען בפועל ממש כאַפֿן ביי דער האַנט.

דאָס ליד, וואָס וויל דאָך זיין אַן אַפּאַטעאַז פאַרן ישראל-זון, באַנוצט דאָס
וואָרט „זונדל“ (דער דיכטער דאַרף האַבן אַ טראַף צום ריטם, מ'שטיינט
געזאַגט) אַנשטאַט „זון“, אָדער דעם צאַרט-צאַרטן „זוניו“; אָבער „זונדל“ איז
אין יידיש אַ גרינגשעצנדיקע פאַרקלענערונג-פאַרם, נישט קיין פאַרצערטלענ-
דיקע; און אַ „דיכטער“, וואָס פילט נישט אַז ער פירט אַריין אינעם ליד אַ
פאַלשן טאָן, וואָס צעשטערט זיין גאַנצע כוונה, איז קיין דיכטער נישט, וויל
דיכטונג איז בעיקר מוזיק, און קודם כל מוז אַ דיכטער אַפּפּילן דעם ריכטיקן
טאָן אין אַ ליד, אין זיין שפראַך...

לד) מדרגות

אַלע פילן דיכטונג אָדער לעבן מיט דיכטונג, פונקט ווי אַלע נישט טויטע
— לעבן.

אבער פונקט ווי דאס לעבן פון א סך לעבעדיקע איז קוים-קוים א העכערע מדרגה פון טויט-זיין, אזוי איז אויך די דיכטונג פון א סך מענטשן (אויך פון א סך אזעלכע, וואס רופן זיך אדער וועלכע מען רופט — דיכטער) קוים-קוים העכער פון פראקטיש-פראזאאישן לעבן.

לה) עכטע קונסט

עכטע קונסט נעמט אויף דאס קלענסטע אויפן ברייטסטן האַרזאָנט פון מענטש-לעכן גורל; זי פילט דאס קלענסטע מיטן וועלט-געפיל; זי זעט דאס קלענסטע ווי עפעס אייביק מענטשלעכס, מענטשלעך-גורלדיקס.

לו) וואס איז דער ווונדער...

די ליטעראַטור אונדזערע האָט על-פּיר-רוב חתונה מיט עקרים, — טאָ וואָס איז דער ווונדער, אַז עס ווערט אזוי זעלטן געבוירן עפעס לעבעדיקס?...

לז) דיכטונג און מוזיק

מען קאָן אין פּערזן דערציילן גענוי, מיט די קלענסטע פרטים, וואָס מען פילט; אָבער דאָן איז דאָס פּראָזע אין אַ פּאַרם פון דיכטונג; דיכטונג דאַרף קאָנטן דערציילן אַלץ אויפן ווונק; געבן ווייניק, אָבער דאָס ווייניקע זאָל דער-ציילט ווערן אין אַזאַ טאָן, וואָס רעגט אַן אין אייך אַן אַ שיעור געפילן און געדאַנקען און אַסאַציאַציעס, — ווי מוזיק, אַ שטייגער.

אין דעם זין איז דיכטונג ענלעך צו מוזיק, אָבער נישט דורך וועלן קאָנ-קורירן מיט מוזיק דורך באַנוצן וואַרט-קלאַנגען אַן דיכטערישער און אַן ווערטערבוך-באַדייטונג.

אַזאַ אויסערלעכע מוזיק-דיכטונג איז דיכטעריש ווערטלאָז, זי איז בלויז אויסערלעכע טעכניק.

מוזיקאַלע דיכטונג דאַרף גאַר נישט האָבן אין זיך אויסערלעך-מוזיקאַלי-שעס; זי דאַרף בלויז פּאַרמאַגן די דיכטערישע קראַפט, וואָס רופט אַרויס ביים לייענער שטימונגען, וואָס די מוזיק רופט אַרויס ענלעכע צו זיי ביי די צוהערער...

לח) היט זיך, דיכטער: שאַבלאָן!

די ליטעראַטור איז פול מיט אימיטאַציע: יעדער שרייבער הויבט געוויינלעך אָן מיט אימיטירן אָדער אַ באַשטימטע ליטעראַטור־פּאַרעם אָדער אַ געוויסן שרייבער און ענדיקט געוויינלעך מיט אימיטירן זיך גופא.

דער דראַנג צו ברענגען צום אויסדרוק די אייגענע אינערלעכע וועלט און צו געשטאַלטיקן די דרויסנדיקע, וואָס לייגט זיך ווי אַ זיסע אָדער ביטערע לאַסט אויפן מענטשן, איז אַ נאַטירלעכע אוממיטל באַרע דערשיינונג ביי יעדן איינעם, אָבער דער פּרוּוו צו געבן דעם דאָזיקן אויסדרוק־פּאַרלאַנג אַ באַשטימטע פּאַרעם איז שוין אַ רעזולטאַט פון אימיטאַציע.

די אייגנאַרטיקייט פון אַ שרייבער, ד. ה. די עכטיקייט פון זיין שרייבערישן טאַלאַנט קומט צום אויסדרוק אין דעם, וואָס ער באַווייזט אַדורכצודרינגען די דאָזיקע ליטעראַרישע אימיטאַציע־אַטמאָספּער מיט פּערזענלעך־אינטימע טענער. אָבער ווען דער עכטער טאַלאַנט באַווייזט צו שאַפן מיט אַנשטרענגונג — דורכשלאַנגדיק זיך אַ וועג דורך דער געדיכטעניש פון דער ליטעראַרישער טראַדיציע — אַן אייגענע אויסדרוק־פּאַרעם, האָט ער דערמיט באַזייטיקט בלוז אין געפאַר, וואָס לויערט אויף אים: די געפאַר צו אימיטירן אַנדערע, — און גראַד דאָן, ווען ער וואַלט אייגנטלעך געדאַרפט פּייערן זיין טריאומף, ווערט ער באַפאַלן פון אַ צווייטער געפאַר: די געפאַר פון אימיטירן זיך אַליין.

די בײַן־האַדעווער דערציילן, אַז די בינען, וועלכע פירן, דאכט זיך אונדז, אויס זייער אַרבעט פון זאַמלען מאַטעריאַל אויף האַניק בלוז אינסטינקטיוו, פאַרמאָגן די פּעאיקייט פון מאַכן זיך גרינגער די אַרבעט, ווי נאָר עס מאַכט זיך זיי אַ געלעגנהייט דערצו. ווען זיי געפינען ערגעץ־וווּ, אין דער נאַענט פון די בינשטאַקן, פאַרטיקן סיראַפּ, פאַרשיידענע זיסיקייטן, הערן זיי אויף צו זאַמלען בלומען־שטויב און זיי גנבענען סיסטעמאַטיש דעם פאַרטיקן סיראַפּ. די בינען גייען מיטן וועג פון קלענערער אַנשטרענגונג. דאָס זעלבע טוען אויך פּויגל ביים בויען נעסטן: זיי פאַרווענדן פאַרטיקע טיילן פון געביידעס, פון בוימער אָדער פאַרטיקע מאַטעריאַלן, כדי זיך לייכטער מאַכן די אַרבעט פון בויען נעסטן פון רוי־מאַטעריאַלן.

אזוי טוט אויך דער מענטש, ווען ער איז אַ שרייבער, און אַפילו אַן עכטער. זיין טאַלאַנט טרייבט אים דורכצורייסן די ליטעראַרישע אימיטאַציע־אַטמאָ־ספּערע און שאַפן פאַר זיך אַן אייגענע אויסדרוק־פּאַרעם, אָבער ווען די דאָזיקע אויסדרוק־פּאַרעם ווערט שוין דורך אים געשאַפן, ווערט ער תיכף איר געפאַנ־גענער: ער הערט אויף צו זיין וואכזאַם לגבי דער געפאַר פון אימיטירן — ער האָט דאָך אַן אייגענעם נוסח! — און ער פאַלט אַלס איר קרבן. און דעריבער איז נישט גענוג פאַר אַ דיכטער צו מנצח זיין די געפאַר.

וואס שטייט פאר אים אין אנהויב פון זיין שאפן, נאך איידער ער האט אן אייגענע אויסדרוק-פארעם, — ער מוז בייקומען די אימיטאציע-געפאר אויך — און אפשר דער עיקר! — דאן, ווען ער האט שוין אן אייגענע אויסדרוק-פארעם. יעדער עכטער שרייבער מוז באקעמפן נישט נאר דעם שאבלאן, וואס עס שטעלט זיך איין אין דער אלגעמיינער ליטעראטור-אטמאספערע, נאר אויך יענעם, וועלכער שטעלט זיך איין אין דער אינדיווידועלער ליטעראטור-אטמאספערע פון יעדן שרייבער באזונדער.

די באדייטונג פון א שרייבער, וואס געפינט פאר זיך א געוויסן ליטערא-רישן דורכשניט-נוסח — איינגעשטעלט דורך אימיטירן עטלעכע גרויסע מוסטערן — איז זייער גרויס. אזא שעפערישער גייסט טוט אויס די ברילן, דורך וועלכע דער דורכשניטלעכער שרייבער זעט די וועלט און דאס לעבן, זיין ליטערארישן זשאנר, ער רייסט זיך ארויס פון דער אלגעמיינער קולטור-אטמאספערע און א דאנק אים רייסט זיך אריין אין דער ליטעראטור פרישע לופט, א באלעבנדיקער, אפפרישנדיקער ווינט: אלע דערשפירן, — אז ס'איז שוין לאנג צייט געווען איבערצולופטערן די ליטערארישע אטמאספערע, אז עס איז שוין לאנג צייט געווען אויסצוטאן די אלטע ברילן און באנוצן די יונגע געזונטע אויגן.

אבער נאך גרעסער איז די קראפט פון א שרייבער, וועלכער קאן זיך אויסהיטן פון דער געפאר, וואס לויערט אויף אים מצד זיין אייגענער אייגנאר-טיקייט. אזא שרייבער איז אזוי פול מיט וואכזאמער לעבעדיקייט, מיט שעפערישן אימפעט, מיט אינטימער אוממיטל באַרקייט, אז ער מיידט אויס די נעצן פון קלענסטער אַנשטרענגונג, וואָס ווינקען צו אים פון זיין אייגענעם נצחון איבער דער אימיטאציע, פון זיין אייגענער אייגנארטיקייט, — ער מיידט אויס צו ווערן א קרבן פון דער אייגענער פארגליווערטקייט.

אזא שרייבער העלפט דורכצורייסן די שאַבלאָן-אַטמאָספּערע פון דער ליטעראטור נישט כדי צו העלפן תיכף שאַפן אן אַנדער שאַבלאָן — צוערשט פאַר זיך און דערנאָך פאַר אַלעמען, — ער בלייבט ווי אַ קוואַל, וואָס באַנייט כּסדר זיין לעבעדיקן שטראַם, אַפּפּרישנדיק תּמיד דעם אַרום.

(ט) אַ דיסקוסיע וועגן אַ ליד צווישן אַ לעזערין, אַ דיכטער און אַ קריטיקער

- 1) טענות פון אַ לעזערין.
- 2) אַ תּשובּה דער לעזערין פון דיכטער בער שטאַפּער.
- 3) וועגן בריוו פון דער לעזערין און ענטפּער פון דיכטער.

פארבאמערקונג: איך נעם אריין אין בוך אָט די דאָזיקע דיסקוסיע צוליב צוויי טעמים: ערשטנס איז זי זייער אינטערעסאַנט און צווייטנס שטעלט זי פאַר מיט זיך אַ וויכטיקן קולטור־דאָקומענט, וואָס וואַרפט ליכט אויף אַ גאַנצער עפאָכע. — י. ר.

(1) טענות פון אַ לעזערין

מיט אייניקע וואָכן צוריק איז געווען אין „וואַכנשריפט“ געדרוקט אַ ליד פון ב. שנאַפער. האָבן מיר באַקומען פון אַ לעזערין פון ביאליסטאָק אַ בריוו, אין וועלכן דאָס ליד ווערט שאַרף קריטיקירט און דערביי מאַכט די לעזערין אַ רייע טשעקאָוע באַמערקונגען אויך וועגן אַנדערע לידער. מיר האָבן איר בריוו איבערגעגעבן דעם ה' ב. שנאַפער, ער זאָל זיך מיט אים באַקענען און ענטפערן אויף די טענות פון דער קריטיקערין. ה' ב. שנאַפער האָט עס געטאָן.

דאָ דרוקן מיר די קריטיק פון דער לעזערין און דעם ענטפער וועלן מיר געבן איבעראַכטאָן.

*

חבר רעדאַקטאָר פון „וואַכנשריפט“!

אַלס שטענדיקע לעזערין פון דער „פאָלקסצייטונג“, און לעצטנס צוליב דער פרעמיע פון דער „פאָלקסצייטונג“ אויך אַ לעזערין פון דער „וואַכנשריפט“, דערלויב איך מיר צו פרעגן, וואָס באַדייט אין לעצטן נומער דאָס ליד „בלוט, ברויט און וואַסער“, וואָס מיינט מיט דעם דער מחבר? אַדער איז דאָס אַ רמז אויף עפעס? ס'לייענט זיך: „בלוט? בלוט איז וואַסער. גוט? בלוט איז נאַסער“. כ'בין מער ווי זיכער, אַז ווען דער מחבר האָט אָנגעשריבן דעם פערז, „בלוט איז וואַסער“ און זוכנדיק, לויטן אַלף־בית, אַ גראַם צום וואַרט „וואַסער“ און געפינענדיק, אַז ס'איז נישטאָ קיין אַנדער ווי „נאַסער“, האָט ער זיך נישט געפוילט, נישט איבערראַשט געוואָרן, און אָנגעשריבן אַ שורה ווייטער: „בלוט איז נאַסער“. און ווייטער: „וואַסער מוז מען גראַבן טיף! בלוט קאָן מען האָבן — פרוווי“. ערשטנס, דאַכט זיך, גראַבט מען ערד און נישט קיין וואַסער. נאָר לאַמיר אָננעמען, אַז ס'רעדט זיך אַזוי, טאָ וואָס מיינט דאָס? וואָס מיינט דאָס — „בלוט וויל לעבן רויט, בלוט מוז מען געבן ברויט“?

און אַזוי ווייטער כסדר. ליענט אַליין איבער דאָס גאַנצע ליד. אזוינע לידער קאָן מען דאָך שאַפן אויף באַשטעלונג. אַזוי ווי פאַטאָגראַפיעס. אַט צום

ביישפיל נאט איך. וועגן די געשעענישן אין עסטרייך: „אַרבעטער — אַהער, אַהין שטייען אין ווין. האַנט ביי האַנט, שטייען ביים ראַנד. מיט שטאַלצע טריט, דאָס אַרבעטער־הויז היט...“ וואָס? איר זאָגט, ס׳קאָן נישט גוט ווערן, מען דאַרף נישט קיין גאַז־באַמבעס; מ׳קאָן מיט אַזוינע לידער דערהרגענען מענטשן. ריכטיק, כ׳מיינ, אַז פּראָלעטאַרישע שרייבער און קריטיקער מעגן נישט וועגן מיט דער זעלבער מאָס און וואָג וואָס בורזשואַזע שרייבער, און אויך נישט דרוקן אַבי ס׳איז פון אַן אויסגעאַרבעטער מאַרקע, ווייל אויב אַ שרייבער שרייבט עפעס אָן און ער ווערט באַקאַנט, דאָן וועט מען שוין דרוקן אַלע זיינע ווייטערדיקע זאַכן, צי זיי זענען גוט, צי שלעכט. לויט דער קריטיק פון ה׳ פאַט וועגן זשורנאַל „שטעגן“ און לויט די ענטפערס, וואָס די רעדאַקציע דרוקט צו די, וואָס שיקן אַריין לידער, מעג מען דרוקן בעסערע לידער.

צום ביישפיל: נעמט ברוך געלמאַנס ליד אין דער „קליינער פּאַלקסצייטונג“ וועגן אַ שמיד, מיט אַ פּאָדקאָווע, מיט אַ פּערד. האָב איך געהאַט דעם איינדרוק, ווי אַ גוי רעדט יידיש. מ׳פילט פשוט, ווי דער מחבר האָט נישט געקוקט אויף קיין זאַך, אַבי — צום גראַם. און אין „וואַכנשריפט“ זיין ליד וועגן כאַטעס־קראַטעס, שווערן־סקווערן. אַז אַ מענטש וועט זיך אַוועקשטעלן אין גאַס און זאָגן: „כ׳בין הונגעריק, כ׳ויל עסן“, וועט דורכגיין דער פּאַעט, אָדער קריטיקער און זאָגן: פע, ס׳איז נישט ליטעראַריש. מ׳דאַרף זאָגן: „הונגעריק כ׳בין... עסן!“ און בכלל, וואָס איז פאַר אַ מין אַט דער גאַט פון ליטעראַטור, וועלכן כ׳שטעל מיר פאַר מיט גרויסע וואַנסעס, שטענדיק אַ ביזער, און לאַזט נישט דורך קיין זאַך, מעג זי זיין, ווי אינהאַלט־טרייך, אויב זי האָט נאָר נישט די פאַרעם און ס׳האַלט נישט אויס די וואָג און די מאָס?

איך אַליין בין א שניידערקע. כ׳האַב קיינמאַל נישט געשריבן און כ׳וועל אויך נישט שרייבן, און כ׳האַב אויך נישט, ווי איר קאַנט מיינען, געשריבן צו איך לידער אָדער וואָס ס׳איז. נו, ווייל כ׳בין אַ שניידערקע און נישט קיין שרייבער. איך שרייב צו איך, ווייל כ׳האַב געפרעגט מיין חברטע: צי זי פארשטייט דאָס ליד: „בלוט, וואַסער, ברויט“? האָט זי מיר געראַטן דאָס אַנפּרעגן ביי איך. אַט זעט איר פאַרקערט, אין מיכאל נאטישעס פּאַעמע „מוליער הירש“ פילט מען עפעס ווי דער שרייבער איז גאַרנישט שולדיק, וואָס ס׳פאַסן זיך די ווערטער אַזוי צונויף, ווי „אלוהים, טאָ ווייזט מיר אים“!...

„טיילט אויס, וואָס אין מיר גוט און וואָס פלעק“ — לויט אהרון צייטלינס ליד, וואָס איר האָט רעצענזירט אַזוי טרעפלעך — וואָס גראַמט „דרעק“ מיט „פלעק“... כ׳גלויב, אַז איר וועט מיר ענטפערן, וואָרום ס׳שרייבט אַ לעזעריין, אייגנטלעך — צוויי, איך און מיין חברטע, און די „וואַכנשריפט“ דרוקט זיך דאָך פאַר לעזער. מיט אכטונג

ביאליסטאק

(2) אַ תשובה דער לעזערין פון חבר בער שנאפער

מען האָט מיר איבערגעגעבן אין רעדאקציע אייער בריוו, אין וועלכן איר פרוווט אָנגרייפן מיין ליד „בלוט, וואסער און ברויט“. עס וואָלט מיך נישט געאַרט, ווען אייערע טענות וואָלטן געווען כאַטש אין אַ קנאַפער מאָס גערעכטע. איר זאָגט זיי אָבער אַרויס מיט אַזאָ זעלבסטזיכערן טאָן, אייערע אומגערעכטע טענות, אַז נעם כאַטש און בינד דיך אַליין אָן צום שאַנד-סלופּ, וואָס אין מיטן מאַרק און הייס דיך עפנטלעך אויסשמיסן.

איך ענטפער אייך גערן דערפאַר, ווייל איך זע, אַז נישט נאָר איר לייענט די לידער, ווילט זיי פאַרשטיין און אויסטייטשן, נאָר איר לאָזט זיך פון זיי אַזש אינטריגירן, אַריינכאַפן אין פּראָצעס פון שאַפן, פון זייער גענעזע, מיט אין וואָרט — איר ווילט דערגיין, פון וואַנען „די פּיסלעך וואַקסן“. און דאָס איז, כּמוֹ עס צוגעבן, אייער גרויסער פלוס. שוין דער פאַקט אַליין, וואָס איר האָט זיך געווענדעט בריוולעך מיט אייערע ספקות וועגן אַ ליד אין רעדאקציע, דאָס אַליין זאָגט עדות אויף אייך, אַז איר זענט אַ לייענערין נישט קיין פאַרשלאָפּענע, אַן אַקטיווע און שוין גאַרנישט קיין מהיכא-תּיתאניצע און אַלע לייענער וואָלטן זיך באַדאַרפט אַראָפּנעמען פון אייך אַ ביישפּיל. עס וואָלט זיך דעמאָלט געשאַפן אַן אינטערעסאַנטע רובריק אין דער „וואַכנשריפט“, אַ מין טרעף-פּונקט פאַר לייענער און דיכטער, וווּ יעדער פון די צדדים וואָלט ארויס מיט זיינע טענות ומענות, ספקות און באַוואַרענישן און אַזוי אַרום וואָלט געקומען צו אַ פאַר-שטענדיקונג, אַ דירעקטער, צווישן לייענער און דיכטער. עס וואָלט געווען געוויס עפעס אַן אויפטו און די רעדאקציע „וואַכנשריפט“, מיין איך, וואָלט זיכער מסכים געווען און גערן אָפּגעגעבן אַ פאַר שפּאַלטן אין איר צייטונג פאַר אַזאָ מין רובריק.

און איצטער צו די „טענות“ אייערע גופא :

איר שרייבט: „וואָס באַדייט דאָס ליד „בלוט, וואסער און ברויט“? וואָס מיינט מיט דעם דער מחבר, אָדער איז דאָס אַ רמז אויף עפעס? ס'לייענט זיך: „בלוט? בלוט איז וואָסער — גוט? בלוט איז נאַסער!“ — און ווייטער שרייבט איר: „כּ״בין מער, ווי זיכער, אַז ווען דער מחבר האָט אָנגעשריבן דעם פּערז „בלוט איז וואָסער“ און זוכנדיק לויטן אַלף-בית אַ גראַם צום וואָרט „וואָסער“ און געפּינענדיק, אַז ס'איז נישטאָ קיין אַנדערער, ווי „נאַסער“, האָט ער זיך נישט געפּוילט, נישט איבעראַשט געוואָרן, און אָנגעשריבן אַ שורה ווייטער „בלוט איז נאַסער“.

גו, מילא, אויב איר פאַרשטייט נישט דאָס ליד, וואָלט מען עס אייך געקאַנט, אין ערגסטן פאַל, נאָך „אויסטייטשן“; הגם לידער דארפן זיך נישט „לייגן אויפן

שכל, נאָר גיכער אויפן געמיט, האַרץ, חושים — אַלץ זאָכן, וואָס האָבן גיכער אַ שייכות צו אינסטינקט, אינטואַיציע, סטיכיע, איידער צום פשוטן פאַרשטאַנד. איך וואָלט מיך אונטערגענומען, ווי דערווידער דאָס זאָל נישט זיין, איך געבן צו פאַרשטיין „וואָס מיינט דער מחבר“, ווען... ווען איר ווערט מיר נישט פלוצלינג, צווישן איין שורה און דער צווייטער, פאַרוואַנדלט אין אַ כמעט... ביחוויליקן „פאַכמאַן“. אַז איר זענט דאָך דאָס אַליין דער „מבין אויף אַ טשאַד“! נאָר מער נישט — אַ „מבין“ קאָן זיך אויך אַמאָל טועה זיין, ווי למשל איר מיט דעם אומגליקלעכן גראַמען-פאַרל: „וואַסער“ און „נאַסער“. אייער זיכערקייט זאָגט — נישטאַ מער קיין גראַמען! און איך זאָג אייך: פאַראַן, פאַראַן! און אַט האַט איר טאַקע אַ פאַר באַדיי: בלאַסער, האַסער, שפאַסער! און היינט אַסאַנאַנסן, ווי למשל: גאַסן, געלאַסן, גרימאַסן, פאַסן, האַסן, ראַסן א. א. א. וו. א. וו. — אַן אַ שיעור. נו, זעט איר שוין, אַז איך האָב גראַד יאָ געהאַט פון וואָס צו „וויילן“ און אויסגעוויילט האָב איך דווקא — נאַסער! פאַרוואָס? אַז איך וועל איך אויסזאָגן דעם „סוד“, וועט איר חס וחלילה אַרויס נאָך פון דער באַקוועמער און קאַפּריזונער לאַגע פון אַ ליענער און אַליין באַלד אַנהויבן שרייבן לידער און דענסטמאַל, אַ דענסטמאַל, וועל איך אפשר מוזן איך „אַראַפּרייסן“...

בכלל, ווי איך האָב פון אייער גאַנצן בריוו באַמערקט, לייזט איר אונטער צוביסלעך פון... „גראַמאַפּאָביע“, אַ קרענק אַזאַ, וואָס באַשטייט אין שרעקן זיך פאַר גראַמען. וואָרום נישט מיינע גראַמען אַליין האָבן ביי איך אַרויסגערופן אַזאַ גענדזן-הויט, נאָר אויך די גראַמען פון אַנדערע חברים-דיכטער, וואָס דרוקן זיך אין „וואַכנשריפט“, און דווקא מיט עטלעכע וואָכן צוריק האָב איך גראַד געהאַט אַפּגעדרוקט טאַקע אין דער זעלבער „וואַכנשריפט“ אַ ליד און דאָס נישט מיט קיין אַנדער נאַמען, ווי דווקא: „גראַמען“. זוכט עס, זייט מחול, אויף און ליענט עס אַדורך, אפשר וועט עס אייך זיין צו רפואה.

אחוץ גראַמען אַרן איך נאָך אַנדערע גריילצער־ייען און סתם „אומפאַר-שטענדלעכקייטן“. איר ציטירט: „וואַסער מוז מען גראַבן טיף — בלוט קאָן מען האַבן, פּרוו“ און איר פרעגט קשיות: „ערשטנס, דאַכט זיך, גראַבט מען ערד און נישט קיין וואַסער; נאָר לאַמיר אַננעמען, אַז ס'רעדט זיך אַזוי, טאָ, וואָס מיינט דאָס? „בלוט וויל לעבן רויט, בלוט מוז מען געבן ברויט“? אַיך מייך, אַז אויף אַזוינע „שאלות“ מוז מען ענטפּערן, ווי די „מה נשתנה“ דעם „שאַינא יודע לשאול“ — „צא ופתח לו“ ד. ה. גיי און הייב אָן פון א"ב. דאָס אַבער וואָלט שוין פאַרנומען צופיל פּלאַץ און מייך „ענטפּער“ איז שוין אַזוי אויך גענוג לאַנג.

דאָס מער ווייניקער זענען, אַזוי צו זאָגן, די פאַרמעלע טענות אייערע צו מייך ליד גופא. אַחוץ דעם קומט נאָך ביי אייך אַן אַלגעמיינע „אַטאַקע“ אויף פּראַלעטאַרישע פּאַעטן און קריטיקער בכלל, וועלכע ווילן נישט, אַדער קאַנען

נישט, לויט איך, זען דאס לעבן אזוי ווי עס איז, נאָר דווקא פער דיסטאַנס, דורך עסטעטישע ברילן, מיט אַ קריטישן אַרשין אין איין האַנט און אַ קינסטלע-רישער וואָג אין דער צווייטער. איר שרייבט: „וואָס איז דער גאַט פון ליטע-ראַטור, וועלכן איך שטעל מיר פאַר מיט גרויסע וואַנסעס, שטענדיק אַ בייזער און לאַזט נישט אַדורך קיין זאַך (אַ קינסטלעריש-פּרעטענדירנדיקע זאַך מסתמא — ב. ש.) מעג זי זיין, ווי אינהאַלטרייך, אויב זי האָט נישט די פאַרעם און ס'האַלט נישט אויס די וואָג און די מאָס“.

איך מיין, אַז זיי טוען גאַנץ גלייך די „בייזע“ דיכטער, אַדער קריטיקער, וואָס זיי זענען אזוי „שטרענג“ און לאַזן גאַרנישט אַדורך, אָן פאַרעם, וואָג און מאָס. ווייל וואָס פאַראַ קונסט וואָלט דאָס געווען, ווען זי פאַרמאַגט נישט אַט די אַלע שיינע זאַכן? עס איז דאָך שוין אַן אַלט באַקאַנטע זאַך, אַז אינהאַלט איז בלויז רוישטאַף פאַרן קינסטלער; דער לעצטער פאַרעמט ערשט אויס דעם רוי-שטאַף, וואָס רופט זיך לעבן, באַנוצנדיק דערביי אַלע קינסטלערישע מיטלען, וועלכע איר אַליין האָט אזוי טרעפלעך פאַרמולירט. ווייל דאָס איז דאָך טאַקע קונסט: אינהאַלט + פאַרעם!

מיט אַכטונג בער ש נ א פ ע ר

פון רעדאַקציע: מיר האַלטן די תשובה פון ח' בער ש נ א פ ע ר פאַר נישט קיין אויסשעפּנדיקע. דער עיקר האָט ער נישט געענטפערט אויף די קאָנקרעטע און האַרבע פּראַגן פון דער לעזערין. מיר וועלן זיך נאָך צום ענין אומקערן.

(3) וועגן בריוו פון דער לעזערין און ענטפער פון דיכטער

(אַ בריוו אין רעדאַקציע)

חשובע רעדאַקציע!

דערלויבט מיר צו נעמען אַ וואָרט אין דעם נישט-פּריוואַטן בריוו-אויסטויש צווישן דער לעזערין חנה סילשטיין און דעם דיכטער בער ש נ א פ ע ר. אזוי אַרום וועט אינעם בריוו-וועקסל קומען צום וואָרט אויך דער „דריטער אין בונד“ — דער קריטיקער, וואָס איז לויט זיין וועזן אַ פאַרמיטלונגס-גליד: פון איין זייט איז ער אַ לעזער, און פון דער צווייטער — דאַרף ער זיין אַ שטיקל דיכטער. קודם-כּל מוז באַטאַנט ווערן אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט, וועלכע דער דיכטער וויל נישט אַנערקענען: יעדע זאַך, וואָס ווערט געדרוקט, ד. ה. פאַרגע-לייגט דער עפנטלעכקייט, מעג עפנטלעך פון אַלעמען קריטיקירט ווערן. פונקט ווי דער דיכטער פּרעגט ביי קיינעם קיין דעה נישט צו באַאַרבעטן אַ געשעעניש אַדער אַ דערשיינונג, אזוי דאַרף קיינער ביי קיינעם נישט בעטן קיין דערלויבעניש צו באַהאַנדלען די דיכטעריש-באַאַרבעטע געשעעניש אַדער דערשיינונג. דעריבער

איז אַבסאָלוט נישט באַרעכטיקט דעם ח' שנאַפּערס פּאַרווורף בנוגע דער חברטע סילשטיינס „זעלבסטזיכערן טאָן“. פּאַרוואָס מיינט ח' שנאַפּער, אַז ער האָט יאָ געהאַט רעכט צו שרייבן זיין ליד אין אַ זעלבסטזיכערן טאָן, און די לעזערין האָט געדאַרפט שרייבן וועגן איר איינדרוק פון דעם ליד אין אַ נישט-זיכערן טאָן? אפשר פּאָדערט דאָס ח' שנאַפּער אין נאַמען פון דעם אַנגענומענעם אַבערגלויבן וועגן דיסטאַנץ, וואָס מוז כלומרשט באַשטיין צווישן דעם אַריסטאָקראַטישן שטאַם פון דיכטער און דעם פּלעבעיאישן שטאַם פון די סתם-לעזער?

ח' שנאַפּערס באַוואַרעניש, אַז דער זעלבסטזיכערער טאָן שאַקירט אים צוליב דער אומגערעכטיקייט פון די טענות, איז נישט קיין גענוגדיקע באַוואַרעניש, ווייל... ווייל אפשר זענען די טענות גאַרנישט אַזעלכע אומגערעכטע, ווי ס'דאַכט זיך דעם דיכטער? דאָס דאַרף דאָך נאָך באַוויזן ווערן — און ח' שנאַפּער האָט דאָס ווייט נישט באַוויזן, און דאָס טאַקע וויל איך באַווייזן.

ח' שנאַפּער איז נישט גערעכט, ווען ער זאָגט אין אַזאַ זעלבסטזיכערן טאָן: „מען האָט מיר איבערגעגעבן אין רעדאַקציע אייער בריוו, אין וועלכן איר פרוווט אַנגרייפן מיין ליד „בלוט, וואַסער און ברויט“. איך האַלט, אַז די חברטע חנה סילשטיין „פרווט“ נישט אַנגרייפן דאָס ליד, נאָר זי גרייפט עס טאַקע אָן און גאַנץ שטאַרק, איבערצייגנדיק. אויב עס קאָן זיין אַ רייד וועגן אַ פרוווט, איז דאָס גיכער נוגע דעם ח' שנאַפּערס ענטפּער, וועלכער „פרווט“ צונישט מאַכן דער לעזערניג טענות, אַבער אויף אַ זייער נישט איבערצייגנדיקן און אפילו אויסטער-לישן אופן.

די לעזערין ווארפט פאַר דעם ח' שנאַפּער אַז זיינע גראַמען אין ליד „בלוט, וואַסער און ברויט“ זענען נישט קיין רעזולטאַט פון אַרגאַנישער דיכטערישער וואַרט-פּאַרבינדונג, נאָר אַ מעכאַנישע וואַרט-צונויפּפאַרונג. איר אורטייל באַגרינדעט די לעזערין מיט דעם, וואָס אַזעלכע שורות, ווי:

„בלוט?

„בלוט איז וואַסער.

„גוט?

„בלוט איז נאַסער“ — זענען אינגאַנצן אינהאַלטלאָז. דערויף גיט ח' שנאַפּער צוויי ענטפּערס. ערשטנס, ווייזט ער אויף, אַז אַחוץ „נאַסער“, האָט ער געהאַט נאָך אַנדערע גראַמען צום „וואַסער“, ווי למשל: „בלאַסער“, „האַסער“ א. א. וו. איך רעכן, אַז ח' שנאַפּער אַליין וועט נישט וועלן, מען זאָל נעמען דעם דאָזיקן ענטפּער ערנסט. צי דען וויל ער, אַז מען זאָל אים חושד זיין אין קענען שרייבן:

„בלוט איז וואַסער — —

„בלוט איז בלאַסער“ — ?

אויך זינלאָזע גראַמען מוזן האַבן אַ געוויסע גרענעץ אין זייער זינלאָזיקייט,

און לויט דער לעזערינס פארווורף איז „נאסער“ טאקע דער איינציק זינלאז-זינפולער גראם, וואס האט זיך געלאזט געברויכן אין אן אינהאלטלאזער סטראפע. דער דאזיקער ענטפער שנאפערס מוז אנגענומען ווערן סיידן ווי א שפאס. צי האט אבער אזא גוטע לעזעריק, — ווי ח' שנאפער גופא לויבט זי, — פארדינט אזא שפאס-באציאונג?

דער צווייטער ענטפער איז אויך ווייניק באפרידיקנדיק. ער „שטעלט פעסט“ ביי דער לעזעריק א „גראמאפאביע“, א קרענק אזא, וואס באשטייט אין שרעקן זיך פאר גראמען. און אויב אזוי, מיינט ח' שנאפער, קאן ער אפפטרן די טענות פון דער לעזעריק מיט שהי-פהי.

ניין, ח' שנאפער. איך האב פון דער לעזערינס בריוו ארויסגעטראגן פונקט א פארקערטע מיינונג. זי האט נישט מורא פאר קיין גראמען, נאר זי שפירט צו שארף דעם אונטערשייד צווישן נאטירלעכע גראמען און געקוינטלטע. איר פייער באמערקונג: „אין מיכאל נאטישעס פאעמע „מוליער הירש“ פילט מען עפעס ווי דער שרייבער איז גאר נישט שולדיק, וואס עס פאסן זיך די ווערטער אזוי צונויף, באווייזט אויף א פייערעם אויער ביים אויפנעמען די אויסערלעכע וויל-קלינגעוודיקייט פון קורצע שורות.

ניין, מיט אזעלכע לייכטע מעטאדן לאזט זיך דער בריוו פון דער לעזעריק נישט אפפטרן, אויב ח' שנאפער וויל טאקע אויף אן אמת שאפן א דירעקטע פארשטענדליכונג צווישן ליינער און דיכטער.

אינס פון די ביידע: אדער ח' שנאפער האט זיך געדארפט פארבאריקאדירן הינטער זיינע אייגענע ווערטער: „לידער דארפן זיך נישט לייגן אויפן שכל, נאר גיכער אויפן געמיט, הארץ, חושים — אלץ זאכן, וואס האבן גיכער א שייכות צום אינסטינקט, אינטואיציע, סטיכיע, איידער צום פשוטן פארשטאנד“, און דאן וואלט די לעזעריק געקאנט ענטפערן: „די צרה איז טאקע, וואס דאס ליד „בלוט, וואסער און ברויט“ לייגט זיך נישט אויפן געמיט, און במילא מוז מען עס אויסטייטשן, ווייל ווען עס לייגט זיך יא אויפן געמיט, טייטשט זיך עס שוין אויס אליין, אוממיטלבאר.

אדער ח' שנאפער וואלט געדארפט, ווי „דערווידער דאס זאל נישט זיין“, געבן צו פארשטיין „וואס מיינט דער מחבר...“ ער זאגט דאך אליין, אז מען וואלט עס געקאנט טאן, טא פארוואס טוט ער דאס נישט? אפקומען מיט אזעלכע וויצן, ווי: „אז איך וועל איך אויסזאגן דעם סוד, וועט איר חס וחלילה ארויס נאך פון דער באקוועמער און קאפריזער לאגע פון א ליינער און אליין באלד אנהויבן שרייבן לידער און דעמאלט, דעמאלט וועל איך אפשר מוזן איך „אראפרייסן“ — אפקומען מיט אזעלכע וויצן, זאג איך, איז באמת באקוועם און קאפריזונע... אבער שוין מער ווי באקוועם און קאפריזונע איז פאלגנדיקע שטעלע פון ח' שנאפערס בריוו: „איך מייך, אז אויף אזוינע „שאלות“ מוז מען ענטפערן, ווי די

„מה נשתנה“ דעם שאינו יודע לשאול — „צא ופתח לוי“, ד. ה. גיי אין הויב אָן פון א״ב. דאָס אָבער וואָלט שוין פאַרנומען צופיל פּלאַץ און מיין „ענטפער איז שוין אזוי אויך גענוג לאַנג“. דאָס דערמאָנט מיך אַ טריק פון געוויסע רעדנער. פריער רעדן זיי א שעה־צוויי וועגן אַלץ אין דער וועלט, נאָר נישט צו דער זאָך, און ווען זיי קומען ענדלעך צו נאָענט צום עצם ענין, גיבן זיי אַ זאָג: „דאָ איז נישט דאָס אָרט צו פאַרנעמען זיך דערמיט. דאָס וואָלט אונדז צו ווייט פארפירט“. איך רעכן, אַז ווען ח' שנאָפער וואָלט אַרויסגעוואָרפן פון זיין ענטפער דעם איבעריקן באַלאַסט, וואָלט ער געהאַט גאנץ גענוג פּלאַץ צו געבן אַ זאַכלעכן ענטפער...

און היות די לעזערין איז בשום אופן נישט קיין „אינו יודע לשאול“ (ח) שנאָפער אַליין איז דאָס מודה אין אָנהויב פון זיין בריוו), איז אפשר אַ סברא, אַז דער דיכטער איז אין דעם פּאַל אָן „אינו יודע... ענטפערן“?
מיט דרד־ארץ י. ראפאָפּאָרט

מ) פראגמענטן וועגן קריטיק און דיכטונג

1

(וועגן די אויפגאַבן פון דער קריטיק לגבי די נייע ליטעראַרישע שטרעמונגען)

ווי אזוי ווערט געבוירן קריטיק?

מענטשן לייענען ליטעראַרישע ווערק, אַנאַליזירן די איינדרוקן, וואָס זיי רופן אַרויס, נעמען אויף באַוווסטזיניק די ווירקונג זייערע אויף אונדזער פאַר־שטעלונגס־קראַפט, אויף אונדזערע געפילן און אויף אונדזער געדאַנק, און אזוי אַרום קומען זיי צו געוויסע אויספירן וועגן די אייגנשאַפטן, וועגן די פונקציעס און וועגן די אויפגאַבן פון דער ליטעראַטור.

ווען די דאָזיקע אויספירן ווערן קאנאַניזירט, ווי דאָס איז געטאָן געוואָרן מיט די אויספירן פון אַריסטאָטלס „פּאָעטיק“ (די „פּאָעטיק“, אַט דאָס ערשטע קריטיש־עסטעטישע ווערק, איז דאָך נישט עפעס אַנדערש ווי דער אַנאַליז פון די איינדרוקן פון אַ געניאלן לעזער פון דער אַנטיקער, ד. ה. פאַר אים מיטצייט־לערישער ליטעראַטור), דאָן ווערט אויף אַ צייטלאַנג פאַרקריפלט די קונסט, אויב די קאַנאַניזירטע קריטיק באַהערשט די מוחות (דער פּסידאָקלאַסישער פּעריאָד אין דער איראָפּעאישער ליטעראַטור!), אַדער בלויז די קריטיק, אויב זי בלייבט אַ נישט־אַנגענומענע טעאָריע (דאָדאָאיזם!).

אויב די קריטיק וויל דערפילן אירע אויפגאבן, טאר זי קינמאל נישט רוען אויף די דערזעטע לארבער-בלעטער אפילו פון אירע ריכטיקסטע טעאָריעס. — זי דארף תמיד שטיין אויף דער וואַך און זי דארף לאָזן ווירקן אויף זיך דעם כסדרדיקן שטראַם פון דער ליטעראַטור, זי דארף תמיד באַוווּסטיניק אַנאַליזירן די כסדר דורכגעלעבטע נייע איינדרוקן פון די נייע ווערק און מאַכן קאַרעקטיוון אָדער צוגאַבן צו אירע פּריערדיקע טעאָריעס — ווייל דער מענטש שטייט נישט אויף איין אַרט: אָדער ער גייט פאַרויס אָדער צוריק; און צוזאַמען מיטן מענטשן ענדערט זיך אויך זיין ליטעראַטור, וואָס פירט אויס אין פאַרשיידענע צייטן פאַרשיידענע אויפגאַבן, און די קריטיק טאר נישט אַפּשטיין פון דער זיך-ענדער-רנדיקער ליטעראַטור, פונקט ווי די דאָזיקע לעצטע טאר נישט אַפּשטיין פון זיך-ענדערנדיקן לעבן און פון זיינע זיך-ענדערנדיקע באַדערפענישן.

מיט דער קריטיק קומט פאַר דאָס זעלבע, וואָס מיט דער גראַמאַטיק און מיט דער שפּראַך. די גראַמאַטיק ווערט געבוירן אַ דאַנק דעם אַנאַליז פון דער שפּראַך: יעדע שפּראַך האָט זיך איר גראַמאַטיק. אויב די גראַמאַטיק פון אַלע שפּראַכן פאַרמאַגט עפּעס אַלגעמיינס, איז דאָס דערפאַר, ווייל אַלע שפּראַכן פאַרמאַגן אַ סך געמיינזאַמס, זיי אַלע האָט געשאַפן דער זעלבער מענטש און זיי אַלע דינען די זעלבע צילן און באַדערפענישן. דער אונטערשייד פון די פאַרשייד-דענע גראַמאַטיקעס הענגט אַפּ פון די ענדערונגען אין די שפּראַכן, — די זעלבע מענטשן זענען דאָך פאַרט פאַרשידן צוליב די פאַרשיידנאַרטיקייטן אין דער געאָגראַפֿישער לאַגע, צוליב די פאַרשיידנדיקייטן אין דער געשיכטע און אין דער אַנטוויקלונג.

אויב די שפּראַך ענדערט זיך אין פאַרלויף פון איר אַנטוויקלונג, ענדערט זיך אויך איר גראַמאַטיק, וועלכע מוז זיך צופאַסן צום וואָס פון דער שפּראַך, און מען טאר נישט האַנדלען קאַפּויער: צופאַסן די שפּראַך צום סדום-בעטל פון דער גראַמאַטיק. און אַ שפּראַך, וואָס האַלט זיך נישט ביים דאָזיקן כלל, הערט זיך אויף צו אַנטוויקלען, זי שטייט אַפּ פון לעבנדיקן לעבן.

*

צו אַלץ, וואָס איז ניי, איז מען נישט צוגעוויינט, און צום נישט צוגעוויינטן איז יעדער איינער פול מיט אומצוטרוי: אונדזערע חושים זענען נאָך נישט געוויינט צו די נייע פאַרמען, אונדזער שכל שטייט אַ צעטומלטער פאַרן נייעם אינהאַלט. און דער מענטש איז דעריבער גענייגט צו משפטן דאָס נייע לויט די געזעצן פון דער אַלטער עסטעטיק און קריטיק, ריכטיק ווי זיי וואַלטן פאַרגע-שטעלט מיט זיך עפּעס אייביקס, וואָס אונטערליגט נישט קיין ענדערונג. דער „אַני מאַמין“ פון יעדן קריטיקער מוז זיין, אַז די ליטעראַטור מאַכט דורך ענדערונגען, ערגאָ — אויך די עסטעטיק, און די קריטישע טעאָריעס מוזן זיך

ענדערן, און מען דארף שטיין אויף דער וואך קעגן ערשטן געפיל-צאפל פון אומצוטורי אדער עקל צו עפעס נייעס. מען דארף גוט קאנטראלירן, צי איז נישט אמאל דאס דאזיקע געפיל א קינד פון געווינהייט, א קינד פון פוילקייט: ס'איז דאך אזוי שווער ארויסצווארפן לאנג אפגעגאסענע-אמתן, מיט וועלכע עס לאזט זיך זשאנגלירן מיט אזא לייכטייט, און בעמען אפגיסן נייע פון רויצן, ווידערשפעניקן מאטעריאל פון לעבעדיקן לעבן אדער פון לעבעדיקער ליטעראטור.

אבער באציען זיך מיט חשד צום עקל-געפיל צום נייעם איז נישט דאס זעלבע, ווי קריטיקלאז איינשליסן אין די ברייט-צעפענטע ארעמס יעדן רמז אויף עפעס נייעס. מען דארף זיין פארזיכטיק לגבי דער אייגענער געווינהייט, אבער אויך — לגבי דעם שפעקולירן אויף דער פארבלענדקייט מיטן נייעם. דאס, וואס עס איז מעגלעך זיך טועה צו זיין ביים אפוארפן דאס נייע, דארף נישט שטויסן צו לייכזיניקייט ביים אננעמען דאס נייע. מען דארף זיך נישט האלטן פעדאנטיש ביי די אלטע טעאריעס, אבער מען טאר נישט לייכזיניק פארשווענדן די אמתן פון די אלטע טעאריעס און געפילן, וואס מען האט דערווארבן מיט אזוי פיל מי.

טעאָרעטיש קאָן מען זיך רעכענען מיט אַ מעגלעכן יוסטיץ-מאַרד לגבי אַ נייער ליטעראַרישער ריכטונג. מען דאַרף זיין פאַרזיכטיק ביים אַרויסטראַגן אַן אורטייל איבערן נייעם, אבער מען טאר די דאזיקע מעגלעכקייט נישט פארוואַנדלען אין אַ כלל, ווייל עס איז פונקט אזוי לייכט אַריינצופאַלן אין אַ קעגנזעצלעכן פעלער און באַרעכטיקן אַ פאַרברעכעריש נייעס. אויף אַ געוויסער ריזיקע מוז מען איינגיין אין ביידע פאַלן, ווי ביי יעדער טריט אין לעבעדיקן לעבן און זיינע לעבעדיקע מאַניפעסטירונגען (וואָס אויך די ליטעראַטור און די קריטיק געהערן צו זיי) — מען דאַרף זיך באַציען מיט אַ געוויסער דאָזע חשד אי צו דער אַלטער געווינהייט, וואָס שטערט אויפצונעמען דאָס נייע, אי צום נייעם, וואָס קאָן מיטברויכן מיטן רעכט צו לאַזן אין אַ זייט די טראַדיציע. די מאַכט פון יעדער ליטעראַרישער שול און איר עסטעטישער טעאָריע איז נישט קיין לעבנס-לענגלעכע, אבער מען דאַרף נישט לייכזיניק צולאָזן צום טראַן יעדן פאַלשן טראַן-פרעטענדענט צוליב דער הנחה: און אפשר איז עס דער ריכטיקער טראַן-יורש? דער רעכטמעסיקער האַר פון דער היינטיקער צייט?

דאָס נייע האָט רעכט אויף עקזיסטענץ; אבער דאָס אלטע האָט אויך דאָס דאָזיקע רעכט אזוי לאַנג, כל זמן עס ווערט נישט לחלוטין קלאַר, ביים ליכט פון אַן אַלזייטיקער קריטישער קאָנטראַל, אַז עס דאַרף אַפטרעטן דאָס אַרט פאַרן נייעם.

כדי ווי געהעריק צו דערפילן איר דאזיקע שווערסטע אויפגאבע, מוז די קריטיק פארמאגן אַ ברייטן גייסטיקן האַריזאָנט, וועלכער גיט אַ מעגלעכקייט צו זען אי דעם דורכגעמאַכטן וועג, אי דעם וועג, וואָס פירט אין דער צוקונפט.

וועגן מאָדערנער דיכטונג

די מאָדערנע דיכטונג, וואָס באַשטייט פון אַן אַ שיעור גרופעס און גרופֿ-קעלעך, קאָן אָבער — געזען פון פּויגל־פּלי — איינגעטיילט ווערן אין צוויי קעגנזעצלעכע הויפּט־ריכטונגען: איין ריכטונג איז פּיינטלעך צום אַנטייל פונעם באַוווּסטיין אינעם שאַפּונגס־פּראָצעס, און די צווייטע איז פּיינטלעך צום אַנטייל פונעם אונטערבאַוווּסטיין אינעם שאַפּונגס־פּראָצעס.

צו דער ערשטער ריכטונג געהער אַ גאַנצע ריי „איזמען“ אין דער מאָדערנער דיכטונג, וואָס ציען זיך פונעם עקספּרעסיאָניזם ביזן סוררעאַליזם, אין וועלכן די דאָזיקע נעגירונג האָט באַקומען איר קאַנסעקווענטסטן און טעאַרעטישסטן אויסדרוק. די שעפּער פונעם סוררעאַליזם האַלטן, אַז דיכטונג טאָר גאָר נישט האָבן צו טאָן מיטן באַוווּסטיין, מיטן אינטעלעקט, — די אויפגאַבע פון דיכטער באַשטייט אין אַן אַנשטרענגונג ארויסצושפּרינגען פונעם באַוווּסטיין־קרייז און פאַרזינקען אין צושטאַנד פון אומבאַוווּסטיניקן טראַנס. דער דיכטער דאַרף, אַזוי צו זאָגן, פאַרשפּאַרן דעם פאַרשטאַנד הינטער זיבן שלעסער, האַלטן צוגעשפּאַרט פעסט די טיר און לאָזן אומגעשטערט קומען צום וואָרט דעם אונטערבאַוווּסטיין, און פאַרצייכענען זיינע איינפאַלן, ווי די שפּרוכן פונעם אַראַקול. אין דיכטונג מוז קומען צום וואָרט דאָס טיפּערע אין מענטשן, בלויז דאָס עמאַציאָנעל־איראַציאָנעלע, די שפּראַך פון אונטערבאַוווּסטיין, פון די טונקעלע כוחות אינעם מענטשן.

די צווייטע ריכטונג באַשטייט — אין דער ערשטער ריי — פון דער אַזוי גערופּענער פּראָלעטאַרישער דיכטונג. די דאָזיקע דיכטונג האַלט, אַז דיכטונג טאָר נישט האָבן צו טאָן מיט די טונקעלע כוחות פונעם מענטשן, מיטן אונטער־באַוווּסטיין, דער מענטש דאַרף פאַרשפּאַרן אונטער זיבן שלעסער די טונקעלע כוחות, צוהאַלטן פעסט די טיר און לאָזן קומען צום וואָרט דעם באַוווּסטיין, די שפּראַך פון אינטעלעקט.

די ערשטע ריכטונג האָט מורא פאַר קלאַרקייט; די צווייטע — פאַר אומ־קלאַרקייט; די ערשטע פירט אין טונקעלע טיפּענישן; די צווייטע — אויף קלאַרער אויבערפלאַך; די ערשטע איז וועגלאָז; די צווייטע — מיט אַ קלאַרן אָבער שמאַלן טענדענץ־שטעג.

ווי אַפט אין לעבן, ליגט ביי די ביידע עקסטרעמען צו האַלבער אמת, און ממילא זענען זיי ביידע פאַלש; דיכטונג דאַרף און מוז זיין אַן אויסדרוק פון מענטשנס גייסטיקן לעבן, און דאָס דאָזיקע גייסטיקע לעבן איז אַן איינהייט, אַ סינטעז פון אַלע גייסטיקע כוחות פון מענטשן — פונעם אונטערבאַוווּסטיין ביזן אינטעלעקט. פון דאָזיקן פּראָצעס טאָר קיין איין כוח נישט אויסגעשלאָסן

ווערן מיט געוואלד, אויב מען וויל נישט פארקריפלען דעם גאנצן ארגאנישן פראצעס.

פאראן דיכטער, וואס ביי זיי פונקציאנירט שטארקער איין טייל פון זייער גייסטיקייט, און ביי אנדערע — אן אנדער פעאיקייט. איינער איז מער אינטעלעקטואליסטיש, דער צווייטער — מער עמאציאנעל, און ממילא זענען תמיד געווען קלארערע דיכטער און אומקלארערע. אבער ווען מען וויל שאפן לויט טעאריעס און דעקרטירן, אז דיכטונג איז בלויז אויסדרוק פון אונטער-באווסטיין, אומבאווסטיניקע שאפונג, אדער בלויז אויסדרוק פון באווסט-זיניקער ציל-געבונג, הייסט מאניפולירן מיט גראבע הענט אין א פיינעם לעבעדיקן ארגאניזם; צי דען איז די באווסטיניקע אויסשליסונג פונעם אינטעלעקטועלן מאמענט ביים שאפונגס-פראצעס נישט קיין עובדה פון... אינטעלעקט?

פאראן אזויפיל ארטן דיכטונג, וויפל עס זענען דא מענטשלעכע טיפן. און אויב שוין רעדן טעאָרעטיש, איז די גרעסטע, פולקאמענסטע דיכטונג די, וואס איז א פראדוקט פונעם האַרמאנישן צוזאַמענוויירקן פון באווסטיין און אונטער-באווסטיין, פון די ראַציאָנעלע און איראַציאָנעלע כוחות פונעם מענטשן. אזעלכע האַרמאנישע פראדוקטן זענען זעלטן; מערסטנטיילס הערשט אין יעדן דיכטער אן איבערוואג פון איין כוח איבערן צווייטן. און אויב עס זענען אפילו דא פאלן, ווען דיכטונג איז אינגאנצן ראציאנאליסטיש (עס איז נאך דאן א פראגע צי דאס איז נאך דיכטונג) אדער ווען דיכטונג איז אינגאנצן מיסטיש (און אויך אין דאזיקן פאל איז א פראגע, צי דאס איז דיכטונג), איז אבער טעאָרעטיש אן שום ספק, אז כדי צו שאפן דיכטונג מוז זיין א צוזאַמענאַרבעט צווישן די ביידע כוחות אין מענטשן, און דאס, וואס עס האבן געקאנט אויפקומען די קעגנזעצלעכע טעאָריעס, וואס ווילן פארוואנדלען דיכטונג אין א בעל-מום, וואס האט בלויז א הארץ אדער בלויז א מוח, איז א רעזולטאַט פון שווערן קריזיס, וואס די מאַדערנע דיכטונג, וואס די גאַנצע מאַדערנע קולטור-וועלט לעבט איבער.

דער קאמף פון די צוויי ריכטונגען אין דער דיכטונג איז בלויז אן אפשפיגלונג פון זעלבן קאמף, וואס ווערט געפירט אין קולטור-לעבן פון דער וועלט בכלל: פון איין זייט דער ראציאנאליסטישער מאַרקסיזם, וואס האט דערפירט צום סאָויעטישן רעזשים, און פון דער צווייטער — דער ניטשעאניזם אין אַלע זיינע פארמען, וואס האט דערפירט צום פאשיזם.

די דיכטונג איז אויך אין דאזיקן פאל אן אפשפיגלונג פון אַלגעמיינעם גייסטיקן לעבן פון דער מענטשהייט.

*

טרעט מען צו צו די נייע ריכטונגען אין דער דיכטונג, דארף מען נעמען אין אַכט דריי זאַכן: 1) וואס די ריכטונג וויל — איר טעאָרעטישן אַנימאמין;

2) צי האבן די ווערק פון דער ריכטונג פארקערפערט די טעאריע (אדער צי איז זי בכלל פראקטיש-דערגרייכבאר, ווי למשל, דער פארלאנג צו מאכן פונעם ווארט בלויז קלאנג- און פארב-מאטעריאל אויף צו דערגרייכן פאעטיש- מוזי- קאלישע צילן; 3) וואס ליגט הינטער דער טעארעטישער נאוואטארישקייט, וואס איז די טרייבקראפט פונעם נייעם.

זייער א סך דערשיינונגען פון דער נייער דיכטונג זענען קאמיש אדער פאלש, — אבער דאך שטעקט הינטער זיי א זין: זיי זענען סימפטאמען פון גרויסע ענדערונגען, וואס קומען פאר אין מענטשן און אין דער געזעלשאפט; מען דארף זיי אויספארשן — ווי ערד-וואקלונגען — פון וואנעט קומען זיי, ווו איז זייער צענטער? זיי זענען אפט נישט בלויז די טראגעדיע פון גאנץ גרויסע טאלאנטן, וואס זענען צו שפירבאר צום ווייטן קומענדיקן און צו ווייט פונעם אפגעלעבטן היינט (און זיי הענגען אין דער לופט), נאר אויך די טראגעדיע פון א גאנצן דור, פון א מענטשהייט אויפן פרשת-דרכים, וואס איר נייע מאראלישע און וויסנשאפטלעכע וויזע פון דער וועלט וויל באקומען אן אפקלאנג אין דער קונסט.

דער פרשת דרכים איז א דרייפאכער: א געענדערט וועלט-בילד (איינשטיין, מארקאני); א געענדערט געפיל פון זיך אליין, נישט נאר ווי א טייל פונעם וועלט-בילד, נאר ווי א פסיכיש וועזן (פרויד, פרייער, בערגסאן); א געענדערטער בליק אויף דער געזעלשאפט (מארקס, בכלל אלע סאציאל-רעוואלוציאנערע באוועגונגען).

3

וועגן די שמרעמונגען אין דער מאדערנער דיכטונג

אין „אנא קארענינא“ (זייט 160 פון רוסישן אריגינאל) מאכט ל. נ. טאלסטאין, — אזוי זיך, ווי כלאחר יד — איינע פון זיינע דורכדרינגענדיקע פסיכאלאגישע באמערקונגען:

„אין געביט פון פאליטיק, פילאזאפיע, טעאלאגיע פלעגט אלעקסעי אלעק-סאנדראוויטש (קארענין, — י. ר.) האבן ספיקות אדער ער פלעגט זוכן, אבער אין פראגן פון קונסט און פאעזיע, באזונדערס פון מוזיק, וואס אים האט לגמרי געפעלט די פעאיקייט זי צו פארשטיין, האט ער געהאט די סאמע באשטימטע און פעסטסטע מיינונגען. ער האט ליב געהאט צו רעדן וועגן שעקספירן, ראפאעלן, בעטהאווענען, וועגן דער באדייטונג פון די נייע שולעס אין דער דיכטונג און אין דער מוזיק, וואס אלע זענען זיי ביי אים געווען פאנאנדערגעטיילט מיט דער קלארסטער סיטעמאטישקייט.“

גראַד דאָס, וואָס איז אומבאַקאַנט, זעט אויס צו זיין אַזוי לייכט, קלאַר, וואַרפט זיך אונטער מיט אַזאַ לייכטקייט דער ענדגילטיקער קלאסיפיקאַציע. גערעכט איז געווען יענער מחבר, וועלכער האָט געזאָגט: „אַז מען וויסט ווייניק, איז מען לייכט זעלבסט-זיכער; אַז מען באַטראַכט אַבער אַלע מענטשלעכע פראַגעס פון אַלע זייטן, איז מען נאָענט צו געליימטקייט“.

אַזעלכע נישט - פארשטייענדיקע און דעריבער זעלבסט - זיכערע אַלעקסעי אַלעקסאנדראָוויטשעס זענען דאָ אין אַלע געביטן פון לעבן, און זיי זענען דאָ אין אַ גרויסער צאָל אויך אין געביט פון דיכטונג. פאַר זיי איז קלאַר נישט נאָר די באדייטונג פונעם וואָרט „ראַמאַנטיזם“, אונטער וועלכן יעדער איינער פארשטייט עפעס אַנדערש, נאָר אויך אַלע נייעסטע שטרעמונגען פון דער נייעסטער פּאָעזיע, ווי „פּוטוריוזם“, „דאָדאַזיזם“, „סוררעאַליזם“ און אַז. וו. — ווערטער, וועלכע האָבן ביי אַ סך בכלל קיין שום אינהאַלט נישט, מיט וועלכע מען באַנוצט זיך, ווי מיט פשוטע צונעמענישן.

און די דאָזיקע נייע שטרעמונגען אין דער דיכטונג האָבן פארדינט, מען זאָל זיך באַציען צו זיי ערנסטער, ווי מיט זינלאָזן ענטוויאַזם אָדער מיט זינלאָזער פאראכטונג, וואָס ווערן — סיי אין ערשטן, סיי אין צווייטן פאַל, — געבוירן פון „ווייניק וויסן“, וואָס דאָס גיט אַ גרויסע זעלבסט-זיכערקייט.

שאַנכאַ, 1946

מא) פאַרגענגלעכקייט פון דיכטונגס-פאַרמען און אייביקייט פון דיכטונג

ווען איך האָב צום ערשטן מאָל געלייענט (אין דער פריער יוגנט) וועגן דעם, אַז די דיכטונג שטאַרבט אָפּ (איך האָב דאָס, אויף וויפל איך קאָן געדענקען, געלייענט ביים בארימטן רוסישן קריטיקער און פובליציסט פיסאַרעו), אַז זי האָט אויסגעלעבט איר צייט און זי וועט ביסלעכווייז פארשווינדן, איז אין מיר גלייך אויפן אָרט אויפגעקומען דער ענטפער: אַלע פאַרמען פון דיכטונג, וואָס מיר קענען ביז איצט, קאָנען אָפּשטאַרבן, אַבער נישט די דיכטונג גופא, וועלכע וועט אויפן אָרט פון די אָפּשטאַרבנדיקע דיכטונג-פאַרמען שאַפן נייע.

דער ענטפער איז געווען אַ ספּאַנטאַנער, אַן אינטואַיטיווער. ערשט אַ סך שפעטער האָב איך באַגריפן דעם טיפן זין פון דאָזיקן אינטואַיטיווער ענטפער: די פאַרמען פון דער דיכטונג זענען געשאַפן געוואָרן דורך מענטשן און זיי קאָנען במילא פאַרעלטערט ווערן און אָפּשטאַרבן, אַבער די דיכטונג גופא איז נישט אידענטיש מיט אירע פאַרמען, וואָס מענטשן גיבן איר צו, זי איז אַ קראַפט, וואָס ווירקט אין מענטשן, זי איז אַ זעקסטער חוש, וואָס איז אַ טייל פון דער

לעבנס־קראפט. און זי קאן אפשטארבן נאָר מיטן מענטשלעכן מין גופא. און אפשר ערשט מיטן לעצטן מין העכערע לעבעדיקע באשעפענישן. כל־זמן עס לעבט אַ מענטש אָדער אַן אַנדער מין באשעפעניש וואָס פילט בענקשאַפט, ווייטיק און פרייד, וואָס קאָן טראַכטן באַוווּסטיגן אָדער אַפילו בלויז פילן עמאַציאָנעל, איז דאָ דיכטונג, וואָס איז איינע פון די פאַרמען פון גייסטיקן, פון פסיכישן לעבן. און כל־זמן עס לעבט דיכטונג, וועט זי אויספורעמען פאַר זיך, פאַר איר אויסדרוק, נייע דיכטונג־פאַרמען.

זייט יענעם מאָמענט, ווען איך האָב אינסטינקטיוו זיך געווערט קעגן דעם טויט־אורטייל אויף מיינער אַ לעבנס־גויטווענדיקייט, איז געבוירן געוואָרן מיין קלאָר באַגרייפן דאָס וועזן פון דיכטונג.

און זייט דאָן האָב איך שוין אָנגעטראָפן אַן א שיעור באַשטעטיקונגען פאַר מיין אויבנגעבראַכטער מיינונג, ווי אויך ענלעכע און אַפילו אידענטישע מיינונגען וועגן דיכטונג.

אַט איז נאָך איין אידענטישע (הגם אומדירעקטע) מיינונג צו מיינער :

„די אַפּסטע סיבה, — זאָג ט. ס. עליאַט, — פאַרוואָס אונדזערע טעאָריעס... וועגן דיכטונג זענען אומבאַפרידיקנדיק באַשטייט אין דעם, וואָס בעת זיי פּרעטענדירן צו גילטן פאַר דיכטונג בכלל, זענען זיי באמת טעאָריעס וועגן... באַגרענעצטע מינים דיכטונג.“

„מיר זענען פעאיק, — ציט ער ווייטער זיין ריכטיקן געדאנק, — אָדער אויסצופורעמען אַ טעאָריע, וואָס זאָל דעקן די דיכטונג, וואָס רירט אונדז צום מערסטן, אָדער — און דאָס איז שווערער מוחל צו זיין — אויסצוקלייבן דעם מין דיכטונג, וואָס אילוסטרירט די טעאָריע, וואָס מיר ווילן זיך האלטן ביי איר.“

„מען קאָן נישט דערוואַרטן, אַז די קריטיק פון אַ וועלכן נישט איז מענטשן אָדער פון אַ וועלכן נישט איז דור זאָל אַרומנעמען די גאַנצע נאַטור פון דיכטונג אָדער זאָל אויסשעפן אַלע פאַרמען פון איר אָנווענדבאַרקייט.“

מיט אַנדערע ווערטער — קיין שום פאַרעם פון דיכטונג קאָן נישט זיין אידענטיש מיט דער דיכטונג, ווייל זי איז בלויז אַ טייל פון דער דיכטונג. און אַ טייל קאָן נישט אויסשעפן די גאַנצקייט.

פונקט ווי קיין שום פלאַנץ קאָן נישט רעפּרעזענטירן די בלי־קראַפט פון דער נאַטור.

וואָסערע מינים פלאַנצן עס זאָלן נישט אַפשטאַרבן, שטאַרבט מיט זיי נישט אַפ די בלי־קראַפט וואָס האָט זיי ארויסגעבראַכט.

און אַט דערזע איך אַ שורה ביי דעם דיכטער דזשאָהן קיטס, ווו ער דריקט עס אויס פשוט און קלאָר :

„די דיכטונג וועט קיינמאַל נישט אַפשטאַרבן אויף דער ערד.“

(מב) „קיין רגע שיינקייט גייט נישט אויף דער ערד פארלוירן“

איך געדענק אן אומפארגעסלעכע סצענע אין ווארשעווער ליטעראטן-פאראיינ. פון נאך דער ערשטער וועלט-מלחמה ביז אנהויב דער צווייטער, איז די יידישע דיכטונג אין פוילן על-פי-רוב געווען סאָציאַל-באַפּאַרבט (און נישט זעלטן טאָקע גאַר שטאַרק). זייער אַ סך דיכטערס האָבן זיך געפילט געטראָפן פון דעם, וואָס מען לייגט אַזויפיל אַכט אויף מאַנגערן, דעם „עסטעטישן“ דיכטער, בעת דער מזרח-וואַנט, די פּאַרשטייער פון דער אמתער דיכטונג, דער סאָציאַלער, שענקט מען אַזוי ווייניק אויפּמערקזאַמקייט אָדער מען באַציט זיך צו זיי נעגאַטיוו. ווען עס איז דערשינען מאַנגערס קליין ביכעלע „וועלוול זבאַרזשער שרייבט בריוו צו מלכהלע דער שיינער“, — אַ ביכל וואָס איז און וויל טאָקע זיין בלויז שייך (מאַנגער זאָגט אין פּאַרוואַרט צו אים, אז ער שרייבט אים כדי מקיים זיין זיין פּאַעטישן זאָג „קיין רגע שיינקייט גייט נישט אויף דער ערד פארלוירן“), — איז פּאַרגעקומען אַן אימפּראַוויזירט-פּריוואַטע דיסקוסיע (צו וועלכער איך האָב זיך אויפּמערקזאַם צוגעהערט) צווישן אַ גרופּע סאָציאַלע דיכטער און פּאַלק האַלפּערנען ע"ה, וועלכער איז געהאַט אַראָפּגעקומען פון ווילנע קיין ווארשע, פאר זיין אָפּפּאַר קיין ארץ-ישראל.

און איך געדענק ווי האַלפּערן האָט צונישט געמאַכט (יעדנפּאלס פאַר מיר) אַלע אַנגריפּן פון מאַנגערס קעגנערס מיט דער לעצטער חתימה פון דער דיסקוסיע: — דאָס איז אָבער שייך! דאָס ביכעלע פּאַרמאַגט שיינקייט!... איר ווייסט נישט אַלע מאָל אקוראַט אין וואָס די שיינקייט באַשטייט, אָבער איר פילט זי!... ס'איז אַזוי שייך.

איך ספּק צי פּאַלק האַלפּערן האָט דאָן איבערצייגט די „סאָציאַלע דיכטער“ (פּונקט ווי ס'איז דאָ נישט קיין סאָציאַלע דיכטונג! ווען מיזינגט אין תּפּיסה אַפּילו, אין אַן איינצל-צעלע, איז דאָס זינגען אויך סאָציאַל, ווייל עס איז באַשטימט פאַר אַ וועלט, צו וועלכער מ'בענקט, וועלכע מען פילט אין זיך און מ'רעדט זיך דורך מיט איר, מ'גיט איר צו וויסן וואָס מ'פילט), אָבער איך האָב געפילט, אַז ער רעדט נישט וועגן דער שיינקייט פון אַ מאַדע-מאַדעל, נאָר וועגן יענער דיכטער-רישער שיינקייט, וואָס פּרעסט אייך צונויף דאָס האַרץ פון גערירטקייט, וואָס פּאַרכאַפט אייך דעם אַטעם מיט איר ריינער, אומגעוואָנטער לופט פון די העכסטע הויכן.

דער עכטער מאַנגער, דער ווערטפּולער, איז נאָר דאָרט, וווּ ער פילט און גיט די דאָזיקע שיינקייט.

„קיין רגע שיינקייט גייט נישט אויף דער ערד פארלוירן“ איז נישט אמת אין קאַנקרעטן זין פון וואַרט — סאַראַ סך שיינקייט עס גייט פארלוירן אין אונדזער מיאוסער וועלט אומבאַמערקט, אומבאַקאַנט; אָבער דאָס דיכטערישע

געפיל איז דאך גערעכט: אין זיין ליידנשאפטלעכן איינזויגן און פארקערפערן שיינקייט־רגעס ליגט פאר אים, סוביעקטיוו, די געוויסהייט, אז קיין איין רגע שיינקייט גייט נישט פארלוירן. ווי איז מעגלעך, אז דאס ווערטפולסטע זאל פארלוירן גיין?

אבער שא... אפשר איז דער דיכטער גערעכט אויך אין קאנקרעטן זין פון ווארט: עס איז גענוג ער זאל דערפילן דעם צער פון די מיליאנען שיינקייט־רגעס, וואס רינען אויס אין זאמד, כדי ער זאל זיי אלע מוציא זיין מיט זיין צער־געפיל און מיטן דיכטערישן אויסדרוק פארן דאזיקן צער־געפיל, וואס ער גיט אין זיין ליד.

ווען איך לייצען מאנגערס לידער, דערמאנט ער מיר אן א שיעור מאל אין זיין ווארעמען און וונדערבאר־וויברירנדיקן פערז: „קיין רגע שיינקייט גייט נישט אויף דער ערד פארלוירן“.

מאנגער געהערט צו די, וועלכע דערלאזן נישט דערצו. ער איז איינער פון די מיפולע זאמלער פון די דאזיקע רגעס, וואס זענען דאס ווערטפולסטע, וואס די מענטשהייט האט דערווארבן און קאן דערווערבן פון איר גאנצער מי און פֿיין.

מג) די טרייסטנדיקע קראפט פון דיכטונג

דער גרויסער אמעריקאנער דיכטער וואַלט וויטמאן האט געשריבן צו זיין מוטער פונעם שפיטאל, ווו ער האט געפלעגט די קראנקע בעת דעם קריג צווישן די צפונדיקע און דרומדיקע שטאטן, פאלגנדיקס:

„מאמע! היינטיקן אָונט... האָב איך די גאַנצע צייט פאַרבראַכט ביים בעט פון אַ יונגן בחור... — ער האָט... זייער אַ שווערע ווונד. ער האָט מיך געבעטן פאַרצולייענען אים דעם נייעם טעסטאַמענט... איך האָב אים פאַרגעלייענט יענע קאַפיטלעך, ווו עס ווערן באַשריבן די לעצטע שעהן פון יעזוס קריסט און ווי אַזוי מען האָט אים געקרייציקט. דער אומגליקלעכער האָט געבעטן פאַרצולייענען אים אויך וועגן דעם, ווי אַזוי עס איז געשען דער תּחית המתים... דאָס לייענען האָט אים געטרייסט, אין זיינע אויגן זענען געשטאַנען טרערן (א), דער גלויבן דורך טרערן! — י. ר.), ער האָט מיר געפרעגט צי איך גלויב. איך האָב געענט־פערט: נישט אַזוי ווי דו, און אפשר — טאַקע אַזוי ווי דו. ער האָט מיר געענט־פערט: „גלויבן איז מיין עיקרדיקער אַנשפּאר“.

און איך גלויב, אַז ביכער ווי דער נייער טעסטאַמענט ברענגען טרייסט נישט נאָר דאָן, ווען מען גלויבט אין זיי; זייער טרייסט פאַר אַ סך מענטשן באַשטייט אין דעם, וואָס אַ דאַנק זייער פּאַעטישער קראפט רייסט זיך דער מענטש אַרויס פון די ענגע פּערזענלעכע ראַמען און ער נעמט שפּירן דעם אַטעם פון

עפעס גרעסערס, דעם אַטעם פונעם מענטשלעכן טרוים וועגן גאַט, וועגן אומ-
שטערבלעכקייט, וועגן אַ גערעכט לעבן, וועגן אַ לעבן א שטענערס — ניין, אַ מער
הייליקס. באַהויכט פון די דאָזיקע טרוימען, ווערט דער מענטש דורכגעדרונגען
מיט אַכטונג צו זיך, — עס צעגייט אין אים, אונטער דער ווירקונג פון געריטקייט,
דער גראַנטיטענער ווילן פון זיין חיהשער זעלבסטבאַהויפטונג, זיין נשמה נעמט
זיך באַטויען דורכן קוואַל פון פרומען געפיל צום קאָסמישן סוד, וואָס וואַקסט
אויס אין אַזאַ מאַס, אַז ער דערגרייכט דעם באַוויסטזיין פונעם געוויינלעך-
באָרגענעצטן מענטשלעכן וועזן. און דאָס דאָזיקע געפיל איז אַ רעליגיעז געפיל,
אַפילו אַן דעם גלויבן אינעם געוויינלעכן זין פון דאָזיקן וואַרט.

דאָס שוואַכע, דאָס פערזענלעך-מענטשלעכע טרעט אָפּ זיין פלאַץ פאַר דאָס
גרויסע, אַלמענטשלעכע, קאָסמישע, — הגם ביים אָפטרעטן דעם פלאַץ האָט עס
טרערן אין די אויגן.

ניין, נישט נאָר גלויבן ברענגט טרייסט (גלויבן — געוויס!). — עס ברענגט
טרייסט אויך דעם פליגל-פאַך פון דער מענטשלעכער נשמה אין יענעם מאַמענט,
ווען זי הויבט זיך אויף (מיט טרערן אין די אויגן!) איבער דעם אייגענעם אַרעמען
קאָפּ, כדי צו פארפליען אין די הימלען.

דער אַטעם פון דער וועלטס- און דער לעבנס-מיסטעריע, דער אַטעם פון
דער וועלטס- און דער לעבנס-טראַגעדיע צעאַקערט און באַפּרוכפערט דעם מדבר
פון דער פערזענלעכער עקזיסטענץ און ברענגט אַ נאָגנדיקע (טרערנדיקע) טרייסט.
די הייליקע, די גרויסע ביכער פון דער מענטשהייט, די גרעסטע דענקמעלער
פון דער מענטשהייט דיכטונג, זענען הייליק נישט נאָר פאַר די גלויביקע, —
זיי זענען הייליק אויך פאַר די וואָס דאַרשטן נאָך גלויבן, פאַר די, וואָס דאַרשטן
נאָך מענטשלעכער דערהויבנקייט.

און די זעלביקע קראַפט פארמאָגט די דיכטונג אויך דאָן, ווען זי טראַגט
נישט קיין הייליקע באַקליידונג.

אין איינעם פון נאָמבערגס קורצע, אַבער אינהאלטסרייכע ארטיקלען וועגן
פּרצן, געפינען מיר אַ ווונדערבאַרן גבית עדות, וואָס זעט אויס ווי אַ צווילינגס-
ברודער פון וויטמאַנס אויבנגעבראַכטן בריוו וועגן דעם שטאַרבנדיקנס געטרייסט
זיין מיט טרערן אין די אויגן.

נאָמבערג האָט פארלאָרן דעם גלויבן. עס האָט אים געשראַקן די פּוסטקייט
פון דער וועלט און דאָס שנעל-פאַריבערגייענדיקע לעבן. עס האָט אים געפיניקט
די פּראַגע פון אַלע פּערסאָנאַזשן אין זיינע קומענדיקע דערציילונגען: „וואָס
טוט מען אויף דער וועלט, וואָס איז אַזוי פּוסט און אַזוי וויסט? וואָסער זין האָט
דאָס לעבן, וואָס איז באַגרענעצט מיט זיבעציק יאָר און ענדיקט זיך מיט טויט
און פאַרניכטונג?“ אַבער אַט פאלט אריין אין נאָמבערגס הענט פּרצעס העברעיש
לידער-ביכל „העוגב“. „אומפארשטענדלעך פאַר מיר אַליין, — דערציילט נאָמבערג

— האָט מיר דאָס ביכל אזוי באוועלטטיקט, אַז... איך האָב די שירים געלייענט, איבערגעלייענט, און נישט גערנוויליק האָב איך זיי גענומען אויסזינגען, ביי „הגידי לי, תמורה“ האָב איך געהאַט פולע אויגן מיט טרערן...

„עפעס איז וואַכנדיק געוואָרן אין מיר אין יענער נאַכט. דער ערשטער שטאַרקער איינדרוק פון פּאַעזיע איז דאָס געווען...“

„אַז איך האָב דערנאָך אויפגעהויבן די אויגן צום אויסגעשטערנטן טונקעלן הימל, האָט ער מיר מער נישט געשראַקן מיט זיין וויסטער, פּוסטער אומענד-לעכקייט...“

אין נאָמבערגס אויגן זענען געשטאַנען די זעלביקע טרערן, ווי ביי וואָלט וויטמאַנס גוסס; און די זעלבע טרייסט (דורך טרערן) איז געווען אין זיין האַרצן.

אַפילו די יעניקע, וועלכע גלויבן נישט, אַז די רעליגיע איז אַ טאַכטער פון דיכטונג, מוזן מודה זיין, אַז זי איז איר שוועסטער, אַ לייבלעכע שוועסטער. זיי זענען אזוי ענלעך איינע אויף דער צווייטער מיט זיער חן און וואַרעמקייט, אַז ווען איינע שטאַרבט אַפ, קאָן מען זיך צוטוליען צו דער צווייטער.

מד) וועגן געשטאַלטן

יאַקאַב וואַסערמאַן האָט געפונען טרעפלעכע ווערטער אויף אויסצודריקן די באדייטונג פון דער געשטאַלט אינעם לעבן פון מענטשן.

„די באדייטונג פון דער געשטאַלט באַשטייט אין דעם, וואָס זי פאַרוואַנדלט דעם מענטשן מיט דער הילף פון דער פאַנטאַזיע.“

„עס איז נויטיק די פעאיקייט צו פאַרגעסן אין זיך, כדי מיט דער הילף פון אַ געשטאַלט דערגרייכן אַ העכערע שטופע פון עקזיסטענץ...“

„אַזוי טוט אויך אַ פאַרליבטער, וואָס פאַרוואַנדלט די געליבטע פרוי אין אַ געשטאַלט; ער פאַרגרעסערט זי... און דערהויבט, אַ דאַנק דעם, זיך גופא; ווייל דאָס, וואָס די ווירקלעכקייט לייגט אים פאַר, האָט אַ קנאַפע שייכות מיט דער שאַפונג פון זיין פאַנטאַזיע.“

די דאָזיקע באדייטונג — אַדער, ריכטיקער, די דאָזיקע פונקציע האָט די געשטאַלט סיי אין דער ליטעראַטור, סיי אין לעבן (בכלל, ווען מיר אַנטדעקן אַ וואַסער נישט איז לעבנס־פונקציע פון דער ליטעראַטור, געפינען מיר די זעלבע פונקציע אויך אין לעבן, ווייל די ליטעראַטור איז בלויז איינע פון די פונקציעס פון לעבן).

נישט אומזיסט ווערט אַ געשטאַלט גערופן „העלד“ — זי איז אַ פּראָדוקט פון מענטשנס באַדערפעניש אין אַ העלדן־קולט. דעם מענטשן איז אייגן דאָס רייסן זיך פון זיין באַגרענעצטקייט, צו קריכן, אַזוי צו זאָגן, פון זיין הויט אַרויס, און

די מענטשלעכע פאנטאזיע, אפרופנדיק זיך אויפן דאזיקן דראג, שאפט געשטאלטן, פארוואנדלענדיק מיט זייער הילף דעם נעבעכדיקן מענטשן אין אן אימפאנירנדיקן העלד. און דער מענטש, קומענדיק אין בארירונג מיט די דאזיקע געשטאלטן, פארגעסט אין זיך און דערגרייכט — צוזאמען מיט די געשטאלטן — די העכסטע שטופע פון עקזיסטענץ, א פולערע, אן אינטענסיווערע — אן עקזיסטענץ, וואס ברענט מיט א שטארקערן און ריינערן פלאם.

וואסערמאן איז גערעכט: ווען א מאן האט ליב א פרוי מיט א גרויסער ליבע, פארוואנדלט ער זי אין א געשטאלט און דערנאך, ווען די ליבע פארגייט, באשולדיקט ער די פרוי, און זי האט זיך געענדערט צום ערגערן. ער איז גארנישט חושד, און ער גופא — אדער ריכטיקער: זיין ליבע — האט איר געהאט געענדערט צום בעסערן.

און דאס וואס עס טוט דער פארליבטער מיט זיין געליבטער פרוי, טוט דער דיכטער מיט די ארומיקע מענטשן, פארוואנדלענדיק זיי אין געשטאלטן: דאס טוט דער פארטיימאן מיט זיינע פירער, דער חסיד מיט זיין רבין, די געשיכטע מיט איר עיקרדיקן מענטשן-מאטעריאל.

דער מענטש און די מענטשהייט לעבן על פי רוב פלאך, קליינלעך, אבער על פי רוב — כמעט תמיד! — האבן זיי פיינט די דאזיקע קליינלעכקייט, זיי שטרעבן זי אריבערצווואקסן, פארשיכורנדיק זיך מיט געשטאלטן, געשאפן דורך דער פאנטאזיע.

דער מחבר פון בארימטן בוך „דער טרעפנוויץ פון דער וועלט-געשיכטע“, וו. ל. הערטסלעט, האט זיך געשטעלט פאר א ציל צו ווייזן אויף ווי ווייט עס איז גרויס דער עלעמענט פון פאנטאזיע אין דער וועלט-געשיכטע. עס שטעלט זיך ארויס, און גאלילעיען האט מען גארנישט געפייניקט און ער האט גארנישט געזאגט די בארימטע ווערטער „אבער זי דרייט זיך פארט“. און נישט נאר גאלילעי — א סך אנדערע האבן אויך נישט געזאגט יענע בארימטע ווערטער, וואס די פאנטאזיע פון דער מענטשהייט האט זיי אריינגעלייגט אין מויל אריין און אן וועלכע די געשיכטע ווערט ארעמער פון לעצטן ארעמאן.

אבער ווי איבערצייגנדיק הערטסלעט זאל נישט זיין, איבערצייגט אבער זיין בוך נאך מער אין דעם, און קיין שום דעמאסקירונגען וועלן דא נישט העלפן. די דאזיקע „פעלערן, פארקריפלונגען און אויסטראכטענישן“ פון דער געשיכטע זענען נישט קיין פשוטע פעלערן, נאר אן אומבאדינגטע נויטווענדיקייט פאר דער מענטשהייט און במילא וועלן די דעמאסקירונגען נישט העלפן. — די מענטשהייט וועט אויך ווייטער אויסבעסערן די שוואכקייטן פון אירע גאלילעיס און זי וועט זיי אריינלייגן אין מויל דאס, וואס זיי וואלטן געווען באדארפט זאגן, און זי וועט זיי צווינגען טאן דאס, וואס זיי וואלטן געווען באדארפט טאן, כדי אומשטערבלעך צו מאכן אי זיך, אי די מענטשהייט (דער עיקר — זי מענטשהייט). די מענטש-

הייט מוז קאמפענסירן איר מיטלמעסיקייט דורך געשטאלטן פון העלדן, גאנצע און אומגעטיילטע אין זייער העלדישקייט. און דארט, ווו די מענטשהייט געפינט כאָטש דעם קלענסטן שפור פון אַ העראַאישער ליניע, פירט זי זי ווייטער ביז איר לאַגישן סוף, דערפירנדיק גלייכצייטיק ביז שלימות אי די דאָזיקע ליניע, אי זיך.

און אויב דער פראַגמאַטיום — דער דאָזיקער פּילאָזאָפּישער מעטאָד, וואָס האָט די דרייַסטקייט אָדער די העזה (אָדער אָט די ביידע אייגנשאַפטן צוזאַמען) צו זאָגן, אַז ער יאָגט זיך נישט נאָך דעם אַבסאָלוטן אמת, — אויב דער פראַגמאַטיום טיזם איז גערעכט, קאָן ער גראַד אין דער געשיכטע געפינען די בעסטע באַוויזן פאַר זיין גערעכט זיין; וואָסער ווערט האָט דער אַבסאָלוטער סקעפּטי-שער אמת פון הערטסלעטן (אויב דער אמת איז טאָקע ביי אים) אַקעגן דעם אמת פון דער מענטשלעכער פאַנטאַזיע, וואָס האָט אַריינגעלייגט אין גאָלילעיס מויל די אומשטערבלעכע ווערטער, וואָס וועלן אַפּשטאַרבן בלויז צוזאַמען מיט דער מענטשהייט? די דאָזיקע ווערטער גאָלילעיס זענען נישט קיין „אַבסאָלוט-טער“ אמת, דערפאַר אָבער זענען זיי אַ פראַגמאַטישער אמת, ד. ה. אַזאָ אמת, וואָס פאַרמאָגט אַן אומשעצבאַרן פראַקטישן ווערט פאַר דער מענטשהייט: ער האָט געשענקט דעם מענטשן אַזויפיל קראַפט, אַזויפיל אויסדויער אין שלעכטע צייטן; ער האָט אים פאַרשיכורט מיט אַזאָ איידעלן שטאַלץ און ער האָט אים פאַרשאַפט אַזויפיל דערהויבנדיקע עמאַציעס! זאָל זיין, אַז גאָלילעיס ווערטער זענען אַ היסטאָרישער ליגן! זאָל זיין — אָבער אָט דער ליגן פון איין מינוט איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ דיכטערישן אמת פון יאָרהונדערטער; אַ דאַנק אָט דעם ליגן איז דער גרויסער געלערנטער, אָבער נישט העראַאישער מענטש, פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ העלדישער געשטאַלט פון און פאַר דער מענטשהייט. איז וואָס גייט אונדז אָן צי אַ קאַנקרעטער לעבעדיקער מענטש האָט געזאָגט אָט די ווערטער, ווען די דאָזיקע ווערטער — אונטערגעזאָגט דורך דער מענטש-לעכער פאַנטאַזיע — זענען לעבעדיק אין מיליאָנען מענטשלעכע הערצער? זענען שעפּעריש אין דער מענטשלעכער געשיכטע?

דער לעבנבאַנייענדיקער, אייביקער אמת פון דער מענטשהייט איז נישט נאָר וויכטיקער — ער איז אויך הייליקער פאַרן עקרדיקן, „אַבסאָלוטן“ אמת פון אַ צופעליקן, פאַרגייענדיקן מאַמענט.

נעמט אָפּ ביי דער געשיכטע איר געשטאַלט-שאַפונג, און איר וועט צורויבן ביי איר יעדן זין; פונקט אַזוי וועט איר צורויבן יעדן זין ביי דער ליטעראַטור, ביים לעבן, אויב איר וועט זיי צווינגען אַפּצוזאָגן זיך פון שאַפן געשטאַלטן, מיט דער הילף פון וועלכע דער מענטש דערגרייכט, לויט יאָקאָב וואַסערמאַנס טיפן אויסדרוק, „אַ העכערע שטופע פון עקזיסטענץ...“

אין אירע געשטאלטן — צי אין ליטעראטור, צי אין לעבן — דריקט די מענטשהייט אויס אירע בעסטע טרוימען און שטרעבונגען. אין זיי פארדיכטעט זיך ביז לעבעדיקער קערפערלעכקייט דאס, וואָס עס זיירט אין דער גשמה און אין האַרצן פון דער מענטשהייט אין דער פאַרעם פון ציטערנדיקע שאַטנס.

אויב איר ווילט וויסן דעם העכסטן אמת פון דער מענטשהייט, ווענדט זיך צו די געשטאלטן, וואָס זי האָט געשאַפן אין דער ליטעראַטור און אין דער געשיכטע; ווענדט זיך נישט צום „אַבסאָלוטן“ אמת פון אַ צופעליקן מאַמענט, נאָר צום אייביקן אמת פון איר פאַנטאַזיע, צום אייביקן אמת פון אירע טרוימען!

מה) וואָס איז דיכטונג?

כ'האָב זיך (צום וויפלטן מאָל?) געשטעלט די דאָזיקע פראַגע און צום הונדערטסטן מאָל דערפילט (דערפילט ממש בחוש), אַז אויף די פשוטסטע פראַגען איז צום שווערסטן צו ענטפערן. איז דען דאָ אַ פשוטערע פראַגע, ווי „וואָס איז לעבן?“ אַלע לעבן מיר דאָך, אַלע זעען מיר אַרום זיך לעבן, און דאָך איז אַזוי שווער צו געבן דעם ענטפער דערויף. איר פילט עס, איר ווייסט עס, אָבער ס'איז גענוג אַ שטעל צו טאָן די פראַגע און אַלין ווערט פאַרפלאַג-טערט.

וואָס איז דיכטונג? ווער ווייסט דאָס נישט? אַלע לייענען דיכטונג, יעדער איינער זאָגט צוזאַציק מאָל אין חודש: „דאָס איז דאָך אמתע דיכטונג!“ — און דאָך ווערט מען צעטומלט, ווען מען דאַרף געבן אַ קלאַרן און קורצן ענטפער אויף דער פראַגע: „וואָס איז דיכטונג?“ (געוויס, אַחוץ יענע לייט, און מיר פאַרמאָגן זיי נישט אין קיין קליינער צאָל — וואָס ענטפערן דערויף פון סידור אַרויס, פון אַז ענציקלאָפּעדיע, אַדער פון אַ בראַשור אַרויס).

און מיטאַמאָל, ווען איר האָב זיך שוין מייאש געווען צו קאָנען זיך געבן אַן ענטפער אויף דער פראַגע, איז מיר קלאַרער געוואָרן וואָס דיכטונג איז, ס'איז מיר קלאַר געוואָרן נישט אַבסטראַקט, נאָר דורך אַ קאָנקרעטן ביישפיל, האָט זי אויפגעשוועמען אין מיין זכרון.

*

אין 1926 האָב איך געלייענט אַ דיקע פראַנצויזישע אנטאָלאָגיע פון אַלע יונגע פראַנצויזישע דיכטער, וואָס זענען אומגעקומען אין קריג. די אנטאָלאָגיע האָט געוואָלט שטעלן אַ דענקמאָל די דאָזיקע יונג-פאַרשניטענע טאלאַנטן, אַ דענקמאָל אין דער ליטעראַטור, אין וועלכער זיי וועלן נישט קאָנען אַריין. זענען דאָך די גרעסטע טייל פון די דאָזיקע דיכטער אַנפאַנגער.

נישט נאָר איצט: שוין גלייך נאָכן לייענען די היפשע צאָל לידער, האָב איך קיין סך נישט געדענקט; אָבער איינס איז מיר געבליבן איינגעשניטן אין געמיט נישט נאָר דאן, נאָר אויך איצט. עטלעכע שורות געדענק איך נאָך איצט אויף אויסגווייניק, און זיי נעמען מיד דורך און דורך, ווי נאָר זיי שווימען אויף אין מיין געמיט (יג, נישט אין זכרון, נאָר אין געמיט).
 דער דיכטער ווענדט זיך אויפן שוועל פון טויט צו זיין פאַרלאָזענער (אויף אייביק פאַרלאָזענער) געליבטער מיט אַן אָפּיל, מיט אַ מאַניפעסט צו דער הייליקייט פון לעבן:

...פאַרגעס! און זאָל דיין האַרץ נישט האָבן קיין שום געוויסן־פּיין!
 „האַב ליב צו לעבן!
 „דאָס געדענקען אַ טויטן איז אַ גרויסע זינד,
 „האַב ליב די פּרייד!
 „אָדער! אַנטלויף ווייט פּונדאָנען, אויף די כוואַליעס פון דער צייט...
 „דאָרט־ווייטער, וואָרט אויף דיר ליבט...“

דאָס ליד הייסט „צו דער, וואָס וועט פאַרגעסן“ און דאָס ליד האָט געשריבן אַ נישט געוואָרענער דיכטער מיטן לאַנגן נאָמען מאַרק דע לאַריני סיווריע, און נישט געקוקט אויף דער שוואַכער, כמעט „פּראָזאָאישער“ פאַרעם פונעם ליד, איז עס דיכטונג דערפאַר, ווייל עס פיקסירט אַן אויפגעפלאַמטן שטאַרקן געפיל, וואָס איבערראַשט אונדז מיט זיין נשמה־יִתְרֵה־דיקייט, מיט זיין שבת־יום־טוב־די־קייט אינדער־וואַכן. דאָס איז נישט קיין ליבע־ליד, וואָס פליסט אין די אויסגע־פאַרענע רינות, מיט די אלטע־גלעכע נאַרמאַל־געוויינטע געפילס־וועגן. דאָ איז אַ מענטש פאַרמאָסט געוואָרן דורך אַ געפיל, וואָס איז אַזוי ניי, אַז עס איבעראַשט, וואָס איז אַזוי מענטשלעך־אַנדערשדיק, אַז עס רייניקט, אַז עס רייסט אַריבער די פּערזאָן, וואָס לעבט עס איבער, איבער דער באַריערע פונעם ענגן „איך“ און פירט אים אַריין אַ געלייטערטן אין דער האַרמאָניע פון אין־סופיקן „איך“, דעם אל־איך, ווי מען וואַלט עס געקאָנט אַנרופּן, וואָס קאָן איבערלעבן האַרמאָניע ביי אַלע באַדינגונגען, ביי די ערגסטע — וועלכע צעשמעטערן און צעפּייניקן געוויינ־לעך דעם ענגן „איך“.

און שוין — אַט־דאָס איז דיכטונג. דאָס אומגעוויינטע, דאָס נישט־אַלטעג־לעכע, וואָס דערהויבט און ברענגט האַרמאָניע אין גרעסטן וויי. די האַרמאָניע, וואָס שטאַמט פון דאָזיקן ליד, איז אַזוי פשוט און דורכזיכטיק, אַז עס איז נישט נויטיק צו אַנאַליזירן די אויבן־געבראַכטע שורות מיטן פאַרשטאַנד. פונקט ווי ראַדיום שטראַלט פון זיך אַליין, אַזוי שלאַגט דערהויבנדיקע מענטשלעכקייט און האַרמאָנישע געלייטערטקייט פון דאָזיקן ליד, וואָס איז נישט גענוג קינסט־לעריש, אָבער גענוג דיכטעריש.

וואָס איז דיכטונג? אליך, וואָס איז ענגלעך אין דער ווירקונג צו די דאָזיקע שורות...

מו) עפעס וועגן דיכטונג

אין דער „פּאָש“ פון 7-טן דעצעמבער 1951, האָט פּר. לואיס שייך אָפּגע-
זריקט אַ בריוו וועגן יאָסל קאָהנס ליד „אַ פּרייד“.

אויפן דאָזיקן בריוו האָט דער דיכטער יאָסל קאהן געענטפערט מיט אַן אַרטיקל
(אין זעלבן נומער פון 7-טן דעצעמבער) — „דאָרף מען פּאָעזיע פּאַרשטיין אָדער
זערטילן?“.

צוליבן דאָזיקן אַרטיקל אליין איז שוין כּדאי געווען לואיס שייך זאָל שרייבן
זיין „פּראָוואַצירנדיקן“ בריוו.

פּאָעזיע איז טאָקע ביי אונדז זייער אַ גאַנגבאַרער אַרטיקל — נישטאָ גאָך
אַ סאָלק אין דער וועלט, וואָס זאָל פּראָדוצירן אַוויפּיל לידער-ביכער, אָבער מיט
דיכטונג גוטא פּאַרגעמט מען זיך ביי אונדז נישט ערנסט. איר קאָנט נישט
דרוקן וועגן דעם דאָזיקן ענין קיין ערנסטע אַרטיקלען און אַזעלכע אַרטיקלען
ווי יאָסל קאָהנס זעט מען ביי אונדז אַלץ זעלטענער און זעלטענער.

און דעריבער טאָקע וויל איך אויסנוצן די געלעגנהייט (אליך אין זכות פון
לואיס שייךס בריוו, זאָל לעבן דער אַקטיווער לעזער!) אין עפעס זאָגן וועגן
דיכטונג אין שייכות מיט צוויי שטעלן פון יאָסל קאָהנס אַרטיקל, וווּ ער איז
זיכער ווייט פון אמת, — יעדנפאלס פון גאַנצן אמת.

יאָסל קאָהן זאָגט:

„דעם פּאָעטיס מאַטעריאַל איז וואָרט און שפּראַך. ווי ביים מוזיקער קלאַנג
און ביים מאָלער פּאַרב. ער דאַרף דורך אַט די באַנרעגעצטע מיטלען... איבער-
געבן זיינע געפילן אין זעאונגען, און ס'איז פאַרשטענדלעך, אַז אַ סך פון זיינע
זעאונגען, וועלעך קריגן אַ תּיקון דורכן וואָרט, זאָלן זיין נישט קלאַר, אַמאָל
דוכט זיך דעם ליינער, אַז די שולד איז די נישט קלאַרקייט פון וואָרט; ווי
אַ כּלל אָבער, איז די שולד — פּאַגעשטאַנענקייט און באַנרעגעצטער באַנעם פון
די וויזיעס און שטימונגען, וואָס דער פּאָעט האָט אַריינגעאַטעמט אין וואָרט.“

קודם כל איז נישט גאַנץ אמת, אַז דאָס וואָרט איז פּונקט אזאָ מאַטעריאַל
ווי קלאַנג און פּאַרב. געוויס גוצט דער דיכטער דאָס וואָרט אַלס מאַטעריאַל,
אָבער יעדעס וואָרט איז דאָך אַ זעלבשטענדיקע שאַפונג פאַר זיך גופּא. ווען
וואָרט ווערט בלויז טויטער מאַטעריאַל, ווי קלאַנג און פּאַרב, טויג עס נישט
פאַר דיכטונג, און די אויפגאַבע פון דיכטונג באַשטייט טאָקע אין דעם, צו
פאַרוואַנדלען ווידער דעם טויטן (דורכן פּראַקטיש-מעכאַנישן לעבן געטויטן)

וואָרט-מאַטעריאַל אין לעבעדיקע, אין זעלבשטענדיק-לעבעדיקע שעפּערישע עלעמענטן.

וואָרט איז נישט נאָר מאַטעריאַל פאַר דיכטונג, נאָר די דיכטונג גופא. די פּאָלשע הנחה פון אַ געוויסער ריכטונג אין דער מאַדערנער פּאָעזיע, אַז וואָרט איז בלויז מאַטעריאַל, ווי קלאַנג און פאַרב, אַז יעדעס וואָרט און יעדער אות אין אַ שפּראַך האָט אַ באַשטימטע פאַרב (לויט אַרטור רעמבאָס באַרימטן סאַנעט וועגן די הילכערס, וואָס יעדערער פון זיי האָט אַ באַשטימטע פאַרב), איז אַן אומזין. דער דיכטער גיט צו דעם וואָרט זיין קלאַנג און זיין פאַרב. דאָס איז די אויפגאַבע פון דיכטער, און אין דעם באַשטייט זיין טאַלאַנט אַדער זיין זשעני.

און עס איז געפערלעך צוצושרייבן די אומקלאַרקייט פון דיכטונג דעם דיכטערס פּנימהדיקן מאַטעריאַל — דעם וואָרט. די פעאיקייט פון דיכטער באַטוייט דאָך טאַקע אין דעם, וואָס ער קאָן שאַפן שלימות פונעם נישט-שלימות-דיקן. דאָס איז דער נס פון דיכטונג, און אַן דעם דאָזיקן נס איז קיין דיכטונג נישטאָ.

עס איז אוממעגלעך אויסצורעכענען מיטן אַקוראַט אויף וויפל פּראָצענט די שולד פאַרן נישט פאַרשטיין דיכטונג ליגט ביים טעמפן לעזער, און אויף וויפל — ביים שלעכטן דיכטער. אָבער איך גלויב, אַז די גרעסערע טייל שולד ליגט ביים דיכטער.

„פּאָעזיע, — שרייבט יאָסל קאַהן אין זיין אויבנדערמאָנטן אַרטיקל, — איז נישט קיין מעכאַנישער שטייגער. פּאָעזיע קאָן נאָר רעאַליזירט ווערן ווען דער לייענער ווערט אַ שותף צום פּאָעט. אויב דאָס געשעט נישט, איז פּאָעזיע נישט נאָר נישט קיין פאַרשטאַנדענער ענין, נאָר פּראָסט און פשוט אַ טויטע פּאַרמע פון אויסדרוק פאַר דעם געפיל-גלייכגילטיקן לייענער.“

ריכטיק, פּאָעזיע מוז האָבן אַלס שותף דעם לייענער, אָבער עס איז כמעט ווי אַ כּלל, אַז ווען אַ פּרוי איז קאַלט, איז דערין שולדיק דער מאַן — ער איז נישט פעאיק אָנצוצינדן אין איר ליבע.

אפשר איז אין לעזערס קאלטקייט שולדיק דער דיכטער, וואָס פאַרמאָגט נישט די קראַפט אים אָנצוצינדן?

זעען מיר דאָך אָפט, אז אַ לעזער, וואָס איז קאַלט צו איין דיכטער, ווערט אָנגעצונדן דורך אַ צווייטן.

געוויס, איך קאָן זיך גוט פאַרשטעלן אַ פּאַל, ווען אַ לעזער קאָן נישט באַגרייפן אַ דיכטער, אָבער איך קאָן זיך פאַרשטעלן נאָך מער פּאַל, ווען אַ לעזער האָט נישט וואָס צו פאַרשטיין און וואָס צו דערפילן ביי אַ דיכטער, פשוט דערפאַר, ווייל דער דיכטער האָט נישט דערפילט זיין אויפגאַבע.

עס קאָן זיין, אַז דאָס וואָס דעם דיכטער זעט אויס ווי „אָפּגעשטאַנענקייט און

בארגענעצטער באנעם פון די וויזיעס און שטימונגען, וואָס דער פּאָעט האָט אריינגעאַטעמט אין וואָרט, נעמט זיך גאָר דערפון, וואָס דער דיכטער האָט געוואָלט אַריינאַטעמען וויזיעס און שטימונגען אין וואָרט, אָבער ער איז געבליבן ביים וועלן. ווי זאָגט דער דיכטער יאָסל קאָהן גופא: „פּאָעזיע איז נישט קיין מעכאַנישער שטייגער.“ פּאָעזיע איז אַ שעפּערישע באַנייאונג פון וואָרט, אַ פּרישע באַפּרוכטונג פון וואָרט, אַן אַקט פון מעשי-בראשית. פאַראַן אָבער נישט נאָר סטערילע לייענער — אויך דיכטער.

מעלבאָדן, 1952

מז) נוסח שאַפט נוסח...

אין זיין שטענדיקער אָפטיילונג „ביכער און שרייבער“ (מאַרגן-זשורנאַל) שרייבט ד״ר א. מוקדוני אין שייכות מיט מרדכי יאָפּעס בוך קריטישע אַרטיקלען „רינגען אין דער קייט“:

„איך הויב אָן מורא צו האָבן, אז אונדזער יידישע ליטעראטור-קריטיק ווערט אַ מין נוסח אָט ווי דער ניגון פון „כל-נדרים“, למשל. דער ניגון איז דער זעליקער, נאָר אַמאָל זינגט אים אַ חזן מיט אַ ביזלעכער באַס-שטימע, אַמאָל זינגט אים אַ חזן מיט אַ וויכער לירישער טענאַר-שטימע“ (און אַמאָל אַ חזן — אינגאַנצן אַן אַ שטימע, וועט מיר ד״ר א. מוקדוני דערלויבן צו דערגאַנצן זיין ריכטיקע אָפּשאַצונג פון דער יידישער קריטיק — י. ר.).

„און באדארפט האָט שוין לאַנג קימען אַן עזות-פנים, אַ שייגעץ און אַן איפּכא-מסתבראניק און צערודערן דעם נוסח, און צו אומוואָרפן די אָנגענומענע, די קאַנאַניזירטע מיינונגען אין צו לעסטערן די ליטערארישע הייליקייטן אונ-דזערע“.

איך שרייב זיך אונטער מיט ביידע הענט אונטער ד״ר א. מוקדוניס פּאָדע-רונגען, אָבער ווער טראָגט די שולד דערפאַר, וואָס אונדזער ליטעראטור-קריטיק קאָן נישט אַרויסקריכן פון איר נוסחדיקייט?

עס האַנדלט זיך טאַקע וועגן באַקעמפן נוסחדיקס, פונדעסטוועגן וועט נישט שאַדן צו ברענגען דאָ אַ נוסחדיק ווערטל: יעדע ליטעראטור האָט אַזאַ קריטיק, וועלכע זי פאַרדינט.

איך טפּק אָפּט, צי די יידישע ליטעראטור טוט דאָס, וואָס זי דאַרף, אויף אַ סך געביטן, — אָבער אויפן געביט פון קולטיווירן אַ נוסחדיקע קריטיק האָט זי געטאָן באמת אלץ, וואָס איז נאָר געלעגן אין אירע כוחות. נישט נאָר זי שטיצט אונטער די נוסחדיקע קריטיק, נישט נאָר זי טראָגט זי באַראַנטשיק, נאָר זי כאַוועט זי, זי פלעגט זי, זי קולטיווירט זי מיט אַלע מעגלעכע — און אוממעגלעכע — מיטלען.

„און באדארפט האט שוין לאנג קומען אן עזות-פנים, א שייגעץ און אן איפכא-מסתבראניק“, — עס איז גרינג צו זאגן! דורך וואנען זאל ער אריינקומען אין דער יידישער ליטעראטור, אן אלע וועגן זענען פארשטעלט מיט גוט-געהיטענע ראגאטקעס? ווען מרדכי יאפע קומט מיט איפכא-מסתבראדיקע ארטיקלען, וואלט ד״ר א. מוקדוני נישט געווען געקאנט האבן קיין הנאה, ווייל עס וואלט דאן נישט געווען זיין קיין — „מרדכי יאפע בוך-קאמיטעט“...

צי דען וויסט נישט ד״ר א. מוקדוני, אן ווען א רעדאקציע ביי יידן באשטעלט ארטיקלען וועגן געוויסע שרייבער און ביכער, גיט זי צו — „אויב איר וועט שרייבן פאזיטיוו?“ אדער אין איידעלערע פאלן — „אביעקטיוו“, ווייל עס האט זיך איינגעשטעלט אין דער יידישער ליטעראטור א נוסח — אמאל א קליינקע-בלויקער, אמאל א צביעותדיקער, — אן אביעקטיוו איז א לויברעצעניע, מיט סופערלאטיוו, אבער א נעגאטיווע איז — פערזענלעך, א רעזולטאט פון פערזענלעכע חשבונות. אן הינטער א פאזיטיווער רעצענזיע קאנען ליגן בערג מיט אויסרעכענענגען — געשעפטלעכע, אדער חברישע — דאס מאכט זיך די יידישע ליטעראטור נישט וויסן, דאס לוינט איר צו פארשווייגן.

אדרבא, זאל מען מאכן אן אויספארשונג און זאל מען פעסטשטעלן, צי איז דא כאטש איין בכבודיקע יידישע צייטונג אדער זשורנאל אין דער יידישער וועלט-ליטעראטור, ווו מען זאל קאנען דרוקן אן ארטיקל, מיט אן איפכא-מסתבראדיקער מיינונג וועגן אהרן צייטלינס פרעמירטער „אסתרקע“? איך רעכן, אן אפילו ד״ר א. מוקדוני, וואס בענקט אזוי נאך איפכא-מסתבראדיקייט, נאך עזות-פנימדיקייט, וועט אויך קוקן קרום אויף אזא זאך, ווייל אויך אים איז אפטמאל ליבער ליבע צו דער יידישער ליטעראטור, איידער „פארביטערטקייט“.

און דאס איז א צווייטער נוסח און דער יידישער ליטעראטור: איבערחזרן לויברעטער, איז אן אויסדרוק נישט פון אינדיפערענטקייט, פון „א געשעפט-האב-איד“, נאר פון ליבע, און אַנגריף איז א רעזולטאט פון פארביטערטקייט — נישט, חס-ישלום, פון בלוטיקער, פערזענלעכער זאין העכערן, גייסטיקן זיין, אינטים-פערזענלעכער מאַראינטערעסירטקייט מיט ליטעראטור.

צי וויסט דען נישט ד״ר א. מוקדוני, אן א פארלעגער, ווען ער געפינט זיך שוין, וועט זיך אפזאגן ארויסצוגעבן קריטיק-ביכער, אויב עס געפינען זיך אין זיי איפכא-מסתבראדיקע ארטיקלען, פונקט ווי זשורנאלן און צייטונגען זאגן זיך אפ זיי צו דרוקן?

און פון וואנעט נעמט זיך דאס אלץ? פונעם נוסח, וואס הערשט אין דער יידישער ליטעראטור; פונעם מאַראלישן און מאַטעריעלן טעראר, וואס די יידישע ליטעראטור האט איינגעשטעלט לגבי יעדן איפכא-מסתברא. לגבי יעדן עזות-פנים. די צייטונגען און זשורנאלן האבן מורא פאר „קאנסעקווענצן“ מצד די „שטארקע“ אין דער יידישער ליטעראטור, די פארלעגער האבן מורא פאר

דאָס זעלבע: מען וועט נישט געבן קיין אַנאַנסן, מען וועט נישט געבן קיין נאַטיצן און קיין רעצענזיעס, מען וועט באַיקאַטירן, פאַסיוו און אַקטיוו. נוסח שאַפט נוסח, ווען דער נוסח באַנוצט טעראָר לגבי דעם אַנטי־נוסח. אין אונדזער ליטעראַטור הערשט פּראָסט־פּשוט אַ גלייכגעשאַלטעטע קריטיק. ווי שטאַרק דאָס דאָזיקע וואָרט זאָל נישט שאַקירן אַפילו די ליבהאַבער פון עזרת־פּנימער -- מוז דאָס געזאָגט ווערן. כּל־זמן מען וועט נישט אָנהויבן קיין קאַמף קעגן דער דאָזיקער גלייכשאַל־טונג, וועט דער נוסח פון דער יידישער קריטיק בלייבן דער זעלבער, וואָס אין דער ליטעראַטור (אין פּראָזע און דיכטונג) — צוליבן פּשוטן טעם, ווייל דער אַנטי־נוסח ווערט דערשטיקט אין וואָרצל.

„פ. א. ש.“, 1939.

מח) וואָס איז רעאַליזם?

יעדער באַגריף, וואָס זעט אויס אין טאַג־טעגלעכן מעכאַנישן געברויך פּעלדזנפּעסט, קלאַר, ווי אַ זוניקער טאַג, ווערט וואַקלדיק, ווי אַ פּאַנטאַן־בריק (אריבערגעוואָרפן איבערן תּהום פון דער פּיל - געשטאַלטיקער, אין אירע באַציאונגען און ניואַנסן, אומענדלעכער ווירקלעכקייט) — נעפלדיק, ווי אַ האַרבסטיק־פּאַררעגנטער ניין־השמשות.

וואָס איז רעאַליזם, רעאַליסטישע קונסט?

ווי זיכער מען באַנוצט דאָס דאָזיקע וואָרט, און ווי אָפט: „געזונטער רעאַליזם“, „רעאַליסטישע דערציילונג“, „רעאַליסטישע קונסט“. מען באַנוצט דאָס דאָזיקע וואָרט פּונקט אזוי אָפט, ווי זיין אַנטיפּאָד (קעגנזאץ): „ראַמאַנטיש“, „מיסטיק“, „אידיעאַליסטיש“, דאָס ערשטע ווערט נאַטירלעך דערמאָנט צום גוטן, דאָס צווייטע צום גנאי.

עס איז אָבער גענוג זיך ערנסט צו פּאַרטראַכטן אויף דער פּראַגע: „וואָס איז רעאַליזם? כדי איינצוזען, אַז די זאך איז גאַרנישט אזוי פּשוט, ווי עס דאַכט זיך.

*

וועט איז רעאַליסטישע קונסט? אַזאָ קונסט, וואָס זי שעפּט אירע טעמעס פון דער ווירקלעכקייט. אָבער וואָס איז ווירקלעכקייט? צי דען נאָר דאָס, וואָס איז הומרדיק און לאָזט זיך אַנטאַפּן מיט דער האַנט, מיטן אויג, מיטן פּשוטן באַווסטזיין? צי דען זענען רעאַל נאָר שמוגליאַרעס, נאָר געשלעכטלעכע באַציי־אונגען? זענען דאָך אויך מקובלים אַ רעאַלע — ווירקלעכע — דערשיינונג,

זענען דאך אויך פאראן אין דער ווירקלעכקייט גרויסע פלאטאנישע ליבעס (דאנטע-בעאטריטשע-ליבעס). זענען דען רעאל בלויז די מגושמדיקע אָדער די טאג-טעגלעכע דערשיינונגען און באציאונגען פון אונדזער פּריוואַטן און געזעל-שאַפטלעכן לעבן? אידיען און גייסטיקע באַוועגונגען זענען דאך אויך רעאליטעטן אין לעבן פון יחידים אין און לעבן פון קאָלעקטיוון. אויך? אַמאָל נאָך רעאלער פאַר דאָס הומרדיק-מגושמדיקע!

ווי מיר זען, איז רעאליזם נישט אַזאַ פשוטער באַגריף: עס איז דאָ אַ נאַיאַווער, אויבערפֿלעכלעכער רעאליזם, און אַ טיפּערער, אַ קאָמפּליצירטערער.

*

דער קעגנזאץ צווישן רעאליזם און אידעאליזם אין דער ליטעראַטור איז פונקט דער זעלבער ווי צווישן קערפער און נשמה.

די מאַטעריאַליסטישע און אידעאליסטישע פּילאָזאָפּן האָבן זיך אַזוי לאַנג באַקעמפט, ביז עס איז געקומען אַ סינטעטישער געדאַנק, וואָס האָט מער וואַרשיינלעכקייט צו זיין אַן אמת, ווי סיי דער אַבסאָלוטער אידעאליזם, סיי דער אַבסאָלוטער מאַטעריאַליזם: עס איז נישטאָ קיין גייסט אָן מאַטעריע, אָבער אויך נישט קיין מאַטעריע אָן גייסט; מאַטעריע און גייסט — אַן איינהייט, וואָס בלויז דער נאַיאַווער אידעאליזם און דער נאַיאַווער מאַטעריאַליזם האָבן זי פאַנאַדער-געריסן.

נישטאָ קיין אידעאליסטישע, ראַמאַנטישע, אָדער מיסטישע קונסט און נישטאָ אויך איר קעגנזאץ — אַ רעאליסטישע קונסט — דאָן, ווען זי איז קונסט — האָט זי צו טאָן מיט דער סינטעטישער ווירקלעכקייט, — מיט דער טיפּערער, מיט דער עכטסטער, — וואָס איז נישט נאַיאַווי חומרדיק און נישט אַבסטראַקט ראַמאַנטיש, נאָר זי איז אַן איינהייט פון ביידעס; קונסט האָט צו טאָן מיט דער ווירקלעכקייט, וואָס איז נישט קאָסטרירט פון קערפער און נישט קאָסטרירט פון גייסט.

*

דער רעאליזם, וואָס איז באַקאַנט ווי אַ שיטה אונטערן דאָזיקן נאָמען, איז איינגטלעך יונג, ער איז אויפגעקומען ווי אַ רעאַקציע קעגן ראַמאַנטיזם (וואָס איז פון זיין זייט אויך געווען אַ דעגענעראַציע פון דער סינטעטישער קונסט, און איז געוואָרן ווערטערדיק-אַבסטראַקט, ערד־פרעמד, לעבן־פרעמד, פאַרוונקען אין די שמאַלע טיפּענישן פון אייגענעם „איך“, אין דער איינזייטיקער ווירקלעכקייט פון „אני ואפסי עוד“), און ווי אַ רעאַקציע איז ער אָפּגעשלידערט געוואָרן צום צווייטן עקסטרעם: אַנשטאָט ראַמאַנטישע פאַרוונקנקייט אין דער פאַרקריפּלער, איינזייטיקער „איך“־ווירקלעכקייט, איז געקומען פאַרקריפּלע, איינזייטיקע פאַרוונקנקייט אין דעם חומרדיקן אַרום, בלויז אין דעם, וואָס ליגט

אָפּגעדעקט פאַר די אויסערלעכע חושים — דער רעאַליזם איז דערגאַנגען ביז
נאַטוראַליזם.

*

אין 1937 האָט פּראַנץ ווערפעל — דער גרויסער דיכטער און טיפּער
קולטור־ און קונסט־באַגרייפער — געהאַלטן אין ווין אַ רעדע וועגן קונסט און
ער האָט דאָרט געזאָגט (די רעדע איז איצט אַרויס אין אַ באַזונדערער בראַשור אין
אַן עמיגראַנטישן פּאַרלאַג אין שטאַקהאַלם):

„דער מיטישער מענטש האָט... אויפגענומען אין דער נאַטור אומעטום די
איבערנאַטירלעכע באַדייטונג. אָבער, וואָס איז, אין קעגנזאַץ דערצו, דער
רעאַליזם? ... דאָס איז דער ווידערשפעניקער ווילן צום באַדייטונגסלאָזן, צו דעם,
וואָס איז נישט־באַדייטנדיק, דער רעאַליסט מיט זיין אָפּגעשוואַכטער נשמה האָט
מורא פאַר דאָס סודותדיקע (און ער לייקנט עס), וואָס איז איינגעשלאָסן אין די
זאַכן און וואָס דער אורשפּרינגלעכער זין פון יעדער קונסט איז געווען צו
זינגען וועגן דעם... אַ בלוז רעאַליסטיש בוך פאַרמערט אונדזער קענטעניש פון
דאָס גרייפבאַרע, אַן אינספּירירט געדיכט מאַכט אונדז זעעוודיק פאַר דעם
אומגרייפבאַרן.“

אין אַ ביסל אַ ווערטערדיק־ראַמאַנטישער שפּראַך (איינער פון ווערפעלס
פעלערן) דריקט ווערפעל אויס דעם ריכטיקסטן פאַרווורף, וואָס מען קאָן מאַכן
דעם רעאַליזם, — אָבער בלויז דעם נאַאיוון, ווייל דער רעאַליזם פון אַ טאַלסטאַי,
דער סינטעטישער, דער עכט־קינסטלערישער, פירט אויס גלענצנד די פונקציע
פון זעעוודיק מאַכן אויך פאַר דעם אומגרייפבאַרן, נישט דעם רעאַליזם דאָרף
מען באַקעמפן, — ווייל יעדע עכטע קונסט איז רעאַליסטיש. באַקעמפן דאָרף
מען דעם נאַאיוון רעאַליזם, ווייל ער איז קיין עכטע קונסט נישט, ער איז
דעגענערירטע, דעגראַדירטע אומשעפּערישע קונסט־אימיטאַציע.

יעדע עכטע קונסט איז רעאַליסטיש, נישט נאָר, ווייל זי האָט צו טאָן בלויז
מיט ווירקנדע רעאַליטעטן, נאָר אויך דערפאַר, ווייל זי ווערט תמיד געשאַפן
דורך דער אור־רעאַליטעט פון קונסט־אינספּיראַציע. אָבער נישט יעדער רעאַליזם
איז קונסט, ווייל אַמפּוטירטער, איינזייטיקער, פאַר דאָס אומגרייפבאַרע בלינדער
רעאַליזם איז נאָך קיינמאַל ניט געבוירן געוואָרן דורך אינספּיראַציע.

וואַרשע, 1937

מט) קונסט און שיינקייט

וויפל טעאָריעס פון עסטעטיק דער מענטש האָט שוין געשאַפן! וויפל קלוגע
און נאַרישע זאַכן מען האָט געשריבן וועגן שיינקייט, וועגן די קעגנזייטיקע

באציאונגען צווישן שיינקייט און קונסט! און תמיד האלט מען פון אנהויב, ווי ביי יעדן הארבן ענין. זאל זיך יעדער איינער, וואָס האָט זיך פאַרנומען מיט שטודירן די דאָזיקע פּראָבלעמען אין דינע און גראַב־בייקע ביכער, — זאל זיך יעדער איינער דערמאָנען, וויפל מאָל ער האָט שוין געהאַלטן דעם אמת, ווי מען האָלט אין דער צוגעמאַכטער האַנט אַ געפאַנגען פייגעלע, און געפילט מיט אַנטציקונג דאָס לעבעדיק־וואַרעמע פּולסירן פון ענדגילטיקן אמת (ווי מען פילט מיט אַנטציקונג דאָס לעבעדיק־וואַרעמע פּולסירן פונעם געפאַנגענעם פייגעלע), און דער סוף איז געווען אויך ווי מיטן פייגעלע: אָדער עס איז אַוועקגעפליגן, אָדער עס איז געבליבן אין האַנט אַ טויטס.

שרייבנדיק איצט אויף דער דאָזיקער קאַרדינאַלער טעמע, בין איך לחלוטין נישט אויסן צו מאַכן אַ רעזויזיע פון מיינע אייגענע אָדער פון דעם און יענעם מינוטיקע אַנטציקונגען און שעהדיקע ביטערע אַנטווישונגען אויפן דאָזיקן געביט. נאָך ווינציקער בין איך אויסן צו שאַפן נייע טעאָריעס אָדער ווער רעדט — נייע סיסטעמען. צום גליק פעלן מיר דערצו סיי די נויטיקע מעלות, סיי די, נאָך מער נויטיקע, חסרונות. איך וויל נישט כאַפן דאָס פייגעלע־אמת אין דער האַנט, עס באַזיצן אויף אַ מינוט און פאַרלירן אויף שטענדיק, — איך וויל עס נאָכפליען מיטן אויג אין אומענדלעכן רוים, מיטפליען און מיטפולסירן מיט זיין פלי אין קעגנזייטיקער פרייהייט.

שיינקייט. נישטאָ קיין מענטש וואָס זאל דאָס דאָזיקע וואָרט נישט האָבן אויף זיינע ליפן צענדליקער מאָל. און אַ וואָרט, וואָס מען באַנוצט אַזוי אָפט, ווייסט מען דאָך זיין באַדייטונג! אָבער דאָס דאָזיקע וויסן דויערט אַזוי לאַנג, ביז מען שטעלט זיך נישט די פּראָגע: וואָס איז שיינקייט? פונקט ווי מיטן שמעטערלינג: רירסטו אים אָן — מאַכסטו אַ תל פון זיינע פאַרבן.

מיט שיינקייט איז ווי מיט מאַראַל: דאָס וואָס איז מאַראַליש פאַר איינעם איז אוממאַראַליש פאַרן צווייטן, — פאַרן צווייטן מענטשן אָדער פאַרן צווייטן פּאַלק. אָבער איינס באַשטעטיקן זיי אַלע: דער מענטש פאַרמאָגט אַ זעקסטן חוש, וואָס וועגט און מעסט האַנדלונגען און יעדער באַמיט זיך צו באַקומען זיין הכשר. דאָס זעלבע איז מיט שיינקייט. דאָס, וואָס די שיינקייט־באַגריפן זענען אַזוי פאַרשיידן צווישן מענטשן און פעלקער (און אַפילו ביי יעדן מענטשן אין פאַרשיידענע לעבנס־תּקופות און פאַרשיידענע לעבנס־באַדינגונגען) באַזויזט נישט. אַז שיינקייט בכלל איז אַ פּיקציע; דאָס באַדייט בלויה, אַז שיינקייט, — ווי אַלדאָס טיפּסטע אין לעבן — איז נישט געבונדן אין פעסטע אויסערלעכע פאַרמען, נאָר זי הויבט אָן איר עקזיסטענץ אין מענטשנס געפיל.

*

מענטשן זאָגן: אַ שיינער הימל, אַ שיינ בוך, אַ שיינע נשמה. אין פלוג זעט עס אויס אומלאָגיש, זינלאָז: ווי אַזוי קאָן מען אַנרופן מיטן זעלבן נאָמען אַזעלכע קעגנזעצלעכע זאַכן ווי „הימל“ און „נשמה“? אַבער די שפראַך, די דאָזיקע וואַנדערבאַרסטע שאַפונג פון מענטשן, פאַרמאָגט אַפילו אין אירע ראַמאַנטישע טיפּענישן אַ טיפּערע לאָגיק. סיי דער הימל קאָן זיין שיינ, סיי אַ נשמה, ווייל זייער שיינקייט באַשטייט אין דער שטימונג, וואָס זיי רופן אַרויס ביי אונדז, ווייל שיינקייט האָט איר עקזיסטענץ אין מענטשנס געפיל, אין מענטשנס געמיט. אַ זאך איז שיינ נישט דערפאַר, ווייל זי פאַרמאָגט געוויסע אויסערלעכע פאַרמען אָדער געוויסע איינמאָל-פאַר-אַלעמאָל פעסטגעשטעלטע אייגנשאַפטן, — די אויסערלעכע פאַרמען און די קאָנקרעטע אייגנשאַפטן קאָנען פאַר איינעם זיין שיינ און פאַרן צווייטן נישט, — אַ זאך אָדער אַ געשעעניש איז שיינ דערפאַר, ווייל זי רופט אין אונדז אַרויס אַ געוויסן צושטאַנד, ווייל זי וועקט אויף אין אונדז דרעמלענדיקע געפילן און בענקשאַפטן, ווייל זי רייסט אונדז אַרויס פון דער פּסיכישער מעכאַנישקייט, אין וועלכער מיר ווענעטירן ווי אויטאָמאַטן אין לעבנס-קאַמף. די אויסערלעכע פאַרמען פון טויט אויפן עלעקטרישן שטול זענען זיכער זיי זעלבע סיי פאַר סאַקא און וואַנזעטי, סיי פאַרן רויבער פון לינדבערגס קינד. אַבער די זעלבע סצענע, וואָס רופט אַרויס אין אונדזער פאַרשטעלונג אַ געפיל פון עקל, פון העסלעכקייט, רופט אַרויס ביי אונדז אַ גאַנץ אַנדער געפיל פון עקסטאַטישער שיינקייט, ווען מיר שטעלן זיך פאַר דעם מוטיקן מאַרטירער-טויט פון סאַקא און וואַנזעטי. סאַקא-וואַנזעטיס איבערלעכע וועלט אויפן עלעק-טרישן שטול ענדערט לגמרי אונדזער געפיל ביים דאָזיקן אַקט, און דאָס וואָס איז אין איין פאַל זינלאָז-מיאוס, ווערט אין צווייטן פאַל — הייליק-שיין. נישט קיין געפיל פון עקל האָבן מיר, נאָר אַ געפיל פון באַוונדערונג, פון שטאַלץ, פון בונטאַרישער באַגייטערונג — פון שיינקייט.

*

איצט איז שוין לייכט צו באַשטימען די קעגנזייטיקע באַציאָנגען צווישן שיינקייט און קונסט.

קונסט און שיינקייט זענען סינאָנימען: קונסט איז שיינ, קונסט וואָס איז נישט שיינ איז קיין קונסט נישט. אַבער די דאָזיקע שיינקייט באַשטייט נישט אין געוויסע אייסערלעכע פאַרמען אָדער אין געוויסע איינמאָל-פאַר-אַלעמאָל פעסטגעשטעלטע סיטואַציעס.

קונסט מוז זיין פאַרעם-שיין? ריכטיק. אַבער די פאַרעם-שיינקייט הויבט אויך אָן איר עקזיסטענץ אין געפיל פון מענטשן. דאָננציאָס „שיינע“ שפראַך

האָט געווירקט אויף זייער אַ סך לעזער אָפּשטויסנדיק (נאָך איידער ער איז געוואָרן אַ פּאַשיסט) דערפאַר, ווייל ער האָט נישט געפונען קיין וועג צו זייער איבערלעכער וועלט, אָדער ריכטיקער: ער האָט אין איר נישט געקאַנט אַרייַן-ברענגען יענע ענדערונג, וואָס שיינקייט רופט אַרויס. דערפאַר אָבער האָט דאָס אַיַעווסקי מיט זיין גרויען סטיל אַרויסגערופן דאָס געפיל פון שיינקייט, ווייל ער רייסט אונדז אַרויס ווי אַ שטורעם-ווינט פון אונדזער טאַג-טעגלעכקייט, פון אונדזער טאַג-טעגלעכער אויטאָמאטישקייט.

אייע פון די אַמאָליקע עסטעטיק-טעאָריעס קאָן סכעמאַטיש אויסגעדריקט ווערן אַזוי: אַ לוזשע אויף דער גאַס איז אַ מיאוסע זאַך, אָבער אַ לוזשע, וואָס איז ווי „לעבעדיק“ איבערגעגעבן אויף לייוונט מיט פאַרב, איז — קונסט.

צו דער דאָזיקער טעאָריע דאַרף מען צוגעבן בלויז איין באַוואָרעניש: אויב דער קינסטלער האָט באַוויזן אַרייַנצוגעבן אין זיין קונסט-לוזשע עפעס אַזוינס, וואָס זאָל פאַרכאַפן אונדזער בליק, אַרייַנדרינגען דורך אים — דורכן דאָזיקן טויער צו דער נשמה — טיפער, עפעס אויפוועקן דאָרט אַ בענקשאַפּט, אַן אַנונג, אַ געפיל, וואָס רייסט אונדז אָפּ פון מעכאַנישן גלייכגעוויכט און צעוויגט אונדז — אין דאָזיקן פאַל איז אויך אַ קונסט-לוזשע שייך, פונקט ווי די „שענסטע“ פרוי — אין לעבן און אין דער קונסט איז נישט שייך, — אין עכטן זין פון שיינקייט, — אויב זי באַווייזט נישט די דאָזיקע קונסט.

|||

וועגן דיכטער און לידער

א) די אור-צעלן פון דיכטונג

**„אנטפאלאגיע“ פון ליטווישע און לעטישע פאלקסלידער (דיינעם).
איבערגעזעצט, דערקלערט און מיט איינלייטונגען
פון אוריה קאצענעלנבאגן**

קאָן מען פון פאלקס-דיכטונג האָבן אַ גרויסן קינסטלערישן גענוס (און זייער אַ סך פאלקס-לידער פארשאַפן דעם דאָזיקן גענוס). איז אוודאי גוט; אַנשיט — איז אויך די צייט נישט אַרויסגעוואָרפן: מען באַקומט אַ קאַנדענסירטע לעקציע פון געשיכטע און קולטור-געשיכטע, מען קומט אין אַן אוממיטלבאַרער באַרירונג מיט דער נשמה פון אַ פאלק — מיט דער דורכשניטלעכער נשמה פון אַ פאלק — און אפשר טאַקע פונעם מענטשן בכלל. און — חוץ דעם — קומט מען אין דער נאַענטסטער באַרירונג מיט די אוממיטלבאַרסטע אויסדרוקן פון דיכטונג, מיט די אורצעלן פון דיכטונג, מיט אירע אורשפרינגלעכסטע קריסטאַלן, ווי זיי זעצן זיך אַפּ אין מענטשנס געמיט.

קאצענעלנבאגנס איבערדיכטונגען פון די ליטווישע און לעטישע פאלקס-לידער (דיינעם) זענען ווערטפול סיי ווי דיכטונג, סיי ווי אנטפלעקונגען פון פאלקס-נשמות, סיי ווי באַלערנדיקער מאַטעריאַל, סיי ווי אַ באַווייז, אַז דיכטונג איז — אין תוך גענומען — נישט קיין קולטור-פראָדוקט, נישט קיין פראָדוקט פון אויסטערלישע יחידים, נאָר אַ נאַטירלעכע פונקציע פון מענטשנס גייסט, פונקט ווי דאָס דענקען איז נישט קיין דערפינדונג פון פילאָזאָפּן.

*

אוריה קאצענעלנבאגן האָט די ליטווישע און לעטישע דיינעס זאַרגעוודיק אָפּגעקליבן און מיט ליבשאַפט איבערגעדיכטעט.

אַרעם און מאַנאַטאַן איז דאָס לעבן פון אַרעמען פויערים-מענטש: אַרעם אין אויסערלעכן געשעען, מאַנאַטאַן ווי עס איז דער בייט פון טאָג און נאַכט, ווי דער בייט פון די יאָר-תקופות. ער האַרעוועט פארן אַרעמען שטיקל ברויט, ער האָט ליב און ליידיט, ער איז פול צוטרוי צו דער נאַטור און פול אומצוטרוי צו זיינע אונטערדריקער. די רייכקייט פון די דאָזיקע מענטשן ליגט אין זייערע אינערלעכע איבערלעבונגען, וועלכע זענען אַבער קאַרג — הגם טרעפלעך — אין אויסדרוק. און נאָר דער קאָן ווי געהעריק געניסן די דאָזיקע פאלקס-לידער, ווער עס נויטיקט

זיך נישט אין קיין בונטע ווערטער און לאנגע רייד, כדי אויפצונעמען דעם עיקר : דעם אוממיטלבארן צאָפּל פון מענטשלעכן געמיט.
טאַלסטאָי האָט אַמאָל געזאָגט, אַז מען דאַרף שוין זיין גאָר אַ שפּירבארער מענטש, כדי אויפצונעמען די פיין פון אַ געשניטענעם פּיש, — ווייל געוויינלעך נעמען מענטשן אויף נאָר אזא פיין, וואָס שרייט בקול־קולות, און פּיש זענען שטום.

אויך פּאָלקס־דיכטונג קאָן אויפנעמען נאָר אַ שפּירבאַר געמיט, וואָס נויטיקט זיך נישט אין שרייאַיקע פּאַרבן, כדי גערייצט צו ווערן.

*

דעם פויערס גורל ליגט — אַחוץ אין פּריצס — אין די הענט פונעם וועטער. צוויי פּאָלקס־לידער — זייטן 36 און 37 — באַהאַנדלען די דאָזיקע גורל־פּראָגע פון פויער. ווי פשוט, אָבער אויך ווי האַרציק ; סאַראַ לייַדנשאַפּטלעכע בענקשאַפּט נאָך זון און ווי צניעותדיק־איינגעהאַלטן אין אויסדרוק :

„שוועבט, וואַלקנדלעך,

וואַלקן שוואַרצינקע,

צו פּרייסנלאַנד.

*

מאַמע־זונעלע,

דערבאַרעם זיך

אויף אונדז אַרעמע,

מאַמע־זונעלע.

אַט־אָ אין פּרייסנלאַנד

איז באַרג און אַקער־פּעלד,

גלייך זאַמד צעשרפּעטער.

די פּעלדער אונדזערע,

פון איבער בערגעלעך —

צעפּלייצטע טייכעלעך.

*

זונעלע מאַמעלע,

צו אונדזער לאַנד,

צו אונדזער לאַנד.

וואַלקנדל טאַטעלע,

נישט צו אונדזער לאַנד,

נישט צו אונדזער לאַנד.

און צחוץ דעם הויפט-מאמענט, האָט מען דאָ, אין די דאָזיקע לידער, נאָך וויכטיקע אויסדרוקן. אין דעם שיקן די שוואַרצע וואַלקנדלעך קיין פרייסנלאַנד ליגט נישט סתם די מענטשלעכע טבע אַנצוווייזן דעם אומגליק דעם שכנס טיר, — אין דאָזיקן איינעם אויסדרוק ליגט אַ שטיק געשיכטע פון ליטווישן אומגליק, ווען דער ליטווישער פויער האָט געלערנט געאַראַפיע — וועגן פרייסנלאַנד — אויפן אייגענעם רוקן.

און די נאַענטקייט צו דער נאַטור — „וואַלקנדל-טאַטעלע, נישט צו אונדזער לאַנד, נישט צו אונדזער לאַנד“, — די מאַגישע גוטברודערשאַפט מיט דער זון, מיטן וואַלקן: מען פילט אין די דאָזיקע לידער, אַז דאָס איז נישט קיין פאַעטישע רעטאָריק, נאָר אַ דיכטערישער אויסדרוק פון אַן אוממיטלבראַן געפיל. און דאָס איז איינער פון די שטאַרקסטע איינדרוקן פון די דיינעס: דער מענטש שטייט דאָ נישט קיין פרעמדער קעגנאיבער דער נאַטור, נאָר ער איז אַריינגעוועבט אין איר. הונדערטער ביישפילן וואַלט מען געקאַנט ברענגען פאר דער שטאַרקייט און נאַטירלעכקייט כונעם דאָזיקן געפיל, ווייל עס איז ועלטן אַ ליד, וווּ דאָס דאָזיקע געפיל זאָל נישט קומען צום אויסדרוק, אָבער פאראן לידער, וווּ דער דאָזיקער אויסדרוק רירט אונדז באַזונדערס טיף. אינעם ליד אויף זייט 28 גייט איינער זוכן אַ פאַרלאָרן שעפּסעלע. גייט ער בעטן דעם מאַרגנשטערן, ער זאָל אים העלפן זוכן, אָבער —

„פאר זונעלע פרימאַרגן

אַ פייערל מוז איך צינדן.“

גייט ער בעטן הילף ביים אַונט־שטערן, אָבער —

„איך מוז דער זון אין אַונט

טיגעלעגערל אויסבעטן.“

גייט ער בעטן הילף ביי דער לבנה, אָבער —

„פון שווערד בין איך צעשניטן

און טרויעריק איז מײן פנים.“*

איז ער געקומען צו דער זון, און זי ענטפערט אים:

„ניין טעג, אוי, וועל איך זוכן,

דעם צענטן — אויך נישט רוען.“

סאַראַ סך מיטגעפיל און ליבע עס איז דיכטעריש פאַרקערפערט אין אויסדרוק — „דעם צענטן — אויך נישט רוען“.

* „פערקונאַס (דער גאַט פון דונער און בליץ) אין גרויס צאַרן צעהאַקט מיט שווערד לבנהלע“.

*

און ווי בילדלעך עס זענען די דאזיקע פאלקסלידער! אט זאגט א פרוי אין א קלאג-ליד אויף איר מאן: „כאטש געווען פאר מיר א שיטער פארקנדל, דאך פון ווינט פארשטעלט“.

אדער דאסדאזיק פירציליק ליד:

„איך האב ביי מיין לעבן
נישט פארליטן זאמד אין שוין,
אוי ווי לייד איך, אז אין גאנצן
האט מען מיך מיט זאמד פארשאטן.“
ווי סובטעל דא קומט צום אויסדרוק דער עקל פארן טויט!
און ווי מייסטערהאפט עס איז פאלגנדעס ליד:

„איך קאן נישט אויפשטיין, טעכטערל,
ליג איך אונטער שלעסער דריי:
געלער זאמד באדעקט די אויגן,
דריקט מיין ברוסט געדיכטע גראז,
מיינע גלידער איינגעפענטעט
האבן ווארצלען פון בעריאזע.“

*

מען לייענט די דאזיקע פאלקס-לידער און מען זעט פאר זיך דאס אינטימע לעבן פון די ליטווישע און לעטישע פאלקס-מענטשן, זייער שטייגער-לעבן, זייער לעבנס-און וועלט-אנשוואונג; אבער אין די דאזיקע קליינע, פשוטע לידער איז אויך פיקסירט זייער נאציאנאלע און סאציאלע אונטערדריקונג. פשוט, אבער בולט. קנאפוארטיק, אבער בילדלעך.

„היינט אויף דער לאַנקע,
פינף פרייע ברידער,
מארגן אונדז אלע
קרייץ-טרעגער פאנגען.“

— איז דער אנהויב פון א ליטוויש פאלקסליד (זייט 42), דווקא איינס פון די לענגסטע; צי דאָרף מען נאָך לייענען ביכער פון געשיכטע וועגן די איבערפאלן פון די קרייץ-טרעגער אויף די ליטווישע פויערים? אין די דאזיקע פיר שורות פונעם ליד איז פאראייביקט א שטיק געשיכטע, וואס נישטאָ צו איר וואָס צוצוגעבן און נישטאָ וואָס אַראַפצודינגען — אַ נאַקעטער געשיכטלעכער אמת פול מיט קאָנקרעטן מענטשלעכן שוידער:

„איר'ט געזען, עלטערן,
ווי איך בין געבוירן.“

זאלט איר נישט אָנזען,
ווי איך וועל שטאַרבן."

און אַט איז פאַרקערפערט דער גרויל פון מלחמה: דער ברודערל איז אַוועק
אין מלחמה, אָבער ס'פערדעלע איז געקומען אליין און עס דערציילט:

„איי, אייער ברודערל,
ברודערל אייערס,
אין שלאַכט דערשלאָגן, —
טויט איז געפאַלן."
„אוי, וויי, אונדזער גאַטעלע,
גאַטעניו ליבינקער,
ווער העלפט אונדז וויינען
אויף ברודערל אונדזערס?
עס רופט אויס זונעלע
האַלב שוין פאַרגאַנגען:
איר טרויערט, שוועסטערלעך,
איך וועל אייך העלפן.
איך וועל אויף הימל
ניין טעג נישט אויפגיין,
און נאָך אין צענטן
וועט הימל כמאַרען."

ווען איר לייענט איבער פּאָלגנדע לעטישע דינע:

„זונעלע, אַ נעפל אויפהויבנדיק,
פאַרטעקט זיך הינטער וואַלקן, —
רופן פּריצים צו מלחמה,
אַליין אַנטלויפנדיק קיין דייטשלאַנד"

— איז דען דאָ וואָס צוצוגעבן צו דער דאָזיקער בליצאַרטיקער, מעסער-
שאַרפער אָפהאַנדלונג?

און ווי קאָן מען צארטער און סובטעלער אויסדריקן דער מאַמעס ווייטיק
ביים אָפּלאָזן דעם זון אין מלחמה:

„האַט אַזוי געזאַגט מיין מאַמעלע,
מיר דאַס קעפל גלעטנדיק:
— אוי, מיין זונדעלע, ליב זונדעלע,
ווו וועסטו אַוועקפאַלן:"

צי אין ליטע,

צי אויף דעק פון וואַסערל?

פיין קומט צום אויסדרוק אין די לעטישע דיינעס דעם פויערס באציאונג צום
דייטש, צום דייטשישן באַראָן, — פון רעזיגנירטער שרעק איבער בייסקער
איראַניע ביז שטאַלצער פאַראַכטונג:

„פּריץ, פּריצל,

שלאַג אונדז נישט ביינאַכט, —

שלאַג אונדז אין באַגינען,

וויינען זאָל דאָס זונעלע.“

צו וואָס קומסטו, דייטש,

צו דעם פויערס חתונה? —

וואַסער טיזול גייט

אויף אַ חתונה ביי דייטשן?”

„אַי, גייט, מענטש, אַנקוקן,

וואַסער ווונדער אויפן פעלד, —

שלעפּן פינף קעץ אָן אַקער־אייזן,

אַקערט וויינענדיק אַ דייטש.“

עסט דער חזיר פון דער קאַרעטע,

מוז ער דאַרט אַ פיסל אַפּטונקען,

אַז דער פּריץ טרינקט זיין וויין,

מוז ער חזקן פון אַרעמען.“

געבנדיק דעם עקסטראַקט פון זאכן און דערשיינונגען, זענען די פאַלקס־
לידער נישט נאָר שטיקער געשיכטע, נאָר אויך — שטיקער קעגנווארט.

*

די איבערזעצונג פון אוריה קאַצענעלנבאַגן איז מיסטערהאַפט. די שפּראַך
איז אַפּגעהיט, דורכגעזיפט, פרעציו אין אויסדרוק און (על־פּירוב) אין ריטם.
בלויו פון צייט צו צייט וואַרפט זיך דורך אין די לידער אַ שורה, וואָס
קאַצענעלנבאַגן וואַלט לייכט געקאַנט אויסבעסערן איר ריטם אָן שאַדן פאַר דער
טרייקייט פון דער איבערזעצונג. לאַמיר ברענגען עטלעכע ביישפּילן:

„דין — דין הייבעלע,

הייבעלע ווייס,

וועסטו נאָך רוישן

אויף פּרייען ווינטעלע?”

צי וואלט נישט בעסער געווען „אויף ווינטעלע פרייען“ ?

„גיי באגלייטן, מיידעלע,

דעם וואס האט פארבראכט מיט דיר,

וועמען דו האסט אַוועקגעשאַנקען

דיין גרין רוטן־קרענצעלע.“

צי וואלט נישט געווען בעסער „וועם דו האסט אַוועקגעשאַנקען“ ?

אויף זייט 63 :

„אוי, אוי, דו גאַטעלע,

מיין ליבער גאַטעלע,

ווער וועט אַנזאָגן מיין מאַמעלען ?“

צי איז דען נישט אַ סך בעסער — „ווער וועט מיין מאמען אַנזאָגן ?“ אי ריטמישער, אי דער טראגישער אויסלאַז פונעם ליד ווערט שטאַרקער אַקצענטירט. אַדאָנק אַזעלכע קלייניקייטן וואַלטן אַנדערע לידער געוואָרן בעסער, בעת איצט שטערן זיי אַן אויער, וואָס איז עמפינדלעך אויף ריטם־שטערונגען. און נאָך עפעס : צי באַנוצט נישט דער איבערזעצער אין יידיש צו געטריי די פאַרקלענערונגס־פאַרמען, וואָס זענען פאַראַן אין ליטוויש און לעטיש ? אין געוויסע סטראָפּן שטערן דעם יידישן ליענער די פאַרקלענערונגען.

*

ווי אַזוי קאצענעלנבאַגן קאָן איבערזעצן לידער אַפילו אין גראַמען, באַוויסט דאָס „גולנים־ליד“ אויף זייט 194. ווי אין די מיינסטע פאַלקס־לידער (נישט געגראַמטע) פילט מען אויך דאָ נישט די איבערזעצונג, אַזוי נאַטירלעך איז די שפּראַך, דער ריטם, דער גראַם — קיין סימן פון איבערזעצערשער אַנגעשטרענגט־קייט.

(ב) יהואש *

אין דער פריער יוגנט פלעג איך אָפט מאַל ליענען יהואשעס ביבלישע און נאַציאָנאַלע לידער. נישט נאָר ליענען, נאָר טאַקע דעקלאַמירן אויפן קול, מיט געפיל, מיט טעמפּעראַמענט. די לידער האָבן נישט נאָר גערעדט צו מינע נאַציאָנאַל־

* צוערשט פלעג איך אין שאַנכיי שרייבן אויף יידיש און איבערזעצן אין רוסיש. דערנאָך, כדי צו פאַרשפּאַרן אַרבעט (איצט צאָל איך דערפאַר כּפּל־כּפּלים, ווייל כּימוז איבערזעצן אַ 1000—1200 דרוק־זייטן פון רוסיש אין יידיש), האָב איך דריי יאָר צייט געשריבן כּמעט נאָר רוסיש. דאָס אַרטיקל וועגן יהואשן (געשריבן דעם 14טן מערץ 1945) איז געווען

נאלע געפילן, — עס איז מיר אויך געפעלן געווען, וואָס איך קאָן דעקלאַמירן
נישט נאָר לערמאַנטאָוון און נעקראַסאָוון, נאָר אויך אַ פּאַעט, וואָס שרייבט ייִדיש.
דאָס באַליבטסטע ליד מייןס בייַ יהואַשן איז געווען זיין „ווייט פון פּאָלק“.

„פון דעם גרויסן ים דערווייטערט,

„וואו די כוואליעס שלאָגן ווילד,

„ערגעץ ליגט אַ מייערקעפל,

„דאָך עס פילט,

„ווען די שטאַלצע וועלן יאָגן

„אין אַ מעכטיקן גאלאַפּ —

„און דאָס קליינע מייערקעפל

„ענטפערט אַפּ...

„לייגט עס נאָר צום אויער, הערט איו

„ווי עס הוזשעט — עס געדענקט

„זיינע אַלטע קאמעראַדן

„און עס בענקט...

*

„ווייט פון פּאָלק, פון דאָרט וואו ס'זאָרצלט,

„פול מיט זאַפט, זיין אַלטער שטאַם,

„פיל איך ווי דאָס מייערקעפל

„צו דעם יח...

„נשטייגט צי פּאָלט פון פּאָלק דער דופק,

„וואַקסט זיין שטאַלץ, צי פאלט זיין מוט,

„מיין נשמה חזרט איבער

„וואָס עס טוט...

פון זיין דענקען, פון זיין שטרעבן,

„ציטערט דורך מיין ברוסט דער שטראַל,

„און איך לעב דאָס גלות-לעבן

„פון דעם כלל...“

איך האָב נאָך דאָן נישט פאַרשטאַנען, אַזוי ווי היינט, ווי שוואַך דער דאָזיקער
דיכטערישער פאַרגלייך איז אויסגעפירט; אַבער אויך היינט — און אפשר דווקא

דאָס ערשטע אַרטיקל, וואָס איך האָב געשריבן אין ייִדיש, נאָך אַ לאַנגער צייט פון אילוויע,
אַז איך שרייב אויף גוייש פאַר פאַרגוישטע יידן, כדי זיי צו מאַכן פאַר ייִדישלעכע יידן.
„איך האָב סייִווי געשריבן כמעט ווי פאַר זיך אַליין, — געפין איך אַ צושריפט צום
אַרטיקל, — וועל איך דאָס בעסער טאָן אין ייִדיש.“

היינט — פיל איך דאָס געזונטע דיכטערישע געפיל און די געזונטע דיכטערישע אינטואיציע, וואָס ליגן אינעם וואָרצל פון דאָזיקן שוואַך-אַנטוויקלטן געדיכט. וווּ נאָך ווי אין שאַנכיי, אין דאָזיקן דרייפאכן יידישן גלות (אין גלות צווישן די רוסישע רעזידענטן, אין גלות צווישן די דייטשע עמיגראַנטן, אין גלות צווישן די פּוילישע פּליטים), קאָן מען פילן די קלעמעניש, וואָס ליגן אין די שורות:

„ווייט פון פּאַלק, פון דאָרט וווּ ס'וואָרצלט,

„פול מיט זאַפט, זיין אלטער שטאַם,

„פיל איך ווי דאָס מייערקעפל

„צו דעם ים...“ ?

ווּ נאָך קאָן מען איבערלעבן דאָס דאָזיקע ליד מיט מער געפיל?
און דאָך האָט מיד איצט אַפילו דאָס דאָזיקע באַליבסטע ליד יהואשעס געלאָזט קאלטלעך. אין אַלע זיינע ריין-לירישע לידער, אין די ריינסטע, לויטן וואָרצל פון געפיל, איז דאָ אַ צו גרויסער תהום צווישן דאָס געפילטע, דאָס אינער-לעך געזעענע, און דאָס פארקערפערטע, דאָס פארפלאַסטישטע.
צו די בעסטע געדיכטן יהואשעס געהערן דווקא נישט די ריין-לירישע, נאָר אַזעלכע ווי „ספרדישע טרייהייט“, וואָס איז אַ לייכט און פּיין סאַטיריש געדיכט, געבויט אויף אַ צייטונגס-נאָטיץ, וואָס איז איבערגעדרוקט אלס מאַטאָ צום ליד:
„ווען קעניג אלפאָנסאָ פון שפּאַניע האָט נישט לאַנג צוריק באַזוכט לאַנדאָן, האָבן די שפּאַנישע יידן דאָרטן געשיקט צו אים אַ פּאַפּיר, אין וועלכן זיי האָבן זיך אויסגעדריקט, אַז די טרייעסטע בירגער פון שפּאַניע זענען יידן, א. א. וו.“ (פון אַ צייטונג).

אויך דאָס דאָזיקע געדיכט, ווי ס'איז צו זען פון זיין מאַטאָ, איז אַקטועל אין יידישן לעבן, באַזונדערס אין שאַנכיי, וווּ אַלטע זאַכן אַפילו קאָן מען נישט זאַמלען אַנדערש, ווי אונטערן שילד פון „ווינטער-הילפע“ (סארא ליבע צום „פּאַטער-לאַנד“); אָבער דער ווערט פון דאָזיקן געדיכט איז שוין נישט נאָר אין זיין געפיל-וואָרצל, נאָר אין זיין גאַנצקייט, ווי אַ לייכט אָבער שיין סאַטיריש געדיכט. און דאָך, נישט געקוקט אויף דער נישט געלונגענקייט פון כמעט אַלע ריין-לירישע געדיכטן זיינע, איז יהואש אַ דיכטער. אָבער זיינע דיכטערישע געמיט-קנאַספן זענען נישט געבענטשט געוואָרן מיט דער פעאַיקייט פּאַנאַדערצובליען זיך אין לידער. אין זיינע פּערזן איז יהואשן באַשערט געווען דער גורל פון יענע דיכטער, וועלכע פלאסטערן אַ וועג פאר דער דיכטונג פון זייער פּאַלק אין דער אַנהויב-סטאדיע פון איר אַנטוויקלונג, בלייבנדיק אַליין פון הינטן. זיי טרעטן פאַר איר אויס אַ וועג, מיט וועלכן אַנדערע דערגייען ווייט-ווייט, לאַזנדיק זיי, די פּיאַנערן, הינטערשטעליק.

אָבער דער דיכטער אין יהואשן האָט זיך דאָך געראטעוועט פון אומקום אין

זיין פראָזע, כמעט ווי בהיסח הדעת. אין זיין לייכט געשריבענעם רייזע-בוך „פון ניו-יאָרק ביז רחובות און צוריק“ איז דאָ נישט דער ערך מער עכטע דיכטונג, ווי אין יהואשעס „געזאמלטע לידער“ (1917).

און דערצו איז גאַרנישט נויטיק קיין פאַרגלייך צווישן דעם רייזע-בוך און די געזאמלטע לידער, — ס'איז גענוג צו פאַרגלייכן די פראָזע פונעם רייזע-בוך מיט די אָפט אריינגעטריפטע פערזן אין אים.

יהואש האָט אויסערגעוויינלעך ליב געהאַט צו דיכטן אין פערזן, — עס האָט אים געצויגן צו דעם, וואָס איז געווען פאַר אים נישט צוטריטלעך. און אויך אינעם רייזע-בוך זיינעם קומט צום אויסדרוק זיין דאָזיקע ליידינשאַפט — איבערצופור-רעמען זיינע געפילן און געדאַנקען אין פערזן. די קאַפיטלען פון זיין רייזע-בוך הויבן זיך אָן און פאַרענדיקן זיך נישט זעלטן מיט קורצע געדיכטלעך, זאָל זיין כאַטש מיט פיר שורות. און ווי זיי טיילן זיך על-פיר-רוב אויס צום שלעכטן פון דער פראָזע, וואָס קומט נאָך זיי אָדער פאַר זיי!

אין ערשטן באַנד „פון ניו-יאָרק ביז רחובות און צוריק“, אויף זייט 23-122, געפינען מיר פאַלגנדע פראָזע:

„אונדזער לעצטע נאַכט אויף דער „לאַקאַניא“.

„אַ שטילע לבנה-נאַכט...

„ווי ווייט דאָס אויג האָט געקאַנט גרייכן, האָבן די וועלן געצאפלט אונטער אַ וויסער שעמערירנדיקער נעץ...

„צוזאמען מיט דער העלקייט האָט אראַפגענידערט א גרויסער פארשלאַסענער

סוד...

„איך און די שיף און אַלע מיינע חלומות וועגן פאַלק און לאַנד און די גאַנצע וועלט זענען אַזוי ווי אין אַ מעל-שטראַם אַריינגעזויגן געוואָרן אין דעם דאָזיקן סוד, און זענען צעגאַנגען אין דער געהיימנישפולער וויסקייט, וואָס האָט איינגע-וויקלט דעם ים פון הימל-ראַנד צו (ביז — י. ר.) הימל-ראַנד...

„איך האָב נישט געטראַכט און נישט געטרוימט פון קיין זאך.

„דער גאַנצער ליכטיקער ים-שטח האָט געפלייצט דורך מיר, האָט געטראַכט

פאַר מיר און געטרוימט פאַר מיר. איך האָב ברייט די ברוסט אויפגעריסן:

— זאָל עס פלייצן...“

אין דער דאָזיקער שטעלע איז נישטאָ קיין שום אַנשטרענגונג צו שאַפן פאַעזיע, אָבער דער פאַעטישער געפיל-קנאַספ הויבט אָן אַנצוקוועלן אין זיין אוממיטלבראָן אויסדרוק מיט עכטע דיכטערישע זאפטן און מיטאַמאַל גיט ער אַ פלאַץ אויף מיט אָן עכטן דיכטערישן קווייט:

„דער גאַנצער ליכטיקער ים-שטח האָט געפלייצט דורך מיר, האָט געטראַכט

פאַר מיר און געטרוימט פאַר מיר. איך האָב ברייט די ברוסט אויפגעריסן:

— זאָל עס פלייצן...“

דאָס איז נישט קיין פולקאָמענע דיכטערישע וואָרט-פאַרקערפערונג, אָבער די ליניעס פון אַ גרויסער דיכטערישער איבערלעבונג זענען זיכער דאָ. צווישן די ליניעס ליגט געפאנגען דאָס געפיל נישט קיין געטויטס, נאָר אַ לעבעדיקס, גרייט זיך אויסצולעבן — הגם בלויז אין אַנונג — אין אונדזער געמיט, אין אונדזער וויברירנדיקער מיטאיבערלעבונג.

אָבער די פּערוז-ליידנשאַפט יהואשעס לאָזט אים נישט צורו. ער זאָגט: „זאָל עס פלייצן...“ אָבער אין דער אמתן קאָן ער נישט ביישטיין דעם נסיון פון אַריינכאַפן דאָס פלייצנדיקע אין זיין פּערוז-זיפּ. און ער פאַרענדיקט מיט אַ געדיכט:

„עס פלייצן וואסער-פּאַלן

פון קאלטן שיין...“

„שלינגט אַלצדינג איין

די וואָל פון אַלע וואָלן,

די קוואַל פון אַלע קוואַלן...“

„צעפליסן טויזנט זונען,

ווי נישט געווען...“

„ווערט זיין און זען

ווי טוי אין זון צערווען,

ווי טוי, וואָס פאלט אין ברונעס“...

און דאָס מאגישע „זאָל עס פלייצן“, וואָס האָט גענומען פלייצן אויך דורך אונדז און אין אונדז — לייענער, — איז תיכף איבערגעהאקט געוואָרן... נישט אומעטום איז דער דאָזיקער קעגנזאץ אַזוי בולט, אָבער אין אַזאַ אָדער אין אַן אַנדער פּראָפּאָרץ איז ער דאָ אומעטום, וווּ יהואש גייט איבער פון גוטער אוממיטלבאַרער פּראָזע צו פּרעטענציעזן פּערוז... לאַמיר נעמען נאָך אַ ביישפּיל, שוין נישט אַזאַ שאַרפּן, אָבער דאָך אַ גענוג בולטן.

דאָס קאַפּיטל „נאַפּאָלי“ הויבט זיך אָן מיט אַ קליין ליד:

„האַט אַיטלעכער פון זיי געקושט די ערד,

„און פרייד האָט פון די אויגן זיי געטרערט:

„ליבהאַרציק לאַנד, מיר קערן אום צוריק,

וועסט אונדזער קבר זיין, ווי אונדזער וויג“...

„האַט מיך פאַרקלעמט אַ שטילער שאַרפּער ווי...“

„די אַרעמע, פאַרגונען האָב איך זיי

„דאָס גליק פון ווידערקער, דאָך ערגעץ-וווּ

„געעגבערט האָט עס אין דער ברוסט: „און דו?““

דאס איז דער דיכטערישער אויסדרוק פון קנאה צו די אַרעמע איטאליענער, וועלכע קערן זיך אום צוריק צו זייער היימלאַנד מיט דער אייגענער שיף, מיט וועלכער ער פאַרט צו זיין היימלאַנד. אָבער סאַראַ אונטערשייד! פאַר זיי איז דאָס היימלאַנד אַ לעבעדיקע מאמע; פאַר אים — אַ לאַנג-פאַרשטאַרבענע, וועלכע מען דאַרף מחיה מתים זיין.

צי איז אָבער דער אויסדרוק עקוויוואַלענט צום געפיל, וואָס האָט אים אַרויסגערוּפֿן, וועלכן ער דאַרף פאַרקערפערן?

מיט פינף זייטן שפעטער דריקט יהואש אויס דאָס זעלבע אין פּראָזע. לאַמיר-זשע זען, צי זיין פּראָזע איז נישט צענפאַך דיכטערישער פאַר דער פּאָעזיע: „שטונדן לאַנג שטיי איך און קוק אויף די איטאליענער אונטן אויפן צווישן-דעק, און איך בין זיי מקנא.

„ביי זיי איז איצט ערב יום-טוב. אַלע לוסטיק. מען זינגט און מען טאנצט, מען ראַנגלט זיך און מען שטויסט זיך און מען פּאַטשט זיך פאַר שמחה און מען ווייסט נישט וואָס מיט זיך צו טאָן פאַר אויפגעראמטקייט און אומגעדולדיקייט. „די נאַזלעכער שפירן אין ווינט דעם ריח פון דער נאַענטער היימישער ערד און די אויגן צינדן זיך אָן און רוקנס, אויסגעבויגן פון שיד פּוצן, גלייכן זיך אויס, און די פיס פון אלטע לייט ווערן גרינג ווי ביי אַ יינגל...

„דער פאַרקריפלטער „נעאַפּאָליטאַנעזע“ פון די אָפּגעריסענע לאצאראַני וועט קלינגען אין די אויערן פון די צוריקקערנדע, ווי קלאַסישע מוזיק. און די שמאַלע פעסטקע גאַסן, באַהאַנגען מיט צעריסענע וועש און מאַקאַראַני, וואָס טריקענען זיך אין דער זון, וועלן האָבן אין זייערע אויגן אַ גרעסערן חן, ווי אַלע ניו-יאָרקער און שיקאַגער בולוואַרן.

„נאַענט פון אַ פּערטל מיליאָן מענטשן אין נעאַפּאָל לעבן פון האַנט צו מויל, און ביז נישט לאַנג צוריק פלעגן יעדן טאָג אין אַ דורכשניט שטאַרבן פון פיר ביז פינף מענטשן פון הונגער...

„גייט מען אַוועק איבער ימים אין אַ פּרעמד לאַנד... לויפן די יאָרן אַריבער, און די בענקעניש פאַרציט אַ שלייער איבער דער נויט... און דער שלייער ווערט אַלץ דיקער און דיקער און די אַרעמע היימישע גאַס ציט און ציט... „אַ שלאַנג שטעקט מיט אַמאַל אַרויס איר גרינעם קאַפּ און צערייסט אַלע מיינע מחשבות:

„ווי פל היימען האָב איך?...”

צו וואָס, פּרעג איך, דאַרף מען ווי אָן אַריינפיר צו אַזאַ פּראָזע, אַזאַ פּאָעזיע?

*

דאָס בוך „פון ניו-יאָרק ביז רחובות און צוריק“ איז אַלט 30 יאָר. און די 30 יאָר צווישן 1914 ביז 1945 איז שקול כנגד דריי מאָל דרייסיק פון אַנדערע יאָרהונדערטן פאַר אַלעמען, אָבער באַזונדערס פאַר אונדז יידן.

און דאך האָט דאָס דאָזיקע בוך אַ גרויסן ווערט אויך היינט. און נישט נאָר צוליב זיין דורכגענומענקייט מיטן ריח פון דיכטונג, — אויך מיט די פּראָבלעם-שטעלונגען און מיט די פּראָבלעם-לייזונגען.

יהואש איז געווען, צווישן די יידישע דיכטער פון ערשטן און צווייטן „נאַבאַר“, איינער פון די קולטורעלסטע און נאַציאָנאַלסטע. ער איז נישט געווען נאַציאָנאַל אין שמאַלן זין פון וואָרט, ווי ראָזענפעלד, נאָר אין ברייטן זין פון וואָרט, ווי ליעסין; ער האָט נישט באַזונגען בלויז דעם וויי פון יידישן לעבן, נאָר געזוכט און געפונען לייזונגען פאַר די יידישע נאַציאָנאַלע פּראָבלעמען.

די שלאַנג האָט אין יהואשעס האַרץ אַרויסגעשטעקט איר גרינעם קאַפּ נישט נאָר ביים באַטראַכטן די אַרעמע איטאליענער, וואָס זענען רייך מיט אַ פּאַטער-לאַנד, — זי דערפילט ביי אים אָפּט די דאָזיקע פּונקציע אין דאָזיקן לייכטן רייזע-בוך, און דעריבער איז דאָס בוך געבליבן פריש אויך היינט און עס געהער אפשר צו די אויפריכטיקסטע און טיפּסטע ביכער, וואָס יידישע שריפטשטעלער האָבן געשריבן וועגן ארץ-ישראל.

דאָס, וואָס יהואשן איז נישט געלונגען צו געבן אין זיינע נאַציאָנאַלע און ביבלישע לידער — עכטן נאַציאָנאַלן פּאַטאָס, — איז אים געלונגען אין זיין רייזע-בוך.

„דורך הונדערט דורות פלעכט זיך אַ קייט און ציט מיך צו אַ ווייטן קליינעם לאַנד... הונדערט דורות רופן דורך מיינע בלוטן און איך מוז געהאַרכן...“

ווי קנאפּוואָרטיק (דאָס גאַנצע בוך איז קנאפּוואָרטיק, עס שוועבט נישט צו הויך און נישט צו נידעריק, עס פארלירט זיך נישט אין פרטים, אָבער עס זעט דעם וויכטיקסטן פּרט, וואָס לאַזט אַנען דאָס גאַנצע) יהואש באַשרייבט דעם טראַגישן ריס אינעם נאַציאָנאַלן יידן, וואָס האָט ליב דאָס לאַנד פון זיין רעאַליטעט און עס ציט אים דאָך צום לאַנד פון זיין בלוט-מיסטעריע, וואָס איז דאָך סוף כל סוף אויך אַ רעאַליטעט.

ער מוז געהאַרכן, אָבער ווי שווער דאָס איז אים, אַזוי שווער, אַז מודה זיין זיך דערין קאָן נאָר אַ דיכטער, — פאַר אַ פאַרטייאַויטאַמאַט איז דאָס גאָר אוממעגלעך.

„דאָס האַרץ האָט גענומען זינקען, זינקען אַזוי ווי אין אַ קאַשמאַר, און די אויגן זענען געוואָרן פאַרנעפּלט...“

„איך האָב מיט אַמאָל דערפילט ווי שטאַרק די פּעדעס זענען, מיט וועלכע מיינ נייע היים האָט מיך צו זיך געקניפּט.“

„איך האָב ליב געקריגן אירע פּרעיריס און אירע בערג... איר ריזיקן פּיאַנערן-גייסט, איר ברייטקייט און איר פּרייהייט...“

„ליבע טייער-געוואָרענע היים!... מיט ליבע וועל איך דיך דערמאַנען, און

בענטשן וועל איך דורך און בענקען וועל איך נאך דיר, אבער זען וועלן דורך מער נישט מיינע אויגן...

„און אפשר זענען עס די פרישע ווינטן פון דינע פרעריס געווען, די וואס האבן די טויטע הונדערט דורות אין מיין בלוט געוועקט ?

„אפשר זענען עס די שטאלצע שפיצן פון דינע שניי-בערג געווען, די וואס האבן מיך געמוטיקט דעם רוף צו געהאָרכן ?“.

דעם דאָזיקן קאפיטל האָט יהואש אָנגעהויבן מיט פיר שורות פּאַעזיע, — אַבער ער האָט דאָס מאָל אַרויסגעוויזן גוטן געשמאַק און ציטירט יהודה הלוי אין ביאליקס איבערזעצונג:

„כִּיהָאב פֿאַרגעסן אַלע ליבסטע,

„כִּיהָאב פֿאַרלאָזט מיין אייגן הויז;

„כִּיהָאב דעם ים זיך אָפּגעגעבן;

„טרַג מיך, ים, צום מוטערס שויס...“

און געשמאַקפול איז עס נישט נאָר דערפֿאַר, ווייל דאָס איז שיינע דיכטונג, נאָר אויך דערפֿאַר, ווייל דער דאָזיקער ציטאַט פֿאַסט זייער גוט פֿאַר דעם גייסט פון יהואשעס בוך, אין וועלכן מיר זעען, ווי עס ציט אים ווי מיט טויזנט מאָגענטן צו דער מוטערס שויס.

„פֿאַר די לעצטע זיבן טעג האלט איך אין איין טרינקען פון דעם בעכער פון שיינקייט און ווי זיס דער טראַנק זאָל נישט זיין, און ווי שטאַרק דער גענוס זאָל נישט זיין, ציט דאָס האַרץ די גאַנצע צייט ערגעץ אַנדערשװוּ. אַט די אַלע מאָלערישע לענדער וואָלטן מיך אין אַן אַנדער צייט און אין אַן אַנדער געמיט צען מאָל מער אָנטציקט און פֿאַרשיכורט.“

„אַט די אַלע שטעט און מענטשן — זאָג איך צו זיך, — זענען פון אַ וועלט.

וואָס איך וויל פון זיך אָפּטרייסלען, פון וועלכער איך וויל זיך באַפֿרייען...“

„מיינע שיינקייטן וועלן זיין דאָרטן, ביי די בערג פון יהודה... זיי וועלן רעדן צו מיר אין אַ לשון, וואָס קיינער פון די מענטשן, וואָס איד זע אין אַט די אַלע שטעט, קאָן נישט פֿאַרשטיין. דאָס איז מיין געהיימשראַך. דאָס איז דער סוד, וואָס מיר האָבן צווישן זיך, איך און דאָס לאַנד פון מיינע חלומות...“

מען קאָן אַן גוזמא זאָגן, אַז קיינער פון די ייִדישע דיכטער איז נישט געווען אַזוי טיף פֿאַרוואַרצלט אינעם טרוים פון נאַציאָנאַלן משיח־קומען, ווי יהואש. אין יהואשעס רייע־בוך דערהערן מיר ערשט דעם שטאַרקן רויש פֿונעם מייערקעפל פון יהואשעס ליד „ווייט פון פֿאַלק“ (באַזונדערס אין 24־טן קאַפיטל, אינעם „אַ בריוו“, וואָס איז אַ פּאַעמע).

מיר הערן דאָס מיט דער אויסערסטער נאַטירלעכקייט, אַן אַנשטרענגונג. קורץ און פֿילפֿאַרביק. פֿאַטאַס מיט הומאַר, געדאַנקענרייכקייט און שטייגער־

שילדערונג גייען האנט ביי האנט. מיר האבן פאר זיך א דיכטעריש-פילבארן, ערנסט-אויפריכטיקן און דענקענדיקן באַאבאכטער.

אַט נעמט פּאָלגנדיקע שטעלע :

„מיר זענען פארבייגעפארן אן אַלטן באַרוועסן אַראַבער, וואָס האָט געפירט אַן אַנגעלאַדענעם קעמל. זיינע אבות אבותיו פון גאַט ווייסט וויפל דורות האָבן דאָ אוודאי קעמלען געטריבן און שאָף געפאשעט, און לייזונטענע ביידלעך אויפגע- שטעלט, און פארנאכט האָבן זיי פייערן אַנגעצונדן און האָבן „פיטעס“ געבאַקן און דערנאָך זענען זיי קעגן די פייערן געזעסן און האָבן גערויכערט און זיך דערציילט מעשיות אין דער שטילער נאַכט.

„איך בין נאָר וואָס געקומען פון אַ ווייטן לאַנד, נאָך צומאַל אַ נאַכט אין אַרץ-ישראל נישט איבערגעשלאָפן, נאָך צומאַל קיין גלאַז וואַסער אין איר נישט געטרונקען, נאָך צומאַל קיין דלד-אמות אויף איר נישט געשפּאַצירט, און דאָך — האָב איך אויף אים געקוקט ווי אויף אַ פרעמדן. איך בין געווען דער תושב און ער דער איינגעוואנדערטער.

„דאָס געפיל פון יושר און גערעכטיקייט האָט זיך געשעמט... אָבער פון מיינ בלוט האָט עס געשריען: — נחלת אבות...“

ווי פיין און ערלעך ער פאַרמולירט (איך האָב שיעור נישט געזאָגט „ער לייזט“, ווייל פּסיכאָלאָגיש לייזט ער עס טאקע) דאָס דאָזיקע פּראַבלעם. דיכטעריש און מענטשלעך. דאָס איז נישט דער געשריי פון היינטיקן „ביתריוּם“, דאָס איז דער קווינטעסענץ פון אַ פּסיכאָלאָגישער ווירקלעכקייט. ער ווייסט אַליין, אַז ער זינדיקט קעגן יושר און לאַגיק און אויסערלעכער רעאַליטעט, אָבער דאָס בלוט אין אים, דערהיצט דורך צוויי טויזנט-יאַריקער דערציאונג, ווייסט פון אַן אַנדער רעאַליטעט.

ווי יעדער עכטער דיכטער, דעקט יהואש נישט צו דאָס טראַגישע אין לעבן, — אדרבא, ער דעקט עס אויף, ער פאַרקוקט איר אויג אין אויג. דער דאָזיקער בלוט-אויפּשריי פירט צו צוויי אויסוועגן: (1) דעם ברוטאַל רעוויזיאַניסטישן, און (2) דעם פרוו אויסצוגלייכן די צוויי רעאַליטעטן, די צוויי אמתן — יהואשעס און דעם אַראַבישן קעמל-פירערס.

אין איין בילד האָט יהואש אַריינגעפאַנגען די גרעסטע טראַגיק פון יידישן נאַציאָנאַלן אויפבויו-טרוים.

דער זעלבער אויפריכטיקער ערנסט איז אייגן אויך יהואשעס באַהאַנדלונג פון דעם צווייטן אַנגעווייטיקטן פּראַבלעם אין אונדזער נאַציאָנאַלער באַוועגונג — פון דער שפּראַכן-פּראַגע.

יהואש האָט ליב העברעיִש, ווי יעדער טיף-נאַציאָנאַלער ייד, אין וועמענס בלוטן עס רופן הונדערט דורות, אויפגעוועקט און אויפגעהאַלטן דורך דער אַלטער עכט-יידישער דערציאונג. אָבער ער האָט אויך ליב יידיש, די אדאַפּטירטע

שפראך פון זיין פאלק, וואס איז געווארן מאמע-לשון. און יהואש איז א דיכטער, וואס ווייסט וועגן דער פונקציע און ווירקונג פון שפראך, וואס ווייסט, אז שפראך איז פארווארצלט נישט אין ווערטער-בוך, נאר אין די טיפסטע גרונטן פון בלוט. ער באמערקט ווי „א גרופע יונגע גימנאזיסטן“ שפילן פוטבאל און אין דער גרעסטער היץ פון שפיל האט זיך קיינער נישט ארויסגעכאפט מיט א נישט העברעיש ווארט. „דאס איז ביי מיר געווען דער בעסטער באווייז, אז די שפראך איז זיי אריין אין דער נשמה און איז אין זיי ארגאניש אריינגעוואקסן.“

אבער ער מערקט אויך, אז „די דערוואקסענע מענטשן, הגם זיי רעדן העברעיש זייער פליסיק, וויין ארויס א סך געקינסטלטייט, א סך געצוונגענע קייט...“. „דאס רוב געשפרעכן אדער, לכל הפחות, די יעניקע, וואס מיר איז אויסגעקומען צו הערן, זענען פלאך און בלוטלאז...“ „ווייניק המצאות ווערן געזאגט, און דער לעבעדיקער הומאר פעלט אינגאנצן... עס דאכט זיך, אז אזוי שנעל ווי זיי וואלטן נעמען רעדן יידיש, וואלטן זיי פרייער אויפאטעמען און רעדן אינטער-רעסאנטער, הארציקער, הומאריסטישער...“

„אבער עס איז ארץ-ישראל, און די מאטערניש איז ליב. מען קוקט אויף די אייגענע קינדער און מען הערט ווי געשמאק און ווי נאטירלעך זיי רעדן העברעיש און עס צעגייט דאס הארץ פון פרייד.“

נישט ווילנדיק דערמאנט זיך א ביאליקשער וויץ, דערציילט דורך ארץ-ישראל-יידן. ביאליק כאפט א מענטש אין גאס און רופט אים צום ברעג ים, ווייט פון מענטשן, כדי אביסל רעדן יידיש און „אפכאפן דעם אטעם“.

עס דערמאנט זיך אויך ביאליקס פאלעמיק מיט אוסישקינען, אין וועלכער ער קוקט נאך פעסימיסטישער (און אין א סך יארן שפעטער נאך יהואש!) אפילו אויף דעם העברעיש פון די קינדער. ביאליק איז געווען א סך א גרעסערער דיכטער און ער האט א סך מער געפילט די ארגאנישע פארבונדנטייט צווישן שפראך און נשמה און במילא האט ער מער ווי יהואש געפילט סארא לאנגע צייט עס דארף פארגיין ביז א נייע שפראך וואקסט צונויף מיט דער נשמה פון א יחיד און א פאלק.

יהואש גלויבט אויך, ווי ביאליק, אז „מיט דער צייט קאן העברעיש ווערן אזוי נאטירלעך פאר די איצטיקע (? — י. ר.) איינווינער פון פאלעסטינע, ווי פאר זייערע אור-עלטערן מיט צוויי טויזנט יאר צוריק.“

„פון דער אנדערער זייט טראכט איך אפט, וואס פאר א גרויסער טייל פון גוטער פיאנער-ענערגיע גייט אַוועק אויף דער שפראך אין ארץ-ישראל.“

„דערמאן איך זיך וואס היינע האט ערגעץ וווּ געזאגט :

„ווען די רוימער וואלטן געדארפט זיך ערשט אויסלערנען לאטיין, וואלטן

זיי קיין צייט נישט געהאט די וועלט צו באזיגן...“

סאָראַ טיפע פאַרשטענדעניש פאַר דער טראַגעדיע פון דער שפּראַכן־פּראַגע
עס קלינגט אין דאָזיקן גוטן היינעשן ווייץ, פאַראייגנט דורך יהואשן...
און אויב שוין אָפּשאַצן ווי געהעריק די לעבעדיקסטע שטעלן פון יהואשעס
בוך, קאָן מען נישט פאַרבייגיין מיט שטילשווייגן — באַזונדערס אין שאַנכיי —
די טרעפלעכע שטעלע אויף די זייטן 55-154, וווּ מיט פיינסטן הומאָר ווערט
פאַרניכטנדיק געשלאָגן אַ מיאוסער שטריך פון אונדזערע יידישע פּילאנטראָפּן
און נאָך מער פון אונדזער יידישער געזעלשאַפּט.
יהואש האָט געטראָפּן אין תל-אביב, אויף אַן אַוונט פון דער העברעישער
גימנאַזיע, דעם שיקאַגער פּילפאַכן מיליאָנער און פּילאַנטראָפּ ר. מיט זיין
פּרוי.

„אַחוץ אפּלאַדיסמענטן האָט ער אויך געשאַנקען פינף הונדערט דאָלאַר
אויף אַ טעניס-פּלאַץ פאַר די שילער.

„די פאַרשטייער פון דער גימנאַזיע האָבן נאָכאַנאַנד אַרומגעפּאדעט אַרום
אים, און די תלמידים האָבן אים געמאַכט אַן אַוואַציע.“

„דער זעלביקער מיליאָנער און פּילאנטראָפּ... האָט צו מער ווי איין נעגער-
פאַריין פון דער „יאַנג מענס קריסטשען אסאַסיאישן“ געשאַנקען די סומע פון
פינף און צוואַנציק טויזנט דאָלאַר, און איך צווייפּל שטאַרק אויב זיינע שוואַרצע
פּראָטעזשעס האָבן אים ווען עס איז געגעבן אַזאַ מין פעטע פאַרציע כבוד, ווי די
שלאַנקע שיינע בחורים פון דער העברעישער גימנאַזיע אין תל-אביב.

„ווען ער האָט באַזוכט אַ געוויסן דערציאונגס-אַנשטאַלט אין ירושלים...
האָט מען זיך מער מיט אַוואַציעס נישט באַגענונגט און מען האָט אים — געטראָגן
אויף די הענט...“

„צוליב דעם כבוד פון מיין מיליאָנערסקן לאַנדסמאַן וויל איך גלויבן, אַז
ער האָט זיך שטאַרק געראַנגלט און אַייניקע פון זיי כאַטש אַ פאַר ציינער
אויסגעבריקעט.“

סאָראַ פיינער דיאַלעקטישער קנייטש: נישט דער מיליאָנער איז שולדיק,
נאָר אונדזערע יידעלעך. זיי דאַרף מען אויסהאַקן ציין (ווי דעם עבד כנעני דאַרף
מען צועגעבן אַן אויער). און דווקא נישט קיין אַנדערער, נאָר דער געפייערטער
מיליאָנער-פּילאַנטראָפּ גופּא.

אַז דאָס איז נישט קיין צופּאַל, נאָר אַ כאַראַקטער-שטריך ביי אונדז, באַווייזט
מיר מיין פּראַקטיק אין שאַנכיי: די רוסישע יידן, גבירים, וועלן גיכער געבן
הונדערט דאָלאַר אויף אַ דענקמאַל פאַרן צאַר ניקאָלאי דעם צווייטן אַדער פאַר
אַ בילעט אויף אַ בענעפיס פון אַ קריסטלעכן אַנטיסעמיטישן אַרטיסט, איינגע-
אַרדנט אין יידישן קלוב, איידער איין דאָלאַר אויף אַ יידישן פאַרלאַג.

און טאַמער גיבן זיי שוין דעם איינציקן דאָלאַר, טראַגט מען זיי אויף די
הענט: הללויה!

אבער אויך זיי, צום באדויערן, פלעגן נישט אויסבריקען די ציין פון די לויבנדיקע רעפארטערן, גראפאמאנען און רבנים. אדרבא, זיי פלעגן נאך בעטן מער כבוד, און מען פלעגט זיי אים געבן... אפילו אזא סארקאסטישער פרט האט אויך אין יהואשעס בוך א בלייבנדיקן ווערט. יעדער איינער, וואס ליענט אים, וועט א טראכט טאן וועגן זיין סביבה, ווייל אומעטום, צו אונדזער שאנד, האבן מיר אזעלכע פילאנטראפן, וואס היטן און באוואסערן אלע פרעמדע ווינגערטנער, און אונדזער ווינגארטן לאזן זיי פארוועלקן...

*

דאס רייע-בוך יהואשעס באווייזט יהואשן נישט נאר ווי א דיכטער, נאר ווי א דיכטער מיט קולטור.

אבער יהואש איז נאך עפעס מער: א דיכטער, וואס האט מיט לייב און לעבן אפגעגעבען זיך מיט גרויסער, עכטער, דויערנדיקער קולטור-ארבעט: ער האט געשאפן די ערשטע פולשטענדיקע און פולשטענדיק-מאדערנע איבערזעצונג פונעם תנ"ך אויף יידיש.

פארליבט אין העברעיִש און גלויבנדיק אין איר צוקונפטיקער ווידער-אויפלעבונג, איז ער נישט ווייניקער פארליבט געווען אין יידיש מיט א ליבע, וואס גיט כוח אפצוגעבן איר העכער 20 יאר אינטענסיווע ארבעט. דאס קאן באווייזן נאר א ליבע, וואס איז פארבונדן מיט גלויבן. יהואש האט אין זיין ארבעט און דורך זיין ארבעט געווארפן א בריק צווישן זיין טאפלטער טראגישער ליבע. די איבערזעצונג פון תנ"ך איז געווארן יהואשעס לעבנס-ארבעט און זי פארשאפט אים א בכבודיקן פלאץ אין דער יידישער ליטעראטור אומאפהענגיק פון זיין היסטארישן פארדינסט פאר דער יידישער דיכטונג און אומאפהענגיק פון זיין דיכטעריש און קולטורעל פיינעם רייע-בוך.

תנ"ך-איבערזעצונגען זענען ביי יידן נישט קיין זעלטנקייט. איין איבער-זעצונג האט אפילו דערלעבט דעם גרויסן כבוד פארערט צו ווערן צוגלייך מיטן אריגינאל: דעם תרגום אונקולוס איז א מצווה צו ליענען צוגלייך מיטן העברעיִשן טעקסט: „אחד מקרא ושנים תרגום“. די איבערזעצונג פון הייליקן בוך איז פארהייליקט געווארן.

עס זענען אפילו דא ביי אונדז איבערזעצונגען, וואס זענען קאלעקטיווע ארבעטן פון דורות, ווי די מיטלאטערלעכע דאמען. די חדר-איבערזעצונג האט א טראדיציע פון יארהונדערטער, און א טראדיציע א מינדלעכע, ביז מען האט זי אויסגענוצט פאר שריפט-איבערזעצונגען. א גאנצע רייע דורות רביים האבן געשמידט די טראדיציאנעלע איבערזעצונג ביים לערנען מיט די קינדער תנ"ך.

און די דאָזיקע טראַדיציע קאָן מען מערקן — און אַמאָל אַפילו צו שטאַרק — אין יהואשעס מאָדערנער איבערזעצונג: ער האָט געשעפט פאַר זיין איבערזעצונג סיי פֿונעם טראַדיציע־קוואַל, סיי פון דער ביבל־קריטיק.

נישט איך בין באַרופן און נישט איך האָב בדעה אָפצושאַצן פאכמעניש יהואשעס ביבל־איבערזעצונג. איך וויל נאָר באַמערקן, אָז ווי מען זאָל אָפט נישט אַ קרים טאָן זיך צוליב דער צו ווערטלעכקייט פון דער איבערזעצונג, וואָס צוליב דעם פארשווינדט דער פּאַעטישער סטיל־צויבער פון אַ סך שטעלן (קאָן דען, למשל, באַפרידיקן דיכטעריש־עסטעטיש א ווערטלעכע איבערזעצונג פון „על פני המים“ — „אויפן געזיכט פון די וואסערן“? אָדער „לשאול לכם מלך“ — „איך צו פארלאנגען א מלך“? אָדער „חדל ממנו“ — „טו זיך אָפּ פון אונדז“? ער צאָפט אָפט אָפּ פון תנ״ך־לשון זיין קראַפט און מאַכט אים אַנעמיש און קינסטלעך. הגם יהואשעס איבערזעצונג קאָן אַ סך מאָל נישט אויסהאַלטן דעם פארגלייך־עקזאָמען מיט אַנדערע יידישע איבערזעצונגען, אַפילו נישט מיט שלום־עליכמס צופעליקע פּראַגמענטן־איבערזעצונגען פון „קוהלת“), איז יהואשעס איבערזעצונג אַ ריזיקער קולטור־אויפטו און אויף יהואשן וואַרפט די דאָזיקע טאַט אַ באַזונדערס סימפּאטיש ליכט: ער איז געווען פארבונדן נישט נאָר מיט די פאַרגאַנגענע הונדערט דורות, נאָר ער האָט געטראָגן אין זיך אויך די בענקשאַפט נאָך און דעם גלויבן אין די צוקונפטיקע.

יהואשעס תנ״ך־איבערזעצונג האָט נישט קיין קלענערע היסטאָרישע באדיי־טונג, ווי די באַרימטע מענדעלעסאָנישע איבערזעצונג אין דייטש, — נאָר אין אַ פאַרקערטער ריכטונג. מענדעלעסאָנס איבערזעצונג איז באשטימט געווען אַוועק־צופירן די דערוואַכטע יידן פון „זשאָרגאַן“ און זיי דערנענטערן צו דער אויפקלע־רונג. ד. ה. זי איז אַביעקטיוו באשטימט געווען צו דענאַציאָנאַליזירן די יידישע יוגנט.

דער הויפט־טראַפּ פון מענדעלעסאָנס תנ״ך־איבערזעצונג איז געלעגן אויף דער דייטשער שפּראַך, וועלכע מען האָט געדאַרפט דערלערנען אַ דאַנק דער באַקאַנטשאַפט מיטן דערגעבנדיקן העברעיִשן טעקסט.

יהואשעס איבערזעצונג דאַקעגן לייגט דעם הויפט־טראַפּ אויף געבן אַ מעגלעכקייט דעם יוגנט ייד פון דער יידישער מאַסע זיך צו באַקענען מיט דער ביבל, ד. ה. איר אויפגאַבע איז צו נאַציאָנאַליזירן די יידישע מאַסן, וואָס האָבן פאַרלוירן דעם קאַנטאַקט מיט זייער אַלטער קולטור. זעלבסטפאַרשטענדלעך, יהואשעס אויפגאַבע איז באשטאַנען אויך אין קולטיווירן די יידישע שפּראַך, געבן איר אַ נאַציאָנאַלן קולטור־רוקנביין, אָבער דאָס צווייטע שטייט גאַרנישט אין סתירה צום ערשטן.

אין דעם אמתן תיקון האָט טאַקע די יהואש־איבערזעצונג באַדאַרפט באקומען

ערשט אין א טאָפּל־טעקסטיקער אויסגאבע פון תנ"ך — א העברעישער תנ"ך מיט א תרגום יהושע*.

און די דאָזיקע ארבעט איז אונטערגענומען געוואָרן א יאָר פארן קריג: דער וואַרשעווער פארלאג פון ח. בושאָזאָ האָט באַקומען אַ באַשטעלונג פון יהושעס יורשים ארויסצוגעבן די טאָפּל־טעקסטיקע אויסגאבע פון תנ"ך, — אַן אויסגאבע באַשטימט, לויט דער ביליקייט, פאַר די ברייטע מאַסן. און עס איז נישטאָ דער מינדסטער ספק, אַז דאָס דערשיינען פון דער דאָזיקער מאַסן־אויסגאבע פון תנ"ך מיטן תרגום־יהושע, וואָלט געווען איינע פון די וויכטיקסטע קולטור־דערשיי־נונגען און אויפטוען אין אונדזער יונגער יידישער קולטור־באוועגונג.

די דאָזיקע אַרבעט, — וואָס די טעכנישע צוגרייטונגען צו איר האָבן געדויערט העכער אַ האַלב יאָר, — איז איבערגעריסן געוואָרן דורכן קריג, וואָס האָט איינגעשלאַנגען אויך דעם שטאמיקסטן יידישן מאַסן־ישוב, פאַר וועלכן — אין דער ערשטער ריי — די דאָזיקע ארבעט איז געגרייט געוואָרן.

אַבער יהושעס ארבעט וועט איבערלעבן אויך די דאָזיקע קאטאסטראַפּע, ווי עס וועט זי איבערלעבן דאָס פאַלק, פאַר וועלכן זי איז געמאַכט געוואָרן מיט אַזוי פיל אומענדלעכער מי און ליבע.

שאַנכיי, 14-15 מערץ, 1945

ג) אַ דיכטער איז צוגעקומען

א. סוצקעווער: „לידער“. ביבליאָטעק פון יידישן פּען־קלוב, וואַרשע 1937

לייענט מען די לידער פון דער ווילנער גרופע „יונג־ווילנע“, פילט מען ביי זיי עפעס אויסערלעך־געמיינזאמעס: זיי פארמאָגן לשון. זיי דארפן נישט קריכן אין קעשענע נאָך אַ וואָרט — עס איז שטענדיק גרייט אין איבערפלוס. די ווילנער דיכטער פון „יונג־ווילנע“ פארמאָגן רעטאָריק, אַבער נישט קיין אומבאהאַלפענע, ד. ה. אַ רעטאָריק נישט נאָר מיט הילע חסרונות, נאָר אויך מיט מעלות. נישט נאָר אַן אויסדרוק פון שוואַכקייט, נאָר אויך פון קראַפט.

געוויס, עס איז דאָ אַ טיפּער אונטערשיד צווישן דער רעטאָריק פון לייער וואָלף, וואָס איז דער עיקר פאַראַדיסטיש - שפּילעוודיק באַפאַרבט, און דער רעטאָריק פון ח. גראַדע, וואָס איז אַנגעלאָדן מיט פאַטאַס, נאָכמער: מיט עטאַס. איך האָב גענומען די צוויי עקסטרעמען פון דער גרופע „יונג־ווילנע“ (דערביי

* ווען איך האָב דאָס געשריבן, דעם 14-15 מערץ 1945, האָב איך נישט געוואוסט, אַז אַזאַ אויסגאבע, אונטערן זעלבן נאָמען, איז שוין דערשינען אין אַמעריקע.

מוז איך מאַכן אַ באַמערקונג, אַז וועגן לייזער וואַלפּס שאַפּן אורטייל איך לויט זיינע צעוואָרפענע לידער אין צייטשריפטן און צייטונגען). אַבער אויך די צווישנ־שיכטן, ווי וואַגלער און סוצקעווער, זענען פאַרשיידן אין זייער רעטאָריק: וואַגלערס איז מער אויסערלעך־דעקאָראַטיוו, סוצקעווערס -- אינערלעך־פאַר־טיפּט, מיט אַ געמישטן אַפּקלאַנג פון לייזער וואַלפּס פאַראַדיסטיק און גראַדעס פאַטאַס.

*

רעטאָריק, שיינשרייבעריי איז קיינמאָל נישט קיין מעלה פאַר דיכטונג, אַבער גוטע רעטאָריק קאָן אויך זיין דיכטעריש, יעדנפאַלס ווי אַ דיכטעריש הילפּס־מיטל. עס איז גאָר גוט, ווען אַ דיכטער קאָן זיך אינגאַנצן באַפרייען פון רעטאָריק, אַבער אַ דיכטער מוז זיך באַפרייען פון שלעכטער רעטאָריק.

„אויך דו...“

„טרייבסט אַרויס“

„דיין סטאדע טעג אין סטעפּ פון הוילע וועלך“

איז נישט גאָר קיין גוטע רעטאָריק:

„ס'איז גוט, וואָס דו גייסט אָנגעטאָן אין קלאַנגען,

ווען דיין גוף איז ווי אַ פּלאַקן הויל“

איז נאָך ערגערע, אַבער

„וואָס פּלעכט פאַר דיר אַ תּליה־שטריק פון שטערן“

איז גאָר שלעכט.

א. סוצקעווער רעדט אָפּט צו פּיל (פּראַפּאָרציאָנעל צו דעם, וואָס ער זאָגט), אַבער ווען ער פּאלט אַריין אין ביליקער אָנגעשטרענגטער מליצה, ווי די אויבנ־געבראכטע ביישפּילן (אָדער ווי די פּאָלגנדע „שטארקע“ ווערטער: „מעסערדיקע וואָר“, „געדאַנקען־פינגער“, „געחלפּט“, „זיינע ברעמען מעסערן זיך קעגן נאַכט און ווינט“) באַגייט ער אַ גרויסע עוולה קעגן זיין דיכטערישן טאַלאַנט: ער לאָזט אים אין די דאָזיקע פּאלן נישט קומען צום וואָרט. און עס זענען דאָ ביי סוצקע־ווערן אַ סך לידער, וואָס איר לייענט זיי כמעט ביזן סוף אָן אינערלעכער באַטיי־ליקונג. און מיט אַמאָל לאָזט זיך הערן די שטים פון דיכטונג. עס גיט אַ קוק אַרויס אָן עכט דיכטעריש בילד: פון דער רעטאָריק־שאַלעכץ האָט זיך אויסגע־שיילט דער דיכטונג־קערן. נעמט, למשל, דאָס צווייטע ליד פון „ביי די טויערן פון געטאָ“ (זייט 10) אַ קאַטערינשטיק זינגט אַ ליד.

„זיבן ברידער האָט מען אויסגעחאַרדעט אין פּאַרגאַם,

דער אכטער ליגט פּאַרווונדעט ביי אַ טויער“.

אַבער נישט דאָס ליד און נישט די שילדערונג גייען אייך אָן. אַבער דער סוף
גיט אייך אַ ביס ביי דער נשמה:

„אַ סטייע ברידער,
„ווי הונגעריקע וועלן, אנטלאָפן פונעם טויטנשאַס פון יעגער,
„לויפן זיך צוזאמען אין אן עיגול.
„פאַרצאָרנט, האַרט, ווי די פאַרגרויטע שטיינער —
„און איינער
„פאַרן צווייטן איז אַ שפּיגל“.

אויך די דאָזיקע שורות ברענג איך נישט אלס ביישפּיל פון סוצקעווערס
דערגרייכונגען — איך ברענג עס בלויז אלס באַווייז, ווי אַפט זיין דיכטונג דאַרף
זיך ארויסשלאָגן פון האַרטן שטיין — אַבער זי שלאָגט זיך אַרויס.
סוצקעווערס דיכטונג דאַרף אויך גובר זיין אַמאָל זיין שלעכטן געהער, וואָס
לאַזט פאַרטראָגן צו פּיל רעש, געפּילדער און בפּירוש שלעכטע קלאַנג-האַרמאָניע.
למשל:

„...ווי בלוט שטראָמט די ליבע, די פּרייהייט,
„דורך שטיינערנע גרונטן, אין בונטן, און בונטער
„צענשפּילן זיך הערצער אין הילכיקן מונטער“.

אַבער ער קאָן זיך באַפּרייען אויך פון דעם. און אַ באַווייז דערויף איז דאָס
ליד „אַ נאַכט מיט שפּינאַזען“. אין דאָזיקן ליד איז דער רעש דערשראַקן געוואָרן
פאַר דער מאַכט פון שטילן וואָרט. יעדע רגע דאַכט זיך, אַ אַט-אַט לאַזט ער זיך
שוין ווידער הערן, דער רעש, אַבער ווידער און ווידער ווערט ער געדעמפט פון
גרויסן אינערלעכן איינהאַרכן זיך צו שפּינאַזעס אויפגעוועקטער וועלט.

דאָס דאָזיקע ליד „אַ נאַכט מיט שפּינאַזען“ איז אַן אויסטערלישער עדות
פון אַ געראַנגל צווישן דיכטונג און רעטאָריק, צווישן דער ליארעמדיקער פּראָזע
און דעם שטילן פּולאינהאלטלעכטן, פּילבילדלעכן וואָרט. די שפּינאַזע-איבער-
לעבונג איז אין סוצקעווערן געווען אַזוי שטאַרק, ד. ה. אַזוי עכט-דיכטעריש, אַז
זי האָט זיך בשום אופן נישט געלאָזט פאַרפעלשן, פאַרגוואַלדיקן דורך סוצקעווערס
שלעכטער געווינהייט צו רעדן אַ סך און מליצהדיק-שרייאַיק. אין דאָזיקן ליד
האַבן זיך צונויפגעטראָפן סוצקעווער דער דיכטער און סוצקעווער דער פּילרעדער
און מליצהניק — און דער דיכטער איז אַרויס ווי אַ זיגער. עס זענען נאָך דאָ
רעשטלעך פונעם שלעכטן ביי סוצקעווער:

„די נאַכט, ווי אַ גדר
„פון שטערן געשפּונען, צעשיט איר געביין אויף דער ערד“.

אבער עס זענען אויך דא אַזעלכע שורות, ווי:

„איך טפיר דורך די נערוון פון ביימער און גראַזן דעם שאַרף“.

*

בפירוש שלעכטע געדיכטן זענען אין סוצקעווערס בוך דא זייער ווייניק; די גרעסטע טייל לידער זענען פון דעם מין ווי „א נאַכט מיט שפינאַזען“, ווי „אידיע“ און אַ סך, אַ סך אַנדערע, ווו דער דיכטער גייט פון זיג צו זיג: פון רעטאַריק צו דיכטונג, פון פאַרמלאַזן רעש צו פאַרמרייפער געשטאַלטונג פון טיפס און שיינס.

צו די גרעסטע דערגרייכונגען אין ביכל געהער די פּאָעמע „ציפּריאַן נאַרוויד“, ווו סוצקעווערן געלינגט נאַענט מאַכן אונדו די געשטאַלט פון גרויסן פוילישן דיכטער; די באַלאַדע „לאַשקאַ האַלוב“, אַ באַלאַדע, וואָס לויט איר קאַמפּאָזי-ציאַנעלער גאַנצקייט האָט זי נישט קיין גלייכן אין סוצקעווערס ביכל, און „שטערן אין שניי“ (סיבירער פּאָעמע), אַן אויטאָביאָגראַפישער פּראָגמענט, וואָס פאַרמאַגט גרויסע דיכטערשישע מעלות: קינדישע פּרישקייט פון איבערלעבונג, גוטע פאַרעם און אַ טאַן, פאַר וועלכן איד האָב קיין אַנדער באַצייכענונג נישט, ווי — פּרומער.

*

די סקאַלע פון סוצקעווערס טעמאַטיק איז נאָך אין ערשטן ביכל נישט קיין גאַר ברייטע, אַבער דאָך אַ פאַרשידנאַרטיקע.

סוצקעווער האָט אַן אינטימען קאַנטאַקט מיט דער נאַטור. דערויף זאַגן עדות נישט נאָר די פּרעכטיקע נאַטור-שילדערונגען אין זיין אויטאָביאָגראַפישער פּאָעמע „שטערן אין שניי“, נאָר אַ סך געדיכטן און נאַטור-מאַטיוון אין געדיכטן. למשל: „אַ סקירדע היי“, באַזונדער די צווייטע העלפט ליד, איז גאַר מערקווירדיק לויט דעם געפיל פון פאַרבונדנדיקייט מיט דער נאַטור, דער דיכטער אידענטיפיצירט זיך כמעט מיט דער סקירדע היי, אויף וועלכער עס רוט זיין קאַפּ. אמת, דאָס דאָזיקע דינע, טרוימאַרטיקע געפיל איז נישט פולקאַמען פאַרקערפערט אין די פּערזן, דעם געדיכט פעלט יענע סוגערירנדיקע קראפט, וואָס וואַלט פון דאָזיקן ליד געמאַכט אַ שעדעוור. אַבער האַלב פאַרקערפערט צאַפּלט זיך דאָס געפיל אין די שורות און צווישן די שורות, וועקנדיק אונגען אין אונדו, און דאָס אליין איז שוין אויך אַ גרויסע דערגרייכונג.

שטאַרק פאַרטראַטן זענען אויך סאַציאַלע מאַטיוון. פאַראַן צווישן די דאָזיקע מאַטיוון גאַר שרייאַיקע און האַלב-שרייאַיקע, ווי „אַרום די פייערן“, „מיין חבּר“, אַבער עס זענען אויך דאָ אַריגינעלע, פינע סאַציאַלע לידער, אַריגינעל פאַרטראַכט און פיין אויסגעפירט. למשל: „דאָס געזאַנג וועגן הילצערנעם לעפל“, „ליטווישע פּויערים“, די פּרעכטיקע באַלאַדע וועגן „לאַשקאַ האַלוב“.

אבער צום שטארקסטן איז אין סוצקעווערן דער עלעמענט, וואָס מען קאָן אַנרופן — דער עלעמענט פון אידיע, פון אינערלעכער פארטיפונג. אין זיין אויטאָביאָגראַפישער פּאָעמע איז דאָ אַ קליין און שיין קאַפיטעלע „דערקענטעניש“. דער קליינער סוצקעווער לויפט צום באַרג, כדי צו זען, וווּ עס ענדיקט זיך די וועלט. און צום סוף :

„קאַלטער שוידער, פויסטנדיקע (?) הענט.
 „הימלאַנד — אַ צאַנקענדיקער שייטער —
 „היילנווייט איז. ס'איז נישטאָ קיין ענד“.

אַט דער אינטעלעקטועלער, אַט דער אידיאישער צאַפּל ציט זיך ווי אַ זיידן שנערעלע דורך סוצקעווערס ערשט געראַטן ביכל. ער גלאַנצט אינעם ליד „אַ נאַכט מיט שפינאַזען“, ער קרעפטיקט זיך אין „ציפּריאַן נאַרוויד“, און ער באַקומט אַן אַני מאַמין-אויסדרוק אינעם גאַנצן גוטן געדיכט „אידיע“. זי קומט צו אים. סוצקעווער דערקענט זי :

„אויפגעקומען ביסטו אין מיין וואַנדער
 „ליכטיק ווי אַ געטלעכע פיגור. —
 „און אין צייט, ווען כ'האַב אליין צעריטן
 „ווי אַ ליד — מיין נעכטן און מיין היינט,
 „האַסטו אין דער טרער פון מיין געוויסן
 „אין אַ וועלט אַ נייער אויפגעשיינט“...

און די אידיע-געשטאַלט לאָזט זיך דערקענען :

„...מיין נאַמען איז אידעע,
 „פאַל און קוש דעם שטויב פון מיינע טריט“...

פון אַלע מאַטיוון, וואָס סוצקעווער באַרירט אין זיין בוך, איז צום שוואַכסטן רעפּרעזענטירט דער עראַטישער מאַטיוו. די אידיע איז זייער אַן אייפּערזיכטיקע געליבטע נישט נאָר ווען מען קושט זי אין די ליפּן, נאָר אַפילו דאָן, ווען מען קושט נאָר דעם שטויב פון אירע טריט...

*

א. סוצקעווער באַהערשט די שפּראַך (אַמאָל באַהערשט זי אים אויך...) און דעם פּערז מיט אַ סך פּרישקייט און זעלבשטענדיקייט (אַמאָל מיסברויכט ער זיין זעלבשטענדיקייט און פּאַלט אַריין אין בדחנישע אַפּנויגן : „לערן זיך ביי ביימער העלן מוט. בייג זיך נישט פאַר יעדן ליליפוט“ — אַ פאַר שורות ווי אויסגעליגן ביי אהרן צייטלינען) ; א. סוצקעווער באוועגט זיך אינעם קליינעם ביכל אין פאַרשידענע ריכטונגען מיט נישקשהדיקער זיכערקייט. — אבער עס איז קלאַר,

אז ער האלט זיך נאך אין פורעמען, ער זוכט נאך זיין וועג. (און הלוואי זאל ער אים נאך נישט האלטן פאר אויסגעוויילט). עס שפירן זיך ביי אים א סך איינפלוסן — אבער זעלבשטענדיק באַאַרבעטע, פאַרדייעטע. עס איז שווער פאַרויסצוואַגן סוצקע-ווערס ענדגילטיקן וועג — ווייל ער געפינט זיך אויף אַ פילזייטיקן פרשת-דרכים. איינס איז אַבער זיכער: עס איז צוגעקומען אַ דיכטער, וואָס קאָן עפעס און (צום וויכטיקסטן!) — וואָס וויל עפעס.

ד) א. סוצקעווערס „אין פייערוואַגן“ *

פאַרלאַג „גאַלדענע קייט“ . תל-אביב, 1952

סוצקעווער איז אַ מייסטער פון שפראַך און פערז. ער קאַנקורירט אַפט אין זיין דאָזיקער מייסטערשאפט מיט מוזיק. איז דען נישט מוזיק זיין ליד „ליכט“ ?

„דער טל

אין טאָל —

אַ קוואַל

קרישטאָל.

און שטייל זיין קול:

טאַלטייל

טאַלטאַל“ . (ז. 45).

און „גלעקלעך פון קעמלען“ ?

„גלעקלעך פון קעמלען

„קלינגען און דרעמלען:

„רן.

„שטערן מיליאַרדן

„דעקן דעם ירדן

„צו“ . (ז. 62).

אַבער צו וואָס לייקענען: איך נעם אויף די מוזיק פון די אויבנגעבראכטע (און אויך פון אַנדערע) פערזן זיינע. אַבער געזעטיקט פון זיי בלייבט בלויז מיין אויער — נישט מיין הונגער נאָך דיכטונג.

---

* דאָס איז א פראגמענט פון א רעצענזיע וועגן „אין פייער-וואַגן“. די גאַנצע רעצענזיע איז בשעתו פאַרלאָרן געגאַנגען ביים פריינט משה גראַסמאַן ע"ה.

און חוץ דעם שטויסן מיך אָפּ די אַנשטרענגונגען (אין אזעלכע לידער) צו שאַפן נייע ווערטער — אַן אַנשטרענגונג וואָס נישט תמיד גיט זיך עס איין. „לאַמיר צעהאלבטע, זיך גאנצענען פאַרט“ געפעלט מיר פאַרט נישט. מיט מיין גאנצן חוש פאר דיכטונג, זענען מיר ליב יענע געדיכטן סוצקעווערס, וווּ שפראַך־פּערו און קלאַנג־מייסטערשאַפט טרעטן נישט אַרויס סאַלאַ, נאָר זיי זענען זיך מזווג מיט טיפּער דיכטערישער שטימונג, מיט טיפּע, שטאַרק סוגעריירנדע דיכטערישע בילדער און — געבוירט שעדעוורן פון דיכטערישער קונסט. אינעם געדיכט „פעלדזענע שפיגלען“ (ז. 89) זענען די אויסערלעכע מיטלען סוצקעווערס נישט אַזוי שרייאַיק ווי אין „גלעקלעך פון קעמלען“ אָדער ווי אין „ליכט“, אָבער סאַראַ דיכטונג! סאַראַ שיינקייט! סאַראַ שיינע טיפּקייט!

„אויב זען ווילסטו איין מאַל די אייביקייט

פּנים אל פנים

„און, אפּשר, ניט שטאַרבן —

„די אויגן באהאלט,

„דריי אראָפּ זיי

„ווי קנויטן אין שאַרבן.

„און דעמאָלט

„אַן אין־זיך־געצונדענער,

„גיי, וווּ עד היום

„דיין וואַנדערשאַפט איז ניט מסוגל געווען זי צו טרעפן —

„און גיב זיך אן עפן

„אנטקעגן די פעלדזענע שפיגלען פון ירושלים“.

סאַראַ מייסטערשאַפט פון בילד און סאַראַ ווירקונג. די ערשטע צען פּערוֹן ציען אָן די שטימונג ווי אַ בויגן, געשפּאַנט ביז דער לעצטער מעגלעכקייט; און אין די צוויי לעצטע שורות גיט ער אַ לאַז אָפּ די דיכטערישע פּייל, און זי טרעפט אייך גלייך אין האַרצן, אין סאַמע געמיט, און דאָס בילד בלייבט שטעקן אין אייך מיט אַ בענקשאַפט נאָך דער אייביקייט; איר זעט זי נישט אינעם ליד, איר ווייסט נישט ווי זי זעט אויס, אָבער איר פילט זי, איר גלויבט אַז מען זעט זי דאָרט, אין די פעלדזענע שפיגלען, ווהיין דאָס ליד פירט אייך מיט מייסטערהאַפטע מיטלען פון דיכטערישער סוגעסטיע.

און „אין פּיער־וואַגן“ זענען דאָ אַ סך געדיכטן פון דאָזיקן מין, וווּ מייסטער־שאַפט פון שפּראַך און פּערוֹ בלייבט נישט קיין מייסטערשאַפט לשם מייסטערשאַפט, נאָר איז מייסטערשאַפט לשם דיכטונג.

צו די דאָזיקע געהערן אזעלכע געדיכטן ווי „דער באַקסערבוים“.

„זונפארגאנג אין צפת“, „ביים דענקמאל אין יד-מרדכי“, „הירשן ביים ים-סוף“
און א גענוגנדע צאל אנדערע.
צו די שענסטע געהערט דאס ערשטע ליד פונעם ציקל „קאמענטארן צו א
פנים אין שפיגל“:

„און וועסטו פארמאלן דאָס בילד פון דער יידישער גאט,
„מיט פענדזל געטונקט אין זיין זוניקן, נייעס פאלעטער, —
„זיי וויסן: די פארבן די איצטיקע וועלן זיך שוילן,
„דאָס געוועזענע בילד מיט אַ האַק וועט באַפאַלן דיך שפעטער,
„פאַרווונדן אזוי, אַז דאָס נייע וועט קיינמאַל נישט היילן“.

אין „פייער-וואַגן“ טראַגט זיך א. סוצקעווער אלץ העכער, צו אלץ נייע
דיכטערישע דערגרייכונגען.

(ה) „אין מדבר סיני“

א. סוצקעווער: „אין מדבר סיני“. פארלאַנג פרייביבליאָטעק,
תל-אביב, 1957

אויב דיכטונג איז די לעצטע קלאַרקייט וועגן מענטשן און זיין וועלט (און
איך גלויב אז דאָס איז אזוי), איז וואָס קלאַרער זי איז, אלץ גרעסער איז זי;
וואָס קאָנצענטרירטער איר בילד, וואָס בליציקער זי שניידט זיך איין אין געפיל
און געדאנק, אינעם געמיט פונעם מענטשן, וואָס ווירקזאָמער איר בליצארטיקע
באַלויכטונג פונעם מענטשנס לעבן (אויף אויסן און אינעווייניק), אלץ פערפעקטער
איז זי.

געמאַסטן מיט דער דאָזיקער איינציק-ריכטיקער מאָס (איינציק, יעדנפאלט,
פאַר מיר), האַלט סוצקעווער אין רעכטן מיטן פון זיין דיכטערישן וווקס.
זיין לעצט בוך „אין מדבר סיני“ פארמאַגט אַ שפע פון רייפער, גרויסער
דיכטונג.

דאָס בוך טראַגט דעם נאָמען פון דער פּאָעמע, וואָס איז געווען געדרוקט אין
דער „גאַלדענער קייט“, געשריבן אונטערן איינדרוק פון דער סיני-פּאָעטיע.
די סיני-אַקציע האָט פארמאַגט גענוג לעגיטימען שטאַף נישט נאָר פאַר
פובליציסטישער רעטאַריק, נאָר אויך פאַר גרויס-דיכטערישע אַסאַציאציעס פון
אומגעווענע היסטאָרישן פארנעם. דריי טויזנט-יאַריקע אַפּקלאַנגען פון אן אור-
אלטער געשיכטע! ווידער די מצרים (נאָך אַזאָ אַומוועג! — פערציק יאָר מדבר,
מתן-תורה, דעראַבערונג פון א צוגעזאַגטן לאַנד, דוד המלך, די חשמונאים,

אומצאליקע — אפט מאָל גייטיק־רומרייכע — גלותן, ווידערגעבורט פון אַ יידישער מלוכה), ווידער אין מדבר סיני מיט זיין הייליקן באַרג, ווידער דונערן און בליצן און אַ פרישער דור געשה־ונשמעניקעס, — דער קאָפּ פאַרדרייט זיך ממש פונעם אַרויפקוקן צו אַזאָ הויך!

מען האָט נאָך אַפילו פובליציסטיש נישט אויסגעשעפט די היסטאָרישע אַפּקלאַנגען, וואָס האָבן זיך דערוועקט אין אונדז ביי דער דאָזיקער טאַט, בפרט דיכטעריש. דער גרויסער דיכטערישער עפּאָס אויף דער דאָזיקער טעמע (פון ביאליקס „מתי־מדבר“־פארנעם) איז נאָך נישט געשריבן געוואָרן, אָבער סוצקע־ווערס „אין מדבר סיני“ איז מער ווי אַן אַדערויף, די טיפּסטע היסטאָרישע עכאַט, די צאַרטסטע היסטאָרישע אסאַציאציעס האָבן אין דער דאָזיקער קליינער פּאָעמע געפונען אַ ראשי־פרקימדיקן אויסדרוק פון ריינסטן דיכטערישן טאָן. ווי צאַרט עס איז דער פּערז, ווי וואַרעם ער פולסירט מיט לעבעדיקע געפיל־וויבראציעס, ווי קלאָר בדרך כלל די בילדער, ווי טיף און דין דער עמאַציאָנעלער אויפברויז:

„די טרער די בענקענדיקע אויף מיין וויע
איז אלט ווי דו, פון דור המדבר שטאמט זי...
אַ גאָט מיין גאָט, מיט וואָס בין איך דאָס זוכה,
אַז איך, ביז האַלדז פארקנאַטענער אין גושן,
זאָל קומען צו דעם אַפּקלאַנג פון אנכי,
זאָל קומען וווּ די פליגל דיינע רוישן.“

ווי קלאָר, ווי בליצארטיק די בילדער, ווי דורכריזלענדיק (ביזן מאַרך פון די ביינער) זייער ווירקונג.

„האַסט אויפגעוואַכט אין סיני, אל נקמות

—
צעטרעטענע ווי שפּילצייג אונטער זוילן —
צעטרעטן איצט אין סיני טויט און פחד,
און אויף די ליפן גליען דיינע קוילן,
און מיט די קינדער ביסטו זיך מתייחד!“

ווי שורות פון משהס „אַז ישיר“ ביים ים־סוף, — „און אויף מיין רוקנביין לויפט דורך אַ ציטער“ (אַ שורה פון „אין מדבר סיני“), אָבער נישט נאָר פון די פאַר ציטירטע שורות, — אויך פון אַ סך אַנדערע.

„טו אויס די שיך און שטעל זיך אין אַ שורה.
טו אויס די שיך און זאָל דאָס זאָמד דיך שווענקען.
אַצינד איז דאָ די צייט פון מתן־גבורה.“

די שטילקייט איז אַ תהום. אַ תהום פון בענקען.
 און אויב, אויף די שטראלנדיקע לייטערס,
 אַ תפילה קלעטערט פון די סאַמע טיפן,
 ווי סיוואַלט אין האַרץ, ביים קלאַנג פון די טרומייטערס,
 אַ דימענט אַן אַ דימענט זיך געשליפן ;
 זאָל רו און שלום קומען שוין געשווינדער.
 פון באַרג אין סיני — בלאַז אַוועק די שנאה.
 פאַרשנייד אויף סיני א בונד מיט דייע קינדער,
 און זאָלן רויטע זאַמדן ווערן גרינע !”

ווען איר ענדיקט אַט די קליינע פּאַעמע, וואָס איז אַזוי אַנגעלאָדן (אַבער
 נישט איבערגעלאָדן) מיט דעם הויך פון אַ שלל אוראלטע אסאַציאציעס פון אונדזער
 אוראַלט־נייער געשיכטע, קערט איר זיך ווידער אום, נישט ווילנדיק, צו דעם
 ערשטן דורכגעמענדיקן אקאָרד פון אַט דער פּאַעמע :

„די טרער די בענקענדיקע אויף מיין וויע
 איז אַלט ווי דו. פון דור המדבר שטאַמט זי.”

ווייל פונקט ווי אויף יעדן ליענערס רוקנביין „לויפט דורך אַ ציטער“ ביי
 אַ סך שטעלן פון דער פּאַעמע, פון איר גאַנצער אטמאָספּער, אַזוי באַווייזט זיך אויף
 יעדן ליענערס וויע די בענקענדיקע טרער וואָס שטאַמט פון דור המדבר..

*

די קליינע פּאַעמע „אין מדבר סיני“ איז דאָס גרעסטע און שענסטע געדיכט
 אין דער דאָזיקער נייער לידער־זאַמלונג סוצקעווערס. זי שטעלט אין שאַטן אלדאָס
 איבעריקע (און אַ טייל שוואַכע לידער האָבן זיך ווי צוגעטוליעט אין איר מעכטיקן
 שאַטן, אין איר שוץ), אַבער זי פארמאָגט אויך נאָך שיינע, טיף־רירנדיקע לידער.
 מען קאָן לאַנג נישט פאָרגעסן דאָס געדיכט „שפּילצייג“, וואָס נאָך צוועלף
 שיינע שורות שליסט עס זיך אָפּ מיט נאָך פיר, וואָס צינדן אַן דעם גאַנצן האַריוואָנט
 פון אונדזער לעבן מיט אַ בילד, וואָס קאָן שוין אין אונדז נישט אויסגעלאָשן ווערן :

„האַב זיי ליב דייע קליינע בת־מלכהס,
 איך געדענק אזא טאָג — ווי און ווינד —
 זיבן געסלעך און אַלע מיט ליאלקעס
 און די שטאַט איז געווען אַן אַ קינד.”

און ווי שיינ עס איז דאָס ליד וועגן אריה מערזער, וועלכער זיצט אין צפת
 און קלאַפט אויס אין קופּער אונדזער שטעטלשן עבר.

אנב, סארא דיין־דינע זאך דיכטונג איז; ווי געהיימנישפול עס זענען אירע וואָרט־ און קלאנג־צירופים. אַט לייען איך אינעם געדיכט וועגן מערזערן:

„...מיטן קלאַנג פון העמערל אין קופער —
עס קומט דאָ די פארגאנגענהייט צו גיין“.

און איך דערפיל ווי איבעריק עס איז דער „עס“ ביים אָנהויב פון צווייטן ציטירטן פערז: דער „עס“ איז דאָ איבעריק, אומנויטיקער וואָרט־פּוילשטאַף. אַ שטער פארן פלוס פונעם עכטן ריטם פון דער שורה. ווער עס האָט אַן אינערלעכן געהער פאר דיכטונג, וועט דערפילן ווי שטארקער, ווי סוגעסטיווער עס איז די אויבן ציטירטע שורה אַן דעם „עס“.

און ווי שייך עס איז דאָס ליד „פּרץ מאַרקיש“. אַט איז דעם לידס אָפּשלוס:

„און כּיהאַב דערזען דיין טרער אין קייטן,
ווען ס׳איז אַוועק אַהיים דיין טרער — — —
ווי ביסטו, חבר? — זינג דעם אמת!

פון קבר זינג מיט פרייען מויל:
איך האָב דיר, לאַנד, געשאַלט פּאַעמעס
און האָסט צוריקגעשאַלט א קויל“.

און דאָס גאַנצע ליד שפּילט זיך אַפּ ביים געזעגענען זיך פון די צוויי פּאַעטן ביים פּושקיין־דענקמאַל, ווי מאַרקיש דערזעט, אין סוצקעווערס וויזיע, ווי אלעק־סאַנדער פּושקיין

פּאַרשטעלט אין בראַנו אַ הייסע ווונד“.

דער דיכטער זעט סימבאָליש אין פּושקינס הייסער ווונד — זיין אייגענע.
און דאָס ליד „נינטע סימפּאָניע“? (די יידישע נינטע סימפּאָניע):

„עס וויינען די פּידלען מיט קלאַנגען צעגליטע...
נאָר איך האָב אין כּוואַליקע פּידלען דערהערט
אַ שטיס פון דער ליטע:
— יידן, שטייט אויף צו דער שחיטה“.

ווי וויזיאָנעריש סוצקעווערס פּערז איז געוואָרן! אמת, די אויגן גליטשן זיך אויך איבער שורות (עטלעכע מאָל אַפּילו „אין מדבר סיני“), נישט דורכלאַזנדיק זיי צום געמיט, נישט אַפּרופּנדיק זיך אויף זיי מיט קלאַרער וויזיע; עס שפּרינגט אַפּ פון דיר פון צייט צו צייט אַ נישט פּאַסיק וואָרט (צוליב אַ גראַם: „ווילנע“ — „שטשעפּעטילנע“; „סאַליע“ — „אַ וואַליע“), אָבער דאָס זענען אויסנאַמען צווישן אַזויפּיל וויזיאָנערע שורות און זינגענדיקע לידער.

אינעם ליד „תּפּילה צו זיך אליין“ (ז. 73), איז דאָ א שורה:

„און מיינע אויגן, איבערפול מיט זינגענדיקער זעאונג“.

ווי ריכטיק דאָס איז פאר סוצקעווערס בעסטע לידער. זיי זענען ווי זינגענדיקע זעאונגען, אַ מין פלאסטישע מוזיק אָדער מוזיקאלישע פלאסטיק. די בענקענדיקע טרער, וואָס שטאַמט פון דור המדבר, איז נישט נאָר איר זעט זי, נאָר זי קרייזט אין אייך ניגונדיק אָן אויפהער, ווי אַ „פארשטראַמטע נאָדל“, לויט סוצקעווערס אָן אויסדרוק.

(1) ווי דער קעניג מידאַס

א. סוצקעווער: „אַאָזיס“. פאַרלאַג י. ל. פּריץ, תל-אביב, 1960

ווען איך האָב באקומען סוצקעווערס לידער-בוך „אַאָזיס“, האָט עס מיך געטראָפן ביים לייצענען סוצקעווערס פריערדיקן בוך — „אין מדבר סיני“, וואָס איך לייצען אים פון צייט צו צייט, דער עיקר צוליב זיין עיקרדיקן ווערק דאָרט, „אין מדבר סיני“.

איך לייצען עס אָפט און מאַך אָפט קליינע אַנטדעקונגען, ווי, למשל: „אין מדבר סיני“ האלט בלויז צען האַלבע זייטלעך און דאָך האָב איך תמיד דעם איינדרוק, אַז עס איז אויך אַ כמותדיק גרויס ווערק. ווי עס ווייזט אויס, זענען דאָ נישט נאָר צוויי מינים צייט — (די געוויינלעכע, זיגערדיקע, און די פסיכאָלאָגישע, וואָס ביי איר קאָן אַ זיגערדיקע מינוט אויסזען ווי אַ שעה אָדער אָפילו ווי אַן אייביקייט), נאָר אויך צוויי מינים שטח: פינף זייטלעך אָדער צען האַלבע זייטלעך דיכטונג קאָנען פאַרקומען אמאָל ווי אַ גאַנץ גרויס בוך.

פאראן אינעם בוך „אין מדבר סיני“ שיינע לידער, אומפארגעסלעכע לידער, ווי למשל: „זיי ווערן גראָ די געטאָ-פארטיזאנען“, „שפילצייג“, און אנד. און דאָך שטייען זיי אַלע אין שאַטן פון דעם צענטראַלן ווערק אין דאָזיקן בוך, לויט וועלכן עס טראָגט זיין נאָמען: „אין מדבר סיני“. דאָס איז דער רוקנבין פון בוך. און יענץ בוך איז געווען פאר מיר אַ סך אַ גרעסערער אַאָזיס ווי דער איצטיקער, וואָס האָט אויך שיינע לידער, אָבער עס פעלט אים אַ חוט-השדרהדיק ווערק. דער אַאָזיס איז דאָ צו ווייניק באשאַטנט, און דער קוואל זיינער איז צו דינ-שטראַמיק, צו קנאפֿ-שטראַמיק...

„אַאָזיס“ איז אינגאַנצן מיט אַ צען זייטלעך ווייניקער ווי „אין מדבר סיני“, און סאָראַ אונטערשייד אין געפיל, אין דער איבערלעבונג, אין דויערנדיקן איינפלוס. הגם איך האָב זייער ליב סוצקעווערס אַרט שאַפן און זיין דיכטונג איז פאַר מיר על-פּירוב בלענדיק (אַ וואָרט וואָס סוצקעווער האָט אזוי שטאַרק ליב און נוצט

עס אזוי אפט), דאך ספק איך צי דאס בוך וועט זיין אזא שטאם-גאסט אויף מיין טיש ווי די פריערדיקע ביכער זיינע.

*

סוצקעווערס בלענדנדיקע (אדער ווי ער זאגט: בלענדיקע) ווערסיפיקאציע איז אין דאזיקן בוך ווי א צורייפע פרי. עס קומט, דאכט זיך, דעם דיכטער אן שוין צו לייכט, ווי זי וואלט געקומען פון זיך אליין, אן געבורט-ווייען. פון איין זייט איז דאס גוט, ווייל דאס שטערט דעם לייענער צו פילן, צו „זען“ די ארבעט אויף דער פארעם; אבער פון דער צווייטער זייט פארלירט צייטנווייז דער דיכטער די באווסטזיניקע קאנטראל אויף דער פארעם (און במילא אויך אויפן אינהאלט) פון זיינע לידער.

אויב עס איז ריכטיק, ווי איך האב אמאל געשריבן, אז די שפראך פון דיכטונג דארף זיין אזוי דין, אז מען זאל זי קוים באמערקן אין ליד, זי זאל וואס ווייניקער זיין א צווישנוואנט צווישן דער דיכטונג און דעם לייענער, און וואס מער א דין דורכזיכטיק הייטל, וואס איז נישט קיין מחיצה צווישן זיי, צוליב איר דינקייט און דורכזיכטיקייט. — אויב דאס איז ריכטיק, דערנענטערט זיך סוצקעווער אלץ מער און מער צום דאזיקן אידעאל פון דיכטערישן ווארט. אבער וואס מער ער דערנענטערט זיך צום דאזיקן אידעאל, אלץ מער וועט ער דארפן אכטונג געבן ער זאל נישט געשטרויכלט ווערן, ווי אויבנגעזאגט, צוליב דער לייכטקייט מיט וועלכער דאס ליד קומט אים אן.

פון סוצקעווערן זינגט זיין דיכטונג ארויס — עס זינגט פון אים ווי א קוואל וואס קוואלט, פליסט און זינגט אן אויפהער. יעדע מינוט. און עס זענען ביי אים דא לידער, וואס זענען ווי אויפגעכאפטע מינוטן פון דיכטערישער שטימונג. נישט קיין אויסגעפורעמטע דיכטערישע ארגאניזמען, נאר איינצלנע דיכטונג-צעלן.

סוצקעווער איז ווי דער קעניג מידאס, וואס אלץ צו וואס ער פלעגט זיך צורירן, פלעגט פארוואנדלט ווערן אין גאלד. אלץ צו וואס סוצקעווער רירט זיך צו, ווערט פארוואנדלט אין געזאנג, אמאל אין טיפערן, אמאל אין לייכטערן, אבער תמיד אין מעלאדישן.

סוצקעווער געהער צו אונדזערע זינגעוודיקסטע מוזיקאלישע דיכטער.

ביים לייענען דאס בוך „אזויס“ האב איך זיך אפט דערמאנט אין פערזן פון סוצקעווערס ליד פון זיין פריערדיקער לידער-זאמלונג — „פאעזיע“:

שפאלטן א גראם ווי א מילגרויס און טרינקען,

לאזן די גלידער פארשווימען אין לידער

ביז דינע לידער אויף טיני ווערן גלידער —

אט צוליב דעם ביסטו, יינגל (מייסטער — י. ר.) באשאפן.

ריכטיק. אָבער סוצקעווער דארף געדענקען אַ פּאַר פּריערדיקע ווונדערלעכע פּערזן פון דאָזיקן ליד „פּאַעזיע“:

דאָס איז פּאַעזיע. ריר זי אָן אַזוי
מען זאָל נישט זען קיין טימן פון די פינגער.

אין דאָזיקן לידער-בוך (מער ווי אין פּאַריקן) זעט מען סימנים פון די פינגער. אויף זייט 52, אינעם ליד „מירטנוואַלד“, למשל, זענען די ערשטע און דריטע שורות פון ליד געגראמט אַזוי:

פּאַראַן אַ וואַלד, אַ מירטנוואַלד, אַנטקעגן צפּת, ביים וואַדי — — —
אַנטזיגלט מיט אַ קוש און בין פּאַרנאכט אַריין לבדי.

„לבדי“ גראמט זיך זייער גוט מיט „וואַדי“. אָבער די צרה איז וואָס „לבדי“ איז נישט קיין געזעצלעכער העברעיזם, נאָר אַ העברעיִש וואַרט, וואָס איז דאָ געקידנעפט געוואָרן פון העברעיִשן ווערטערבוך צוליב אַ גראַם... אינעם ליד „דער וועג צום גן-עדן“ ווערט געגראמט:

אַריינגעזויפט האָט דער געוואלטיקער האַלענדער
און אָט איז פּאַראייביקט זיין חלום דער...

אַ צו-ביליקער גראַם פּאַר אַזאַ מייסטערהאַפּטן און שפּילעוודיק-זינגענדיקן דיכטער-ווערסיפּיקאַטאָר... מען זעט דאָ דעם שטאַרקן דרוק פון די פינגער; ס'איז אַזש געבליבן אַ שינאַק...

דער פּיר-ציילער אויף זייט 58 איז צו אַרטיקלדיק פּאַר סוצקעווערס דיכטונג! גראַד ביי אים, וואָס איז בדרך כלל ווייט פון פּובליציסטיק, ביי אים, ביי וועמען דאָס וויזיאַנערע נעמט שפּילן אַלץ אַ גרעסערע ראַל, לאַזט זיך דאָס שפּירן ווי אַ שאַרפּער דיסאַנאַנס. דער פּיר-ציילער הייסט „קאַנטראַסטן“:

כּיהאַב געזען ווי עס טויט זיך אַליין אַ סקאַרפּיאַן,
ווען ער האָט נישט קיין אויסוועג פון גראַזיקן פייער.
און אַ תּליו, וואָס האָט נישט קיין האַרץ דאָס צו טאָן —
אים איז, נעבעך, דאָס ביליקע לעבן צו טייער.

*

נישט אַלע לידער פון דאָזיקן בוך (פון קיין און קיינעמס בוך) רעדן צו מיר, צו מיין געפּיל און פּאַרשטאַנד (צום בעסטן האָב איך ליב לידער וואָס רעדן צו ביידע, אי צום פּאַרשטאַנד, אי צו דער פּאַרשטעלונגס-קראַפּט), אָבער עס זענען דאָ פּרעכטיקע לידער, וואָס מען קאָן זיי לייענען אַ סך מאַל (און כּיהאַב אַזוי געטאָן). צו אַזעלכע געהערן די לידער אויף זייט 84 „ריטעם“ און אויף זייט 36

„דאָס רויטע פּיסל“. „ריטעם“ איז אַ שלמותדיק ליריש ליד, וווּ אַ טיף געפּיל ווערט לייכט אויסגעהאָמערט און אַריינגעהאָמערט אין קרייזלויף פון אונדזער בלוט, און „דאָס רויטע פּיסל“ איז אַ דערציילעריש ליד פון גרויסער קראַפט און פּלאַטישער שיינקייט.

„די באלאָדע פון זעקסטן פינגער“ (זייט 33) איז ערטערווייז אויך גאנץ שיינ, באַזונדערס אַזאָ פּאַרגלייך ווי

אַ בלויער פּוקסנעק

פּאַרשאַרט אין שניי די האַלאָוועשקעס

פון אויסגעברענטער זון.

אַבער אַזאָ שורה ווי „אַ פּאַטש אין באַק פון דער נשמה“ איז אַביסל צו שלעכטע פּראָזע פּאַר דער דאָזיקער קליינער פּאַעמע און זי פּאַריאַגט דעם צויבער פון סוצקעווערס צארטער דיכטונג, און חוץ דעם: נאָכן ליענען דאָס דאָזיקע ליד ביי אַ צענדליק מאָל, ווייס איך נישט וואָס צו מאַכן מיטן סוף, וואָס איך בין טוביב און בלינד צו אים.

מען וואָלט, נאַטירלעך, געקאָנט אויסטיילן נאָך גוטע לידער און שיינע שורות, ווי אויך שלעכטע שורות און שוואַכע לידער, אַבער דאָס שטייגט ווייט אַריבער די אויפגאַבע פון אַ רעצענזיע.

דער סך־הכל פון מיין אַפּשאַצונג:

אין אַ באַנד געזאַמלטע לידער סוצקעווערס וועלן נישט אַלע לידער פון דער דאָזיקער זאַמלונג אַריינגענומען ווערן, און זיי וועלן נישט פּאַרנעמען דעם אויבנאָן ווי דאָס גרויסע ווערק (אין איכות) „אין מדבר סיני“, אַבער דער קומענדיקער קריטיקער פון סוצקעווערס לידער וועט אויך אין דאָזיקן באַנד געפינען מאַטיוון און וויזיעס, וואָס וועלן דינען ווי ציגל פּאַרן אויפבוי פון סוצקעווערס דיכטערישער געשטאַלט.

ז) סוצקעווערס „גייסטיקע ערד“

א. פּובּליקע ערד: „גייסטיקע ערד“, אַריגינאַליהאַלצשניטן — א. קאַלניק.
פּאַרלאַג „דער קוואַל“, ניו־יאָרק, 1961

סוצקעווער האָט זיך טיף פּאַרוואַרצלט אין ישראל. אין איר גייסטיקער ערד און אין איר פיזישער. זיין טאַלאַנט האָט געשלאַגן טיפע וואַרצלען אינעם באָדן און זיין דיכטונג וואַקסט, בליט און טראַגט היימישע פּרוכט.
דער לעצטער שניט — די פּאַעמע „גייסטיקע ערד“.

*

„מדבר סיני“ איז אַ מעכטיק ווערק וועגן איין גראַנדיעזער געשעעניש ; „גייסטיקער ערד“ איז אויך אַ גרויס ווערק וועגן איין גראַנדיעזער געשעעניש (די געבורט פון מדינת ישראל), אָבער דער צוגאנג איז נישט קיין דירעקטער, נאָר אַן אומדירעקטער, וואָלט איך געזאָגט : דער דיכטער איז דאָ ווי אַ בין, וואָס פליט אַרום איבער אַ פעלד און זאמלט אַ טראָפעלע נעקטאַר דאָ און אַ טראָפעלע נעקטאַר דאָרט, — ער באַזינגט די אטמאָספּער פון דער גרויסער געשעעניש, ער באַזינגט אירע אטאָמען, פון וועלכע זי איז אויסגעבויט געוואָרן.

„מדבר סיני“ איז אַ מעכטיקע סטאַטוע, אַ גראַנדיעזער מאָנמענט ; „גייסטיקער ערד“ איז אַ זאַמלונג פון איינצלע מעלאָדיעס, פון איינצלע טענער אַפילו, וואָלט איך געזאָגט, וואָס איר שפירט אַרויס די אטמאָספּער פון זייער גאַנצקייט. „מדבר סיני“ איז אינגאַנצן סקולפּטור-אַרבעט ; „גייסטיקער ערד“ — מוזיק, עס איז לייכטער צו זען די גרויסקייט פון „מדבר סיני“ ווי פון „גייסטיקער ערד“.

דער סימבאָלישער גאָלדשמיד אין דער פּאָעמע, וואָס שמידט אויס אין אַ גאָלדענעם בעכער זיין חלום (פון אַ יידישער מלוכה), איז דער סימבאָל אי פון אַ דור, פון די „בני אור“ (אן אלזויע צו די געפונענע מגילות ביים ים המלח), וואָס האָבן אויסגעקעמפט דאָס לעבן פון ישוב, וואָס האָבן אים געבויט מיט זייערע לעבנס, ווי די פייטשינקע קאָראַלן בויען זייערע אינדזלען, און ער איז אויך אַ סימבאָל פונעם פּאָעט, וואָס שמידט איבער אַט דעם אויסגעשמידטן חלום אין אַ פיליגראַנישער פּאָעמע.

*

אַט דער גילדענער סימבאָל-בעכער פונעם דיכטער איז אויסגעשמידט דינטיק-דין, לופטיק, אָפט קוים אַנצוטאָפן, און דאָך :

„און ס'וואָרט, וואָס אַלע דיכטער נוצן : אייביק —

„איז קיין מאָל נאָך מסתמא נישט געווען אַזוי באַגלייביק“.

איבער די לופטיקע, פריי-פליענדיקע (פון בלום צו בלום) סטראָפּן שוועבט אוואַ מיין סובסטאַנץ פון אייביקייט, ווייל ווי קליין עס זאָל נישט זיין דער פּרט, איז עס אַ פּרט פון דעם געשמידטן גאָלדענעם בעכער, איז ער אַ קליינער חלק פון אַן אייביקייט.

*

דער אַריינפיר צו דער פּאָעמע טראָגט דעם נאָמען „אויפן ים, ביים געבורט פון לעגענדעס“.

געראטעוועטע פון די לאַגערן, די אמתע שארית הפליטה, פאָרן קיין ארץ-

ישראל. זיי פירן עפעס מיט — דעם נעכטן. («און אלע זעען דעם געהיימען פאסאזשיר: דעם נעכטן»).

דער צווייטער טייל הייסט „די סאברעס בליען“.

איר קאנט עס פארשטיין — ווי יעדן סימבאל — פארשיידן: דאס קאנען זיין אי די סאברעס אונדזערע, וואס בליען און מיט זיי צוזאמען בליט אויף די מלוכה; אבער דאס קאן אויך באדייטן „די קאקטוסן בליען“, ווייל סוצקעווערס דיכטונג האט זיך שוין אזוי טיף פארווארצלט אינעם לאַנד, אז ער נעמט שוין דיכטעריש אויף די פארבן און דאס דיכטערישע געמעל פון די בליענדיקע קאקטוסן; ער שפירט שוין נישט נאָר די גרויסע געשעענישן, נאָר אויך די קליינע פרטים פון דער לאַנדשאפט, דעם אראַמאַט פון רעגנדיקע וועטערן און אזוי ווייטער.

דער ווייטערדיקער קאפיטל הייסט „א חלום פון אַ גאַלדשמיד“, און די פּאָעמע ווערט געשלאָסן מיט אַן „עפילאָג“.

ווי געזאָגט, איז אַט די פּאָעמע נישט קיין דערציילערישע, ווי „די געהיימ־שטאַט“, און נישט קיין מאַנומענט פאַר איין גראַנדיעזער געשעעניש. די געבורט פון דער מלוכה, דער קאַמף פאַר איר ווערט געגעבן פאַרבייגייענדיק, מיט קליינע פרטים, וואָס איר קאָנט זיי אַמאָל אַפילו נישט באַמערקן, — דאָס איז אַ בילד פון קליינע פאַרב־פּלעקן, וואָס גיט איבער די שטימונג פון דער נאַטור, די אַטמאָספּער פון כּוּתל המערבי (אַ קורצע באַשרייבונג פון גרויסער קראַפט), דעם פאַרקריפּלטן קערפּער פון אַ יונגן קעמפּער מיט הענט קעגן טאַנקן, — מיט איין וואָרט אַ פּאָעמע פון אימפּרעסיעס, שטימונגען, געשעענישן — קליינע און גרויסע — וואָס צוזאַמען גיבן זיי אַ געמעל פון די בליענדיקע סאברעס — אין ביידע די־מענסיעס — פון דער נאַטור און פון פּאַלק.

*

ווי דין עס איז סוצקעווערס דיכטונג אין דער דאָזיקער פּאָעמע! און ווי לייכט זי באַהערשט טעכניש דאָס שווערסטע, וואָס זי וויל נאָר זאָגן!
אויף זייט 79 גיט ער אַ זאָג:

„אַ פייגעלע גראווירט מיט רויטע טרעלן
„דעם האַר־זאַנט“.

ווי שייך, ווי דין, ווי דיכטעריש אילומינירנדיק!
אויף זייט 130 זאָגט סוצקעווער:

„און ערגעץ קלאפט אַ קוואַל — דער שטילקייטס דופק“.

ווי שייך דאָס איז. מיט עטלעכע ווערטער, מיט איין בילדלעכן אויסדרוק האָט איר די גאַנצע שטימונג און דעם גאַנצן בילד פון אַ לאַנדשאַפט.

ווי א פיליגראַן-אַרבעט פון אַ גאַלדשמיד איז די באַשרייבונג פון ישראל און פון איר נגב-מדבר מיט זייערע פארבן און ריחות.

אַבער פונקט אַזוי גיט ער אונדז איבער — דורך דינע דיכטערישע סוגעסטיעס — דעם טעם פון דער גייסטיקער ערד, ער שטעקט אונדז אַן מיטן געפיל, אַן אַרעם, ווי דער לעצטער בעטלער אַרעם, איז דער, וואָס האָט נישט איבערגעלעבט די מלחמה פאר דער יידישער מדינה. ער רעדט דאָכט זיך אַזוי ווייניק וועגן דער מלחמה, און דאָך שפירן מיר ממש אויפן גומען דעם טעם פון יענער מלחמה, וואָס איז אריינגעפאנגען אין סוצקעווערס לייכט-שוועבנדיקע סטראָפּעס.

*

סוצקעווערס דיכטונג ווערט אַלץ מער וויזיאַנעריש — דער חלום פאַרשווענקט די וואָר, און די וואָר פאַרשווימט אין חלום.

אַבער דאָס איז טאַקע אין דער אמתן דאָס, וואָס מען רופט אַן „רעאַליזם“, ווייל אַזוי איז דאָס לעבן: אַן אויכמיש פון חלום און וואָר.

אַט איצט, ווען איך טראַכט וועגן סוצקעווערן, זעט עס דען נישט אויס ווי אַ פאַנטאַסטישער חלום?

איך דערמאָן זיך ווילנע פון 1939. איך שמועס מיט סוצקעווערן אויפן הויף פון יויוו"א. ער זאָגט מיר, אַז ער חלומט צו פאַרן קיין אַרץ-ישראל.

ווי פאַנטאַסטיש דאָס האָט דאָן אויסגעזען; און דאָך — נאָך אַ פאַנטאַסטיש-גרויליקן קנאַפן יאַרצענדליק איז דאָס געוואָרן וואָר. סוצקעווער קימט צו אונדז פון דאָרטן, שוין אַ פאַרוואַרצלטער אַפילו אין דער לאַנדשאַפּט; נישט נאָר די גאַסן פון תל-אביב מאַלט ער פאר אונדז, מיט דער

„ראַיעניש פון פנימער. ווי מאַדנע:

„די זעלביקע, וואָס מ'האַט פאַרברענט אין ווילנע, קאָוונע, גראַדנע“

(זייט 52), נאָר אויך די לאַנדשאַפּט די דאָרטיקע, וואָס ער האָט זי שוין אויפגענומען אין זיך און קינסטלעריש פאַרדייעט.

ווען סוצקעווער איז אַריין אין דער יידישער דיכטונג, אומגעפער מיט 25 יאָר צוריק, האָב איך געשריבן וועגן זיין ערשט בוך לידער: „אַ דיכטער איז צוגעקומען“.

נאַטירלעך האָב איך דאָן נישט געווסט וואָס פאַראַ דיכטער עס איז צוגעקומען. איצט ווייסן מיר דאָס שוין: מיר האָבן פאר זיך אַ ווונדער פון געזאַנג, ווי איך האָב אַ נאָמען געגעבן מיין אַרטיקל וועגן איינס פון זיינע גרעסטע ווערק — „די געהיימטאַט“.

נישט נאָר זיינע לידער און פאַעמען זענען אַ ווונדער פון געזאַנג — ער גופאַ

איז אויך דער ווונדער — ער איז דער זינגער און דאס געזאנג. עס זינגט ביי אים און פון אים, ווי א קוואל רוישט און פליסט.

*

איך וויל נאך אויפמערקזאם מאכן אויף א פאָר קלייניקייטן, וואָס האָבן מיך געארט ביים לייענען אַט דאָס שיינע דיכטערישע ווערק.
טאַקע קלייניקייטן — אָבער אין דיכטונג הערשט דער פּרינציפּ פון דין פּרוּטה כּדין מאה.

אויף זייט 31 דערציילט איינע פון די שארית הפליטה (אין „אויפן ים, ביים געבורט פון לעגענדעס“) איר גרויליקע געשיכטע און זי פאַרענדיקט: „און ביי אַט דעם קדיש זענען צוריק שוואַרץ געוואָרן מיינע ווייסע האָר, ווייל ווערן ווייסער האָבן זיי שוין נישט געקאַנט“...

דאָס איז אַ מליצה, וואָס פאַסט נישט פאַר סוצקעווערן. דאָס איז אַ פּראָזע אָן דיכטערישער דעקונג, בכלל אָן יעדער דעקונג...

אין זיין פּאָעמע באַנוצט סוצקעווער דאָס העברעיִשע וואָרט „ייד“ (וויין) ווי אַ מיטל צו אַ גראַם: („דו זאָלסט צונויגן צום יין די ליפּן דיינע“).

„ייד“ איז אָבער אַ העברעיִש וואָרט און נישט קיין העברעיִזם. און דעריבער קלינגט עס קינסטלעך און אלץ וואָס ווירקט קינסטלעך שטערט אין דיכטונג, ווי עפעס פאלש, אומנאטירלעכס.

זאָ מייסטער פון פּערז און גראַם, ווי סוצקעווער, וואָלט זיך געווען געקאַנט אָן עצה געבן אָן אַ קינסטלעכער הילף פון אַ פּרעמד וואָרט (פאַר ייִדיש). אָבער אויב אַפילו נישט, איז בעסער אינגאַנצן אָן אַ גראַם.

ח) זינלאָזע ייִדיש־טייטשן

אין משך פון א יאָר צייט האָט יעקב גלאַטשטיין אַרויסגעגעבן צוויי נייע ביכער: אַ פּראָזע־בוך „ווען יאש איז געפאַרן“... און אַ לידער־בוך „ייִדיש־טייטשן“. האָט מיך דאָס פּראָזע־בוך איבערצייגט, אַז יעקב גלאַטשטיין איז אַן עכטער דיכטער, וואָס נעמט אויף דעם קלענסטן פּרט דיכטעריש, ד. ה. עמאַציאָנעל, דאַקעגן זיינע „ייִדיש־טייטשן“ האָבן מיך איבערצייגט אַן איבעריק מאָל, אַז דיכטונג קאָן נישט געמאַכט ווערן מיטן קאַפּ, ד. ה. לויטן רעצעפט פון געוויסע קאַנצעפּציעס, פון געוויסע איזמען. לויט אַ געוויסן מין פּאָעזיע קאָן מען קאַנס־

* אנדערע רעצענזיעס מיינע וועגן א. סוצקעווערס ווערק זענען אַריין אין מיינע ביכער: „טראַפּנס גלויבן“ און „אויסגעריסענע בלעטער“.

טרוארן געוויסע איזמען, מען קאן א געוויסן מין דיכטונג קלאסיפיצירן ווי ראמאנטיזם, אבער קיין שום „איזם“ האט נאך נישט געבוירן קיין דיכטונג. אויך יעקב גלאטשטיינס „אינזיכזום“ האט דאס נישט באוויזן אין זיינע ארכימאדערנע, אינזיכזיטישסטע „ידיש־טייטשן“.

אין גלאטשטיינס דיכטערישן פראזע־בוך „ווען יאש איז געפארן“ געפינט מען געציילטע שפורן פון געוויסע חסרונות, וואס מען געפינט זיי אין אזא גרויסער מאס אין די „ידיש־טייטשן“; אבער אין די „ידיש־טייטשן“ געפינט מען בלויז געציילטע שפורן פון יענע דיכטערישע מעלות, וואס פילן אויס די זייטלעך פון „ווען יאש איז געפארן“.

*

אויפן גאנצן בוך ליגט דער הותם פון אזא סטערילער אויסגעמוחטקייט און זעלבסטצופרידן־קריטיקלאזער שפראך־ און פארעם־שעפערשיקייט, אז עס האט כמעט קיין גלייכן נישט אין דער יידישער דיכטונג (מיר יעדנפאלס זענען ענלעכע מוסטערן נישט באקאנט). קענענדיק גלאטשטיינס „ווען יאש איז געפארן“, זיינע ארטיקלען אין „אינזיך“, א געוויסע צאל לידער זיינע (און אייניקע אויסנאמען אין די „ידיש־טייטשן“ גופא), קומט אפט אויף א פארדאכט, אז מיר האבן דא צו טאן מיט א מיסטיפיקאציע, אז דער קלוגער, אינטעליגענטער און טאלאנטיר־טער גלאטשטיין האט נישט געקאנט נעמען ערנסט אזעלכע „לידער“ ווי „זייגער און מאמע“:

„א קליק טיקט און זי אַ

„איז אַ וואָרעם און אויג

„און אויג און כא און האַנט און האַנט

„און קלייד און קליק

„קליק קליק קליק“.

אבער פון דער צווייטער זייט איז דאך אוממעגלעך, אז א דיכטער פון גלאטשטיינס פארנעם זאל צונויפקלייבן און ארויסגעבן אין א בוך די רעזולטאטן פון קאפריזונע שפילערייען מיט דער פען, בעת זי איז פאראייניקט בלויז מיט דער האנט אבער נישט מיטן געמיט.

און אויב אזוי האבן מיר דא א בולטן ביישפיל ווי ווייט פארעם־לשם־פארעם־ באמייאונגען קאנען פארפירן אפילו טאלאנטירטע און הויך־אינטעליגענטע דיכטער, גלאטשטיינס „ידיש־טייטשן“ מוזן אנטרעפן אויף אן אנטשיידענעם ווידער־שטאנד מצד דער יידישער קריטיק.

*

די ערשטע אפטיילונג פון גלאטשטיינס יידיש־טייטשן טראגט דעם נאמען

„פון קינדער-צימער“. און דער דאזיקער נאָמען איז פונקט אזוי ווילקירלעך, אינהאלטלאָז, ווי דער אַלגעמיינער טיטל פון בוך — „יידיש-טייטשן“. אַ נאָמען פון אַ בוך, פון אַן אָפטיילונג, דאָרף פאַרמאָגן די עסענץ פון בוך, פון דער לידער-אָפטיילונג, דאָרף האָבן אינהאַלט. אָבער דאָ זענען די נעמען פונקט אזוי אומשע-פּעריש-צוגעטראַכט, ווי דער רוב לידער פון בוך. די בעסטע לידער פון דער דאָזיקער אָפטיילונג (די, וואָס האָבן אַ שטיקל זין אָדער פונקען פון דיכטונג) האָבן נישט קיין שום שייכות מיטן „קינדער-צימער“ (למשל „נאַכט-לידער“, זייט 23-24) און די קינדער-לידער ווי, „זייגער און מאַמע“, „גאַטבעכי“ און „אַ יינגעלע און אַ זעמעלע“ האָבן קיין שום דיכטערישע שייכות נישט צום קינדער-צימער. וואָס איז דאָ דיכטערישעס אין „זייגער און מאַמע“ (אויבן ציטירט)? וואָס איז דאָ קינדיש-דיכטערישעס אין „גאַטבעכי“, דער דאָזיקער בולטער „זילבעקס-צענטרישקייט“ (נאָמען פון גלאַטשטיינס לעצטער בוך-אָפטיילונג), דעם דאָזיקן צוגעשפּיצטן נאָדיריזם? די פיר שיינע שורות:

„איינער אליין,

אין דער פינצטער,

ליגט ער אויסגעשטערנט

איבערן הימל“.

זענען היימלאָז אין דאָזיקן ניין-שורהדיקן ליד, וואָס איז קיין ליד נישט, ווייל קיין איין שורה אין אַן עכטן ליד טאָר זיך נישט פילן היימלאָז, בפרט אַ העלפט ליד. וואָרום וואָסער שייכות האָבן די דאָזיקע פיר לעצטע שורות צו דער עקסקארטע פון אויסגעקליגלטע וואָרט-עקסצענטרישקייטן, ווי:

„באַשירעמט זאָל מען ווערן.

באַהיט זאָל מען ווערן.

גאַטבעכי.

גאַטבעכי איז אַ מלאך,

וואָס האָט נישט מורא פאַר דעם דרויסן“.

און פונקט אזאָ שייכות (דיכטעריש!) צום קינדער-צימער האָבן אַזעלכע אויסדרוקן ווי „דאָס יינגעלע איז שלעפע און הונגע“, „זיי שווייג צו מיר — שווייגע נאכט“, „נאַכט, זיי קום צו מיר“, „נאַכט זיי קוק צו מיר, קוקע נאַכט“. אַז מען וויל זיין פרעציו אין אויסדרוק מוז מען זאָגן, אז דאָס איז פרעטענ-ציעזע פלוידעריי.

אין אַזאָ ליד ווי „אַליין“ (זייט 13) ציטערט עפעס דורך, אָבער דער עפעס קאָן צום וואָרט נישט קומען, ווייל גלאַטשטיין האָט מורא פאַר קאָמפּראַמיטאַציע: דער עפעס זאָל חס-ושלום נישט קומען צום וואָרט אוממיטלבאַר, מענטשלעך-

דיכטעריש. אבער נישט געקוקט אויף דעם, געהער דאס דאזיקע ליד צו די בעסערע אין בוך, עס ווייזט, אז גלאטשטיין קאן נישט נאָר אומפראָדוקטיוו זיך קליגלען מיט וואַרט־עקסצענטרישקייטן, נאָר ער איז אַ דיכטער, אַ קינסטלער, וואָס אַנשטאַט פאַנאַנדערצווויקלען די נאַטירלעכע דיכטערישע פּליגל און פּליען, באַמיט ער זיך צו שוועבן אויף פּאַפּירענע וואַרט־עקסצענטרישקייטן.

אין די „נאַכט־לידער“ (זייט 23-24), וואָס פּרישן אָפּ מיט זייער נאַטירלעכן ליריזם אין דאָזיקן ים געקניצלעט עקסצענטרישקייטן, זענען דאָ פּרעכטיקע שורות, וועלכע טראָגן אַרויס דעם שטרענגסטן אורטייל אויף גלאַטשטיינס „ידיש־טייטשן“ ווי אַ גאַנצקייט: „ווערטער טונקלען. אינהאַלט איז געזאַנג.“ — — — דער גרויסער זשעסט פון פולע לאַגלען אינהאַלט אין שטילקייט — — — זעק מיט רענדלעך רייד אין שטומקייט“.

יא, אינהאַלט איז געזאַנג, דיכטונג איז פולע לאַגלען אינהאַלט, דיכטונג איז שטילקייט און שטומקייט, וואָס פאַרמאָגט זעק מיט רענדלעך רייד. אַבער ווען עס איז נישטאָ קיין אינהאַלט ווערט די שטילקייט עקסצענטריש שרייאַיק און די זעק מיט רענדלעך רייד ווערן פאַרוואַנדלט אין שערבלעך און פאַיאַצן־גלעקלעך.

*

„ידיש־טייטשן“ זענען אַ מוסטער־באַשטעטיקונג פאַר ביידע אויבנדערמאָנטע טעזיס: אַז אינהאַלט איז געזאַנג און אַז אַן אינהאַלט ווערט פונעם געזאַנג פּרוכט־לאַזע וואַרט־עקסצענטרישקייט.

איך האָב שוין פּריער דערמאָנט דאָס ליד „אַליין“. דאָס איז דאָס זעקסטע ליד אין בוך און דאָס ערשטע, ביי וועלכן מען דעהערט אינהאַלט־געזאַנג, מען נעמט אויף קאָנקרעטן דיכטערישן אינהאַלט הגם אויסגעדריקט אין אַ קוים הערבאַרער פאַרעם. און אַזוי כסדר: אומעטום, ווו אויפן דעק פונעם ליד ליגט נאָר אַ קערן פון קאָנקרעטן דיכטערישן אינהאַלט (מעג עס זיין ווי טיף פאַרגראָבן) שפּיצט דאָס געמיט אָן דעם אויער, שפּירן מיר אַ שטילע באַהעפטונג מיטן ליד. אַזעלכע לידער ווי „סאַבוויי־נאַכט“ (זייט 34-35) זענען — בעסערע צי ערגערע — דיכטונג, אַבער דאָס ליד אויף זײ 42-45 אונטערן פּאָיאַזישן פּירשטאַקיקן נאַמען „אוי די נאַכט, אַ די נאַכט, אַהאַ די נאַכט, אַהאַ די נאַכט“ איז קיינמאַל לעבן דיכטונג נישט איינגעשטאַנען. דאָס איז וואַרט־הפּקות, שיער נישט וואַרט־זנות. עס גרילצן די זעלבסטצופּרידענע, פּוסט־אַלרייטישע שורות. נאַט אייך אַ מוסטער און זייט מיר נישט חושד אין גוזמאות:

„מיט קאַטשן, פּאַעטאַנען,

פּול־געפּאַקטע שטאַלן,

„גרינע ליכט־קאַראַלן,

זינגט מיר אויס אַ צו

„אין אויצעס (?) און אין גויצעס (?)
 „קאלטע ליכט־אָפּאַלן,
 „ברענען אַלע שטאַלן —
 „שטייל די צויבער איז אַ גרויס.
 „גאַנצע וואַסער איז אַרויס,
 „פּלייצן די קאַנאַלן,
 „גראַמען די באַנאַלן,
 „שויםען די באַקאַלן“

און אזוי ווייטער. יעדע שורה איז אַ פּאַטש אין פנים די אייניקע לידער און דעם געוויסן — נישט קליינעם — סכּום שורות, וואָס האָבן אינהאַלט און בילדן דעם ווערטפּולן קערן פון דאָזיקן בוך.

דער דאָזיקער קליינער קערן אין די זיבן זיילעקסצענטרישע שאַלעכצן, וואָס וויקלען אים ארום, צייכענען בולט אַן די גרענעצן ביז וואנעט עס זענען מעגלעך די נאַוואַטאַרישע וועגן פון דער וואַרט־קונסט, וואָס אויב זי טרעט אַריבער די דאָזיקע גרענעצן ברעכט זי האַלדז און נאַקן. ספּאַרט, פיזיקולטור מאַכן דעם קערפּער עלאַסטישער, פּלינקער, אויסהאַלטעוודיקער, אָבער די גרונט־געזעצן פון דעם קערפּערס עקזיסטענץ קאָן קיין שום זאַך ראַדיקאַל נישט ענדערן. אזוי איז אויך מיטן וואַרט־מאַטעריאַל. מען קאָן אים — מען דאַרף אים — עלאַסטישער מאַכן, צופּאַסן אים צו די נייע פּאַדערונגען פון אונדזער וועלט־געפּיל און לעבן־טעמפּאַ, אָבער דאָס אַלץ אין די גרענעצן פון זיינע עקזיסטענץ־געזעצן; מען טאָר נישט פּאַרלאָזן דעם געביט פון קאַנקרעטן געדאַנק־צו געמיט־אינהאַלט, מען טאָר נישט ברעכן דעם נאַרמאַלן וואַרט־וווילקלאַנג און די נאַרמאַלע וואַרט־לאַגיק. און נאָך עפּעס טאָר מען נישט: פּאַרבייטן דעם לעבעדיקן פּאַטער פון דיכטונג — די עמאַציאָנעלע אויפרודערונג — אויפן ראַבאַט־אויטאַמאַט פון מוח־קאַמבינאַציע.

אין גלאַטשטיינס ליד „מיר, די וואַרט־פּראַלעטאַריער“ איז דאָ פּאַלגנדיקע שורה: „דו זיצסט און זוכסט נאָך אלץ די שאַטנס פון וואַרט און רייניקסט דעם שימל פון מיינען.“ גלאַטשטיין פּאַרנעמט זיך מיט דעם, אָבער נישט יעדעס מאַל שעפּעריש. עס געלינגט אים אָפּט פיין צו ניואַנסירן אַן אַלטן וואַרט־באַגריף; עס געלינגט אים אַמאָל אויסצוברייטערן די אויפנעם־פעאיקייט פון זאַצן און בילדער, אָבער נאָך אָפּטער פּאַלט ער אריין אַנשטאַט אין שעפּערישער וואַרט־נאַוואַטאַריש־קייט, אין געשמאַקלאָזער וואַרט־עקסצענטרישקייט. וואָס, אַ שטייגער, ליגט אין אַט־אַזעלכע שורות:

„אין דעם וואַנדערלאַנד
 „ליגט אַ טויטע האַנט

„אָ שטולע (?), ליוולע איבערפולע
 „הויטע טויטע האַנט,
 „און איבער דער גאַנצער לענג
 „קעניגט דאָרט אַ קענג
 „אָ הוידער בוידער קוידער לווידער
 „גוטער מוטער קענג“ ?

עס איז טאקע גאַרנישטאָ אין זיי: נישט קיין זין, נישט קיין דיכטונג, אפילו
 נישט קיין וואָרט־געזאָנג, ווייל — „אינהאַלט איז געזאָנג“.

*

גלאַטשטיינס פּראָזע געפעלט מיר בכלל בעסער פאר זיין דיכטונג. גלאַטשטיינס
 דיכטערישקייט קומט א סך בעסער צום אויסדרוק אין פּראָזע, ווי אין דער
 געבונדענער דיכטערישער שורה. די דיכטערישע פּראָזע פארטראַגט בעסער סיי
 גלאַטשטיינס איראַניע, סיי זיין ציניזם, ווי די ליריק, אָבער דאָ איז מיר נישט
 געגאַנגען אין באַהאַנדלען די מעלות און חסרונות פון גלאַטשטיינס דיכטונג, נאָר
 אין אַבווייזן אויף דער פּסידאָ־דיכטונג, אויף דער אַנטי־דיכטונג פון זיינע
 „יידיש־טייטשן“.

וואָרשע, 1938

ט) 'עקב גלאַטשטיינס „דעם טאַטנס שאַטן“

מען זאָל וועלן צייכענען א דיאגראַמע פון גלאַטשטיינס דיכטערישן שאַפן,
 וואָלט די ליניע פון דעם טאַטנס שאַטן געווען אויסגעקומען נישט דער ערד
 העכער פאר זיינע יידיש־טייטשן, אָבער זי וואָלט געווען געמוזט שפּאַרלעך אראַפֿ־
 געצויגן ווערן אין פּאַרגלייך מיט זיינע געדענק־לידער און שטראַלנדיקע ייִדן.
 מיטן גייסט (אָדער אומגייסט) פון די יידיש־טייטשן האָט שוין גלאַטשטייך,
 ווי עס זעט אויס, פּאַרענדיקט איין מאָל פאַר אַלע מאָל (מעגן זיך אמאָל דאָ און
 דאָרט אריינכאַפן שוואַכע שפורן אָדער עכאַס פון יענע זינלאָזע פּערזן).
 ער איז נישט נאָר אריבער צו א העכערער אָדער — אויב איר ווילט —
 נאָרמאלערער סאָרט דיכטונג, נאָר ער זאָגט זיך בפירוש אָפּ פון דער אַלטער.
 אין גלאַטשטיינס עסיי וועגן לייוויקס אין טרעבלינקע בין איך נישט געווען
 (ז' 72 פון זיין ערשטן עסייען־בוך אין תוך גענומען) געפינן איך די ווייטערדיקע
 שורות:

„אָזוי שטאַרק האָט זיך זיי (די יונגע — י. ר.) אַריינגעזונגען אין די ביינער
 די איבערגעזייערטע מוזיק (סיי פון וואָרט, סיי פון קלאַנג), אַז ווען זיי האָבן זיך

געוואלט באפרייען דערפון, זענען זיי אוועק צום אבסאלוטן היפוך פון פאעזיע, צום אויסגעליידיקטן ווארט און גענעצדיקער טאג-טעגלעכקייט".
 גלאטשטיין שרייבט דאָ וועגן און קעגן די יונגע, אָבער פאָקטיש קאָן דאָס אָנגעווענדעט ווערן (ביי אַ געוויסער פאַרעם-ענדערונג) קעגן אים גופא.
 און ער באַנוגנט זיך נישט מיט אַ דורכזעוודיקער פּראָזע-דעקלאַראַציע קעגן זיך אַליין, — איר קאָנט אַזאַ געפינען אויך אין עטלעכע ערטער פון זיין לעצטן לידער-בוך. לאַמיר נעמען די ערשטע בעסטע דערקלערונג, די אָפּנסטע:

ס'האָבן אונדז געזעטיקט

פארבן, קאַלידן.

מיר זענען געווען גרייט צו שטאַרבן

אויף כוואליעס פון קלאַנגען.

מיר האָבן רוישן מיט רוישן

באַהעפט אין געזאַנגען;

מיר האָבן געבלעקערצט,

געקניט פאר זונפאַרגאַנגען.

גלאטשטיין האָט אין די געדענק-לידער און שטראַלנדיקע יידן געביטן די ליניע און די גאַנצע אטמאָספער פון זיין שאַפן. און די דאָזיקע אטמאָספער פון ערנסטקייט, פון נאַרמאלערער וואַרט-אויסלעבונג האַלט ער אָן אין דעם טאַטנסטן, הגם בלויז זעלטן בלייבט ער אויף דער זעלביקער הייך, ווי אין די בעסערע לידער פון די צוויי אויבן דערמאָנטע לידער-ביכער; אָבער ער פאַרבלאַנדזשעט אויך זעלטן, זייער זעלטן אין די אמאָליקע שפורן פון פאָעטישן „בלעקערצן“ (זיך באַנוצנדיק מיט גלאַטשטיינס באַצייכענונג).

עס זענען, ליידער, דאָ אַזעלכע שפורן. „נישט און נישטער“ איז אַ וואַרט-אויפטו, וואָס געהער צו די עליוה-שלומדיקע יידיש-טייטשן (און צו א. לוצקיס אויפטוען).

אויף זייט 18 שרייבט גלאַטשטיין:

די זון זעצט זיך,

די שאַטנס פון די בערג זענען נאַטן פון שקיעה,

די פאַרשטענדיקע בהמה גיט אַ הייב אויף דעם קאַפּ

און אַ לאַז אַרויס אַ מו,

אַז ס'גיט אַזאַ אַ שניט ביים האַרצן.

מו צו אייך, איר נאַרישע, אייביקע שפּילן.

די ערשטע שורות זענען נישט שלעכט; אָבער צי איז דער „מו צו אייך“ טאַקע א דיכטערישער אויסדרוק פון דער שטימונג, וואָס אַ בהמהס „מו“ קאָן

ארויסרופן (און רופט אפט ארויס) אין שקיעה-צייט ביי א דיכטער? איך צווייפל. איך בין כמעט זיכער אז נישט. איך בין גרייט ארויסצווארפן דעם „כמעט“. אין גלאטשטיינס דיכטונג איז דא צו פיל פראזע. אויך אין די בעסטע לידער זיינע פון די געדענק-לידער און שטראלנדיקע יידן האט מען אפט ארויסגעפילט. אז א סך פון גלאטשטיינס לידער גייען אפט איבער אין עסייען; אבער די לידער פון דעם טאטנס טאטן אנטפלעקן דאס שוין צו אפן.

די נייע דיכטונג (אין גוטן זינגען פון דאזיקן ווארט) האט געוואלט זיך באנוצן נישט נאר מיט די קאנווענציאנעל פאעטישע ווערטער — זי האט געוואלט און זי וויל אריינברענגען דאס פשוטע לשון אינעם ליד און פארוואנדלען עס אין דיכטונג; אבער מאכן דיכטונג צו פראזע, דאס האט אפילו די נייסטע דיכטונג נישט געוואלט. „פארקערט“ און „ווייל“ זענען נישט די פאסיקסטע ווערטער פאר דיכטונג; מען קאן אפילו זאגן, אז זיי זענען סם פאר דיכטונג. זיי טייטן אפ די דיכטערישע אטמאספער.

ווען גלאטשטיין זאגט אויף זייט 67: „פארקערט, דו טיילסט נאך אויס“;
אדער ווען ער זאגט אויף זייט 111:

ווי זיכער ס'זענען קלויסטערס,
ווייל ס'איז זיי קיין מאָל נישט באַפאַלן
קיין איבערשרעק פון פאַרגאַמען).

פילט ער נישט ווי דער „פארקערט“ און דער „ווייל“ גליטשן אראפ די לידער צום ניוואָ פון אַרטיקלען.

דאָס זענען קלייניקייטן בלויז פאר די וועלכע פארשטייען נישט די גרויסע באדייטונג פון קלייניקייטן אין דיכטונג. אַזעלכע קלייניקייטן, ווי דאָס באנוצן „פארקערט“ און „ווייל“ זענען איינ-שטאַרקע עדות קעגן גלאטשטיינען. פרוווט אדרבא לייצענען די דריי פערזן אויף זייט 111 אָן דעם „ווייל“, וועט איר דערפילן ווי די פערזן פארלירן די צעקראַכנקייט, וואָס דער „ווייל“ גיט זיי צו:

ווי זיכער ס'זענען קלויסטערס
ס'איז זיי קיין מאָל נישט באַפאַלן
קיין איבערשרעק פון פאַרגאַמען).

ווען אַ דיכטער שרייבט זיינע פערזן אין דער פולקייט פון זיין דיכטערישער שטימונג, ד. ה. פון זיין וויזיאַנערישער איבערלעבונג ארויס, קאָן זיך גאר אַזאַ ווערטעלע ווי „ווייל“ נישט אַריינשמוגלען אויף אַן אַרט, וווּ עס האָט גאַרנישט וואָס צו טאָן; די אַרגאַנישקייט פון דער שטימונג וועט עס אַרויסבייסן, ווי אַ שטערנדיקן פרעמדקערפער.

דיכטונג איז צימצום, דער דראַנג איינצופרעסן אין איין וואָרט הונדערט

פראזע-זאצן; אבער גלאטשטיין איז געוואָרן אַזוי באַרעדעוודיק, אַז ער פאַרוואַנדלט שוין צו אַפּט זיינע לידער אין עסייען (און עס טרעפט, אַז זיי זענען אַפילו צו וואַרטרייך אויך פאַר עסייען).

לאָמיר נעמען אַזאַ ליד ווי „ס'רעדט דער אַלטער ייד“ (ו' 63). דער מאַטיוו פון העלדישער יידישער פּחדנות איז מיר גראַד גוט באַקאַנט און נאָענט, אָבער גלאַטשטיין דריקט עס נישט אויס דיכטעריש אין זיין „ס'רעדט דער אַלטער ייד“. ער רעזאָנירט אַזוי פיל, ער וואַריאירט אַזוי פיל דעם געדאַנק (און געדאַנק איז דאָרט דאָ!), אַז ער פאַרוואַסערט דעם עכטן וויין פון זיין געפיל, ער צעלאָזט עס אין אַ ים ווערטער. ווען גלאַטשטיין מאַכט דערפון אַן עסיי אין גוטער פּראָזע, וואַלט דער געדאַנק געווען באַקומען זיין געהעריקן לבוש, אָבער איצט איז עס אַן עסיי פאַרשטעלט ווי אַ ליד, און ביידע פאַרמען ליידן.

נישט אַלע מאָל אָבער איז גלאַטשטיינס אַ שלעכט ליד אַ גוטער עסיי, מיט געדאַנק. „צווישן מנחה און מעריב“ (זייט 54), למשל, איז אַ נאָטיץ אין קורצע שורות. און דער געדאַנק זיינער סטייעט אַפילו נישט פאַר אַ גוטער נאָטיץ.

איך האָב אַמאָל דאָס געפיל, אַז גלאַטשטיינס גרויסער דיכטערישער טאַלאַנט (וואָס קיינער קאָן נישט ספקן אין אים נאָך די בעסערע לידער פון זיינע לידער-ביכער געדענק-לידער און שטראַלנדיקע יידן) ליידט פון דעם, וואָס ער איז צו געדאַנקענרייך, און אפשר צו קלוג פאַר אוממיטלדיקער דיכטונג, אָדער ריכטיקער; ער קליגלט זיך צו פיל.

עס איז לחלוטין קיין מעלה נישט פאַר אַ דיכטער (אַפילו נישט פאַר אַ פּראָזאַאיקער). אויב ער איז אַ נאַר; אָבער אַ געוויסע דאָזע נאַאיוויקייט, וואָס קאָן נישט גיין האַנט אין האַנט מיט איבערגעשפיצטקייט, איז פאַר אַ דיכטער אומ-באַדינגט נויטיק.

אונטערן אינדרוק פון דער היטלער-קאטאסטראָפּע, וואָס האָט אויף גלאַטשטיינס שאַפן געהאַט אַ גרויסע ווירקונג, האָט גלאַטשטיינס דיכטעריש געפיל, אין אַ גרויסער מאָס, געצוימט זיין איבערגעקליגלטיקייט און האָט צוגעגעבן עטלעכע פון זיינע בעסטע לידער פון יענער צייט אַ געוויסע דאָזע דיכטערישער נאַאיוויקייט און אוממיטלבראָרייט פון געפיל. און אין די דאָזיקע פאַלן האָט גלאַטשטיין געשאַפן פאַר זיך אַן אייגנאַרטיקן דיכטערישן זשאַנער, וווּ די געדאַנקלעכע אַנגע-לאַדניקייט איז גרויס און שטאַרק, אָבער אַנשטאַט צו ווערן אַן עסיי אַנשטאַט דיכטונג, ווערט עס דיכטונג אַנשטאַט אַן עסיי.

דאָס איז געשען, ווי געזאַגט, מיט די בעסטע חורבן-לידער, אָבער נישט נאָר מיט זיי. דאָס איז געשען אויך מיט זיינע בראַצלאַווער-מאַטיוון. אינעם בראַצלאַווער האָט גלאַטשטיין געפונען — ריכטיקער: געשאַפן — אַן אידעאַלן מעדיום פאַר זיין דיכטערישן טאַלאַנט.

און אויך אינעם לידער-באנד דעם טאָטנס טאָטן זענען די בראַצלאַווער-לידער די בעסטע, די בלייבנדיקסטע.

געוויס, מען קאָן אויך אין זיי געפינען אויסדרוקן און שורות, וואָס אָן אוממיטלבארער דיכטער וואָלט זיי נישט געווען געגעבן, ווען זיי קומען אים אפילו אויפן געדאנק (און זיי וואָלטן אים גאָר נישט געווען געקומען אויפן געדאנק, ווייל זיין דיכטונג גייט נישט אדורך דעם פילטער פון זיין אינטעלעקט אַלס פוסק-אחרון). אין „דער בראַצלאַווער זינגט ניגונים“ (זייט 77) זאָגט דער בראַצלאַווער :

אַז טך-הכל ווייס איך, ווי נישט איך בין.

ווי קליין איך בין, ווי פליג איך בין.

אַז מיטמוסט אדם אַ מענטש.

איך בין דער אמתער — קאָטשקע ריר זיך.

עס איז שווער גלאַטשטיינען אַפצוזאָגן זיך פון אַ פאַלקסווערטל אַפילו אין א ליד. אויב ער נוצט „אדם אַ מענטש“ (וואָס האָט אַ זינען אין דאָזיקן ליד), מוז ער שוין מיטשלעפּן דעם „קאָטשקע ריר זיך“, הגם דאָ האָט זיך געפאַדערט דער בראַצלאַווער זאָל געפינען אַן אייגענעם, מער טיפּן, מער פּערזענלעכקייט, מער זינפולן אויסדרוק פאַר זיין ביטול צום מענטשעלע אין זיך, ווי „קאָטשקע, ריר זיך“, וואָס גיט דאָ היפש אַ גרילץ.

אינעם ליד „פאַראַן אַזאַ געקעכץ ווי הונגער“ איז זיכער גאַרנישט-זאָגנדיק און געקינצלט און שטערנדיק אַזאַ שפּראַכלעך-אויסגעמוחטע שורה, ווי „לאָמיר נישט פאַרמולען אונדזער לעבן“ (ד. ה. זען אַז דאָס לעבן זאָל האָבן נאָר מזל).

אַבער וואָס קאָנען אַפילו צען שלעכטע שורות שאַטן אַזאַ געוואלדיק ליד, ווי „פאַראַן אַזאַ געקעכץ ווי הונגער“?

דער געדאנק איז אַזוי טיף און די אויספירונג — אַזוי ליידנשאַפטלעך און אין פינטל טרעפנדיק, אַז עס איז גענוג אַפילו בלויז איין אויסגעלייטערט ליד אַזאַ, כדי צו ראַטעווען אַ גאַנצע לידער-זאַמלונג.

אויך דאָ געפינט איר די פּילוווערטערדיקייט גלאַטשטיינס, די עסייאַטישקייט זיינע, אַבער דאָ איז דער לאַנגער עסיי דורכגעגליט ביז דיכטונג, דאָס איז אַן עסיי אין פּערזן, אַן עסיי אַ דיכטונג-שעדעווער, אין אַן אייגנאַרטיק-גלאַטשטיינישן זשאַנער.

פּילוווערטערדיקייט אין אַ ליד שטערט דאָס ליינען, בפרט ווען דאָס ליד ווערט אַ פּראָזע-אַפּהאַנדלונג אין געהאקטע שורות ; אַבער דאָס פעלן פון דיכטע-רישן צימצום האָט מיך אין דאָזיקן ליד גאַרנישט געשטערט. איך האָב עס געלייענט אומצאָליקע מאָל און וועל דאָס ווייטער ליינען, ווייל די ווערטער גליען מיט געפיל, מיט געדאנק, מיט וויזיע און אַריינבליק אין מענטש-צו-מענטש-באַציאונג, אין מענטש-צו-גאָט-באַציאונג.

דאָס דאָזיקע ליד, וואָס איז א ווערדיקער שותף צו אַ צווייט געוואלדיק ליד פון גלאַטשטיינס פּרעכטיקער בראַצלאַווער-סעריע (דאָס פינפטע ליד פון „דער בראַצלאַווער צו זיין סופּר“), האַמערט אויס פאַר אייך די געשטאַלט פונעם הונגעריקן עס-הארץ און אויך די אינעווייניקסטע געשטאַלט פונעם בראַצלאַווער, רודערט אייך אויף, לאָזט נישט צו רו, מאַנט עפעס, ענדערט אייער געמיט אויף לאַנג, ווי דאָס איז דער סימן מובהק פון עכטער דיכטונג.

אַט איצט, נאָכן אַנשרייבן די פאַר שורות וועגן דאָזיקן ליד, האָב איך זיך פארבענקט נאָך אים און גענומען עס לייענען נאָך אַ מאָל. און ווי יעדעס מאָל האָבן זיך די אויגן פארבעפלט און דאָס הארץ איז פול געוואָרן מיטן געפיל פון גרויסקייט און הייליקייט פון איבערלעבונגען, וואָס באקומען א תיקון אין די שורות:

ווי קענען מיר גאָר פארשטיין אַזאָ גרויסקייט?
 עפן די טיר, קוק אים אָן.
 באַטראַכט אים מיט חקירהדיקע אויגן,
 דו ביסט כלומרשט דער פרייער מענטש.
 אַנטקעגן זיין הונגעריקער מנחה,
 איז אונדזער דאָווענט, תורה לערנט,
 טייִווי ווערט אן אויסגעבלאָזן איי.
 נתן, עפן די טיר,
 לאַמיר ביידע קריכן צו אים אויף אַלע פיר.

אַבער וואָס עפעס גראַד די דאָזיקע לעצטע שורות? דאָס גאנצע ליד איז ווערט געדאוונט צו ווערן, ווען מען וויל זיך אַביסל דערהייבן אויף די פליגלען פון דיכטערישער געלייטערטייט.*

מעלבורן, 1958

(י) איציק מאַנגערס דיכטונג

מאַנגער איז איינער פון די געציילטע יידישע דיכטער, וועלכע מען קאָן לייענען אָפט, נישט מיד ווערנדיק, די ריינקייט פון זיין טאָן, די אינערלעכע מוזיקאלישקייט פון זיין פערז פארוואנדלען אָפט זיין דיכטונג אין מוזיקאלישע קאָמפּאָזיציעס. צי קאָנט איר איינמאָל פאַר אַלעמאָל האָבן געהערט באַראַדינס מוזיק „פרייַן איגאָר“ אָדער בעטהאַווענס „צו עליזע“? נישט נאָר איר קאָנט — איר

* אַ גרעסערע אַפּהאנדלונג מיינע וועגן י. גלאַטשטיינען קאָן דער לייענער געפינען אין מיינע „אויסערסענע בלעטער“.

מוזט זיך ווידער און ווידער אומקערן צו זיי, איר קאנט זיך נישט אָנזעטיקן מיט זיי, ווייל די דאָזיקע מוזיק איז זי זעטיקט אייך, אי עס הונגערט אייך נאָך איר. דאָס זעלבע איז מיט מאנגערס דיכטונג, — יעדנפאלס איז דאָס מיין דער-פארונג מיט איר.

די ביכער זיינע, וואָס איך פלעג זיי אַזוי אָפט לייענען אין ווארשע פאר מיין פערזענלעכער באַדערפעניש — זענען געבליבן אין ווארשע, און זיי האָבן מיר אומצאָליקע מאָל געפעלט. און מיין בענקשאפט נאָך זיי האָב איך אָפט געזעטיקט דורך שורות, סטראָפּעס און לידער, וואָס איך האָב זיי געדענקט אויף אויסנווייניק (איך קאָן נישט נעמען אין ביבליאָטעק קיין לידער-ביכער, מיט וועלכע איך מוז לעבן).

ערשט סוף 1956 האָב איך באקומען צוגעשיקט פון ניו-יאָרק מאנגערס „ליד און באַלאַדע“, וואָס נעמט אַריין דאָס בעסטע פון מאנגערס שאַפן פון 1920 ביז 1950. און די ערשטע צייט נאָכן באקומען זיינע געקליבענע לידער בין איך אַרומגע-גאנגען ווי אין שיכרות פון דיכטערישע אַרגיעס, וואָס איך האָב געפראוועט. עס איז אפשר אַ סכנה צו דערציילן (אָזעלכע זאָכן איז מען ביי אונדז קיינמאָל נישט מוחל...), אָבער כּבין אזויפיל מאָל אין לעבן געווען אומפאַרויכטיק, טאָ לאַמיר דאָס זיין נאָכאַמאָל: די ערשטע פאַר חדשים האָב איך כמעט אָן אויפהער געלייענט און פאַרגעלייענט מאנגערס דיכטונג. און דאָס האָט מיר פארשאפט אַ גאַר-גאַר גרויסן פאַרגעניגן.

זייט דאן חזרט זיך ביי מיר פון צייט צו צייט איבער דער מאנגער-אַנפאַל. און דער פאַלגנדיקער אַרטיקל איז אַ רעזולטאַט פון דאָזיקן, דערווייל לעצטן, מאנגער-איבערפאַל.

*

איך ספק צי עס איז דאָ אַ מענטש מיט דעם מינדסטן חוש פאַר דיכטונג, וואָס זאָל קאָנען בלייבן גלייכגילטיק צו מאנגערס לידער.

מען קאָן בלייבן גלייכגילטיק צו מאנגערס אַ ליד, אָבער צו זיינע לידער?! איך מיין דאָ נישט נאָטירלעך די ווילגאר-פאַפּולערע שטיפערייען זיינע ווי „הידל-דידל-דאָם“ און ענלעכע, — איך מיין די לידער זיינע, וואָס מאַכן אים פאר איינעם פון די גרעסטע זינגער אין אונדזער יידישער דיכטונג.

און מאנגער איז דער זינגעוודיקסטער דיכטער אונדזערער.

אין „נטעס שלאַפליד“ (זייט 441) וואָס געהער צו מאנגערס צאָלרייכער גרופע שלימותדיקע לידער, רעדט ער וועגן דער מצבה וואָס די געטרייע ערד האָט אין ווייטן אונזעקיסטאָן געשטעלט זיין ברודער נטע; און די מצבה באַשטייט פון אַ זונבלום און אַ רויז. און מאַנגער זינגט ווייטער:

„די מצבה וועט בליען און וויאָנען,
 „און וועט בליען פון דאָס ניי —
 „דער אַקטאַבער וועט זי פאַרלעשן
 „און אַנציינדן וועט זי דער מאי“.

די דאָזיקע פיר ציטירטע שורות פארמאָגן מאנגערס צוויי שטאַרקסטע
 דיכטערישע אייגנשאַפטן: זיין מאָנומענטאַלע און כמעט ווי נאַטירלעכע בילדע-
 רישקייט און די פשטותדיקע מוזיקאלישקייט פון פערן.
 מען קאָן די דאָזיקע מאנגערשע שורות ליענען אָן אַ שיעור מאָל און נישט
 מיד ווערן, ווי איר ווערט נישט מיד צו הערן דאָס פליעסקען פון אַ באַרג-טייכל.

*

ווען מען פּרעגט מיך, ווער עס האָט געשריבן די סאַמע פרומסטע פּערזן
 אין דער מאָדערנער יידישער דיכטונג, וואָלט איך אָן שום קווענקלעניש געווען
 געענטפּערט: איציק מאָנגער.
 איך ווייס, אז אַ סך וועלן זיך פאַרווונדערן און אַפילו חוזקן פון דעם, —
 מאָנגער און פרומקייט? נישטאַ ווער עס זאָל לאַכן! און איך וועל צו די דאָזיקע
 נישט האָבן קיין שום טענה, ווייל זייער וווּנדערן זיך איז באַרעכטיקט, כל-זמן
 זיי האָבן נישט אַנטדעקט די מעכטיקע רעליגיעזע אונטערטענער ביי מאָנגערן.
 כל זמן איך האָב זיי נישט געהאַט אַנטדעקט, האָב איך אויך נישט חושד געווען
 מאָנגערן אין אזא זאך; אָבער זינט איך האָב זיי אנטדעקט, איז מיין אורטייל
 וועגן מאנגערס מעכטיקע פרומע טענער זיכער און אומבויגזאַם. אדרבא, איך
 וואָלט זיך געווען באַדאַרפט וווּנדערן ווען איך וואָלט ביי אים נישט געווען
 אַנטדעקט אַט דעם פרומען ציטער: בין איך דאָך איבערצייגט, אַז דיכטונג און
 רעליגיע זענען צווילינג-שוועסטערס, וואָס קומען פון איין אומבאקאנטער מאַמען.
 נעמט אַזאַ ליד „ווי אַ מערדער“ (זייט 119). דאָס איז איינס פון די באַמת
 רעליגיעזע לידער אין אונדזער היינטיקער דיכטונג. דאָס איז נישט קיין פּסידאַ-
 פרומקייט, וואָס דעקט צו דאָס פעלן פון אַן עכטן רעליגיעזן ציטער מיט סענטי-
 מענטאַל-סאכאריניקן „גאַט-גאַט“ געפלאַפּל. דאָס ליד „ווי אַ מערדער“ איז
 רעליגיעז אין איובשן זין פון דאָזיקן וואָרט, ד. ה. אין טיפּסטן רעליגיעזן זין,
 וואָס איז נאָך אפשר טיפּער פארן תהלימשן.

„נאָר איינמאָל דיך זען! איינמאָל זאָל
 „איך וויסן, צי דו ביסט באַמת דאָ,
 „אַז דו קרוינסט באַמת דעם צדיק מיט דיין ליכט
 „און אַז דיין הימל איז באַמת בלאַ,
 „און איך וועל באהאַלטן פאר בושא מיין געזיכט“.

אָדער דאָס ליד „אַ טונקעלע האַנט“ (זייט 107).

„גאַט, וואָס דיין איינציקע גרויסקייט איז,
 „וואָס דו ביסט פון בראשית אָן אַליין,
 „זע! אין די פּאָלדן פון דיין קלייד
 „וואָרף איך ווי אַ ממזר מיין געוויין.
 „טוליע עס, וואָרג עס, וויג עס, וויג עס איין —
 „ווי אַזוי דו פארשטייסט, אַזוי איז גוט.
 „איך ווייס אַז איך וועל אינגיכן פאר דיר שטיין
 „און שפּייען דיר אין פנים מיט מיין בלוט“.

דאָס איז לעסטערונג? אָבער פון איובשן מין, וואָס דער תנ"ך האָט אַזוי פיל פון אים און וועלכן היינריך היינע האָט באצייכנט ווי „גאַטלעסטערנדיקע פרומקייט“.

און איך גלויב נישט, אַז איך בין נאַאיוו, ווען איך גלויב מאַנגערן ווען ער זאָגט :

„גאַט, מיין גאַט! מיינע בלייכע הענט
 „פּיבערן נערוועז אויף מאַרד און רויב,
 „כאַטש מיין נשמה איז בלוי ווי דער אַפּריל
 „און וואָרקעט אין די נעסטן ווי אַ טויב“.

מעג אפשר מאַנגער אין אַ ניכטערן צושטאַנד, ווען די שיכרות פון דיכטונג וועפט אויס אין אים, אַליין חווקן פון זיינע דאָזיקע און ענלעכע פּערזן, — איך, דער לייענער פון אַזעלכע ווונדערבאַרע פרומע לידער ווי „כּוּזעל אויסטאַן די שיד“ (זייט 357), נעם זיי ערנסט: ווען ער האָט פּיבערדיק געשריבן די אויבן ציטירטע שורות (און דער פּיבער פּולסירט אינעם ריטם פון זיינע דאָזיקע לידער) איז זיין נשמה באמת געווען בלוי ווי דער אַפּריל און זי האָט געוואָרקעט ווי אַ טויב. נישט אַומזיסט זאָגט מאַנגער אין זיין טיף ליד „אַבן גבירול“ (זייט 481): „אַ ליד אָן אמונה איז פאַרוואַנעט גראַז“.

אַן אמונה, אָן רעליגיעזן געפיל צו דער וועלט, צום לעבן, צום מענטשן און זיין טויזנט־פּנימדיקן גורל, קאָן קיין עכטע דיכטונג נישט זיין. און מאַנגערס דיכטונג איז נישט נאָר עכט, נאָר אויך גרויס... און ווען עס פעלט אים דער רעליגיעזער ציטער, איז ער אַזוי צעבראַכן דערפון, אַז אַט דאָס געפיל גופא איז רעליגיעז... *

איינס פון מאַנגערס אייגנשאַפטן, וואָס איך קאָן זי נישט פארדייען, איז זיין נייגונג צו קאָנווענציאָנעלער סימבאָליק, צו רעדנסאַרטן, וואָס האָבן נישט קיין

אוממיטלברארע עכטע געפילס־דעקונג. למשל: „מיט פרייד אין מיינע האָר“, זייט 92, און „לעש אויס דעם צער פון אירע האָר“, זייט 95. עס זאָגט אונדז גאַרנישט, עס רעדט נישט צו אונדזער פאַרשטעלונגס־קראַפט, דאָס זענען פּוסטע רייד, קאַנווענ־ציאָנעלע ראַמאנטישע רעדנסאַרטן אָדער קאַנווענציאָנעלע סימבאָליק, ווי זיין טויזנט מאָל באנוצט וואָרט „בלוי“ (דער בלויער סאַלדאַט). פאַר מאַנגערן האָט אפשר דאָס וואָרט „בלוי“ אַ קאַנקרעטן געפילס־ווערט, אָבער דאָס בלייבט אַן עזאַטערישער ווערט, — מיר פילן נישט אַז דאָס וואָרט גיט עפעס צו זיינע יידן אָדער זיינע אַנדערע באַלאַדע־געשטאַלטן...

היינט דער ווינט? וואָס ער צעאַרבעט נישט אַלץ אין זיינע לידער!
דאָס איז באַזונדערס פאַרדראַסיק דערפאַר, ווייל מאַנגער פאַרמאָגט אַ געוואל־טיקע קראַפט פון אויסדרוק, פון סוגערירנדיקער סימבאָליק, ד. ה. די קראַפט פון באנוצן דעם קירצסטן וועג פון דיכטונג, וואָס דאָס מיינט קפיצת הדרך צו דער וועלט, צו דער נשמה און צו יעדער זאַך.
למשל: אינעם שטיל־אויפטרייסלענדיקן ליד „דער אַוונט טונקלט“ (זייט 366) גיט מאַנגער איבער אונדזער טיפסטן צוויי־פאַליוסדיקן ייד־געפיל אין דריי זאַצן, וואָס זענען אַ ווונדער פון דיכטערישער קונסט:

„...אונדזער הייס איז אַ נס

„אין פרעמדע וועלדער. אונדזער חלום הויבט

„די פליגל צו די שטערן“.

— — — — —

„...מיר זענען נאָך יונגע,

„אַט ערשט האָבן אונדזערע אבות געפלאַפלט

„מיט די מלאכים“.

קאָן מען דען קירצער און בילדלעכער אויסדריקן אונדזער ליגן טיף אין דער ערד און אונדזער חלומדיקן אַרויפשוועבן צו די הימלען?
און אין זיינע לידער און באַלאַדן (איך מיין דאָ נישט „די באַלאַדע פונעם רויטן פינגערל“ און ענלעכע, געשאפן אינעם קלאַסישן סטיל פון ראַמאנטיזם אָדער פון נעאַ־ראַמאנטיזם דורך אַ צושפריץ פון סאַרקאסטישן געלעכטער, און אַן וועלכע מאַנגערס דיכטונג און אויך מיר קאַנען זיך באַגיינן), שוויבלט און גריבלט מיט אַזעלכע ווונדער פון דיכטערישן אויסדרוק.
אַט נעמט צוויי שורות פונעם זייער שיינעם ליד „צווישן סטאַפּטשעט און קאַלאַמיי“ (זייט 331):

„איך זע, אַן אַלטע ווערבע געבוירט

„די לבנה צווישן די צווייגן“.

די דאזיקע צוויי אָריגינעל-בילדלעכע שורות גיבן אונדז די גאַנצע לאַנדשאַפּט אין דער געפּרעססטער פּאַרעם.

מאַנגער איז דער מייסטער פון געפּרעסטר דיכטערישער ענערגיע, איז צו וואָס דאַרף ער קאָנווענציאָנעלע סימבאָליק און סתם „דיכטערישע“ פּראָזעס?

*

מאַנגערס זינגעוודיקייט און זיין צאַרטער, טיפּער זינגעוודיקער ליריזם איז איינס פון מאַנגערס הויפּט-שטאַרקייטן; אַ קאַנגלאַמעראַט פון אָן אַ שיעור דיכטע-רישע אייגנשאַפּטן פאַרוואַנדלען זיין ליריזם אין איינעם פון די שענסטע פּראָדוקטן פון יידישער דיכטונג-קונסט. מען ווייסט נישט וואָס פּריער צו געניסן און צו באַוונדערן: צי זיין צאַרטקייט, צי זיין פּאַנטאַזיע, צי זיין שפּילעוודיקייט, צי זיין בליציקייט, צי זיין טיפּע עמאַציע.

אַט ליענט איר דאָס חומש-ליד ווי אַזוי יעקב אבינו לערנט מיט זיינע זין מכירת יוסף (זייט 240). דאָס ליד איז שיינ און שפּילעוודיק, אָבער די פּערטע און פינפטע סטראָפּן זענען לירישע פּערל, איינגעפאַסטע אין אַ לייכטער פּאָלקסטימ-לעכער ראָם. יעקב אבינו רעזשיסירט מיט זיינע זין די מכירת-יוסף-שפּיל. זאָגט יעקב אבינו צו יוספּן:

„נאָר ווען דו גייסט פאַרביי דעם וועג,

וואו דיין מאַמעס קבר שטייט,

„וויין אויף איר שטיין אָן אמתע טרער

„און זאָג צו איר שטילערהייט:

„דער אַלטער יעקב וואַלט נאָך אַ מאַל

„געדינט זיינע זיבן יאָר,

„ער זאָל נאָך אַ רגע פאַרן טויט

„אַ גלעט טאָן אירע האָר.“

ביי וועמען וועט דער דאזיקער לירישער פּערל נישט פּאַנגען דאָס האַרץ? וויפּל צאַרטער ליריזם — פון דאזיקן מוסטער-מין — עס איז צעגאַסן איבער מאַנגערס אָן אַ שיעור לידער. ער גייט איבער צום אומשטילבאַרן לירישן טרויער אין די וואַנדערבאַרע לידער וועגן זיין מאַמעס קבר (6 נאָוועמבער, 1940), זייט 415) און וועגן זיין זידן („מיינ זידע“, זייט 383) און אין צענדליקער אַנדערע אומפאַרגעסלעכע געדיכטן, וואָס זענען פול מיט שעפּערישער פּאַנטאַזיע און גראַציעזער שפּילעוודיקייט, ווי די גרעסטע טייל לידער פון מדרש איציק. ווייל דער ליענער פון מאַנגערס לידער דאַרף וויסן, אַז מאַנגער איז נישט נאָר אַן אימפּולסיווער ליריקער, — ער איז אַ קינסטלער, אַ מייסטער פון דיכטערישער פּאַרעם; ער קאָן זיין אימפּולסיווע דיכטונג אויסשמידן אין קונסט-פּאַרמען פון גרויסער ווירקזאַמקייט. זיין אוממיטלבאַרע אַסאַציאָטיווע קראַפט און זיין בילדלעכע

קראפט זענען גרויס, אבער זיי זענען נישט די איינציקע דיכטערישע געצייג זיינע, — ער קאן אויך די מלאכה — ווי זעלטן ווער ביי אונדז — פון אויסהאמערן א ליד. ער פארמאגט א זעלטענע פעאיקייט צו פילן ווו מען דארף שטעלן א פונקט, ווו מען דארף זיך באנוגענען מיט א ווונק, כדי אַנצוטרייבן דעם לייענערס פאנטאזיע.

*

דאס אויסהאמערן א ליד איז א בשותפותדיקע יצירה — פון דיכטערישן געמיט און פון קינסטלערישן קאָנען. מאַנגער איז א דיכטער וואָס פארמאָגט ביידעס: אי א טיפן עמאָציאָנעלן ברונעם, אי א גרויסן קונסט־קאָנען. באַוווּיזן דערויף קאָנט איר שעפן פון מאַנגערס „ליד און באַלאַדע“ אין די הונדערטער, עס וועט גענוג זיין אַפּצושיקן דעם לייענער צו דער זייט 465, צו זיין סאָנעט „קעץ אין מערץ“.

דאָס איז א ליד, וואָס אָן א גרויסער פאַרעם־מייסטערשאפט קאָן עס קיין האַפט נישט האָבן. און גיט א קוק וואָס מאַנגערס קאָנען האָט געמאַכט פון אַט דער געוואַגטער טעמע.

דאָס דאָזיקע קאָסמיש־עראַטיש ליד איז אַזוי צניעותדיק ביי דער גאַנצער געוואַגטקייט פון דער טעמע, אַזוי רעליגיעז צניעותדיק, וואָלט איך געזאָגט. ווי קאַלט עס זענען די געמאַסטענע סאָנעט־פּערזן, וואָס דורך זיי שטראַמט די „אכזריותדיקע פרייד“ פון דער עראַטיק פון א „פרעמדן ליבע־גאַט“.

די טעמע, חזר איך איבער, איז אַזוי געוואַגט, אַז איין פאַלשער טריט, איין פאַלשער טאָן, און דאָס ליד וואָלט געניזוקט געוואָרן אַן שום תקומה; אַבער מאַנגער פירט זי דורך מייסטערהאַפט איבערן תהום.

איך ספק צי עס איז לייכט צו געפינען אין דער וועלט־דיכטונג א סך אַזעלכע לידער וואָס זייער געוואַגטקייט און זייער מייסטערשאַפט האַלטן גלייכגעוויכט ביז אויף אַ האָר, ווי אַ שטריקגייער איבער אַ תהום.*

יא) דאָס וואָרט איז לעבעדיק

אַלטער עסעלין: „לידער פון אַ מדברניק“

דיכטונג איז ווי דער מן — יעדער איינער געפינט אין איר אן אַנדער טעם, לויט זיין געשמאַק.

שלעכט איז מיט דיכטונג, וואָס קיינער געפינט אין איר קיין טעם נישט. און דער באַוווּיז פאַר דעם צי מען געפינט אין אַ געוויסער דיכטונג אַ טעם, איז דער אומבאַזיגבאַרער פאַרלאַנג זי נאַכאַמאַל און נאַכאַמאַל צו לייענען. ווען מען זאָגט וועגן אַ לידער־בוך, אַז מען האָט אים „פאַרענדיקט“ לייענען, איז

* ווייטערע אַרטיקלען וועגן מאַנגערן אין מיינע ביכער „צווישן יא און ניין“ און „זימען אין ווינט“.

דאס אַ טויט־אורטייל אויפן בוך אַרויסגעטראָגן דורך דעם וואָס האָט עס „פאַר־ענדיקט“. גוטע דיכטונג פאַרענדיקט מען נישט — מען האַלט תמיד מיט איר פון אָנהייב, אין דער מיט.

אויב דאָס איז ריכטיק (און פאַר מיר, יעדנפאַלס, איז דאָס ריכטיק), איז עסעלינס ניי בוך לידער אַ גוט בוך, וואָס לאָזט זיך נישט „פאַרענדיקן“. צי קאַנט איר פאַרענדיקן אַזאַ ליד ווי „עלעגיע נאָך אַ בוים“? (זייט 70) אָדער „אַן אַקס אין שניי“? (זייט 75).

ווי פאַרשיידן די ביידע לידער זאָלן נישט זיין, האָבן זיי געמיינזאַמס אין זייער קראַפט צוצושמידן אייך צו זיך; צו האַלטן וואָך אייער פאַנטאַזיע און מיט־געפיל; נישט אַפּלאַזן אייך — זיי פארזינקען אין אייער געמיט ווי זיי וואַלטן דאָרט געלאָזן וואַרצלען, און נעמען דאָרט וואַקסן, וואַקסן.

זיי זענען נישט פאַרענדיקט, מיטן ערשטן מאָל לייענען, — זיי הייבן ערשט אַן זייער לעבן, אין אייך, מיט אייך.

זיי זענען פאַרשיידן אַט די צוויי לידער. „אַן אַקס אין שניי“ איז כולו מאַלעריי, פּלאַסטיק, — עס ווייזט אונדז עסעלינען אין אַ נייער אַנטפּלעקונג — ער איז דאָ אַ רייך־פּלאַסטישער קינסטלער; דער לירישער עלעמענט שוועבט בלויז ווי אַ דינער און קאַלטער הויך אין דאָזיקן (ריכטיקער — אַרום דאָזיקן) ליד; בעת אין דער „עלעגיע נאָך אַ בוים“ איז אַ געלונגענער זיווג צווישן פּלאַסטישער קונסט און לירישער. די באַשרייבונגען אין דאָזיקן ליד זענען אויך פּלאַסטיש, שטאַרק, אָבער פון יעדער שורה פליסט מיט לירישער איבערלעבונג.

אין די דאָזיקע צוויי לידער האָט עסעלין דערגרייכט דעם אידעאל פון שלימות. „עלעגיע נאָך אַ בוים“ איז אַ גרויס ליבע־ליד — אָבער אַן איין וואָרט וואָס זאָל זינדיקן מיט סענטימענטאַלקייט, דער ליבע־אויסדרוק איז צניעותדיק צוגע־דעקט, ווי דער קלוגער, אַפט סאַטיריש־צינישער עסעלין זאָל זיך שעמען פאַר זיין טיפּער ליבע צו אַ בוים; אָבער ער קאָן די דאָזיקע צאַרטע ליבע נישט אויסבאַ־האַלטן; ער שטעקט אויך אונדז אַן מיט איר.

און ווען עסעלין פאַרענדיקט מיט צניעותדיקער נישט־דערזאָגטקייט:

„כּי־האָב היינט (ד. ה.) אין טאָג פון בוים־טויט — י. ר.) דעם זייגער
נישט אָנגעדרייט;

„צוויי מאַלצייטן פאַרפעלט

„און די ליולקע נישט אַרויסגעלאָזט פון מויל“

דערפילן מיר, אַז מיר זענען שוין שותפים צו עסעלינס טרויער, ווייל די ליבע צום בוים, וועמענס לעבן און טויט עסעלין האָט אַזוי מיסטערהאַפט באַשריבן, זענען שוין אויך טיילן פון אונדזער לעבן.

מירן שוין אזוי גיך דעם טויטן בוים נישט אויסוואַרצלען פון זיך, עסעלינס דיכטונג האָט אים דאָרט צו לעבעדיק פארוואַרצלט.
און אויך דאָס פּאַטעטישע — ערטערווייט ממש גראַנדיעזע — בילד פונעם „אַקס אין שניי“ (פון דער ריזיקער קראַפט געפּענטעט אין די אַרעמס פון שניי) וועלן מיר לאַנג-לאַנג זען פאַר די אויגן און שפּירן אין אונדזער געמיט.
עסעלינס דעקּרעט, אַז „טויט זענען ווערטער“ (זייט 42), ווערט אַנולירט דורך אים גופּא. עס זענען זיכער דאָ טויטע ווערטער (און מיר געפּינען זיי צווישן עסעלינס לידער אויך; למשל, די גרעסטע טייל פון „לייענענדיק קאַפּאַן“, זייט 58), אָבער אויב ווערטער קאַנען זיין אזוי לעבעדיק ווי אין די אויבנדערמאָנטע צוויי לידער (און אויך אין אַ סך אַנדערע אין דאָזיקן בוך), טאָר מען נישט זאָגן אַז זיי זענען טויט; מען קאָן זיי טייטן, — דאָס יאָ, און פאַראַן ביי אונדז אַ סך ווערטער-מעדרער.

*

אין יעדן גוטן בוך דערקענט מען דאָס אינטימע פנים פון מחבר. בפרט אין יעדן גוטן בוך ליריק, ליריק, וואָס מאַכט נישט בולט דעם אינערלעכן מהות פונעם דיכטער, איז אַ זאך וואָס איז גאַרנישט בנמצא. לייענענדיק עסעלינען, באַקענט איר זיך אינטיים מיטן דיכטער, מיט אַלע זיינע אינערלעכע און אויסער-לעכע קנייטשן. דאָס איז די גרעסטע מתנה, וואָס דיכטונג קאָן געבן — און גיט — דעם דיכטער ווי דעם לייענער. דורך דעם דיכטערס פּערזענלעכע איבערלע-בונגען ביים טויט פון אַ בוים, מיט וועלכן ער האָט געפּירט אַ ליבע, דערזעט און דערפילט דער לייענער דאָס אינדיווידועלע נישט נאָר אין דער לעבעדיקער נאַטור (זי ווערט אים נעענטער און ברידערלעכער). נאָר אויך דער דיכטער ווערט אים אינטיים-פאַרשטענדלעך, און דורך דעם דיכטער — דער מענטש — אין זיינע בעסערע מאַמענטן.

דער דיכטער גיט זיך אַפּ דעם ליד און דאָס ליד — דעם לייענער, און עס ווערט געבוירן פון דעם די גרויסע מיסטעריע פון אריבערוואקסן די פארגליי-ווערטע אָפּגעשלאַסענע גרענעצן פונעם „איד“ — די וועלט ווערט פליסיק, דער „איד“ ווערט פליסיק און עס קומט פאַר די גרויסע צונויפגיסונג, — דער גרויסער אַקט פון דיכטונג.

אַט די מיסטעריע דערפילן מיר אין עסעלינס לידער. אַמאָל שטאַרקער — ווי אין „עלעגיע נאָך אַ בוים“ — אַמאָל שוואַכער, — אָבער זי איז דאָ אין אַלע בעסערע לידער. און זי וויל זיך מאַניפעסטירן אין אַלע שוואַכערע אויך, ווייל דאָס איז עסעלינס לעבנס-עלעמענט.

איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט, אַז עסעלין געהערט צו יענע זעלטענע דיכטער אונדזערע, וואָס לעבן מיט לידער. ווען עסעלין רופט אויס „מיין לעבן פאַר אַ ליד“ (זייט 44), מיינט ער דאָס מיטן גאַנצן ערנסט: זיין לעבן האָט ער דאָך טאַקע אָפּגעגעבן דעם ליד. און ווי אַ באַלוינונג איז מקוים געוואָרן זיין פאַרלאַנג.

„דאָס ליד... זאָל ווערן איך אַליין.
 „מיין חתימה און מיין שטימע דורך דער שריפט“.

כמעט אלע לידער זיינע זענען ווי געחתמעט דורך אים — נישט צום פארבייטן.

אַז אינעם סאטירישן ליד „וואָס דארפט איר אים האָבן“ (זייט 47) זעט איר אַ געטריי בילד פון עסעלינען, איז דאָך קלאָר פאר יעדן איינעם. אָבער אויך די טיפערע שיכטן פון דיכטערס נשמה ווערן אָפגעדעקט אין זיינע לידער מיט אַ בולטקייט, ווי דאָס קאָן נאָר לירישע דיכטונג, וואָס קוועלט פון דיכטערס אייגענע טיפערנישן.

און זי, עסעלינס דיכטונג, דעקט אויך אָפ פאר אונדז זיין בעסטע אייגנשאַפט: זיין רעליגיעזע באציאונג צו וועלט און מענטש. ווען איך לייען אינעם שוואכן, פאַרנעפלטן ליד „לייענענדיק קאפקאן“ די צוויי לעצטע שורות: „איך האָב נישט באַגעגנט אַזאַ שטאַלצן חכם, וואָס זאָל אַ גאָט נישט דאַרפן אויף זיך אויסצווויינען“, זע איך פאַר זיך עסעלינען מיט זיין גאַנצער צניעותדיק-רעליגיעזער באַציאונג צום לעבן, וואָס ער קאָן זי נישט אויסבאַהאַלטן אונטער די צען פעק פון זיין גאַליק-צינישן יאַשטשערקעס-לאַכן אין אַ שפאַר ביסל פון זיינע לידער. אַפילו זיין לעסטערן האָט אין זיך עפעס רעליגיעזס, ווייל ליידנשאַפטלעך-ווייטיקדיקס, פאַרצווייפלט-עלנטס. און בלויז דערפאַר, וואָס ער איז רעליגיעז אין תוך פון זיין נאַטור (איך ספק בכלל אלץ מער און מער, צי אן עכטער דיכטער קאָן זיין נישט רעליגיעז אין עצם פון זיין נאַטור; איז דאָך דיכטונג אַ שוועסטער פון רעליגיע און אפשר נאָך מער — איר מוטער) האָט ער געקאַנט דערהערן אין דימיטרי קאַראַמאַזאָוס הימן צו גאָט „ווי אַן עכאַ פון דעם סיני-דונער“; נאָר דערפאַר איז אַזוי ליידיג-שאַפטלעך-פרום דאָס פּרעכטיקע ליד „כ'וועל זינגען אַלטמאַדיש“. ביי די שורות:

„גאָט, איך וויל מיין ליד זאָל אין תוך
 „גרונטן אויף אמת“

האָב איך געפילט נישט די קאַנווענציאָנעלע פרומקייט פון אונדזערע פאַטענ-טירטע רעליגיעזע דיכטער, וואָס באַזינגען גאָט פּרינציפּיעל, ד. ה., מיטן קאַפּ, נאָר איך האָב דערזען דעם רעליגיעזן „דימענטפּינקל דורך האַרטקייט“ (סארא פיינעד דיכטערישער זאָג!) פון אַ דיכטער, וואָס אַפילו זיין ציניזם פליסט פון טיפסטן קוואַל פון דיכטונג, פונעם רעליגיעזן געפיל צו קאַסמאַס, לעבן און מענטש.

*

נאָך אַ וויכטיקער מאַטיוו פון דאָזיקן לידער-בוך עסעלינס מוז באַטאָנט ווערן. אינעם ליד „אַ מאַדנע זאָך“ (זייט 41) קומט צום אויסדרוק די פּערזענלעכע טראַגעדיע פון עסעלין דעם דיכטער. דאָס ליד ווי אַ גאַנצם איז ווייט נישט פון די

בעסטע. רירנדיק אָבער זענען זיינע איינצלנע שורות וועגן אַ דיכטער, וואָס איז „פאַרוואַרפֿן אין אַ העק“, וואָס שפירט, פילט און אַנט, אַז דאָס וואָס ער וויל „איז גאַרנישט פאַראַנען“, וואָס זעט זיך אין שפיגל ווי „שמשון ווען בלינד שוין“ און (דער „שענסטער“ שפיצל פון גאַט!) — „דערצו נאָך לאַנגע יאָרן געגעבן און וויל ער (ד. ה. עסעלין — י. ר.) זאָל קלינגען מיט פרייד פון לעבן“.

אָבער ווען עסעלין כפלט זיין פערזענלעך-דיכטערישע טראגעדיע אויף זיין אלגעמיינידיש-דיכטערישער, ווערט ער באמת אַ טראגישער דיכטער (וויל ער געפינט אן אויסדרוק פאר דער פערזענלעך-כללישער טראגעדיע).

אין זיין אינהאַלטלעך-שטאַרקן ליד „ווידוי“ (א ליד, וואָס איז אַפט שטעלנווייז טעכניש שוואַך; אגב, אַ מאָדנע און אינטריגירנדע זאַך: אַפטמאַל איז עסעלין אַ מייסטער פון פאַרעם, אָבער נישט זעלטן אויך נעמט ער טעכניש שטאַמלען) רעדט ער וועגן דעם אָז „דער יינגסטער אָנהייבער איז אויך שוין מיד“, און שרייט אויס: „ווער זינגט דיך איצטער, ליבסטע מיינע — יידיש ליד?“.

„דער שונא איילט מיט לעמפערט-שפרונגען.

„ער איז שוין דאָ, זיין אַטעם בריט.

„איך האָב מיין ווידוי-ליד שוין אָפגעזונגען

„און איר, חברים, פאַרשפעטיקט ניט“.

אָבער גלייך נאָכן אַפּזאַגן דעם טראגישסטן „ווידוי“, ווען מען דארף שליסן די אויגן און שטאַרבן, ווענדט ער זיך דאָך צו די וואָס וועלן קומען נאָך אים:

„דערמאָנט אונדז אין אַ הייטער שורה,

„ווי מיר די אַבות אין דעם סידור.

„און פון אונדזער זעלנשטורעם

„זאָלט איר שרייבן שיינע לידער“.

(די צוויי לעצטע שורות זענען שוואַך, אנעמיש).

נאָכן זען דעם טראגישן סוף, ווייזט אים זיין וויזיע די האַפענונג. פונקט ווי פון עכט-דיכטערישן ציניזם שפראַצט ארויס די עכטסטע רעליגיעזקייט, אַזוי שפראַצט פון דער עכט-דיכטערישער פאַרצווייפלונג — די האַפענונג. און אַנדערש קאָן דאָס גאַרנישט זיין: אַן אינערלעכער פרומקייט און גלויבן קאָן דער דיכטער נישט שאַפן.

אויב אַ דיכטער פורעמט אויס אין אַ ליד זיין יאוש, ווערט זיין ליד געטריבן דורך אַ נישט-טראדיציאָנעלער, אָבער טיף-טיפער האַפענונג. און עס איז אפשר אַ סתירה (אָבער נישט קיין דיכטערישע), ווען גלייך נאָך די שורות: „איך האָב מיין ווידוי-ליד שוין אָפגעזונגען און איר, חברים, פאַרשפעטיקט ניט“, קומט די שורה:

„איר, נאָך אונדז, און קומען וועט איר“.

אָט דער ברענענדיקער דיכטער־שער פארלאנג אָז ״ווי״ זאָלן קומען, איז אויך איינער פון אונדזערע כלי־זיין אין קאַמף פאַרן המשך. די יאוש־שטימונג שאַפט דעם ״ווידי״, און דער ״ווידי״ שפיצט צו דעם יאוש ביז אומדערטרעגלעכקייט און ער געבוירט דעם ווילן דאָך גישט צו זיין די לעצטע. און ווילן שאַפט ווונדער, בפרט דיכטער־שער ווילן. אין ״קאלעוואלא״ ווערט אלץ געשאַפן דורך געזאנג. *

מעלבאָרן, 1955

(ב) אין קלעם פון פערז און בילד

1

מ. נאַטיש: „מוליער הירש״ (פּאַעמעס). וואַרשע, 1934

נאַטישעס שורה איז ברייט צעצויגן (מיט איין אויסנאַם: „מוליער הירש״); נאַטישעס פּאַעמעס האָבן ניין מאָס רייד און זענען דורכגעפרעסן מיט אַן אַ שיעור פאַלשע, אַפט אַפילו זינלאָזע פאַרגלייכן. איז נישט קיין ווונדער, וואָס נאַטישעס פּאַעמעס לייענען זיך, על־פּיר־רוב, שווער, מען דאַרף אַפט אַן אַנשטרענגונג, כדי אַריינצודרינגען אין פשוטן פּירוש המילות. און דאָך באקומען מיר, ביים פאַרמאַכן דאָס בוך, די פולע זיכערקייט, אָז מיר האָבן פאַר זיך די ערשטע טריט פון אַ טאַלאַנט.

ווען נאַטישעס בוך וואַלט פאַרמאַגט בלויז די דריי לירישע געדיכטן פונעם קליינעם ציקל „אַרעמע היים״ (די איינציקע ריין־לירישע געדיכטן אין דאָזיקן באַנד), וואַלט עס געווען פאַר אים אַ גענוגנדיקע טאלענט־לעגטימאַציע. די דאָזיקע דריי לידער פאַרמאַגן אַ קוואַל פון עכטער איבערלעבונג. זיי רירן אונדז טיף מיט זייער פשוטות און אויפריכטיקייט, מיט זייער אַפט ביזיגאַר געלונגענעם אויסדרוק.

„עס זיצן די מאַמעס ביי הילצערנע טישן, פאַרבוין אין קאַרטשן, אויף בויגעלעך בלייכן פּאַפּיר, ווי אויף טרייסטנדע תּחִינות;
אַ בריוו פון די קינדער — אַ לאַטע אויף לעכערנעס האַרצן,
און ס׳זאָגן און זאָגן די מאַמעס די בריוו, ווי די קינות...
און ס׳טונקען די מאַמעס מיט אַפּשיי די פּעדערס אין טינטער
און ס׳קריצן די פּעדערס, פאַרזשאַווערט אין שוואַרצקייט און שימל;
קינדערלעך מיינע, עס גייט שוין דער וויפּלטער ווינטער?...
און ס׳טראַכטן און טראַכטן די מאַמעס: ווי דרייט מען די גימל?...״

* וועגן עסעלינס דיכטונג זע אויך מיינע „אויסגעריסענע בלעטער״.

אבער אויך די גרעסערע פאָעמעס פון דאָזיקן בוך לאָזן איבער אין אונדז דעם אויבנדערמאָנטן איינדרוק. „מוליער הירש“ איז די גרעסטע און צענטראַלע פאָעמע. זי איז אינטערעסאַנט פאַרטראַכט. אַן אַלטער מוליער, אַן אייגנאַרטיקער טיפּ מיט אַ זעלבשטענדיקן קאַפּ אויף די אויסגעהאַרעוועטע אַקסלען, פּראַוועט אין גרויסן קרייז פון זיין משפּחה זיין 70-יאַריקן געבוירנשאַג. ביי דער דאָזיקער געלעגנהייט צערעדט זיך דער אַלטער וועגן זיין לעבן, זיין קוק אויף דער וועלט און אויפן יידישן לעבן. זיין לעבן דערציילט ער אַלס „לעבן פון אַ האַרעפּאַשנעם מענטשן“. ווי אַ מוסטער און מוסר השכל. ווי עס איז צו זען פון סוף, באַמיט זיך נאַטיש צו דערהויבן זיין מוליער הירש צו אַ סימבאָל.

...מאַכט אַ פּאַטאַגראַפיע פון אַט-די הענט,
צעהענגט אויף אירע ווענט...

און:

„מוליער הירש געהאַלטן הויך האַט זיינע הענט,
ווי לוחות צוויי...“

אויך דער אָנהויב פון דער פאָעמע איז אַ באַווייז פאַר דער דאָזיקער כוונה. נאַטיש גיט אַ בילד פון שטעטל, אויף וועמענס פּאַן מוליער הירש דערציילט דערנאָך זיין „געשיכטע פון אַ האַרעפּאַשנעם, ערלעכן מענטשן“ און פּראַקלאַ-מירט זיין לעבנס-פּילאָזאָפיע און זיין קוק אויף די פּראַבלעמען פון יידישן לעבן, די עלטערע ווי די אַקטועלע.

דער אָנהויב מיטן סוף בילדן אַ צו ברייטע ראַם פאַרן אייגנטלעכן קערן פון דער פאָעמע. אַ חוץ דעם, וואָס מוליער הירש געדאַנקען וועגן אונדזערע אַקטועלע אָנגעלעגנהייטן, ווי „ציוניזם“ און „שפּראַכן-פּראַגע“, זענען צו פּובלי-ציסטיש און זיי פּאַלן אַראָפּ אין דער פאָעמע, ווי אַ יון אין סוכה, זענען זיינע געדאַנקען בכלל וועגן לעבן צו ווייניק קינסטלעריש אָפּגעקלערט, זיי זאָלן קאַנען אויספילן מיט זיך די סימבאָלישע ראַם, אין וועלכער נאַטיש האַט זיי איינגע-פּאַסט. דעם מוליער הירש פילן מיר אָפּטמאַל ווי אַ לעבעדיקע געשטאַלט; מיר פילן אין מאַנכע שטעלן פון זיינע רייד דעם טעמפּעראַמענט און די לעבנס-חכמה פון אַ באַשטימטער פּערזאָן. אַבער גאַנץ אָפּט פאַרשווינדט פון דער פאָעמע די דאָזיקע געשטאַלט און מיר הערן אַבסטראַקטע רייד, שוין נישט דעם מוליער הירש. ס'ווערט צו פיל מיסברויכט מיט די פאַרגרייזונגען פון „אינטעליגענטע“ ווערטער, וואָס דאַרפן צוגעבן „קאָלאַריט“ (נאַטיש זינדיקט דערמיט גאַנץ אָפּט נישט נאָר אין „מוליער הירש“); „טומאבילן“, „אַרימפּלאַנען“ און ענלעכע. אַבער אין מויל פון אַזאַ מענטשן, וואָס זאָגט „טומאביל“ און „אַרימפּלאַן“, קלינגען גאַנץ מאַדנע אַזעלכע אינטעליגענטע ווערטער ווי „פּראַפּיטן“ און ענלעכע.

איך וויל נאך אַנווייזן אויף אַזעלכע מעלות אין „מוליער הירש“, וואָס געפינען זיך אַ סך זעלטענער אין נאַטישעס איבעריקע פּאַעמעס.

„...ס'בליקט דער מוליער הירש דורך שמחה־נעפל אויפן ווייב...“

ער זעט:

איר פנים —

געל, בלייך, גרין,

ווי אַ ציטרין...“

אַ פנים קליין און אויסגעליטן — ביי אַ קינד...“

„איצטער לייכט איר שאַרבן דורך די גראַע האַר
מיט קאַלטן בליאַסק פון אַנמאַכט, טויט...“

ווי לאַנג געשטאַנען ביידע אונטער די פיר פּלעקער !?

קלינגען יאָרן, טעג —

אַוועק —

אין מזח אַפּ, ווי ווייטע גלעקער...“

און ס'קוקט דער מוליער אויפן ווייב

מיט ליפן אויסגעצויגן אין דער באַרד פון שמייכלדיקן וויי

(ס'דוכט אַ רויטער וואַרעם פּויזעט אינעם היי)

ער געזעגנט זיך אין האַרץ מיט איר אויף אייביק...“

ס'זעט דער מענטש דעם סוף מיט זיין מחשבה;

קומט די עלטער אָן, ווי אַ פּאַרנאַכט אין פעלד...“

טו, מאַך, העלף —

חרוב ווערט אַ כאַטע, חרוב ווערט — דער גוף!

באַמערקן אַלע זיינע בליקן, זייער מין...“

נעמט רוישן אין די קעפּ, ווי אין וואַלד געהיים...“

די נשמה הענגט — אַ טרער...“

אַ פּרעכטיק בילד, ווו דורך עטלעכע שורות ווערט אויפגעלעבט פאַר אונדו

דער גאַנצער משפּחה־קרייז אין דעם אינטימסטן, מענטשלעך־ווייטיקדיקסטן מאַמענט.

אַדער פּאַלגנדיקער שטימונגס־אויסדרוק:

„גראַער שבת, ווי אַ שטומע שאַף,

לאַזט זיין מידן קאַפּ אַראַפּ אויף שוועל פון האַריזאָנט,

פאלט די זון אויף האלדז פון שבת,
ווי אן אָנגעגליטע האַק, —
שבת קודש ליגט געשאַכטן...

— — — — —
ס'מישט די וואָך אין מאַרק
מיט פינגער טרוקענע, פאַרדאַרט
שמות בלעכענע פונעם צעפליקטן
האַנדל-וואַנדל-שווינדל-ספר..."

און אויך נאַטישס גרעסטער פעלער, זיין וווכערישע פאַרגלייכאַמאַניע, ווערט
אין "מוליער הירש" מילדער; מען געפינט זי דאָ נישט אין אַזאַ פאַרנעם, ווי אין
די אַנדערע פּאַעמעס. די פאַרגלייכן ווערן נענטער צו פּאַלקסטימלעכע רעדנסאַרטן,
זיי פּאַסן זיך אַריין אין דער אַלגעמיינער פּאַלקסטימלעכקייט פון "מוליער הירש".
למשל: "מ'זעט דעם אַנדערן דורך זיך, ווי דורך אַ שויב..."; "ס'איז דאָס בעכער
פול, ס'קאָן דער טויט אים נעמען צו די ליפּן..."; "געשטאַרבן שטיל, ווי ס'שטאַרבט
אַ גרעזל אָפּ אין פעלד..." און אַזוי גאַנץ אָפּט.

*

די איבעריקע פּאַעמעס — אַדער ריכטיקער: דערציילערישע לידער-ציקלען
וועגן אַ ישובניק ר' שאַיע, וועגן פּויערישן לעבן, — פאַרמאַגן אין אַ גרויסער
מאַס די אַלע חסרונות, וואָס איך האָב אויסגערעכנט ביים אַריינפיר. עס איז רעכט
צו שרייבן:

"זי איז אין פאַרווירונג צום שטעלכל געלאָפּן,
ווי אַ טכור אין אַנטרינונג..."

אַדער:

"הילצערנע לעפל צו מיילער זיך רוקן ווי מידע באַראַנעס צו
קאַרעטעס פולע..."

די לעפל זענען מידע באַראַנעס און די מיילער — פולע קאַרעטעס...
פון די דאָזיקע אַלע זאַכן צייכנט זיך אויס צום גוטן מיט דער אינהאַלטס-
פולקייט דאָס קאַפיטל "די שטומע צונג" אין דעם רעטאַרישן, אומנאַטירלעכן
נאַטור-לידער-ציקל "אין פעלד".

ס'ווייס נישט שטומע צונג ווער האָר איז און ווער — קנעכט,
און מרוקעט ליבשאַפט אויס צו דעם, וואָס זעטיקט, גלעט — —
און מעכטיק איז די פרייד, ריזיק גרויס — די לוסט

פון זעטיקן דאָס בלוט אין לעבעדיקן לייב! ...
 אַ לוסט, אַ פרייד אַזאַ — נישט יעדעמען (?) באַשערט,
 אַ ליבע אַט־אַזאַ פון אַקס, פון קו, פון פערד —
 אַ ליבע צו דעם מענטש און פונעם מענטש — צו זיי,
 פאַרוואַרצלט אין דער ברוסט, ווי וואַרצלען פונעם בוים..."

און די דאָזיקע לוסט איז באַשערט מאַטווייען:

„ — זיינע איז די פרייד פון אַלץ דאָ, אין באַגין!..."

נישט דער פרייך, דער באַלעבאַס, פאַרמאַגט דאָס אַלץ, נאָר ער — דער
 קנעכט:

„אַלץ נענטערט זיך צו אים, אין הויף דאָ, אינדערמיט,
 און רינגלט אים אַרום (אים, דעם קנעכט, דעם כאָם) —
 ווי ס'רינגלען כוואַליעס אום די אינדזל אינעם ים —
 און מאַנט, און זוכט און בעט דעם חלק שפייז פון אים,
 ווי ס'מאַנט די שטומע צונג, ווי ס'מאַנען: קו און הון.
 און ס'קוקט מאַטוויי אַזוי — אינמיטן הויף צעשטעלט —
 מיט ליבשאַפט אויף דעם אַלץ, וואָס רינגלט אים אַרום...
 און ווידער קוואַלט פון האַרץ ביי אים אַזאַ געפיל:
 — זיינע איז די ערד! זיינע — רינד און פערד! —

אַ שאַד נאָר, וואָס אויך די דאָזיקע פיינע טעמע איז באַלאַסטעט מיט גיין
 מאַס רייד און וואָס עס פעלט דאָ, פאַרן געפיל פון אַ סאָציאַליסט, עפעס אַן
 אויסדרוק פאַרן פראַטעסט, וואָס עס וועקן אויף אין אונדז די שורות:

„...ווי ס'בינדט די אַס זיך צו צום פרעמדן קינד,
 אַזוי בינדט זיך דער קנעכט צו פרעמדע האַב און גאַב,
 וואָס ווערט מיט בלוט, זיינעם געכאַוועט און געהיט..."

*

נאַטישעס אַלע פאַעמעס זענען דערציילערישע, און עס פילט זיך אין זיי דער
 אַפּקלאַנג פון אַ געוויסער סביבה. אין די בעסערע זאַכן זיינע — אין „מוליער
 הירש" — איז דאָס דאָזיקע דערציילערישע פאַרקנסט מיט פאַלקסטימלעכקייט אין
 סטיל און שפראַך; די דאָזיקע ביידע זאַכן — סביבה־ווירקונג און פאַלקסטימלעכקייט
 אין סטיל און שפראַך — געפינט מען אין אַ מער בולטער און ריינערער פאַרם אין
 נאַטישעס פראַזע־פראַגמענטן, וועלכע ער האָט אין פאַרשידענע ערטער געדרוקט.
 און איך האָב דעם איינדרוק, אַז באַפרייט פון דער קלעם פון פערז — וועלכן
 נאַטיש באַהערשט מיט גרויס מי און אַנשטרענגונג — און פון דער אימאַזשיניס־

טישער מכה פון געיעג נאָכן בילד, — נאָכן פאַרגלייך, — וועט נאַטישעס טאַלאַנט באַקומען אַ פּרייערע און נאַטירלעכערע אויסדרוק-מעגלעכקייט. אין פּראָזע, פּריי פון זאָרג פאַר גראַם און ריטם, וועט נאַטישעס באַאַבאַכטונגס-און שילדערונגס-פּעאַקייט גיכער קאַנען זיך באַפּרייען פון דראַנג צו רעטאַריק און צו מעטאַפּאָרן. נאַטיש האָט זיכער טאַלאַנט. דער וויכטיקסטער שריט איז פאַר אַ יונגן שרייבער צו דערקענען זיין אַרבעטס-פעלד און זיינע ביז-איצט אַרויסגעוויזענע שוואַכסטע פּונקטן. העלפן אים אין דער דאָזיקער אויפגאַבע איז אויסן מיין רעצענזיע.

וואַרשע, 1936

2

די שאַטנזייט פון נאַטישעס פּאַעמעס

אויך איך האלט נאַטישעס בוך „מוליער הירש“ פאַר אַ פיין ווערק. דאָס בוך איז אַ באַגלויבטער עדות פאַר נאַטישעס טאַלאַנט. אמת, איך וואַלט נאַטישעס מעלות אפשר געפונען אין אַן אנדער געביט ווי ח' מ. טייכמאַן, און כּוואַלט געווען שפּאַר-זאַמער אין מיין באַגייסטערונג. אָבער — איך בין נישט אויסן צו שרייבן אַ קעגן-רעצענזיע. איך וויל גיכער דערגאַנצן אין אַ געוויסן פּרט ח' מ. טייכמאַנס רעצענזיע.

צום סוף פון זיין רעצענזיע זאָגט ח' טייכמאַן :

„דאָס ווערק האָט אויך חסרונות — אָבער אַזעלכע, וואָס פאַרלירן זיך אין די מעלות, אויב ס'הינקט דאָ אַדער דאָרט די פאַרם אַדער אַ בילד — איז עס דאָך פאַרט דאָס ערשטע ביכל“.

אַט אין דער דרך-אגבדיקער באַמערקונג וועגן די שלעכטע בילדער וויל איך אַנקניפן מיין דערגאַנצונג. דווקא דערפאַר ווייל ח' נאַטיש איז אַ יונגער שריי-בער, פון וועלכן מען קאָן עפעס דערוואַרטן, מוז מען לייגן אַכט נישט נאָר אויף זיינע מעלות, נאָר אויך אויף זיינע חסרונות. איך האַלט, אַז דער גרעסטער פעלער פון נאַטישעס בוך איז — די שפּע אומגעלונגענע פאַרגלייכן. דאָס איז ביי נאַטישן אַן אַרגאַנישער פעלער, אַ מיין פּרינציפּיעלער פעלער, וואָס איז געוואָרן אַ געווינהייט — אַ צווייטע נאַטור, און אויפדעקן דעם פעלער איז אַ נויטיקער פאַרבאַדינג פאַר באַזייטיקן אים. בפרט — אַז דער פעלער איז נישט נאַטישעס קיין מאַנאַפּאַל-אַרטיקל. די פאַרגלייכאַמאַניע איז אַ פעלער פון אונדזער גאַנצער יונגער דיכטונג. במילא איז נאַטיש בלויז די טאַכטער, וועלכע מען זידלט, מיינענדיק די שנוּר.

*

ביי די יונגע יידישע דיכטער אין פוילן איז שטארק פאפולער די לאזונג: דיכטונג איז — בילד, בילדערישער פארגלייך. דער דאזיקער אלטער אמת האָט אָבער אָנגענומען משונהדיקע פאַרמען. מען האָט גענומען שלעפּן פאַרן קאַלנער דאָס בילד, נישט וואָרטנדיק ביז עס וועט אָנשווימען אויף די כוואַליעס פון לעגיי-טימער נאַטירלעכער אינספּיראַציע.

עס גרענעצט אָפטמאָל פשוט מיט קאַמיזם. פאַראַן דערציילונגען און לידער פון יונגע שרייבער (און אפילו פון מיטליאַריקע און באַדייטנדיקע — ווי פוקס, למשל), ווי מ'קאָן נישט צוקומען צום עיקר, ווייל ווי נאָר דער שרייבער וויל עפעס זאָגן, בלייבט ער שטיין און זוכט אַ בילד. אין דער שטענדיקער יאָגעניש נאָך בילדערישקייט — איז פאַרלוירן געגאַנגען די פריי-פליסנדיקע פאַרעם, אין וועלכער עס וואַקסן, ווי בלומען צווישן גראַז, אַרגאַניש-אויפגעשוומענע בילד-לעכע פאַרגלייכן.

ווען פון דעם געיעג וואָלטן געליטן נאָר אומבאַגאַבטע שרייבער, וואָלט, נאַטירלעך, געווען אַ האַלבע צרה; אָבער פון דער פּלאַג לייזן אויך בפרוש באַגאַבטע דיכטער און שרייבער (ס'איז גענוג אָנצוווייזן אויף פוקסן און רחל קאַדן), און דעריבער לוינט זיך אָפּצושטעלן דערויף ביי דער געלעגנהייט פון מ. נאַטישעס פּאַעמעס, ווייל מ. נאַטיש, איינער פון די פּעאַיקסטע יונגע דיכטער אין פוילן, לייזט אויך פון דער קרענק אין אַ גאָר שאַרפּער פאַרעם.

*

וואָס הייסט בילדערישקייט? בילדעריש איז אַ פאַרגלייך, וואָס טרעפט אין אונדזער פאַרשטעלונגס-קראַפט, ווי אַ שאַט אין ציל. ווען אַ פאַרגלייך רעדט נישט צו אונדזער פאַרשטעלונגס-קראַפט און לאָזט אונדז קאַלט, איז ער פאַלש, איז ער נישט בילדעריש.

לאַמיר נעמען אַ ביישפּיל:

ביי מאַרטין אַנדערסען נעקסע (אַ דענישער שרייבער) געפין איך אַזאַ זאַץ: „פלעגט זיין האַרץ אָפּשטאַרבן, ווי ביי אַ פּויגל, וואָס קלייבט זיך פליען.“

איז דאָס דאָזיקע בילד עקזאַקט? דאָס קאָן קיינער נישט וויסן. ווער ווייס צי ביי אַ פּויגל שטאַרבט טאַקע אָפּ דאָס האַרץ ביים קלייבן זיך פליען? (אדרבא, גיכער נישט, ווייל פאַרן פּויגל איז דאָס פליען פונקט אַזוי נאַטירלעך, ווי ביי אונדז דאָס קלייבן זיך גיין.) דערפאַר אָבער ווייסן מיר, אַז דער פאַרגלייך איז אַן עכט דיכטעריש בילד, ווייל עס טרעפט אין אונדזער פאַרשטעלונגס-קראַפט. ביים איבערלייענען דעם זאַץ, שטאַרבט אָפּ אין אונדז דאָס האַרץ, ווייל מיר פילן, אַז ווען מיר וואָלטן זיך געקאַנט קלייבן פליען, וואָלט ביי אונדז אָפּגעשטאַרבן דאָס האַרץ, ווי בעת מיר קוקן אַראָפּ פון אַ הויכן טורעם און שטעלן זיך פאַר, אַז מיר

פאלן. זייער מעגלעך, אז מיר טראגן בלויז איבער אונדזער צושטאנד אויפן פויגל, און דאך איז דאס בילד אן אמת פאר אונדזער געפיל-וועלט.

אבער ווען מ. נאטיש זאגט: „ווי א רידל אין ערד, האָט זאָרג אויפגעגראָבן אין קאָפּ ביי רעב שאַיען“, איז דאָס נישט קיין בילד, נאָר אַ טויטער פאַרגלייך: עס רעדט נישט צו אונדזער פאַרשטעלונגס-קראַפֿט. אַ פאַרגלייך אין דעם פּאַל קאָן האָבן בלויז איין אויפגאַבע: לאָזן אונדז שפּירן פיזיש, מיטפילנדיק, ווי די זאָרג גראַבט אין רעב שאַיעס קאָפּ; אָבער דאָס בילד „ווי אַ רידל אין ערד“ לאַזט אונדז קאַלט, און פּונקט ווי דער רידל וואָס גראַבט די ערד, לאַזט אונדז שוין קאַלט אויך דער נמשל, די זאָרג ביי רעב שאַיען אין קאָפּ. דער פאַלשער פאַרגלייך האָט אַ פאַרקערטע ווירקונג: אַנשטאַט צו שטאַרקן דורכן משל אונדזער מיטגעפיל, שוואַכט ער אים אָפּ, ווייל אונדזער פאַרשטעלונגס-קראַפֿט קאָן בשום אופן נישט אַנערקענען, אז זאָרג גראַבט אין אַ קאָפּ ווי אַ רידל אין ערד.

אין אייניקע פּאָעמעס נאָטישעס זענען די דאָזיקע פאַרגלייכן פאַרטראָטן גאָר אין אַ גרויסער מאָס; אָט זענען אייניקע פון זיי, וואָס לאָזן זיך אַנאַליזירן לויטן אויבנגעבראַכטן מוסטער: „ווי די קוילן אין אויוון, צעבלאַזן אַ יאָמערלעך טענהן“, „האַט שאַיעס געבייזער אין האַרצן ביי נעכען פאַרשטיקט דאָס גערייד, ווי ס'וואַסער דאָס זידן פון וואַרעמעס אין אויוון“, „ס'האַט זיך רעב שאַיע, מיט היפּ און מיט טרויעריק טענצלען צום פּערדל פאַרגנבעט, ווי אַ קראַ צו דעם האַבער אין דייזשע“.

ווי מיר זעען — אַלץ בילדער, וואָס בלייבן אויף יענער זייט פון אונדזער איינבילדונגס-קראַפֿט. דער משל מיטן נמשל זענען אומנאַטירלעך צונויפֿ-געפאַרט, צוליבן מוז צו באַפּרידיקן דעם אַלמעכטיקן דיכטער'ישן געבאַט פון בילדלעכקייט.

לאַמיר גענוי אַנאַליזירן נאָך אַ ביישפּיל, אַ באַזונדער בולטן: „ס'האַט אַ פאַר-סאָפּעטע באַן אויסגעריסן די קינדער פון האַרץ, ווי מען רייסט אויס אַ רעטעך פון בייט“... וואָס איז די אויפגאַבע פון בילד אין דאָזיקן פּאַל? עס דאַרף אונדז געבן שטאַרקער צו שפּירן דעם „אויסגעריסן די קינדער פון האַרץ“, אָבער „ווי מען רייסט אויס אַ רעטעך פון בייט“ לאַזט אונדזער מיטגעפיל אין גאַנצן קאַלט, אומבאַטייליקט, און אַנשטאַט צו פאַרשטאַרקן דעם איינדרוק פון „אויסגעריסן די קינדער פון האַרץ“, שוואַכט עס גאָר אָפּ. אויב בלויז „ווי מען רייסט אויס אַ רעטעך פון בייט“, איז אַן סכּנות.

ווען נאָטיש זאָגט אין „מוליער הירש“: „קינדער פּאַלן, ווי די בלעטלעך אינעם האַרבסט“, איז דאָס אמתדיק, עכט, ווייל „ווי די בלעטלעך אין האַרבסט“ גיסט אַריין אין אונדזער פאַרשטעלונג דעם אוימעט פון האַרבסט'יקן שטאַרבן און

עס באפארבט מיט דער טרויעריקער געמיט־שטימונג די רייד וועגן די קינדער, וואָס פאלן.

צום באַדויערן, זענען אויף איין עכטן פאַרגלייך, ווי „פּונױטן דאָס דאַרף, ווי אַ האַרבע מאָזאַליע אויף ערדישער דלאַניע“, פאַראַן צענטליקער, ווי די פּאַלגנ־דיקע: „רעדט צו קאַזיונען, וואָס וואַלגערט זיך אויף דער פּאַדלאַגע, ווי אַ שטיינדל אויף אַזיערע־ברעגעס“; „ס׳פּאַלטן זיך אויגן פאַרקלעפטע, ווי לאַבנס אין פּרישן געבעק“; „נאָך זענען די קושן געהאַנגען אויף ליפּן, ווי בלוטיקע שמאַטקעס פון פינגער צעקילטע“.

און ס׳רוב זענען אַט די שלעכטע און נישט עכטע פאַרגלייכן אינגאַנצן איבעריק, און שמערן נאָך דעם פּרייען פּלוס פון דער דערציילונג. אַט זענען אַ פאַר קורצע ביישפּילן:

„אין ערשטער פאַריינזאַמטער נאַכט האָט אַ פּלאַנטדער שלאָף,
ווי דער זויער אין טייג, זיך צעיוירט אין צעפייניקטע מוחות...
אַ כּראַפּ האָט געגריזשעט די שוואַרצע פאַרלאַזנקייט,
ווי אַ פּערדל דעם האַבער“...
„ס׳האַט די מגפה, וואָס איז ווי אַ וואַלף אין פאַרצוקן,
געלאַפּן פון טיר־צו־א־טיר —
די מיידלעך רעב שאַיעס פאַרלענדט אין איין איינציקער טעה...
זענען רעב שאַיע און נעכע, ווי קוימענס פון חורבות — נאָך שרפה
פאַרבליבן,

מיט הערצער פון אומגליק צעבראַכן, ווי שאַרבנס...
זענען די שיך מיידלש־הויכע,
געפּוצטע,
געשנורטע

ביים בעטל געשטאַנען, ווי הינטלעך געטרייע,
און ס׳זענען די קליידלעך צופּוסן געלעגן פאַרלאַזטע,
ווי פעלעכלעך געשונדן...
האַט נעכען דאָס אומגליק פאַרהאַקט דאָס געוויין אין דער ברוסט,
ווי אַ שלאַס אין קאַמאַד, איינגעזשאַווערט“...
ווי דורך שטעכיקן דראַט, דאַרף מען זיך אַדורכרייסן צום סיפור־מעשה.

די דאָזיקע פאַרגלייכן זענען צאָלרייך בלויז אין אַ טייל פּאַעמעס. אין אַנדערע ווערק, באַזונדערס אין „מוליער הירש“, איז שוין די צאָל נישט דער ערך קלענער. דאָ איז מער געזונטע, פּאַלקסטימלעכע בילדלעכקייט.
אויך וואָס שייך שפּראַך און ריטם, קאָן מען האַבן טענות צום יונגן דיכטער.
די שפּראַך — וועלכע נאַטיש באַהערשט אין אַלגעמיין זייער גוט — איז אַפּט

נישט ריין, דער ריטם — מיט אַ סקריפּ. „אַזש ווייטאָן געטאָן האָט דאָס קלעפּיק-
צעטראַטענע מיסט פונעם שטעלכל“, — איז קיין לשון נישט, בפרט אין דיכטונג.
„און ס'בלייבן אין קוועריקן שטעקן די רייד אַנגעוואָרפן אין שאַיעס צעעפנטן
מויל“, איז אַ שווער לשון.

איך באַטאָן נאָכאַמאָל : אויב מיין רעצענזיע אין בלויו שאַטן, איז דאָס דערפאַר,
ווייל ח' טייכמאַן האָט לגמרי פאַרשוויגן די שאַטן-זייט און געגעבן נאָר די זון-
זייט. זון האָב איך נישט וואָס צוצוגעבן ; דאַקעגן איז דער גאַנצער שאַטן געבליבן
פאַר מיר.

1934

(יג) דיכטונג *

זעלטן ווער פון די דיכטער איז אין די דאָזיקע „זאַמלביכער“ רעפרעזענטירט
מיט אַלע זיינע מעלות און חסרונות, ווי אהרן צייטלין אין זיינע אַכט לידער.
צייטלין איז אַ זייער געשיקטער ווערסיפיקאַטאָר, אָבער מיט אַ שטאַרקן נויג
צו בדחנות ; זיין אוממוזיקאַלישקייט לאָזט אים באַנוצן אַבסאָלוט אַמוזיקאַלישע,
קאָקאַפּאָנישע שורות און גראַמען. ער איז אַ לייכטער ווערסיפיקאַטאָר, אָבער די
לייכטקייט נעמט זיך פון נישט איבערקלייבערישקייט.

„אונדזערע ריגלען

„שרייען נאָך פליגלען,

„אונדזערע טירן

„ווילן דעזערטירן,

„אונדזערע שוועלן

„זענען רעבעלן...“

און אַזוי ווייטער.

לייכטקייט פון פּערו איז אַ גוטע זאַך, אָבער ווען לייכטקייט ווערט בדחנישע
לייכטזיניקייט — איז שלעכט. און זעלטן מיינט צייטלין אויס די דאָזיקע אויס-
גליטשונג.

אַ צווייטע מעלה צייטלינס איז דער אינטעליגענטער אינטעלעקטואַליזם, וואָס
זעט פּראַבלעמען, וואָס דרייט זיך אַרום ערנסטעס, וואָס דאָס וואַלט געקאָנט מאַכן
פון אים אַן אייגנאַרטיקע דערשיינונג אין דער יידישער דיכטונג, ווען די דאָזיקע

* אַט די טייל רעצענזיע אונטערן נאָמען „דיכטונג“ איז אַרויסגענומען פון מיינער
אַ רעצענזיע (אין י. נ. שטיינבערגס „פרייע שריפטן“) וועגן ה. ליוויקס און י. אַפּאַטאַשוס
„זאַמלביכער“, נומער 1.

אינטעלעקטועלע פלינקייט וואלט געווען פארבונדן מיט טיפן אינערלעכן ערנסט (און נאטירלעך אויך מיט אַ עכטערער דיכטערישקייט).

אויך דאָ, ווי אין אַ סך אַנדערע שטעלן, רייט צייטלין אַרויס אויף זיין שטעקן-פערד: זיין פילן זיך שלעכט אין דער ליטעראַטור, בעת ער רייסט זיך גאר צו גרעסערס, העכערס, ער איז אין כעס אויף זיך למאי ער מוז

„...נאָך זיצן אַלץ און קלערן.

„אַנשטאַט אַן פאַרכט אַרויסצוגיין צו גאַט“.

אַ טראַגיש געפיל. אָבער נישט ביי צייטלינען. אין קיין שום ליד איז דאָס נישט אויסגעדריקט מיט יענעם אינערלעכן ציטער, מיט יענער דורכגעלעבטקייט, וואָס טיילט זיך מיט דעם ליענער. דער כעס אויף זיך איז אַן סכנות. זיין אַריינג-געוואַקסנקייט אין דער ליטעראַטור וווינט אַן ברוגז מיט דעם ווערטערדיקן רעוואַלט זיינעם.

„איך ווייס דאָך ווי ווערטער ווערן געמאַכט,

„ווערטער מאַך איך אַליין“.

דאָס איז ריכטיק.

נישט-ריכטיק דאָקעגן איז זיין באַהויפטונג:

„נאָך אַלץ פּאָעט — נישט מער ווי אַ פּאָעט“.

ווייל מער דאַרף מען נישט אין דאָזיקן פּאַל. מען דאַרף עס אָבער זיין אויף אַן אמת נישט דורך ווערטער-מאַכעריי, און דאָן קאָן מען שוין נישט זאָגן:

„ווי קאָנען לידער אויסקויפן מײן חטאָ?“.

אמתע לידער קויפן אויס אַזאַ חטאָ. ווען צייטלין וואַלט געקלאָגט אויף זיין סתירה מיט אַן אמתער אינערלעכער קלאָג אין אמתע לידער, וואַלט ער אין זײַ אין די דאָזיקע קלאָג-לידער, אַרויסגעאַנגען צו גאַט, אַנגעקומען צו אים. אַ טיף-אַרויס-געזאָגטע תפילה, אַ טיף-אַרויסגעברומטע קלאָג איז דערפילונג, פאַרווירקלעכונג, סתירה-איבערבריקונג.

אָבער וואָס קאָן מען מאַכן, ווען

„דעם וויין פאַרזוכט בלויז — נישט געוואָרן שכור?“

פאַרזוכט בלויז מיטן פלינקן אינטעלעקט, אַבסטראַקט-עקרדיק, פאַראַן אין די דאָזיקע אַכט לידער אויסערגעוויינלעך-כאַראַקטעריסטישע שורות:

„...שטיין אין קיך, וווּ ס׳פּרעגלען זיך די ווערטער,

„אַליין זיין קאָך און פיינט האַבן די קיך“.

צייטלין פאַרבייט צוויי זאַכן: געפיינענדיק זיך אין דער דאָזיקער עקלדיקער ווערטער-מאַכנדיקער קיך, אידענטיפיצירט ער עס מיט פּאָעזיע און ער בריקעוועט

סנאביש די פאָעזיע, וואָס שטערט אים כלומרשט אַרויסצוגיין צו גאָט. דאָס איז אַ טעות: פאָעזיע און דער וועג צו גאָט איז איינס — ווי מען זאָל זיך אים נישט פאַרשטעלן און ווי מען זאָל אים נישט רופן.

דער טיפער קירקעגאַרד, וואָס האָט אויף אַן אמת געקעמפט מיט זיך פאַר אַרויסגיין אָן פאַרזיך צו גאָט, זאָגט ערגעץ-ווי: פאַראַן פּילאָזאָפּ, וואָס בויען אויף די שענסטע פּאַלאַצן, און אַליין וווינען זיי אין אַ חרובער הייזקע דערלעבן. געמיינט האָט ער דערמיט די גאָט-דערקענער אויף ווערטער, אין בוך-סיסטעמען, און די אויסגעליידיקטע מענטשן אין דער וואָר, וועלכע לעבן נישט לויט זייערע שיטות, ווייל דאָס קומט ביי זיי פון מוח, נישט פון דער טיפער פּערוזענלעכקייט. פאַראַן אויך אַזעלכע פּאַעטן, וואָס קעמפן מיט זיך אויף ווערטער. אָבער פונקט ווי אַזעלכע פּילאָזאָפּן זענען נישט פּילאָזאָפּן, נאָר פּילאָזאָפּיע-פּראָפּעסאָרן, זענען אויך אַזעלכע פּאַעטן נישט פּאַעטן, נאָר ווערטער-מאַכער, געשיקטע רעטאָריקער. *

*

מאָנערס „ליד, סאַנעט, באַלאַדע“ זענען נישט נאָר פאַרשידן לויט זייערע פּאַעטישע מינים, נאָר אויך לויט זייער קוואַליטעט. די צוויי לידער פון וועלוול-זבאַרזשער-ציקל (וואָס איז שוין אינצווישן דערשינען אין אַ בוך-פאַרם) זענען זייער שייך, ליריש-אוממיטלבאַר. מאָנגער גיט זיך לעצטנס ספּעציעל אָפּ מיט שאַפן ציקלען אין פּאַלקסטימלעכן טאָן און סטיל (חומש-לידער, מגילה-לידער און וועלוול-זבאַרזשער-ציקל), און דידאַזיקע פאַרם גיט זיך אים זייער גוט איין. עס קומט דאָ צום פולן אויסדרוק סיי זיין טיפע פאַרוואַרצלטיקייט אין פּאַלקסטימלעכן יידישן פרימיטיוו, סיי זיין חוש פאַר הומאָר און סאַרקאַזם.

די סאַנעט-פאַרם טרעפט זיך ביז איצט ביי מאָנגערן זייער זעלטן (הגם ער פאַרמאָגט אין „לאַמטערן און ווינט“ אַזאַ מייסטערהאַפטן סאַנעט, ווי „סיפּיליס“). אין די „זאַמלביכער“ איז מאָנגער פאַרטראַטן מיט פינף סאַנעטן. מען קאָן נישט זאָגן, משפּטנדיק לויט דידאַזיקע פינף סאַנעטן, אַז מאָנגער באַהערשט דידאַזיקע שווערע פאַרם. נאָך דעם אוממיטלבאַרן ריטם פון די זבאַרזשער-לידער זענען די פּערזן פון די סאַנעטן געבראַכן, אַנגעשטרענגט, אָפט מיט אַטעם-מאַנגל. אָבער די מערסטע פון די פינף זענען פּלאַסטיש און פיין-פאַרטראַכט. באַזונדערס שייך איז דער סאַנעט „אַנטלויפנדיקע פּרוי“, אויך „זעלבסטמאַרד“ און „עקזעקוציע“ זענען אין זייער לעצטער ווירקונג שטאַרק. גאָר שוואַך איז „פּעריפּעריע“, עס קאָנען אים נישט העלפן מאָנגערס צוויי טראַדיציאָנעלע בלאַע שטערן, וואָס דער גאַסנקערער געפינט אינם שניי. שוואַך אין דער ווירקונג איז אויך דער אַבסטראַק-טער, מוסר-השכלדיקער סאַנעט „שאַטנס“.

* וועגן אהרן צייטלינס דיכטונג, זע מיין בוך „אויסגעריסענע בלעטער“, ז. 186 און ווייטער.

פון די צוויי באַלאַדעס, „די באַלאַדע פון דעם אַרעמען ייד, וואָס איז דער־גאַנגען פון גראַ ביז בלאַ“ און „באַרג־ליד“, געפּעלט מיר די צווייטע פּונקט אַזוי שטאַרק, ווי די ערשטע — נישט. דאָס באַרג־ליד פאַרמאָגט אַלע בעסערע מעלות פון מאַנגערס באַלאַדעס: פּלאַסטישקייט און סובטעלע ליריק. וואָס מער מען לייענט דידאַזיקע פּרעכטיקע באַלאַדע, אַלץ מער באַווונדערט מען איר קאָנסטרוקציע און די אויספיר־מיטלען. דאָס איז איינס פון יענע מאַנגערס לידער, ביי וועלכע מען זאָגט זיך אָן שום באַוואַרענישן: בלויז אַ גרויסער דיכטער און אַ גרויסער פאַרם־באהערשער האָט דאָס געקאַנט שאַפֿן.

כדי איבערצוגעבן די שטימונג אין די בערג ביינאַכט און פאַרטאָג, באַנוצט נישט מאַנגער קיין רעטאַרישע אויסרוף־מיטלען, נאָר ער שילדערט ווי דער פּאַסטוך גייט אַוועק פאַרנאַכט פון די בערג אין טאָל, ווייל

„דער שטילער ניגון אין זיין פלייט
איז פאַר דער נאַכט אין די בערג צו קליין“;

ער שילדערט, ווי דער וואַנדערער איילט זיך צו,

„אים שרעקט די אייגענע טריט צו הערן“.

און

„טיף אין טאָל שפינט דער פּחד די לעגענדע...“

— — — — —
„ער זעט די ווייסע כלות פון די בערג — זיי קלערן
ביים רוישן פונם וואַסער אויס געפאַרן“.

— — — — —
„ציטערן די מאַמעס און זיי שעפטשען שפּרוכ, און די גרויסע בערדיקע טאַטעס
רופן הויך אָן גאָט ביים נאַמען.
און גאָט אַליין וואַנדערט דורך די בערג
די גאַנצע נאַכט ביז צום באַגינען.
און יעדער איינער קען פאַרפרי,
וואַנדערנדיק איבער די בערג, אָן מי,
די שפּורן פון זיינע פיס געפינען“.

דאַקענן בין איך אַנטוישט פון דער „באַלאַדע פון דעם אַרעמען ייד“. זי פאַר־מאָגט אַ סך ווערטער און איבערזונגען וועגן גראַ און בלאַ. אָבער אַפילו אַלע־גאַריע־ליבהאַבער וועלן בלויז ווייניק קאַנען אַריינטייטשן אין דאָזיקן צעצויגענעם, אינערלעך־אַרעמען ליד, — אַרעם אין קלאַרער געדאַנקלעכקייט און קלאַרער פּלאַסטישער סימבאָליק.

אפשר האָט מאַנגער געהאַט אַ וויזיע וועגן דעם גראַען ייד, וואָס בענקט נאָך חלום-בלאָ — פאַרקערפערט האָט ער זי נישט, נישט געקוקט אויף דער מוזיקאַליש-קייט פון דאָזיקן ליד.

מאַנגער האָט זיך דאָ צופיל פאַרפלאַנטערט אין איינעם פון זיינע חסרונות: קאַנווענציאָנעלע סימבאָליק, דערפאַר טאַקע איז דער תמיד קורצער, קאַנדענ-סירטער מאַנגער אַזוי צעפלאַסן אין דאָזיקן ליד. ער וויל זיך אַלץ אַרויספלאַנטערן און מוז פאַרט איבערהאַקן ווי אינמיטן.

*

ביים לייענען לייוויקס דראַמאַטישע פּאַעמע „אַבעלאַר און העלואיז“, האָט זיך צעקנאַספּט אַ געפיל, וואָס איז געוואַקסן, געוואַקסן און אויפגעפלאַצט אין אַ בילד: „של נעליך, כי קדוש המקום הזה“. לייוויק פירט אונדז אַוועק — ווי אַ סך מאל — אויף אַ הייליקן באַדן, געהייליקט דורך גרויסן מענטשלעכן לידן, דורך אַ גרויסער פייניקנדיקער פּראָבלעם. אָבער ווען מיר גייען אַריין מיט באַרוועסע פיס און אַ ציטערנדיק האַרץ אין הייליקטום, וואָס לייוויק האָט אויפגעבויט אויפן דאָזיקן הייליקן אַרט, ווערן מיר אַנטוישט: מיר פילן זיך דאָרט צו וואַכעדיק.

צוויי מענטשן, וואָס האָבן זיך ליב, ווערן אָפּגעריסן איינער פון צווייטן אויפן ברוטאַלסטן אופן: נישט נאָר רוימלעך, נאָר פיזיש, אין פיזישסטן זינען פון דאָזיקן וואָרט. אָבער די אוממענטשלעכסטע אַכזריות בלייבט אַנמעכטיק לגבי דער מענטשלעכער ליבע. פונדערווייטנס, אין פיזישער אויסזיכטסלאָזיקייט, וואַקסט זי זיך נאָך מער פאַנאַנדער. מיר שטייען דאָ פאַר איינער פון יענע דערשיינונגען, ווען דאָס וואָרט „גייסט איז שטאַרקער פאַר קערפער“ הערט אויף צו זיין רעטאַריק און ווערט ממשות. דער מענטש וואַקסט אין אַזאַ מאַמענט אַריבער די ענגערע גרענעץ זיינע און אַנטפּלעקט פאַר דער אייגענער און אַלעמענס שטוינונג, וואָס ער פאַרמאָגט אין זיך. און אַזעלכע מאַמענטן זענען די דאַנקבאַרסטע פאַר דיכטונג. נאָכמער: זיי זענען דער אייגנטלעכער שטאַף פאַר דיכטונג. לייוויק אָפּערירט מיט עכטן דיכטערישן שטאַף פון העכסטן מין. צי האָט אָבער לייוויק אויסגעבויט אַן עכט הייליקטום?

*

אין דער דריטער סצענע, ווען אַבעלאַר באַגעגנט זיך מיט העלואיז אין וואַלד, קומט צום ריינסטן אויסדרוק דער זין פון דער פּאַעמע. דער פאַרצווייפלטער אַבעלאַר באַקומט אַ טרייסט-טראַנספּוזיע פון זיין נאַנטער געליבטער. עס גייט אויף פאַר ביידן דער זינפולער טרייסט פון ביידנס אומגליק, און דאָרט, ווו עס הערשט זינפולקייט און געלייטערט גליק (העכסט גליק!), איז נישטאָ קיין אַרט פאַר פיזישן שרעק, ווען דער מאַנאָד קומט צו לויפן מיטן אַנאַג, אַז פאַטער

גרעגאָרי, אַבעלאַר און העלואיזם פייניקער, גייט, אַנטלויפן נישט די געליבטע. דער העכסטער זין פון דער פּאָעמע ליגט אין העלואיזעס ווערטער צום פּאָטער גרעגאָרי: „צושייד, צושייד, וועסט סיי ווי נישט צושיידן“. אַבער לייוויק פּאַרטונקלט און צעשטערט דעמדאָזיקן זין דורך אומנויטיקער געדאַנקלעכער איבערגעלאָדנקייט. אַנשטאַט צו פּאַרענדיקן די פּאָעמע מיט דער סווערענער פרייהייט פון די געליבטע פנים-אַל-פנים מיטן פייניקער, פירט לייוויק אַריין אַ מאַראַלישן דיאַלאָג מיט אַ שכר-ווענש-פּרינציפּ. העלואיז דראָט דעם פּאָטער גרעגאָרי מיט שטראַף פאַר אַבעלאַרס יעדע טרער, מיט אַפּגעבן אַ דיין-וחשבון פאַר יעדן פּאַראַסענעם טראָפּן בלוט. און ווען גרעגאָרי פּרעגט: „וועמען?“ ענטפּערט העלואיז: „מיר“. און ווען פּאָטער גרעגאָרי פּרעגט איר: „ווער ביסטו דען וואָס דו פּאַרזאָסט?“ ענטפּערט העלואיז: „די השגחה בין איד“, „השגחה מענטש“.

אַט דער געדאַנקלעכער אַלעגאָריזם רייסט זיך אַריין ווי אַ מוהדיקער דיסאַנאַנס אין דער לעצטער סצענע, שטערנדיק איר געדאַנקלעכע אויסגעהאַלטנקייט, איר זינפולע אַרכיטעקטאַניק. אַבער נישט נאָר צום סוף פון דער דריטער סצענע. אויך פריער פילן מיר ווי עס צוקן אין דער פּאָעמע עלעקטרישע שטראַמען פון געפיל און געדאַנק, אַבער עס פעלט די ריכטיקע אינסטאַלאַציע, וואָס זאָל זיך זינפול פּאַרענדיקן אין אַ ליכטיקן פּלאַם.

די גייטיקע פּאַרבינדונג פון צוויי פיזיש-צעשיידטע מענטשן איז דער „אַלף“ און דער „תיו“ פון דער פּאָעמעס זין. ווי אַזוי האָט לייוויק געקאַנט אין אַ מאַדערנער פּאָעמע (די אַקציע קומט פאַר אין 12-טן יאָרהונדערט, אַבער דער זין, די אידיען אירע זענען דאָך היינטצייטיקע, אונדזערע) אַריינפירן און אַזוי צעציען דעם עפיואַד מיט העלואיזעס קייטן. קאָן דען קיין אַנדער שותפות נישט זיין צווישן די צוויי, אַחוץ די שותפות פון געמיינזאַמער גוף-פייניקונג? דערדאָזיקער אַסקע-טישער פּרט באַלייכט זייער שטאַרק די אידעאישע אומקלאַרקייט, וואָס הערשט אין דער פּאָעמע. לייוויק פירט אַרויס צוויי גייטיק-געלייטערטע מענטשן און פענטעט זיי אין אַסקעטישע קייטן!

פאַר מיין געפיל — שוין אַפּגערעדט פאַרן געדאַנק, — זענען פאַלש די אַסקע-טישע טענער אין דערדאָזיקער פּאָעמע. אַבעלאַרס דערציילונג ווי אַזוי ער איז צעקריגט געווען פון קינדווייז אויף מיט זיין גוף, ווי זיין נשמה האָט זיך געוואַלט אַרויסרייסן פון גוף, ווי ער האָט זיך געשעמט פאַרן פּראַצעס פון עסן, ווי ער האָט אַ געשריי געטאָן צו די עלטערן — „נעמט צו דאָס לייב פון מיינע אויגן“, — ניין, דאָס אַלץ מאַכט נישט נאָר אַ משונהדיקן איינדרוק געדאַנקלעך, נאָר דאָס איז לחלוטין נישט נויטיק פאַר דער פּאָעמע. דער זין פון דער פּאָעמע — דער איינציג-קער! — איז, וואָס אַבעלאַרס פּאַרשניטן לייב קאָן נישט פאַרשניידן זיין גייסט, וואָס די פיזיש-אַפּגעשניטענע פליגלען קאַנען נישט אַפּהאַלטן די נשמה פון איר העכסטן פּלי. לייוויק אַבער פּאַרפירט אַבעלאַרן און די פּאָעמע צוערשט אין אַסקע-

טישן אנטלויפן פון גוף און דערנאך, ווען מען באפרייט אים פון אים, אין צעבראכנ- קייט דערפון, — ביז העלואיז לייטערט אים אויס דורך איר שותפות אין פיזישן פֿיין. עס האָט נישט קיין זין נעמען אויפזוכן די צווייטראַנגיקע אידעאישע סתירות אין דאָזיקן ווערק — עס זענען גענוג די אַנגעוויזענע הויפט-סתירות, כדי איינצוזען, אַז די פּאָעמע איז ביי לייוויקן נאָך נישט קיין פּאַרענדיקט ווערק.

*

די דראַמאַטישע פּאָעמע „אַבעלאָר און העלואיז“ ליידיט אויף נאָך אַ גרויסן פעלער, וואָס האָט שוין נישט צו טאָן מיט קיין פרטים, נאָר מיט דער גאַנצער פּאַרם אירער.

אַזאַ פּאָעמע, וואָס וויל איבערגעבן אַזעלכע צאַרטע, געלייטערטע געפילן, מוז געשריבן ווערן אין אַ געלייטערטער שפּראַך, אין אַ פּיין-געשפּונענעם דיאַלאָג, וווּ יעדע רעפליק באַרירט די צווייטע ווי מיט אַ פּליגל אין מיטן פּליען אין בלויען רוים. אַנישט זינקט זי צו רעטאָריק, צו איר געפּערלעכסטן מין: צו דער רעטאָריק פון אַבסטראַקטע באַגריפּן. דאָ קאָן דער דיכטער נישט שעפּן פון אויבערשטן שיכט שפּראַך-שוים, נאָר ער מוז שעפּן פון דער טיף, פון יענע קוואַלן, וווּ אַ געטע האָט געשעפּט זיין שפּראַך צו זיין „איפיגעניע“, צו „טאַרקוואַטאַ טאַטאַ“.

לייוויק איז אַן עכטער ליריקער, און אַ טיפּער דיכטער. אָבער אין די בעסטע לידער זיינע (אַפילו אין זיין פרעכטיקן ווערק „די באַלאַדע פון דער דענווער סאַנאַ-טאַריע“, וואָס איז נישט דער ערך שטאַרקער און העכער פּאַר „אַבעלאָר און העלואיז“ אין פּאַרקערפּערטן גובר זיין דעם גוף דורך דעם גייסט) איז ער פּאַרם-נאַכלעסיק. אָבער נישט אָפט דערגרייכט זיין שפּראַך און סטיל-נאַכלעסיקייט אַזוי ווייט, ווי אין דער דאָזיקער דראַמאַטישער פּאָעמע.

ווען פּאָטער גרעגאָרי קומט צו גיין אין וואַלד, וווּ דער פּייניקער געפּינט די צוויי געפּייניקטע אין דער העכסטער אויסגעלייטערטקייט, קומט פּאַר אַזאַ דיאַלאָג. פּאָטער גרעגאָרי:

„איז הייסט עס גאָר אומזיסט געווען מיין טובה,

„וואָס איך האָב דיר געטאָן מיט פּופּצן יאָר צוריק,

„דיר ברענגענדיק די אויסלייזונג פון תּאוּוה;

„אומזיסט געווען די טרחה פון מיין מעסטער

„צו עסקן זיך מיט דיין חתנדיקן קערפּער; —

„אומזיסט געווען מיין אַרבעט, הייסט עס,

„איך זע, אַז חתן איז נאָך אַלץ חתן,

„און כּלה איז נאָך אַלץ כּלה“.

העלואיז:

„און לומפּ איז נאָך אַלץ לומפּ!“

פאטער גרעגארי :

„צו וועמען וואָסטו עס אַזוי צו רעדן?“

העלואיז :

„לומפּ!“

ניין, איך נעם נישט אָן דעמדאָזיקן דיאַלאָג אין דערדאָזיקער פאַרם. ער איז אומווירדיק אַפילו פאַר אַ דראַמאַטיש ווערק מיט קלענערע אידעען און פּאַטענציעלע מעגלעכקייטן.

דער קלאַנג פון וויסן פערז איז אומריין, די דיאַלאָגן זענען רעטאַריש, די בילדלעכקייט איז אַפט אומבילדעריש.

„איך שטעם זיך זאָגן דיר, אַז מיר איז שלעכט. —

„ווייל וואָס איז מיין שלעכטקייט (!?) אַנטקעגן דיינער?“

„צעשניידט אויף אייביק און צעקרייציקט“.

ווי נאַכלעסיק עס איז דאָס שטאַרקע וואָרט „צעקרייציקט“; ווי נאַכלעסיק

דער „וואָס איז מיין שלעכטקייט אַנטקעגן דיינער“.

„כ׳האַב אַפּגעשניטן מיינע לאַנגע האַר,

„און מיטן זעלבן מעסער, רואיק און געדולדיק,

„געשניטן מיינע יאָרן, ווי מען שניידט אַפּ זאַנגען“.

געשניטן די יאָרן פונקט מיטן זעלבן מעסער, ווי די האַר? איז עס דען נישט

קיין באַווייז, אַז דער דיכטער האָט נישט געלייטערט זיין שפּראַך?

איך האָב אויבן דערמאָנט די שפּראַך פון „טאַרקוואַטאַ טאַסאַ“ און „איפּיגעניע“.

אַבער צו וואָס שטייגן צו די העכסטע מוסטערן? לאַמיר נעמען אַ אין פּראָזע

געשריבענע דראַמאַטישע פּאַעמע ווי געאַרג קייזערס „די בירגער פון קאַלע“.

איך זאָג גלייך פון אָנהויב, אַז די זאַך אַלס גאַנצעס געפעלט מיר נישט; די שפּראַך

אויך נישט — צוליב איר צו שטאַרקער בלומיקייט; אַבער ווי שטאַרק די שפּראַך

איז געלאָדן מיט עכטן געפיל! ווי מעכטיק דער דיאַלאָג באַוועגט זיך צום ציל!

אויך ביי געאַרג קייזערן ווערט פאַרקערפּערט דאָס העכסטע העלדישקייט פון

מענטשן — ווי דער יהיד איז זיך סווערען, פון אייגענעם פרייען ווילן מקריב

פארן כלל. געאַרג קייזער האָט אויפן הייליקן באַדן אויפגעבויט אַ הייליקטום. זאָל

זיין אַפילו אַ הייליקטום פון אַ פּרעמדלעכער רעליגיע.

דערמאָן איך זיך אין „די בירגער פון קאַלע“ (געלייענט שוין לאַנג בלויז

איין מאַל). געפין איך עס אין מיין געמיט; דערמאָן איך זיך אין „אַבעלאַר און

העלואיז“ (געלייענט דאָ נישט לאַנג עטלעכע מאַל). געפין איך עס בלויז אין מוח,

און אויך אין אַ פּאַרנעפּלטן צושטאַנד. איך ווייס, מיין מיינונג איז נישט אין הסכּם

מיט דער אַלגעמיינער קריטיק; איך בין אַבער זיכער, אַז זי ווייכט נישט אַפּ קיין

סך פון דער אָלגעמיינער איבערלעבונג ביים לייענען דאָס ווערק און ביים דער-
מאַנען זיך אין אים.

(ד) עזאָטערישע דיכטונג

רייזל זשיכלינסקי: „לידער“, 1936

ווען מען זאָל מיך פרעגן: איז רייזל זשיכלינסקי אַ דיכטערין אָדער נישט?
וואָלט איך נישט געקאָנט זאָגן מיט אַ רואיקן געוויסן: ניין. כּוואָלט גיכער געקאָנט
זיין אין הסכם מיט מיין געוויסן דורכן ענטפער: יאָ, זי איז אַ דיכטערין. ווען מען
זאָל מיך אָבער פרעגן: לעבסטו איבער זשיכלינסקיס לידער ווי דיכטונג אָדער
נישט? וואָלט איך נישט געקאָנט זאָגן מיט אַ רואיקן געוויסן: יאָ. כּוואָלט גיכער
געקאָנט זיין אין הסכם מיט מיין געוויסן דורכן ענטפער: ניין, אירע לידער ווירקן
נישט אויף מיר, אין אָלגעמיין, ווי דיכטונג, זיי זענען מיר נישט מצרף צו זייער
איבערלעכער וועלט.

*

מוזיק רעדט צו דער עמאָציע, צום ריינעם געפיל; אויך מאַלעריי קאָן רעדן
צום מענטשן, אויסמידנדיק די אינסטאָנץ פון באַווסטזיין: זי דרינגט אַריין אין
מענטשנס געמיט דירעקט דורכן אויג.

אמת, מען זאָל גאָר גוט קאָנטראַלירן דעם אייגענעם צושטאַנד ביים הערן
מוזיק און ביים זעען אַ בילד, וועט מען באַמערקן, אַז ביים ראַנד פון די דאָזיקע
אוממיטלבראַרע עמאָציעס פינקלען ווערטער, אויסטייטשנדיקע, באַלויכטנדיקע,
באַגלייטנדיקע. זיי זענען נאָך נישט אין צענטער פון באַווסטזיין, אָבער אויף זיין
ראַנד, אין אונטערבאַווסטזיין, כדי צו באַנוצן אַ מאַדיש וואָרט, וואָס איז אָבער
זיכער אַן אַלט-אַלטער פּאַקט.

אָבער נישט אַריינגייענדיק טיפער אין דער געדיכטעניש פון די דאָזיקע
שווערע פּראַבלעמען (די קעגנזייטיקע באַציאונגען צווישן עמאָציע און באַווסט-
זיין און צווישן באַווסטזיין און וואָרט), נעמען מיר אָן, אַז וואָס שייך מוזיק און
מאַלעריי קאָן מען זיך נאָך דורכגבענען פאַרביי דעם באַווסטזיין און זיין אייביקן
שאַטן (און אפשר זענען זיי ביידע איינס?) — דעם וואָרט.

בנוגע דיכטונג קאָן אָבער קיין צוויי מיינונגען נישט זיין: אַן וואָרט איז נישטאָ
קיין דיכטונג, און וואָרט מיינט צו זאָגן: לאַגישער זין, בילדלעכע אַסאַציאַציע —
מיט איין וואָרט: אינהאַלט. דער וועג צו דער דיכטערישער עמאָציע פירט דורך
איינעם פון די דאָזיקע צוויי טויערן אָדער דורך ביידע צוזאַמען. ווער עס גייט
נישט דורך די דאָזיקע צוויי וועגן, וואָס פירן דורכן באַווסטזיין צום געמיט,

צו דער עמאָציע, פאַר דעם בלייבט פאַרשלאָסן אויך די עמאָציאָנעלע ווירקונג. די סוגערירנדיקייט פון די בילדער.

פאַראַן דיכטער, וואָס זייער הויפט־שפראַך איז די שפראַך פון לאַגיק, פון געבונדענע געשעענישן, די אַזוי־גערופענע אינטעלעקטועלע דיכטער; פאַראַן דיכטער, ריינע ליריקער, וואָס זייער הויפט־שפראַך איז די שפראַך פון דער בילדלעכער אַסאָציאַציע. ביידע טיפן דיכטער — אויב זיי זענען עכט, — ווירקן אויף אונדזער געמיט, אָבער מיט אַנדערע מיטלען, וועלכע זענען, אגב, אין אַ ריינער פאַרם דאָ זייער ווייניק. ווי אַ מוסטער פון ערשטן טיפ, וואָלט מען גע־קאָנט אַנווייזן אויף אַ טייל פון עמיל ווערהאַרנס לידער, און ווי אַ מוסטער פון צווייטן, אויף טייל לידער פון אַלעקסאַנדער בלאַק, אָבער סיי ביי די ערשטע, סיי ביי די צווייטע, שטעלט דאָס ליד פאַר מיט זיך אַ געבונדענע סיסטעם פון געוויסע טיילן, וואָס שטעלן צוזאַמען צונויף אַ גאַנצקייט. אינעם בוי פון יעדן ליד איז דאָ עפעס צווינגנדיקס, ווי צווינגנדיק עס זענען די טיילן פון אַ לעבעדיקער באַשע־פעניש אָדער פון אַ געביידע; עס איז נישטאָ קיין אָרט פאַר ווילקיר.

אַנדערש איז ביי רייזל זשיכלינסקי. אַן אינהאַלט, וואָס זאָל זיין אונטער־געוואָרפן אַ געוויסער לאַגיק, פאַרמאָגן כמעט נישט אירע לידער; קיין געבונ־דענע אַסאָציאַציעס געפינט מען אין זיי אויך נישט. און דעריבער פעלט זיי אויך די סוגערירנדיקע קראַפט, וואָס אַן דעם איז קיין דיכטונג נישטאָ.

ביים לייענען זשיכלינסקיס לידער געפינט איר זיך אין אַ קאַלטער אַטמאָס־פער, אָדער ריכטיקער — אין אַ רוים אַן לופט, וווּ די נאָרמאַלע געזעצן פון לייכט און שווער זענען אַנולירט, און דער מענטש קאָן זיך דאָרט נישט באַוועגן. מען האָט דעם איינדרוק — אין בעסטן פאַל, — אַז מען געפינט זיך אין עזאָטערישן קרייז פון רייזל זשיכלינסקיס אַסאָציאַציעס וואָס זענען נישט אונטערגעוואָרפן די געזעצן פון נאָרמאַלן מענטשלעכן פּסיכישן אַפּאַראַט. איך וויל דערמיט נישט זאָגן, אַז רייזל זשיכלינסקיס אַסאָציאַציעס, אַז אירע אַנגעוואָרפענע בילדער זענען ווילקירלעכע (גראַנדאָונע, ווי אַ וואַרשעווער וואָלט זיך אויסגעדריקט), — איך וויל דאָס נישט זאָגן סיי צוליב דעם, ווייל איך נויטיק זיך נישט דעריין, כדי צו נעגירן זשיכלינסקיס לידער, סיי צוליב דעם, ווייל נאָכן איבערלייענען אַ מאָל פיר איר ביכעלע, קאָן מען נישט מבטל מאַכן אינגאַנצן דעם געמיט, וואָס מוז שטיין הינטער די דאָזיקע אומגעלונגענע לידער; איך וויל אָבער דערמיט זאָגן, אַז זשיכלינסקיס אַסאָציאַציעס זענען פאַר אונדז נישט צווינגענדיק, און זיי ווירקן נישט דעריבער אויף אונדזער געמיט עמאָציאָנעל.

מען קאָן נעמען און אויסשניידן גאַנצע שטיקער לידער, און קיינער זאָל גאָר־נישט מערקן די אַפּעראַציע (ווי ביי סאַמע פּרימיטיווסטע אַראַנזימען, וואָס זענען נאָך בלויו אַ שטיקל פּלאַזמע). און נישט נאָר פאַרן לייענען דאָס ליד. (הגם ביי אַ גוט ליד וועט דער פיינער לייענער פילן, אַז ס'פעלט עפעס אויך אין דאָזיקן פאַל,

ביים ערשטן מאל לייגענען עס), נאָר אפילו שוין נאָכן קענען דאָס ליד. נעמט יעדעס ליד זשיכלינסקיס, לייגענט עס איבער, דערנאָך וואַרפט עפעס אַרויס, לייגענט עס איבער אין דער געקירצטער פּאַרם, און זאָגט אויפריכטיק צי עס פעלט אייך עפעס, צי עס שטערט אייך עפעס.

איך האָב דאָ נישט בדעה אַרויסצוגעבן אַטעסטאַציעס וועגן טאַלאַנט אָדער טאַלאַנטלאַזיקייט; איך דערקלער בלוז, אַז רייזל זשיכלינסקיס לידער זענען אַ מין עזאַטערישע דיכטונג, וואָס קומט נישט אין קאַנטאַקט מיט די איבעריקע מענטשן, די פּראָפּאַנען, וועלכע זענען אויסגעשלאָסן פון זשיכלינסקיס פּריוואַט־עזאַטערישער דיכטונג.

איז דען רייזל זשיכלינסקיס עזאַטערישקייט אַ מוז פאַר איר? קאָן זי דען נישט אָנקניפן אַ קאַנטאַקט מיט אונדז, פּראָפּאַנען, און ווירקן אויף אונדז דורך לידער, וואָס רעדן צו אונדזער נאַרמאַל פּראָפּאַנישער פּסיכיק? אין אירע לידער געפין איך קליינע סימנים, וואָס באַוויוון, אַז דאָס איז נישט אוממעגלעך. פאַראַן עטלעכע לידער, וואָס ביי אַ קליינער אויסטייטשונג רעדן זיי צו אונדזער פאַרשטאַנד, צו אונדזער אַבסטראַקטער לאַגיק (צו אונדזער געמיט דערלאָזן זיי נישט רייזל זשיכלינסקיס אומווירקזאַמע קונסט־מיטלען). אַזעלכע זענען די לידער „אויף טרעפּ“ (ז. 7), „מאַמע“ (ז. 12), „אַ קינד איז קראַנק“ (ז. 13) און אפשר נאָך איינס צי צוויי לידער.

איך ווייס נישט, צי זשיכלינסקיס עקספּערימענטאַלע דיכטונג איז פונקט אַזוי באַוווטזיניק, ווי דבורה פּאַגעלס, אָדער זי איז אַן אומבאַוווטזיניקער פענאַמען. אַ פאַקט איז אָבער, אַז מיר האָבן פאַר זיך אַ געמיש פון אימפּרעסיאָניזם און עקספּרעסיאָניזם. עס טרעפט אַמאַל, אַז דידאַזיקע יסודות פון זשיכלינסקיס דיכטונג נעמען אַן באַזונדערס בולטע פאַרמען. למשל: „די לעצטע שטיקער זון“ זענען אַ מוסטער פון אימפּרעסיאָניסטישער דיכטונג.

„אַ גרויער זאָק, אַ פולער,

„אויף אַ פּרויען־פלייצע

„הוידעט זיך דער פאַרנאַכט,

„הוידעט זיך דורך וואַלד.

„דאָס רויטע טיכל אויפן טיף געבויגענעם פּרויען־קאַפּ

„ברענט, ברענט.

„און וויסע, באַרוועסע פּרויען־פּיט

„טראַגן אין דער נאַכט אַוועק

„די לעצטע שטיקער זון“.

דאָס ליד ווידער „צו שפּעט“ (ז. 25) איז כמעט רייך־עקספּרעסיאָניסטיש. נאָך אַ בעסערער מוסטער פון עקספּרעסיאָניזם אין דיכטונג איז דאָס ליד „אַפּגעריסן, אַפּגעשליסן“.

„אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן שטייט אַ יינגל נעבן טייך,
 „אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן
 „וואָרט אַ וואָלקן אויפן יינגל,
 „טו איך אויס דאָס נייע קלייד מיינס,
 „לאָז עס שווימען אויפן טייך,
 „נעם דאָס יינגל ביי דער האַנט אַן
 „און דעם וואָלקן פאַר דער צווייטער.
 „און די ווערבע, און די ווערבע
 „לאָזן מיר אַליין ביים וועג“.

דער ריינער אימפרעסיאניזם איז אַבער געווען אפשר גוט פאַר דער מאַלעריי,
 פאַר דער דיכטונג איז ער צו אויסערלעך. און וואָס שייך דעם עקספרעסיאניזם —
 איז ער שוין צו אינערלעך; אינערלעכער עזאטערישער קאָפּריז.
 דער דאָזיקער וועג איז אומפרוכטבאַר. זשיכלינסקי מוז זיך פאַרנעמען אויף
 אַן אַנדערן, אויב זי וויל דערגיין צו דער יידישער דיכטונג. *
 וואַרשע, 1936

טו) דער בלאַנדזשענדיקער וואַגלער

א. וואַגלער, איינער פון דער גרופע „יונג־ווילנע“ (א גרופע, וואָס פאַר-
 מאַגט עטלעכע באַגאַבטע, עכטע דיכטער), איז אַן שום ספק אַ באַגאַבטער פּאַעט.
 ס'איז גענוג איבערצוליינען אין זאַמלבוך 1 „יונג־ווילנע“ זיין „מלחמה־לעגענדע“,
 כדי צו זיין איבערצייגט, אַז מיר געפינען זיך נישט פאַר קיין קינסטלעכער
 ריזנוועלע, נאָר פאַר אַ לעבעדיקן קוואַל. אַבער דער טאַלענטירטער וואַגלער, וואָס
 פאַרמאָגט שוין אין זיינע ערשטע זאַכן אַ גאַנצ־רייכע דיכטערישע טעכניק,
 געפינט זיך נאָך אויף פאַרבלאַנדזשעטע אומוועגן, ער האָט נאָך נישט געפונען
 זיין עכטן דיכטערישן וועג. און ווען אַ דיכטער מיט אַ מער־ווייניקער רייכער
 דיכטערישער טעכניק געפינט זיך אויף אומוועגן — שפילט ער זיך; אַנשטאַט
 שפילעוודיק צו דיכטן — באַווייזט ער קונצשטיק, און אַלץ, וואָס א. וואַגלער האָט
 ביז איצט פאַרעפנטלעכט (אין בייזע זאַמליכער „יונג־ווילנע“ און זיין פּאַעמע
 „אַ בלעטל אין ווינט“) באַשטייט פון עכטע דיכטערישע פּראָבעס אין זיבן
 שאַלעכצן פון קונציקע שטיק.

אין פאַרוואָרט צו „אַ בלעטל אין ווינט“ האָט וואַגלער אַריינגעשריבן אַ פאַר
 איבעריקע זאַצן (ווי ער אַליין פילט עס), וואָס ווילן כאַפּן די פיש פאַר דער נעץ.
 ער שרייבט: „איך ווייס, אַז עס וועלן זיך געפינען אַזעלכע, וואָס וועלן מיט
 זייערע טעמפע פּעדערס זיך אַריינשטעכן אין מיין האַרץ“...

* זע וועגן רייזל זשיכלינסקיס דיכטונג אין מיין בוך „זימען אין ווינט“, זייט 240.

און איך ווייס, אז מיט מיין רעצענזיע שטעל איך זיך אין דער ריי פון די דאזיקע אכזריותדיקע טעמפע פעדערס. און אויב איך טו דאס פארט, איז עס דערפאר, ווייל דאָרט וווּ מען דאַרף שטעכן מיט דער פעדער, איז גישטאָ וואָגלערס האַרץ, און דאָרט, וווּ עס געפינט זיך יא, איז דאָס שטעכן גישט גויטיק...

*

וואָגלער שפּילט זיך מיט זיין דיכטערישער טעכניק; ער טרענירט זיך דורך שטעלן פאַר איר אַלץ שווערערע און שווערערע טעכנישע פאַרם־אויפגאַבעס. ער נעמט אַ בילד און דעטאַליזירט אים אויף אַ משך פון אַ גאַנצער פּאַעמע. ער ווייזט דערביי אַרויס גרויסע קונצן, אָבער דאָס דיכטערישע ווערט צעשטערט, פּאַרטרולט. די פּאַעמע זיינע „צעוואַרפענע בלעטער“ הויבט וואָגלער אָן אזוי:

„ס'איז די וועלט — אַ בוך פון אַ משוגענעם פּאַעט“...

און די גאַנצע פּאַעמע האַלט זיך שטרענג אין דאָזיקן ערשטן בילד, ביז עס ווערט צעשטערט אין זינלאָזע דעטאַליזירונגען, אין זינלאָזער קאָנסעקווענץ. „די דערפער — זענען בלעטלעך צעפּאַלענע און די שטעט — זענען די טאָולען האַרטע“; „ס'איז יעדער אות — אַ פּויער און אַ וואָרט — איז אַ משפּחה“; „די פּוילען — פּינטעלעך, און פּאַסיקלעך — בהמות“; „מענטשן וויינען — און די טרערן זענען די קאָמעס“; און אזוי אויף זעקס גרויסע זייטן. מען ווערט מיד פון דער דאָזיקער אומפרוכטבארער נישט־בילדלעכער בילדלעכקייט.

פון דאָזיקן פעלער (גענאַשט ביי די אימאַזשיניסטן; אַפּילו אַזאָ דיכטער ווי יעסענין האָט נישט אויסגעמיטן די אַנשטעקונג) ליידט אויך וואָגלערס פּאַעמע „אַ בלעטל אין ווינט“, וואָס איז דיכטעריש־טעכניש דאָס בעסטע, וואָס וואָגלער האָט ביז איצט געגעבן, אָבער נישט קיין סך שפּערישער פון זיינע „צעוואַרפענע בלעטער“.

וואָגלער פּערזאָנליכער דאָ די נאַטור ביז די קלענסטע קלייניקייטן. ער האָט חתונה מיט אַ פּלוימען־סאָד; פּאַראיינוועגס דערציילט ער אונדז שוין אַלע טראַגעדיעס און פּליאַטקעס פון זיין ווייבס קרובים — די איבעריקע מינים ביימער, גראַזן, קרייטעכצער און לעבעדיקע ברואים. אַ סך לידער פון דער דאָזיקער פּאַעמע פּאַרמאַגן אַ היפשע דאָזע חן, אָבער נאָר ווי איינצלע לידער; אין דער שטייפער ראָם פון אַ גאַנצער פּאַעמע פּאַרלירט זיך דער חן און עס ווערט — מאַניער; עס פּאַרלירט זיך די אוממיטלבאַרקייט, און ווערט — פּאַרם־אַקראַ־באַטיק.

*

וואָגלער געפינט זיך אויף אַ פּאַלשן וועג, ער בלאַנדזשעט. בילדער זענען דאָ, כדי אַ בליץ צו טאָן, באַלייכטן אַ געפּיל, לאַזן אויפגיין אַ ווייזע און — פּאַרשווינדן;

אבער נישט כדי זיי דערגיין די יארן און אויסוויגן פון זיי זייער גאנצן זאפט און כוח דורך זינלאזער עקספּלאַטאַציע. וואָגלער דאַרף זיין דיכטערישע טעכניק שטעלן אין דינסט פון זיין דיכטערישן טאַלאַנט און נישט פאַרקערט, ווי ביז איצט. ווייניקער פאַרם־קונצן און מער עמאַציאָנעלע אוממיטלבלאַרקייט; ווייניקער ראַציאָנאַליסטישע בילדלעכקייט און מער וויזיאָנערע. פון וואָגלערן מעג מען עס פאַדערן, ווייל ער קאַן דאָס געבן.

וואַרשע, 1936

טז) ווידער דאָסזעלבע... *

געטריי צו איר אייגענער פּילאָזאָפּיע, אַז אַלץ איז בלויז מאַנאַטאַנע איבער־חזרונג, חזרת דבורה פאָגעל מאַנאַטאַן איבער אין צווייטן לידער־בוך — איר ערשטן. זי האַלט נאָך אַלץ אין אַרענדע די געאַמעטרישע פיגורן. מען קאַן אַפּט־מאַל שווערן, אַז זי פּלאַגיאַירט זיך אַליין.

„מען קאַן בלייבן אין דעם הויז וווּ מען וווינט.

וואַרס גאַרנישט קאַן געשען

„אין צווייטן הויז.

„צו וואָס גיין אין אַ צווייטער גאַס:

„אַ קוואַדראַטישער פּלאַך פון זיסער מאַנאַטאַניע

„איז דאָס לעבן, איז די וועלט“.

די דאָזיקע ווערטער זענען מיר עפעס גאַר שטאַרק באַקאַנט פון ערשטן ביכל; פונדעסטוועגן האָט זיך דבורה פאָגעל נישט באַזונגט מיטן ערשטן און אַנגע־שריבן אַ צווייטן. טאָ ווי וויל זי, מיר זאָלן איר פּאַלגן? אַלץ איז דאָך לייכטער צו בלייבן ביים ערשטן ביכל, ווי אין איין גאַס, אין איין הויז, אין איין שטימונג. און אויב מיר וועלן שוין מסכים זיין מיט דבורה פאָגעלס מאַנאַטאַנעם עוואַנ־געליום, וועט זי דען נישט מוזן מודה זיין פון איר זייט, אַז נישט פאַר יעדן איז די דאָזיקע מאַנאַטאַניע זיס, אַז עס איז דאָ אויך אַ ביטערע מאַנאַטאַניע? טרייבט מען די פּולקייט פון לעבן דורך דער טיר, קומט זי צוריק דורכן פענצטער: זי פאַרקלייבט זיך אין דער מאַנאַטאַניע גופא. פאַראַן אזוי פיל אַרטן מאַנאַטאַניע: זיסע, ביטערע, נודנע און קאַמישע...

און וואָס איז דאָס אינמיטן דרינען פאַר אַן אַפיקורסות:

„אַ טן טעג פאַראַן אין גרויסן רוים.

„אַ טן מענטשן, אַ טן אומבאַקאַנטע זאַכן“.

* זע מיין בוך „טראַפּנט גלויבן“, ז. 36, „אפּאַטעאַז פון מאַנאַטאַניע“.

„א סך אומבאקאנטע זאכן“? ווי פארויכטיק מען דארף זיין, ווען מען פאמפעט אויס פון א חלל די לופט: איין מאמענט נישט אכטונג געגעבן, און זי רייסט זיך אריין צוריק און פילט ווידער אלץ אויס. „א סך אומבאקאנטע זאכן“ — א פאָר ווערטעלעך, דאָכט זיך, און דבורה פאָגעלס גאַנצע פּילאָזאָפּיע איז צעפּלויגן ווי שטויב. אויב דאָס לעבן איז מאַנאַטאַן — קאַנען נישט זיין קיין אומבאקאנטע זאכן; אויב אומבאקאנטע זאכן — איז שוין נישט מאַנאַטאַן. און צי ליגט טאַקע באמת אַ וואַסער נישט איז געדאַנק אָדער געפּילס־זיין אין אַזעלכע שורות:

„אין אַלטע טעמפלען לאַמיר מאַכן פּריזיר־ווּיטרינעס:
אַ וויטרינע מיט בלינדע טאַרטן וואָס זענן אַלצדינג,
אַ וויטרינע מיט טאַרטן אין מאַדישע פּריזירן!“

מען זאָל מיר צאָלן אַ גראַשן פאַר אַ שורה, נעם איך זיך אונטער צו מאַכן אַ טאַג 500 אַזעלכע שורות, מיטן תנאי אַבער: מען זאָל דאָס נישט דרוקן ווי דיכטונג...

ס'וואָלט זיך, אפשר, נישט געלוינט אַפּצושטעלן נאָכאַמאָל אויפן דאָזיקן צווילינג־ביכל, ווען נישט עטלעכע ציקלען זיינע, וועלכע זינדיקן נאָך אויך מיט מאַנאַטאַניע־פּילאָזאָפּיע, מיט מאַניע־רלעכקייט, אַבער דאָך איז אַריינגעלייגט אין זיי אַ סך ראַפּינירטקייט פון געשמאַק, אַ סך קולטור — בקיצור — שלעכט־אינוועסטירטע קולטור־פּעאַיקייטן. באַזונדערס איז דאָס גילטיק פאַר די „שונד־באַלאַדן“. דבורה פּאָגעל פּרובירט דאָ אירע כוחות נישט אויף איר שטימונג־פּילאָזאָפּיע, נאָר אויף קאַנקרעטע מענטשלעכע גורלות. אמת, אויך די דאָזיקע מענטשן פּרעפּאָרירט זי, זי מאַכט פון זיין מאַנעקינען אין הסכם מיט איר הויפּט־כלל: אַלץ פאַראיינפאַכן, רעדוצירן פון לעבעדיקייט צו מאַנעקענישקייט, — אַבער דאָך: אַפּילו פון אַ פּרעפּאָרירטן קאַנקרעטן מענטשלעכן גורל וויעט נאָך מיט עפּעס וואַרעמס, מיט קאַנקרעט־מענטשלעכס, און פּאָגעלס טויט־שטייפּע פאַרם ווערט אַ ביסל אויפגעטייעט און אין אירע קאַנטטרוקציעס פליסט אַדורך אַ טראַפּן בלוט. און אַנעמיש בלוט איז אויך דאָס רויטלעכע זאַפט פון לעבן... אַבער אויך דאָ, אינם בעסטן פון ביכל, איז דאָס ביסל בלוט ווי אַ טראַפּן אין ים פון באַנאַלקייט און מאַניע־רלעכקייט...

„שיפּן פּירן גאַלד איבער ימען
„קיילעכדיקע, ווי דאָס לעבן מאַנאַטאַנע,
קיילעכדיקע שטיקער גלאַנץ און גליק“.

דאָס זענען גאַנץ נאָרמאַלע שורות פון די פאַר לידער, וווּ דבורה פּאָגעל רירט זיך צו מיטן שפּיץ פינגער צו אַ קאַנקרעטער טעמע פון אונדזער טאַג־

טעגלעכן לעבן, צו סאָציאלע מאַטיוו. דאָס זענען די „לעגענדע פון גאַלד־שיפּן“, „לעגענדע פון די באַנק־הייזער“, „לעגענדע פון זילבער“. ווי אַרעם עס זענען די דאָזיקע לידער! אויך עמיל ווערהאַרן האָט באַזונגען באַנק־הייזער און די בערזע. זאָל דבורה פּאָגעל אַליין פּאַרגלייכן איר ליד פון די באַנק־הייזער מיט ווערהאַרנס ליד וועגן באַנקיר. דער אונטערשייד ליגט נישט נאָר אין די פּאַרשידנמאַסיקע טאַלענטן פון ווערהאַרן און פּאָגעל, נאָר אויך אין דעם וואָס ווערהאַרן איז געווען דער דיכטער פון לעבנס־פּוילקייט, און דבורה פּאָגעל וויל זיין די דיכטערין פון לעבנס־אַרעמקייט. ווי מען פּאַרנעמט זיך, אַזוי העלפט גאָט...

*

דבורה פּאָגעלס ערשט לידער־בוך האָט אַ פּאַרוואָרט. איר צווייט לידער־בוך — די „מאַנעקינען“ — פּאַרמאַגט אַ נאָכוואָרט. מיטן פּאַרוואָרט פון ערשטן ביכל — „טאַג־פיגורן“ — בין איך נישט מסכים געווען, אָבער פּאַרשטאַנען האָב איך אים. מיטן נאָכוואָרט פון צווייטן ביכל קאָן איך זיך קיין עצה נישט געבן. כ״שעם זיך נישט אויסצוזאָגן, אַז איך האָב אים איבערגעלייענט גאַנצע פיר מאָל (אַ רעקאָרד־ליסטונג פאַר שווער־אַטלעטיק), באַפּוצט די דריי זייטעלעך מיט אַן אַ שיעור מראַגע־צייכנס און באַמערקונגען און האָב באַשלאָסן נישט פּאַלעמיזירן מיט אים. ווי זאָגט אַ פּאַלקס־ווערטל: דער בער האָט אַ גלייכע קישקע, און דער שליען איז גליטשיק. אַראַפּגעשלונגען — און דער שליען איז ווידער דאָ... היינט גיי הויב זיך אָן...

אַ געדאַנק איז פּונקט ווי דיכטונג: ער טאָר נישט זיין אינזיכטיש, דאָס הייסט בלייבן ביים דענקער אין זיך, נאָר ער מוז קומען צום קלאָרן אויסדרוק אויפן פּאַפּיר. צי מען איז מסכים מיט אַ געדאַנק, צי נישט, אָבער אויסדריקן מוז מען אים אַזוי, מען זאָל וויסן קלאָר, מיט וואָס מען איז נישט מסכים... אָדער אפּשו האָט דבורה פּאָגעל אומישנע אַזוי געמאַכט כדי צו לאָזן אירע קריטיקער אַן אַ שטאָך מלאכה? אויב אַזוי האָט זי דאָס זייער געשיקט געטאָן... מילא, פון פּאַלעמיזירן מיטן נאָכוואָרט מוז איך רעזיגנירן, אָבער מיט וואָס קאָן מען מיך פּאַרגיטיקן פאַר פּיל מאָל אים לייענען? ...*

וואָרשע, 1935

---

* נאָך מיינע צוויי רעצענזיעס וועגן דבורה פּאָגעלס צוויי ביכער, האָט זי מיט מיר פּאַלעמיזירט אין אַ ניריאַרקער זשורנאַל. איך האָב דאָרט צוגעשיקט אַן ענטפּער אויף איר פּאַלעמיק, היות די רעדאַקטאָרן זענען געווען פון דבורה פּאָגעלס פּאַעטישן חדר, האָבן זיי מיין ענטפּער נישט גערודקט. ווען איך האָב געפּאָדערט צוריק מיין אַרטיקל, האָט מען געענטפּערט, אַז מיין אַרטיקל איז פּאַרפּאַלן געוואָרן.

איך מיין, אַז ער איז געשיקט געוואָרן צו דבורה פּאָגעל. אונדזערע ליטעראַרישע מידות...

(יז) רחלס לידער

עס איז אַ שאַד, וואָס רחלס דיכטונג איז אַזוי ווייניק באַקאַנט. אין אונדזער ליריק פון די לעצטע יאָר־צענדליקער איז דאָ אַ סך אַנגעצויגנע קייט און אינער־לעכע פאַלשקייט, אַדער ריכטיקער: אינערלעכע אַנגעבלאָזנקייט. די יונגע יידישע דיכטונג וויל אויסדריקן אַ סך מער, ווי זי קאָן. דאָס מוז פירן צו אומאויפריכטי־קייט, צו פאַלשקייט, צו אַנגעבלאָזנקייט און צו אומשעפּערישקייט. און אין אַזאַ פאַל ווירקט גוואַלדיק גוט דאָס דערשיינען פון אַ טאַלאַנט, וואָס גיט אַ האַר נישט מער, וויפּל ער פאַרמאָגט. אַזאַ דערשיינונג ווירקט אַפּפּרישנדיק, מוסטער־אַרטיק: ביי יעדן עכטן לירישן קלאַנג, טרעט בולטער אַרויס דער פּוסטער רויש פון דער אַנגעבלאָזענער פּראָזע. און דאָס איז — מען קאָן דאָס גאַרנישט גענוג איבערחזרן — אַ מזל פאַר דער ליטעראַטור און פאַר איר לעבנסלאַנגן שותף — דעם ליענער.

רחלס דיכטונג איבערראַשט מיט איר מאַקסימאַלער נאַטירלעכקייט. איר יעדעס ליד איז אויסגעוואַקסן אויפן באַדן פון לעבן און איבערלעבן. צי זי זינגט וועגן איר צער פון נישט־געשטילטער מוטערשאַפט (דאָס ווונדערבאַרע ליד „די עקרה“); צי זי זינגט וועגן איר בענקשאַפט נאָך דעם ים כּנרת, וווּ זי האָט אין אַרבעט גענאָסן דאָס העכסטע גליק פון איר לעבן; צי זי זינגט וועגן איר דורשט צום לעבן אונטערן שאַטן פון טויט (רחל איז געווען טובערקולאָז־קראַנק און דער ליוערנדיקער טויט האָט זי אַפּגעריסן פון אַרבעט און לעבן־פּוליקייט); צי זי זינגט אויס אירע נאַציאָנאַלע שטימונגען, — אומעטום איז איר וואָרט אַנגעזעטיקט מיט מאַקסימום געפיל און עכטער איבערלעבונג, און איר געפיל איז אַנגעקליידט אין אַקוראַט אַזויפיל וואָרט, וויפּל עס איז נויטיק פאַרן געפיל צו ווערן לעבעדיק פאַרקערפּערט.

רחל איז נישט קיין געניאַלע קינסטלעריין, אָבער אַן עכטע ליריקעריין, אויפ־ריכטיק ביז גאָר און עכט ביז גאָר, און דאָס פּרישט אַזוי אַפּ און דאָס שאַפט אַן אַטמאָספּער פון איבערלעבן אירע שטימונגען און מיטלעבן מיט זיי. און דאָס איז די סיבה, פאַרוואָס רחל ווערט אַזוי פיל געזונגען אין ארץ־ישׂראל. אירע לידער זענען דאָך ריינע קריסטאַלן פון מענטשלעכע געפילן, וועלכע באַפאַלן אַ סך, אַ סך, רחל העלפט זיי זיך אויסלעבן אין אַ מעלאָדיש־דיכטערישער פאַרם. דאָס איז אָבער נאָר איין סיבה פון איר צויבער אויף דער ארץ־ישׂראלדיקער אַרבעטערשאַפט.

די צווייטע סיבה איז די, וואָס רחל איז איינער פון די ווייניקע גייסטיקע פּראָדוקטן פון נייעם ארץ־ישׂראלדיקן ישוב.

געבוירן אין ווייטן רוסלאַנד, דערצויגן אויף אַ פּרעמדער שפּראַך, ווערט זי

אָבער אַזוי טיף אַרײַנגעצויגן אין דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג, אין איר אַרץ־
ישראלדיקער אויסדרוק־פאַרם, אַז גײַסטיק קאָן זי באַטראַכט ווערן ווי אַ פּראָדוקט
פונעם נײַעם לאַנד (פּאַר איר), פונעם נײַעם לעבנסשטייגער (פּאַר איר).

אויב א. ד. גאַרדאַן איז אויף דער עלטער געוואָרן דער אידעאָלאָג פון דער
נײַער באַציאונג פון יידן צו אַרבעט, איז רחל, זיין שילערין, געוואָרן די עכטע
דיכטערין פון דאָזיקן נײַעם געפיל. צו רחלס שענסטע לידער געהערן אירע אַרבעט־
לידער אָדער ריכטיקער: אירע בענקשאַפט־לידער, בעת איר קראַנקהייט, נאָך
דער אמאָליקער פעלד־אַרבעט אויפן כנרת־ברעג. אַט אין די נײַע טענער נישט
נאָר איז דער ייִדישער ליריק, נאָר אין ייִדישן לעבן בכלל, האָט די אַרבעטער־
שאַפט אין אַרץ־ישׂראל דערפילט דעם אויסדרוק פון אירע אייגענע עמאַציעס, פון
איר אייגענער נײַער לעבנס־פּילאָזאָפּיע.

אין רחלס לידער האָט דער נײַער זיך שאַפּנדער געפיל פון פּאַטערלאַנד־
ליבע באַקומען נישט קיין אַבסטראַקט־אויפגעבלאָזענעם, נאָר אַ קאַנקרעט־
וואַרעמען אויסדרוק. אין איר פּאַרלאַנג צו ליגן כאַטש אין דער כנרת־ערד, אויב
זי קאָן נישט אַרבעטן אויף איר, — אין דאָזיקן אוממיטל באַרן געפיל איז דאָ עפעס
אי פון נאַציאָנאַלער דורותדיקייט (דאָס וועלן ליגן אין דער ערד פון די אבות), אי
פונעם נײַ־אויפ־קומענדיקן לעבן; עס ציט איר נישט מער צו דער אַבסטראַקטער
אַרץ־ישׂראל־ערד פון ה־הזיתים, נאָר צום קאַנקרעטן ערד־פּלעק, וווּ זי האָט
דורכגעלעבט דעם זעניט פון איר לעבן; אין דאָזיקן פּאַרלאַנג נאָכן טויט איז דאָ
אַזוי פיל לעבן. און אַט די קאַנקרעטע לעבן־וואַרעמקייט, וואָס איז אַ באַרוישג־
דיקער געמיש פונעם נאַציאָנאַלן און אינדיװידועלן, ציט צו צו רחלס לידער דעם
געמיש פון דער אַרץ־ישׂראלדיקער אַרבעטערשאַפט, וועלכע דערקענט און פילט
אין איר — זיך גופא.

רחל איז אַ גײַסטיקער פּראָדוקט פון אַ געמײַנשאַפט, וואָס וועבט זיך.
דאָס איז נישט קיין קליינע מיסטעריע אומעטום; אָבער באַזונדערס ביי
אונדז, וואָס מיר געפֿינען זיך גיכער אין אַ צושטאַנד פון אַטאַמיזירונג, ווי פון
געמײַנשאַפט־געבונדנקייט.

און אַזאַ געמײַנשאַפט־פּראָדוקט איז תמיד שטאַרקער און דויערהאַפּטער אין
זיין ווירקונג, ווי דער פּראָדוקט פון אַטאַמיזירונג, מעג דער לעצטער זיין אַפילו
קינסטלעריש שטאַרקער און ברייטער.

אַזאַ דיכטונג, ווי רחלס, איז נעענטער צום אורקוואַל פון דיכטונג, וואָס
שלאַגט אַרויס פון געמײַנשאַפט־באַדן. *

שאַנכײ, 1944

* וועגן רחל, זע אין מיין בוך „זוימען אין ווינט“, ז. 427.

יח) מיט אַ פּאַלשער שטים

ל. טרייסטער: „דער פּאַסטעך-קעניג“. ביבלישע טראַגעדיע אין 5 אַקטן

אין די דרייסיקער יאָרן האָב איך באַקומען צוגעשיקט אַ ראַמאַן „אין די שטילע טעג“. דער נאָמען פון מחבר, ל. טרייסטער, איז מיר ביז דאָן געווען אומבאַקאַנט.

דער ראַמאַן, אַן ערשטלינג, איז געווען שטיל און גוט געשריבן. דער מחבר האָט גערעדט מיט אַן אייגענער שטימע, און האָט ערלעך דערציילט אין קינסט-לערישע בילדער זיינע לעבנס-דערפאַרונגען.

איך געדענק שוין נישט גענוי דעם אינהאַלט פונעם בוך, זיין סיפור-המעשה, אָבער נאָך ביז היינט, ווען איך דערמאָן זיך „אין די שטילע טעג“, ווער איך אַרומגענומען מיט דער זעלבער אַטמאָספּער, וואָס האָט מיך געהאַט אַרומגענומען דאָן, ביים לייענען דאָס דערמאָנטע בוך. דאָס איז געווען די אַטמאָספּער פון עכט-קייט: עכטע מענטשן, עכטער טרויער, עכטער אומעט, און איבער אַלעם — עכטקייט פון טאָן.

איך האָב נישט געפונען מיין רעצענזיע וועגן דאָזיקן בוך, אָבער איר נאָמען געדענק איך: „אַ שטיל און גוט בוך“.

דאָס בוך איז געווען אַ אַנזאָג, אַז עס איז געקומען אַ נייער פּראָזע-טאַלאַנט, מיט אַן אייגענעם טאָן.

אין די סוף דרייסיקער האָב איך באַקומען פון זעלבן מחבר אַ צווייט בוך „אַריבער די ברעגן“.

די הויפּט-העלדן זענען געווען, אויף וויפל עס דינט מיר דער זכרון, די זעלבע ווי פון ערשטן בוך; עס האָט שוין געשמעקט מיט חורבן און אומקום, — דער באַרעו — לויט היים גראַדעס בילדלעכן אויסדרוק, — האָט גענומען אַרויסגיין פון די ברעגעס און אונטערשווענקען און פאַרשווענקען אונדזער לעבן אין פּוילן. דאָס בוך איז שוין נישט געווען מער אַחד, ווי „אין די שטילע טעג“, עס איז געווען אַ ביסל שוואַכער פאַרן ערשטן, אָבער מיר האָבן נאָך אַלץ געהאַט צו טאָן מיט אַ קרעפטיקן טאַלאַנט. נאָך אַכצן יאָר, זע איך נאָך אַלץ די מעכטיקע געשטאַלט פונעם ראש פון דער פּאַמיליע (אַ גאַרבער, דאַכט זיך) און זיין עקשנותדיק-העראַישן קאַמף נישט אַראַפּגעשווענקט צו ווערן דורכן „באַרעו“.

איצט, נאָך אַן אַכצניאַריקן איבערייס, האָב איך באַקומען אַ דריט בוך פון ל. טרייסטער. שוין נישט קיין פּראָזע-בוך, נאָר אַ ביבלישע טראַגעדיע אין פינף אַקטן, אין וויסן פּערז.

נאָכן איבערלייענען די ביבלישע דראַמע, האָב איך זיך געשטעלט די פּראָגע: פאַרוואָס האָט טרייסטער גענומען רעדן אויף אַ ביי-קול? פאַרוואָס

האָט ער פאַרלאָזן זיין שטילן זיכערן פּראָזע־גאַנג און גענומען גיין אויף ווייס־
פּערזיקע שטאַלצן?

די פּראָגע איז נאָך געוואָרן צודרינגלעכער דאָן, ווען איך האָב דערזען די
רשימה פון די ביכער, וואָס דער מחבר האָט גרייט צום דרוק, צווישן זיי איז דאָ
אַ ראַמאַן „דריטער חורבן“ (אפשר אַ המשך פון די ערשטע צוויי ראַמאַנען?) און
אַ ראַמאַן „דער קעניג שאול“.

אויב שוין נישט דעם „דריטן חורבן“, האָט טרייסטער בעסער באַדאַרפט
אַרויסגעבן „דעם קעניג שאול“ אין פּראָזע.

איך ווייס נישט צי דער ביבלישער ראַמאַן איז גאָר געלונגען, אָבער אַזוי
שלעכט ווי די טראַגעדיע קאָן ער בשום אָפּן נישט זיין. שוין צוליב דעם אַליין, וואָס
מיר וואָלטן דאָרט נישט געהאַט זיין פּאַטאַלן וויסן פּערז און זיין אומבאַהאַלפּנקייט
אין דער פּאַרם־געפּרעסטער דראַמאַטישער אַקציע און אין זיין דיאַלאָג.

*

פּונקט מיט פּערציק יאָר צוריק בין איך געזעסן מיט אַ גרופּע חברים און
זיך געהיצט, פּאַרוואָס אונדזערע שרייבער באַנוצן נישט פאַר זייערע שאַפּונגען
די טעמאַטיק פון תּג"ך. איך געדענק נאָך איצט גאַנצע זאַצן פון מיין יענער
היציקער רעדע: אין תּג"ך ליגן אוצרות מיט געשטאַלטן און געשעענישן, וואָס
בעטן זיך ממש -- נעמט און באַרייכערט זיך! -- אויף יעדן זייטל כּמעט וואַלגערן
זיך פּאַרטיקע סימבאָלן, וואָס קאָנען קינסטלעריש אויסדריקן אונדזערע היינטיקע
אינדיווידועלע און גאַציאָנאַלע פּראָבלעמען און ראַנגלענישן. פּאַרוואָס זעען דאָס
נישט אונדזערע שרייבער? צי זענען זיי בלינד, אָדער אומשעפּעריש?

איך האָב זיך דערוואַרט אויף אַ צייט, ווען די קינסטלער אונדזערע האָבן זיך
צוגעכאַפט צו די ביבלישע טעמעס. אָבער ערשט דורך דעם אָפּן ווי זיי נוצן אויס
דעם דאָזיקן אוצר, ווייזן זיי אַרויס זייער גאַנצע אומשעפּערישקייט: אַנשטאַט
צו דערהויבן זייער שאַפּן דורך די דורות־דיק־אויסגעקריסטאַליזירטע סימבאָלן און
געשטאַלטן, שלעפּן זיי אַראָפּ, על־פּיר־רוב, די געשטאַלטן און סימבאָלן אינעם תּהום
פון אומשעפּערישקייט.

עס דאַכט זיך אונדזערע שרייבער, אַז די פּאַרטיקייט פון די סימבאָלן און
געשטאַלטן גיט זיי אַ לייכטע מעגלעכקייט צו שאַפּן אַ קונסט־ווערק דורך איינפאַקן
זיי, ווי זיי גייען און שטייען, אין זעק מיט ווערטער, אָדער דורך אויבערפלעכלעך
אויסטייטשן זיי לייטאַרטיקלדיק. זיי וויסן נישט, אַז פּאַרטיקע סימבאָלן און
געשטאַלטן זענען אַ ווונדערבאַרער מאַטעריאַל נאָר דאָן, ווען מען גליט זיי דורך מיט
אַ טיפּער אויסטייטשונג, מיט אַ טיפּן מיין, מיט אַ טיפּן פּאַרשטיין, ווען מען ווייס
ווי זיי אַרומצושליפּן ווי בריליאַנטן, זיי זאָלן אַרויסגעבן זייער אינערלעך ליכט.
ווי דאָס האָט געטאָן ריכאַרד בער האַפּמאַן, למשל, אין זיין „יעקבס חלום“.

ביבלישע געשטאלטן און געשעענישן זענען נישט קיין פאסיקער מאטעריאל בלויז פאר שפראך-איבונגען, ווען זיי זענען אפילו גוט, בפרט ווען די שפראך-איבונגען זענען שלעכט, ווי דאס זענען די שפראך-איבונגען פון ל. טרייסטערס טראגעדיע.

דאס איז נישט קיין ביבלישע טראגעדיע, נאר די טראגעדיע פון דער ביבלישער טעמאטיק, פון אונדזער שפראך און ליטעראטור.

*

טרייסטער האָט, ווייזט אויס, זייער אַ פּאַלשע פּאַרשטעלונג וועגן „ווייסן פּערז“. עס האָט זיך אים, מסתמא, געדאַכט, אַז אויב מען דאַרף נישט זוכן קיין גראַמען, איז אַ קנאַפע קונץ צו שרייבן מיט קורצע שורות.

ס'איז אָבער אַ גרויסער טעות, וואָס ווילדעוועט אַרום (ווי אַ סך אַנדערע טעותים) אין אונדזער ליטעראַטור. אַפילו דוד בערגעלסאָן האָט זיך אַריינגעלאָזט אין דער דאָזיקער אַוואַנטורע אין זיין „פּרינץ ראַובני“ (אָבער זיין דראַמע האָט כאַטש אַן אינהאַלט), און אַנשטאַט אַ ווייסן פּערז, האָט ער געגעבן אַפּגעהאַקטע שורות, מיט אַן אַפּגעהאַקטן אַטעם, וואָס כדי צו קריכן ווי נישט איז ווייטער, שפּאַרן זיי זיך אונטער דורך ברעכן די שפּראַך, סיי לעקסיש, סיי גראַמאַטיקאַליש.

ל. טרייסטערס ווייסער פּערז איז זיכער נישט בעסער פאַר בערגעלסאָנס, — אדרבא, נאָך אַ סך ערגער.

טאַמער איז נאָך ווייניק דער עגמת נפש פון זוכן און נישט געפינען קיין באַפּרידיקונג אינעם אינהאַלט, ציטערן מיר בוכשטעבלעך ביי יעדן פּערז אַז אַט-אַט פּאַלט ער אום, ווערט צעשאַטן, ווי מען וואַלט מיטגעגאַנגען אויף אַ שטראַך-מען באַרג אַרויף מיט אַ בעל-מום, וואָס יעדע רגע ברעכן זיך אים איין די פּיס, און עס פּאַלט אייך איין אין האַרצן, און איר ווילט אים אונטערקאַפּן. עס איז נישט קיין זעלטנקייט צו טרעפּן אַט אַזעלכע שורות:

„ביסט אין זינגען און שפּילן אויך אויסשטייענדיק

„ווי אויסשטייענדיק דו ביסט אין ערנסט?“

איך ווייס נישט אין יידיש פון אַזאָ וואַרט, ווי „אויסשטייענדיק“. איך שטויס זיך אָן, אַז דער מחבר מיינט „העכער ווי נאַרמאַל“, „איבער דער נאַרמע“, אָבער וואָס איז דאָס פאַר אַ לשון??!

„מיט צווייפל אין דיר איז אַנגעגלויבט איר האַרץ“

איז אַ זאַץ אַ זינלאָזער, ממש אַ פאַרזעעניש.

„דו ביסט ס'אויג אין זיין שטערן“;

„אפּשר וועל'ך קליגער ווערן אין גאַט כיוון“.

„צוריקגעצויגן האָט זיך דער קעניג

פֿון אין מלחמה אַרײַן צו גײן“.

איז אַ זאַץ, גראַציעז ווי אַן אַרטערטישער העלפּאַנט.

„דערפֿאַר איבער וואָס?“

„אַלעמאַל מיט אויפֿלויב (? ! י. ד.) רעדט ער פֿון דיר“.

טרייסטער ממיתט די שפּראַך, ווי זי וואָלט געווען זיין שוואַ.

און זי איז דאָס טאַקע פֿאַר אים, פֿאַר זיין נעמען זיך צום ווייסן פּערז, וואָס ער

האַט מיט אים גאַרנישט צו טאָן, קיין שום געמיינזאַמס. און היות די שפּראַך לאַזט

זיך נישט, ממיתט ער זי אַן רחמנות.

און אַט איז אַ דיאַלאָג: אַחינועם (די קעניגין הייסט אַחינועם):

„לייג זי אויפֿן געלעגער. זי מוז האַבן רו.“

תמר:

„געטאַ, קעניגין“.

די מוזיקאַלישקייט פֿון פּערז איז דורכשניטלעך פֿאַלגנדע:

„צי אויפֿן באַזוך אירן ביי דודן אין קריגספּעלד,

„אין צייט פֿון זיין נאַענטקייט צו דער פּרינצעסין,

„זענען נישט אַנפֿאַרטרויט געוואָרן איר

„געוויסע בגידה־טואונגען זיינע“.

היינט די גראַציע פֿונעם „בינד“, „האַבֿיך“, „וועליך“.

די שפּראַך איז פֿאַרקריפֿלט, דער שפּראַך־בוי פֿאַרגוואַלדיקט, דער דיאַלאָג

איז אַ הילצערנער, אַן אַ סימן פֿון נאַטירלעכקייט, די „נייע“ טעמע (שאולס קעפּס־

ווייב און איר געליבטער, אבנר, אינטריגירן פֿאַר דער קרויז) איז ביליקע

עראַטיק, ביליקער, קינדיש־זינלאַזער שונד, — פשוט גענומען איינעם פֿון די

טראַגישטע קאַפיטלען פֿון תנ״ך און עס אַן זין צעביטן אויף פֿאַרזשאַווערטע

גראַשנס.

די שאול־טראַגעדיע, איינע פֿון די שענסטע פּערלען אין תנ״ך, האָט אַ מאַדנעם

נישט־מזלדיקן מזל אין אונדזער ליטעראַטור: מען האָט שוין געשריבן וועגן איר

אַן אַ שיעור דראַמעס, אָבער קיין שעפּעריש־באַאַרבעטע האַב איך נאָך נישט

געלייענט. אָבער אַזאַ שלעכטע ווי ל. טרייסטערס האַב איך שוין אויך לאַנג נישט

געלייענט.

די מעגלעכקייטן פֿון אַט דער טעמע זענען דאָך גראַנדיעז: ווי אַזוי די מאַכט

פֿאַרדאַרבט שאולן, און מאַכט אים אומגליקלעך; שאולס קאַנפּליקט מיטן נביא

שמואל; שאולס קאמף מיט און קעגן דודן; דודס ווונדערלעכע ליבשאַפט מיט

יהונתנען, און נאך און נאך. סארא מעגלעכקייט פאר דיכטונג, פאר טיפע פראב-
לעמען, פאר פסיכאלאגישער טיפקייט און מענטשלעכער טראגיק. אבער אט די
אלע מעגלעכקייטן זענען נישט נאך נישט אויסגענוצט געווארן דורך טרייסטערן,
נאך אלע מעגלעכקייטן זענען פארקליינלעכט, פארנישטיקט געווארן, אבער אזוי,
אז עס טוט פשוט וויי דאס הארץ צו לייענען.

נישט נאך קיין נייער גלאנץ איז נישט אריינגעבראכט געווארן אין דער טעמע,
נאך דער גלאנץ פון די תנ"ך-פרקים וועגן שאולן איז געמאכט געווארן מיט
דער בלאטע צוגלייך.

*

אין איין פונקט האט טרייסטער פרובירט אריינברענגען אן אקטועלע אינטער-
פרעטאציע אין זיין טראגעדיע: די שטראף אויף שאולן פאר רחמנות האבן אויף
די עמלקים און אויף זייער שאף, באהאנדלט טרייסטער אין ליכט פון אונדזער
היינטיקער עמלק-פראבלעם. אבער אויך דערפון מאכט ער א קאריקאטור, ער
דריקט עס אראפ צום ניווא פון א ביליקן "פראגרעסיוון" לייט-ארטיקל.

אחימלך (דער כהן גדול (?!) פון נוב):

„עמלקס שולד-פיין איז אבער געווארן קליין,
„אז (?!) מיטן אַנגענומענעם גאב זיינעם
„האַסטו געלינדערט די באַדרענגטע אין צער“.

שאל:

„גאַנץ עמלק האָט געמוזט אומקומען?
„זענען דען אלע שולדיק געווען?
„האַבן זיך גאָר קיין אומשולדיקע נישט געפונען?“

אחימלך:

„האַסטו דען געוויסט ווער ס'איז נישט שולדיק?
„האַט עמיץ געוויזן פאַראַכט צו די רוצחים?“

שאל:

„האַבן דערפאַר אלע געמוזט שטאַרבן פון מיין שווערד?“
און דאָס איז אַלץ.

נישט נאך האט ל. טרייסטער ארויסגעוויזן קאמפלעטע ארעמקייט אין
שעפערישער פאנטאזיע, נאך ער איז דא אויך שפראכלעך גרוי און ארעם אויף
אויסצודריקן ווי געהעריק אפילו אזא פרט-וויכוח ווי דעם נארוואס ציטירטן.
איז טאקע נישט פארשטענדלעך צו זאס האט דאס באדארפט האבן ל.
טרייסטער, דער גוטער פראזאיקער?

*

איז דער „פאסטעך־קעניג“ א רעזולטאט פון נאיווער דרייטקייט, וואָס ווייס נישט, ווי אַ קינד, וועגן די לוייערנדיקע געפאָרן, און עס פאַרקריכט, אין פאַלשער זיכערקייט, אין אַ מקום סכנה ?

אָדער ווירקט דאָ דער צושטאַנד אין אונדזער ליטעראַטור, — אַ צושטאַנד פון הפּקות, וווּ יעדער גראַפאַמאַן קאָן אַפילו שענדן די יידישע היטלער־טראַגעדיע דורך פאַרטאַטשנע דערציילונגען און נאָך באַקומען שבחים און אַפילו פרעמיעס ? ווארשיינלעך איז אין טרייסטערס אויסגליטש שולדיק אַט דער צושטאַנד. והראיה — די טראַגעדיע האָט טאַקע באַקומען אַ פרעמיע און איז אויסגעוויילט געוואָרן צו באַנייען דעם מאַריס־שוואַרץ־קונסט־טעאַטער...

עס אַנטוויקלט זיך ביי אונדז, אַליץ מער און מער, דער אינסטינקט פון „אַפּקלייב פּונעם ערגסטן“, פּונעם לעבנס־אומפּעיקסטן...

מעלבורן, 1956

יט) משה עובד

מיינער אַ פריינט, אַליין אַ גוטער יידישער שרייבער און אַ גרויסע פּערזענ־לעכקייט, * האָט מיר נאָך אין די דרייסיקער יאָרן געהאַלטן אין איין שרייבן באַגייסטערטע בריוו וועגן איינעם אַ משה עובד, אַ ייד אַ יווועליר און אַ שרייבער ; אַ ייד אַ גביר — אין יידישקייט און אין געלט ; אַ מענטש מיט אַ גאָלדן האַרץ און אַ גאָלדן געשעפט. און ס'קאָן זיין אַז טאַקע דורך דער רעקאַמענדאַציע פון דעם־א פריינט האָב איך גענומען באַקומען פון צייט צו צייט ביכער פון דעם מאַדנעם מענטשן מיט מאַדנעם „פאַמיליע־נאַמען“ עובד, וואָס זיצט אין לאַנדאָן און אַלע לאַנדאָנער יידישע שרייבער קוועלן אָן פון אים.

אין דער לעצטער, פאַרגרעסערטער אויסגאַבע פון זיין אויטאָביאָגראַפֿיש בוך „וויזאַנען און איידלשטיינער“, אינם פּרעכטיקן קאַפיטל וועגן שלום אַשן („די דראַמאַטישע פּערזענלעכקייט פון שלום אש“), שרייבט משה עובד : „גלויבט מיר, אַש, דאָס איך בין נישט חלילה אויסן געווען איך וויי צו טאָן. איר קענט דאָך מיד. קיין גרויסער שרייבער בין איך דאָך נישט, באַצאָלט קריג איך אויך נישט פאַר שרייבן, אדרבא, איך צאָל נאָך צו, טאָ לאַזט מיר כאַטש האָבן אַ ביסעלע פאַרגעניגן. איך האָב ליב ווען איך שרייב צו לאָזן זיך אַ ביסל ווילגיין“. היות ווי דאָס זעלבע קאָן איך זאָגן אויך וועגן זיך, מעג איך זיך אויך לאָזן אַ ביסל וויל־גיין ביים שרייבן, בפרט אַז כ'שרייב וועגן משה עובדן, וועלכער גיט זיך נאָך די שמד אין דאָזיקן פרט אין זיינע „וויזאַנען און איידלשטיינער“. פאַרוואָס זאָל נאָר

ער זיך פאָרגינען דעם לוקסוס פון לאָזן זיך ווילגיין ביים שרייבן? מילא, דעם פאָרגעניגן פון ווייך זיך אין איידלשטיינער קאָן איך אים נישט נאָכטאָן, אָבער דעם פאָרגעניגן פון שרייבן ווי מען וויל — דאָס קאָן זיך אַזאָ ייד ווי איך אויך פאָרגינען...

איז בין איך זיך מודה בפה מלא: איך האָב באין אופן נישט געקאָנט איינבייסן די שאַל פון משה עובדס ביכער, כדי צוצוקומען צו זייער זיסן קערן, מיט וועלכן מיין פריינט (און אַ סך אַנדערע) האָבן זיך געקוויקט. איך האָב אין זיי נישט געפונען קיין פעסטן באַדן נישט פאַר מיין פעיקייט זיך צו באַגייסטערן און אויך נישט פאַר מיין נאָך גרעסערער פעיקייט זיך צו לאָזן ווילגיין.

און מיין קריטיש טייעלע פלעגט מיט טרוקענע פיסלעך זיך אומקערן צו זיך אין דער תיבה, נישט געפינענדיק פאַר זיך אין משה עובדס ביכער קיין פיצל טרוקן אַרט... נישט איך האָב געקאָנט בענטשן און נישט איך האָב געקאָנט שעלטן; עפעס האָט גערייצט פון אונטער דער פאַרשלאָסענער טיר, אָבער וואָס? אַט דער „וואָס“ איז טאָקע געבליבן פאַרשלאָסן פאַר מיר, ווי משה עובדס איידלשטיינער... מיט אומגעפער אַ יאָר צוריק האָט זיך פאַר מיר געעפנט אַ שפעלטעלע, דורך וועלכן איך האָב געקאָנט כאַפֿן אַן אינטואיטיוון בליק אויף משה עובדס אינער־לעכער שריפטשטעלערישער וועלט. אויך נאָכן אַריינקוקן אין משה עובדס ביכער דורכן אינטואיטיוו־געעפנטן שפעלטעלע קאָן איך זיי נישט געניסן ווי געהעריק, און נאָך ווייניקער קאָן איך זיי פאַרשטיין און אויסטייטשן, אָבער איך פיל די פולסאַציע פון די זאַפטן, וואָס האָבן געטריבן צום וווקס די ביכער פון משה עובד — אַט די מאַדנע געוויקסן, וואָס זענען אַזוי פרעמד מיין ליטעראַרישן חוש.

דעם דאָזיקן אינטואיטיוון אַריינבליק אין משה עובדס ביכער־וועלט האָט מיר פאַרשאַפט משה עובדס פלאַטישע קונסט. איך האָב באַקומען צוגעשיקט פון מחבר אַ פאַר צענדליק פאַטאָגראַפיעס פון זיינע פלאַטישע אַרבעטן און זיי האָבן געמאַכט אויף מיר אַן אומפאַרגעסלעכן איינדרוק: עס איז גענוג צו זען זיין „משיחס אייזעלע“, אַדער זיין „ידישער לירב“, כדי צו דערשפירן פאַר זיך עכטע שעפּערישע פאַנטאַזיע, טיפע געפילן, וואָס געפינען פאַר זיך אַ שע־פערישן אויסדרוק; אַט די בילדער און צענדליקער אַנדערע לאָזן איך שפירן מער, ווי עס איז מעגלעך אויסצודריקן אין ווערטער, סידן איר פאַרמאָגט נישט ווייניקער שעפּערישע פאַנטאַזיע (פון פלאַטישן מין), ווי דאָס פאַרמאָגט דער קינסטלער, וועמעס בילדער איר ווילט איבערגיסן אין ווערטער.

קוקנדיק אויף די בילדער איז מיר קלאַר געוואָרן, אַז משה עובדס שרייבערישע וויזיעס זענען אַ שעפּערישער טעות: זיי ווילן אַנקליידן אין ווערטער דאָס, וואָס קאָן ביי אים קומען צום וואַרט בלויז דורך פלאַטישע פאַרמען. זאָל מיר משה עובד מוחל זיין וואָס איך וויל זיך לאָזן ווילגיין, אָבער איך וויל אויך האָבן הנאה פון מיין שרייבן: די אויגן און דער גאַנצער אויסדרוק פון איין איינציקן

„משיחס אייזעלע“ רעדן צו מיינע טיפענישן מער, ווי אן אַ שיעור פערזן פון זיין „גאולה-שעה“.

אָבער אויב משה עובדס דיכטערישע ביכער זענען פאַר מיר נישט צוטריט- לעך, האָט ער מיך באַזיגט מיט זיין אויטאָביאָגראַפישן בוך „וויזיאַנען און איידל- שטיינער“, דערשינען אין 1950.

וואָס איז דער אונטערשייד צווישן דער וויזיע פון דער „גאולה-שעה“ און די וויזיעס פון דער אויטאָביאָגראַפיע? איך מיינ אַז צום בעסטן וועט זיך דאָס לאָזן אויסדריקן דורך ציטאַטן פון ביידע ביכער.

אַט גיב איך אַן עפן די „גאולה-שעה“ און כלייען: „נישט אַלע האָבן פאַר- שטאַנען משיחס רייד. אָבער די, וואָס האַלטן די שטראַלנדע לייצעס פון דער פראַגרעסירנדיקער מעשה-מרכבה אין זייערע הענט, זיי האָבן פאַרשטאַנען און זענען געוואָרן באַרואיקט“.

און אַט גיב איך אַן עפן „וויזיאַנען און איידלשטיינער“ און כלייען: „ס'לעבן געפינט זיך דאָך אין אַזאַ ווונדער-וועלט, אין וועלכער אַן אומגליקלעך-ניכטערער קאָן טיילמאַל האָבן ס'גליק צו באַגעגענען אַ ווילד פרעמדן און דער פרעמדער זאַל קאָנען מיט עטלעכע בליקן דיך פאַרשיכורן, צוויי קריגלעך וויין אַריינגיסן אין דיין האַרץ, נישט טראַפּנווייז, נאָר אין איין מעכטיקן כליאַפּ!“.

אפשר פאַרשטייען משיחן די אַלע, וועלכע האַלטן די לייצעס פון דער פראַגרעסירנדיקער מעשה-מרכבה אין זייערע הענט; אָבער מיר, פשוטע מענטשן, אַן די דאָזיקע לייצעס, פאַרשטייען דאָס נישט, — מער ווי ווערטער זעען מיר נישט אין דעם, בעת די געבראַכטע ציטאַטע פון די „וויזיאַנען“ (ווייט נישט פונם בעסטן זעמלמעל אין בוך), איז פול מיט סוגערירנדיקער איבערלעבונג, עס שטעקט אַן מיט אַ לעבעדיק בילד, וואָס איז משתף צו אַ לעבעדיקן אינהאַלט.

אָבער אין דאָזיקן בוך איז דאָ עפעס מער ווי גוטע ליטעראַטור (למשל, די פּרעכטיקע קאַפיטלען וועגן שלום אַשן, דער פּערל „איך בין דער שפיגל“ און אַנדערע), — עס איז דאָ אין אים אַ בולטע, אַן אינטערעסאַנטע געשטאַלט, ווי פון אַ גוטן בעלעטריסטישן ווערק אַרויס: די געשטאַלט פונם מחבר.

און די דאָזיקע געשטאַלט געפינט איר נישט נאָר אין קאַפיטלעך וווּ דער מחבר באַשעפטיקט זיך דירעקט מיט זיין ענגער ביאָגראַפיע, נאָר נאָך מער אין קאַפיטלעך, וווּ דער מחבר דערציילט אינטערעסאַנטע באַגעגענישן מיט מענטשן און זייערע גורלות. לויטן אופן ווי דער מחבר נעמט אויף מענטשן און געשעענישן, הייבן מיר אַן צו דערקענען אַלץ טיפער און טיפער די אייגנאַרטיקע געשטאַלט פון דעם בעל-האויטאָביאָגראַפיע.

אויב דער מחבר פון „וויזיאַנען און איידלשטיינער“ איז טאַקע אַזאַ ווי מיר דערקענען אים לויט זיין בוך, איז משה עובד אַ פיינער דיכטער, ווייל אים איז געלונגען צו געבן זיין געשטאַלט ווי אַ לעבעדיקע; אויב אָבער משה עובד איז

אין דער אמתן נישט ווי אין זיין בוך, איז ער א געניאלער שרייבער, אויב ער האט געקאנט אויספאנטאזירן אזא געשטאלט און אזוי פלאסטיש-סוגערירנדיק זי ארויפצווינגען אויף אונדז.

(כ) א לירישער ניגון

ישראל עמיאט : „אין ניגון איינגעהערט“, לידער. 1961

אין די אנהייב דרייסיקער האב איך געוויסט פון דערציילן, אז דער יידישער דיכטונג איז צוגעקומען נאך א דיכטער — א לאנגגעקליידטער, א פרומער, א רעליגיעזער דיכטער : ישראל גאלדוואסער (עמיאט).

רעליגיעזע דיכטונג און דיכטער האבן ביי אונדז נישט געפעלט. מיר האבן געהאט א ישראל שטערן, א חיים סעמיאטיצקי און אנדערע. אבער עמיאט האט גערייצט מיט סוד : א ייד א קרעמער, מיט א לאנגער קאפאטע, קומט זעלטן אריין אין ליטעראטור-פאראיין (ווען ער קומט קיין ווארשע נאך א ביסל סחורה).

אייגנטלעך וואלט דאס נישט באדארפט זיין קיין ווונדער וואס א דיכטער א ליריקער רעדט זיך דורך מיט גאט אין פערן און גראמען, — סוף-כל-סוף האט רילקע גערעדט וועגן זיין שכן-גאט נישט אינדיווידועל, נאר אין נאמען פון פאעטישן צעך : אויב א דיכטער האט א נאענטן שכן, איז דאס גאט, דער פאטער פון דיכטערישן געפיל, פון דיכטערישן געמיט.

אבער א פאקט בלייבט א פאקט ; מען האט זיך געשושקעט אין ליטעראטור-פאראיין וועגן דעם נייעם רעליגיעזן דיכטער ווי וועגן א גאטס-ווונדער.

געדענק איך טאקע אן אונט אין ליטעראטור-פאראיין (שוין נישט אויף טלאמאצקע 13). בעת עמעצנס א רעפערט, איז שטיל אריינגעקומען א הויכער, חסידיש געקליידטער יונגערמאן מיט א קוישעלע אין דער האנט. לעבן מיר איז גראד פריי געווען א שטול, האט זיך דער נייגעקומענער אועקגעזעצט, שטיל ארונטערגעשטעלט זיין קוישל אונטער דער שטול און געבליבן זיצן אומבאוועגלעך, שטיל, ווי שטיל ער איז אריינגעקומען.

און איך האב געוויסט, אז דאס איז דער נייער דיכטער — עמיאט. ווען איך האב איצט באקומען עמיאטס א בוך לידער, האט זיך זיין טיטל („אין ניגון איינגעהערט“) אסאזיאירט ביי מיר מיט דער דעמאלטיקער שטימונג אין ליטעראטור-פאראיין : מיר דאכט זיך, אז עמיאט האט זיך שוין אין יענעם מאמענט איינגעהערט אין זיין ניגון, וואס באגלייט זיין יעדעס ליד, ווי זיין פראזע-בוך („דער ביראבידזשאנער ענין“). מיר דאכט זיך איצט, אז מיין שטימונג דאן האט ווי אויסגעדריקט דעם געדאנק, וואס איך קאן אים ערשט איצט פאר-

קערפערן אין ווערטער: דער מענטש איז אינגאנצן אריינגעטאן אין זיין ניגון; ער הערט זיך צו צו אים, צו זיין אייגענעם ניגון, און ער ברומט אים אויס אין לידער.

אינעם אופן פון זיין אריינקומען, פון זיין אוועקזעצן זיך איז געווען עפעס פון זעלבן ניגון, וואָס יעדעס ליד זיינס ניגונט אויס.

*

דאָס גאַנצע בוך איז אַן איינהאַרכן זיך אין אַ ניגון, — צי דער ניגון איז טרויער, שרעק פאַרן טויט, צי דער ניגון איז פרייד פון שאַפן, פון אייביקייטס-געפיל, — תמיד איז ער פולטאַניק, עכט, פשטותדיק ווי עכטע ליריק איז דאָס תמיד, — און טיף-גרייפנדיק, אויך ווי עכטע ליריק.

ליריק איז ווי אַ דינער שטראַל מיט אַ דימענטענעם דיין-דינעם שפיץ, וואָס עגבערט זיך איין אין איין דינעם פונקט, אַבער ער דערבויערט זיך צום גרונט פון מענטשנס געמיט.

איר האָט אַ גוטן פראַביר-שטיין פאַר ליריק: אויב דאָס ליד רעדט וועגן פשוטע זאַכן, מיט פשוטע מיטלען און עס גיט אייך אַ כאַפּ אָן, ווי עס וואַלטן אייך אַנטפלעקט געוואָרן רזי-דרזין, — איז אַ סימן, אַז איר האָט זיך אַפגעטובלט אין אַ קוואַל פון עכטער ליריק.

אַט נעמט אַזאָ ליד ווי „דעם פרעמדן מענטשן“ (זייט 55). איך וועל ציטירן די אַכט שורות אינגאַנצן:

„מיר קענען זיך נישט, נאָר ווי פאַרשטענדלעך פראַסט

דו צינדסט אין פייער מיינעם אָן דיין פאַפיראַט!

נאָר עפעס וועקט זיך, עפעס אַנט מיין ווייטער, זעקסטער חוט:

ס'האַבן זיך פאַפיראַטן צוויי אין אַ פראַסטן טאַג געקושט...

און ווי קלאַר דער שכל זאָגט: מיר דאַרפן זיין זיך פרעמד,

האַט טיף אין אונדז זיך עפעס וואָס פאַרשעמט...

און ברעכט אויף אַלע צוימען פון פאַרשטאַנד,

און נאָענט מיר ווערן — ווי פון לאַנג באַקאַנט...”

סאַראַ פשוטע, באַנאַלע געשעעניש און ווי טיף עס האָט זיך דערגראַבן... מען דאַרף האַבן מוט גאָר צוצורירן זיך צו אַזאַ באַנאַלער טעמע, אַבער טאַלאַנט איז מוט; ער צווינגט צו טאָן דאָס, וואָס ער פילט אַז עס איז וויכטיק, נישט געקוקט „אויף אַלע צוימען פון פאַרשטאַנד...”

*

אויף וויפל איך געדענק עמיאַטס אַמאַליקע לידער (און כ'געדענק נאָר זייער

אלגעמיינעם איינדרוק). זענען זיי געווען שוואך אין פארם, מיט א שוואכניקער טעכניק; היינט איז ער נאך אויך נישט קיין גרויסער בריה אין דער טעכניק פון מאכן לידער (גאט צו דאנקען). אבער דאך באהערשט ער שוין אפט גוט אויך די פארם פון סאנעט און ער וויינט שוין ארויס די ערשטע בריהשאפט אין גראמען... אבער כל-זמן דאס קומט נישט אין א קאליזיע מיט זיין פשטות און נאיווקייט, מיט זיין אינסטינקטיוון מוט צו שרייבן וועגן כלומרשטע „באנאליטעטן“, שאדט דאס נישט; אדרבא, דאס גיט צו זיין שאפן א געוויסן חן און זיכערקייטס-טראט.

*

א קליין ביכעלע לידער, אבער נישטאָ כמעט קיין פוסטע זייטלעך. זייער שיין זענען פאר מיר פאלגנדיקע לידער: „א תפילה פארן שוואכן“ (ז' 23), וואָס פארמאָגט אין זיך עפעס ישראל שטערנשע שיינקייט; „טאָג-נאַכט שפּיל“ (ז' 54); „פאַרוואָס ווערט שטיל דער טאָג ווען דו גייסט פאַרביי?“ (66ז'). אַט דאָס ליד וועל איך ציטירן אינגאַנצן:

„פאַרוואָס ווערט שטיל דער טאָג ווען דו גייסט פאַרביי?
און אַלץ איז אָפּגעטאָג,
אָפּגעזונגען, אָפּגעקלונגען,
און יעדער קלאַנג ווערט ווידערקלאַנג.
אַ פרעמדער איז דאָ געווען און געשטאַרבן לאַנג,
איך בין עס דער פרעמדער,
און הער מיין אייגן לעבן אַצינד
ווי אַ ווייט און פרעמד געזאַנג
אויפֿן ווינט.“

*

א קליין ביכל פול מיט טרויעריקער שיינקייט, ווייל סוף-כל-סוף איז קיין אַנדערע אפשר נישטאָ: אַלץ וואָס טיף און שיין — איז טרויעריק; שוין צוליב דעם אַליין פאַרוואָס עמיאַט האָט פיינט דעם טויט:
„פאַר מיר איז אַלץ נאָך וויכטיק — פאַר אים איז אַלץ אַ שטות.“
און וואָס קאָן נאָך זיין אזוי וויכטיק ווי דאָס טיפע און שיינע אין לעבן? און אויך דאָס פאַרגייט...
און ווער זאָל אויפכאַפן אַט דעם טרויעריקן ניגון פונעם פאַרגייענדיקן, אויב נישט אַן עכטער ליריקער ווי עמיאַט?
איז טאַקע זיין ביכל טיף, שיין און פול מיט טרויער.
טיפן, שיינעם טרויער.

*

עמיאט דארף זיין אַ ביסל פאַרזיכטיק מיט דער גראַמאַטיק. אויף זייט 92, אינעם פיינעם ליד „וואַלאַכן טרויעריקע פון אַלטיידישע כלי-זמרים“ איז דאָ אַ שורה: „פון פאַרלאַנגען ווילד גענאַגט, פון ווייטיק באַזיגן, בעת עס דארף זיין „באַזיגט“. אמת, „באַזיגט“ איז נישט גוט צום גראַם, אָבער באַזיגן איז נאָך ערגער פאַר דער גראַמאַטיק. אויף זייט 73, אינעם ליד „נאַר נישט געוויינטע אויגן קאַגען זיין אַזוי שיין“, איז דאָ אַ שורה: „אין איין באַגער געליבט און פאַרשטיין זיין“. מען קאָן אָבער פאַרשטאַנען זיין, אָבער „פאַרשטיין זיין“ איז לויט די כללים פון דער שפראַך אַן אוממעגלעכקייט.

עס זענען טאַקע דאָ פאַעטישע פרייקייטן, אָבער מיט אַ געוויסער מאַס. איך ווייס פונדאָרטן דאָס נעמט זיך: עמיאָט געפינט זיך נאָך אין דעם צושטאַנד פון באַהערשן די שפראַך, ווי אַ רייטער באַהערשט אַ ווילד פערד: מען פאַלט אַמאָל אַרונטער איידער מען ברעכט אין דעם פערד...

מעלבורן, 1961

כא) נישט פון זעמל-מעל

מאַטעם דייטש: „מאַנרלברויט יידיש“, 1952

אַחוץ דעם אָפיציעלן שער-בלאַט, פאַרמאַגט מאַטעס דייטשס ביכעלע נאָך אַ שער-בלאַט, אַ נישט-אָפיציעלס, וואָס געהער שוין צום אינהאַלט פונעם בוך. אַט איז עס: „געדאַכטן און טראַכטן (צווישן פראָזע און ליד). ווערטלעך, זאַגן, פסוקים, קליגשאַפטן, פאַראַדאַקסן און מיניאַטור-עסייען. מלוכה-פאַרלאַג — אַליין, שטאַט: באַרדיטשעוו...“

און דער בוך-אינהאַלט איז אויף גוטע פיר-פינפטל ענלעך צום נישט-אָפיציעלן שער-בלאַט: פּרעטענציעז און גאַרנישט-זאַנגדיק.

איך ווייס נישט צי מען וועט מיר גלויבן, אָבער איר, לידער, ווייס, אַז דאָס איז אַן אמת: איך האָב אַט דאָס ביכעלע געלייענט צוויי מאַל.

פשוט דערפאַר, ווייל נאָכן איבערלייענען עס דאָס ערשטע מאַל האָב איר נישט געגלויבט מיין איינדרוק: עס איז דאָך אוממעגלעך, אַז אַ בוך זאָל זיין אַזוי אַרעם...

נאָכן צווייטן מאַל לייענען האָבן איר שוין געגלויבט. אַ ברירה האָב איר געהאַט?...

אויב ביזווייליקע מענטשן וועלן אַט די רעצענזיע באַטראַכטן ווי אַ נקמה-אַקט פאַרן לייענען צוויי מאַל דאָס ביכל, וועלן זיי אפשר זיין גערעכט... דער

שטרענגסטער ריכטער וואלט מיך נישט פארמשפט דערפאר (ווען אויך ער וואלט איבערגעלייענט צוויי מאל דאס ביכעלע).

*

ז. רייזען ע"ה (דער דערמאָרדעטער דורך סטאלינען) איז געווען אַ גוואַלדאָוו־נער אָפטימיסט: יעדעס בוך, יעדער זשורנאַל און יעדע צייטונג מיט יידישע אותיות פלעגט שוין דורך זייער דערשיינען גופא זיין פאַר אים אַ געשעעניש, אַ סיבה פאַר אַן עקסטאַזשטימונג. און ער האָט יורשים...

קאָן זיין אַז גערעכט זענען די גוואַלדאָוו־ע אָפטימיסטן; אַז אָפטימיזם איז זייער אַ גוטע און שיינע מידה; אָבער וואָס קאָן איך טאָן, אַז איך האָב נישט זוכה געווען צו אַזאַ מידה. און איך האַלט, אַז דער גוואַלדאָוו־ער אָפטימיזם איז אַ געפאַר פאַר אונדז. אַ סך מאל דאַכט זיך מיר, אַז עס וואַלט געזינטער געווען פאַר דער יידישער ליטעראַטור און פרעסע, ווען עס וואַלטן דערשינען ווייניקער ביכער, און ווייניקער זשורנאַלן.

אין 1916 איז געקומען צו מיר מיינער אַן אַמאָליקער חדר־חבר און מיר געבראַכט אַ דראַמע אין פיר אַקטן. איך האָב זי דורכגעלייענט און אים געזאָגט, ווען ער איז געקומען נאָך אַ תשובה, ער זאָל מער נישט שרייבן. זענען געקומען צו מיר געמיינזאַמע פריינט און פרובירט עפעס אַראַפּדינגען פון מיין נעגאַטיווער מיינונג:

— ס'טייטש, ער האָט דאָך פאַרט אַנגעשריבן אַ דראַמע פון פיר אַקטן; מסתמא האָט ער דאָך עפעס...

מיין ענטפער איז געווען (און איך האַלט נאָך איצט אויך פון אים — פון דאָזיקן ענטפער — אַ וועלט!):

— פאַראַן ווערק, וואָס אויף צו שרייבן זיי דאַרף מען גאַרנישט האָבן; פאַרקערט, עס דאַרף עפעס פעלן: קריטישער חוש, געפיל פאַר קונסט. נעמט צו אַט די זאַכן, און דער וועג איז פריי פאַר שרייבן וואָס מען וויל...

איך וויל דאָ בפירוש באַמערקן, אַז איך פאַרגלייך נישט מאַטעס דייטש צו יענעם מחבר פון יענער דראַמע, — חס וחלילה! אָבער עפעס פון יענעם ענטפער מיינעם איז גילטיק אויך אויב נישט פאַר אים, פאַר מאַטעס דייטש דעם דיכטער און שרייבער בכלל, איו, לכל הפחות, פאַר זיין דאָזיק ביכעלע.

מאַטעס דייטש פאַרנעמט זיך דאַרט מיט קריטיק און קריטיקער אַ גוואַלד, — אסור אויב קריטיקער האָבן פאַרדינט מען זאָל זיך מיט זיי אַזוי פיל פאַרנעמען (אפילו אויב זיי האָבן אַנגעטראָטן אים אויף זיינע דיכטערישע הינער־אויגן, ווי מען קאָן זיך פאַרשטעלן פון דעם לייבן־חלק וואָס ער גיט זיי אָפּ אין זיין ביכעלע). אָבער איך בין כמעט ווי זיכער, אַז ווען איר נעמט צו ביי די קריטיקער זייער שטיקל קריטישן חוש, איז יעדער פון זיי פעיק אַפצודרוקן אַזאַ ביכעלע ווי

„מאנדלברויט יידיש“, הגם קריטיקער זענען נישט קיין שעפערישע שרייבער...
בנאמנות, נאך אזוי פיל סארקאזם אויפן חשובן פון קריטיקער, האט מאטעס
דייטש געמעגט פארמאגן א ביסעלע מער קריטישן חוש לגבי זיין אייגן ביכל...

*

פון ביכל איז קלאר, אז מאטעס דייטש האט נישט איבעריק ליב יעקב גלאט-
שטיין דעם קריטיקער. אבער אין זיינע „קלוגשאפטן, פארדאקסן, ווערטער
און זאגן“ איז מאטעס דייטש היפשעך באאיינפלוסט פון גלאטשטיינס סטיל
(פונם פעריאד, וואס האט גלאטשטיינען נישט געמאכט פאר גלאטשטיינען).

מאטעס דייטש איז איינער פון אונדזערע „קונצנמאכער“, אבער דעם קונץ
ארויסצורופן מיט זיין „געדאכטן און טראכטן“ געדאנקען, געפילן און בילדער האט
ער כמעט ווי נישט באוויזן.

„מאנדלברויט יידיש“ איז א זאמלונג פארדאקסן, אפאריזמען, ווערטלעך
און ענלעכס, ד. ה. א זשאנר, וואס דארף (מוז!) זיין דימענט-שאַרף פוענטירט,
בילדלעך און געדענקלעך בולט, טרעפלעך; אבער אומזיסט וועט איר דאס אַלץ
זיכן אין דאָזיקן ביכעלע. און דעריבער לייענט זיך דאָס קליינע ביכעלע שווער,
לאַנגזאַם — איר שלינגט עס נישט איין, ווי דאָס דאַרף געשען מיט אַזעלכע
סאַרטן ביכער. איר האָט נישט ביים לייענען קיין קפיצת הדרך, — פאַרקערט.
יעדע רגע צעברעכט איר אַן אַקס אין דאָזיקן מאַנדלברויטיקן זאַמד.

איך רעד שוין דאָ נישט פון דעם ניוואַ אויף וועלכן מאַטעס דייטש זינקט
(חבר זעצער: טאַקע נישט „זינגט“, נאַר זינקט), ווען ער שרייבט אונטער זיין
פאַרוואַרט: „סוף מערץ (שמערץ)“, אָדער ווען ער מאַכט אַ זינלאַזן וואַרט-שפּיל
פון „אויבנאויפיק“, „מיטנאויפיק“ און „טיפאויפיק“; אבער וואָס וועט איר זאָגן
צו אַזאַ „קליגשאַפט“, ווי:

„וואָס איז... וואָס

וואָס איז ליטעראַרישער,

וויינען? צי — לאַכן?...“

ווי איז דאָ געדאַנק? ווי — געפיל? ווי — בילד? ווי — פוענטע?

איר קאַנט דאָ געפינען אַ סך פּסידאַ-געדאַנק און פּסידאַ-בילד און פּסידאַ-
פוענטע, ווי „יידיש-גלידיש“, „יידיש-חידוש“, „יידיש-לידיש“ און „יידיש-קריין
בלוטיק-זידיש“, און נאָך אַזעלכע ספקדיקע שפּראַך-חידושים, ספקדיקע חכמות
און ספקדיקע אינהאַלטן, אבער זעלטן-זעלטן טרעפט איר דאָ עכטע דיכטונג.
ד. ה. עכטן געדאַנק, עכטן געפיל, עכטע בילדלעכקייט און עכטע פוענטירונג.

טאָמער טרעפט איר אַמאָל אַ זאָג מיט אַ זין, איז עס על־פּיר־רוב פאַרנעפּלט, ווייל שלעכט אויסגעדריקט (למשל: „דער מהר"ל און גאָט", זייט 13). דאָס וועלן אויפֿווייזן ווי שלעכט און פּוסט דאָס בוך איז, וואָלט אונדז צו ווייט פאַרפירט, — איר קאָנט פיר פינפטל בוך לעכערלעך מאַכן דורכן בלויוז ציטירן. למשל:

„איז עס אמת? כל זמן אברהם סוצקעווער

„לעבט אין ישראל

„איז יידיש אַ גרויס שוצגעווער?...“

ווי געזאָגט, איז אפשר אַ פינפטל פון בוך נישט אַזוי לעכערלעך, אָבער ווען דאָס דאָזיקע פינפטל וואָלט געווען אין אַ גוט בוך, וואָלט עס געווען צו דערליידן; אָבער אַז דאָס דאָזיקע פינפטל זאָל ראַטעווען אַ בוך — פון דעם קאָן גאָר קיין רייד נישט זיין (איך נעם אַרויס פון דאָזיקן כלל זיין ליד „מיין מאַמע טענהט זיך אויס מיטן גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב“; דאָס דאָזיקע ליד געהער נישט אין דאָזיקן בוך, עס איז דאָ אינגאַנצן פרעמד. פאַראַן אויך דאָ אַ פאַר שפּראַכלעכע גרילצן, אָבער דאָס איז אַ ליד, וואָס איז ווערט קריטיקירט, געלייענט און געדענקט צו ווערן).

*

אויף דער לעצטער זייט, אין עטלעכע שורות „באַמערקונגען“, זאָגט דער מחבר: „אַ גרויסע צאָל (!? — י. ר.) פון דעם מאַטעריאַל... האָב איך צוזאַמען־געקליבן פון מיינע עסייען, וואָס איך האָב נאָך נישט ביד געהאַט אַרויסגעבן אין אַ בוך“.

אַט יענץ בוך וועט שוין, ווי עס שיינט, זיך אַ גוט בוך, ווייל מאַטעס דייטש האָט זיינע עסייען אַרומגעשטויבט און פון דעם געמאַכט דאָס דאָזיקע ביכעלע... מאַטעס דייטש איז פאַר מיר בכלל זייער אַפט אַ פּראַבלעמאַטישער דיכטער, ד. ה. אַ דיכטער וואָס איז פאַר מיר אַ פּראַבלעם; אָבער צו וואָס מאַטעס דייטש דער דיכטער האָט באַדאַרפט אַרויסגעבן אַזאַ ביכעלע, איז פאַר מיר ערשט רעכט אַ פּראַבלעם.

מעלבבורן, 1953

כב) פרעסנע

אַלטער קאַציזנע: „באַלאָדן און גראַטעסקן“, פאַרלאַג ח. בושאַזא. וואַרשע, 1936.

ווען דיזעלבע „באַלאָדן און גראַטעסקן“ וואָלטן געשטאַמט נישט פון קאַציזנען, וואָלטן זיי ביי אים אַרויסגעלאָקט נישט קיין לייטזעליקן „פאַרוואַרט“, נאָר זיכער אַ שטרענגע רעצענזיע, וואָס וואָלט נישט צוגעלאָזן קיין שום פאַרענטפּערונג.

אָבער היות די „באלאָדן און גראַטעסקן“ זענען קאָזיזנעס, האָט ער אָנשטאַט אַ שטרענגער רעצענזיע געשריבן וועגן זיי אַ מילדע פאַרענטפערונג.

איך וויל בשום אופן נישט זאָגן, אַז קאָזיזנע האָט פאַרביטן די יוצרות מיט פרעמד־טאַציע. דאָס ווערט על־פּיר־רוב געטאַן אומבאַוווסט־זיניק. ווען עס קומט צו דער אייגענער הויט (מעג די הויט באַשטיין אַפילו נאָר פון צען בויגן „באלאָדן און גראַטעסקן“), ווערט דער מענטש דערפּינדעריש אויף אַלערליי מילדערנדיקע אומשטענדן.

קאָזיזנעס „פאַרענטפערונג“ איז אים אַרויפגעצווונגען געוואָרן פון אויסן און זי טראַגט טאַקע אויף זיך אַלע סימנים פון אַרויפגעצווונגענקייט: זי איז נישט איבערצייגנדיק, אומגערעכט און סאַפיסטיש.

„אונדזער צייט — זאָגט קאָזיזנע — האָט פאַרשטענדעניש פאַר אַן אַלגע־מיינעם ליטעראַרישן פּראָנט; זי האָט אָבער גאָר אַ קנאַפן אינטערעס פאַר אינדי־ווידעלע וואַרשטאַטן. דאָס אַפּשליסן זיך אין אייגענעם ווינקל איז אונדזער צייט גרייט צו באַטראַכטן ווי אַ שטיקל דעזערציע פון אַלגעמיינעם פּראָנט; בפרט, אַז דאָס אַפּגעשלאָסענע ווינקל שמעקט מיט „רעאַקציאָנערער פאַרגאַנגענהייט“.

פון ווען אַן רעדט עס קאָזיזנע וועגן רעאַקציאָנערער פאַרגאַנגענהייט, אַרייַנ־נעמענדיק עס איז גענדזנפּיסלעך? (דאָס וואָלט געפאַסט פאַר א. איינהאַרן פון „היינט“, פאַר אהרן צייטלין פון „עקספּרעס“). וואַרשיינלעך, זינט עס איז אים געווען אַ שאַד צו לאָזן ליגן זיינע באלאָדן פון דער פאַרגאַנגענהייט (און טאַקע פון דער רעאַקציאָנערער, נאַציאָנאַל־בוטאַפּאַרישער) אין אייגענעם ווינקל...

דערביי איז ביז גאָר כאַראַקטעריסטיש, וואָס קאָזיזנע שאַפט זיך אַ דיסקרעט־פאַרטונקלטן באַגריף פאַר דער דאָזיקער על־פּיר־רוב רעאַקציאָנערער שאַפונג — „אינדיווידועלער וואַרשטאַט“.

כדי אַפּצוציען פון זיך די אויפּמערקזאַמקייט פון דער „אייפּערזיכטיקער צייט“ (וואָס באַטראַכט אַזאַ אינדיווידועלן וואַרשטאַט ווי אַ „דעזערציע פון אַלגע־מיינעם פּראָנט“), וואַרפט זיך קאָזיזנע אַרויף אויף אַנדערע „אינדיווידועלע וואַרשטאַטניקעס“. ער — קאָזיזנע, הייסט עס — איז אין דערדאָזיקער זאַמלונג אַ תלמיד פון פּרצן. אָבער אין דער צייט וואָס די אַנדערע: אַנסקי אין „דיבוק“, ליוויק אין „גולם“, אַש אין „קידוש השם“ זענען געגאַנגען „צום פּאַלקסטימלעכן קוואַל דורך פּרצעס „געשיכטן“ און „חסידות“ און נישט אַדאַנק די „געשיכטן“ און „חסידות“, איז קאָזיזנע געגאַנגען צום פּאַלקסטימלעכן קוואַל אַדאַנק פּרצעס „געשיכטן“. און דער רעזולטאַט דערפון? זיי, די פּריער־אויסגערעכנטע עפיגאַנישע ווערק, זענען טאַקע באַדייטנדיקע ווערק, אָבער מיט „אַ רעאַקציאָנערן בייגע־שמאַק“. אָבער ער, קאָזיזנע, האָט אידעאַלאָגיש אַפּגעוויכן פון פּרצעס דרך. אויב — זאָגט קאָזיזנע — איך דערלויב מיר צו גלאַריפּיצירן אַ פּאַלקסטימלעכן

מאמענט, איז דאס א מאמענט פון ריין עטישער נאטור, אן רעליגיעזער, מיסטישער און נאציאנאלער בוטאפאריע. פעלט דער מאמענט — איז עס גראטעסק.

אין דערדאזיקער פארויכערונג — וואס בילדעט דעם מיטלפונקט פון קאציאנעס „פארענטפערונג“ — איז דא א טאפלטע נישט-ריכטיקייט: מען קאן זאגן וועגן לייוויקס „גולם“ פארשידנס, אבער באצייכענען אים אלס רעאקציאנערע פאלקס-טימלעכקייט איז — פאלש. דאס פאדערן פאר זיך דאס רעכט אויף א „אינדיוויד-דועלן ווארשטאט“ און אויף לייוויקן אריבערווארפן דעם פארווורף פון רעאק-ציאנערער פאלקסטימלעכקייט, דערמאנט שוין צופיל דעם באנאל-געווארענעם „כאפ דעם גנב“, אבער נאך א גרעסערער פאלש ליגט אין דער באהויפטונג, אז דורך גלארפיצירן בלויז מאמענטן פון „ריין-עטישער נאטור“, ווייכט ער אפ פונעם „מיסטערס (פרצעס — י. ר.) שיטה“, און אין דעם ליגט זיין (קאציאנעס) בארעכטיקונג. דאס איז דאך אבער פאלש סיי בנוגע פרצן, סיי בנוגע קאציאנען: דאס בעסטע אין פרצעס פאלקסטימלעכקייט איז גראד די גלארפיצירונג פונם ריין-עטישן מאמענט („אויב נישט נאך העכער“ און אַנד.). און וואס שייך קאציא-נען, איז ער גראד צום שוואכסטן אין דאזיקן מאמענט. געוויס, די טרעגער פונם ריין-עטישן מאמענט אין פרצעס „חסידות“ און „פאלקסטימלעכע געשיכטן“ זענען יידן, יידישלעכע יידן, ווייל אן דעם וואלט דאך נישט געווען דער פאלקסטימלעכער פאן, וואס אן דעם, איז קאציאנע מודה, איז נישט מעגלעך די איינגארטיקייט פון דער יונגער יידישער ליטעראטור. אבער צי דען זענען קאציאנעס באלאדן נישט פול מיט גוטע יידן און נאציאנאל-רעליגיעזער בוטאפאריע? אדרבה, קאציאנע נעמט אלס קדוש דעם שטעטלשן גביר, א זאך, וואס אן אנדערן וואלט ער זיכער נישט מוחל געווען. דער אונטערשייד צווישן פרצן און קאציאנען איז נאר דער, וואס דעם ערשטן איז יא געלונגען ארויסצוברענגען מיט דידאזיקע מיטלען ריין-עטישע מאמענטן, און דעם לעצטן איז דאס נישט געלונגען: זיינע באלאדן זענען אין דאזיקן פרט עקרדיק, אינערלעך-פוסט, און זייער אינערלעכע פוסטקייט האט ער געוואלט פארדעקן מיטן „פארווארט“.

און דערמיט קאנען מיר פארלאזן דעם „פארווארט“ און איבערגיין צו די „באלאדן און גראטעסקן“.

*

אחוץ די צוויי לעצטע זאכן „אליעזרס באלאדע“ און „מתים-טאגן“, וואס דערמאנען די ערגסטע פראבעס פון קאציאנעס „דער גייסט — דער מלך“ און וואס פאסן זיך גאר נישט אריין אין דאזיקן בוך נישט מיטן אינהאלט און נישט מיטן סטיל, — געהערן אלע איבעריקע זאכן פון בוך צום געביט פון פאעטיש-באארבעטע פאלקס-לעגענדעס און פאלקס-אנעקדאטן.

די גרעסטע מעלה פון דידאזיקע זאכן איז זייער ריין-אינסטרומענטירטע

שפראך און דער לייכט־פליסיקער, גוט באהערשטער פערז. דער גרעסטער חסרון פון דידאזיקע זאכן איז זייער גייסטיקע אַרעמקייט, וואָס גייט אַמאָל איבער ממש אין אַ אינערלעכער הוילקייט; זייער אינהאַלטלעכער כאַאָס. און דעריבער איז קאַציונע אַזוי באַרעדעוודיק, און דעריבער פליסן אָפּ די מערסטע זאַכן, נישט איבערלאָזנדיק קיין געפיל פון עפעס איבערגעלעבטס: זיי האָבן קיין וואָג נישט. לאַמיר נעמען די ערשטע מעשה. קיין גראַטעסק איז עס נישט — ממילא דאַרף עס פאַרמאַגן, לויטן מחברס כוונה און דעקלאַראַציע, אַ ריין־עטישן מאַמענט. דער עיקרדיקער אַקאָרד פון דער דאָזיקער באַלאַדע איז אַנגעמערקט באַלד פון אָנהויב:

„איך וועל זינגען, ווי אַ ייד איז פון דער וועלט אַוועק
„מיט אַ קללה אויף די ליפן אַ פאַרחתמעטע“...

נאָכן דאָזיקן אַנזאָג קומט אַ גאַנץ־פלאַסטישע און זאַפטיקע שילדערונג פון אַ יידישער חתונה. אַ יינגל, אַ קינד פון אַן אַפּאַטאָווער ייד (געדענקט עס, דאָס איז וויכטיק, דאָ ליגט די טעמפע פּוענטע!) פאַלט אַוועק אין חלשות. עס קומט אַן אַלטע יידענע און דערציילט אַ מעשה, ווי אַ ייד, „דער קדוש דער אַפּאַטאָווער“ (אַ גביר! הגם כמעט אלע פאַלקס־מעשיות פון זעלבן מין דערציילן וועגן אַ ייד אַ קבצן) האָט גענומען אויף זיך די שולד פאַר אַ פאַרפאַלענעם קריסטלעכן יינגל, און איז אומגעקומען אין אַט־אָדער שטוב, כדי צו ראַטעווען די עדה יידן. נאָר פאַרן טויט האָט דער קדוש פאַרשאַלטן די ווענט (!?):

אַ, איר ווענט, וואָס עס צוגעזען, פאַרשאַלטן זייט
„פאַר דעם לעצטן פון דער גזע פון אַפּאַטאָווער!“

דעריבער איז דאָס אַפּאַטאָווער יינגעלע געפאַלן אַ חרובער און אויף זיין קערפער זענען אַרויסגעטראָטן מעסער־וונדן...

איך בין זיך מודה: איך פאַרשטיי נישט גאָר גוט דעם וועזנטלעכן מיין פון דער קללה, אָבער איר עטישן ווערט נאָך ווייניקער. אין וואָס באַשטייט דער ריין־עטישער ווערט פון דערדאָזיקער באַלאַדע? דערין, וואָס אַ מענטש איז זיך מקריב פאַרן כלל (הגם דאָ איז דאָך אויך פאַראַן די יידישלעכע „בוטאָפּאַריע“ נאָך מער ווי ביי פרצן), אָבער ביי קאַציונען הויבט זיך די באַלאַדע אָן און זי ענדיקט זיך מיט דער אומפאַרשטענדלעכער, זינלאַזער, לחלוטין נישט עטישער און פאַרן ענין אומגוטיקער קללה. דער ריין־עטישער מאַמענט ווערט פאַרשלונגען אין דער פאַלקסטימלעך־בוטאָפּאַרישער ווירקונג פון דער נישט־עטישער און קליינלעכער קללה, וואָס איז אידעאָלאָגיש־אומקריטיש און קינסטלעריש־פאַלש דערהויבן געוואָרן צום עיקר.

און נאָך עפעס: דער מסירת־נפש פּונם אַפּאַטאָווער גביר מאַכט אין קאַציונעס

דערציילונג — קעגן זיין ווילן — דעם איינדרוק נישט אזוי פון עטישער גרויסקייט ווי פון תקיפות: איך וועל נישט קאנען באשיצן די עדה? לאמיר נעמען נאך איין באלאדע, וואס הויבט זיך אפילו אן גראטעסק, אבער ענדיקט זיך טראגיש, מיט א (ביליקן) מוסר-השכל. די דאזיקע באלאדע — „דאס ליד פון שבעלע הדסהס“ — באווייזט נאך בולטער, ווי די ערשטע, אז גראד אידעאלאגיש (וואס דאס דארף, לויט קאציזנעס פארווארט, ראטעווען די באלאד-דעס פאר רעאקציאנערער פארגאנגענהייט און געדונפסלעך) איז קאציזנע אומבא-האלפן. נישט ער וויכט אפ פון פרצן באווייזניק, נאר ער בלאנדזשעט „און א רודער און אן א זעגל“.

די באלאדע הויבט זיך אן ליריש, מיט גאנץ פינענע פערזן, וועגן א יונג מיידל און א יונגער צארט-אויפבלענדיקער ליבע צווישן צוויי יונגע קינדער. דערנאך קומט די גראטעסקע אינטערמעצא: אין שטעטל קומט אן אלטער „גוטער ייד“. שבעלעס מאמע, די רייכע אלמנה, שיקט די טאכטער צום גוטן יידן מיט א בריוועלע, ווו זי רעדט אים א שידוך מיט זיך. דער גוטער ייד איז אבער א ייד א מבין און ער ענטפערט, אז ער וויל בעסער די טאכטער. און אז א „גוטער ייד“ וויל — איז נישט שייך: וויל שבעלעס מאמע אויך.

דא ריכט זיך דער לייענער אויף א קאטאסטראפע, אויף א רייך-עטישן טראגישן מאמענט. אבער — די טראגעדיע ווערט צעביטן אויף אפגעריבענע גראשנס. שבעלע איז אומקליקלעך בלויז א קורצע צייט און דערנאך — מיר נישט, דיר נישט — צעפלאקערט זיך א ליבע צום גוטן ייד (לויט דער נאציא-נאל-רעליגיעזער בוטאפאריע).

„הדסהס קינד — א פרומע שטילע טויב.

„און גייט אינגאנצן אין דער מאמענט דרכים.

„די בתולה ווייסט: אזוי איז עס באשערט,

„מען קאן עס נישט פארמיידן מיט א כיוון.

„זי טראכט ביי זיך: מסתם איז זי דאס ווערט,

„אז אויבן זאל געחתמעט זיין דער זיווג“.

און דער גאנצער סיפור-המעשה גייט אוועק אין גאר אנדערע (פרומע און כשרע) דרכים. שבעלע גייט צו דער חופה מיט ליבע, אבער נאר דאן, ווען דער גוטער ייד גיט איר דאס ווארט, אז זי וועט נישט

„בלייבן, ווי א בוים און פרות“.

דעם רביס ווארט ווערט, נאטירלעך, מקוים. שבעלע געבערט א קינד. ווען דער רבי קומט איר זאגן מזל-טוב, קוקט זי אויף אים „מיט רחמים און געבעט:“

א, ליכטער, נעם א טייל פון מיינע יאָרן". און ווען עס קומט צום ברית, פאָדערט זי ווידער אַ וואָרט פון רבין, אַז ער וועט צוזאַמען מיט איר פירן דאָס קינד צו דער חופּה... און היות דער רבי האָט געענטפּערט :

„כ׳בין נישט דער האָר פון לעבן“,
האָט שבעלע די רביצין אויף אייביק
„די בלויע אירע אייגעלעך פאַרמאַכט“.

ווייל זי „קאָן שוין מער נישט לעבן אין דער מורא“ פאַר איר ליכטנס דראַענדיקער עלטער. און דאָן קומט דער מוסר־השכל :

„דער צדיק האָט הרחבהדיק און פריידיק
„אַליין דעם זון צו חופּה נאָך געפירט“.

ווי אזוי די פּוּענטע אין דאָזיקן ליד? עס האָט זיך גענומען אַנטוויקלען אין צוויי ריכטונגען: צום גראַטעס און צום מענטשלעך־טראַגישן, און אין גאַנג פון דער דערצייילונג האָט עס צעבראַכן ביידע שפיצן און פאַרבליבן אַ מעשה פאַר אַלטע ווייבער וועגן אַ צדיק מיט זיינע מופתים און וועגן אַ פרום קעלבעלע. און דער מוסר־השכל איז אַזוי פּרעסנע (נאָך אַן ערגערן פנים וואָלט באַקומען די באַלאַדע, ווען מען וואָלט גענוי אַנאַליזירט, ווי קאַציונע באַשרייבט דעם צדיק און שבעלעס יונגן געליכטנס טראַגעדיע).

קאַציונע זאָגט אין זיין „פאַרוואָרט“, אַז אויך פרוגן האָט ער אין זינען געהאַט ביים שאַפן זיינע באַלאַדעס. אין דער אויבן־אַנאַליזירטער באַלאַדע געפינט מען בולטע שפורן פון פרוגן. אָבער קאַציונע איז נישט געגאַנגען פאַרויס, נאָר אַ היפשן מהלך אויף צוריק. ביי פרוגן איז דאָ אַ פאַעמע וועגן אַן אַלטן רב, וואָס האַלט ביים שטאַרבן, און אַ יונג מיידל שענקט אים פון ליבע אירע יאָרן. זי שטאַרבט און דער רב לעבט לאַנג־לאַנג. אָבער זיין לאַנג לעבן איז פול מיט טראַגיק: ער לעבט איבער מיט טרויער אַלע עטאַפן פון דעם יונגן מיידלס לעבן, וואָס איז דורך איר נישט אויסגעלעבט געוואָרן. פרוגס פאַעמע איז סענטימענטאַל, אָבער זי האָט כאַטש אַ גראַדע טראַגישע ליניע. ביי קאַציונען אָבער איז אַ מיש־מאַש. די ליבע צווישן שבעלע מיטן יונגן יינגל ווערט פּלוצלינג אַפּגעבראַכן; די טראַגיק פון איר חתונה מיטן אַלטן יידן, צו וועלכן עס שדכנט זיך איר מוטער, ווערט סתם אין דער וועלט פאַרוואַנדלט אין ליבע. און פונקט ווי איר ליבע און חתונה זענען אומזיניק (פאַרן ריינ־עטישן מאַמענט פון דער באַלאַדע), אַזוי איז אויך איר טויט אומזיניק פאַרן דאָזיקן ציל. און אויך דעם רבינס לאַנג לעבן איז אומזיניק. און אויב קאַציונע זאָגט צום סאַמע סוף: „אַ מענטש פאַרגייט — — פאַרבלייבט — אַ ליד“, איז דאָס מאַל נאָך שבעלען פאַרבליבן אַ שלעכטן זינלאַזן ליד.

אַז אין „קבר־ישראל“ איז נישטאָ קיין ריינ־עטישער מאַמענט, נאָר „קדוש־

השם"בוטאפאריע, וועלכע קאציזנע פאראורטיילט ביי שלום אשן, וועט קלאר זיין פאר יעדן וואס וועט איבערלייענען דידאזיקע באלאדע.

אויף פוסט געשריבן זענען אויך די מערסטע איבעריקע זאכן. די צוויי טיילן פון "מגילת תנחום" זענען בכלל אן לייב און נשמה, ווי קאציזנע וואלט אין די געגראמטע שורות פארגעסן אריינבלאזן א שטיקל נשמה (כאטש א רעאקציאנער-נאציאנאל-בוטאפארישע). אויך אין "קלמן מיט די עמערס" זע איך נישט קיין שום אידעאלאגישע אפוייכונג פון פרצעס "געשיכטן", סיידן די אפוייכונג צום ערגערן, ביליקערן סארט. דאס עפיגאנענטום, וואס קאציזנע ווארפט פאר אנסקין און לייוויקן, שפירט זיך גראד דא אויף א מיל.

נישטא אין גאנצן בוך קיין איין זאך, וואס זאל האבן צו טאן מיטן רייד-עטישן מאמענט און זאל האבן כאטש א שאטן פון טיפער איבערלעבונג, טיפן געדאנק אדער הויכער מענטשלעכקייט. די זאכן דאקעגן, וואס האבן נישט אועלכע פרעטענזיעס, זענען אויסגעהאלטן און גאנץ פיין. אנהויבנדיק מיט "ר' עליע" ביזן פרעכטיקן (פרעכטיקן סיי לויטן קאמיזם און סיי לויט דער אויספירונג) "דאקטאר פאזסט קאן" זענען אלע זאכן "אויפן ארט", ווי מען דריקט זיך אויס אין רעצענזיע-זשארגאן. זיי גיבן נישט צו דעם בוך קיין וואג, אבער זיי פירן אויס די ליניע פון זייער פארטראכטער עקזיסטענץ און מען קאן צו זיי קיין טענות נישט האבן. מען קאן נישט האבן קיין טענות צו א שפערל, פארוואס ער איז נישט קיין אדלער; אבער מען מוז האבן טענות צו אן אדלער מיט הינערישע פליגל.

*

ווען קאציזנע וואלט ארויסגעגעבן זיינע באלאדעס מיט א יאר צען צוריק אדער, לכל הפחות, אן "פארווארט", וואלטן זיי, אמת, דערפון נישט געווארן בעסער; אבער איצט, באגלייט דורכן פרעטענזיעזן "פארווארט" און קאציזנעס קינסטלערישער "איבערבאוואפענונג", מאכן זיי נאך א קלאגדיקערן איינדרוק. דער איינדרוק פון די באלאדעס און דער איינדרוק, וואס דער "פארווארט" וויל סוגרירן, זענען שוין צו ווייט איינער פון צווייטן. און דער ליידיקער שטח צווישן דער "שער" גענעצט ארויס פון בוך. ווארשע, 1936.

(ג) איך האב חרטה געהאט...

א. אלמי: "לעצטע געזאנגען", 1955

איך האב לעצטנס באקומען א. אלמיס א ביכעלע לידער "לעצטע געזאנגען", ארויסגעגעבן פון "פארבאנד פון ווארשעווער און פראגער יידן אין ארגענטינע".

היות ווי דאָס באַקומען אַלמיס אַ ביכל איז ביי מיר אַ גרויס געשעעניש (זינט אונדזער לאַנגער פּאַלעמיק אין די דרייסיקער יאָרן, האָט ער מיך אַמנעסטירט פּון באַקומען זיינע ביכער), האָב איך עס דווקא גענומען לייענען, אַז אַלמי האָט שוין געבראַכן דעם באַיקאַט און מיר צוגעשיקט זיינס אַ ביכל לידער, ווייס ער דאָך מסתמא, אַז איך מוז עס האָבן...

האָב איך עס געלייענט און זיך אַפּילו געגרייט צו שרייבן אַ רעצענזיע. דאָס ערשטע זייטל פּון דער רעצענזיע ליגט נאָך ביי מיר, און אַט איז איר קאַפּ: „רעצענזיעס בקיצור“ — „אַ ביכל לידער מיט אַ צוזאַגנדיקן נאָמען“ („לעצטע געזאַנגען“, — ד״ה, נאָך איין אַנשטרענגונג און מער וועט איר שוין פּון מיינע לידער נישט ליידן...).

אַבער איידער איד האָב אַנגעהויבן צו באַאַרבעטן מיינע נאָטיצן און מיינע איינדרוקן פּון אַזעלכע אומשטערבלעכע פּערזן, ווי:

„אין סוויסטען פּון שראַפּנעל — דיין קול (גאַטס קול — י. ר.),
 „אויף בראַך און אומגליק — אַזאַ זול“.

— — — — —
 „מען דאַרף זיין געבענטשט מיט מוזע —
 „אויסצוצאַצקען אַ פּריזור —
 „ליד פּון חלום און נאַטור!“ און ענלעכע.

איז געשען אַ מיכשול:

איד האָב דורכגעלייענט דעם פּאַרוואָרט צום ביכל און דערזען, אַז איך שפּיל זיך מיט פייער, — בעסער נישט זאָטשעפען מיט אַלמין אויפן געביט פּון דיכטונג, עס קאָן נאָך, חס ושלום, קומען צו אַ רעצידיוו פּון די דרייסיקער יאָרן: ער וועט נאָך ווידער וואַרפן אַ שטיין אין וואַסער...
 איז וואָס האָב איך צו אים?

וועל איך שוין נאָך אַ לידערביכל נישט רעצענזירן.
 איך וויל אַבער באַרעכטיקן מיין פּחדנות דורך איבערגעבן בקיצור, אויב נישט מיין איינדרוק פּון אַלמיס לידער, איז מיינע איינדרוקן פּון פּאַרוואָרט.

*

אין זיין פּאַרוואָרט דערציילט א. א. אַלמי אַ מעשה נורא: אַ קריטיקער און עסייאַסט אין בוענאַס-איירעס (זאָל דאָס זיין מיין בעסטער פּריינט דאַרט? — י. ר.) האָט אין אַ פּאַזיטיווער רעצענזיע וועגן אַלמיס „מאַמענטן פּון אַ לעבן“ (טאַקע נישט קיין שלעכט בוך) אַ שרייב געטאָן, אַז „דער מחבר (ד״ה א. א. אלמי — י. ר.) איז „אויך אַ דיכטער“.

טוט דאס אלמין וויי, ווייל נישט נאָר ער האָט אַרויסגעגעבן פינף לידער־
זאַמלונגען, נאָר ער „האַט אָנגעהויבן ווי אַ פּאָעט (ביי פּרצן), ער האַלט זיך
ס'גאַנצע לעבן פאַר אַ פּאָעט און וועט שטאַרבן אַ פּאָעט“.

די אַרגומענטן קעגן דעם אָנאַנימען קריטיקער און עסייאַסט זענען איזערנע!
איך האָב שוין געזען מחברים, וואָס האָבן אַרויסגעגעבן צען ביכער מיט לידער
אַדער דערציילונגען אַדער קריטיק, און זיי זענען נאָך אַלץ נישט קיין פּאָעטן,
נאָוועליסטן אַדער קריטיקער.

און דאָס וואָס אַ מענטש האַלט זיך פאַר אַ פּאָעט, איז טאַקע גאָר אַ סופּער־
ראַיה! אָבער דאָס פאַרפליכטעט קיינעם נישט.

אַפילו דאָס דרוקן אַ ליד ביי פּרצן איז אויך אַ וואַזשנער אַרגומענט. פּרץ
אַליין האָט געדרוקט גאָר אַ סך שוואַכע לידער — אייגענע און פּרעמדע. נישט
לידער־דיכטונג האָט פּרצן געמאַכט פאַר י. ל. פּרץ.

געוויס, אַז איינער האַלט זיך פאַר אַ דיכטער, טוט אים וויי אַזאַ זאַג ווי פּונעם
כּוּענאַס־אירעסער אָנאַנים. צי דאָרף מען דאָס אָבער אַזוי אָפּן אַרויסווייזן?
און אויב איר מיינט אַז אַלמי באַנגונגט זיך מיטן פאַרוואַרט, קענט איר
נישט אַלמין!

איך אַליין האָב שוין געזען דריי אַרטיקלען זיינע וועגן דאָזיקן ענין, — זיין
בלוט שטורעמט און זידט ווי זכריהס: ס'טייטש, זאָגן אויף אים, וואָס האַלט זיך
דער עיקר פאַר אַ דיכטער, אַז ווי אַ „דיכטער“ איז ער „נישט דערגאַנגען וויטער
ווי די עליאַש־לידלעך... פאַרעפנטלעכט אין הומאַריסטישע זשורנאַלן“.

און זיינע גערעכטיקייט־מאַנענדיקע אַרטיקלען האָבן אַרויסגערופּן באַרואַקנ־
דיקע אַרטיקלען דורך קלאַפּן אַלמין אין דער פּלייצע — „ר' אַלמי, איר זענט
טאַקע אַ דיכטער, און באַרואַיקט זיך ענדלעך“...

איך האָב אַמאָל געזען ביי סטאַניסלאַווסקין אַן אינסצעניזאַציע פון דאָסטאַ־
יעווסקיס אַ זאַך — „דאָס דאָרף סטעפּאַנטשיקאָוואָ“. איז דאָרט דאָ אַ העלד, אַן
אמתער צי אַן איינגערעדטער אַמאָליקער גענעראַל, וואָס פּאַדערט פון די
אַרומיקע, מע זאָל אים כּסדר טיטולירן מיט „וואַשע פּרעוואַסכאַדיטעלסטוואָ“. און
אַז מע וויל נישט, טוט זיך הושך.

איז איידער מוזן זאָגן, אַז אַלמי איז אַ דיכטער, און טאַקע בעיקר אַ דיכטער,
וועל איך זיך שוין ליבערשט אַפּזאָגן פון שרייבן אַ רעצענזיע וועגן זיינע „לעצטע
געזאַנגען“.

איך וויל בעסער זיין נייטראַל...

מעלבּורן, 1955.

כד) אונטער פרעמדע הימלען

יאָסל בירשטיין: „אונטער פרעמדע הימלען“. מעלבורן, 1949

י. בירשטיין איז דער איינציקער יידישער שרייבער אין אויסטראליע, וואָס מען קאָן אויף אים זאָגן, אַז ער איז „מפּרי האַרץ“: זיין טאַלאַנט האָט זיך אויפֿ־געוועקט צום לעבן דאָ, אין אויסטראַליע.

פּנחס גאַלדעאַר, להבדיל בין החיים והמתים, האָט זיך דאָ אין אויסטראַליע אַנטוויקלט, אָבער פּנחס גאַלדעאַר דער שרייבער איז דאָ נישט געבוירן געוואָרן. זיין שריפטשטעלערישע פּערזענלעכקייט איז מיטן קומען קיין אויסטראַליע צוערשט דעקלאַסירט געוואָרן און דערנאָך אַוועק אין אַן אַנדער ריכטונג, אָבער נישט אויסטראַליע האָט גאַלדעאַרן געמאַכט פאַר אַ שרייבער.

דאָס זעלבע אויך מיט אַנדערע יידישע שרייבער דאָ אין לאַנד.

בלוין איין בירשטיין איז געבוירן געוואָרן אַלס שרייבער דאָ אין לאַנד.

און דאָך איז דער נאָמען פון בירשטיינס לידער־בוך — „אונטער פרעמדע הימלען“, נישט קיין מליצה און נישט קיין געלעגנהייטס־נאָמען (ווייל ער גרייט זיך אָפּצופאַרן פון דאַנען): אַלע לידער אין אים זענען געבוירן ווי אונטער פרעמדע הימלען.

און זיינע לידער מאַכן דעם איינדרוק, ווי ער וואַלט צו די זוניקע אויסטראַ־ליער הימלען גאָר קיינמאַל נישט אויפּגעהויבן דעם קאַפּ, — ער האָט זיך בלוין געטוליעט צו זיינע היימישע יידישע שטימונגען, וועלכע זענען, — ווי דורך אַ ווונדער, — געוואַקסן אין זייער אויסגעוואַרצלטקייט אונטער פרעמדע הימלען. און דער שטאַרקסטער איינדרוק פונעם ביכל לידער פרעסט זיך אָפּ ביי מיר אין איין זאַץ: היימישע שטימונגען אונטער פרעמדע הימלען.

*

„אין טוף פון די טעג פון דעם גרויסן געוויין

„איז אַ טרויעריק יינגל געקומען צוגיין

„צום חרובן הויז...

„..... און שטום

„געשלונגען די שטילקייט פון טויטן אַרום“.

דאָס יינגל איז בירשטיין.

אַלץ וואָס איר טרעפט אין די לידער איז היימיש, יידישלעך היימיש: טאַטע, מאַמע, זיידע, מיט זייער דורותדיקן און דורכן היינט פאַרטיפטן טרויער; אָבער צום היימישסטן איז אין זיי אַפילו נישט דער היימישער אינהאַלט, נאָר די היימישע

שטימונג, די היימישע אטמאספער פון די דאזיקע לידער: נישטאָ כמעט קיין איין ליד אָן אַ ירושהדיק־יידישלעכן קרעכץ.

און אַט דער טאָן איז דאָס ווערטפולסטע אין בירשטיינס ביכל לידער, דאָס איז — דערווייל, לאַמיר האַפן — דער גרעסטער דיכטערישער קאָפיטאַל, וואָס בירשטיין פאַרמאָגט.

אָדער אַנדערש זיך אויסגעדריקט: די דאָזיקע שטימונג איז דערווייל זיין איינציקער מאַטעריאַל, פון וועלכן ער קאָן אַרויסוועבן פון זיך זיין ליד.

אַט די שטימונג, געדענק איך, האָט מיך געפֿלעפט און זיך איינגעשרויפט אין מיר נאָך אין שאַנכיי, וווּ איך האָב באַקומען דעם זאַמלבוך "צושטייער".

יאָסל בירשטיין איז פאַר מיר געווען, נאַטירלעך, אַ נייער נאָמען, און איך האָב פאַרשטאַנען, אַז ער איז אַ יונגער דיכטער, אָבער פּונואַנען אַזאַ רייע יידישעלעכע, טיף־יידישע שטימונג אין זיינע פיר לידער?

געוויס האָב איך געזען די פעלערן פון די דאָזיקע לידער, אָבער נישט זי, די שוואַכקייט פון פאַרם, איז געווען דער עיקר, נאָר די עכטע שטימונג פון אַ "זקנדיקן ייד", פון דעם דורותדיקן ייד.

די עטלעכע לידער פון "צושטייער" זענען אין ביכל אַריינגענומען געוואָרן מיט ענדערונגען, מיט קירצונגען (און איינס איז בכלל נישט אַריינגענומען געוואָרן אינעם ביכל). דאָס איז אַ גוטער סימן. דאָס באַווייזט, אַז בירשטיין באַמערקט אַליין זיינע שוואַכע פּונקטן. ער ענדערט. ער וואַרפט אָפּ. אין אַ צייט אַרום וועט ער זען אויך די שוואַכע פּונקטן, וואָס ער האָט נאָך איבערגעלאָזן אין זיין ערשטלינג־ביכל («און דאָס איז טאַקע וואָס דערפאַר», איז אַ שורה אָן אומהיילבאַרער בעל־מום). ער וועט קרעפטיקער ווערן אין זיין פאַרם, ער וועט רייער ווערן אין וואַרט־אויסדרוק, אין בילד. דער קריטישער צוגאַנג צום אייגענעם אָנגעשריבענעם, און אַפילו אָפּגעדרוקטן וואַרט, איז אַ גוטער סימן פאַר י. בירשטיינען.

אָבער נאָך אַ בעסערער סימן איז דאָס, וואָס ענדערנדיק די פאַרם פון זיינע ערשטלינג־לידער, איז ער געבליבן טריי זייער שטימונג — ער האָט נישט פאַרשאַטן דעם קוואַל פון וועלכן זיי פליסן.

און דער קוואַל זיינער איז אַ לעבעדיקער, ווי דאָס באַווייזן אָן אַ שיעור לידער. אונטער פרעמדע הימלען איז ער נישט אויסגעטריקנט געוואָרן. בירשטיין איז אַ טיף־היימישער, עכט־יידישער דיכטער נישט נאָר לויט דער טעמאַטיק, נאָר לויט זיין אויפנעמען די וועלט.

ווען דער שטימונגס־געהאַלט פון בירשטיינס ליד וואַלט געווען באַקומען אָן עקויוואַלענטן פאַרם־אויסדרוק, וואַלטן מיר געווען געהאַט אין אים אַ גרויסן צושטייער צו דער יידישער דיכטונג.

אָבער הגם דאָס פאַרמאָגט נישט דערווייל בירשטיין, זענען דאָך דאָ גאַנץ

אָפּט סטראָפּן און אָפּילו לידער, וואָס לעבן נישט נאָר אין זכות פון זייער שטימונג און טאָן־ריינקייט, נאָר אויך אין זכות פון זייער אייגענער ליד־פּאַרם. זיין ליד „סיגעבעט“, איז פאַר אַן ערשטלינג־ביכל אַ קליין שטיקל צירונג. באַזונדערס די לעצטע שטאַרקע סטראָפּע:

„דיין רוף: יהי אור, איז פאַרטונקלט און שוואַרץ.
 „סיאיז הפקר מיין לעבן, נאָכנישט מיין האַרץ —
 וואָס זאָל איך טאָן מיט זיך?“

און „אַן אורח אויף מיין שוועל“ איז אויך אַ שיין ליד, פון די בעסטע און שלימותדיקסטע אינעם זאַמלבוך.

*

אין זיין שוואַכן ליד „כיגעזעגן זיך“ זענען דאָ עטלעכע שורות (אמת, זיי זענען נישט קיין זעלטנקייט אין דאָזיקן ביכל), וואָס דערציילן אונדז די געשיכטע פון בירשטיינס עכטקייט, פון בירשטיינס דיכטונגס־קוואַל, פון וואַנען ער נעמט זיך אונטער פרעמדע הימלען.

דער טאַטע זיינער זאָנט אים ביים געזעגענען זיך:

„ס'קאָן זיין, אַז גאָט איז אומעטום.
 מערער — וווּ מען ווערט געבוירן.
 „און איך — אַ יינגל — הער זיך צו
 „צו דער בענקעניש פון טאַטנס יאָרן,
 „און שטרעק מיין האַנט אַ לעצטן מאָל
 נאָך דער ברכה פון זכרון“.

אַט די „ברכה פון זכרון“, וואָס איז די ברכה — דערווייל די איינציקע — פון זיין יונג, נאָך זייער אָפּט קוים־ באַפעדערט ליד, פירט אים כסדר אַהיים. צום „דאָרט“, וווּ גאָט איז צום מערסטן — „ווּ מען ווערט געבוירן“. זיין גאַנץ ליד איז אַ געבעט:

„פאַרקנעט מיך, ווי דער טעפּער דאָס ליים,
 „אין דעם גורל פון מיין היים“.

און זיין געבעט איז דערהערט געוואָרן. און י. בירשטיין ווייס דאָס און ער וואַריאירט דאָס אויף אַן אַ שיעור אופנים. ער איז פאַרליבט אין זיין „הויקער־שטימונג“, ווי אין זיין איינציקן און לעצטן פאַרמעגן.

אַבער די שטימונג איז נישט עקרדיק, זי איז טראַגעדיק מיט עפעס אַ טרייסט, וואָס איר זיס־ביטערן טעם דערפילט דער יונגער דיכטער פון צייט צו צייט אויף זיין דיכטערישן גומען.

זי ווערט דאָ בטל בשישים, אין דאָזיקן ביכל פון דורותדיקן צער, אָבער
עס טרעפט, אַז זיי מישן זיך אויס צוזאַמען, — דער יידישער צער און די יידישע
טרייסט.

„אוי, זינג דיין מאַמעס טרויער אויס
„מיט דעם שטילן בטחון־ליד,
„וואָס ס'פּאַלק געדענקט פון דורות“.

זאָגט צו זיך בירשטיין אין זיין שוואַכן ליד „און מיין מאַמע שטייט דערביי“.
און אַט דעם טרויער אין און דורך בטחון דריקט ער שטאַרקער אויס אין זיין
ליד „די לויטערע ווערטער“:

„די לויטערע ווערטער פון הייליקע ספרים
„פּאַרזינקען אין געלע, פּאַרחלבטע בלעטער.
„אויף גרויע בית־עלמינס — דער יידישער חלום
„פון עפעס אַ לויטערן, ליכטיקן שפעטער.
„פינצטערט דאָס קלאַרע געמיט, וואָס דאָרף בענטשן
„דורך גור פון טרעבלינקישן גורל — פּאַרהיטן
„דעם מידן בטחון וואָס לעשט זיך אין מענטש אויס.
„די פרייד פון לעבן וואָס האָט אונדז פּאַרמיטן.
„איך גראַב זיך אַריין אין דער געלבקיט פון ספרים
„צו קענען באַנעמען דעם זין פון די קברים,
„אויב זין איז פּאַראַן גאָר אין מענטשישן בייד.
„זיי שטאַרק, מיין געמיט, אין דיין צער צו פּאַרהיטן
„פּאַרן שפעטערן דור וואָס האָט נאָכנישט געליטן,
„אַן אָפהילד פון גוטן, אַ ניגון פון טרייסט“.

י. בירשטיינס אַוועקפירן זיין אָפּגעציטערטע היימישע שטימונג אונטער
היימישע הימלען איז נישט קיין צופעליקייט, דאָס איז אַ ריכטיקער טאָן אינעם
ליד פון זיין לעבן.
אין אַ גרויסן טייל לידער פון „אונטער פרעמדע הימלען“ הערט ער זיך בולט
אַרויס.

*

דאָס ביכל איז — אין סך־הכל — אַ שפּאַר ביסל מאַנאַטאָן; לידער מיט
אַ שוואַכער אויסדרוק־מעגלעכקייט — זיי זענען אַ סך רייכער אינערלעך, ווי
אויסערלעך; אָבער דערפאַר קויפט אונטער די עכטקייט, — ווייל עס קומט פון
די טיפענישן פון געמיט, פון געמיינזאַמען „איך“־פּאַלק־געמיט.

דערווייל איז נאך זיין ליד געמישט מיט שוים. אבער עס איז צו האַפן, אַז דער שוים וועט ביסלעכווייז אָפּגעשווימט ווערן און ס'וועט בלייבן אָפּגעשטאַנענער געזאַנג.

ער זאָל נאָר צו-האַסטיק נישט אויסגיסן אונטער די היימישע הימלען די שטימונג, וואָס איז אַזוי צאַרט אָנגעקוואַלן אין אים אונטער די פרעמדע הימלען. זאָל ער דאָס היטן ווי אַן אוצר. זאָל ער גוט געדענקען נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל, אַז דאָס איז זיין איינציקער עכטער פאַרמעגן פון גרויסן ווערט.

מעלבאָרן, 1949

כה) צו יאָסל בירשטיינס אָפּפאַרן קיין ישראל (פון אַ רעדע)

אַלע רעדן וועגן גאָט, אָבער ווען עס קומט צו דערקלערן וואָס אַזוינס „גאָט“ איז, קאָן דאָס קיינער נישט טאָן קלאַר און דייטלעך: קיינער ווייסט נישט; אָפּילי די, וואָס זענען זיכער געווען, ביז דער מינוט ווען זיי דאַרפן דאָס דערקלערן קלאַר און דייטלעך, אַז זיי ווייסן יאַ...
דאָס זעלבע איז מיט דיכטונג: אַלע רעדן וועגן דיכטונג מיט דער גרעסטער זעלבסטזיכערקייט, און דאָך קאָן דאָס קיינער נישט דערקלערן פּראָסט און פשוט, ווען זיי דאַרפן דאָס טאָן...
בלויז רבנים און קריטיקער האָבן דעם טרויעריקן מול פון מוזן וויסן וואָס גאָט און וואָס דיכטונג איז... אויך זיי ווייסן נישט, נאָר זיי מוזן דאָס דערקלערן. אויב זיי ווילן נישט פאַרלירן זייער ברויט...
מוז איך. פאַרפאַלן. אָבער איך וועל דאָס טאָן פאַרויכטיק (איר ווייסט דאָך שוין סיי ווי, אַז אויך איך ווייס נישט וואָס דיכטונג איז).
וואָס איז דיכטונג? איך האָב דערויף דריי סימנים: 1) אַז איר לייענט אַ ליד עטלעכע מאָל און יעדעס מאָל פילט איר דערביי עפעס ניס, וואָס פאַרקלעמט אייך דאָס האַרץ. — זייט וויסן: דאָס איז דיכטונג.
דיכטונג איז דאָס, וואָס איר קאָנט קיינמאָל נישט אויסליידיקן עס פון אינ-האַלט; איר קאָנט קיינמאָל נישט אונטערציען קיין סך-הכל פון איר אינהאַלט, פון די איבערלעבונגען, וואָס זי רופט אַרויס ביי אייך.
אַט דעם עכטן סימן פון עכטער דיכטונג געפינט איר ביי יאָסל בירשטיינען. 2) און אַ צווייטער סימן מובהק: דיכטונג שלאָגט אַרויס פון דער טיף, פּונוואַנען זי זאָל נישט קומען, צי זי איז נאַציאָנאַל, צי סאָציאַל; צי זי איז אַ יחידישער ניגון, צי אַ קאַלעקטיווער, — קיינמאָל לאַזט זי זיך נישט באַאיינפלוסן פון דרויסן,

דורך פראפאגאנדע, דורך פראגראמען. זי קומט פון דער טיף, פון דיכטערס געמיט.

בירשטיינס לידער זענען נישט גענייט לויט דער מאָס פון סאַציאַלע פראָב־ לעמען, און זיי זענען נישט קיין נאַציאָנאַלע מאַרשן, קיין נאַציאָנאַלע האַפּקעס, זיי זענען נישט קיין סאַציאַלע דיכטונג (אין ווילגאַרן זין פון דאָזיקן וואָרט), און נישט קיין נאַציאָנאַלע דיכטונג (אויך אין ווילגאַרן זין פון דאָזיקן וואָרט), וואָס מיר האָבן פון זיי אין אונדזער ליטעראַטור אַזוי פיל שלעכטע מוסטערן.

סיי זיינע נאַציאָנאַלע מאַטיוון, סיי זיינע סאַציאַלע מאַטיוון קומען פון דער טיף פון זיין דיכטערישער איבערלעבונג, פון זיין דיכטערישער שפּירבאַרקייט, פון זיין דיכטערישער וויזיע.

אַפילו אין זיין גוט סאַציאַל ליד „אין דער פאַבריק“ וועט איר נישט געפינען קיין מיטינג־טענער, פונקט ווי איר וועט נישט געפינען קיין עכאָ פון ביליקער פראַפּאָגאַנדע אין זיינע נאַציאָנאַלע לידער (וואָס זיי בילדן דעם חוט־השדרה פון יאָסל בירשטיינס ביכל). וואָס עס זאָלן נישט זיין זיינע אַנשוואַונגען, — ער לאָזט זיך נישט באַאיינפלוסן אין זיין דיכטונג פון קיין שום ריכטונג.

און דאָס איז אין היינטיקער צייט פון מאַרש־דיכטונג אַ גוטער סימן פאַר אַן אַנפאַנג־דיכטער.

3) און דער דריטער סימן: דיכטונג נעמט אַלץ אויף סימבאָליש. זי זעט, זי פילט אינעם פּרט — דעם כלל.

ביי בירשטיינען האָט איר אָט די דאָזיקע סימבאָלישקייט אין גאַר אַ גרויסער מאָס. זיין טרויער פאַרוואַקסט מיט זיין זיידנס טרויער.

יאָסל בירשטיין איז נישט קיין נאַציאָנאַל־פראַפּאָגאַנדיסטישער מאַרש־זינגער, אָבער זיין ליד איז נאַציאָנאַל מיט דעם, וואָס עס איז טיף־יידיש, אין טיפּסטן און ברייטסטן זין פון דאָזיקן וואָרט.

אָט דאָס בחורל, וואָס איז אויסגעוואַקסן אין דער פרעמד — „אונטער פרעמדע הימלען“, — איז אומצערריסבאַר פאַרוואַקסן מיטן יידישן כלל דורך זיין פּער־זענלעכער זיידע־איבערלעבונג.

זיין זיידע רעפרעזענטירט פאַר אים דעם יידישן כלל, און דעם זיידן זיינעם טראַגט ער לעבעדיק אין געמיט, — דער זיידע לעבט אין אים מיט אַלע זיינע יידישלעכע קנייטשן, מיט אַלע זיינע יידישע געפילן און מיט אַלע זיינע יידישע וואַרצלען, וואָס גייען אַוועק אין די ווייטע יאַרטווינטער. ער שפּירט ווי לעבעדיק זיין זיידנס גלויבן, וואָס

„שפּאַנט איצט איבער וועלט־יאָרידן

צונויפזאַמלען אַ מנין יידן“...

די בענקשאפט נאך דער אטמאספער פונעם יידן-מנין (אין עכטן זיידעשן גייסט) ליגט אין גרונט פון כמעט אלע לידער פון יאסל בירשטיין. יעדנפאלס פון זיינע בעסטע.

*

נישט יעדעס מאָל זינגט יאָסל בירשטיין אויס זיין שטימונג, אָבער יעדעס מאָל וויל עפעס אַרויסזינגען פון אים. ער שטאַמלט נאָך אָפּט, אָבער אינעם שטאַמלען ליגט איינגעשלאָסן, ווי אין אַ קנאַספּ, אַ וואַרעם, עכט דיכטעריש געפיל.

אָבער מיט דיכטונג דאַרף מען זיין פאַרזיכטיק: איין וואָרט, גענומען פון דרויסן, פונעם גרייטן שפראַך-זאַפּאַס, ווייעט אָן אויף אַ ליד קעלט, לעשט אויס זיין וואַרעמען אַטעם.

נעמט, למשל, אַזאַ, אין אַלגעמיין, גוט, פּיין ליד, ווי „אויף דיין פייערדיקער חתונה“.

„איצט וואָלסטו שוין געווען אַ כלה-מויד...“

אָט די ערשטע שורה ברענגט אַריין אַ פּאַלשן טאַן גלייך ביים אָנהויב-ליד. די שטימונג פון דאָזיקן ליד האָט אין איר עכטקייט נישט געקאַנט באַנוצן אַזאַ פּאַלקסטימלעך וואָרט ווי „כלה-מויד“, וואָס סוגערירט פאַרשידענע שטימונג-ניואַנסן — פון פאַראַכטלעכקייט ביז פּאַלקסטימלעכער ווילערשישקייט, און קיין איין ניואַנס פון דיִדאָזיקע פּאַסט זיך נישט צום דאָזיקן האַרצרייסנדיקן ליד. „איצט וואָלסטו שוין געווען אַ כלה“, ווי אַן אַריינפיר־אַקאַרד, וואָלט געווען צוגעגעבן אָט דעם ליד אַ שטימונגס-גאַנצקייט, וואָס איז אַזוי נויטיק פאַר יעדן ליד.

דאָס וואָרט „כלה“ פאַרמאַגט אין זיך פּייערלעכע צניעות, צאַרטקייט און ענלעכע געפיל־שטימונגען, וואָס פירן נאַטירלעך אַריבער אונדזער געמיט צו די ווייטערדיקע סטראַפּעס פונעם דאָזיקן ליד.

אָבער „כלה-מויד“ פאַרן דאָזיקן ליד? אמת, אָן דעם וואָרט „כלה-מויד“ וואָלט געווען געפּעלט אַ גראַם, אָבער דאָרט וווּ אַ דיכטער דאַרף אויסוויילן צווישן טאַן־עכטקייט און אַ גראַם, דאַרף ער זיך קיין איין מינוט נישט וואַקלען וואָס אויסצווויילן. ער דאַרף געדענקען געטעס באַרימטן פּירצילער, וואָס איך וויל אים דאָ פאַריידישן:

„אַ ריינער גראַם ווערט שטאַרק באַגערט;

אַבער ריי־האַלטן דעם געדאַנק,

אַט־אָדעם איידלסטן געשאַנק,

איז מער ווי אַלע גראַמען ווערט“.

*

מיין ערשטע באגעגעניש מיט יאָסל בירשטיינען אין "קדימה" געדענק איך זייער גוט: ער האָט גערעדט מיט שרעק פאַרן בלייבן אין מעלבורן. און ער האָט אימפּולסיוו אַ ווייז געטאָן דורכן פענצטער פון זיין "קדימה"־ביוראָ אויפן בית עולם און צוגעגעבן: "ווער עס עסט דאָ פלייש, לאָזט דאָ איבער די ביינער".

אַט די מורא פאַרן בית־עולם, האָב איך ריכטיק געפילט, איז אַ סימבאָלישע: נישט פאַרן בית־עולם גופאָ האָט ער מורא (אַ בית־עולם איז אומעטום דאָ!), — ער האָט מורא פאַר אים דערפאַר, ווייל ער דערמאָנט אים אינעם בית־עולמדיקן יידישן לעבן.

און אַט די שטימונג, ווי אויך זיינע באַמערקונגען וועגן יידישן לעבן און יידישע פּראָבלעמען, האָבן זיך געבונדן מיט דער שטימונג פון זיינע פיר לידער אין "צושטייער", וועלכע איך האָב געהאַט געלייענט אין שאַנכיי: אַט דער יונגער בחור איז אַלט, עס זירט אין אים אַן אַלטער טרויער, דער טרויער פון יידישער אַלטקייט.

און איצט האָט מיר זיין לידער־בוך אויפגעקלערט אַלץ: דאָס איז נישט בלויז בירשטיינס פּערזענלעכע נשמה־אַלטקייט, — עפעס דורותדיקס רינט דורך אים און זוכט אַן אויסדרוק; ער איז אַ יורש פון עפעס עכטי־יידישדיקס.

דאָס ביכל לידער האָט באַשטעטיקט די אַלע אייגנדרוקן מיינע — פון די פיר געלייענטע לידער זיינע אין שאַנכיי, פון מיין ערשטן שמועס מיט אים אין דער "קדימה"־קאָנצעלאַריע, פון זיין זיצן (אַדער שטיין) און לייענען פּעטרושאַקס משניות־איבערזעצונג.

דאָן, ווען ער האָט גערעדט וועגן אַוועקפאַרן, איז געוואָרן אַזוי אומעטיק. אויב ער, דער יונגער, דער אַלט־תּושבדיקער, האָט דאָ נישט קיין וואַרצלען, טאָ וואָס דערוואָרט שוין מיך?

עס האָט פון אים אַ ווייע געטאָן מיטן אייביקן יידישן נע־זונד־זיין, מיטן אייביקן יידישן אומרו, מיטן יידישן געשליידערט ווערן אין כּף הקלע.

איצט אָבער איז זיין אַוועקפאַרן פּריידיקער: זיין אומרו האָט געפונען אַ פעסט־געגרינדעטן ציל, ער פאַרט אייננוואַרצלען זיין אויסגעוואַרצלטקייט, ער פאַרט פאַריינגערן זיין אַלטקייט־שטימונג און אויסלייטערן זיין געמיט, — וואָס פּרעמדע הימלען פּרעסן אויף אים, — אונטער אייגענע הימלען.

ווער וועט אים נישט ווינטשן קיין הצלחה מיט אַ צומיש פון קנאה?

כו) נאָטיצן וועגן מאַטעס דייטשס לידער

מאַטעס דייטש: „צום נאַענטסטן שטערן — יידיש“
געזאַמלטע לידער און פּאָעמעס

די וועלט, גלויבן יידן, לעבט אין זכות פון למד-וואו-צדיקים. מאַטעס דייטשס לידער-ביכל „מאַנדלברויט — יידיש“ האָט אַמאָל באַקומען פאַר מיר עקזיסטענץ-רעכט אַדאַנק איין ליד, וואָס עס האָט פאַרמאַגט, אַ ליד וועגן אליהו הנביאס אַ באַזוך אין זיין מאמעס הויז (וואָס קומט אַריין אויך אין דאָזיקן לידער-בוך זיינעם).

„צום נאַענטסטן שטערן — יידיש“ געהער, ליידער, אויך צו דעם מיין דיכטער-רישע וועלטן, וואָס לעבן אין זכות פון געציילטע למד-וואו-ניקעס, וואָס זיי פאַר-מאַגן.

אין דאָזיקן כמותדיק-גרויסן לידער-בוך זענען דאָ געציילטע לידער צו וועלכע איר ווערט צוגעזאַטן צוליב זייערע דיכטערישע קוואַליטעטן און אַ ביסל שורות, צעשטאַטענע אין אַ ים לידער, וואָס איר אַנערקענט זיי נישט פאַר דעם פאַר וואָס זיי גיבן זיך אָן.

מאַטעס דייטש איז אַ פּראָבלעם-דיכטער (אַזוי ווי עס זענען דאָ פּראָבלעם-קינדער): אי איר אַנערקענט נישט אַפט זיינע לידער ווי דיכטונג, אי איר קאַנט אים נישט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט, ווייל אויב איר אַנערקענט נישט זיינע לידער, מוז מען אָבער אַפט אַנערקענען דעם דיכטער, וואָס שטייט הינטער די דאָזיקע נישט-דיכטערישע לידער. איר מוזט, ווייל עס צווינגען אייך דערצו אי, ווי געזאַגט, געציילטע לידער, אי די פאַרשפּריצטע שורות אין אַ סך אַנדערע כּמו-לידער.

גייט זייט אַ ברייה און „אַנערקענט נישט“ ווי דיכטונג אַזאָ ליד ווי „מיין מאַמע טענהט זיך אויס מיטן גאַט פון אברהם, יצחק און יעקב“ (זייטן 56—59) ! די אויספירונג פון ליד איז נישט די, וואָס וואָלט מיך באַפּרידיקט אינגאַנצן, אָבער דאָס איז דיכטונג.

*

איך האָלט טאַקע, אַז גוטע גראַמען, וואָס זענען אַזוי נאַטירלעך, אַז זיי „וואַרפּן זיך נישט אין די אויגן“, גיבן צו מוזיקאַלישן טעם אַ ליד, און איך האָב זיי ליב צו נאַשן, אָבער דאָך קאַן מען נישט פּסלענען אַ ליד צוליבן פעלן פון גראַם; אדרבא, אַ ליד אָן גראַמען קאַן מיר אַמאָל געפעלן מער ווי אַ ליד מיט גראַמען. אַט געפעלט מיר זייער גוט מאַטעס דייטשס ליד „מיין מאַמע טענהט זיך אויס מיטן גאַט פון אברהם, יצחק און יעקב“, — אַ סך בעסער ווי אַנדערע

לידער זיינע מיט גראַמען. שוין בעסער אינגאַנצן אָן גראַמען, איידער געגראַמטע שורות, ווי :

„אָ, פרייהייט, פאַר וואַסערע זכותן דײך,
פאַר זיך פאַרדינט אַזוי האָב איך עס ?
צײ דען בײן איך און מײנע ברידער
פון געטאַס נישט פונעם זעלבן יחוס ?“

די שורה וואָס גראַמט זיך מיט „יחוס“ — „פאַר זיך פאַרדינט אַזוי האָב איך עס“ איז נישט נאָר אַ שלעכט געגראַמט פאַרל, נאָר די שורה איז אומפאַרשטענדלעך אין דער „בעסטער“ טראַדיציע פון אונדזער מאַדערנער דיכטונג. קוים וואָס מען דערקאַלופעט זיך צום פשוטן מיין פון אַט די אַרטערטיש-אויסגעקרימטע שורות. מען קאָן נאָך פון זיי אויסקוועטשן אויב נישט קיין דיכטונג, טאָ אַ שטיקל פשוטן עברי־טייטש, אָבער קיין טעם האָט נישט דער זאַץ; ווען דער לייטאַרטי־קליקער געדאַנק פון די פאַר שורות ווערט געזאַגט גלאַטער, פשוטער, פראַזאַאי־ריטמישער אָן אַ גראַם (דייטש באַגייט זיך דאָך אַזוי פיל אָן גראַמען, טאָ צוואַס טויג אים פונקט דאָ מיט געוואַלט איינשפאַנען אַ גראַם, וואָס גיט סי ווי נישט דער סטראַפּע נישט קיין ריטמישן זין, נישט קיין גראַם־הנאה?...), וואַלט געווען נישט דער ערך בעסער.

און דאָס איז דאָך נישט קיין איינציקער קריפל־פערז אין בוך. ער האָט אַ שפאַרע משפּחה קרובים...

*

איינער פון מאַטעס דייטשס חסרונות איז זיין לייטאַרטיקלדיקייט: אַנשטאַט דיכטערישע בילדער און שטימונגען־איבערלעבונגען, גיט ער אייך טרוקענע לייטאַרטיקלען.

די מאַדערנע דיכטונג האָט אין אַ גרויסער מאָס פאַרביטן דיכטונג אויף מוחדיקער פילאָזאָפיע; אָבער פון ברעקלעך פילאָזאָפיע ביז טרוקענע לייטאַרטיקל־דיקע באַנאַליטעטן, איז נאָך אויך אַ גרויסער מהלך.

נעמט אַזאָ ליד ווי „איך זע נישט מיין פאַלק מער“ — פאַר אַ לייטאַרטיקל זענען די געדאַנקען זיינע אויך צו טראַפאַרעט, — פאַר קיין ליד־שטאַף קאָן מען זיי אַודאי נישט באַטראַכטן.

כדי דער געדאַנק, — פאַרוואָס אים, דעם דיכטער, קומט פרייהייט, בעת זיינע ברידער פון זעלבן יחוס קומט געטאָ, — זאָל זיך דיכטעריש, דאַרפן די שורות אָנגעלאָדן זיין מיט שאַרפן סוגערירנדיקן געפיל, אויב שוין נישט מיט בילדע־רישקייט; ווען זיי זענען אָבער נאַקעט און נאָך דערצו מיט צעבראַכענע ביינער צוליב אויסקאַמבינירן אַ העסלעכן גראַם און צוליב אַריינקוועטשן זיי אין סדום־בעטל פון אַ הינקעדיקן ריטם, קאָן עס נישט באַווירקן.

דאָס ליד האָט פינף 4-צייליקע סטראָפּעס; לאַמיר ברענגען די לעצטע דריי, דעם קלימאָקס פון ליד, און זאָל דער לייענער אַליין משפּטן.

„אַ, פרייהייט, פאַר וואָסערע זכותן דיך,
 „פאַר זיך פאַרדינט אַזוי האָב איך עס?
 „צי דען בין איך און מיינע ברידער
 „פון געטאָס נישט פונעם זעלבן יחוס?
 „ווער קען עס מיט ציפּער אויסמעסטן,
 „צי דאָ, אונדזערע גייטיקע לידן,
 „צי דאָרט, אונדזער פיזישער ווייטיק,
 „איז נישט וויסטער איינס פון ביידן?
 „אַ, פאַרוואָס קומט מיר אויפן זינען אָדעס?
 „די שטאָט יעהופּעץ — שלום-עליכמס געלעכטער?
 „און אַז נחמו ביאַליק איז איצטער אַ מת?
 „און צי איז טאַקע אַמאָל געשען מיט אונדז אַ נס אַ רעכטער?“

ביי מיינע אַלע גוטע געפילן צו מאַטעס דייטש, מוז איך זאָגן מיט אַ פול מויל: יעדער איינער קאָן אַנשרייבן אַ שלעכטע זאַך, אָן אַ ברעקל נשמה-יתירה; אָבער ווער עס נעמט אַריין אין אַ בוך אַזאַ אַנגעשריבענע זאַך, האָט נישט קיין ברעקל קריטישן חוש.

אין דיכטונג איז אָפּט דאָ — ווי אַ צוגאַב-עלעמענט — פּילאַזאָפּישער געדאַנק, און טיפּער דערצו, אָבער ווי קומט צו דיכטונג קוואַזי-פּילאַזאָפּישע קוועטשעניש פון די דאָזיקע צוועלף שורות, וואָס פּירט דאָס ליד נישט אַרויפצו, נאָר אַראָפּצו?

און אַזעלכע לידער און שטעלן זענען דאָ אָן אַ שיעור (נישט דער ערך מער ווי גוטע). נעמט, אדרבא, ווי נאָך אַ ביישפּיל, דאָס ליד „דאָס יידנפאַלק — דאָס גאָט-נאַשערל“ (ז. 323), די ערשטע טייל פון ליד איז נישט קיין אינטערעסאַנטער לייטאַרטיקל, און די צווייטע טייל — פּילאַזאָפּישע קוועטשעניש.

אין דאָזיקן ליד קומט בולט אַרויס אויף דער אויבערפּלאַך מאַטעס דייטשס אַן אַנדערע אייגנשאַפּט: ער קליגלט זיך און ער מאַכט שפּראַך-קונצן. אַט רעדט דייטש אין דאָזיקן ליד וועגן יידישן נישט אַננעמען אַזוי לאַנג דאָס קריסטנטום. געפּינט זיך צווישן אַ סך געקליגלטע שורות אַ קלאַסישע געקליגלטקייט:

„עס שרייט דאָס יידעלע, ניין און ניין, —
 „יידמאָל ניין!“

דער „יידמאָל“ דאַרף באַדייטן „אומצאָליקע“ מאָל „ניין“, ווייל די יידן האָבן דאָן אומצאָליקע מאָל טאַקע געזאָגט „ניין“ צום קריסטנטום; שאַפּט ער דערפון אַ ניי אויסגעקליגלט וואָרט „יידמאָל“. אָבער פּאַעזיע קליגלט זיך נישט, זי קאָן

זיך אויך קלוג, אבער זי טאר זיך נישט קליגלען, זי איז נישט קיין קאלום פון א קלוגן קאלומניסט.

און דאס איז דייטש צום מערסטן, און דערפאר טאקע, וואס א גרויסע טייל מאדערנע דיכטונג באשטייט מער פון אויסגעקליגלטן פעליעטאן און פון אויס-געקוועטשטער (באנאלער) פילאזאפיע, זעט זי אזוי אויס און אזא ווירקונג האט זי. ווי זאגט דאס פאלקסווערטל:

ווי די מתים עסן, אזא אויסזען האבן זיי...

אין איין ליד זיינס זאגט מאטעס דייטש (און טאקע ביו גאר געלונגען) וועגן די יידישע דיכטער: „ווער רופט אונדז? ווער דארף אונדז? א קלעזמער כאליאטערע אין איביקער ספירה“.

דער זאג איז פיין און אמתדיק, אבער פארוואס דארף מען האבן די דיכטער אונדזערע ווי קלעזמער אין ספירה? ווייל זיי דערנערן נישט דאס געמיט, די נשמה — זיי מאכן קאזשעלקעס.

*

איך וויל זיך באזונדערס אפשטעלן אויף א ליד — גראד נישט פון די ערגסטע, — כדי אַנצוווייזן אויף איינעם פון דייטשס וויכטיקע פעלערן:

אויף זייט 252 געפינט זיך א ליד „א בית-עלמין אינמיטן שטאט“.
מען פארט פארביי אין א טראמוויי א בית-עולם; א בלאנד קינד פרעגט זיך בלאנדער מאמע „וואס איז דאס?“ אלע זענען געשפאנט צו הערן דעם ענטפער. די מאמע זאגט: „דאס איז... א פארק“.

...און זי פילט.

„פילט ווי אלע מענטשן פילן, אז זי פארפאקט

„אלעמענס אמתן געדאנק אין א טרייסטשטייגל

„פון איר אימהדיקער ליגנערישער בלאנדקייט — — —“

איך לאז צורו מיין טענה וואס דא פעלט אן אמתער עמאציאנעלער אויסדרוק פאר דער עמאציאנעלער שפאנונג (א זאך, וואס די מאמע און אלע ארומיקע פילן), ווייל דאס איז אפשר א פעלער בלויז פון א מעטאד; אבער איך וואלט באמת וועלן וויסן וואס עס באדייט די שורה (אויפן לשון פון דיכטונג) „פון איר אימה-דיקער ליגנערישער בלאנדקייט — — —“.

ווי וואלט געווען, למשל, ווען די מאמע איז נישט קיין בלאנדינקע, נאר א ברונעטקע? דאן וואלט דאך די שורה געווען געקלונגען אנדערש: „פון איר אימהדיקער ליגנערישער ברונעטקייט“... אדער „רויטהאריקייט“ אדער „גרויקייט“.
דאס באווייזט דאך אבער, אז די שורה האט קיין זין נישט — אויב מען קאן זי ענדערן לויט אויסערלעכקייטן, — עס איז סתם גערעדט, אן א דיכטערישן.

ד. ה. עמאָציאָנעלן און סימבאָלישן אינהאַלט; דאָס באַווייזט די פּוסטע רעטאָר-
רישקייט פונעם ליד: ווייל די מאַמע איז אַ בלאַנדע, איז דעריבער: פון איר
„אימהדיקער ליגנערישער בלאַנדקייט“. וואָסער אינערלעכע שייכות האָט די
אימהדיקע ליגנערישקייט צום קאָליר פון אירע האָר?

און חוצדעם: איז דאָס טאַקע „אימהדיקע ליגנערישקייט“ אַז מען גיט אַ
קינד אַ קינדישן ענטפער אויף אַזאַ פּראַגע? אַן „אמתער“ ענטפער וואָלט בלויז
פאַרפלאַנטערט דער מאַמען אין אַ נעץ פון פּראַגן, וואָס וואָלטן סיי ווי דעם
קינד נישט געווען אַנטפלעקט דעם אמת.

אין אַ ליד טאָר מען נישט דערפילן נישט די צופעליקייט פון גראַם (דאָס
הרגעט אַוועק זיין צויבער), נישט די צופעליקייט פון בילד, נישט די צופעליקייט
פון אַ וואָרט אַפילו.

און דייטשס לידער זינדיקן דערמיט אַזוי פיל...

*

מאַטעס דייטש איז אַ דיכטער, נאָר אַ פאַרפירטער דיכטער.
ער האָט דיכטערישע פעיקייטן, ער איז אַ מייסטער פון שפּראַך, אָבער עס
פעלט אים דער חוש פון אינערלעכן באַלאַנס, וואָס זאָל אים פירן אויפן ריכטיקן
וועג: ער פאַרשיכורט זיך מיט וואָרט־שעפּערישקייט ביון פאַרקריכן אין אַלף
הששי; ער פירט אַרײַן אַזוי פיל טאַג־טעגלעכקייט (לאַמיר עס אַנרופן לייטאַר־
טיקלדיקייט) אין זײַן דיכטונג, ביז די דיכטונג ווערט בטל בששים; ער גיט
זײַן דיכטונג פרייהייט פון גראַם, אָבער פּלוצלונג פאַרווילט זיך אים ווייזן אַז
ער קען גראַמען אויך, און ער פאַרגראַמט זיך (אמת, נישט אַלע מאָל), — נישט
געקוקט אויף זײַן גאַנצן מאַדערניזם, — ביז בדחנישקייט.

„פרייהייט, ווייסט איר, איז נישט אַ באַגריף

בלויז, ניין, טייערע, ווי דענקט איר?

„טראַכט וועגן דעם אַ סך אין דער גאַרער טיף (? — י. ר.)

„און ענטפער, עכטן, גיט אי זיך, אי מיר.“ (ז. 343).

אין דאָזיקן פעטן צייטאַט איז דאָ כמעט אַלץ וועגן וואָס מיר האָבן גערעדט:
אויסגעקליגלטיקייט, לייטאַרטיקלדיקייט, אויסגעוועטשטע פּילאַזאָפּיע, רחמנא
לצלן, ביליקער גראַם, ביליקער לשון. „טראַכט אין דער גאַרער טיף“ פאַרמאַגט
אין זיך אַלע אויסגערעכנטע „מעלות“. ווען איר גיט נאָך צו דערצו די איבעריקע
שאַלאַמויזן פון די אַנדערע דריי שורות, איז דאָס אַ גאַנצע אויסשטעלונג...

*

אויב עס איז שווער צו פאַרטראַגן מאַטעס דייטשס לייטאַרטיקלדיקייט בכלל,
איז בפרט שווער צו פאַרדייען זײַן פּראָ־סאָוועטישע לייטאַרטיקלדיקייט. איך

ווייס נישט צי האָט ער זיך שוין היינט אויסגעהיילט פון זיין דאָזיקער קרענק, צי ער קרענקט נאָך אויף איר, — אָבער יעדנפאלס פאַרשטיי איך נישט פאַרוואָס ער האָט אין יאָר 1959 נישט דן געווען לגניזה די עטלעכע פּראָ-סאָויעטישע לידער אין בוך, וואָס אויב בעת זייער לייטאַרטיקלדיקער געבורט זענען זיי געווען כאַטש אַקטועלע לייטאַרטיקלען (אַ שלעכטער לייטאַרטיקל איז אויך אַ לייטאַרטיקל...), זענען זיי שוין היינט אַלטגעבאַקענע, אַזוי ווייט פון דער ווירקלעכקייט...

אַז מען לייענט דידאָזיקע לידער זעט מען ערשט היינט, ווי געפערלעך עס איז צו מאַכן פון לידער לייטאַרטיקלען, ווי נישט ריווהדיק דאָס איז פאַר דיכטונג. ווי פאַלש און פּוסט עס קלינגען היינט אַזעלכע לידער ווי „סטאַלינגראַד“ (ז. 350), „ווען לענין היט די מאַסקווער גאַסן“ (ז. 352).

אַפּטמאַל שעמט מען זיך פשוט פאַרן דיכטער, ווען מען לייענט זייער געשוואַלענע פּראָזן אין זיין הימן צו סטאַלינגראַד.

„דער זקן שטייט אויף צו חצות

„(ס'איז מיין טאָטע, זאָל לעבן).

„ער גיטט אָפּ נעגלואַסער באַגלייט מיט אַ שווערן קרעכץ

„און די ערשטע מחשבה זיינע איז — סטאַלינגראַד!

„טאָטע פון אַלע וועלטן, ראַטעווע סטאַלינגראַד!

„און דיין ירושלים וועט שוין בלייבן

„ירושלים קעגן רוים און בערלין אין דיינעם רוים...“

געוויס האָבן אַלע יידן געוואָלט, אַז היטלער זאָל פאַרשפּילן ביי סטאַלינגראַד, אָבער צי האָט דיכטונג געקאָנט און געטאַרט פאַרגעסן כאַטש אויף איין מינוט, אַז די פּרייַד פונעם אַלטן חצות-אַפּריכטער איז די פּרייַד פון אַן אָרנטלעכן מענטשן ווען ער זעט אַז צוויי מערדער קריגן זיך און ער ווינטשט זיי ביידע זיי זאָלן איינער דעם צווייטן איבערשניידן דעם גאַרגל? צי האָט אַ דיכטער געמעגט און געקאָנט פאַרגעסן אין טראַנס פון דיכטן, אַז דער קאַמף ווערט געפירט צווישן צוויי בלוטיקע שותפים, וואָס האָבן זיך צעקריגט; צי האָט דיכטונג געמעגט נישט דערפּילן, אַז דורך ראַטעווען סטאַלינגראַד וועט נאָך דער אויב־שרשטער נישט ראַטעווען „זיין ירושלים“; צי האָט אַ דיכטער געקאָנט שטעלן אין אַזאַ פאַלשער לאַגע אַ יידן, אַ חצות-אַפּריכטער? וואָלט נישט ריכטיקער געווען ווען ער לאַזט דעם יידן בעטן דירעקט פאַר ירושלים, און נישט וויאַ סטאַלינגראַד? ווי האָט זיך געקאָנט אַ ייד אַ בעל-חצותניק פאַרלאָזן אויף היטלערס אַ שותף?

מאָטעס דייטש רופט אַן סטאַלינגראַד „דו מוטערשטאַט פון דער פּרייער וועלט, וואָס האַלט אין געבוירן ווערן אַט באַלד, באַלד“.

ווי בלינד מאָטעס דייטש דיכטונג איז, אויב זי האָט געקאָנט אַזוינס דיכטן דאָן, ווען אַט דער לייטאַרטיקל איז געווען אַקטועל; און ווי צענפאַך בלינד עו

איז איצט ווי א דיכטער און ווי א מענטש, אויב ער האָט אים געקאָנט אָפּדרוקן אין 1959, נאָך דער צוגאַב־דערפאַרונג אונדזערער זייט דער היטלערי־סטאַלין־שותפות, זייט ירושלים גורל ביים געראַטעוועטן סטאַלינגראַד...

און דער גרעסטער טיילוואַנישער חזק באַשטייט אין דעם, וואָס אַ בוך, אין וועלכן עס געפינט זיך אַזאַ הימן פאַר סטאַלינגראַד, פאַר לענינען (ווי דער סימבאָל פון קאָמוניזם), פאַר בודיאָנין, טראַגט דעם נאָמען „צום נאָענטסטן שטערן — יידיש“. פאַרן דאָזיקן בוך וואָלט זיך גיכער געפאַסט אַ קינה אויף דעם גורל פון יידיש, פון יידישן פּאָלק און פון ירושלים אין סאָויעטנלאַנד און אַדאַנק סאָויעטנ־לאַנד.

ניין, מאַטעס דייטש האָט עפעס אין זיך פון אַ דיכטער פון סאַרקאָזם, פון אַ הומאַריסט, אָבער נישט פון אַ פּאָטעטיקער. און ווען ער וויל זינגען פּאָטעטישע געזאַנגען (און ער וויל!) ווערן זיי דורכגעפלאַכטן מיט גרילצן: ער פאַרמאָגט נישט קיין דיכטעריש־מוזיקאַלישן געהער. ער האָט אָפּילו נישט געפילט סאַראַ גרילץ עס איז דאָ אין 1959 אין זיינע צעהלליחהטע שורות:

„סטאַלינגראַד, גואל הדם פאַר די געשענדעטע פעלקער —
 „ביסט דאָס שטאַרקסטע קאָפיטל תהלים פון פּאַלקס־העלדישקייט,
 „...פון דער פרייער פעלקערשאַפט
 „וואָס האָט אויף דורות־דיקן שטענדיק,
 „מיט לייב און לעבן
 „זיך אַריינגעקליבן צו דיר, — סטאַלינגראַד;
 „סימבאָלישע מוסטערשאַט, געטרייע.
 „דו, מוסטערשאַט פון דער פרייער וועלט,
 „וואָס האַלט אין געבוירן ווערן אַט באַלד, באַלד“.

צי קלינגט עס נישט ווי אַ פאַראַדיע, וואָס אַ טויבער דיכטער האָט אָנגע־
 נומען פאַר אַ תהלים־הימן?

און אויב עס פעלט אייך נאָך די לעצטע באַצירונג צום דאָזיקן פאַרס, טאָ
 נאָט אייך:

„דו (סטאַלינגראַד, נאַטירלעך, — י. י. ר.) געפונטע טיר צו דער
 באַפרייאונג פון אַלע פעלקער.
 „איך קום דיר מיט מיין יידישן חלוס אַקעגן“.

צום דאָזיקן ליד פעלט אַ פ. ס. — ווי אַזוי דער זיגרייכער סטאַלינגראַד
 האָט באַגעגנט זיין, דייטשס, יידישן חלוס...

*

איך חזר איבער: זינט איך האָב געליענט אין מאַטעס דייטשס „מאַנדל־
 ברויט — יידיש“ דאָס ליד וועגן זיין מאַמען און אליהו הנביא, ווייס איך, אַן

מאטעס דייטש איז אַ מענטש מיט טאלאַנט; געוויסע לידער אין „צום נאָענטסטן שטערן — יידיש“ (וועגן „באַרדיטשעווער“, למשל) האָבן דיִדאַזיקע מיינונג מיינע באַקרעפטיקט; אָבער ער איז איינער פון די פילע קרבנות פון אונדזער רחמימדיקער מערדערין — אונדזער קריטיק. קיינער האָט אים נישט געוואָרנט ווי געהעריק פאַרן שלעכטן וועג וואָס ער האָט אויסגעקליבן; קיינער האָט נישט געפאָדערט ביי אים ער זאָל אָפטיילן זיין שטרוי פון זיין קאַרן; טאָ צוואָס האָט ער באַדאַרפט אַרבעטן שווער אויף צו עלימינירן זיינע נאַטירלעכע חסרונות, אַז ער איז אַזוי אויך געניצאַל אין יעדן וואָרט זיינס, און יעדע עקסטראַוואַגאַנץ, ווי פאַלשטאַניק זי זאָל נישט זיין, ווערט סיי ווי באַשאַטן מיט ביליקע שבחים, פאַר וועלכע אונדזערע דיכטער און שרייבער זענען גרייט צו באַצאָלן מיט זייערע בעסטע מעגלעכקייטן, און פאַר וועלכע אַלע זשורנאַלן האָבן אָפּענע טירן (און פאַרשטאַפטע קריטישע חושים).

כו) מעינקע קאַצס מאַניפעסט „קעגן מאַס און גראַם“

אין נומער 41 „גאַלדענע קייט“ געפינט זיך מעינקע קאַצס אַ ליד „קעגן מאַס און גראַם“.

די טעמע פון אַט דעם ליד וואַלט זיך גיכער געפאַסט פאַר אַ פראַזע-מאַניפעסט קעגן גראַם און מאַס אין דיכטונג, אָבער היות מעינקע קאַצ האָט ביי מיר נישט אַנגעפרעגט וועגן דער פאַרעם, אין וועלכער ער זאָל אויסדריקן זיין פראַטעסט קעגן מאַס (מסתמא געמיינט ריטם) און זיין פאַראַכטונג צום גראַם, וועל איך מוזן פאַלעמיזירן מיט אַ ליד־מאַניפעסט.

*

קיינער וועט נישט לייקענען אַז פאַראַן גראַמען, וואָס נישט נאָר זיי גיבן גאַרנישט צו דעם ליד, נאָר זיי נעמען ביי אים אַ סך אָפּ. דאָס טרעפט דאָן, ווען דער דיכטער שלעפט דעם גראַם ביים אַרבל אָדער אַפילו ביים קאַלנער; אָבער צי דען וועט מעינקע קאַצ לייקענען אַז עס זענען אויך דאָ גראַמלאַזע לידער, וואָס געווינען גאַרנישט פון זיין גראַמלאַז, — אַדרבא, זיי זענען טעמלאַז.

דער איינציקער אויספיר וואָס מיר קאַנען מאַכן דערפון איז, אַז נישט דער גראַם מאַכט קאַליע אַ ליד און נישט די גראַמלאַזיקייט ראַטעוועט אַ ליד, — עס ווענדט זיך סיי אין דער קוואַליטעט פון גראַם, סיי אין דער קוואַליטעט פון דער גראַמלאַזער שורה. אַט נעמט אַזאָ דיכטער ווי היינריך היינע — זיינע גראַמ־לאַזע לידער פון זיין זאַמלונג „צפון ים“ זענען פונקט אַזוי גוט, ווי זיין געגראַמטע „דייטשלאַנד — אַ ווינטער־מעשהלע“.

ווי איר זעט בין איך נישט קיין אויסקלייבער — איך דיסקרימיניר נישט קעגן גראם און נישט קעגן ווייסן פערז, אבי זיי זאלן זיין גוטע דיכטונג.

און דאך וואָלט איך ביי אונדז יידן גענייגט געווען דווקא אַרויסצוגעבן אַ געזעץ, אַז לידער מוז מען שרייבן מיט גראַמען (און טאַקע מיט אַ מאַספּולן ריטם), ווייל ערשטנס דעקן גראַמען אַפט אויף די טאַלאַנטאַזיקייט פון אַ ליד, און צווייטנס — אויב גראַמלאַזיקייט ווי זי קומט צום אויסדרוק אין היינעס „צפּון-ים“ לידער, שאַדט נישט, האָט אָבער ביי אונדז די גראַמלאַזיקייט געעפנט טיר און טויער פאַר אַ דיכטער-מבול, וואָס זייערע לידער האָבן נאָר איין מעלה (לויט מעינקע קאַץ) וואָס זיי פאַרמאַגן נישט נישט קיין גראַם און נישט קיין מאַס; און פאַר מיר איז די דאָזיקע איין מעלה בפירוש ווייניק אין אַ ליד.

פאַראַן לידער, וואָס זייערע גראַמען פאַרמאַגן פּולע אייטערס מיט דיכטער-רישער שטימונג און האַרמאָניע, וואָס אַז איר נעמט זיי צו פּונעם ליד, ווערט עס אַ סך אַרעמער אין פּאַעטישער שיינקייט, אין פּאַעטישער סוגעסטיווקייט, אין עסטעטישער ווירקזאַמקייט.

מעינקע קאַץ עדותט זיך אין זיין גראַמלאַזן מאַניפעסט מיטן ים: „דער ים אין רציחה איז אַן ענדלאַזער, גראַמלאַזער רוף“...

עס ווענדט זיך פאַר וועמען: איך האַלט, אַז דער ים, וואָס שלאַגט זיינע כּוואַליעס אין די ברעג-פעלדזן, שלאַגט נישט נאָר מיט אַ געהעריקן ריטם, נאָר אויך אין גראַמען. אַמאָל אין שטילע גלעטנדיקע גראַמען, און אַמאָל אין שטורמישע, פּונקט ווי פּאַעטן טוען דאָס, און צי קאָן באמת מעינקע קאַץ לייקע-נען, אַז אַ סך ווונדערלעך געגראַמטע לידער זענען אינספּירירט געוואָרן דורך דעם כּוואַליע-שלאַג? איך קאָן גלייך אויפן אַרט אַנרופן איין ליד טשערניכאַווסקיס, וואָס די פּערזן זיינע קומען אַרויס גלייך פּונעם כּוואַליע-שלאַג פּונעם ים: אַט איז דער אָנהייב פון ליד:

„בין הגלים קורא שחף

ובכנפיו יך הגלים,

מקום יהומו וקצפם מעלים,

גב משברים בחזו דחף“.

און איך וואָלט געקאָנט אויפּזוכן אַ סך לידער, וואָס זייער ריטם און זייערע ווירקזאַמע גראַמען קומען פון דער נאַטור-השפּעה, און די נאַטור-סטיכיעס האָבן זיי צו פאַרדאַנקען זייער ריטמיש-סוגעסטירנדיקע קראַפט.

און דער בעסטער באַווייז: ווען איר לייענט אַט די לידער, זעט איר די נאַטור, ווי היפּנאָטיזירטע, איר פּילט זי מיט אַ נייער קראַפט, זי איז אַריינגע-פּאַנגען געוואָרן אין דעם ריטם און אין די גראַמען, ווייל אַפּטמאָל ליגט די גרעסטע קראַפט פון צויבערדיקן ריטם אין די גראַם-אַקצענטירונגען.

„זאל דאס ווארט בלענדן גראמלאז ווי בליץ!“

אויב דאס ווארט בלענדט (דיכטעריש) גראמלאז ווי בליץ, מאכט נישט אויס אז אן א גראם, אבער וואס ארט מעינקע קאצן אויב דאס ווארט בלענדט דיכטעריש-בליציק מיט א גראם? פרינציפיעל קאן ער דאך גארנישט האבן צום גראם, פונקט ווי איך קאן גארנישט האבן פרינציפיעל צו דער גראמלאזיקייט, אויב די ביידע קעגנזאצן פירן אויס פונקציאנעל זייער דיכטערישע אויפגאבע. און מעינקע קאצן קאן נישט זאגן אז דאס איז אוממעגלעך, ווייל א שפאר ביסל יארהונדערטער האבן גוטע געגראמטע שורות דאס באוויזן אין א גרעסערער מאס, ווי גראמלאזע. אפילו אין תהילים, אט אין דעם דאזיקן תמימותדיק-פשטותדיקן דיכטונג-בוך, געפינט מען אמאל א פאר גראמען און אסור אויב זיי שוואכן אפ דעם תהילים, וואס אויב ער פארמאגט שוואכע פערזן (און ער פארמאגט זיי) זענען זיי די גראמלאזע.

קיינער קאן נישט לייקענען, אז דער צויבער פון גראם (דא רעדט זיך נאר וועגן גוטע גראמען פון אמתע דיכטער), דער ווילקלאנג פון גראם האט דיכטע-ריש סוגערירט אויף גאר א ווירקזאמען אופן און האט עסטעטיש באפרידיקט אן א שיעור דורות פאעזיע-געניסער, איז וואס ווארפט זיך אזוי מעינקע קאצן מיטן גראם, וואס האט אזוי גוט און אזוי לאנג באדינט די דיכטונג?

איך חזר איבער: איך געהער נישט צו די וואס האלטן, אז אן גראם איז נישטא קיין דיכטונג, אבער איך האלט אויך נישט אז דיכטונג טאר נישט האבן קיין גראם. זאל מעינקע קאצן א קוק טאן אויף בילדער: די ראם מאכט זיכער נישט דאס געמעל פאר גוט, אבער פונדעסטוועגן איז א ראם פאר א בילד א נויטיקע זאך, — זי טיילט אויס דאס בילד פונעם ארום, גיט עס א נויטיקע גרענעץ, צוימט עס אפ פון דער ארומיקער נאטור, פון דער ארומיקער צעשוו-מענער סביבה און מאכט עס פאר א זעלבשטענדיק קונסטווערק, א פשיטא שוין די ראם פון פערז, וואס איז א לעבעדיקע טייל פון דער ווארט-דיכטונג, וואס איז אן אינטעגראלער קונסט-טייל פונעם ליד.

אפטמאל איז א ליד אן גראמען פארמלאז, — מען דארף האבן שוין גאר א גרויסן דיכטער, וואס זאל א ליד קאנען צוגעבן א פארם אויך אן גראמען, דאס ליד זאל נישט זיין צעגאסן, צעשוומען, על-פירוב אנטלויפן פון גראם די טאלאנטלאזע, אדער די נאך נישט אויסגערייפטע דיכטער, וואס ווילן אנטלויפן פון דער ליד-דיסציפלין אין הפקר אריין, און זיי פארבייטן נישט די דיסציפלין פון גראם אויף אן אנדער דיסציפלין פון גראמלאזער פארם.

דאס ליד רייסט זיך נישט פון דורותדיקן גראם-יאך, ווי מעינקע קאצן וויל האבן, ווייל די פרייוויליקע דיסציפלין פון גראם איז נישט קיין יאך, נאר א דיס-ציפלין-פארם, פון וועלכער דיכטונג ציט ארויס ספעציפישע חניען; זי איז נישט

קיין וויקל־שנור אויף דיכטונג, נאָר אַ נאַטילרעכע הויט פון דיכטונג, וואָס גיט איר צו רייץ און געזונט.

די חכמה פון זאָגן „מלחמות דורך ברענענדיקע פעלקער פלאַקערן נישט אין גראַמען“ איז אַ קנאַפע חכמה, ווייל זיי פלאַקערן אויך נישט אין פאַרב (אין מאַלע־ריי), אויך נישט מעלאָדיש (אין מוזיק), און אויך נישט אין גראַמלאַזע ריטמישע שורות, — דאָס אַלץ איז דער לעגיטימער צוגאַב פון דער קונסט, און דאָסזעלבע איז אויך מיטן גראַם — אויך ער איז אַ צוגאַב פון דער קונסט, און די מענטשהייט האָט אים אָנגענומען און אַזוי לאַנג אים געהאַט צו פאַרדאַנקען פאַר גרויסן עסטעטישן פאַרגעניגן.

*

און ווי קאַצן אויף להכעיס פאַרענדיקט ער זיין הימן פאַר גראַמלאַזער דיכטונג, פאַר דיכטונג אָן מאַס און גראַם, מיט אַ באַנאַלן גראַם: „אָן גראַם, אָן צאַם...“ טרייב די נאַטור דורך דער טיר, קומט זי צוריק דורכן פענצטער, אָז מען טרייבט אַרויס די גוטע גראַמען דורך דער טיר, פאַרקלייבן זיך דורכן פענצטער אַ ביסל באַנאַלע גראַמען, ווי קאַצס „אָן גראַם, אָן צאַם.“ אַבער באַנאַל צי נישט באַנאַל, אָן אמת פאַרמאָגן זיי: אָן אַ גראַם איז אָפט, לידער, אָן אַ צאַם...

און יעדע זאָך דאַרף האָבן אַ צאַם, אפילו די סטיכיע פון דיכטונג, אַבער אַ צאַם וואָס זאָל זיך צוזאַמענגיסן מיט איר עיקר ווען... דאָס איז געווען און איז נאָך אויך היינט דער שעפּערישער גראַם פאַר שעפּערישער דיכטונג...

אינהאלט

I מהות פון דיכטונג

זייט		
7	הקדמה	
17	מהות פון דיכטונג און איר סאציאלע פונקציע	(א)
52	וועגן אומפארשטענדלעכער דיכטונג	(ב)
53	„איזמען“ אין דער דיכטונג	(ג)
62	וועגן פאלקסטימלעכער און אינדיווידועלער דיכטונג	(ד)
65	דער דיכטער ווי אַ טראַגישע פערזענלעכקייט	(ה)
68	וואָס אַזוינס איז אַ דיכטער ?	(ו)
72	די פראַקטישע זיכטונג	(ז)
77	דיכטונג ווי אַ ווילן צו אומשטערבלעכקייט	(ח)
89	וועגן ריינער פאָעזיע און קאָמפּליטער אַטור	(ט)
82	פּעסימיזם און אָפּטימיזם אין דיכטונג און אין לעבן	(י)
88	קונסט און לעבן	(יא)
92	זייט־דיכטונג	(יב)
98	וואָס איז אַזוינס קונסט ?	(יג)
101	וואָס איז שונד ?	(יד)
106	שונד און קונסט	(טו)
109	די מיסטעריע פון דיכטערישן וואָרט	(טז)

II נאָטיצן וועגן דיכטונג

115	וואָלט וויטמאַן	(א)
119	אַ דיכטונג פון דינסטמיידלעך	(ב)
121	אַן אַ צווישנשיכט	(ג)
122	דיכטונג צערייסט די קייטן פון געפּענטעטן „איד“	(ד)
124	פאַר דער אייביקייט ?	(ה)
124	אַן אַריינבליק אויף אַ מאַמענט	(ו)
	אַ מינוטיקער שפּאַציר אין דער געדיכטעניש פון דער טעאָריע פון דיכטונג	(ז)
125	דיכטונג	
127	אַרעמער נאַטוראַליזם	(ח)
127	די אַרומגענדיקע מלוכה פון פּאָעזיע	(ט)
128	וואָלט וויטמאַנס קאָסמישער כאַאָס	(י)
129	זיגמונד פרויד ווי אַ פּאָעט	(יא)
130	דיכטונג און ליבע	(יב)
130	פּערזן זענען נישט עפּעס קינסטלעכס	(יג)

131	. . . . .	אומגליקלעכע	(יד)
131	. . . . .	נישט אמת, נישט אמת	(טו)
132	. . . . .	וועגן פאָעטישע פאַרגלייכן	(טז)
132	. . . . .	אַ טיפער אמת	(יז)
132	. . . . .	וואָס איז מיסטיק ?	(יח)
133	. . . . .	אַ נויטווענדיקייט ? אַ לוקסוס ?	(יט)
133	. . . . .	פאָלקס־דיכטונג	(כ)
134	. . . . .	דאָס געוויינלעכע און דאָס אויסערגעוויינלעכע	(כא)
134	. . . . .	דאָס ווערק און דער קריטיקער	(כב)
135	. . . . .	אינספּיראַציע	(כג)
139	. . . . .	וועגן סאָציאַלער, ד. ה. פאָליטישער דיכטונג	(כד)
141	. . . . .	דאָס פאָעטישע וואָרט	(כה)
142	. . . . .	דיכטונג און קריטיק	(כו)
144	. . . . .	וועגן מאָדערנער דיכטונג	(כז)
148	. . . . .	דיכטונג און רעליגיע	(כח)
151	. . . . .	ליטעראַטור אין דעמאָקראַטישע און טאָטאַליטאַרע לענדער	(כט)
154	. . . . .	אינספּיראַציע און קונסט	(ל)
155	. . . . .	די ראַל פון סאַטיריקער	(לא)
156	. . . . .	וועגן דורכזיכטיקן שפּראַך־לבוש	(לב)
156	. . . . .	שפּראַך איז אַ פאַררעטער	(לג)
156	. . . . .	מדרגות	(לד)
157	. . . . .	עכטע קונסט	(לה)
157	. . . . .	וואָס איז דער ווונדער ?	(לו)
157	. . . . .	דיכטונג און מוזיק	(לז)
158	. . . . .	היט זיך, דיכטער : שאַבלאַן !	(לח)
159	. . . . .	אַ דיסקוסיע וועגן אַ ליד צווישן אַ לעזערין, אַ דיכטער און אַ קריטיקער	(לט)
167	. . . . .	פּראָגמענטן וועגן קריטיק און דיכטונג	(מ)
173	. . . . .	פאַרגעגנלעכקייט פון דיכטונגס־פאַרמען און אייביקייט פון דיכטונג	(מא)
175	. . . . .	„קיין רגע שיינקייט גייט נישט אויף דער ערד פאַרלוירן“	(מב)
176	. . . . .	די טרייסטנדיקע קראַפט פון דיכטונג	(מג)
178	. . . . .	וועגן געשטאַלטן	(מד)
181	. . . . .	וואָס איז דיכטונג ?	(מה)
183	. . . . .	עפעס וועגן דיכטונג	(מו)
185	. . . . .	נוסח שאַפט נוסח...	(מז)
187	. . . . .	וואָס איז רעאַליזם ?	(מח)
189	. . . . .	קונסט און שיינקייט	(מט)

III וועגן דיכטער און לידער

195	. . . . .	די אורצעלן פון דיכטונג	(א)
201	. . . . .	יהואש	(ב)
214	. . . . .	אַ דיכטער איז צוגעקומען	(ג)

219	. . . . .	א. סוצקעווערס „אין פייערוואַגן“	(ז)
221	. . . . .	„אין מדבר סיני“	(ה)
225	. . . . .	ווי דער קעניג מידאַס	(ו)
228	. . . . .	סוצקעווערס „גייסטיקע ערד“	(ז)
232	. . . . .	זינלאַזע יידיש טייטשן	(ח)
237	. . . . .	יעקב גלאַטשטייגס „דעם טאַטנס שאַטן“	(ט)
242	. . . . .	איציק מאַנגערס דיכטונג	(י)
248	. . . . .	דאַס וואַרט איז לעבעדיק	(יא)
253	. . . . .	אין קלעם פון פערז און בילד	(יב)
258	. . . . .	די שאַטנזייט פון נאַטישעס פאַעמעס	
262	. . . . .	דיכטונג	(יג)
270	. . . . .	עזאַטערישע דיכטונג (רייזל זשיכלינסקי)	(יד)
273	. . . . .	דער בלאַנדזשענדיקער וואַגלער	(טו)
275	. . . . .	ווידער דאַסעלבע	(טז)
278	. . . . .	רחלס לידער	(יז)
280	. . . . .	מיט אַ פאַלשער שטים	(יח)
285	. . . . .	משה עובר	(יט)
282	. . . . .	אַ לירישער ניגון	(כ)
291	. . . . .	גישט פון זעמל-מעל	(כא)
294	. . . . .	פרעסנע	(כב)
300	. . . . .	איך האב חרטה געהאַט	(כג)
303	. . . . .	„אונטער פרעמדע הימלען“	(כד)
307	. . . . .	צו יאַסל בירשטיינס אַפּפּאַרן קיין ישראל	(כה)
311	. . . . .	נאַטיצן וועגן מאַטעס דייטשס לידער	(כו)
318	. . . . .	מעניקע קאַצס מאַניפּעסט „קעגן מאַס און גראַם“	(כז)

דערשינענע ביכער און ברעשורן פון י. ראפאפארט

אין וואַרשע :

אויף די וועגן פון דער נייער אייראָפּעישער ליטעראַטור (באַנד איינס, דריי
אויפלאַגעס) ;

אויף די וועגן פון דער נייער אייראָפּעישער ליטעראַטור (באַנד צוויי, צוויי
אויפלאַגעס) ;

אויף די וועגן פון דער נייער אייראָפּעישער ליטעראַטור (באַנד דריי) ;

צווישן יאָ! און ניין! (קייטיק און עסיי) ערשטער באַנד ;

דוד איגנאַטאָוו דער ראַמאַנטיקער ;

פּראָלעטאַרישע ליטעראַטור — פּראָ און קאַנטראַ ;

גוסטאַוו לאַנדויערס טראַגיש לעבן ;

די „ליטעראַרישע בלעטער“, זייער רעדאַקטאָר און אונדזער ליטעראַרישע
סביבה ;

די יראה אין דער טומאה ;

לויט דער לעצטער מאַדע ;

שלום אַשם שמעלונג צו יידיש ;

בוך און קולטור ;

אין שאַנכיי :

דער מהות פון דיכמונג און איר סאַציאַלע פונקציע ;

יעוורעסקיע פּיסאַמעלי (רוסיש) ;

נאַ פּריוואַלע (רוסיש) ;

אין מעלבורן :

צוריק צום אַלטן סדר-היום ?

אחד העם — זיין לערע און זיין פּערזענלעכקייט ;

ערשטער שניט נאכן שטורעם ;
טרעפנס גלויבן (מיין אנטאלאגיע), ערשטער באנד ;
העלדן און קרבנות פון דער איבערגאנגס-צייט ;
שלום אשם נצחונות און מפלות ;
ליטעראטור אין דעמאקראטישע און טאטאליטארע לענדער ;
פייערלעך אין נעפל ;

אין בווענאמיאירעם :
תנ"ך-אימפראוויזאציעס ;
זוימען אין ווינט ;

אין תל-אביב :
מהות פון דיכטונג.

אין פארלאג י. ל. פּרץ זענען ביז היינט דערשינען פּאָלגנדיקע
ביכער :

אין יידיש

בלעטער פון אַ לעבן (2 בענד)
נאַכט איבער גלושניא
אין מדבר סיני
מיינע איבערלעבונגען
בילדער און דערציילונגען
היימישע און נאַענטע
ביי דער ווייסל
דאָס הויז פון די ליאַלקעס
אויף שמאַלע טראַטוואַרן (ראַמאַן פון קבוץ-לעבן)
דאָס ערשטע און דאָס צענטע יאָר מדינת ישראל
צום נאַענטסטן שטערן — יידיש
אין געראַנגל — געקליבענע שריפטן
צען ישראל-דיכטער
שלום אַש אין זיין לעצטער היים
מענטשן פון נעכטן
אַ הויף אויף פּאַקאַרנע (2 בענד)
אויף צאַרישער קאַטאַרגע
אחד העם
צייכנס און צירופים
טויבן ביים ברונעס
פון וויי און גלויבן
געראַנגל
דער וועג קיין סדום
מיט דער שיף „טשיטטערין“
אַ רייזע צו פאַרשטויסענע ברידער
דער פּראַגער אַרעסטאַנט דערציילט (2 בענד)
משלים
ר' זלמן
זכרונות פון אַ יידישן רעוואָלוציאַנער
ערשטע יאָרן
דראַמאַטישע שריפטן
אידישע שלימותן און האַלבע אמתן
ברויט (ראַמאַן)
אין דוד המלכס גיטער (פּאַעמע)
אין דער נייער היים

י. זרבבל
מענדל מאַן
אברהם סוצקעווער
ישראל טאַבאַקמאַן
ש. בערלינסקי
י. פּאַפּיערניקאָוו
מענדל מאַן
ק. צעטניק
יוסף בירשטיין
מלך נוי (ניישטאַדט)
מאַטעס דייטש
יצחק לעוו
מרדכי יפה
יצחק פּאַנער
פּרץ גראַנאַטשטיין
יחיאל האַפּער
ה. ליוויק
נחמן דראַזדאַוו
עזרא קאַרמאַן
רבקה באַסמאַן
י. צ. שאַרגעל
ד. זאַקאַליק
א. קאַרפּינאַוויטש
א. ריוועס
יוסף כרמל
מרדכי אורן
א. שטיינבאַרג
יחיאל האַפּער
הערש מענדל
נ. ניר-ראַפּאַלקעס
י. זינגער
דוד פּלאַקסער
ש. וואַרזאַגער
ב. ווילנשטיין
לוי פּאַפּיערניקאָוו

היים און דויער	אברהם ליס
מיט יידן צווישן אינדיאנער, נעגער און אַראַבער	ד"ר היים שאַשקעס
אַ האַלבער יאָרהונדערט אין אַמעריקע	מ. ווייסמאַן
פון די מלינער וועלטן	פ. גאַרעליק
אינאיינעם און באַזונדער	י. בראַנשטיין
אַפענע פענצטער	פ. בערמאַן
די געשיכטע פון יידן אין לאַדזש אין די יאָרן	א. וואַלף יאַסני
פון דער דייטשער יידן־אויסראַטונג	
די פונקען פון תיקון	א. שמרי
אַזײַטס	א. סוצקעווער
ספר באַרשטשיוו	אירגון יוצאי באַרשטשיוו
40 יאָר הסתדרות	א. מנור
ביימער אין ווינט	א. לעוו
דער גורל פונעם ייד	יעקב כהן
מײַן האַרץ־רייזע	ל. אַליצקי
די יידן אין איטאַליע	נ. דראַזדאַוו
צו זײַן 75־סטן געבוירנטאָג	ספר זרבבל
דער זייגער וואָס איבערן קאַפּ	ק. צעטניק
אין גליק און אין טרויער	דבורה דיין
אייראָפּע אָן קינדער	ד"ר מ. דוואַרזשעצקי
אין ליכט פון דורות (לידער)	מלכי לי
אַרץ־ישׂראל אין דער יידישער ליטעראַטור	מ. יפה
די זון הינטער מיר	י. סאַפּיערניקאָוו
די העלדן אין דער וועלט־געשיכטע (2 בענד)	ד"ר צבי כהן
ווידערקלאַנגען	י. גאַר
זאַנגען אויפן ווינט	ב. עפשטיין
אין אַ פּרעמדער הויט	ש. פּאַלאַקעוויטש
אונטער טאַוויטטישע הימלען	יעקב כהן
(צו זײַן ערשטער יאַרצײַט)	יוסף ראַטנבערג
צום קוואַל	מרים־ריינעס־מלצר
פון מאַסקווע ביז עבר־הירדן	ד"ר היים שאַשקעס
אַ הויף אויף מוראַנאָוו (באַנד 1)	יחיאל האַפּער
אַ הויף אויף מוראַנאָוו (באַנד 2)	יחיאל האַפּער
געקליבענע דערציילונגען	ע. פּערשלייסער
כײַן קײַנמאַל נישט אַוועק פון דער היים	ה. אַקערמאַן
אַפּאַריזמען און גלייכווערטער	י. שטיינבערג
אַנטקעגן דעם נאַצי־שונא	אירגון נכי המלחמה בנאצים
ספר סטרי (יידיש, העברעיִש, ענגליש)	אירגון יוצאי סטרי
פרויען אין קנעכטשאַפּט (אַלבאַם)	אסתר לוריא
חברים פון מוראַנאָווער ראַיאָן	ב. שלעווין
ליד, באַלאַדע, דערציילונג (יידיש־העברעיִש)	איציק מאַנגער
פון יענער זײַט ליד	רחל קאַרן

זון איבער אַלץ
 מיין האָב און גאַב (לידער)
 אויסדערװײלטע שריפטן
 „דאָס לעבן נאָך פאַר מיר“...
 אין יאָרן אַרום
 גאַנג
 לידער פון חורבן — ת״ש-תש״, אַנטאַלגאָגיע
 די משפּחה יעלניק
 חכמה פון יידישן קוואַל
 דראַמאַטישע ווערק
 דער לאַמפּ ברענט (לידער)
 העכער די וואַלקנס
 צוריקבליקן און פערספעקטיוון
 ווי שאַף צו דער שחיטה ?
 קריזיס (ראַמאַן)
 אַ קרוג מיט וויין (לידער)
 אַחד העם (ענגליש)
 מיט מיינע פאַרטאַגביכער
 די בריק (נאָוועלן)
 לידער און באַלאַדן (יידיש-העברעיִש)
 וואָך איז דער סטעפּ (לידער)
 דער שונא אין די מויערן
 דורך דעם גרינעס טויער
 זאַמד
 נפּיליט
 די וועלט איז קיילעכדיק
 עטיק (איבערז. : ש. ווינער)
 שריפטן

רחל פישמאַן
 מ. ז. טקאַטש
 ש. זאַראַמב
 נוסיע און איניאַ שיפּמאַן
 מ. י. שעלובסקי
 ל. חיין-שמעוני
 ק. מאַלאַדאָוסקי
 ל. פּאַפּיערניקאָוו
 י. שטיינבערג
 יהושע אַלקאָן
 ל. קוסמאַן
 ה. יונג
 ג. מייזיל
 ק. שבתאי
 ל. כאַנוקאָוו
 נחמן ראַפּפּ
 נ. דראַזדאַוו
 יעקב גלאַטשטיין
 ישעיהו שפיגל
 מאַני לייב
 אפרים אויערבאָך
 ישעיהו זאַנדבערג
 ב. עפּשטיין
 ש. וואַרזאַגער
 יעקב פּרידמאַן
 דניאל טשאַרני
 ברוך שפינאַזאַ
 יאַסל צוקער

העברעיש

- כתבים נבחרים
אמנות ותיאטרון
הדמות הלאומית של יהדות הגולה
שיחות עם סופרים יהודיים
300 שעות בגיטו הדועך
על חרבות התרבות' היהודית בברית המועצות
עלי חיים
ברלה
בין סיני לאולימפוס
קריה לבנה — וויסע שטאָט (עברית־יידיש)
פת ומלח
נשים מאחורי הגדר
בצל הגזעים
האידיאה והאמת
זכרונות ועדויות (יידיש־עברית)
השיר והמשורר (א. סוצקבר)
שיר, בלדה, סיפור
מיערות הצפון עד חורשות הכרמל
אבני מפתן
מצדה ורומי
נומעין החכמה של עם ישראל
פרופ' אריה טרטקובר
שירים ובלדות (יידיש, עברית)
- יוסף ראָזען
אפרים שרייער
י. לעשצינסקי
יעקב פאָט
מ. בערלאַנד
יהושע גלבווע
י. זרבבל
נ. חנין
א. אלמי
אפרים אויערבאָך
מ. בורשטיין
ר. קוויאטקאווסקי־פנחסיק
נחמיה לוינסקי
ד. פלקסר
מול האויב הנאצי
פ. בילצקי
איציק מנגר
א. ירושלמי
דב סדן
י. פרייליך
י. שטינברג
א. מנור
מאני לייב